48574

1885.

Ljudska KNJIŽNICA.

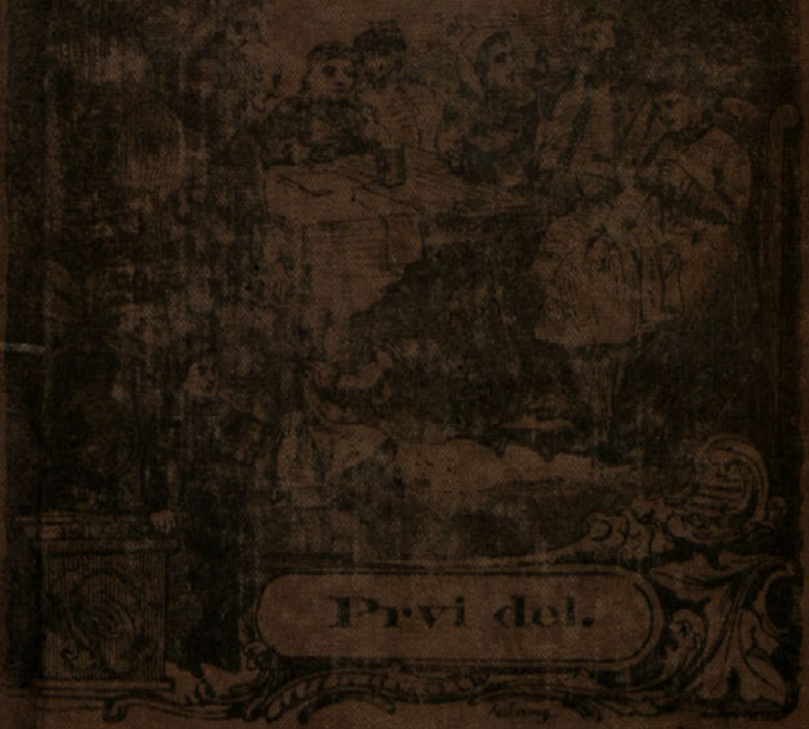

Prvi del.

Ljudska

KNJIŽNICA.

48574

Universitätsbibliothek
Laibach
v Ljubljani
Univerzitetna knjižnica

PREDGOVOR.

Kdo se ne spominja živo one srečne otročje dôbe, ko je sedeč na njihovih kolenih zvesto poslušal razne «storije» ali pripovedke, ki so mu jih z gorečo besedo pripovedovali ljubi »dedec» ali «babica»! Komu niso v veselem spominu oni zimski večeri, ko so se zbirale okolu domačega ognjišča ali okolu velike peči naše predice, ter urno sukaje tanko nit poslušale iz ust postaranega pripovedovalca tekoče ginljive ali šaljive, sploh pa zanimive povesti! Kar radostno in radovedno smo se družili tudi mi otroci pri takih prilikah odrastenim in dostikrat s trdno voljo premagovali zalezajoči nas spanec. Goreča in živa moč pripovedovalne besede nas je vselej vnelo in se nam za vse naše življenje tako prikupila, da jo pogosto le težko pogrešamo. Žal pa, da se izkušeni in umni pripovedovalci ne nahajajo tako gosto, da bi se dalo našim željam po vsem ustreči.

Tudi pripovesti, katere smo že večkrat slišali, nas le malo več zanimajo, kajti naš duh zahteva vedno kaj novega. Mora nam tedaj živo pripovedovalno besedo nadomestovati pismena. Dasi nas ta ne zamore tako navduševati in vnemati, vendar naš duh enako povzdiguje, vedri in lika ter naše srce razveseljuje ali z milim sočutjem napolnjuje — kako je namreč povest veselega ali tužnega zadržaja.

Branje dobrega berila od nekedaj blagodejno vpliva na naše duševno življenje! Potrebno je zatoraj, da se goji

koliko le mogoče. To pa je do sedaj pri nas Slovencih ravno nekoliko težavno, nekaj, ker je našo pripovedovalno slovstvo še kaj borno, nekaj pa tudi, ker so proizvodi v tej stroki — razun Mohorskih knjig — gledé slovstva pri drugih narodih še vedno predragi, tako, da si jih priprost kmet brez občutljivega žrtovanja omisliti ne more.

Tej nedostatnosti ali recimo raje — temu pomanjkanju v okom priti, je namen «Ljudske knjižnice».

«Ljudska knjižnica» bode po dvakrat na mesec dragim slovenskim rojakom prinašala kaj po ceni pripovednega berila v poduk in kratek čas.

Izdajatelj bode pred vsem skrbel in gledal na to, da se zlaga vsebina posameznih povesti kakor celega podjetja z versko-naravnimi načeli slovenskega priprostega ljudstva, kateremu je v prvej vrsti namenjena, pa tudi, da bode v pravilnej in gladkej slovenščini pisana in tako kolikor mogoče, ugajala našemu razumništvu, kateremu jo kaj gorko v podporo priporočamo.

Prosimo pa tudi ob enem vse slovenske pisatelje, naj nam blagovolijo pomaga v tem smislu z dobrimi proizvodi slovenskimi in nam biti tako k izvršitvi naše težavne naloge pomožni.

Ker smo si blagega namena «Ljudske knjižnice» popolnoma zvesti in se nam tudi očitanja bati ni, ko bi se bili podjetja iz dobičkarije lotili, udamo se veseli nadi, da nas p. n. občinstvo vsaj lastne škode varuje ter v prav obilnem številu po «Ljudski knjižnici» seže. Kajti le tako ji bode mogoče vestno izvrševati svojo sveto nalogo, v kar pomagi Bog!

V MARIBORU na den sv. Štefana 1884.

Izdatelj.

Mladi Ladis.

Povest iz domačega življenja; po K. Landsteinerjevi: „Der Grossbauer".

Prosto poslovenil

I. S. Gombârov.

I.

Pred največjo in najlepšo hišo v stranski vasi na malem Štajaru je stala truma ljudi, in vedno še jih je več prihajalo, tako da so sčasoma napolnili ves precej velik prostor pred hišo. Starejši možaki so imeli navadno narodno obleko: visoke črevlje, breguše, kamižolo in okroglo kapico pod klobukom; fantje že bolje po novi modi: hlače, suknjo in klobuk. Ženske pa so bile v tisti dvomljivi noši, ki ni ne narodna, ne gosposka, ampak neka zmes, ki ženskam na deželi posebno godí. Tudi kmetje imajo svoje mode: pa lepše bi bilo, ko jih ne bi imeli.

V velikem številu zbrano ljudstvo je delalo velik hrup. Na enkrat pa je postalo vse tiho. Voz se je pripeljal, ki je obstal na dvorišču in z voza je skočil mlad, zal fant ter urno odšel v hišo. Takrat se je med množico na večjih straneh slišal glas: „To je Ladis“. Potem pa so se posamezni glasovi zopet zgubili v hrupu množice.

Med tem je mladi Ladis urno stopal po stopnjicah v prvo nadstropje in šel naravnost v tako imenovano „veliko hišo“. Ondi je bila cela rodovina zbrana. V sredini hiše na visocih parah je ležala truga, ktero so ravno mislili zadelati. Ko pa so zagledali Ladisa, položili so zopet trugino pokrivalo na stran ter odstopili. Ladis je

pozdravil vse pričujoče, poškropil mrliča z blagoslovljeno vodo, sklenil roki in tiho molil. Potem je srčno zatisnil mrliču oko, ki je bilo na pol odprto, bližal se stari ženki, ki je pri oknu na stolu sedela ter jej podal roko. Med tem so trugo zabili in jo odnesli iz hiše.

„Nismo se te več nadjali, Ladis,“ pravi ženka. „Zdaj pa je že dobro, da si prišel ter svojemu očetu posodiš zadnjo pot“.

Ladis na to ni nič odgovoril, ampak podal je roko tudi mlademu dekletu, ki je zraven ženke sedela in jej reče: „Micika, kako se pa ti imaš?“ Micika odgovori: „Hvala, gospod Ladis, mora že dobro biti!“ in malo zarudi. Dekle je zalega, belega obličja, in velikih modrih oči; roke so bile rudeče in trde. To je bilo od težkega poljskega dela.

Stara ženka je zdaj vstala in šla iz sobe, in vsi, ki so bili v sobi, so šli za njo. Slišali so se že tužni glasovi zvonov od farne cerkve; tudi častitljivi dušni pastir, mežnar in ministrantje s križem so že šli proti hiši in za njimi nekoliko ljudi.

Pred vrati so mrliča blagoslovili in potem nesli na pokopališče. Za trugo so šli rajnega žena Katreja, njej na desni sin Ladis, na levi Micika, za njimi pa druga rodovina Bolnarjeve in vaščani in vaščanke. Dolga red spremljevalcev je glasno molila za dušo rajnega, samo dve babici niste molili. Ena pravi svoji tovarišici: „Stari Bolnar je imel eno oko odprto; bode zopet kmalu nekdo v rodovini umrl“. Druga odgovarja: „Aj kuma, ali niste videli, kako ročno mu ga je bil Ladis zatisnil?“ Ko ste se babšeti to zmenili, pridružili ste se „očenašu“, kterega so drugi že odmolili do zadnje prošnje; „reši nas vsega hudega!“ Manj se je pa opazilo, kako sta med tem tudi

dva fanta molitev motila. Završnikov Tone je namreč rekel Breznikovemu Tinetu:

„Veš Tine, Ladis pa vendar ne bo vzel Micike, čeravno zdaj oba zraven matere gresta, kakor bi že bila zaročena“.

„Misliš? Tine, ko bi pač tako bilo! Pa saj sta že zaročena!“

„Pojdi, pojdi, tega ne verujem!“

„Gotovo, Tine!“ In Tine je žalostno pogledal proti nebu. Ta Tine bil čvrst, čokat fant, blagega in odkritega srca. Vsa vaška dekleta so nanj gledala; on pa ni maral nobene, nego edino Miciko. Ta edina pa je njegovo ljubezen zametovala.

* * *

Rajni Bolnar, kterega so rodovina in sosedje v tako obilnem številu spremili na kraj miru, bil je eden najumniših, pa tudi najbolj premožnih in spoštovanih vaščanov. Pisal se je prav za prav Ladislav Lichtenwallner. To ime kaže, da ni bil ondašnji domačin. Na njegovem posestvu je stanovala poprej starodavna domača družina, a zadnji gospodar je tako slabo gospodaril, da je prišel na boben. Na dražbi je to posestvo kupil ta Ladislav Lichtenwallner. Ljudje niso znali, od kod je prišel, še njegovega imena si niso mogli zapomniti, zato so si ga prikrajšali in vedno le „Bolnarja“ imenovali. Ker je bil zveden, moder in pošten mož, so se mu kmalu privadili, in veličastni sprevod je pričal, kako so ga spoštovali. Imel je samo enega otroka, Ladislava, zalega, živega fanta, ki je kazal veliko talentov. Ker je oče vedel, da jo to velik zaklad za človeka, ako se v mladosti kaj nauči, dal ga je po dovršeni

domači šoli v mesto. Tako je bil za časa mladi Ladis odtegnjen skrbnim maternim očem in izročen tujim rokam, kar je bilo zanj največja nesreča. V naslednjih dogodkih bode se videlo, kakošnega krivegu duha se je bil Ladis v mestu navzel, ki je neskušenega mladenča motil in slepil na veliko žalost stari materi, njemu pa še na večo nesrečo.

II.

„Ladis“, nagovori mati Katreja svojega sina, ko sta bila prišla od sprevoda in sama sedela v hiši, „Ladis, jaz imam s teboj pregovoriti še resno besedo!“

„Govorite mati, jaz poslušam!“

„Ladis, glej! tvoj oče so zdaj mrtvi in pokopani“.

„To vém!“

„Pa ti nisi bil zadnjo uro pri njih. Ko bi le videl, kako težko so umirali; zdelo se je, kakor da bi te morali pričakati. Gotovo so ti imeli kaj važnega povedati.“

„Zakaj pa vam niso povedali?“

„Nisem jih vprašala. Jaz sem ženska, in ne umejem tega, kar ima oče povedati sinu, ki ga ne ljubi.“

„Mati, vi me hudo sodite!“

„Morda ti res krivico delam, Ladis, pa ljudje so morali misliti, da ne ljubiš očeta, ker nisi prišel k njegovi poslednji uri.“

„Mati, še enkrat vam zagotovim, da mi ni bilo mogoče. Še le pred včerajšnim sem dobil list, včeraj sem nektere potrebne reči v red spravil, danes pa sem se že rano odpeljal. In zadnjo čast sem očetu vendar skazal.“

„Kaj pa si imel včeraj v red spravljati?

„Tega vi ne razumite, saj mi bote vendar verjeli, če rečem, da mi ni bilo mogoče priti.“

„Moj sin,“ pravi mati častitljivo in vzvišeno, „ti si se v mestu veliko učil in si študiran mladeneč. Vem, da to dandanes veliko velja. Vendar, Ladis, če si s tem, kar si se učil, pokvaril svoje pošteno, pobožno srce, potem tvoja učenost ne velja nič. Ti si moj edini sin in zdaj posestnik kmetije, kterej ni daleč okoli para. Bodeš li na tem posestvu gospodaril, kakor tvoj pridni oče?“

„Jaz očetu ne bom sramote delal!“

„Meni se dozdeva, Ladis, da ravno za tega voljo nisi prišel k poslednji uri očetovi, da ti ni bilo treba jim česa obljubiti. Ali ni tako?“

Ladis se malo nevoljen nasmehne. „Kaj se vam vse ne dozdeva“, reče. Potem je vstal. Rekel je še, da ga učitelj, župan in neki drugi možje v krčmi pričakujejo, zato bo za nekaj časa tje šel, če je materi prav.

Mati je z glavo prikimala in Ladis je odšel. Mati Katreja je zdaj vzela velike molitvene bukve in začela brati. Pa hitro je zopet nehala in poslušala na stopinje sinove, ki so se vedno dalje slišale. Debele solze so padale na molitvene bukve: „To ni več naš Ladis“, govorila je Katreja sama za-se. „Čisto se je spremenil.“ In ko je to izrekla, se je zamislila. Britka otožnost jo je obšla. Tako sama, zapuščena od vseh je zdaj sedela ondi. Če je edini sin ne ljubi, kakor se mu spodobi, kaj jo še pač čaka? Rajši bi v grobu ležala zraven svojega ljubega moža, s katerim sta toliko let živela v miru in zastopnosti, kakor pa dočakala takih žalostnih dni.

Takrat se vrata odpró in Micika stopi v izbo. „Mati, hotela sem vam še lahko noč vošiti.“

„Saj si se že poslovila poprej doli pri vaši hiši.“

„Res je, vendar bi še danes rada z vami govorila. Ladisa sem videla v krčmo iti in sem si mislila, da ste sami, zatorej sem prišla k vam.“

„Prav je, da si prišla. Zdaj sve sami in naju nihče ne sliši.“

„Povej odkritosrčno, kakošen se tebi zdi Ladis?“

„Kakošen se mi zdi?“ In s tužnim očesom je Micika pogledala mater Katrejo, rekla pa ni besede.

„Ni res, Micika, da ni več naš prejšnji Ladis?“

„Malo gosposk in štiman je postal v mestu; pa to je menda že tako v mestu navada. Srce ima še gotovo staro, pošteno.“

„Bog daj!“ vzdihne mati. „Kaj pa, če ni tako?“

„Če ni tako?“ odgovori Micika, in zopet ni znala nič povedati. Težka sapa ji je vzdigovala prsi. S prsti je nevedé cufala obleko in začela britko se jokati.

„Micika, ti si imela Ladisa rada, in on tebe tudi. Če te ima še rad, ne vem. Rajncega očeta želja je bila vedno, da bi vidva postala mož in žena; in to je tudi moja želja. Toda Ladis, katerega boš ti v zakon vzela, mora biti, kakoršen je bil poprej. Ni res, Micika?“

„Da, mati!“

„Kmalu mora pokazati, ali mu delave krivico, ali ne. S teboj bo sebi priženil očetov blagoslov, materi pa zadovoljne, vesele stare dni. Ali me razumiš, Micika?“

„Vse razumim.“

„Bodeš mu tudi vse odkritosrčno povedala?“

„Bodem, če me vpraša!

„Jutri se mora odločiti!“

III.

Zunaj vasi je peljala cesta vkreber po hribu obrastenem z gozdom, pod kterim se je za vasjo razprostiral lep travnik. Bila je to lastina Lipovčeva, očeta Micike. Ne daleč od ceste na travniku je sedela Micika in počivala, ker že od ranega jutra je kosila travo za domačo žival. Bila je globoko zamišljena. „Danes se mora odločiti,“ so sinoči rekli Bolnarica. Miciki pa se je dozdevalo, da je vse odločeno; videla je namreč, da je Ladis čisto drugač, kakor si ga ona in njegova mati želite. Pa saj tudi ni izustil ne pri sedmini, ne poznej besedice, ki bi ji bila znamenje, da še misli na njo. Razun vprašanja, „kako se ti godi“, ni nič ž njo govoril. To že zadosti znači, si je mislila. V takih mislih utrga zraven sebe rastočo cvetlico, marjetico, in začne iz cvetu pukati list za listom. Na enkrat pa neha in spusti cvetlico.

Po cesti se je pripeljal voz. Bil je tisti voz, na katerem se je Ladis iz mesta pripeljal. Mar se že zopet odpelje? Res je sedel Ladis na vozu in pušil smodko po šegi velike gospode. Delal se je, kakor da bi ne videl Micike, ki je sedela kakor okamnela.

Ali zdaj se je vendar ozrl proti nji. Tudi pozdravil jo je. Micika je prikimala z glavo in ko bi bila bližej, bi bil Ladis videl, kako je v svojem obupu in strahu spreminjala barvo. Ladis se je bil naprej nagnil, kakor da bi bil kaj hlapcu povedal: morebiti da naj postoji. Saj ne more biti drugače, nego da bo Ladis stopil iz voza in se poslovil pri Miciki. Pa kakor bi si bil premislil, naslo-

nil se je zopet nazaj in voz je zdrčal naprej in kmalu izginil dekletu izpred oči.

Micika je zdaj vedela, kolikor jej je bilo treba vedeti. Vzela je koso in grablje, ter šla žalostna proti vasi. Pred vasjo jo sreča Breznikov Tine.

„Dobro jutro, Micika!“ jo prav prijazno pozdravi.

Micika ni nič odgovorila. Strmo je pred se gledala in ni nič videla ne slišala.

„Micika!“

Zdaj je pogledala kvišku in nekako čudno gledala Tineta.

„Kaj pa ti je, Micika? Še ne odzdraviš, če te pozdravim. To ni lepo od tebe.“

„Ne zameri Tine, jaz nisem tega nalašč storila — bila sem tako zamišljena.“

„Tako zamišljena? se vé da, od veselja; bode že skoraj pri Bolnarjevih velika gostija, ne res?“

„Že mogoče,“ odvrne Micika.

„Bodeš mene tudi povabila, vrla nevesta, kaj?“ jo nekako prisiljeno Tine draži.

„Jaz?“ pravi Micika in se od Tineta obrne. „Mene to nič ne skrbi.“ Potem je urno šla naprej. Tine pa je osupnjen ostal in gledal za njo.

„Nje to nič ne skrbi? Tedaj bi imel prav Završnikov Tone? Ubogo dekle! Naenkrat mi je postal njen obraz najdražji. Ah — ko bi tako bilo,“ pravi sam pri sebi, „sedaj bi imel Tine zopet nekaj upanja. Ne — zdaj ne grem od doma! Tukaj ostanem in še enkrat poskusim svojo srečo; ker tega dekleta si ne morom iz glave izbiti.“

Po tem premišljevanju je šel počasi dalje.

IV.

Micika ni šla domov, ampak k Bolnarjevim, k materi Katreji.

Ta je ravno stala med vrati. „Sem si mislila, da boš prišla k meni“, pravi, ko jo zagleda. „A jaz ti danes nimam nič veselega povedati. Najljubši pa bi mi bilo, ko bi že vse vedela.“

„Že tako vem“, odgovori dekle s solznimi očmi. „Vse je proč, teta!“

„Da, vse. Dobro je, da ti nisem jaz morala tega povedati. Tudi vprašati te nočem, od kod si vse zvedela. Pa zakaj me zdaj zoveš teto? Ali ti je stara mati kaj žalega storila? More li mati kaj za to, če njeni sin noče tega, kar ona želi?“

„Pa mati mi zdaj vendar ne boste nikoli. Jaz sem zopet tuje dekle, ktera vam ni nič mar, ker Ladis bo drugo vzel za ženo.“ Micika je med tem silno jokala. S čudovito, pri kmetih malokdaj tako očitno ljubeznijo, je stara mati objela dekle in rekla: „Moje ljubo, ubogo dekle, jaz ti Ladisa nadomestiti ne morem; pa z materino ljubeznijo te bom ljubila kakor vedno, odkar je morala tvoja mati, moja najboljša prijateljica, v hladni grob! Če te moj sin ne mara, tedaj je za me umrl. Jaz vem, če tebe zapusti, bode s teboj zapustil vse svoje dobre lastnostni. — Pojdive v hišo, da ti vse povem.“

Katreja je vlekla dekle za seboj v hišo in tu ste se vsedli in pogovarjali.

„Glej, Micika,“ pravi Bolnarica, „Ladis je zapovedal, da mora v gornji hiši proč vse staro pohištvo, kterega

imam še od svojega očeta; on bo iz mesta novo in bolj gosposko poslal. To staro ropotijo sežgite, je rekel. In ker sem jaz hudo nasprotovala, je rekel, naj spravimo, k vinogradu, kar nas je volja, za ondi je še dobro.“

„Hm,“ pretrga Micika Katrejin govor.

„Potem je naročil, naj se vsa hiša olepša, ker je baje preveč priprosta in starinska. In vendar je naša hiša najlepša v celi okolici. Ladis bi menda rad imel poslopje, kakemu gradu podobno.“

„On bi pač rad hišo, kakoršne so v mestih.“

„In Bog vé, kdo bo potem tu stanoval? — Ah, Bog nas varuj vsega hudega; jaz se zmiraj bojim. Če enkrat navdan sedanjega duho, začne popravljati in predelovati, ne more nikoli nehati, ker ima vse za slabo, kar je bilo poprej izvrstno. Jaz pa tega ne bom mogla gledati. Če Ladis tukaj vse po mestni šegi uravna in vse zavrže, kar je meni ljubo in drago, kar mi vzbuja veliko prijetnih spominov, tedaj tukaj ne ostanem. Jaz tega ne bi mogla prenašati.“

„To vam pritrdim, teta! Tudi jaz ne bi ostala. Toda žalostno je, če se mati mora umikati nehvaležnemu sinu. No, pa za vas, teta, se še vse lahko na bolje obrne, za me pa je vse proč. Za me je proč veselje in sreča in najbolje bi bilo, ko bi umrla.“

„Zaupaj na Boga, ljubo dete, on te ne bo zapustil. Čas zaceli tudi srčne rane. Ti si še mlada in zdrava; za te hrani bodočnost še veliko skritega. A poglej mene, ki sem stara in slaba in kakor sama vidiš, od celega sveta zapuščena.“

„Jaz vas nikoli ne bi zapustila, ko bi ne bila prisiljena. Kako rada bi pri vas ostala! Pa kako je zdaj

z menoj, pač sami vidite, da v to hišo ne morem več priti. Danes sem vas tukaj obiskala zadnjikrat.“

Katreja dolgo ni nič odgovorila, naposled pa z nekakim bridkim glasom reče: „Morebiti da tukaj, v tej hiši. — Pomisli nekoliko, kar sve govorili. Bog te obvaruj!“

Težko ste se ločili. Obema se je zdelo, da tako bridkega trenotka še niste doživeli.

V.

Čez nekoliko dni je dobila mati Katreja od svojega sina list, v kterem jej naznanja, da je neka družina iz mesta prvo nadstropje najela za poletno prebivanje, in da bo kmalu tje prišla. On je pogodbo z jako ugodnimi pogoji sklenil in nadeja se, da bo mati sprejela to družino prijazno. Prav za prav zoper to Bolnarica ni nič rekla, čeravno jej ni bilo po volji, da bodo prišli tuji ljudje stanovat v njeno hišo. Ali ker Ladisu ni veliko zaupala, je za to pogodbo iskala veliko raznovrstnih vzrokov. Na videz je vendar potrla vse skrbi in dvome in mirno pričakovala, kar ima priti. Nekoliko dni pozneje se res pripeljajo veliki vozovi pohištva po cesti proti vasi in pred Bolnarjevo hišo obstojijo. Vaščani še kaj takega niso videli. Ker je že bil večer in so ljudje iz polja že domu prihajali, zbirali so se v velikem številu okoli voz, kar je Katrejo še bolj jezilo. Po svojem priprostem ponižnem mišljenju se jej je strašno zdelo, ako bi si ljudje mislili: „Glejte, komaj so starega poštenega Bolnarja odnesli iz hiše, vozi se že v njo hudič napuha in prevzetnosti.“ Take misli bi bile res morale obhajati ljudi, ki so vse to gledali; a vaščani so le gledali, kako so raznovrstne polirane

in umetno rezane stole, mize, postelje in celo glasovir pazljivo spravljali v hišo. Kako se je vse bliščalo in leskетalo! Katreja je imela prazen strah, da bi jo ljudje kaj pikali. Gledali so pač, čudili se in molčali. To je bilo nenavadno, ker znano je, kako rad se ubožec maščuje nad bogatinom z ostrimi besedami in hudobnimi opazkami. Ali so vedeli, kaj o tem mati Katreja misli, ali pa je še ravno mnenje o Ladisu bilo tako dobro, da si nihče ni upal nič reči?

Na tihem je Bolnarica godrnjala in zdihovala, ko je morala staro pohištvo za nekaj časa spravljati na dilje, novo pa pomagati v red postavljati. Videlo se je, da je v tem kaj spretna in da ni bila iz nevednosti zoper gosposko pohištvo, ampak le iz ponižnosti ker se jej tak lišp ni zdel dostojen za kmečko gospodinjo. Zdaj se je tolažila s tem, da je pohištvo tuje družine, ki za stanovanje plačuje.

Ko je Bolnarica o tem še premišljevala, nastal je nekega dne med hlapci in deklami velik hrup. Pripeljali so namreč na velikih vozovih čudne stroje s kolesi, potači, šinjami, jermeni, česar še nobeden ni videl Posebno so občudovali mašino za mlatev. Ko so jo drugi dan postavili in začeli mlatiti, je vse popustilo svoje delo in prihitelo gledat to čudo. Vse to se je vršilo, dasiravno Ladislava ni bilo doma. S stroji je namreč poslal zvedene može, ki so razlagali in kazali hlapcem in deklam, kako imajo kaj narediti. Eden hlapcev, Jaka po imeni, je bil pismeno od Ladisa postavljen za oskrbnika in vodnika pri teh novih gospodarskih poskusih. Jaka je bil že od nekdaj v posebni milosti pri Ladisu; le on je smel gledati ga in opazovati, kadar je v počitnicah doma risal ali malal.

Dokler je bil Ladis v mestu, je zavoljo gospodarstva le Jaku dopisoval; in če se je kaj posebnega dogodilo, moral mu je Jaka naznati. Zdaj, ko je Ladis sam gospodar postal, je Jaku pšenica cvetela. Kmalu so vedeli, da je Jaka desna roka Ladisova. Čeravno materi Katreji nikoli ni odrekel dostojnega spoštovanja, godilo se je vendar pri hiši vse po njegovih ukazih. On je najel tudi vrtnarja ki je prazni prostor pred hišo spremenil v lep vrt in poti po vrtu posul z belim peskom. Cesto do hiše so morali prestaviti bolj nazaj za hišo, ker ni lepo, da bi vozili seno ali celo gnoj memo vrat. Tako je bilo vse po Ladisovi volji „v red postavljeno“. Hiša je bila pobeljena, vrata in okna pobarvana, na oknih nove polke, da je res bilo videti, kakor kak gradič med drugimi lesenimi in na pol podrtimi kočami. Zdelo se je, kakor da bi celó Katreja z nekakim ponosom vse to opazovala, a v srcu je vendar nad vsim tem občutila več žalosti nego veselja.

VI.

O tem času je morala občina vsled novih šolskih postav šolsko poslopje povekšati, in poskrbeti nekaj potrebnih šolskih pripomočkov. Zavoljo tega je imel občinski zastop precej viharno sejo. Nastali ste v zastopu dve stranki; na čelu tiste, ki je bila zoper nove šolske postave, stal je župan, na čelu druge pa nek odbornik, ki je bil krčmar in z učitelju in mlademu Ladisu dober prijatelj.

Ravno je bil v seji razgovor najživahnejši, kar prinese občinski sluga pismo, kterega je župan z vidno nejevoljo bral. List je bil od mladega Bolnarja. V njem ponuja Ladis občini precej denarja za zidanje nove šole in

v nakup novih učnih pripomočkov. Ob enem je obljubil, da bo gledé na veliko imenitnost ljudske šole za narodno izobraženje tudi v prihodnje občino podpiral, ako ne zgreši pota narodnega napredka. Zbrani očetje so vstali s svojih sedežev in sklenili Ladislavu Bolnarju za ta velikodušni dar zahvalno pismo poslati.

Ko je kmalu po tem bila volitev novega občinskega odbornika, bil je z veliko večino izvoljen Ladis, in slišali so se še glasovi, da bi njega najrajši imeli za župana. Nasprotna županova stranka je morala molčati, ker je bila v manjšini. Najbolj je Ladisovo hvalo razširjal vaški učitelj.

Ta je bil za svoj kraj omikan in skoro povsod priljubljen mož, samo majhna županova stranka mu je nasprotovala. Obdolževala ga je drznih novotarij in tožila črez-nj, da vsako leto prosi za povikšanje plače. Enkrat je župan očitno rekel govoreč o učitelju: „Ti gladovnjaki nimajo nikoli zadosti. Ako le kak goldinar zavošejo, že prežijo na-nj, kakor hudič na verno dušo“.

Učitelj je o tem govorjenju županovem slišal, ter v prihodnji prošnji za povikšanje svoje plače kot dokaz, kako je potreben, tudi omenil, da ga je župan sam očitno imenoval gladovnjaka, ker poleg sedanje plače mora skoro res glad trpeti. S tem se je nad županom maščeval, a župan mu tega ni mogel odpustiti. Vendar vse prizadevanje županovo in njegove stranke bilo je zastonj, da bi učitelja spodbili. Tudi ondašnji župnik, častitljiv in jako spoštovan starček, ki so se iz principa vsih strankarskih borb izogibali, se niso dali pregovoriti proti učitelju, ker še je bil ostal organist, dasiravno je po novi postavi vsaka cerkvena služba ločena od učiteljske. Ni se bilo toraj čuditi, da je učiteljeva beseda skoro povsodi več veljala,

kakor županova. In marsikteri vaščan, ki ni bil ž njim zadovoljen, pridružil se je očitno njegovi stranki. Tako se je po učitelju tudi Ladisova stranka množila. še preden se je v vasi naselil. Ker so nasprotno stranko pitali s črnuhi in mračnjaki, so se vsi ne le v vasi, ampak tudi v okolici, kteri so hoteli za omikane in izobražene veljati, morali njegove stranke držati. Sem ter tje so že govorili, da pri prihodnjih volitvah morajo g. Ladisa za poslanca voliti. Gospod učitelj je zato po krčmah marljivo njegove dobre lastnosti razlagal. Pravil je: „To je mož, kakoršnega zdaj potrebujemo. On vé, kjer kmeta črevelj žuli; on je prijatelj napredka in svobode, je izobražen in izgovoren ter vé tudi povedati, kar za dobro spozna. Sposobnejšega za poslanca ne moremo najti.“ Kmalu se je po vsih krčmah in zborih le o mladem Ladisu govorilo.

VII.

Vrh tega je prinesel nek časnik, ki je zastopal gospodarske zadeve, obširen sestavek, ki je bil poln slave o mladem Bolnarju. Zlasti se je povdarjalo, da je on prvi začel polje umno obdelovati poslužujoč se novih iznajdeb in strojev. Na Nemškem je že vse to dolgo v navadi; pri nas pa trmasti, vsakemu napredku sovražni in le starinskega se držeči kmet nasprotuje vsemu novemu. Če bo se enkrat le eden premožen, izobražen in za občno korist vnet gospodar umnega gospodarstva poprijel, bodo ljudje kmalu opazili korist, bodo se sami umnega obdelovanja poprijeli ter zaničevali tiste, ki se nočejo starega ločiti samo za tega voljo, ker sta tako oče in dedek delala.

Več iztisov tega časnika se je poslalo v vas kjer so romali od hiše do hiše, iz roke v roko, kdor je le znal brati. Čeravno so nekteri različno sodili o tem, kar je bilo ondi napisano, je vendar Ladis prišel pri vseh v veče poštenje. Ladis je bil v „cajtengah“ pohvaljen, kar se le imenitnim možem zgodi.

Naposled pa so vendar začeli popraševati, kje da hodi ta imenitni mož, umni gospodar, ki ima za celo okolico že toliko zaslug. Mesec dnij je že preteklo, kar so mu očeta pokopali, povsod se o njem govori, videti pa ga ni nikjer. Gospoda iz mesta, ki je poletno stanovanje pri Bolnarici najela, se je že pripeljala, pa Ladis je ni spremil. Pozno zvečer so se pripeljali v zaprti kočiji; Bolnarica je že spala. Vzbudil so jo in morala je prišlece v njihovo sobo peljati. Bili ste dve gospe; ena stara in ena mlada. Starša je bila v črni obleki z očali na nosu, mlajša pa čudno elegantna in silno prijazna. Starša jo je klicala Milko, to je Emilija. Bila je temnih oči, bledega obraza, kar jo je delalo posebno mično, zlasti kedar se je nasmehnola. S svojimi ročicami je božala staro Bolnarico po lici in jo prosila, naj jej bo dobra in prijazna. One dve s teto jej gotovo ne bote nadležnosti delali. Radi bi le mirno in tiho živeli na bolj samotnem in zdravem kraju, da se prej okrepite, ker ste obe nekoliko bolni. „Ah“, sklene Milka, „kako se veselim teh prijaznih goric in prijetnih sprehodov med vinogradi in gozdi.“ In teta Hildegarda, tako se je imenovala starša gospa, dostavi: „Vi mati pa bote nama izvrstno mleko in sirovo maslo preskrbeli, kaj ne?“

„Kakoršno bomo imeli, milostne gospe! Krma je zdaj za krave najboljša, torej bo tudi mleko dobro!“

„Hvala Bogu! To bo življenje!“

Odkar je Bolnarica te gospe videla in tako govoriti slišala, izginil jej je ves sum, katerege je poprej do njih imela. Mislila si je, da tem prijaznim dobrim dušicam ne sme poletnega bivanja greniti s sumnjami ali pikanjem. In po tem sklepu je bila tudi vedno prijazna, postrežljiva in si je na vso moč prizadevala, gospema bivanje pri njej veselo in prijetno napraviti, kolikor jej je bilo mogoče.

Jako dobre misli o njih je pri vaščanih vzbudilo to, da ste gospe prihodnjo nedeljo šli z Bolnarico v cerkev k službi božji. Ko ste se iz cerkve vračali, so ju vaščani od vsih strani prijazno pozdravljali. Gospa teta je sicer pozdrave le z majhnim prikimovanjem odgovarjala, toliko prijazniše pa je na vse strani odzdravljala Milka. Nagovarjala je tudi majhna dekleta in nekemu slepemu beraču pred cerkvijo je vrgla v klobuk srebrno desetico. Vse to so kmetje opazili in o tem govorili.

Ko ste gospe šli mimo Lipovčeve hiše, gledala je Micika skozi okno. Hotela se je hitro umakniti, pa Bolnarica jo je že videla ter jo pozdravila. Dekle jej poda skozi okno roko in odzdravi. Gospe ste med tem naprej šle, Bolnarica pa se je nekoliko pri Miciki pomudila. Pripovedovala jej je, kako ste gospe prišli, in kako ste prijazni in ljubeznjivi.

„Gospica je res lepa“, pravi Micika.

„Da, pa veruj mi, tudi blagega srca, kar je največ vredno.“

„Še Ladisa ni doma?“

„Ne, Bog vé, kaj v mestu počenja?“

„In tukaj se toliko o njem govori!“

„Vem to, Micika, pa mene to nič ne veseli. Če vsi ljudje le o enem govorijo, to ni nič dobrega. Čim bolj

ljudje Ladisa hvalijo, tem bolj sem jaz žalostna. Drugim se prikupuje, meni pa odteguje.“

„Ne govorive o tem, teta. Jaz sem že toliko po njem jokala, pa vse zastonj. Ostanite zdravi!“

Po teh besedah se je hitro umaknila. Bolnarica pa je hitela za svojo gospodo.

„Kdo je to zalo dekle“, vpraša Milka.

„Pravijo jej Lipovčeva Micika, in —“

„No, kaj še ste mislili povedati?“

„Dekle se mi zdi bolno“, seže gospa teta v besedo. Bolnarica pa odgovarja: Ker se toliko žalosti za mojim Ladisom; kajti on bi jo imel vzeti, zdaj pa se nič več za njo ne zmeni.“

Gospodičino Milko je rudečica oblila. Hitro se je pripognila, da bi cvetlico pri poti odtrgala. Teta pa je počasi in bolj za-se godrnjala: „Tako! Ta je? Hm!“ Potem so vse tri molčale in ker so prišle ravno do doma, razšle so se tiho v svoje sobe.

VIII.

Bolnarica je dobro opazila, kako je gospodičina Milka bila v zadregi, ko je slišala tetine besede! „Tako! Ta je! in kako so jo zadele. Videlo se je, da gospe o tem že nekaj veste in — ne! To ni mogoče! Njeni Ladis je sicer izobražen mož, pa vendar kmečkega pokolenja. Kako bi si upal le misliti na tako plemenito mestno gospo? In gospodičina Milka gotovo nikoli ni mislila, da bi s kmetom v zakon stopila? Dasiravno so Bolnarici take in enake misli po glavi rojile, vendar je na vsak „ne“ našla zopet

kak „vendar“, in tako so jo od zdaj vedno mučile skrbi in strah. „Ko bi vsaj že domu prišel“, si je mislila. „Takrat se bo hitro pokazalo, kako je kaj?“ Sem ter tje je tudi premišljevala, zakaj neki ostaja tako dolgo v mestu in ne pride domu? Enkrat mu je s svojo neukretno nevajeno roko napisala nekoli vrstic in po pošti poslala. ali ker ni nikakega odgovora dobila, naročevala je ljudem, ki so hodili v mesto, naj ga poiščejo in povprašajo, zakaj ne pride domu. Ti ljudje pa so prišli nazaj z glasom, da ga zdaj ni v mestu, ampak je nekam odpotoval. Eden vaščan, ki je bil tudi v mestu, pa je trdil, da ga je videl peljati se v zaprti kočiji. Črez nekoliko tednov pa je vendar prišel odgovor na materino pismo, iz kterega pa mati ni nič določenega zvedela: Ko hitro bo svoje opravke v mestu uredil. bode prišel domu. Do tačas naj le mati in Jaka gospodarita. Na „gospe“ je bil v pismu tudi „srčen pozdrav“. Ko je Bolnarica ta „srčen pozdrav“ izročevala, osrčila se je in z gospo teto in Milko naravnost o svojem sinu začela govoriti.

„Ne vem“, začne, „zakaj moj sin domu ne pride. Bom se morala sama v mesto peljati, da vidim, kaj še ima ondi opraviti.“

„Zakaj se tako bojite za svojega sina“, pravi gospa Hildegarda, na stran položivši novine, v kterih je do tačas brala. „Mora že kake opravke imeti“.

„To bi ravno rada vedela, kake opravke ima. On je edini dedič in naslednik mojega moža. Moji krajcarji so posebej shranjeni, in oporoka rajnega je popolnoma v redu.“

„Veste mati, v mestu najde človek vsakovrstne opravke. Morebiti ima kake denarne opravke.“

„Denarne opravke!“ Bolnarico je pri tem mrzel pot preletel.

Ona je že veliko slišala, kako nevarno je zlasti v tem času pečati se z denarnimi opravki. Še le pred enim letom je nek bogat gospodar v bližnji okolici vse zapravil, ker je hotel nekaj „špekulirati“ z denarjem, kakor so govorili. Bolnarica si je dobro zapomnila in se je zdaj spomnila besed, ktere je takrat njihov častitljivi gospod fajmošter izrekel: „Nič ni za kmeta tako nevarno, kakor tisti prehod od starodavne priprostosti in navadnega življenja, kakor je bilo pod očetom in dedekom — v tako imenovano moderno po novih liberalnih nazorih osnovano življenje, ki z ničim ni zadovoljno ter vse reformira in hoče bolje napraviti. Jaz ne tajim, da take reforme morajo priti, ker jih duh časa zahteva. Pa za reformiranje ni vsak. Treba je veliko zatajevanja, trdne moralične moči, priproste zdrave pameti, in tistega narodnega ponosa, ki se ne klanja vsemu novemu, kar iz mest pride, ampak presodi in le toliko obdrži, kolikor se mu zdi koristno in potrebno. Slepilni bliščo omike in moderni „švindel“ z denarji — to ste dve brezni na desni in levi kmečkega stanu, iz kterih ni rešenja za nobenega, ki v nju zabrede.“

Tako so skušani, nad strankami stoječi, navdušeni za modri napredek, zahteve in potrebe sedanjega časa dobro poznajoč fajmošter govorili, Bolnarica pa je njihove besede ohranila v svojem srcu.

IX.

Bil je sejmov dan. Božja služba je ravno minula in ljudje so vreli iz cerkve ter se gnjetili okoli medičarja, štacunarjev in lončarjev; nekteri pa so šli v oštarijo. Po

vseh oštarijah je bilo živo, posebno pa pri „Potičarju“, ki je imel za danes najeto muziko. Za izobraženo ali muzikalno uho sicer neprijetne, kmečkemu ljudstvo pa posebno priljubljene trompete in bobni so doneli po celi vasi, plesati pa še niso smeli, preden ni popoldanska služba božja minula. Okoli plešišča so bile nastavljene mize, stoli in klopi za tiste, ki so hoteli ples samo gledati ali pa se po plesu okrepčati z rujnim vinom ali hladno pivo. Dekleta so že prihajala v praznični obleki in s šopki v nedrijih; fantje pa so nosili šopke za klobuki. Breznikov Tine je bil med vsemi najzalši. Marsikaterega dekleta oko je skrivoma gledala po njem. Morda si je marsikatera navzočih vaških deklet želela, da bi Tine najpred njo na ples povabil, toda fant si je potegnil klobuk na levo uho, ozrl se parkrat na vse strani, potem pa se vsedel k trumi starejših vaščanov, ki so vino pili in se pomenkovali o starih boljših časih. Par za parom se je že vrtel za njegovim hrbtom, on pa ni šel plesat. Včasih je pogledal na stran, kakor da bi koga iskal ali pričakoval. Čez eno uro pa je vstal in odšel. Šel je naravnost k Lipovčevim. Stari hlapec je ležal na klopi pred hišo, Micika pa je v hiši pospravljala in ko je Tineta zagledala, je kar začudena zaklicala:

„Kaj bi pa rad, Tine?“

„Micika! pri Potičarju imajo muziko!“

„Vém!“

„Zakaj pa ne prideš tje; že eno uro te pričakujem ondi!“

„Sem ti mar kedaj obljubila priti?“

„Ne, pa vedela si, da te jaz ondi pričakujem!“

„Jaz ne grem, ne morem iti. Tine, izbij si misli name iz glave. Tvoje misli so zastonj! Glej, po vasi je toliko prijaznih deklet, izvoli si drugo.“

„Jaz sem že izvolil — tebe Micika, in druge nobene.“

„Tine, slabo si si izvolil. Jaz ne maram za tebe. Pojdi in pozabi me!“

„Ne, tega pa ne morem. Poprej moram umreti, kako tebe pozabiti.“

Micika ni vedela, kaj bi na to odgovorila. Naklonila je glavo ter strmo pred-se gledala. Tine se jej približa in jo za roko prime, čemur ni nasprotovala. Potem jej je privzdignil glavo. da ga je morala v obraz pogledati.

„Micika“, reče Tine, „jaz vem, kaj si tako čemerna. Ti še vedno misliš na Ladisa. On te je zapustil in je zdaj preveč štiman, da bi se zmenil za kmečko dekle. To si ti sama povedala. Mar hočeš zdaj zato celo svoje življenje žalovati? Jaz sem tudi pošten fant, te imam rad tako rad, da me vedno v srce zaboli, kedar te vidim tako ubogo, zapuščeno. Micika, glej, vse kar imam, ti dam, ako obljubiš biti moja ženka.“

„Ti si priden fant, Tine“, odgovori ginjeno Micika. „Ko bi meni mogoče bilo na Ladisa pozabiti, želela bi tebe za moža, to ti prisezam. Pa nanj ne morem pozabiti Zakaj bi ti toraj tebi lagala? Kako bi ti mogla reči: Tine, jaz sem tvoja; to bi bila hinavščina. Ne, tega ne morem, ker sem tudi pošteno in zvesto dekle. Zatoraj ti pravim: Pusti me! prosim te, pojdi proč od mene!“

Micika se je proč obrnila in iztrgala svojo roko iz Tinetove. Šla je v drugo sobo in zaprla vrata za seboj. Tine je stal še en čas kakor okamenel. Potem ga je spreletel mrzel pot; popravil si je klobuk in urno odšel iz hiše.

X.

Tine je šel spet nevedé kam proti plesišču. Ondi je zagledal lepo kočijo z dvema čilima konjičema. Fant, ki je zraven zijala prodajal, pravi: „Gospod Ladis pa se vozijo kakor kakošen grof“. To je Tine slišal. Ladis je tedaj tukaj, in to je njegova kočija! In res, v vrtu za plešiščem je sedel g. Ladis in gospodičina Emilija zraven njega. Oblečena je bila Milka v modro obleko z majhnim klobukom na glavi, izpod kterega so njeni črni kodri vihrali kakor valovi. Tudi teda Hildegarda je bila ondi in je kavo pila. Od vseh strani so jih ljudje gledali in dekleta še plesat niso hotele iti, ker se niso mogle nagledati te družbe. Ladis ni bil nič več kmetu podoben. Oblečen je bil čisto po mestni šegi; celó rokavice je nosil in na glavi visok črn klobuk. V celem njegovem obnašanju ni bilo ničesar opaziti, kar bi na kmečki rod spominjalo in kar nektere tako smešne dela, kadar se hočejo prav gosposki obnašati. Govoril je, se vé da, vedno nemški, pa tako gladko, da se je težko poznalo, da to ni njegov prirojen, ampak le privajen jezik, zdelo se je, da je Ladis nalašč današnji sejmov dan izbral, po toliki od sočnosti se celi občini pokazati; pozornost je vzbudil res veliko.

Sčasoma so se pridružili g. Ladisu tudi učitelj, zdravnik in nekteri imenitniših vaščanov. Vsi so pozdravljali Ladisa s posebno prijaznostjo. On pa je z vsakim nekoliko govoril, pa rekel bi, skoro s tako priljudnostjo, kakor kak potujoč mogotec.

Ko je muzika valček zaigrala, se je tudi enkrat z Milko zavrtel, potem pa se je začel domu odpravljati. Stara teta je že na vozu sedela in Emilija je ravno mislila na voz stopiti, kar Brezníkov Tine k Ladisu pristopi in ga prav po domače na ramo potrka.

„Ladis, rad bi s teboj nekaj govoril“.

„Ladis? Tako?“ odgovori nagovorjenec. „Sva morda skupaj pasla, da se drznete s tako prijaznostjo me nagovoriti?“

Te besede so Tineta globoko zbodle. Ni vedel naenkrat kaj povedati Ko pa malo pomisli, reče: „No, kako pa naj nekdanjega tovariša nagovorim?“

„Kaj, tovariša?“ In na Ladisovem obrazu je igralo zaničevanje in posmeh.

Ponudil je Emiliji roko in jo vzdignil na voz ter sam skočil na-uj.

Ladis je sam kočiral in ravno je hotel konje pognati, kar zopet Tine zakriči: „Stoj, jaz moram temu ošabnemu trdosrčnemu človeku od Lipovčeve Micike pozdrav izročiti.“ Same jeze je bil ves bled in ni znal, kaj bi počel. Hotel je že Ladisove konje za uzdo prijeti, ko Ladis iz voza zakriči: „Odpravite vendar tega pijanca. On me žali, čeravno jaz njemu nisem ničesar storil!“

V tem trenotku so nekteri fantje Tineta prijeli in ga držali, dokler se ni Ladis odpeljali. Tine pa je klel in za njim kričal, kakor bi bil besen.

XI.

„Pijanec? Kaj? — Ker sem mu resnico povedal, imenoval me je pijanca. To mu hočem povrniti, temu

goljufu, tej naduti ševi. Pustite me, drugače ne bo dobro!“

„Kaj pa imate fantje“, reče učitelj, ki je dozdaj mirno gledal, kar se je godilo. „Tine, bodi tiho in miren. Razmere gospoda Ladisa tebe nič ne brigajo!“

„Kaj, mene nič ne brigajo? Tako! Ali ni on kriv moje nesreče? On je Lipovčevo dekle pahnil v nesrečo in ž njo tudi mene. Njena nesreča je moja“

„O tem jaz ne vem nič. To pač vem, Tine, da jej g. Ladis ni nikoli nič obljubil; vzeti pa tak ne more vsakega dekleta, ki se vanj zagleda. Ko bi to mogoče bilo, bi tudi Breznikov Tine moral celi tucat deklet vzeti.“

Fantje so se na to glasno nasmejali, dekleta pa so zardela in na tihem kihala. Učitelj je še dalje zagovarjal Ladisa, rekoč: „G. Ladis je bogat in imeniten mož. Če je tudi malo štiman, pa ne žali nikoga. Nikdo ne more od njega kaj hudega povedati, pač pa ga vsi poznamo kot velikega dobrotnika cele občine. Po vsej okolici se njegovo ime s spoštovanjem izreka. Se ve, da ima tudi nekoliko sovražnikov, pa to vsi vemo zakaj. In Breznikov Tine je menda med temi?“

„Jaz nimam nič z Ladisovimi sovražniki opraviti; a Ladis ravna nepošteno, to povem povsod očitno. On pošteno dekle zapusti, svojo mater žalosti in nas, ki smo ž njim odrastli, zaničuje in zametuje. Iz tega ne bo zanj nič dobrega.“

Te besede so so okoli stoječim ravno tako resnične zdele, kakor poprej učiteljeve. Vendar vsi so molčali, ker se niso hoteli nobenemu zameriti. Le učitelj je prevzel zopet besede: „To so prazne besede, Tine“, pravi. „Ti govoriš v jezi in iz sovraštva do g. Ladisa. Ker ga za-

vidaš, bi se rad nad njim maščeval. Jaz pa mislim, da bi bolje bilo, ko bi tega moža, ki nam je toliko dobrega storil, ki je vedno za nas govoril, ki je celo po novinah bil pohvaljen — da bi ga zdaj, ko je zopet med nami, spoštovali in častili, mesto da ga zmerjamo in obrekujemo. To je moja misel, povejte možje, ali ni tudi vaša?“

„Prav tako, gospod učitelj,“ se je slišalo nekoliko glasov.

Ko je učitelj videl, da je večina prisujočih na njegovi strani, še dalje govori: „Še nekaj imam povedati. Slišal sem, da je g. Ladis Bolnar kupil brizgljo, ktero bo občini daroval. Ker je pa ta tako blagi mož tukaj bil razžaljen, je naša dolžnost to popraviti. Jaz toraj predlagam: podajmo se zvečer pred njegovo hišo in zakličimo gromovit: živio!“

„Da, to storimo,“ glasilo se je od vseh strani. In drugi so klicali: „Vi gospod učitelj, to oskrbite.“

Potem so trompete in bobni zopet klicali na ples. Fantje in dekleta so šli na plešišče, učitelj pa je šel v vas, da bi preskrbel vse potrebno za določeno demonstracijo; le Tine je ostal sam na prostoru ves razkačen in osramočen.

XII.

Ko se je mračilo, zbrala se je pred Bolnarjevo hišo množica ljudi. V prvem nastropji je bila videti luč, ki je delala pri oknu senco od neke osebe. V kratkem se slišijo okrogle melodije, ktere je svirala godba prišedši iz plešišča. Za godbo je pa šla cela vrsta ljudi z lučmi; kaj takega vaščani še niso videli. Učitelj je namreč osno-

val bakljado, ne sicer take, kakoršne so po mestih navadne ampak kakoršno je mogel v naglici v vasi osnovati. Ko je cela množica, po dva in dva, prišla do hiše, je začel učitelj govoriti in drugi so vsi omolknili. „Velikodušnemu prijatelju šole“, pravi glasno in navdušeno, „neutrudljivemu pospeševalcu napredka in blagemu dobrotniku naše občine zakličimo gromovito živio!“ In vsi so zakričali „živio“, čeravno skoro nobeden ni zastopil, kaj je hotel učitelj povedati. Godci so naredili za tem „tuš“. Zgorej pri oknu se je na to prikazal mladi Bolnar, priklonil se vsem in glasno odgovoril blizo tako le: „Srčno se zahvaljujem, dragi prijatelji, za skazano mi čast! Bodite prepričani, da bom do vas ohranil zmirom enako ljubezen. Po svoji slabi moči bom si prizadeval, kar je koristno in času primerno pospeševati in podpirati. Stari časi so minoli, tudi za kmeta je nova dôba nastopila, dôba napredka in svobode. V tem smislu bom delal vedno za vas. Še enkrát pa se vam zahvaljujem za današnjo počeščenje in tudi vam zakličem iz celega srca živeli!“

In zopet so zakričali „živio!“

„Ta zna povedati“, je rekel nekdo. „Da, ta ima jezik na pravem mestu.“ odgovori drugi. „Ta Ladis je res pravi tič,“ godrnja tretji.

Med tem so se ljudje razhajali. Največ jih je šlo za godci na plešišče, kjer so pili še do jutra hripave volje. Godci so dobili ondi na Bolnarjev račun kruha in vina; tako tudi tisti, ki so se bili bakljade udeležili.

Zdaj je bil Ladis v občini najprva oseba, in v največi časti pri vaščanih. Ali ravno med tem se je v hiši, kamor niso videli vaščani, ki so prišli Ladisa počastit, vršila dogodba, ki čudno razsvetljuje Ladisovo čast.

Ladis je ukazal, naj se prinese večerjo. Matere Katreje danes ni k večerji. Ladis sam jo je šel iskat in jo je našel v njeni sobi — plakati.

„Kaj vam je, mati? Zakaj ne pridete k večerji?“

Mati ni nič odgovorila. Ladis jo še enkrat vpraša. In s pretrganimi besedami mu je odgovorila:

„Zgoraj jaz ne jém več“.

„Zakaj ne?“

„Ker ne morem gledati tega ljubkovanja z gospodičino Milko. Ti ne slišiš nič in ne vidiš nič vpričo nje, toliko da —“

„Ali je to kaj hudega?“

„Hudega? Na to ti ne morem nič odgovoriti. Ali ta ženska — ali mati odide iz hiše. Si zastopil?“

„Sem“.

Ladis ni več besede rekel, ampak šel je v gornjo sobo. Med tem so zunaj godli in kričali, mati pa je plakala v temni sobi. Ladis je izgovoril mater pri mizi. Menda so se kaj pokvarili in so morali iti v posteljo. Star človek se hitro pokvari. Drugače pa je nocoj Ladis nenavadno malo odgovoril. Tudi Emilija je bila tiha; vedno še jej je rojil po glavi spomin na dogodbo iz plešišča.

XIII.

Komaj se je začelo daniti, že je vstala mati Katreja ker jej žalost ni dala spati. Zbrala je nekaj svojih reči v culico in jo postavila na mizo. Na to je pokleknila in molila. Kmalo potem je šla iz hiše po vasi proti Lipovčevi hiši. Na Micikinem oknu je potrkala. Micika na pol opravljena se je prikazala pri oknu ter vprašala: „Kdo je?“

„Jaz sem, Micika! Hotela sem ti še samo povedati, da me zdaj zopet lahko obiskuješ kedar hočeš — pri vinogradu. Bog te obvaruj!“

To so bile kratke, pa pomenljive besede. Čim imenitnejšega kaj kmečki človek stori, tim manje govori. Veliko govoriti ni njihova navada. Tako tudi Katreja ni več govorila, ampak urno je odšla in pustila Miciko njenim mislim. Dekle pa je tudi že iz teh besedi vse zastopilo.

Nekoliko pozneje je našel Ladis na mizi navezano culico. Dolgo jo je strmo gledal in videlo se je, da težke misli prehajajo njegovo dušo. Naposled vendar na polglasno reče: „Ne, tega ne storim. Jaz sem dober sin, spoštujem svojo mater, pa njeni rob nisem. Mati mene ne zastopijo jaz pa njih ne morem in ne smem. Bolje je, da sva ločena, nego bi se vedno prepirala!“

Poklical je deklo in jej ukazal, naj to culico nese k vinogradu. „Če še mati kaj drugega potrebujejo, naj povedo, in če jim pri vinogradu ne bo več všeč, naj pridejo zopet nazaj. Jaz bom njihovo voljo vedno spoštoval.“

Pri zajuterku je naznanil Ladis gospema, da so mati, „kakor vsako leto o tem času“, odšli k vinogradu. Teta Hildegarda je malomarno prikimala z glavo. Milka pa je tako ostro pogledala Ladisa v oči, da je naenkrat spoznal, Milka vé, da se jima je zlagal.

Ko je teta bila odšla iz hiše, je Milka še ostala. Videlo se je, da bi rada na samem z Ladisom govorila.

XIV.

„Zdaj sva sama“, reče resno Ladis. „Kaj mi hočeš povedati?“

„Ladis, ti si naju s teto ukanil. Razmere so čisto različne, kakor si nama jih ti popisoval. Tvoja mati naju ne vidijo radi.“

„Saj ti nisem zakrival, da boš od začetka morala nekaj potrpeti. Tukaj si med kmeti in ti imajo svojevoljne glave.“

„Da bi tvoja mati bili tako zoper naju tega si nisem mislila.“

„Oni so najhujši. Na njih še je vse starinsko. Rajši bi menda umrli, nego v kaj privolili, kar je zoper staro navado. Rajši bi tudi videli, da bi jaz konec vzel, kakor da zoper njihova načela ravnam.“

„A ko sve prišli sem, kako so bili prijazni, kako postrežljivi!“

„Ker so mislili, da ste prišle samo črez spomlad prebivat — zdaj pa so resnico spoznali.“

„Tedaj za najin zakon ne bodo nikoli dovoljenja dali?“

„Jaz se bojim! Vendar mogoče je, da se vdajo, ko bodo videli, da ne gre drugače“.

„Mati mislijo, da je to greh zoper starodavne šege, ako bi ti za ženo vzel dekle iz mesta?“

„Tako je. Pa midva hočeva to premagati, Milka.“

„Ne vem, če bo mogoče. Jaz tebe ljubim, toda zaničevanja ne morem prenašati. Ne, rajši se vrnem zopet v mesto in se izročim staremu odrtniku, svojemu dolžniku.“

„Zdaj niste nič več dolžni. Jaz sem vse poplačal. Mar misliš, da bi jaz mogel tako dolgo v mestu ostati brez tebe, ko bi ne bil ostal zavoljo tebe? Težko delo sem imel. Ta brezsrčen oderuh je mislil, da te že ima v krempljih, in je že sanjaril, kako ga bodo občudovali zavoljo njegove krasne gospe. Zato je bilo težko njegov

rop mu izdreti; vendar jaz sem to dosegel. Res da me je stalo pol premoženja, pa tega nihče ne vé!“

„Kako si dobrotljiv“, reče Emilija in mu poda roko. „Zato hočem tudi jaz s teboj trpeti — vendar skrbi še za to, da bomo mogli vsaj po zimi v mestu prebivati. Po letu je tukaj res prijetno, po zimi pa mislim ne bo prestati.“

„Moje prizadevanje gre vedno na to, tvoje želje izpolniti. Brez tebe je moje življenje prazno. Jaz spoznam razloček med saboj in taboj ter vidim, da se ti zame žrtvuješ, vendar če me ljubiš, boš mi oprostila, ako ti vselej ne morem tvoje želje izpolniti.“

Med tem je prišla teta Hildegarda v sobo. Emilija jej je tekla nasproti ter jej nekaj v uho pošepetala. Na to se je starka vstopila pred Ladisa in rekla: „Objemite me moj sin, vi ste veliko za naju storili. Tega ne bom nikoli pozabila!“

A ta objem ga je stal več, kakor je bilo vredno vse njegovo premoženje.

XV.

Odkar se je bil Breznikov Tine na sejmu z Ladisom skregal, ni ga bilo nikjer več videti. Nihče, še njegov prijatelj, Završnikov Tone, ni znal, kam je zginil.

Završnikovi so imeli blizo Bolnarjevega vinograda, kjer je zdaj mati Katreja prebivala, tudi majhen vinograd s kočo, zato se je ondi Završnikov Tone večkrat ž njo snidel, in tudi Miciko je videl večkrat tam, kajti žalujoče dekle je radó obiskovalo žalostno mater Katrejo. Ondi v tihi samoti, kjer je oko videlo le zelene vinograde,

pod njimi temni les, in daleč zadej sinje gore, kjer uho ni slišalo, nego enoglasno pa vendar tako prijetno petje čiričkov ali kako veselo pesem delavcev po vinogradih — ondi je bilo tema žalujočima ženskama laglje pri srcu. Skrb, ktera je Katrejo od začetka trla, da bi jo mestne gospe tudi tukaj s svojim obiskovanjem nadlegovale, jo je minola, ker od doma nikoga ni bilo k njej, kar je pri vinogradu.

Čas je naglo tekel. Nekega večera sedite mati in Micika pred hišo na klopi; solnce je zahajalo in s zadnjimi žarki poljubovalo zapuščajoč pokrajino. Veličastni pokoj je vladal po celem svetu, kterega še je vzviševal prijetni glas zvonov iz farne cerkve.

Takrat je stopil nenadno pred njo Breznikov Tine. In kakošen je bil Tine?! Od nog do glave v vojaški obleki.

„Kaj, ali si k vojakom odšel, Tine?“ vpraša Katreja.

„Da, mati Bolnarica, kaj bi pa tukaj začel?“

Pri teh besedah je tužno pogledal Miciko, ki je svoje oči naglo pobesila.

„Si bil vedno v mestu?“

„Da, oglasil sem se bil k prostovoljcem in koj so me v mestno kosarno poslali; pa toliko časa sem vendar imel ondi, da sem pozvedel po mestu, kaj vaš sin, g. Ladis dela. Ta je lepe reči počenjal!“

„Ali mi misliš povedati kaj?“

„Ne vstrašite se, mati, čez to, kar bom povedal. On je svojo nevesto, gospodičino Emilijo, nekemu staremu bankerju odkupil. In na borzi je z denarji igral in še zdaj igra; in ne bo menda dolgo, da bo vse svojo premoženje zaigral“.

„Moj Bog! Tega sem se že dolgo bala!“

„Grozni švindel, ki se zdaj povsod širi, dobil je tudi njega v svojo oblast. Ladis bi bil rad hitro bogataš, pa bo menda popred berač.“

Mati Katreja je globoko izdihnila in pogledala proti nebu, rekla pa ni nič.

Micika je sedela zraven nje bleda in trda kakor mrlič.

„Gospodičina Emilija in njena teta“, nadaljuje Tine, niste hudobni ženski, le preveč denarja potrebujete. Po zimi ne bote tukaj stanovali, ampak v mestu, da se lehko vdeležujete balov, koncertov in kar še take ženske potrebujejo. Tu boste samo po letu bivali.“

„Lepe reči, same lepe reči!“

„To je tudi vzrok, zakaj si Ladis toliko prizadeva, da bi ga izvolili za poslanca. Tedaj bo lehko vedno v mestu bival s svojo gospo Milko na ljudske stroške. Zdaj vemo, kam pes taco moli. Šolo podpirati, gasilnico darovati, navdušeno govoriti — to je vse lepo in znamenje domoljubja, pa pri Ladisu ne, on vse to stori zavoljo — ženske, in potem zavoljo — denarja! V mestu se dá prijetniše živeti in lože igrati in lože špekulirati! Toda Ladis še ni poslanec! V občini je še več mož, razun prilizuna učitelja, ki bodo spoznali, da pri Ladisu ni vse v redu ter ne bodo plesali, kakor bi jim on godel.“

Katreja je bila med tem pripovedovanjem vedno bolj bleda. Nagnila je glavo na stran, kakor bi omedlela, a Micika jo je podprla in rekla:

„Tine, ti si hudoben človek; misliš, da mati radi poslušajo tvoje obrekovanje. Ladis je njihov sin, čeravno ne dela vsega po njihovi volji. Tebi pa bi morale znane biti besede: Ne sodite, da ne boste vi sojeni.“

„Jaz nikogar ne sodim, dekle! Ladisa sodi njegovo dejanje. Jaz nisem več tako neumen, da bi ne presodil kaj je za nas kmete potrebno. Jaz vem, da dandanes mora delati in skrbeti, kdor hoče kaj doseči. Napredek je tudi potreben, pa moder napredek, ki ima določene meje, med kterimi se sme sukati, druguče ne bomo napredovali, ampak zabredli v mrežo zmešnjav, iz kterih ni rešenja. — Vem, da se mora za denar skrbeti, pa pošteno z delom in trudom. Po mestih pa hočejo ljudje obogateti čez noč na škodo drugih; zato pa se jim prigodi, da so v tistem hipu berači, ko si delajo nade, da bodo dobili milijone. — Vem, da sme človek kaj na-se držati, Ladis pa je ošaben, ki nas zaničuje in sovraži, ker nismo učeni, kakor on. To sem mislil, da bi vama bilo potrebno vedeti. S tem sem dopolnil svojo dolžnost. Bog vaji obvaruj!“

Naglo, kakor bil prišel, je zopet zginil po temi, ki je med tem pokrila svet.

XVI.

Dekla, ki je prišla od vinograda, je doma pripovedovala, da so mati Katreja nevarno zboleli. Smrt ljubljenega moža, nepovoljno obnašanje edinega sina, nenavadna samota, ki jim je od začetka bila ljuba, sčasoma pa vendar dolgočasna — vse to je sodelovalo, da je zbolela. Ladis je ravno bil prišel od volilnega zbora, pri kterem je s takim vspehom govoril, da je bil prekričan zmage pri prihodnji volitvi, čeravno nekteri hudo zoper njega rovajo, — kar je zvedel to žalostno vest o materni bolezni. Naenkrat se je napravil na pot k vinogradu. Emilija ga je hotela spremiti, pa tega ni dovolil. Tako

urno je stopal, da je komaj uro hoda potreboval, čeravno je bilo navadno po dve ure hoda. Srce mu je glasno bilo, ko je stopil v zakajeno hišo, kjer je mati bolna ležala. Vsedel se je k postelji in jo prijel za roko.

„Vam je hudo, mati?“

„Zdi se mi, da je vedno hujše; pa upam, da bo kmalo vsega konec“.

„Ne govorite tako, mati! Bog bo že dal, da bo zopet bolje.“

„Tega si pač ne želim! življenje je za-me bridko in zahvalila bom Boga, ako me ga reši.“

„Mati, vi ste preveč samovoljni, zato vam je življenje bridko. Ko bi hoteli doma prebivati, bi bilo veselo za vas in za nas.“

„A vprašanje je, kako bi jaz mogla veselo živeti pri vas? Kako bi se mogla veseliti vpričo tistih oseb, ki tebe tvojemu stanu odvračajo, ki tvoje srce tvoji materi kradejo, ki tebe derejo in v nesrečo in v pogubljenje tirajo, ki ti tvoje poštenje jemljejo, te za nos vodijo in te v tvojih krivih nazorih potrjujejo. Ne, s takimi osebami jaz ne morem živeti.“

„Mati, vi preostro sodite! Res je, da se jaz razločujem od drugih kmetov. Jaz ne morem biti jim enak, ker sem študiral. Jaz poznam bolj natanko življenje in zato več zahtevam od njega. Res je, da govorim o napredku, in ga djansko pospešujem z umnim kmetovanjem, pa to je potrebno, ker sedanji čas to zahteva. Res je, da sem veliko žrtoval za te dve gospe, pa jaz Emilijo ljubim, kakor sebe. Dokler ste vi Emilijo brez predsodkov sodili, ste sami rekli, da je ljubezniva in blaga. Ako jo želim v zakon —“

„Ne govori mi dalje! Idi in vzemi jo; stori kakor sam hočeš — pa meni o tem ne pravi nič. Slišiš? Jaz v ta zakon ne privolim nikdar. Ti tudi mojega privoljenja ne potrebuješ, saj si že sam svoj. A tvoja mati bo žalosti umrla in ne bo videla svojega sina v zadnjem trenotku, kakor ga ni videl oče. Pojdi in stori, kar hočeš!“ —

Mati se je obrnila k steni, Ladis pa je sedel zraven njene postelje tako pobit, tako bled in spremenjen, kakor bi bil obsojen. Kaj je hotel reči? Zdaj je šlo za dvoje: ali mati, ali Emilija.

Po dolgem molku je zopet spregovoril:

„Mati, jaz želim, da bi se nikoli ne kesali zavoljo svoje ostrosti. Mati mora ljubiti, ne sovražiti.“

Katreja na to ni nič odgovorila. Ladis je šel iz hiše in se vsedel vzunaj na klop.

So v človeškem življenju trenotki, v kterih je človek prisiljen premišljevati, kaj bo v bodoče počel, ker vidi, da po dozdajnem načinu ne gre dalje. Navadno začne premišljevati pretekle dni, kjer tudi najpred najde prava sredstva za bodoče dni. Tak trenotek je bil za Ladisa zdaj, ko je sedel sam na klopi pred hišo.

Začel je toraj premišljevati o svojem preteklem življenji. Njegova velika ideja, ktero je imel o svoji bodočnosti, je bila že blizo dopolnjena. Kmečki sin, pa odločen za visoko čast in slavo! Na strani zale, visoko izobražene ženske ga je čakala velika sreča! Ko bi mogel te svoje namene dovršiti, živel bi kakor kralj v svoji okolici. Nikdo se ne bi mogel njemu primerjati. Sicer so ga njegovi nameni že toliko denarja stali, da je vse, kar ima, le na videz njegovo, pa saj vé, kako hitro se po špekulaciji denar zopet pridobi. Čeravno ni bil iz navade špekulant, vendar ste ga sila in priložnost k temu zapeljali,

Za njegov denar se je toraj igralo na borzi, pri izigralnih družbah in različnih denarnih podvzetjih. Povsod ima upanje na mnogo denarja, in če bo postal poslanec, bodo se mu pnudoili še drugi viri.

In tako je razvijal misel za mislijo. Spomnil se je, kako je ravno pred enim letom spoznal v mestu Emilijo. Pri bankeru, s kterim sta imela denarne opravke, videl jo je prvokrat. Ona je šla po stopnjicah dol, on pa gor. Vštric njega jej postane hudo; on jo prime, ker je skoro omedlela ter jej ponudi svoj voz, ki je pred vrati nanj čakal. Hvaležno je sprejela to ponudbo in tako je on mesto k bankeru, šel ž njo na njen dom. Ondi se je hotel posloviti, a ona in teta njena ste ga prosili, naj ju gotovo večkrat obišče. Že takrat je ondi svoje srce pustil, pa to mu ni bilo žal, ker je videl, da tudi Emilija ima dopadenje na njem. Tako je prišlo, da sta se od tega časa gostokrat videla in da je spoznal vse njene razmere. Emilijin oče je bil veliki kupec, ki pa je po mnogih ne srečah prišel na nič in je v velikem uboštvu potem umrl. Sorodnica teta Hildegarda se je sirote Emilija usmilila, ter jo k sebi vzela in odgojiti dala. Sama denarja ni imela, ampak jemala ga je na posodo pri nekem bankeru, bivšem prijatelju Emilijinega očeta. Vse račune in dolgove jima je rad poravnal, se vé da, na dolžno pismo, Ta banker je bil samec. Ko je Emilija dorastla, rekel je teti, da jima odpusti ves dolg in da bo za obe lepo skrbel, ako ga Emilija v zakon vzame. Emiliji to ni bilo všeč; tudi teti Hildegardi oi bilo ljubše. ko bi mogla to ponudbo z lepo odreči. Toda denar! — in oskrbljenje! — to je tudi kaj.

Takrat je prišel Ladis kot odrešilec. Ko je vse to pozvedel, povabil je gospe, naj greste čez leto na njegov

dom prebivat; on bo med tem vse to skušal poravnati. Gospe ste odšli na Bolnarjev dom; banker pa ni hotel od Bolnarja nič slišati, kakor da naj brez odloga plača Emilijin dolg, če jo on moti, da ne mara za-nj. Ladis si ni mogel pomagati. Precej velik del svojega premoženja je toraj zastavil bankeru ter si s tem kupil pravico na hvaležnost Hildegardino in roko Emilijino.

Ladis se je moral veliko boriti in bojevati. Pa to mu je bilo dano, da je svoj notranji boj vedel skrivati. Nekak plemenit mir je bil razlit po njegovem obrazu, ki se je včasih spremenil v popolno malomarnost ali gosposko prevzetnost.

Po takem življenju je zdaj bil skoro na cilju svojih želj — le mati še mu je nasprotovala. In tudi mati le iz slepe ljubezni do starih navad. Bi se jim vdal? Ne, mati je ženska, on pa mož! Delati in pa boriti se, to je njegova osoda.

Po teh mislih je vstal ter počasi, pa odločno stopal navzdol proti domu.

XVII.

Na potu proti domu je srečal Ladis Lipovčevo Miciko. Nekoliko korakov pred njo je obstal. Ona je hotela mimo zbežati, da bi ga še ne pogledala. Toda Ladis jo je prijel za ramo in jej rekel: „Počakaj Micika! ker sva se že tako snidla, morava se nekaj zmeniti.“

„Kaj mi imate povedati, gospod Ladis? Prosim vas, pustite me rajši!“

„Ne, samo malo me poslušaj. Morebiti bodo te besede odločile vso tvojo osodo! Pred Bogom in pred ljudmi mo-

raš priznati, da jaz tebi nikoli nisem obljubil, da bi te v zakon vzel. Ker so najini stariši imeli ta namen, ker si ti prišla večkrat v našo hišo in si sploh ljubeznjivo dekle, imel sem te rad, tako rad, kakor sestro. Ti si pač to drugače mislila, in ker se tvoja misel ne more vresničiti, zdaj žaluješ in jočeš. Ni res?“

Micika je prikimala z glavo. Srce pa jej je tako stiskalo, da ni mogla ne govoriti, ne jokati.

„Prosim te samo to: Ako sem kedaj brez svoje volje tvoje misli potrjeval, Micika! pozabi to; daj mi to tajno besedo nazaj, in bodi srečna z drugim. Breznikov Tine te jako ljubi, usliši ga! Glej, potem bodo tudi moja uboga mati potolaženi. Ako vidijo moja mati, da si se ti spametovala in ne boš več na-me mislila, bodo se tudi oni umirili in ne bodo več moji sreči nasprotovali. Ako me imaš količkaj rada, Micika, stori to!

„Zahtevajte od mene, gospod Bolnar, da za vas umrjem, z veseljem sem pripravljena. Zapovejte, da se vas odpovem, saj tudi storim. Nikoli ne bo več žal beseda prišla iz mojih ust, tudi vpričo vaše matere ne; a pozabiti vas ne morem, in druzega vzeti nečem, ker druzega ljubiti ne morem. Pa za to se vi ne brigajte. Bodite srečni, samo ne branite mi na vas misliti in vaše podobe v mojem srcu hraniti, dokler ne umrjem.“

Komaj je to izrekla, se je že tudi odtrgala Ladisu in tako hitela naprej, da je v malo trenotkih ni bilo več videti.

V Ladisovem očesu se je zalesketala solza, hitro jo zbriše, še enkrat pogleda po kraju, kjer se je bil tako čudno snidel z blagim dekletom ter odide.

Blizo doma mu pride Emilija naproti. Obesila se mu je za roko in z vso svojo čarobno ljubeznjivostjo ga po-

gledala. Ta ljubeznjivi pogled in sladek glas mu je hitro odgnal bojazen in tužni spomin na to, kar se je bilo med potom zgodilo.

XVIII.

Breznikov Tine je ta čas, dokler je imel odpust, povsod, kakor je pravil, „Ladisa v pravi podobi kazal“. Njegov prijatelj, Završnikov Tone, pa mu je zvesto pomagal. Govorica, ki je vsled tega nastala o Ladisu, je bila voda na županov mlin.

Zdaj so župan in njegovi tovariši začeli ložej dihati. Mnenje ljudstva se je vidno spreminjalo. Ladis se je jezil, ko je opazil, da ga ljudstvo ne pozdravljalo več tako priljudno, kakor poprej. In gospe ste enkrat na sprehodu od fantov tako ostre besede slišali, da se je Emilija doma jokala in rekla, da se naenkrat odpelje v mesto. Le težko jo je Ladis zopet potolažil. Ladis je poznal, da mora zdaj nekaj odločnega storiti, drugače bo vse zgubljeno. Sam je toraj šel k učitelju, ki je bil vodja njegove stranke in agitacije. Ta ga je sicer priljudno sprejel, pa tako prijazno ne, kakor navadno. Ladisa je to tako jezilo. da se je v ustnice vjedal, vendar se je premagal ter na videz miren vprašal, kako kaj njegove reči stojé.

„Upam, da dobro“, reče učitelj.

„Samo upate? v zadnjem tednu že ste rekli, da je moja zmaga zagotovljena.“

„Veste, na ljudstvo se ne sme preveč zanašati. Ljudsko mnenje se spreminja, kakor veter!“

„Povejte mi odkritosrčno: ljudje slabo o meni govorijo.“

„Slabo? Ne, ampak nekteri imajo zoper volitev take vzroke, ki se nikakor ne dajo ovreči.“

„Postavim?“

„Gospod Ladis, o tem je težko govoriti!“

„Tako? Že zastopim! Samo to vam bode v opravičenje in odgovor: Prihodnjo nedeljo bom prvič oklican in v treh tednih je gostija. Razglasite to še danes ljudem.“

„Bodem; pa vaša mati? Govori se, da ste jih iz hiše spodili, ker niso hoteli privoliti v to ženitev.“

„Mati so sami radi odšli; jaz jih nisem mogel držati. Tega pa nisem nikoli pozabil, da sem njihov sin. Mi verujete?“

„Jaz že! pa drugi ljudje?“

„Skrbite za to, da bodo tudi verovali.“

„Blebečejo pa že tudi, da je vaše begastvo —“

„No, no, Bolnar še kupi pol vasi, ko bi potrebno bilo.“

„Jaz to tudi vem, ali ljudje hudobno mislijo in govorijo.“

„Kaj pa naj storim, da vsem ljudem jezike zavežem?“

„Eno sredstvo jaz vem, gospod Ladis, pa vi ga ne hočete rabili.“

„To bi bilo?“

„Raztrgajte vso zvezo s tema gospema, sprijaznite se z materjo, in oženite se z Lipovčevim dekletom. Potem bo zopet vaše ime ljubo in spoštovano.“

„To mi je pa nemogoče, in le zato, ker vem, da mi hočete dobro želite, vam tega ne zamerim.“

„Tedaj bo pa za vas res huda borba, toda če vsak svojo dolžnost stori, še ipak bo zmagano!“

„Storite vi najpred svojo dolžnost. Zastonj ne bo. Več danes ne govorim.“

„Računite na mojo pomoč, gospod Ladis. Dokler nisem prisiljen zoper svoje prepričanje ravnati, sem vedno popolnoma vaš sluga.“

XIX.

Ni dvomiti, da bo Bolnar popolnoma propal. Učitelj se je že začel na drugo stran obračati. Sicer je še govoril za Ladisa, pa ne več s takim prepričanjem na zmago, kakor popred. Nasprotniki Ladisovi pa so že drzno in očitno postopali proti njemu. Njihove ostre besede so tiho poslušali, ali jim le medlo ugovarjali. Celo očitne dobre naprave Ladisove: pospeševanje poljedelstva, darove za javne potrebe itd. so slabo sodili. „S takimi novotarijami“, so pravili, „se kmetu nič ne pomaga. To je vse švindel, ki veliko denarja stane, pa nič ne koristi. Čemu potrebujemo stroje, ker nam je Bog dal zdrave krepko roke? Tovarniki, ti mestni oderuhi, te pijavke človeške moči, bi radi tudi na deželi zapovedovali in še kmečki stan uničili, kakor so že meščanskega in obrtnijskega. Pa še ni vseh dnevov večer. Pametni bodo že spoznali in se poskusili za pravice kmečkega stanu, kadar pride čas.“

Ti govori so bili od strani zoper Ladisa, pa tudi naravnost so govorili proti njemu, zlasti o njegovem slabem gospodarstvu.

Ladis je od začetka držal to, le za prazno govorjenje, ki ni vredno, da bi se ovračalo. Njegov drzen in ošaben duh je nasprotoval misli, da bi mogoče bilo, pasti kot žrtva hudobije, maščevanja in zavidnosti; to so se namreč njemu zdeli vzroki, da je imel toliko nasprotnikov. Pa-

je videl, da se hudobno govorjenje o njem ne sme širiti, zato je sklenil zopet z novim velikodušnim djanjem hudobnim kričačem usta zamašiti in srca dvomljivih si pridobiti.

V občini je bilo veliko ljudi, ki so v planini v graščinskih gozdih drva sekali. Ti so morali posebno po zimi veliko prestati in na pomlad jih je veliko bolnih prišlo domu. Ladis je pri seji občinskega zastopa predložil, naj se ustanovi za take bolnišnica ali špital. On sam je obljubil v ta namen veliko svoto denarja kot začetni fond. To je potegnilo. Njegov predlog in njegov velikodušni dar je bil soglasno sprejet. Vsi so pripoznali potrebo in korist takega podvzetja. Že zidanje bo dajalo mnogim ubogim zaslužek in pozneje ne bodo berači toliko nadlegovali ljudi, ker domači se lahko oskrbijo v bolnišnici; oskrbništvo in nadzorništvo, se vé da, bo izročeno občini. Ladis je napisal na vse posestnike v okolici „oklic“, ki je bil podpisan od celega odbora. Ta oklic je bil tudi v novinah natisnjen, in Ladis je šel v mesto, da bi še od vlade kako pripomoč sprosil. Kmalo je pisal domu, kako povsod z veseljem pozdravljajo njihovo velikodušno skrb za ubožce, in celo svitli cesar so za tako podvzetje vneti in so iz lastne kase imenitno svoto podarili. Od vseh strani so pošiljali denar in bolnišnica je bila zagotovljena.

Vsi so bili zadovoljni s tem in hudobni jeziki so morali omolkniti o Ladisu. Učitelj je zopet kakor poprej zaupljivo govoril in cela stranka Bolnarjeva je bila polna zaupanja. Med tem je bil Bolnar že tudi oklican in dan ženitve se je vedno bližal.

Ladis je bil še v mestu. Obljubljeni denar za bolnišnico mu je težko bilo izplačati, ker se je vsled tega

velik primanjkljaj kazal v gospodarstvu. Hotel je ta primanjkljaj prikriti z drzno špekulacijo na borzi.

Nekega jutra, ko je hotel zapusti hôtel, v kterem je stanoval, prišel mu je njegov opravnik z žalostnim obrazom naproti.

Ladis je obledel. Moral se je na steno nasloniti, da ni omahnil.

„Je vse zgubljeno?“ vpraša z zamolklim glasom, kakor človek, ki je v največem obupu.

„Vse!“

XX.

Črez nekoliko dni so se tuji gospodje pripeljali k Bolnarjevim. Ogledali so si celo poslopje ter nekaj zapisali. Potem so pri „Potičarju“ obedovali in se potem zopet odpeljali v mesto. Samo na sebi to ni nič posebnega. Morebiti so bili kaki kupci, ki so prišli k Bolnarju po opravkih. Morebiti so bili njegovi prijatelji iz mesta, ki so hoteli enkrat njegovo imetje pogledati. Toda tega nihče ni hotel verovati. Govorili so med seboj, da so bili uradniki od hranilnice, pri kterih je Ladis denar na posodo vzel. Po tem takem je tedaj bilo Ladisovo premoženje pri kraji. Blesk, ki ga je še pred par dnevi obdajal, je zdaj zginil kakor megla.

Dolgo časa se zdaj ni nič o Ladisu govorilo. Vsak se je takih pogovorov ogibal. To je bila tišina pred veliko burjo.

Malo dni preden je imela gostija biti, odpeljali ste se teta Hildegarda in gospodičina Emilija v zaprti kočiji v mesto. Menda ste šli kupovat nevestinega lišpa? A ni

ji bilo nazaj in Jaka je pravil, da se je gostija odložila. Završnikov Tone, ki je zraven stal, porogljivo pogleda na stran in zamrmra: „Že vem zakaj!“ Potem je šel k vinogradu ter vse, kar je videl in slišal, naznanil materi Katreji.

Ta je počasi pojemala. Ni mogla več iz postelje. Vrh tega jej zdaj tudi Micika ni več stregla, ker je bila sama nevarno zbolela. Govorili so, da ima jetiko. Mogoče je. Najbolj cvetoča dekleta zapadejo tej bolezni, ki jih naglo ukonča, in če se jej še pridruži srčna bol — tedaj ni pomoči. Ljudje tega niso verovali, da bi imela jetiko ali sušico, ampak rekli so: „Srce bo jej počilo. In kdo je tega kriv?“

Ko je Katreja od Završnikovega Toneta slišala vso nesrečo, ki je zadela njenega sina, je vstala v postelji, roki sklenila in rekla: „Pravični Bog ga je kaznoval! Zdaj pa mu naj skaže milost! — Moj sin je vendar! Povejte mu, naj pride k meni, da bo slišal, kako molim za-nj in da se spravim ž njim“. Ladisu so povedali to. Prikimal je z glavo, rekel pa ni nič. Videlo se je, da je čisto zmeden. Njegova hoja ni bila več tako plemenita in moška; njegov obraz ne tako veder. Vendar za volitev se je veliko brigal. Do zdaj še nasprotna stranka ni nobenega kandidata postavila. Kar naenkrat pa je nastopil župan sam kot kandidat. In govorilo se je, da je več sosednih občin na županovi strani; povsod pa je njegova stranka vsaj močna, tako, da bo pri volitvi na vsak način borba huda.

Dan pred volitvijo je bila Lipovčeva Micika pokopana. Zvenela je, kakor cvetlica v jeseni; ugasnila, kakor luč, na ktero veter pihne. Sočutje je bilo občno. Še stari ljudje se ne spominjajo tako lepega sprevoda. Truga

je bila ovenčana s cvetlicami in venci. Za trugo je šel Micikin oče, ki je ž njo vse zgubil, tako pobit, kakor bi bil gluh in slep. Device belo oblečene s črnimi moderci in z venci na glavi, so nesle trugo. Ko so častitljivi duhovnik blagoslovili grob, udrle so se jim solze po licih; komaj so navadne molitve odpravili. In vsi, ki so bili navzoči, so žalovali in jokali.

„Od žalosti jej je srce počilo“, pravi stara ženka.

„Ladis je kriv njene smrti!“ je dostavila druga.

Ko so že vsi ljudje iz pokopališča odšli, prišel je Ladis sam. Dolgo je stal zamišljen na novem grobu; potem je obiskal še gomilo svojega očeta.

Še le ko se je začelo mračiti, odšel je s pokopališča.

XXI.

Ko se je Ladis iz mesta vrnil, našel je doma pismo od tete Hildegarde, v kterem mu je naznanjala, da v sedanjih razmerah držite za bolje, iz Bolnarjeve hiše oditi in v mestu pričakovati, kar še pride; vendar to že zdaj mora povedati, da ne bo dovolila, da bi se njena rejenka izročila negotovi osodi. Preden bo poroka, mora jima Ladis naznaniti, kaj je storil, da bote obe za bodočnost preskrbljeni.

Ko je to pismo bral, spomnil se je povesti, kako v nevarnosti podgane barko zapuščajo. Potem ga je raztrgal na tisoč koscev. Žaloval ni nad tem izdajstvom — samo to ga je bolelo, da se Emilija pri njem še poslovila ni. Cele svoje nesreče že zdaj ne more pregledati. Samo en bled žarek upanja je še imel! Volitve!

Kmetje nimajo posebnega veselja do volitev, čeravno svojo dolžnost zvesteje spolnujejo, kakor mestjani. Takrat pa so se vsi kmetje dozdaj še z neslišano korajžo volitve vdeleževali. Že rano so vsi stali pred občinsko hišo, čeravno so nekteri imeli več ur hoda.

Ladislav Bolnar in župan sta bila kandidata. Iz mesta se ni nihče oglasil; ondi so podpirali kandidaturo Ladisovo.

Čeravno se je bila Ladisava stranka jako zmanjšala vsled zadnjih dogodeb, vendar še je bila danes videti lepa truma. Učitelja pa ni bilo med njimi. Zadnje dni je še agitiral za-nj, danes pa so pravili, da je bolan.

Proti večeru se je naznanil izid volitve. Vkljub vsemu pritiskanju je Ladis propal.

Poslanec je bil župan!

XXII.

Ladis je bil pri vinogradu in je sedel pri materini postelji. Ondi je hotel pričakati vest o izidu volitve, da bi potem začel novo življenje. ali —! Ta „ali“ mu je bila strašna pošast. Čutiti je menil v globočini svojega srca da sramotnega propada ne bo mogel prenesti, in da mu ne ostane drugo, kakor blaznost ali — smrt.

Žalostne skušnje in britko spoznanje njegovega življenja so bile za-nj velika drama. Kakošen bo zadnji nastop, od tega bo odvisna njegova osoda.

Materi je bil vse povedal. Razložil jej je bil svoje velikanske načrte, ki so kazali njegovo častilakomnost, pa tudi njegovo stanovitno voljo. S srčnim kesanjem je omenil svoje nesrečne špekulacije z denarji, ki so vse

njegovo premoženje požrle. Toda zgubljeno premoženje se dá zopet pridobiti; sreča in mir njegovega srca pa nikdar več. Zvita sebičnost dveh žensk, ki ste ga dobili v svoje zanjke, izdajstvo, kterega ste storili nad njim, ko je bil v nesrečo padel, — to je bil kragulj, ki je kljuval v njegovem srcu od zore do mraka, od mraka do dne.“

„Veliko sem zakrivil, mati“, jej pravi, „pa kdo je hujše kaznovan, kakor jaz! Vi ste imeli prav, ko ste me svarili, pa vaše misli so bile zoper moje ideje. Mož lahko vse žrtvje, nikdar pa ne svojih idej, razun s svojim življenjem. Moja ideja je bila lepa in času primerna; krivo je bilo le izvrševanje, pa ne samo po lastni, ampak tudi po tuji krivdi. Pa ni še vse zgubljeno. Ako volitev za-me dobro izide, hočem se zopet vzdigniti. Tedaj hočem brez sebičnosti, brez napuha in ošabnosti, brez pretiranosti in strasti delati; zdaj še le poznam, da delam za sebe, če nesebično delam za svoje rojake. Pokazal bodem svetu, kako tudi kmet lahko po najvišjem teži, čeravno je bil globoko padel, in kako lahko brez žaljenja svojega stanu in njegovih šeg zadostuje zahtevam časa. Mati, jaz bom vse popravil! Midva bova zopet tiho in mirno skupaj živela. Pred svetom pa mora moje delovanje madeže mojega preteklega življenja oprat.“

„Ladis, jaz te ne zastopim popolnoma“, odgovarja mati. „Mene samo vznemirja misel, da se morebiti zopet novi zmoti vdaš. Človek ne sme na tem svetu svojega srca na določeno nado navezati. Pozemeljsko življenje je sama skušnja in prevara, in če koga nesreča preganja, mora biti pripravljen na vse. Ako se vsemu odpoveš in postaneš kmet, kakor so bili tvoj oče, tedaj se utegneš rešiti, drugače pa nikoli.“

„Ladis ni nič odgovoril.“ Moral bi reči: „Tega ne morem!“

Med tem je tema nastala in zvezde so se prijazno lesketale na nebu. Ladis je šel vun pred hišo; tresel se [illegible]e od radovednosti, kako je volitev izpadla! Jaka bi mu imel to vest prinesti, pa ga ni.

Žalosten in potrt se vsede Ladis na klop. Završnikov Tone pravi: „Bil je Jaku naročil, naj mu naznani, kako se bo volitev izšla. Jaka si ne upa Ladisu povedati, da je propal. Zdaj se mu oteplje, temu ošabnemu človeku.“

„Da, zdaj bo menda ž njim čisto proč!“ pravi drvar.

Potem je bilo zopet vse tiho. Čez nekoliko časa je Ladis vstal in odšel. Proti polnoči je nastala strahovita burja. Ladisa je morala ta huda ura še na poti zasačiti, ker do doma je bilo daleč.

Po smrečju in gošči je škripalo in cvililo, da je bilo groza; k temu se je družilo gromenje in žareči bliski so razsvetljevali gosto temo. Veter je pritiral črne oblake, iz kterih je kar lilo. Med tem bojem zdivjanih elementov, v strašni temni noči je konec vzelo nesrečno človeško bitje. Ali se je samo vkončalo? Bog vé.

Drugi dan so našli drvarji sredi hoste v globokem jarku mrtvo Ladisovo truplo.

Zlata vas.

Podučna in kratkočasna povest. Za slovensko ljudstvo poslovenjena od

Fr. Malevašiča.

I.

Kako Ožbe iz vojske domú pride in kaj ljudje govorijo.

Bilo je v nedeljo popoludne. V Zlati vasi so mlajši fantje in dekleta pod staro lipo sedeli in peli, ali pa se smejali, kadar jo je kdo iz pivnice prilomil, ki je pregloboko v kozarček polukal. Nekateri kmetje s svojemi ženami so pa v gostivnici sedeli in pri bokalu prav židane volje bili, kakor je to že navada, kadar sta vino in pivo po ceni.

Kar jo primaha nek neznan človek v vas. Bil je trdne in velike postave ter štel kakih trideset let; oblečen je bil v sivo suknjo; na strani je imel veliko sabljo, na hrbtu pa žakelj za oves. Velika praska na čelu in pod nosom se mu vihajoče dolge brke so mu dale mogočen izgled, tako da so se ga vsi otroci bali.

Le dve stari ženici ste ga brž spoznali, ko ju je nagovoril, in rekli ste: „Lejtesi no! to je učiteljev Ožbe, katerega so pred sedemnajstimi leti na vojsko vzeli. Dete vendar! kako se je potegnil in kakošen korenjak da je postal!“ In ko ženici tak hrup zaženete, priteče vse — mlado in staro — iz pivnice in izpod lipe, in kmalo je bila cela vas okoli njega.

Ožbe vsem svojim nekdanjim znancem in prijateljem prijazno roko podá, jih lepo pozdravi in jim poslednjič

naznani, da bo odslej med njimi doma ostal, ker je dokončal svojo vojaško službo. Vsak ga je hotel brž v gostilnico peljati; eden ga je na desno, drugi na levo vlekel: „Pili ga bomo danes en poliček na tvoje zdravje, Ožbe! ti nam boš pa kaj od vojske povedal.“ Ožbe pa se jim lepo zahvali rekoč: „Ves truden sem dolzega potovanja in šel bom se spočit. Povejte mi, kdo stanuje v hiši mojega rajnkega očeta, in kdo obdeljuje njegove njive in polja?“

Ko je mlinar to slišati, stopi izmed množice in reče: „Tkalca Štefana sem v hišo vzel in pohištvo in polje mu v najém dal. Zdaj pa se mora takoj vmakniti, ker si ti prišel. Gosposka me je za oskrbnika tvojega posestva postavila. Boš pa pri meni prebival, dokler da se tkalec ne preseli, in med tem ti bom račun svojega oskrbništva naredil.“

Mlinar pelje Ožbeta na svoj dom in mu napravi dobro večerjo in mehko posteljo. Ožbe je imel veliko popraševati po eni in po drugi reči in mlinar in mlinarica sta imela dovolj odgovarjati. Med tem pa je vedno čez mizo pogledoval, kjer je zala Lizika, mlinarjeva hčerka, sedela, ki ga je vsa zamaknjena poslušala. Ožbe je bil zares brdek korenjak, ko bi le tacih strašnih brk ne imel; in njegovo govorjenje je bilo tako omikano in prijetno, ko da bi bil kak gospod iz mesta. Lizika se je zato bala ž njim govoriti, in če jo je pogledal, ni vedela oči kam djati. Pa vendar mu je natihoma nekaj od brk rekla. —

Ko Ožbe drugo jutro k zajutrku pride, že več ni imel brk pod nosom. Rad bi bil vse svoje žive dni v mlinu prebival; zakaj mlinar in njegova žena sta mu bila prijazna, in Liziki se je dobrovoljnost na očeh brala. Pa preden teden dni mine, se je Ožbe že lahko v očetovo

hišico preselil in svoje gospodarstvo prevzel. Imel je pet oralov travnikov in lep vrt, pet oralov pa poljá. Vrh tega si je še kravico kupil za denarje, katere mu je mlinar prihranil.

Ker mu je bilo treba staro hišico popraviti, mu je soseska dobrovoljno lesa in kamenja podarila. Ožbe začne takoj popravljati; sam je zidaril, ometaval in belil, delal od jutra do večera, da bi bilo vse čedno in lepo in brez velikih stroškov.

V jeseni je bila njegova hiša v sredi vrta ob potoku, že najčednejša in najlepša cele vasi. Tudi vrtec je bil tako lep, da ga ni bilo lepšega v celi soseski, na steze med gredami je peska nasul, ker se na potih, koder ljudje hodijo, tako nič prida trave ne prikosi, v deževju pa mokra trava le čevlje kvari. Dobro se mu je zdelo, če je mlinarjeva Lizika včasi čez zeleni plot na vrt pogledala; posebno pa se je radoval, če mu je dala včasi šopek cvetlic, in obljubila mu jih dati spomladi še več.

Zlatovasčani dolgo niso vedeli, kaj bi od Ožbeta mislili. Da je ubožen prišel iz vojske, kakor je v vojsko šel, o tem so bili vsi prepričani, kajti škrinja, katero je dobil iz mesta, je bila sicer polna obleke in perila; tudi bukve so bile v nji, a da je denarji niso težili, to je vedel vsak.

„Pustite ga!“ — so rekali nekateri — „ubog capin je in bedak tudi vrh tega, katerega še vojaški stan ni spametoval. Še v nedeljo ne gre v pivnico, da bi poliček vina spil, še manj pa ga je k godcem spraviti. Zraven tega pa dela kot živina od jutra do trde noči. Le sreča da je po očetu nekaj dobil; sicer bi še nam mogel nadležen postati.“

„Pustite ga!" — dejali so drugi — „v vojski že ni nič posebnega opravil, ker nam ne vé nič povedati. In kdo ve, kje da je to prasko na čelu dobil. Menda je prav vesel, da je vojski pete odnesel."

„Pustite ga!" — so besedovali še drugi — „le zato ne privošči nikomur kake lepe besede, ker misli, da ga mora vse častiti, ker je vojaško suknjo nosil. Mu jo bodemo že pokazali ošabnežu, ki naj bo vesel, da ga ne spodimo."

„Pustite ga! — so še drugi godrnjali. — „Takemu človeku ni nič zaupati. Bukve ima, ki jih nihče ne zna brati: morebiti še gospod župnik ne. Polne neznanih čačk so, da je že groza, vanje pogledati. Kaj velja, da je s hudičem v zavezi in da celo coprati zna." „Bog nas obvaruj!" — so čenčali še drugi — „upati mu nikakor ni: zato neki nobenega človeka ne pusti v zadnjo izbo, še mlinarjevih ne, ki imajo vendar ž njim veliko opráviti. Naš čuvaj je že večkrat pripovedoval, da vidi sleherno noč v ti skrivni čumnati luč goreti, ki se skoz špranje pri oknu sveti; sicer jo pa ima vedno tako trdno zaklenjeno, da oken še pri belem dnevu ne odpre."

Tako so Ožbetovi sosedje govorili in ga niso nič kaj obrajtali.

II.

Kaj Ožbe v vasi vidi.

Akoravno sosedje niso Ožbeta nič kaj obrajtali, je bil vendar prav postrežen in z vsemi prijazen. S prvega je vsacega obiskal in popraševal po družini, po živini, kako polje obdeljujejo in po mnogih drugih rečeh.

Nekedaj je bila Zlata vas, brhka vas; silno velikega bogastva sicer nikoli ni bilo tukaj, pa premoženje je bilo

pri vseh hišah. Zdaj pa je bilo, razun nekaterih kmetov in krčmarjev, in razun mlinarja, vse revno. Revščina je že skozi stene vun gledala, in na ognjišču so nezabeljen močnik kuhali. Izmed sto gospodarjev jih je gotovo dvajset svoje otroke pošiljalo beračit; šestdeset jih je komaj v dolgovih naprej rilo in le malo je bilo tacih, ki so še morali davke plačevati in pošteno izhajati.

Hiše so že zunaj kazale, kakoršne da so znotraj; beraštvo se je videlo na strganih strehah, na podrtem zidovju, na umazanih stenah in vratih, na pobitih in s papirjem zamašenih oknih. V hišah je bilo zgol blato in smrad; mize in klopi umazane; tla vse strohnjene, črne ko zemlja od ostaranega blata. V kuhnjah je bilo le malo orodja in še to vse umazano in potrto. V vrtih pri hišah je vse križem ležalo: gredice so bile prazne, le nekoliko sočivja je semtertje raslo. Veseli so bili, če so ljudje in svinje dovolj krompirja imeli. Pred hišami je ležalo navskriž poljsko orodje, gnoj, les in vse, kar se ni lahko dalo pod streho spraviti. Možki in ženske so nosili strgane ali grdo zašite umazana oblačila; lasé so si le malokedaj česali, obraz in roke komaj vsak tretji dan umivali. Majhni otročiči so cele dni v nesnažnih plenicah v zibelkah ležali; ko so nekoliko odrastli, so se na pol nagi pred hišami v blatu igrali.

Ni bilo tedaj čuda, če so ljudje v taki beraški nesnagi bolehali. Kadar je kdo zbolel, so šli raji h kaki stari babi, h konjedercu, k rabeljnu ali h kakemu drugemu mazaču, svojo vodo skazovat, namesto da bi bili pomoči iskali pri kakošnem pametnem, učenem zdravniku. Če je gospodar zbolel ali pa gospodinja, je šlo pri hiši vse rakovo pot. Eno živinče za drugim, ali eni kos polja za drugim se je moralo prodati, kadar je sila pritisnila,

ali pa so moral denarjev za velike obresti od oderuhov na posodo jemati. To je trpelo toliko časa, da je bilo v marsikateri hiši več dolgá kakor premoženja, in da je poslednjič kmetija na kant prišla, gospodar pa s svojo družino na beraško palico.

Če je Ožbe tu ali tam hotel dober svet dati, ali če je enemu ali drugemu svojih sosedov zapravljivost in nerednost očital, je dobil kisle obraze v zahvalo. Eni so djali: „Pri ubogih ljudeh ne more vse lepo in olikano biti; mora se potrpeti, kakor pride!“ Drugi pa so rekli: „Kaj je to tebi mar? Pometaj pred svojo hišo!“

Pri nekaterih premožnih kmetih pa se je še premoženje vidilo v vseh rečeh. Vendar pa je bilo tudi pri teh nesnažnega in zanikernega dovolj. Premožnejši kmetje so namreč povsod okoli sebe pri sosedih le beraško nemarnost videli, zato so se tudi oni tej nemarnosti privadili in so ravnali kot uni. V delavnikih so bili umazani in strgani; samo v nedeljo so se ošabno bahali. Zato tudi pri njih ni bilo ničesar druzega slišati, kakor da so čez hude čase godrnjali, gosposko in druge ljudi opravljali.

V Zlati vasi je bil tedaj sploh eden zoper drugega in vedno so se prepirali; sosed je bil s sosedom ko pes in mačka. Ubogi so bili nevošljivi bogatim; bogatini pa so stiskali in drli uboge, kolikor so mogli. Če je bogatin svojemu sosedu denarje posodil, je tirjal brez vesti po dvanajst, dvajset in še več od stotine. Ubogi pa so se nasproti tudi maščevali, kako je tudi pri nepoštenih ljudeh večidel navada; bogatinom so skrivaj sadno drevje in ograje poškodovali in kradli, kaj so mogli: sadje, drva, golobe, kuretino itd. Besedi in prisegi nihče več upati ni smel; mož beseda je bila pri njih prazna reč. Med zakon-

skimi ljudmi je bilo več jeze in prepira, kakor edinosti in prijaznosti.

Akoravno je soseska dan za dnevom bolj božala, in akoravno je sleherni imel kaj čez gosposko in hude čase tožiti in se je povsod siromaštvo kazalo, je bila vas vendar polna bahačev. Težko delo je malo komu dišalo. Premožnejši so sami pri sebi djali, kedar so pozneje na polje prišli ali pa se že pred solnčnim zahodom domu vrnili: „Hvala Bogu, da se nam ni treba preveč truditi!“ Ubogi pa in delavci so rekli, če so pri delu roke križem držali in zijala prodajali: „Mi tudi nismo živina! Po delu mora počitek biti!“

Ko je pa nedelja prišla, je navadno zaslužek celega tedna po goltancu splaval; velikokrat še več. Eden je zgubil v igri denar; drugi je zapil ali zaplesal dobiček. Tudi med tednom ni ostala pivnica prazna. Ljudem suho grlo ne dene dobro. Doma pa so stradali otroci in žene. Kedar so pa bili denarji v hiši, je morala kava na mizi biti in pa cvrtje. Izgovarjali so se: „Moj Bog! saj nas malokdaj kaj dobrega doleti. Vsak človek mora vendar včasih kak dober dan imeti. Sicer bi bilo življenje vedna tlaka!“

Malih praznikov je tudi veliko, in ti se morajo po njihovih mislih tudi praznovati. V bližnjem mestu je somenj; obiskati ga morajo in videti, kako se kaj ljudje po mestnih gostilnicah sučejo, in slišati kaj je kaj novega po svetu. Tudi tožbovanja jim ne manjka; treba jim je tedaj okoli pravdnikov hoditi. S tem se pa veliko zamudi in denarjev izda, pa malo dobička vjame. Tako je šlo premoženje curkoma doli, po niti pa gori. In zavoljo tega je vsak slabe čase, gosposko in svoje sosede preklinjal.

III.

Kaj pametni mlinar pripoveduje.

Toliko hudobij in grehov v vasi videti, Ožbeta srce boli. V mlin gre, kakor vselaj, kedar je bil nejevoljen. In kedar se mu ljubeznjiva Lizika nasmehlja, mu nejevolja mine, kakor zgine megla vrh gore, kedar solnce zasije.

Ožbe reče mlinarju: Glejte, kako so ljudje vsi brez vere v Boga, in hiše polno revščine! Tako nekedaj ni bilo! Na polji je bilo vse pridno, v vasi vse snažno, v hišah je bila zloga, edinost in bogastvo. Takrat so mestjani kmete spoštovali, in dostikrat so njih gospode Zlatovaščane imenovali. Zdaj je vse narobe in uboštvo sedi štric hudobnosti skoraj pod vsako streho. Strašno veliko nesreče je vojska prinesla!“

Mlinar mu odgovori, rekoč: „Naša vas je zares veliko več v vojski trpela, kakor druge vasi in mesta. Tujci so se med nas vlegli in naše hiše spraznili; vojakom smo morali služiti in dajati, karkoli so poželeli; zaslužki so bili slabi, zakaj kupčija je počivala; obrtnost je bila podrtnost; vrh tega pa smo imeli še tudi poredoma slabe letine, da je seno na travniku, žito na njivah, sadje na drevji in grozdje na trtah poginilo.

Pa vendar naša nesreča ne izvira samo od vojske in dragine. Zakaj tudi druge mesta in vasi so trpele, kakor mi, pa si vendar zopet začenjajo lepo pomagati. Pri nas pa vsak dan hujše prihaja. Druga mesta so od nadlog in revščine konec jemale, kakor mi, pa vendar se z Božjo pomočjo zopet na noge spravljajo. Nam pa ni več pomagati!“

„Bog nas tega obvari!“ — reče Ožbe. — „Od kod to pride?“ Mlinar mu odgovoruj: „To pride od tod: Uni

si prizadevajo, da ne vtonejo v vodi, in plavajo; — mi pa se prepustimo valovom, kamorkoli nas sreča ali nesreča žene. Res je, da so se časi zelo spremenili; kaj pa nas taka sprememba časov uči? Kaj neki drugega, kakor da se tudi mi moramo spreobrniti. Če bomo le v eno mero čez slabe čase godrnjali in zraven tega pa roke križem držali, smo kruljevim enaki, kteri se ne morejo iz mesta ganiti, če jim kdo palico vzame, na ktero so bili navajeni opirati se. Poglej okoli sebe v vasi: ali vidiš pri deseterih naših sosedov pravo trdno voljo, svoj stan poboljšati? Ali vidiš le v eni reči napredek? Ali ni izreja otrok naših sosedov piškov oreh, iz kterega ne bo nikdar čvrsto drevo izrastlo? Kaj nam more sama gosposka pomagati, če si sami nočemo pomagati? Župnik naj nas še tako lepo podučujejo, kaj vse to pomaga? Iz navade hodimo v cerkev; ko pa iz cerkve pridemo, smo taki, kakoršni smo bili. Dokler se človek sam sebe ne čuti, dokler ne spozna, da omikanje samega sebe mora iz požlahtnjenega srca priti, je vse drugo zastonj; prava ljubezen do bližnjega je prva potreba naši vasi. Dokler se bomo kmetje sami enačili živini, ki vse opravi, če orje, seno vozi, proso tlači itd. se ne bomo v sedanjih časih nikdar na boljši stan povzdignili. Če je mestjanom vsako leto večjega omikanja potreba, od kod hočejo ravno kmetje pravico imeti, da bi jim ne bilo treba, se kaj več učiti? Jaz sem le prost kmet; to pa že vendar davno vem, da brez dobrih šol tudi nikdar ne bo pravega omikanja kmetskih ljudi“.

„Kaj? ali tudi šola v naši vasi nič ne velja“, ga vpraša Ožbe.

Mlinar mu odgovori: „Kar so tvoj oče umrli, ki so bili bogaboječ in razumen mož, se s šolo slabo godi. Otroci se le za silo brati, pisati in računati naučé, tudi

kake molitvice navadijo. Učitelj pa nima nič prave ljubezni do njih. Doma pri svojih starših pa otroci nič lepega ne vidijo, marveč se učijo laganja in goljufnosti, rotenja in kletve, nečistosti in hlinjenja, prepira in pretepa, beračevanja in tatvine, igrače in pijančevanja, postopanja in zabavljanja“.

Ožbe te reči slišajoč, pomaje z glavo ter se vrne ves žalosten domu.

IV.

Kako si Ožbe prizadeva, pa vendar nič ne opravi.

Neko nedeljo popoldne po pridigi se je vsa soseska zbrala; zakaj predla jim je, od kod denarjev dobiti, ker je bil deželi poseben davek naložen in vrh tega tudi soseski dolg plačati napovedan, zato ker niso po redu obresti odrajtovali. Po stari navadi so imeli zbor pod lipo. Župani so bili v sredi zbrane množice, in zunaj kroga okoli nje so stale žene, hčere in otroci, ki so hotle slišati, kaj se godi.

Tudi Ožbe je prišel in sklenil je svojim sosedom njih žalostni stan pred oči postaviti. Ko so župani govoriti nehali, je stopil Ožbe na kamen, ki je na sredi poti ležal. Odtod ga je vsak slišal in vidil, ko je začel govoriti:

„Ljubi prijatelji! Mladeneč sem pred nekterimi leti od vas slovó vzel, ko sem v vojsko šel, mož pa pridem k vam nazaj. Skoraj nisem naše vasi spoznal; milo se mi je storilo in grozna žalost me je obšla, ko sem videl, da je vse drugače. Včasi so našo vas po pravici Zlato vas imenovali, ker je bila zlata dolina, v kateri je božji

blagoslov prebival, obilniše ko v drugih krajih. Naši predniki so bili večjidelj premožni kmetje, malo je bilo ubogih, beračev celo nič. Takrat so nas zavoljo naše premožnosti po celi deželi gospode Zlatovasčane imenovali. Zakaj strganih oblek nismo nosili, kakor berači; tudi nismo v hišah revščine trpeli, temuč marsikateri krajcarček smo imeli že prihranjen. Takrat soseska ni imela dolgov plačevati, temuč je od drugod obresti za posojene denarje potegovala. Takrat je bilo polje dobro pognojeno in obdelano; zakaj vsak je imel svojo kravo in svojega konja v hlevu, najmanj po dvoje prešičev in pa še koz in ovac. Takrat je bila naša vas podobna lepemu trgu. Hiše so stale čedne in brhke, znotraj kakor zunaj, da se ni bilo nobenemu gospodu sramovati, da je v njih stanoval. Hišno in kuhinjsko orodje je oznanovalo, da je vsega dovolj, in okna so se svetile, kakor zrcala. Malokdo je bil zadolžen, in kdor je bil, ni imel težav, dolgove poplačati. Takrat je dobil Zlatovasčan, če je bilo treba, brez pečata in poroka iz mesta na samo besedo sto ali pa še več goldinarjev na posodo. Takrat je bil za Zlato vas zares zlati čas.“

Ko je Ožbe tako govoril, so ga vsi mirno poslušali, in nekteri so rekli: Ožbe ima prav!

On pa je nadaljeval, ter rekel: „Zdaj pa je vse drugače. Naša vas bi se ne imela več imenovati Zlata vas, ampak Blatna vas, Trnjeva vas. Iz naših njiv je zginol blagoslov Božji; nekteri izmed nas imajo preveč svetá, drugi nič, kar jih je še, ga ne vedó s pridom obdelovati. Beračevanja se malokdo več sramuje, ker misli, da je to njegov poklic in njegov stan. Gospodarji so večjidel zadolženi in eden za drugim se ima dneva bati, da pride na boben. Ni dneva, da bi ne prišel kdo tirjat

v vas. S sosednimi vasmi se prepiramo in pravdamo; med seboj pa imamo sovraštvo in kreg. Staro ošabnost imamo še, starega premoženja pa ne več; na cestah blato, v hišah nesnažnost in smrad, največjo nesnago pa v srcih. Zakaj žalostnega srca moram povedati, da so Zlatovasčani bolj pijančevanja vajeni, kakor dela, bolj na posodo jemati, kakor plačevati, bolj goljufije in tatvine, kakor dejanja, bolj zvijače, kakor resnice. Če to dalje tako gre, moramo vsi revščine in sramote konec vzeti. Že nimamo ne v mestu ne na deželi zaupanja več; in če hoče kdo koga potepina imenovati, mu pravi: Zlatovasčan!“

Pri teh Ožbetovih besedah so jeli Zlatovasčani zlo mrmrati in zabavljati, in Ožbeta pisano gledati; tako da je mlinarjevo Liziko velik strah obšel. Na klopi pred hišo je stala in ni od Ožbeta oči obrnila, dokler je govoril.

Ožbeta pa to mrmranje in godrnjanje ni celo nič oplašilo, temuč je dalje govoril:

„Ljubi prijatelji! Ako je še kapljica poštene krvi v vaših žilah, sežite si v roko in recite: „to mora vse drugače biti!“ Od kod je prišla naša poguba? Od kod neki kakor iz pivnic! Tam so se vaše kmetije v vinskih sodih utopile, in so se vaše krave s kvartami pobile. Tam ste se varčnosti odvadili in delavnost pozabili. Uboštvo dela tatove, in lenoba je hudičeva postelja. Denarji vaših očetov so pošli, in njih prazniške suknje imajo strgane rokave. Kadar imate kako petico v žepu, vas pijančevati mika, žene in otroci pa stradajo doma. Kaj bo iz tega? — Vprašam župane! Kje je občinsko premoženje, in kako ste gospodarili s premoženjem, ki so ga naši predniki zapustili? zakaj ne naredite pravične račune, in zakaj ne svetujete, kako pomagati? zakaj ne

zapirate pivnic? zakaj ne delate vodotokov, po katerih bi se voda iz naših zemljišč odtekala in se njih rodovitnost množila? zakaj ne napravljate cest po vaséh? Po sedanjih si človek lahko glavo pobije in živina noge polomi? Zakaj pomagate ljudem denarjev izposójevati, ne pa tudi se beraške palice obvarovati?“

Ko Ožbeta tako govoriti slišijo, zavpijejo nekateri izmed županov: „Molči, ti pritepenec, molči! če ne, te vržemo v ječo ob vodi in kruhu na osem in štirdeset ur!“ In vsa množica je vpila. „Molči, molči! Ožbe pa reče. „Moč vam je dana, me v ječo pahniti; jaz pa imam moč, vas pred deželno poglavarstvo poklicati. Ako tam vaše gospodarstvo razodenem, vam bo gorkeje pri srcu, kakor meni pri vodi in kruhu. Vi pa, prijatelji prepričajte me: ako krivico govorim ali vas opravljam? Prašajte svojo vest, ste li obogateli ali obožali? Prašajte svojo vest, se li je vaše občinsko premoženje pomnožilo ali razpršilo? Še li zvestoba in vera med vami kaj velja? ali božji strah in ljubezen do bližnjega med vami kraljuje, ali pa trdosrčna samopašnost, odrtija, zanikernost, zvijačnost, tihotapnost, krive prisege in potuhnjenost? In če vaša vest nima jezika, poglejte svoje podrte hiše in hleve, svojo pusto polje in vrte, svoje prazne mošnje in skrinje, svoja strgana oblačila in srajce: te mi pričajo zoper vas. Poglejte svoje zapuščene otroke; oni so moje priče zoper vas. Za svoje krave, svinje in koze imate več skrbi, kakor za svoje otroke; pa tudi za krave, svinje in koze vam ni toliko mar, kakor za pijančevanje in igro.“

Ožbe je hotel še več govoriti, pa s strašnim krikom ga pahnejo s kamna. Eni so celo po njem roko stegali pa on se jih je z močno pestjo obranil in komaj divjemu hrupu všel. Lizika mu pride kot smrt bleda in z objo-

kanimi očmi na proti in ko vidi, da ima krvavo ranó na čelu, se je vstrašila, da ni mogla besede spregovoriti.

V.

Kako Ožbeta sovaščanje preganjajo in kaj jim on nasproti stori.

Odsihmal Ožbe ni imel nič druga, kakor zgolj jezo in zamero s svojimi sosedi. Hudobni potepuhi so mu po noči okna s kamenjem pobili. Druge noč so mu šest mladih drevesc izruvali, ki jih je v vrtu nasadil. Še drugo noč so mu salato iz gredic pokradli.

Ko se je županom zategadelj pritožil, so se mu posmehovali ter rekli: „Tvoje zabavljivo govorjenje je zaslužilo ojstro kazen; mólči! sicer te bomo še drugače pokorili.“

Ožbe jim odgovori: „Ker mi tedaj od vas ni pričakovati nikakega varstva ne pravice zoper hudobneže, tako sem primoran, se sam v bran postaviti. Oznanite torej občini, da se vsak sam varuje svoje škode. Odgovornost za take razmere pa pade na vas!

Pri vsem tem njegovi sovražniki niso nehali mu na vsak način nagajati in ga nadlegovati, toda ne brez škode ni strahu.

Ko je Ožbe nekega večera bil v mlinu in so njegovi sosedje zvedeli, da ga ni doma, so zlezli na njegov vrt ter mu hoteli vse razdjati in pokončati; naenkrat pa poči dvakrat zaporedoma iz Ožbetovih oken, ko bi strele vdarile. Od straha zbežijo, ker mislijo, da ima hudiča za čuvaja pri hiši. V tej misli še jih potrdi to, ker jih Ožbe iz mlina gredoč sreča in jim z gromečim glasom njihove

namere očita rekoč: „Zakaj ste hoteli, kakor tatovi, iti v moj vrt?“ — Vendar pa jim nič hudega ne stori. —

Ta slučaj pa še jih ni spametoval. Žganja pijani hočejo drugokrat čez ograjo njegovega posestva zlesti. Pa vsi so se na nogah do krvi ranili, tako, da so od bolečine na ves glas upili in komaj nazaj čez ograjo zlezli.

Te in enake prigodbe so tak strah med ljudmi v vasi naredile, da si ni nobeden več upal po noči blizo Ožbetove hiše.

On pa je bil z vsakem prijazen, kakor poprej; temu je kaj dobrega svetoval, unemu pa je dal v potrebi kak denar. Revni stan soseske ga je v srce bolel, tako da se je nekega dné proti župniku o tej zadevi izrazil.

Župnik so rekli: „Jaz sem župnik, in nimam tukaj v posvetnih rečeh nič zapovedovati, tudi se nočem v vaše pravde vtikati. Vsa nesreča pride od tod, ker razuzdani ljudje v pregrehah živijo. Po Božji besedi ne prašajo in še cerkvene in moje dohodke kratijo. Toda božja sodba jih bo gotovo zadela in milost nebeška ne bo dolgo njih grehom doprinašala.“

Ožbe odgovori: „Ne zamerite gospod župnik, ako sem jaz drugega mnenja. Ako le hočete, lahko k rešenju občine veliko pripomorete. Zakaj srca teh ljudi so zdivjala, ker je njihov um otemnel. Ko bi pa vi gospod župnik si hoteli šolo v mar vzeti in posebno um in srca mladine gojiti, gotovo bi se velik korak na bolje storil.

Na to župnik rekó: „Za to je učitelj, pa ne župnik. Moji opravki mi tudi tega ne dovolijo. Da občina nima pravega učitelja, je celo sama kriva; zakaj ga bolje ne plačuje!“

Ožbe reče: „Častiti gospod župnik! Dober pastir, kakor ste Vi, ki svojo čedo dobro pase, ima skrb za

vsako glavo. Ljudje so nevedni in po nevednosti vse narobe delajo, ter ne vedó, kako si pomagati in svoje gospodarstvo popraviti. Oj, kako veliko dobrega bi mogli Vi storiti, ko bi danes v to in jutri v uno hišo stopili in vidili napačnosti; ki se tu zavoljo nespameti, revščine ali popačenega srca godé — in ko bi po svoji modri glavi ljudem dobre svete dajali, uzroko njih siromaštva odkrivali, jih svarili in jim pot k poboljšanju njih revnega stanu pokazali, iz katerega večidel vse druge napačnosti izvirajo. — Oj častitljivi gospod župnik! neizrečeno veliko bi mogli Vi pomagati in bili bi tako prav oče svojih farmanov.“

„Ti si jo zadel Ožbe“ — rečejo dobrovoljno gospod župnik. „Ti si mož, ki je — po svoji misli — revščino naše soseske natanko pregledal. Meni se pa ne zdi, da bi bila revščina edini uzrok vseh drugih napak. Kar mene tiče, mi je bil dušni prid mojih faranov vedno pri srcu, dostikrat sim že pomiloval siromaštvo Zlatovasčanov in vsak dan za nje molil, da bi jim Bog pomagal. V druge posvetne reči se ne gre dušnemu pastirju vtikati.“

Ožbe se gospod župniku ponižno priklone in gre žalostnega srca domú. Po poti ni nič drugega mislil, kakor kako bi se dalo njegovim sosedom pomagati. Domú prišedši, svojo praznično oblačilo obleče in se poda v poglavitno mesto dežele. V mestu gre od hiše do hiše, od gospoda do gospoda, in toži slabi stan in revščino Zlatovasčanov ter prosi sveta in pomoči, da bi se jim pomagalo, preden popolnama obožajo. Pa tudi tu ni nič opravil.

To ga je zelo v srce spêklo. Iz mesta prišlemu se je tako milo storilo, da je britko jokati začel.

VI.

Novoizvoljeni učitelj.

Ko je popoldne nazaj v vas prišel, ni nikomur povedal, po kaj da je v mesto šel in kako se mu je godilo. Marveč še bolj dobrovoljnega se je delal in vsakega prijazno ogovarjal; še svojega najhujšega sovražnika krčmarja Brenceljna, ki je bil veliki župan in najbogatejši mož cele vasi, je prav prijazno pozdravil.

Brencelj je mogočno med hišnimi vratmi stal; s kapo postrani na glavi, in z rokami čez trebuh sklenjenimi, se je ošabno okrog sebe oziral.

„Dober večer, oče Brencelj!“ ga Ožbe ogovori. „Ali imate že delapust?

Brencelj je mogočno z glavo pokimal in Ožbeta pogledavši, mu zabavljivo odgovori: „Jaz si vsakdanji kruh že s tem zaslužim, če s pasjim bičem doma ostanem in berače od hiše odganjam.“

Ko Ožbe te nekrščanske besede od župana sliši, ki bi imel oče ubozih, udov in sirot biti, ga groza obide, in bolj urno stopi, da napuhnežu izpred oči pride. Tolikanj bolj pa ga je zala Lizika razveselila, ki je, ko je memo mlina šel, na klopi pred hišo sedela v senci mladega češnjevega drevesa in je nove srajce šivala. Kri jo po nedolžnem obrazu zalije, ko Ožbeta zagleda; sramožljivo mu roko poda in se mu prijazna nasmehlja, — oči pa je imela objokane.

„Zakaj se jokaš, Lizika?“ — jo Ožbe prestrašen vpraša.

Lizika si urno oči obriše in se še bolj prijazno in ljubo nasmeja ter reče: „Danes ti ne povem, ljubi Ožbe; boš že zvedel.“ — Lepša in milša se mu ni nikoli zdela,

kakor danes. Pa naj bi bil še toliko popraševal, bi ne bil zvedel, zakaj da se je jokala.

Potem mu je Lizika rekla: „Ti si bil v mestu, tam se ti je dobro godilo, si morebiti celo z mestnjankami plesal? Kaj? Ožbe, ti zdihuješ? Ej, ej, Ožbe, to mi ne dopade. Zdaj se ti po mestu toži in v naši ubožni vasi ti je vse pregrdo.“

Tako je rekla, on pa je žalostno svoje oči k tlom obrnil ter molčal. Bliže njega stopi, ga prime za roko ter reče s slabim glasom, da se je komaj slišal: „Ožbe: ljubi Ožbe, kaj ti je! Povej mi odkrito, kaj te peče?“

„Lizika!“ — jej odgovori Ožbe in oči proti nebesom obrne — „Bog sam ve, da bi bil lahko srečen, in srečen sem tudi in nikjer na svetu ne bolj kakor pri tebi, zakaj ti si srčno dobra. Pa meni se vsmili nesrečni stan mojih sosedov. Poglej le revščino ljudi v naši ljubi Zlati Vasi — pa kaj ti čem več od tega pripovedovati, ker sama vse veš.“ — —

Lizika reče: „Ožbe, preljubi Ožbe, zakaj te vendar to tako žali? Saj ti nisi kriv revščine ljudi.“ Ožbe ji odgovori: „Lizika! ali bi ti mogla dobre volje v peklu biti? Odgovori! Tako tudi meni ne more dobro biti v naši vasi, ki je v marsikteri reči prava podoba pekla.“ Ko ji je Ožbe več reči potožil, katere bi se sčasoma odpraviti dale, mu Lizika pove, da je stari učitelj, katerega je vedno bolj v kerčmo, kakor v šolo gnalo, plačilo za svoje pijanost prijel. Predvčeranjem po noči pride pijan iz gostilnice, gre preblizo potoka domu, pade v vodo in utone. Včeraj jutro so ga našli. Danes je pokop. Na srečo nima ne žene ne otrok.

Te novice Ožbe ni brez prestrašenja slišal. Prašal je še to in uno. Nekaj posebnega je premišljeval in ves

zamišljen domu šel. Lizika ni vedela, kaj mu je tako naglo v glavo šinilo. Pa zvedela je v nedeljo. Po službi Božji se je soseska zbrala, da izvoli novega učitelji. Tudi Ožbe je šel k zboru. Lizika je dalječ med ženskami stala. Bala se je, da bi Ožbe česar ne govoril, kar bi ljudem ne dopadlo; zato je očeta prosila, Ožbeta, če bi se zopet preveč vneti utegnil, tolažiti. Mlinar se tedaj ni ganil od Ožbeta.

Veliki župan, oče Brencelj, oznani zbranim sosedom, zakaj so se zbrali, ter reče: „Ker je učiteljsko mesto prazno, in ker je ta služba težka pa slabo plačana, ker plačilo le štirdeset goldinarjev znese, se srečnega čislam, soseski možaka priporočiti, ki se hoče te službe lotiti, in ta mož je šivar (žnidar) Kavseljc, kateremu šivanka malo zasluži in ki mi je po materi v rodu toraj ga posebno priporočiti morem.“

Potem je oče Vampnek. krčmar in podžupan, besedo poprijel in svojega strica, kruljevega godca Požirka pripóročil, rekoč, da ta zato izvoljen biti zasluži, ker bi to službo, zavoljo revščine soseske, za pet in trideset goldinarjev, namesti za štirdeset vzel.

Ko je šivar Kavseljc videl, da hoče večidel kmetov imeti godca za učiteljo, začne na glas zmerjati ter reče, da bo zadovoljen s tridesetimi goldinarji. To je godca tako razjezilo, da je Kavseljca imenoval tata, prešestnika in krivega prisegovalca in se je vponudil prevzeti učiteljsko službo za petindvejset goldinarjev. Šivar pa je rekel, da bo godca zavoljo opravljanja tožil, in da pa za tako plačilo ne more otrok učiti.

Ko se za to službo nihče več ne oglasi, je že soseska skleniti hotela, jo Požirku dati. Zakaj ta je za silo pisati in računati umel.

Zdaj pa se Ožbe oglasi, kmalu bled kmalu rudeč v obrazu, ter reče! „Kravjemu in svinjskemu pastirju, ki vašo živino na pašo goni, dajete boljše plačilo kakor učitelju, ki ima vaše otroke božjega straha in koristnih reči učiti! Otrok je človek, po božji podobi vstvarjen, ne pa živina. Ali vas ni sram greha, ki ga delate? — O to prav dobro vem, da vaša mošnja je večidel prazna, kadar je treba kaj koristnega napraviti, pa tudi to vem, da za šolo starši ne morejo plačevati, ki imajo komaj krompirja, kruha in soli. Zato vam hočem jaz pomagati, in se vam ponudim za učitelja brez vsakega plačila. Še enkrat vam rečem: jaz hočem učitelj vašim otrokom biti, in ne soseski ne staršem ne bo treba vinarja plačevati.

To slišaje drug drugega pogleduje. Nekateri ga niso hoteli potrditi ter pravijo, da hoče morebiti uboge duše otrok hudiču prodati. Drugi pa, ko pomislijo, da nikdo službe tako po ceni ne prevzame, vpijejo in kričé naj bo Ožbe učitelj. Potem so bili vsi poredoma zaslišani — in Ožbe je bil za učitelja izvoljen. Ko je Lizika to slišala, se je hotela od sramote v zemljo pogrezniti. Zakaj razun ponočnega čuvaja in svinjskega pastirja ni bil nihče bolj zaničevan v vasi, kakor učitelj. Kakor da bi jo bila največa nesreča in sramota zadela, je hitela v mlin. Tudi mlinar je nejevoljen z glavo majal ter rekel:

„Mislim, da se Ožbetu v glavi meša.“

Ožbe pa je ostal pri svojim sklepu. Župani so tedaj to volitev po navadnih postavah šolski gosposki oznanili. Ožbe je moral iti v mesto, da je naredil skušnjo, in ker je znal gladko čitati, prav lepo pisati tudi dobro računati, in ker je bil brihten človek, potrdili so ga za učitelja.

VII.

Kako Ožbe v šoli uči.

„Lizika, Lizika! ne žali me vedno s svojo nejevoljo in žalostjo!“ — ogovori Ožbe mlinarjevo hčerko. „Lej, naši stari Zlatovaščani so vsi sprideni in njim ni več pomagati. Morebiti mi bo mogoče, naši vasi zgubljeno dobro ime in srečni stan zopet pridobiti z lepo izrejo otrok, ki bojo enkrat naši nasledniki. Drugače ne gre. Vem da se učiteljski stan, katerega sem danes nastopil, našim sosedom nizek in zaničevan zdi; pa nikar naj te to, draga moja, ne žali; — pomisli: kako zelo se je sam naš gospod in zveličar ponižal, ko je ljudi poboljševal, poučeval in jih zveličal. Učitelj malih šol, če dolžnosti svojega stanu lepo spolnuje, je ravno takega spoštovanja vreden, kakor učitelj visokih šol, in prav za prav je njegova služba še imenitnejša zato, ker je prva izreje otrok najvažnejše. Pa na svetu je že večidel tako, da se ljudje le bolj po visokim ozirajo; kar je pa nizkega, v nemar puščajo.

„Oh! Ožbé, Ožbé!“ — mu reče Lizika. — „Ti ne veš, kaj si storil“. — — Kaj pa je Lizika s temi besedami mislila, tega mu ni razodela.

Brž ko je zima prišla, je začel Ožbe v šoli učiti. Prvi dan je pred šolska vrata stopil in otroke zaporedoma sprejemal. Kateri so imeli blatne čevlje, so jih morali poprej s slamo očediti, in podplate na železu pred vrati dobro odrgniti, da bi čednega tlaka v učilnici ne omazali. Potem je prijazno vsakemu šolarčku roko podal. Kdor pa je imel vmazane roke, je moral poprej k vodnjaku iti, si obraza in rok umivat. Kdor ni imel las

čedno počesanih, ga je domu nazaj poslal, da so ga počesali. Tiste pa, ki so bili snažni in lepo počesani, je prijazno na čelo poljubil (kušnil.) Učenčki pa so se čudili in niso vedeli, kaj to pomeni, ker kaj takega niso bili poprej vajeni. Eni so se sramovali, drugi so se smejali, še drugi so se célo jokali.

Drugi in tretji dan je bil Ožbe zopet pred vrati, in tako še več dni zaporedoma, dokler niso vsi tako snažni v šolo prišli, kakor jim je ukazal. Kdor je še z zmeršenimi lasmi, z vmazanim obrazom ali s takimi rokami in z nečednim obuvalom v šolo prišel, je bil zasmehovan, vsem na ogled postavljen, in ko je celo uro tako na ogledu stal, je bil domú poslan, da se je očedil.

To se je marsikteremu v vasi za malo zdelo, pa v šoli ni imel nihče nič zapovedati in zgoditi se je moralo kakor je Ožbe ukazal. Tako se je zgodilo, da so bili v nekih tednih vsi šolarji, veliki in mali, ubogi in bogati, čisto čedni na truplu, vsaj ta čas ko so bili v šoli.

Ožbetu pa to še ni bilo dovolj. Ko je tako svoje učence skozi tri mesece telesne snažnosti vadil, je potem tudi začel na snažnost obleke gledati. Vmazana, prašna ali blatna niso smela biti oblačila, akoravno so bila stara in strgana. Pa tega jim ni za zlo vzel, ker otroci niso bili krivi, če so morali strgana in stara oblačila nositi. Kdor je bil celi teden najčednejši v šoli ali zunaj šole, v cerkvi in na polji: ta je bil njegov ljubljenec. Temu podaril je prvi teden kako podobico ali polo ličnega papirja, drugi teden zopet kaj drugega v spomin svoje zadovoljnosti; poslednjič ga je vpričo vseh šolarjev poljubil in tak otrok je dobil pravico, v nedeljo z Ožbetom na sprehod iti, ali pa, če je šel sneg ali če je grdo vreme

bilo, pri njem biti in velike bukve polne lepih podob ogledovati, iz katerih mu je Ožbe lepe povesti pripovedoval.

Ožbe je bil človek, ki si je tudi pri odraščenih od dné do dné večo čast zadobiti vedel; on se ni nikoli rotil in ni nikoli klel, pa se tudi nobenega bal. Ni čudo tedaj, da so ga vsi otroci visoko spoštovali in ga poslednjič še skoraj rajše imeli, kakor svoje starše. Lepo je bilo videti, kako so se mu vsi s spoštovanjem prikupovali; kako prijazno so k njemu hiteli, kedar jih je srečal; kako so se prizadevali, njegovo voljo takoj vganiti; kako so mu na migljaj pokorni bili!

Vsega tega kmetje v Zlati vasi niso mogli nikakor razumeti, še menj pa, ker Ožbe v šoli ni nikoli ne leskovice ne brezovke v roke vzel. Nekateri so se jeli bati in so si staro pravljico pripovedovali od Hamelškega podganolovca, ki je tudi prilizovaje otroke k sebi vabil, jih potem v brlog neke velike gore peljal in ž njimi kot škratelj zginil. Nekatere stare babe so celo šepetale, da mora hudoba z Ožbetom biti in da bi bilo prav, ko bi se prepovedalo otrokom v šolo hoditi. — Pa to se ni zgodilo.

Ožbe pa je govoril in učil: „Čistost srca je zdravje duše, snažnost telesa je zdravje človeka. Živina naj se valja po blatu; človek pa, božja podoba, naj se čist povzdigne proti čistem nebesom. To mora biti začetek in podlaga vsej izreji otrok, da že otročé spozna, da je človek in ne živina. Potem se more iz njih vse storiti, z živino se ne da nič opraviti. — Učitelj pa, kateremu ni dano, mehka in nježna otročja srca z ljubeznijo in resnostjo tako voditi, da ga radovoljno ubogajo, tak učitelj — pravi Ožbe nadalje — naj gre raji krav past kakor v šolo učit. In bolje bi bilo, da bi se palica, brez katere tak učitelj v šoli biti ne more, na njegovem hrbtu raz-

bila, namesto da on ž njo otroke pretepa, kakor da bi imel opice, pse ali drugo živino učiti, ki nima ne pameti, ne človeškega srca.“

VIII.

Kaj se v šoli godi.

Upili so pa po vasi, da Ožbe otroke zapeljuje in da jih nove vere uči, in da se otroci nič dobrega ne morejo od njega naučiti. Zakaj čudno je videti, kaj otroci počno, in kako v šolo silijo, kar ni ravno navada pri otrocih, ki se sicer radi šole ogibajo. Ravno tako je v šoli celi dan vse tiho in mirno kakor v cerkvi, kjer se je sicer upitje in kričanje slišalo, da se je po celi vasi razlegalo. Še kedar se peti učijo, ni več slišati, kakor šum, enak bučelam v panji. Dalje se sliši, da jih novih molitev uči, in da se otroci coprnij vadijo in strašna znamenja risati učijo. Take in še druge reči so že celo gospod župnik slišali in šolska gosposka v mestu. In ker nihče ni prav za prav umel, kaj Ožbe počne, so može zbrali, ki naj to reč presodijo, da se resnica zve. Ti možje so bili dva mestna gospoda in gospod župnik. Zatorej pridejo nekega dne nenadoma, preden se je šola začela, k Ožbetu, ter povejo, kar jim je ukazano, in rečejo mu vpričo njih učiti po vsakdanji navadi.

Ko otroci posamezno v šolo pridejo, je bila tudi v revnih oblačilih njih snažnost in čednost lepo videti, in kako je vsak najprej k učitelju šel, mu roko poljubil in potem se tiho na svoje mesto vsedel, kjer so veselo med seboj kramljali in tuje gospode ogledovali. Otrok je bilo pet in petdeset; fantiči so sedeli na eni, deklice na drugi strani. Ko so bili vsi zbrani, reče Ožbe glasno: „Ljubi

otroci! ponižajmo se pred vsem najprvo pred vsegapričujočim ljubim Bogom, svojim očetom, in razodenimo mu pobožno svoje misli in prošnje.“ In ko je to rekel, vseh pet in petdeset otrok lepo ročice povzdigne ter poklekne, tiho pred se na tla gledaje. Tudi Ožbe je pokleknil, in ko gospod župnik in gospoda iz mesta vidijo vse pred večnem Bogom na kolenih, so tudi pokleknili. Potem je učitelj lepo molitvico iz bukev bral, ki so pred njim na stolu ležale. Tako umljivo je bila pisana, da jo je tudi šestletno otroče lahko umelo. To je enemu gospodu tako v srce seglo, da so mu solze v oči stopile,

Potem so vsi vstali, in najstareji šolarji so lepo jutranjo pesem čveteroglasno zapeli. Manjši so pa tiho samo za sé za njimi šumljali. Potem so tisti, ki so bili v branji bolj vajeni, po vrsti iz pobožnih bukvic brali, vsako vrsto je pa cela šola enoglasno za njimi izgovarjala; potem so bukve zaprli, in posamezni otroci, ki jih je Ožbe poklical, so brane vrstice iz pameti povedali.

Sedaj so se otroci na štiri kopice razdelili pred črnimi tablami, na katerih so bile latinske in nemške črke, celi zlogi, ali cele vrste pisane videti. Vsi so po teh pripodobah risali na svoje tablice, ali pa so s črnilom in peresom pisali na papir, kar je bilo na tablah pisanega. Ožbe pa je šel od otroka do otroka, je pohvalil tega, podučil unega, pokazal temu pero bolj pripravno držati in več takih in enakih reči.

Čez eno uro so se otroci zopet v štiri kopice razdelili in namesto enega učitelja so bili štirje. Zakaj tisti, ki so umeli najgladkeje brati, so na črne table natisnjene latinske ali nemške črke posamem, ali zlogih, ali v celih sostavkih sostavljali, kakor jim je Ožbe ukazal. Črke so bile na debel papir natisnjene, in so se dale razdjati.

Potem je Ožbe pogledal, ali je vse prav storjeno, in vsak izmed malih učiteljčkev je veleval svojim učencem črke, zloge, besede in vrste polglasno izgovarjati. Nihče ni drugega motil. Ožbe je imel povsod oči in ušesa, in s tihem glasom je zdaj tu, zdaj tam pomagal.

In ko je ura minula, so se zopet v štiri kupe razdelili in namesto črk so prišle številke na črne table, in novi učenci in učenke k njim; eni so številke skup izgovarjali, drugi so naštevali, tretji so odštevali, četrti so poštevali in tako dalje. Kateri so najbolje računiti umeli, jim je dal Ožbe pismene račune delati. Nazadnje je vsak svoj račun povedal. Ožbe je v bukvice pogledoval, kjer so bili računi zapisani, in je pri ti priči povedal, če so prav ali ne.

Prav čuditi se je bilo, kako so bili otroci vsi tiho, v lepem redu in ukaželjni. Kaj takega še gospodje svoje žive dni niso vidili.

Ko je poldne prišlo, so šli otroci, učitelja in tuje gospode pozdravivši domu. Zunaj šole pa so se otročiči veselo smejali in poskakovali.

Popoldne so bili otročiči zopet pred črnimi tablami. Umetne podobe z ravnimi in krivimi črtami so na svoje tablice in na papir risali; iz nekaterih so bile že cvetlice in posode spoznati. Ko je bilo vse to končano, so najboljši bralci vesele povesti in pogovore v poduk iz bukev brali. Tu bi moral veselje otrok videti nad tem, kar so slišali! Potem je Ožbe tistim, ki so najlepši pisati znali, ukazal povest, ki so jo slišali, doma spisati in mu jo drugo jutro — toda prav pisano — prinesti. Nazadnje je Ožbe vse tiste po imenu poklical in pohvalil, ki so ta dan svoje reči najbolje opravili. In ker je takih šest bilo, jim je veselje storil, da jim je še

eno uro kaj lepega pripovedoval. Povedal jim je strašno prigodbo od moža, ki je nekoliko vinjen v hudi zimi na cesti zaspal in zmrznil, da so mrtvega v vas prinesli; in kako so ga nevedni kmetje koj v gorko hišo prinesli in otajati hoteli. Pa umen zdravnik je še ob pravem času na pomoč prišel, ki je zmrznjenega slekel in do nosa v sneg zakopal, potem ga celo v ledeno mrzlo vodo položil, in ko so se zmrznjeni udi nekako gibati začeli, ga je še le v mrzlo posteljo v nezakurjeno hišo prinesel, s suknom močno drgnil toliko časa, da mrtev zopet oživi. Kako se je vse to godilo, je Ožbe natanko svojim učencem razložil.

Tako je šolski dan minul.

IX.

Od nedeljske šole, in kaj se v mlinu zgodi.

Tako je Ožbe otroke učil in sleherni dan je imel kaj novega za nje. Šolski ogleda in pa gospod župnik sta ga zelo hvalila in ga najboljšega učitelja v celi deželi imenovala. Tega kmetje v Zlati vasi niso mogli razumeti in so se med seboj menili: „Kako neki more Ožbe več vedeti, kakor stari učitelji, katere smo mi v mladosti imeli? Pa slepiti vé močno, in je še celo gospoda župnika in šolskega ogleda osleparil. Prida ne more biti.“

Po leti v Zlati vasi nikoli šole ni bilo; zakaj veči otroci so morali staršem na polji in doma pri delu pomagati. Pa Ožbe je tudi po leti manjše otroke k sebi jemal in jih je vsak dan neke ure učil, jim potem igrače ali pa majhna opravila v svojem vrtu ali pa na polji dajal, kamor so ga spremljali in kamenje iz njiv nosili,

plevel pleli in kaj takega več delali. Ko so to drugi otroci zvedeli, so Ožbeta lepo prosili, da tudi njih ne bi pozabil; in kedar je bil delapust, jih je tudi k sebi vzel in učil še dalje. Ob nedeljah in praznikih se je celo z njimi na polje in v loge sprehajat šel; jim je strupena zelišča kazal in strašne prigodbe po povžitih strupih pripovedoval; ali jim je pa kaj iz življenja in domovanja živali, domačih in divjih, razlagal, od studencev, rek in morja, od gora in pečevja, od dežel in ljudi na zemlji, od zvezd in mnogih drugih stvari pravil.

Ko so to odraščeni mladenči iz vasi videli, jih je jelo mikati, ob nedeljah tudi k Ožbetu prihajati. In dovolil jim je, zakaj zavoljo njih velike nevednosti so se mu smilili. Učil jih je mnogih reči, in jim dajal v prostih urah, v tednu doma kaj brati, računati ali pisati. To je z njimi ob nedeijah v šoli ponavljal, in tako je bila prava nedeljska šola. In čedalje več mladih ljudi je prišlo k njemu. Čeravno je bil njih učitelj in sodnik, se je vendar obnašal, kakor da bi bil zmiraj še jim enak. Hvaležno so mu večkrat tudi med tednom pri delu pomagali, ako tudi jim ni bil ukazoval.

Fantje pa, ki so jo z Ožbetom potegnili, so bili v vasi zasmehovani od svojih tovaršev in zasramovani; grde priimke so jim dajali, jih „šolmaštre in dohtarje“ zmirjali in jim na vso moč nagajali. Županom pa se je to dobro zdelo, če so bili Ožbe in njegovi prijatelji preganjani, ker so se bali, da bi se preveč ljudem ne prikupil in jih ne spodrinil. Toraj so mu vse hudo oporekovali, karkoli so si zmisliti mogli, in so, karkoli je bilo mogoče, kmete in njih žene zoper njega šuntali. — Ožbe pa tudi k nikomur ni šel; samo k mlinarjevim je po svoji navadi zahajal, kjer so ga vselej radi sprejeli.

Ko pa nekega dne zvečer k mlinarjevim pride, so se vsi grdo držali. Stari mlinar je molčeč za mizo sedel in potem ves zamišljen iz hiše šel; mlinarica se je mrzlo in hudo držala, po hiši rojila in z vrati loputala; Lizika je bila vsa objokana.

Ožbe pa se je proti Liziki obrnil ter rekel: „Kakošna nesreča se je tukaj prigodila, in kateri hudi duh je v to mirno hišo prišel? Vsi ste kakor bi bili premenjeni. Povej mi, Lizika, kaj se je primerilo?“

Trepetaje mu odgovori: „Bogu bodi toženo! Ožbe, povedati ti moram, oh povedati ti moram! Prav nesrečna sem.“ To mu reče, in jok in ihtenje ji ne da dalje govoriti.

Ko jo Ožbe potolaži, mu reče: „Leto ji minulo, Ožbe, kar si me videl objokano, in si me prašal, česar ti nisem povedala. Takrat je Brencelj k nam prišel, in mene pri Očetu in materi snubil svojemu sinu, ki je že mlinar v starem Kamniku bil. In oče in mati se nista branila, zakaj Brencelj je najbogatejši v vasi in prvi župan, ki nam veliko pomagati in veliko škodovati more; in moj oče nečejo drugega zeta, ko mlinarja. Jaz pa sem rekla: da sem še premlada in da čem še eno leto čakati; ostala sem pri tem; niso z menoj nič opravili. — Zdaj je leto preteklo in Brencelj je prišel zopet s svojim sinom. Danes sta pri nas kosila: oče in mati sta z Brenceljnam vse poravnala in danes bi se imela ženinu obljubiti. Jaz pa sem rekla, da se nečem možiti in sem pri tem obstala. Zakaj mladi Brencelj je poreden človek, enak očetu, trdega srca. In zato je danes v naši hiši taka žalost in nepokoj.“

Ko je to slišal spreleti Ožbeta mraz po hrbtu. Molčeč gor in dol po hiši hodi. On je namreč na tihem upanje imel, da bo enkrat Lizika njegova žena. Potem naglo k nji stopi, ter reče: Lizika, ti si rekla da se nočeš nikoli

omožiti? Tudi jaz hočem svoje dni brez žene ostati; zakaj nobene druge bi si ne bil zbral, kakor tebe.“

Lizika ga milo pogleda, kakor da bi bila hotela reči: da bi se njega ne branila, ko bi oče in mati zadovoljna bila. „Pa moj oče so bogati — zdihne Lizika — in hočejo le bogatina za zeta imeti. Dolžnost dobrega otroka pa je starše ubogati, čeravno mu srce zavolja tega poči“,

„Ne obupaj, ljuba moja, da le vem, da se ti mene vzeti ne braniš, — tvoj oče in mati te ljubita kot punčico v očesu; tudi mene sta vedno rada imela — zdaj je poslednji čas, njima svoje srce razodeti.“

S temi besedami zapusti Liziko in gre starega mlinarja in mlinarice iskat. In ko je Lizika slišala Ožbeta s staršem glasno govoriti, kakor da bi se prepirali, je pred oknom na kolena padla, roke povzdignila ter iz srca s solznimi očmi k Bogu molila, da bi se vse na dobro obrnilo. Ko se ji je srce olajšalo, videla je Ožbeta s staršem iz mlina v vas iti.

To ji je še veči strah in trepet storilo. Nihče v mlinu ni vedel, kam da so starši z Ožbetam šli. Ona pa je vedela, da je Ožbe vroče krvi in nagel, da se je morebiti s starši sprl in da so ga morebiti k županu tožit šli, ki je bil Brencelj. V silni žalosti je goreče molila za se in za Ožbeta.

Ura je bila deset zvečer, kar zasliši zunaj ropot. Oče in mati prideta z Ožbetom. Oče primejo svojo hčrko za roko ter rekó: „Lizika, jeli da imaš Ožbeta rada?“ — „Saj ne moram zato — jim odgovori — in saj ste ga tudi vi radi imeli.“ Po teh besedah položé starši Ožbetove roke v Lizikine in oba blagoslovijo. Lizika se je vsa prestrašila in ni vedla kaj se godi.

X.

Nad Ožbetom Zlatovasčani grdo jezike brusijo.

Ko so prihodnjo nedeljo gospod župnik v cerkvi Ožbeta in Liziko oklicali, so se Zlatovasčani strmo pogledovali, babe so si na ušesa šeptale, in Brencelj je šel iz cerkve kakor srdit lev in se je zarotil, da ne bo pred miru imel, preden ne bo mlinarja z vso njegovo hišo in pa učitelja na nič spravil, iz vasi pognal in vse v ječo ali pa na vislice spravil. Pa pri vsem tem sta Ožbe in Lizika čez tri tedne poroko imela, hudobnemu Brenceljnu v kljub. In ko po poroki zvečer iz mlina v Ožbetovo hišo prideta, je Lizika svojimu možu rekla: „Moj Bog! kako sem srečna! Ne morem verjeti, da je vse res. Res pravijo, da je veliko žalostnih, nesrečnih zakonov, jaz ne vem, kako bi moglo to biti.“

Ožbe ji odgovori rekoč: „Srečna bova vkup, dokler bova živela na zemlji; toda tri reči si morava obljubiti. In dokler bova obljubo držala, bo edinost in blagoslov v najinim zakonu. Od današnjega dneva živiš ti za-me, jaz pa za-te, in nikoli si nič ne zakrivajva, in ako tudi kaj napačnega storiva, si koj razodeneva. Tako se bova marsikaterega pregreška in prepira obvarovala, ki veliko nesreč prinesti more. Potem ne razodeniva nikomur nič od najnih domačih reči, še očetu in materi ne, da nihče od najinih reči govoriti ne more, in se vanje ne vtika. Samo tako si bodeva vsa svoja, kakor da bi bila sama na svetu. Poslednjič ne bodiva nikoli eden na drugega huda, in si tudi v noriji nič hudega ne storiva, zakaj iz norije pride dostikrat resnica, in kar človek večkrat stori, tega se lahko navadi.“

Tako je govoril Ožbe. In oba sta to pred Bogom obljubila. In ko to obljubo potrdita, se je pred hišo v ponočni tihoti milo lepo petje zaslišalo. Ožbetovi šolarji in šolarice so zapeli, ki so učitelju svojimu po svoji moči veselje storiti hoteli. — In ko Ožbe in Lizika drugo jutro vstaneta, vidita mnogo mož, žen in otrok od dalječ stati, na hišo gledati in na-njo kazati. Ožbe radoveden kaj to pomeni, okno odpre in vidi svojo hišo z venci in cvetlicami vso ovenčano. To so ponoči skrivaj njegovi šolarji storili in njegovi šolarice. Tudi najmajnši otroci so za to na polji in v vrtih cvetlic nabrali. Kar je Zlata vas stala, niso kaj takega doživeli, in ko Ožbe zopet v šolo pride, so bili prvi dan po njegovi ženitvi vsi otroci, mali in veliki, bogati in ubogi s cvetlicami ovenčani, kakor da bi bil velik praznik. To je Ožbeta in njegovo ženo v srce veselilo; zakaj to je bilo znamenje dobrih src polnih ljubezni in hvaležnosti. In oba sta otroke prijazno objemala, in jim dala pogače speči.

V vasi je bilo pa veliko slabega govorjenja od ženitve, in vsak si je svoje mislil od nje. Zakaj nihče ni mogel razumeti, da se tu prave reči gode, zlasti pa, ker je najbogatejši mlinar v deželi svojo zalo hčerko in edino naslednico ubogemu učitelju v zakon dal. Radi bi bili tedaj zvedeli, zakaj je mlinar tako naredil? Pa stari mlinar se je le smejal in ljudje niso mogli nič od njega zvedeti. Tudi mlinarico so botre silno nadlegovale in ji nagajale z ubogim učiteljem, in da takemu pritepencu tako hčer dajo. Zato so jo zaničljivi govori žalili, in ko je zavoljo tega od jeze jokala, je rekla Brenceljnovki: „Molčite in ne govorite take neumnih reči, ker ne veste nič. Ožbe bi lahko Brenceljna in Vampneka splačal. Več ima kakor vi mislite. To sem s svojimi lastnimi očmi videla.

Če bi le govoriti smela, bi vam lahko reči povedala, da bi ostrmeli.“ — Tako je rekla in naglo omolknila; jezilo jo je, da je v svoji jezi povedala, kar je hotela zamolčati. Tudi Brenceljnovka ni več zvedela in je še obljubiti morala, nikomur tega ne povedati.

Brenceljnovka tudi zares ni nikomu drugemu nič povedala, kakor svoji sestri in svojemu možu, ki sta pa poprej obljubiti morala, vse molčati. Pa mlinaričnо govorjenje je Brenceljnovka tako razložila, kakor da bi bila z lastnimi očmi polne kupe zlata in srebra pri Ožbetu videla, in da se v Ožbetovi hiši včasi reči gode, da bi ljudem lasje po koncu stali, če bi jih slišali. Brenceljnu in Brenceljnovkini sestri so pa res že lasje od straha po koncu stali, ko sta to slišala, in nista si mogla drugači pomagati, da sta skrivnost nekaterim svojih najboljših prijateljev povedala.

Čez nekoliko dni so ljudje v Zlati vasi že veliko več vedeli, kakor je mlinarica povedala. Rekli so, da je Ožbe s peklensko hudobo v zvezi in da ji je z lastno krvjo svojo dušo zapisal. Pa trideset let mora hudoba njegovo voljo spolnovati; na koncu poslednjega leta bo pa na sveti večer med enajsto in dvanajsto uro po Ožbetovo dušo prišla in mu glavo tako zavila, da bo obraz na hrbtu imel. Učitelj ima zlata kolikor hoče, in mlinarjevi Liziki je s pijačo zavdal, po kateri bi morala ali znoreti, ali revno umreti, ali pa ga vzeti. Dalje so še govorili, da more Ožbe duhove klicati, zaklade kopati, mrzlice zagovarjati, kravam storiti, da višnjevo mleko ali celo kri molsti morajo, da more ogenj zagovarjati; se tako trdnega narediti, da ga meč ne presune in tudi kugla ne ubije; da more na metli po višavah jezdariti in več druzih reči. Vsega tega se je iz skrivnih bukev na-

učil. Odsihmal so se Zlatovaščani Ožbeta strašno bali. Nihče mu ni nič žalega storil, iz straha da bi se Ožbe ali pa peklenski duh nad njimi ne maščeval. Še srditi Brencelj si ni upal, njemu ali mlinarju kaj vprek storiti. Nekateri ljudje so se skrivaj prekrižali, če se je primerilo, da so Ožbeta srečali.

XI.

Lizika slovi krog in krog.

Kadar so pa mladi ljudje iz vasi Liziko srečali, ki je cvetela kakor roža, se ni nihče pred njo prekrižal, temuč vsak ji je prijazno dober dan vošil, in kadar je memo odšla, je tudi marsikdo obstal in se za njo ozrl. Zakaj Lizika je bila lepa žena, in skoroj vsak dan je lepša postajala, tako, da so se še celo dekleta v Zlati vasi čudila. In vendar ni imela dražji oblačil in lepših, kakor druge žene. Pa bilo v nedeljo ali v delavnik, zjutraj ali zvečer, bila je vedno, kakor da bi imela na ples iti. V solnčni vročini je delala na polji in na vrtu, je šla v hlev, kravam in svinjam opravljat, nosila zelenjavo in jajca v mesto na prodaj, pa vselej je bila čedna in snažna, brez madeža na svoji obleki.

„Mislim skoraj, da tudi ona zna coprati“ — je rekla Brenceljnovka in si je duhana v nos potlačila in z rokavom kapljico izpod nosa obrisala.

„Saj bo res kaj takega“ — potrdijo mladi možje vsi — „da zna coprati. Če bi Lizika že omožena ne bila, bi nam vsim srce is telesa izcoprala, tako lepa je!“

In oženjeni možje v vasi so silno grdo s svojimi ženami ravnali, in jim grde priimke in še celo zaušnice

dajalli, zakaj da niso tudi tako lepe ostale, kakor Ožbetova žena. Babe pa so vpile in klele, se rotile in kakor mačke svojim možem obraze s svojimi dolgimi nohti razpraskale.

Dve dekleti, ki ste Lizini prijateljici bili, in ki ste se imeli kmalu omožiti, pridete k Liziki ter rečete: „Leto in dan si že omožena, pa si še tako lepa. Vsi možje se tebi čudijo, in vse žene so ti nevošljive. O, Lizika, povej nama, kako to delaš? Saj sama veš, da vsaka, katera se pri nas omoži, kmalo grda in neprijetna postane, in ljubezin gre rakovo pot. Tako ni pri tebi.“

Zala Lizika jima odgovori: „Povedati vama hočem. Tega so žene same krive. Dokler niso omožene, se lišpajo karkoli morejo in vse denarje, kar jih imajo in zaslužijo, v cunje vtaknejo. Takrat so lepe in polikane, da se jim čela svetijo. Kadar imajo pa moža, ne mislijo več, kako mu dopasti. Torej hodijo zjutraj dolgo z nepočesanimi lasmi, polnimi prahu ali perja; se pozabijo umiti, kadar se vmažejo, in mislijo, da se to ženi lepo poda, če je prav zmršena, da ljudje mislijo, da ima veliko opraviti. Razun tega se mora krajcar hraniti, mož potrebuje denarjev, in vsak krajcar se ne more, kakor poprej v lišp vtakniti. Obleka se postara, umaže in strga; popravljanje je drago, in sama si jo delati se ni nobena učila. Tako se navadijo strgane in umazane hoditi; nesnažna žena pa je grda žena, ker sama na se več ne drži. In poslednjič jo začne mož sam mrzlo gledati, ker se mu ostudna zdi in — mir zgine iz hiše.

Dekleti ste rekli: „Liza, saj imaš pač prav.“ Ona pa dalje govori: „Ko sem Ožbeta vžela, sem koj mislila, kako mu bom zmiraj dopadla. In sklenila sem še bolj na-se gledati, kakor poprej, in se mu nikoli drugače pri-

kazati, kakor umita in čedna, vselej snažno oblečena. Zato sem skrbno svoja oblačila varovala; zato je moralo v mojem hlevu in v kuhinji in hramu tako čedno biti, kakor v hiši. Najmanjši madež v moji obleki je morel koj iz nje. Tako so mi oblačila dolgo nova ostala in jaz sama sem svojemu možu vsak dan nova bila.“

„Pa sčasoma se vendar tudi najlepša obleka strga; od kod potem novo dobiti, če nima mož denarjev? — rečete dekleti.

Odgóvori jima: „Meni je menj denarjev za obleko treba, kakor drugim. Zakaj vsako najmanjšo luknjico brž zašijem, da ne postane veča. Zato ne potrebujem drugega kakor nitke in šivanke. Druge pa nosijo svojo obleko, da je stara, in ne porajtajo, kar je poškodovanega; iz majhne luknje se velika naredi, in v kratkem času ni drugega ko cunje, in novo se mora kupiti; jaz pa še zmiraj staro nosim in si tako marsikateri goldinar prihranim. Gospodinje, ki ne znajo krpati in šivati, veliko denarja potrosijo in hodijo vendar, kakor da bi jih iz blata izvlekel.

Ko slišite Lizo tako govoriti, ji obe dekleti zelo sram ter se začnete jokati: „Me dve se nisve učile tako lepo šivati in krpati kakor ti. To nama bo veliko škode k hiši prineslo, in veliko trpljenja prinesla; pa ne moreve si pomagati.“ In žalostni zapustite Lizo.

Liza pove svojemu možu pogovor s prijateljicama ter reče, da hoče obe šivati in krpati učiti; vsmilite se ji, če bi nesrečni biti imeli.

Ožbetu se je pri teh besedah svoje drage ženke v očeh veselje videlo ter ji reče: „Prav je tako, s tem si boš božji blagoslov zaslužila in boš sama blagoslov hiši. Ne le teh dveh, temuč vse uči, katere se hočejo od tebe

učiti. Veliko hiš v vasi pri vsem delu in trudu oboža, ker žene pravega gospodinjstva ne umejo. Ne vejo, kako vrte z mnogotero zelenjavo obsaditi, ki za živež dosti zda. Kedar hočejo kaj dobrega skuhati, veliko zabela in masla ali olja potratijo, ki je drago in vendar nič pravega ne skuhajo, dostikrat je jed še nezdrava. Slaba jed dela slabo kri. Od tod pridejo bolezni, ki prizadenejo veliko stroškov, in bolnim ljudem se ne rači delati. — Ravno taka je z oblačili. Po vasi so pač šivilje, pa ker si s šivanjem svoj živež služijo, se branijo druge učiti. Katere tedaj ne znajo šivati in krpati, nosijo strgana oblačila in nogovice, ali pa imajo tako grdo zakrpane, da krpanje grje stoji, kakor raztrgana oblačila. Zmiraj se mora kaj novega omisliti, to pa velja denarje in dela uboštvo. To je pač žalostno, da ni v vsaki vasi saj ena dobra, umna žena, ki bi bila v vseh gospodinjskih opravilih tako izurenja, da bi znala — in sicer brez plačila — kmetske hčere učiti. Tako bi se veliko denarja in premoženja v vasi prihranilo in veliko več veselih in srečnih zakonov bi bilo. Lizika! prav je tako; zasluži si ti božji blagoslov.“

Tako je govoril Ožbe.

In Lizika je veselo privolila svojima dvema prijateljicami vsak dan zvečer po delu k nji priti in jima je pokazala pri šivanji beliga platna tanko, enako in lično šivati, odrgnjene ali poškodovane mesta na oblekah, ali kjer so strgane, tako lepo zašiti, da se je komaj poznalo. Učila ju je možke, ženske in otročje srajce vrezovati, kolikor je bilo mogoče po dolgosti in širokosti platna, da ni bilo veliko odrezkov; ravno tako tudi nogovice iz volne in pavolje z lepimi stopali plesti, ali pa luknje v njih čedno zašiti. Vodila ju je povsod po hiši; vedno je bilo vse lepo pospravljeno; zakaj vsaka reč je imela svoje

mesto, in kdor je kaj vzel za potrebovanje, je zopet nazaj položil, kamor je šlo. Peljala ju je v hlev in hram; tu je bilo vse čedno in suho; ker je bilo zmiraj čejeno, ni bilo nikoli veliko dela. Peljala ju je na vert in učila mnoga kuhinjska zelišča sejati in saditi, in, kadar so bila zrela kako jih hraniti in jih v živež porabiti. — In peljala ju je tudi v kuhinjo in učila jedi čedno in snažno pripravljati, in kuhati brez tratenja masti in z majhnim pridevkom, da je bilo vse prav ukusno, tečno in zdravo. V časih se je še kaj speklo, brez velikih potroškov. Liza se je od matere učila mnogo juh ali žup urno narediti in meso mnogovrstno pripraviti, za zimo fižol, kislo zelje, repo, kumare in druge reči napraviti, in več takega vsaki gospodinji potrebnega. Deklici ste se čudil, da Liza vse to ve; zakaj pri svojema materama niste nikoli kaj takega videli, in veselili ste se, da bodete, kedar se omožite, svojima možema postregli, da ni bo več veljalo, kakor sicer.

Ko tudi drugim dekletom poveste, kaj da ste se pri učiteljevi ženi naučili, in da se hočete v vsem po nji ravnati, so prišla dekleta po vrsti k Lizi jo prosit, njih tudi kaj učit. Nazadnje je bilo pri Lizi kakor v šoli. Zakaj ker je Liza vsim mladim možem dopadla, so hotele vse žene kakor Liza biti. — Ožbetova ženica se je morala v začetku veliko truditi, pa sčasoma se je prav dobro počutila pri tem. Zakaj zdaj je imela veliko pomočnic na vrtu in v hlevu, ki so včasi tudi namesti nje kuhale in šivale, če je ona imela kaj drugega opraviti.

In že drugo leto se je v marsikaterim vrtih poznalo, da se vse drugače obdeljuje. Radovedno je ena soseda drugi čez ograjo lukala in gledala, kaj seje ali sadi, kako to in uno dela, in jo je sajencev in semena prosila. Kakor je bil letni čas — poletni ali jesenski — so kmetice obilno

lepih zelišč v mesto na prodaj nosile. To je bilo vsem v veliko veselje in velik prid, samo tistim ne, ki niso imele kaj na prodaj nositi. Poslednjič so tudi te k Liziki prišle in po tem in unim popraševale. Lizika pa je vsem dala dober svet; jih rada podučila vsega kar je že poprej vedela in česar se je v tem času sama naučila, ko je druge poučevala. Prav rada je to storila; zakaj dobrega srca je bila, in besede tudi niso drage, zlasti pri mladih ženah.

S tem pa si je učiteljeva žena ljubezen cele vasi in lepo ime prikupila, in vsak si je prizadeval, ji dopasti. Cela vas je pa tudi dobro dušico zelo pomilovala, da je imela Ožbeta za moža, ki je v hudičevi oblasti. Zakaj gotovo so bili prepričani, da je coprnik in da se je zato z dušo in telesom peklenski hudobi prodal.

XII.

Kako Brencelj na nos pade, in kaj se je dalje godilo.

Naj je Ožbe storil, karkoli je hotel, vse ni bilo vaščanom po volji. Če je otroke učil, da ni coprnic, temuč da so to samo vraže neumnih in zabitih ljudi: so že rekli v vasi, da ne veruje ne v Boga ne v hudiča. Ali če je otrokom v šoli strupene zelišča kazal, ki na polji in v gozdih rastejo, da bi jih poznali in se varovali takih korenin in jagod jesti: so rekli v vasi, da otroke zavdajati uči. Zlasti je Brencelj po njem stregel in skrbno vsa huda govorjenja zoper Ožbeta nabiral.

Ko je že dovolj vedel, je rekel: „Dosti vem od njega da mu vrat zavijem. K sodniji mora, in njegova lastna tašča, mlinarica mora zoper njega pričati in pred sodbo

govoriti, kar od njega ve. Župan sem, in dolžnost imam resnico govoriti.“

Napravi se tedaj neko nedeljo po prazniško; dene nedeljski klobuk na glavo, vzame s srebrom okovano palico, in koračí široko in bohato iz vasi proti mestu. Pa nikomur ni nič povedal, da misli Ožbeta pri visoki gosposki zatožiti. Zakaj bal se je, da bi mu coprnik, ako bi to zvedel, kako škodo narediti utegnil, preden do mesta pride.

In ko je po cesti dalje šel, je v svojih mislih glasno med sebój govoril, kakor da bi že pred gosposko stal; pri tem je pa vedno hitrejši stopal in v svoji jezi zdaj z desno zdaj z levo roko tako okrog sebe opletal, kakor da bi norel. V ti naglici se mu palica med noge zaplete, da se spodtakne in čez palico na tla telebi. Klobuk daleč od njega odleti, nos si pobije, in noge so mu tako kviško odletele, kakor da bi se bil hotel na glavo postaviti. Ko vstane, je stokal in klel, in svoj klobuk iz prahu pobral. Na čelu se mu je pa bula naredila, kakor da bi mu hotel rog zrasti, in nos mu je višnjevo zatekel, da je bil kakor zrela sliva. „To mi je gotovo Ožbe naredil“ — si misli in se boji dalje iti, da se mu še kaj hujšega ne prigodi,

Ko si še z ruto krvavi nos briše, jo po cesti neki gospod na konji prijaše, ki je imel klobuk in suknjo z zlatimi preprogami prepreženo. Pred Brenceljnom obstoji ter uro vpraša:

„Ali tam v uni vasi ne stanuje nek gospod, Ožbalt po imenu? ali je doma?“

Brencelj odgovori: „Da! stanuje; zakaj pa prašate po njem?“ Tujec reče: „Kraljevi sin ga hoče obiskati.“ Tako reče in konja spodbode v Zlato vas.

Brencelj pa se čudeč usta in oči odpre: Ka — ka — kaj? Kraljevič? Kraljevi sin hoče Ožbeta obiskati.“ — Komaj je to izgovoril, in v tem hipu se pripelje krasen voz s šestimi konji mimo njega, na katerem sta dva strežaja spredej sedela, dva pa zadej stala. V vozi je sedel mlad gospod v višnjevi suknji, s srebrno zvezdo na prsih. Voz je dirjal v Zlato vas.

„Dete šentaj!“ — zavpije Brencelj — „kraljič bo gotovo pri meni ostal. Ker pa mene ni doma, bi utegnil k Orlu zavoziti.“ — Tekel je tedaj na vso moč nazaj v vas. In zopet se mu palica med noge vjame, da se zavali po cesti, kakor štor. Vse rebra mu v prsih zapokajo in praznička obleka je bila grdo povaljana. Godrnaje je počasi nazaj v vas šantal in klel. Ko pred svojo hišo voza ne vidi, je hotel od jeze razpočiti se, zakaj mislil si je, kraljič je v gostilnici pri Orlu ostal. Tako gre nazaj v svojo hišo, pa nobene žive duše ni bilo v nji videti. Preoblekši se, si umije obraz, ali vstraši se, ko se vidi s tako otečenim nosom in rogatim čelom v zrcalu, da si se v njem, ker je bilo precej umazano, ni mogel dobro videti. Razsajal je ko srditi lev nad družino, da so vsi pobegnili. Kar priteče dekla ter reče: „Oče, k učitelju se je pripeljal nek imeniten gospod ali pa celo kraljič. Vsa vas je pred njegovo hišo.“ Brencelj ni vedel kaj storiti, pa vendar je korakal ves omamljen pred Ožbetovo hišo med ljudi.

Čez pol ure pride kraljevič iz sobe vodeč Ožbeta in Lizo, vsakega pod eno pazduho ter je bil ž njima silno prijazen. In vsedši se na voz, je še enkrat obema podal k slovesu roko, — in konjiči so zdirjali ko blisk. Pred njim je jezdaril konjenik. Vsi kmetje so stali odkriti čudé se.

Zdaj je bilo v celi vasi očitno, da zna Ožbe več ko hruške peči. „Kraljič ne pride nobenega učitelja samo obiskat, in gotovo tudi ni bil zastonj tako prijazen ž njim. Veliki gospodje potrebujejo veliko denarja, in zato potrebujejo takih, ki zaklade kopljejo in zlate (cekine) delati znajo.“ Tako so Zlatovasčani govorili. In odsihmal so premožnim in razcapanim kmetom take in enake misli po glavi rojile. In marsikateri je začel misliti in je svojemu prijatelju rekel: „Da bi le vedel, kako to reč začeti: nič bi ne maral. Še danes bi se hudemu zapisal, da bi se le dolgov znebil in dovolj denarjev dobil. Pa drugače bi hotel storiti, kakor Ožbe. Učitelj je neumen človek, ker tukaj prebiva in živi kakor nas eden. Jaz bi se kakor kraljič s šesterimi konji vozil, bi strežaje in krasna poslopja imel; kuhinje pa bi mi morale polne najboljših jedi in hrami polni najslajšega vina biti.

Tako pregrešno so se ljudje pogovarjali. Bogastvo pokazi srce, pa tudi ubožtvo ga spridi. In kadar se ubožtvo in neumnost in hudobne strasti združijo, ima hudič gladko pot. Tako je v marsikaterem kraji, in tako je bilo tudi v Zlati vasi.

XIII.

Zlatarska zaveza.

Ožbe se ni malo čudil, ko ga je odsihmal zdaj ta, zdaj uni obiskal, skrivaj ž njim govoriti hotel in ga potem izpraševati začel: „Ožbe, ti umeš zlato delati; vsa vas to vé. Uči tudi mene to umetnost. Če se hudi prikaže, se ne bom prav nič bal. Ako tirja, da se s svojo krvjo podpišem, se mu hočem z dušo in s telesom zapisati. Saj vidiš, da me sila tare, sicer bi ne storil kaj takega.“

Ožbe dolgo ni vedel kaj bi spridenim ljudem odgovarjal. Ker jih je pa vedno več k njemu hodilo in so ga vedno bolj s prošnjami nadlegovali, jih je, pa vsakega posebej, da eden od drugega nič ni vedel, ob ravno tisti uri o polnoči k sebi povabil.

In vsi pridejo v temni noči v njenogo hišo, kakor jim je ukazal. Ko je v cerkvenem stolpu enajsta ura odbila, Ožbe vsakega, ki je prišel, molče v hišo pelje. Dva in trideset gospodarjev je bilo; nihče ni smel ne besede ziniti. Vsak se je hudo vstrašil, ko se je v temi drugega zadel in nekaj živega zraven sebe čutil. Večidel vsem je od strahu pot od čela tekel, in nekaterih je bilo celo tako strah, da bi bili radi zbežali. Pa bali so se, da bi se jim še kaj hujšega ne zgodilo.

Tako so celo uro molčé in trepetaje stali in si komaj sopsti upali. Zdaj ura dvanajst bije. In ko poslednjikrat udari, se na nagloma vrata odprejo. Častnik v hišo stopi, lepo napravljen z visokim perom na klobuku in z dolgo sabljo, na prsih pa z zvezdo. V rokah je imel dve goreči sveči, katere pred se na mizo postavi. Zdaj se eden drugega spoznajo, in sramota vse obide; vidijo se, da so vsi iz enega namena prišli. In pogledajo zopet brhkega častnika, katerega so živega hudiča mislili; pa vsak je spoznal, da je Ožbe!

Ožbe se je modro držal, ter rekel: „Pogledovajte me le, vi nesrečneži; zdaj vidite, kdo sem. Nimam coprniških bukev ne, v Boga zaupam. Vi pa ste davno od njega odpadli; pili ste in žrli, goljufali in lagali, kradli in izdajali, igrali ter žen in otrok pozabili; hudobovali ste in hudičevali. Kakor ste si postljali, tako zdaj ležite. Zato ste obožali in obupali. Poštenost najdalje trpi; strah božji prinese bogastvo. Kjer je Bog, tam je sreča. Jaz

nečem biti bogat, pa tudi nisem ubog. Ako hočete biti kakor jaz, delajte kakor jaz.

Tako je govoril Ožbe in potem potegne veliko mošnjo izpod suknje, in jo na mizo sprazni. Samo čisto zlato pade na mizo, ki se blišči, da kar vid jemlje. Kmetje svoje žive dni niso toliko zlata vkup videli. Srca so jim močno trepetala. Ožbe pa je rekel: „Resnično vam povem: zlato me ne dela srečnega, ampak modrost, s katero se denar pridobi in v prid obrne! Prišli ste k meni, da bi vam pokazal, kako zlato delati. Prav je. Učiti vas hočem to umetnost. Ona je največa modrost življenja, in je več vredna kakor zlato. Ako imate modrost, bote tudi zlato imeli in ga ne boste precenili. Pa srečni ne boste, preden ne boste skušani. Čas skušnje pa trpi sedem let in sedem tednov. Kdor stanoviten ostane do konca, bo imel veselja čez in čez. Kedar se ta čas spolni, bo vsak izmed vas več zlata na svojo mizo položiti mogel, kakor ga vaše oči zdaj tukaj vidijo. Skušnja bo pa brezbožnemu težka, grešniku trda. Zakaj celo svoje srce mora spreobrniti in nov človek postati.“

Dva in trideset gospodarjev je s plašnim srcem Ožbeta poslušalo. Pogledovali so ga s strmimi očmi.

„Kdor izmed vas“ — pravi Ožbe nadalje — „sedem let in sedem tednov skušnje dostati hoče, naj ostane. Kdor se pa boji ali v veri omaguje, naj se pobere od tod.“

Nihče ni šel.

„Zdaj pa“ — jim reče Ožbe — „morate meni vpričo vsegapričujočega Boga sedem obljub storiti, in jih skozi sedem let zvesto držati.“

Prvič: „Sedem let in sedem tednov ne smete v krčme hoditi, pa toliko pridneje cerkev obiskovati, božje besede ne le samo poslušati, temuč tudi po njej živeti.“

Drugič: „Sedem let in sedem tednov ne kvartati, in se nikakoršne druge igre za denarje podstopiti.“

Tretjič: „Sedem let in sedem tednov ne sme nobena kletev, nobeno rotenje iz vaših ust priti, tudi ne kriva prisega, preklinjanje in laž.“

Četrtič: „Sedem let in sedem tednov mora vaše vsakdanje opravilo molitev, delo in lepa izreja otrok biti. Zjutraj in zvečer morate pobožno z ženo in z otroci na kolena pasti, k Bogu moliti, svoje grehe obžalovati. Svoje delo morate pridno in zvesto opravljati, ne več dolgov delati, temuč varčno živeti.“

Petič: „Kdor se v teh sedmih letih in sedmih tednih z vinom ali žganjem le enkrat opijani, mora iz naše zaveze izstopiti.“

Šestič: Na njivi, katero obdeljujete, ne smete plevela trpeti, v hišah pa ne nesnažnosti. Svoja stanišča in živinske hleve morate pridno snažiti, in vse orodje, kar ga imate, se mora v snažnosti svetiti. Z živino morate milosrčno ravnati. Na tem vas bom spoznal.“

Sedmič: „Vaše telo naj bo tempel božji, čist, sramen in častitljiv; tudi nič nečistega naj ne bo na laseh in na obleki. Tako tudi pri otrocih. To naj bo vaše znamnje.“

„Kdor tedaj te obljube spolniti hoče, naj sem stopi, in naj mi roko v zavezo poda.“

„Slabemu bomo pomagali.“

Ko je Ožbe tako govoril, je vseh dva in trideset po vrsti k njemu stopilo; sleherni je Ožbetu čez mizo, polno zlata, roko pomolil rekoč: „Jaz stopim v zavezo.“

„Pojdite tedaj v miru domú in obrnite se še, preden spat greste k Bogu, da vam moč podeli, obljubo trdno držati. „Resnično, resnično vam povem: kedar se čas spolni, bo sleherni izmed vas v stanu več zlata na mizo

vreči, kakor ga vaše oči zdaj tukaj vidijo!“ S temi besedami je odpustil Ožbe zbrano množico; jo opominjaje, nič tega, kar so to noč videli in slišali, nikomur povedati, tudi nič od tega govoriti ali sicer razodeti, kar to noč zadeva.

Vseh dva in trideset je odrinilo tiho domu. Na poti ni nihče z drugim ne besedice črhnil; tako so bili vsi čudnih reči polni, ki so jih videli. Pa vseh druzih reči so pri Ožbetu pričakovali, kakor so jih videli. Marsikateremu se je težko zdelo, ko se je obljub spomnil; zakaj prav težke so bile res. Pa sedmih let in sedmih tednov, Ožbetovih gorečih besed in mizo polno zlata, in lepega častnika z zvezdo na prsih in temne polnočne ure ni mogel nihče pozabiti, in čudne sanje so jim po glavah blodile.“

XIV.

Ljudje se zelo čudijo.

Kaj pa je, Balte? Gašpar, kaj pa je? vpraša stari šepasti čuvaj, ko je drugi dan skozi vas pritaval. Kaj pa je? Ali morda spet kak kraljič ali celo kak mestni poglavar pride? Kaj vas je vnelo, da ste tako nališpani?“ Tako je prašal in smejali so se.

Res pa se je čudno zdelo mnogim ljudem, da je bilo v mnozih hišah vse živo. Okna so umivali, tla ribali, vrata čedili, mize, pručice in klopi snažili. Celo pred hišami so vse v red devali, grobljo in blato stran spravljali, in vse kar je okrog ležalo, na bolji kraj devali. Dva in trideset gospodarjev je dobro vedelo, zakaj da tako delajo, pa nobeden ni nič razodel. Zakaj mislili so: čez sedem let imamo vse škrinje polne zlata.

Ko Ožbe delavnost svojih sosedov vidi, reče Lizi: „Ne vem, ali bi bil žalosten tega, ali bi se smejal. Glej! kar ljudje poprej niso iz prostega nagiba, ne iz ljubezni do žen in do otrok, ne iz ljubezni do Boga, ne iz sile in prepričanja storili, to zdaj iz vražnega strahu in upanja delajo. Kako so vendar ljudje neumni! — Pa po vraži naj resnico spoznajo, in po razujzdanosti naj pošteni postanejo.“

Čudili so se v vasi od tedna do tedna bolj. Zakaj gostilnice so skoraj prazne stale. Ob nedeljah ni bilo ne kvart v krčmah ne kegljanja na kegljiščih, ne kletja in norenja slišati. Krčmarjem se je pivo v hramih skisalo, ker ga nikdo več ni pil. Vina so le malo, žganja pa niso skoraj nič spečali. Večidel so vsi doma pri ženah in otrocih ostali, ali pa so šli na polje njive ogledovat in se posvetovat, kaj bi bilo čez teden storiti in popraviti. Ko so bili poprej veseli norci, so se zdaj celo modro in pametno držali; koji so poprej razuzdano živeli, so pobožni v cerkev hodili. Ki so sicer radi polegovali in pohajkovali, so zdaj od jutra do večera pridno delali na svojem polji ali pa najeti pri sosedu.

Kadar je krčmar Vampnek od nedeljah prazne klopi in mize svoje gostilnice ogledoval, se je skoraj jokal. „Ali so ljudje vsi na glavo padli?“ je rekel. „Kakošen zlodi jih je obsedel. To ne more tako ostati. Pri tem ne mora noben pošten človek obstati. Vse mora drugače biti, ker to je od sile.“

Župan Brencelj pa je rekel: „Če bo to še dolgo trpelo, moram nehati točiti. Pa že vem, kaj da mislijo. V nič me hočejo spraviti. Pa preden se bo to zgodilo, se mora poprej vas pogrezniti. Če bi le zvedeti mogel, kdo mi je te zadrege nastavil!“

Da bi se Vampnek svojega kislega piva znebil, ga je pol boljši kup nastavil; vino je žvepljal in ga s svinčenim sladkorjem sladil; vsako nedeljo je godce najel, da so morali prav okrogle gosti. Pa od dva in trideset gospodarjev in njih sinov in hčera ni prišel nobeden v gostilnico.

Krčmar Orel je tudi na vso moč poskušal, svoje poprejšnje gosti privabiti, je bil sladak in prijazen, je marsikateremu kaj zastonj ponudil in prašal: „Zakaj pa ne prideš več pit?“ Pa to je bil odgovor: „Nimamo denarjev!“ — Potem jim reče: „Ej, neumneži! Saj veste, da nisem tako trd in da tudi rad upam. Saj ste možje.“ — Pa ljudi vendar ni bilo.

Zdaj je srditega Brencelja jeza poprijela, ter reče: „Prav je. Ker mi vi tako delate, vam hočem tudi jaz zobe pokazati. Brenceljna bodete še spoznali, če ga še né poznate.“

XV.

Dolžne bukve se pregledajo. Hranilnica in občinska kuhinja.

Zdaj so začeli ubogi ljudje, ki so bili v zlatarski zavezi, po prstih v Ožbetovo hišo laziti, mu svojo silo tožiti in rekli: „Glej, Ožbe, svoje obljube natanjko držimo, akoravno so težke. Pol leta je minulo, da molim in delam. Pol leta je minulo, da ne igram, pijančujem in se ne prepiram več. Moja hiša je čedna, žena in otroci so znažni, karkoli je mogoče. Nihče ne more zoper mene tožiti. Pa župani me nadlegujejo, kolikor morejo. Temu in unemu sem dolžan. Žugajo mi, me od diše spoditi, ako jim dolgov ne plačam ali pa k njim pit ne pridem. Pomagaj mi Ožbe, če ne, ne morem obljub držati. Čez šest let in pol bom

imel obilo denarjev; posodi mi kaj, saj ti bom vse pošteno vrnil. Ožbe odgovori: „Četrta obljuba je: moliti, delati in ne več dolgov delati. Ne smem ti tedaj posoditi. Pa čakaj, komu in koliko si dolžan; prevdariti hočeva, kako ti iz sile pomagati.“ Tako reče, vzame pero in papir, se vsede in zapiše, kar mu je vsak na vprašanje odgovoril. Pa vsakega posebej vpraša: „Komu si dolžan? Koliko? in koliko obresti daješ od stotine? Na čem si se zadolžil in ali si kaj zastavil?“

Ko je od vsakega ves dolg zvedel, je zopet vprašal: „S čem misliš plačati? Koliko moreš ti ali koliko morejo žena in tvoji otroci v tednu zaslužiti? Koliko imaš sveta in živine, in koliko moreš v srednjih letih tega prodati, kar pridelaš? Kako se s svojimi preživiš? Kaj potrebuješ v tednu, koliko na dan v živež? Kako si z obleko, s perilom in z orodjem preskrbljen? Kaj ti je treba znovega napraviti, in kje se da brez škode kaj pritrgati?“

Vse to je Ožbe od vsakega skrbno zapisal. Zdaj se je še le zanikrno gospodarstvo pokazalo. Zakaj marsikateri še dobro vedel ni, koliko da je dolžan bil, in ni imel nič zapisanega. Pri posojevalcih so morali še le popraševati. Nekateri že tri, štiri ali pet let ni obresti odrajtal. Zato se je moralo najprej skrbeti. Marsikateri je moral od oderuhov, od katerih je v sili denarje na posodo vzel, po osem, tudi po dvanajst od stotine plačevati. Ožbe je moral v mesto iti, si na prosta zemljišča denarjev po tri in po štiri od stotine sposoditi in si veliko prizadevati, da so bili najpoprej oderuhi plačani in da ubogih kmetov niso več drli. Marsikateri pa je imel več dolga kakor premoženja. Tu je bilo težko pomagati. Pa vendar je Ožbe vsem srčnost delal ter rekel: „Varčnost in delo vas mora

z Božjo pomočjo iz dolgov spraviti. Delajte le vselej po mojem svetovanji.“

Zdaj še le je videl, kako slabo so ti ljudje gospodarili, in začeli so se sramovati. — Zdaj še le je vsak zvedel, koliko premoženja mu po poravnanji vseh dolgov lastnega ostane. Tega je bilo včasi celo malo in strah in groza jih je obhajala. Zdaj so hoteli vsi varovati, vsi delati. Pa kako to začeti?

Ožbe se je za blagor svojih sosedov neizrečeno prizadeval. Pa to prizadevanje mu je veselje delalo, ker je bil pravi prijatelj ljudi. Vsakemu je hišne in dolžne bukvice naredil, v katerih je vsak stan svojega premoženja natanjko videl. Potem je šel zopet v mesto in je za otroke in za odraščene mnogovrstnega dela poiskal. In dobil ga je sčasoma. Kar so si z delom zaslužili, so morali vsak teden zapisati in hraniti. Nekateri so dali denarje Ožbetu spravljati, nekateri so mu jih dajali vsak teden, da bi mu sčasoma posojeni znesek vrnili. Ko je Ožbe sčasoma sto in še več goldinarjev vkup dobil, si je mislil: „Čemu bodo ti denarji mrtvi in brez dobička tu ležali? Če bodo pa vsako leto obresti dajali, bi ubogim ljudem, saj k majhnemu dobičku pripomogli in njih dolg bi se zmanjšal.“

Bukvice je naredil in vse vanje zapisal, kar mu je vsak od svojega zaslužka v tednu spraviti dal. Potem je šel v mesto, tam je nekega poštenega gospoda nagovoril, da je prihranjene denarje, in bilo naj bi tudi le deset ali dvajset goldinarjev, vsaki mesec jemal in poštene obresti od njih odrajtoval. K pridu ubozih in varčnih ljudi je bilo. Gospod, ki je bil bogat kupec in ljudomil človek, je vzel denarje in jih je po mestu razposodil, in kedar je konec leta obresti prejel, jih je zopet posodil, da so obresti zopet obresti nosile. Ožbe pa je v svoje

hranilne denarske bukve doma vse zapisal, koliko obresti gre vsakemu njegovih ljudi.

Velika sreča je pa bila, da so ljudje in njih otroci tudi delati mogli, kedar so dela imeli, ker niso skoraj nikoli bolni bili. To nekedaj ni bilo tako. Zakaj ko so se ob nedeljah vpijanili, jim v pondeljek delo ni dišalo; glava jih je bolela in slabi so bili. In ker so se vsi pridno česali, umivali in čedili, niso nikoli bolečin in nadlog imeli, katere sicer iz nesnažnosti pridejo.

Ko je Ožbe tistim, ki so ž njim v zavezi bili, povedal, da je hranilnico naredil, in da denarji, katere mu vsak teden hraniti prinesó, druge denarje donesti morajo, so se vsi začudili in razveselili. In vsak je v bukve pogledal, koliko denarjev si je že prihranil in koliko denarjev sme konec leta upati. V začetku je le malo gospodarjev svoje denarje Ožbetu prineslo. Zdaj pa je eden drugemu povedal. In ko je kdo zvedel, da je njegov sosed deset, petnajst, dvajset in še več goldinarjev shraniti dal, je bil žalosten in je hotel tudi tako storiti; vzame tedaj svoje denarje, kar jih ima, jih nese tudi Ožbetu ter reče: „Ljubi moj, zakaj mi nisi od hranilnice nič povedal? shrani tudi moje vanjo, kar jih v tednu na stran djati morem, naj jih bo veliko ali malo. Zakaj če jih imam doma, se nečejo pomnožiti, temuč vedno manj jih je. Če jih imam, jih pa zopet potrošim. Toraj je bolje, da jih dodam in shranim. Ako jih ne dam tebi, mi še dolgo ne bo moči dolgov plačati.“

Tako je tedaj sleherni teden vsak nekaj prinesel, kar si je od svojega zaslužka v tednu odtrgati mogel, in eden z drugim so se skušali, več v hranilnico prinesti. Nekateri so bili tako varčni, da so skoraj s svojo družino stradali, da bi le več denarja skupaj spravili.

To se je pa Ožbetu preveč zdelo in govoriti je začel: „Dobro je, da ste zmerni; toda žene in otroci ne smejo stradati. Kdor ima dober živež, ima tudi moč in srčnost pri delu. Res je, da mora marsikatera žena zdaj doma ostati in svoj čas s kuho zgubljevati, ki bi tudi lahko na polji delala ali sicer denarjev služila. Ko bi se ne za vsako hišo vse samo kuhalo, bi ne bilo treba drv kupovati in plačevati, ali pa z nabiranjem hoste v gozdih časa gubiti, temuč od drvne desetine, katero mora soseska vsako leto odštevati, bi lahko drugim prodajali in denarje dobivali. Tako bi se dalo veliko prihraniti. Pa mi moramo to drugače začeti.“ „Znano vam je, da smo morali v slabih časih slabo živeti. Zakaj smo takrat varovali, ko nismo nič imeli, zdaj pa ne, ko kaj imamo? — Zdaj imamo krompir, sadje, moko, krun in meso po ceni. Z ravno tistimi denarji moremo zdaj bolje živeti in si več prihraniti kakor v časih dragine. Če bi zdaj eden za vse nas kuhal, bi gospodinjam za druga dela in druge zaslužke veliko časa ostalo. Za trideset kotlov in piskrov je dvajsetkrat več lesa na dan treba, kakor pod enim samim kotlom za trideset družin. To umete; pri tem je dobiček. Kjer se pa za več ljudi vkup kuha, je tudi manj soli in zabele, pridaje in orodja treba. Poskusimo tako.“

Tako reče Ožbe. Veliko jih dovoli v to, veliko ne. Ožbe gre k mlinarju in ga pregovori, občinsko juho ali župo kuhati. in trikrat v tednu meso, zlasti za prodaj. Kateri so v to dovolili, so povedali, kolikor juhe in mesa vsak dan žele; sedemnajst družin jih je bilo prvikrat skupaj stopilo.

Odsihmal je morela vsaka hiša — ena za drugo — kedar jo je vrsta zadela, drv h kurjavi in h kuhi enega pomagača dati. Mlinarica je pri kuhi gospodarila. Vsak

dan so imeli drugačno župo in kar gre k župi. Kdor ni imel denarjev, je svoj del z moko, s sadjem, s zelenjavo, s krompirjem ali kako drugo rečjo plačal. To ni nobenimu preveč težko stalo. Le kdor je meso vzel, je moral denarje dati. — Mlinarica se je na kuho dobro umela. Druge kmetice in dekleta so se veliko pri tem naučile, česar pred niso vedele, kedar je vrsta njih zadela, da so morale pomagati.

Tako se je godilo, da so združene družine, med katerimi sta bila tudi mlinar in učitelj, bolje in bolj tečno jedle, kakor drugi ljudje v vasi, in vendar bolj po ceni. Sleherni dan so imeli župo in sočivje, trikrat v tednu meso. Ko so ubogi to videli, da taki živež ni za svinje in da ni slab, in da imajo zraven tudi bolniki in ozdravljajoči dober živež, so tudi k njim pristopili, razun teh pa še veliko takih, ki niso bili v zlatarski zavezi. Zakaj spoznali so kmalu, da se veliko drv, truda in časa, veliko živeža prihrani in da se vse bolj po ceni naredite more

Poslednjič je imela mlinarica v svoji kuhnji preveč opraviti, akoravno je imela vsak dan več pomagalk. K svojemu pridu tedaj tudi krčmar Orel tako kuhinjo napravi. Toda vsi od zlatarske zaveze so pri mlinarji ostali. Najumnejši gospodarje so odbrali, ki so potrebne reči kupovali in preskrbeli, da so se prav obračale. Zakaj občinska kuhinja ni smela posameznim ljudem k dobičku, temuč vsem k pridu biti.

XVI.

Kako se pivnice v vasi manjšajo, in kaj stari kmetje k temu pravijo.

V Orlovi kuhinji je bilo vse drugači. Tako slabo juho je kuhal, da je nihče ni hotel jesti. Zavoljo tega so

ga ljudje opustili, ker svojih dragih denarjev niso hotli za tako slabo jed dajati. Toraj so vkupaj stopili, da bi bili ravno tako naredili kakor njih sosedje pri mlinarici. Pa jim ni šlo po volji, zakaj v nobeni reči ni bilo pravega reda, in prave gospodinje je manjkalo. To se je krčmarju Orlu silno dobro zdelo in veselil se je, da se drugim nič boljé ne godi, kakor njemu.

Pa vendar se je pri njem še slabejše godilo, kakor pri drugih, ker je bil trdega srca, hudoben človek. Veliko premoženja si je po krivici nagrabil; ali krivično blago ne tekne. Kedar so v časih potrebne mile darove za uboge ljudi v Zlati vasi dobili, da bi občinsko juho kuhali in jo ljudem delili, je župane pregovoril, rajši denarje med ljudi razdeliti. Potem se je s Breceljnom združil, da sta ubogim ljudem moko in kruh silno drago prodajala. Tako so denarji zopet v nju mošnje nazaj prišli. Kedar je kdo iz sile kaj sená, živine ali drugega blaga po očitni dražbi prodati hotel, se je Orel z Brenceljnom in njegovim tovaršem zmenil, da ni nihče preveč dražil in da so tedaj po ceni kupili. Vprvič sta malo ponudila in sta še kaj primaknila. Potem sta edin za drugim odstopila in nihče ni več ponujal, rekoč, da je predrago in preslabo blagó. Tako sta eden za drugim rekla. In ker so ju Zlatovaščani kot najumnejša moža čislali, si nobeden drugi ni upal več ponuditi. Tako sta vse po ceni kupila. Če je pa redko kdaj kak drug tako premeden bil, da je več ponuditi hotel, sta ga z žuganjem oplašila, zlasti, če je bil njima dolžnik; in rekla sta: „Ako imaš dovolj denarja za tako slabo blagó, in ako hočeš mojega prijatelja prekupiti, hočem, da mi poprej moj dolg plačaš.“

Tako je Orel delal. Pa krivično blagó ne tekne. Napihnjen in ošaben mož je bil, in je imel večne pravde.

Celó s svojimi brati in sestrami je imel pravdo, ker jih je v očetovi dedčini z goljufijo in zvijačo prekanil. Mnogo ljudi v vasi je s pravdanjem vnič spravil.

V Zlati vasi je bilo pa tudi zató toliko uboštva, ker so se vedno pravdali. Zakaj, dokler so ljudje še kaj premoženja imeli, so se bahali; kdor je imel kako pravdo, je mislil, da mu je to velika čast, ako se ljudje od njegove pravde pogovarjajo. Brezvestni zakotni pisači in jezični zvijači so jih pa še bolj podpihovali in dražili, ker jim je neumnost in pravdoželjnost kmetov žepe polnila. Nazadnje so se taki pravdoželjni ljudjé tako vneli, da ni nihče od svoje pravde odstopil, akoravno bi bil imel vse premoženje zgubiti. To je pa bila voda na mlin brezvestnih pravdnikov. Pravde so se z vso zvijačnostjo na dolgo vlekle cela leta; če ena sodba ni bila dosti, je šlo na drugo, tretjo in neumni kmetje so plačevali, da je bilo joj. Kdor je potem zgubil, je sodnikom nepravico očital, in je nohtove grizel, namesti kruha. Pravdniki pa so se mastili pri tem.

Kar je Ožbé v vas prišel, je ljudém pravdanje branil in zaveral. Zakaj če ga je kdo svetá prašal, je vselej tako svetoval, da se je reč z dobrim poravnala. In povedal jim je naslednjo pravljico: „Enkrat najdeta dva psa, ki sta se na ozki brvi srečala, na sredi brvi košček mesá. Skregata se, čigavo da je. Tretji pes, kateremu je meso tudi dišalo, pride k njima in reče zdaj temu, zdaj unemu na uho: „Nikar ne jenjaj. Po pravici gre tebi!“ Začneta se še hujo ruvati in gristi, da oba čez brv v vodo padeta. Tretji pa seže polagoma po mesu, ga požré in gleda, kako una dva plavata.“ Tako je rekel Ožbé — se godi tistim, ki se pravdajo.

Pravde so drage in prinesó ubóštvo in sramoto saboj. Kdor pravdó začné, že pol tega zgubí, kar dobiti hoče: Razun tega pa se zapravi čas za delo, in zavoljo jeze in togote, skrbi in strahú še celo ljubo zdravje.

Tako je Ožbé govoril. Orel pa ga ni nikoli svetá prašal, temuč je imel sleherno leto kako novo pravdo. Mnogi potroški in darovi, ki jih je pravdnikom in pisarjem dajal, in mnoga pota so ga sčasoma ob vse premoženje spravila. Ko je poslednjič pravdo s sosodno srenjo zgubil, s ktero se je zavoljo nekega starega hrasta pravdal, ker je trdil, da na njegovi zemlji stojí in da je njegov, je prav na nič prišel, zakaj hrast mu je več ko pet sto goldinarjev snedel. in vedel ni od kod denarjev dobiti, ker je imel na hiši in na svojem svetu več dolga, kakor so ljudje mislili. In ker si je povsod denarjev sposoditi hotel, pa jih nikjer dobil, je začelo skrbeti tiste, kterim je bil dolžan, toraj so tirjali od njega, kar jim je dati imel. Nikakor si ni mogel pomagati, kakor celo svoje premoženje posodjevalcem pustiti. Vse je mogel prodati. To so mu pravde dale.

Ker je svoje polje slabo oskrboval, je šlo slabo v ceno. Ko tudi ljudje niso več tako k njemu pit zahajali, denarjev niso imeli ali jih zapiti niso hoteli, mu tudi krčma ni dosti nesla. Prodal jo je. Ker pa novi posestnik krčme vidi, da nihče k njemu priti in piti noče, je pravico gostilnice nazaj položil. Tako je sam Brencelj še na trdnem ostal; zakaj drugi krčmarji in žganjarji tudi niso imeli nič več zaslužkov in so že pred vse pustili. Nekateri stari kmetje so z glavami majali in rekli. „Hude čase smo doživeli; zdaj vidimo, da mora naša uboga vas čisto opešati. Pred nekimi leti so imeli trije krčmarji, in še nekateri pivarji in žganjarji dovolj opravati, zdaj se

pa komaj eden še prezíveti more. To je pač sramota naši vasi, in to priča, kako slabo gospodarimo.“

Ožbe pa jim je rekel: „Nikar, ljubi prijatelji, temuč zdaj imam upanje, da nam bo kmalu bolje. Veliko sveta sem obhodil in veliko vasi videl. Kjer je bilo največ krčem, sem vedno največ siromaštva videl. In kjer ni bilo nobene krčme, kakor kamor so popotniki zahajali, tam se je premoženje pri hišah videlo. Krčmarji ne devajo zastonj divjih zverin nad svoja vrata: leva in orla, medveda in kregulja, te zveri žive od premoženja in krvi soseske. Zlati križ nad vrata obesijo, ker hočejo zlata imeti in ljudem križ in težave zato pustiti. Zlatega angelja obesijo pred hišo; pa hud angelj je, ki novince lovi za siromaške hiše in ječe.“

„V vasi imamo le še eno krčmo, pa še ta je od več. Ko bi tudi te ne imeli, bi sosedje bolji bili. Kdor v gostilnici ne kvarta, si sveto pismo in kršanski nauk za dom kupi, kdor si pri pivcih za drage denarje bolne glave ne kupi, ima doma pri svoji ženi in otrocih pravega veselja dovolj. Kdor krčmarju nič denarjev zaslužiti ne da, jih v mošnji ohrani. Veča čast je doma v svojim hramu bokal vina imeti, kakor pri krčmarji poln sod.“

Tako je Ožbe govoril, in starci in kmetje so z glavami kimali, ko so se prepričali, da ima prav. Ali Brencelj, kateremu se je „pri levu“ reklo, je hotel od jeze počiti, ko je slišal, da je Ožbe zlatega oroslana divjo zver imenoval. In tožil bi ga bil rad, če bi se bil upal, kaj opraviti. Pa Ožbe je bil prebrisan, se ga je varoval, in srditemu oroslanu povsod iz poti šel, ter ga pustil tuliti in godrnjati, kakor je hotel.

XVII.

Kako v farovž trešči in od noviga župnika.

Neko noč pride silno huda ura čez Zlato vas. Vse nebo je bilo od bliska v ognji. Grmelo je, da so se hiše tresle in oknja ropotala. — Če so bili kmetje celo leto hudobni, so vendar ob hudem vremenu vselej na glas molili, in svoje grehe iz srca obžalovali, saj tako dolga, da se je vreme spremenilo. Potem so pa zopet živeli, kakor poprej.

Kar na nagloma strela s strašnim treskom v vas vdari. Kakor ognjeno morje se nad farovž spusti; pa k sreči ni vnela in nobenega poškodovala. Drugo jutro pak se je videlo, kako je strela vso streho raztrgala, in stari gospod župnik so se tako vstrašili, da so neke dni potem umrli.

Zdaj so Zlatovasčani grajali gosposko ter rekli: „Vsega tega je gosposka kriva. Ako bi ne bila prepovedala v hudem vremenu zvoniti, bi se to ne bilo zgodilo. Sicer se je hudo vreme z zvonjenjem odgnalo, zdaj je pa to prepovedano, ker velika gospoda nima nobene vere več. In odtodi je ta nesreča.“ — Tako so Zlatovasčani besedovali.

Ožbe pa jih svari: „Kako hudobno je vaše srce, in kako neumne so vaše besede! Gosposka ni strele na farovško streho napeljala, temuč železni vozel na vremeniku nad streho je to storil. Zakaj Bog je strelo tako vstvaril, da gre vedno za vodo ali za rudninami na zemljo. To je Bog storil, da človek spozna, kako se bliska varovati. Zakaj, kedar strela rudninske reči zadene, da po njih do zemlje priti more, nič ne škoduje.“

Tako je rekel Ožbe in pelje kmete na farovško streho. Tukaj vidijo vsi v pozlačenem vozla majhne vtopljene luknjice, in kako je strela poleg žebljev, žlebnjakov in strešnikov letela, notri pod streho do železne vrvice, za katero so pred vrati pozvonjali, če je kdo k gospodu župniku iti hotel. Ker je strela tako železno pot v zemljo našla, so vse drugi deli hiše brez škode ostali, in strela je bila vodena, kakor na kmetih pravijo. Pa gotovo bi bila vžgala, ako bi ne bila tega železa našla.

Ožbe je dalje rekel: „Ker imajo cerkve visoke zvonike, večidel železne križe ali kaka druga enaka znamnja nad streho in tudi veliko železja znotraj, se velikokrat zgodi, da va-nje trešči. In ker je že marsikaterega človeka v zvoniku strela ubila, je pametna gosposka zvonjenje prepovedala.“

Tako je Ožbe svoje sosede podučil; in ker je videl, da so se odsihmal še bolj kakor poprej strele bali, mu je bilo žal. In rekel jim je: „Ne plašite se ob hudem vremenu, hudo vreme, akoravno dostikrat ljudem veliko škode napravi, je tudi dar usmiljenega Boga za deželo, ker zrak čisti, bolezni odvrača in zemlji rodovidnost daje. Toraj se groma nikar ne bojite. Pojdite in postavite na vrh strehe svojih hiš železno palico, en čevelj visoko; privežite k nji železen drat, tako debel, kakor je pisavno pero, in ga po strehi v zemljo v kak vlažen kraj napeljite. Tako bodete streli pot pokazali, po kateri bo brez škode v zemljo vdarila, ako je drat ves iz eniga kosa skozi in skozi, in ako varujete, da ne zarijovi in se ne zamaže. Taka priprava vse pohištvo in vas obvaruje, da se vam ni ne nesreče, ne ognja bati.“

Tako je učitelj govoril, in je na svojo lastno hišo železno palico z dratom postavil (zakaj Liza se je grmenja

zelo bala). Mlinar je tudi v mestu že davno kaj takega videl in je tudi tako storil. Veliko kmetov je po njih zgledu storilo, zakaj drago ni bilo in je vendar k pokoju pomagalo.

Nekateri pa so se v svoji neumnosti nad tem zelo pohujševali in rekli: „Ali se to ne pravi Boga v oči bosti in mu postave dajati? Ali ne more s svojo strelo zadeti kogar hoče? Ali ne bodo te vremenske palice rodovitnih vremen odganjali in slabega vremena delale?

Ožbe jim odgovori in reče: „Vi neumneži! božja vremena gredo čez jezera, vrhov dreves, kakor čez planjave; njegovi bliski dajo zemlji rodovitnost, naj šinejo v vrh kakega hrasta, ali v železne palice, ali v jezera, potoke in morje. Pa Bog nam je dal umnost, da se škode varujemo, katero nam tudi najkoristniša reč, ako je na napačnem kraji, prizadeti more. Ogenj s svojo lučjo in gorkoto je pač dobra reč, pa ne kedar hiša gori. Zavoljo tega nam je dal Bog vodo, da ogenj gasi. Ako se tedaj poslužujete vode za gašenje ognja, zakaj se obotavljate posluževati se železa za gašenje bliska. Nič ni tako hudega na svetu, da bi ne bil Bog pomočka zoper dal. Toda človek mora pomočke spoznati, in hvaležno prejemati. Kdor se tedaj s slepo trdovratnostjo pomočka brani, zaničuje božje največi darove in le pravica ga zadene, ako mu po streli hiša pogori ali če ga strela umori.“

Veliko jih je verjelo to umno govorjenje. Drugi pa, bedaki in napuhnjenci, so te opomine zaničevali, in niso mislili, da učitelj več ve, kakor oni; zakaj sramovali so se svoje neumnosti in so jo hoteli z modrostjo zakrivati.

Namesti rajnkega župnika so kmalo drugega dobili. Novi gospod župnik, Jernej po imenu, so prišli na faro; stari so bili komaj sedem in dvajset let.

Nekaterim Zlatovasčanom so bili novi gospod župnik premladi, nekaterim pretanki, nekaterim na prižnici prerahli in premalo ostri. „Ranjki gospod župnik — so djali — so bili ves drug mož, da jih je bilo saj kaj videti in pa tudi kaj slišati. Sedanji gospod pa še nimajo prave postave za župnika. Če so rajnki nam na prižnici kaj ostrega povedali, smo jih slišali že deset hiš daleč: če pa ta gospod na prižnico stopijo, jih pri vratih skoraj nihče ne razume.

Tako so govorili nekateri Zlatovasčani v začetku — vsi pa niso bili takih misli.

XVIII.

Od novega župnika na dalje.

Veliko jih je pa bilo v vasi, ki so spoznali, da so gospod župnik Jernej vse časti vredni gospod, in akoravno mladi, so vendar mož po volji božji. Če jih je kdo dolgo opazoval, se mu je pri srcu zdelo, kakor da bi bili več, kakor kak navaden človek, in da so v resnici od Boga poslani. Zakaj priljudni in polni modrosti so bili, iz srca ponižni, zavoljo tega jih je pa vsak dober človek spoštoval. Zmrjali niso nikoli, nikoli se jezili, vedno so bili pohlevni in potrpežljivi pastir svoje čede. Kedar so grajali, je zgolj ljubezen iz njih govorila, ki je grešnikom pravo pot kazala. Njih pridige niso nikdar nobenega pohujšale, ker so dobro prevdarili, da dostikrat mladost pohujša kar je odraščenim nauk in svaritev.

Ko so v Zlato vas prišli, so brž vse družine obiskali in se z vsemi seznanili. Potem ni nikoli dan prešel, da bi ne bili zdaj v to, zdaj v uno hišo prišli. Vedeli so,

zaupanje in ljubezen si pridobiti. Vedno so dobre svete dajali, žalostne tolažili, srca predrznikov mečili in prepire mirili. Ravno kakor naš zveličar so tudi oni uboge ljubili in jim dobrotnik bili; pa tudi tistih, ki so bili zavoljo hudobnega srca znani, niso sovražili, ampak si prizadevali jih z rahlo besedo poboljšati. Ko so ob nedeljah pridigo imeli, jih je vse pazljivo poslušalo. Zakaj vsak je mislil, da gospod župnik samo njemu govoré in pridigovajo. Vsak je slišal popisovanje svojega lastnega srca, skrivnosti svojih grehov in prave vzroke, zakaj je grešil in od Boga odpadel, in pripomočke, kako se mora zopet k Bogu Očetu nazaj vrniti. In v pridigi so vselej Jezusa in svetnike božje v izgled dajali kako se mora po božji volji živeti. To je storilo, da je vsak poslušalec samega sebe premišljeval, ker je vsak mislil, da je bilo samo od njega govorjenje.

Pozabili so Zlatovaščani mladost učenika in njegove mladostne postave pa ne njegovega milega glasa. Zakaj njegove besede so bile nebeške, ki so srce zadevale sladko in strašno.

Ko so gospod župnik prvokrat šolo obiskali, da bi videli kakošna je, jih je snažnost, mir in red otrok neizrečeno veselil. In ko je potem Ožbe s svojimi učenci pobožno pokleknil in molil, jim je veseli pogled moleče mladosti srce ganil. Pokleknili so tudi oni, se Bogu priklonili, in ko je Ožbe molil, so jim solze veselja oči zalile. In na kolenih so ostali po Ožbetovi molitvi, roke k nebesom povzdignili ter rekli: „Moj nebeški Oče! usliši tudi mojo molitev in moje zdihovanje! Ostani s svojo milostjo med temi nedolžnimi otročiči, da nikoli tebe ne zapustijo; ostani pri njih do večera njih življenja, da jih pokličeš iz tega življenja polnega skušenj, na svoje očetovo srce.

Blagoslovi učenika te pobožne mladosti, blagoslovi njegovo govorjenje in djanje, da močan ostane s tvojo pomočjo, tvoje kraljestvo razširjati!“

Tako so gospod župnik molili; potem so vstali in otrokom rekli: „Ljubi otročiči, molite pridno za svojega učenika, da vam ga Bog ohrani; zakaj istinito je ta mož vaš oče in brez njega bi bili sirotni, zapuščeni, ubogi otroci!“ To in še več lepega so govorili; deklice in fantiči pa so glasno ihtili in svojega učitelja še bolj ljubili kakor poprej, zakaj pomislili so, da jim zna umreti. Veliko jih je roke povzdignilo in tiho s solznimi očmi v nebo molilo.

In ko je jutranja šola sklenjena bila, grejo gospod župnik k učitelju, ga v pričo vseh otrok objamejo, na srce pritisnejo ter rekó: „O ti pobožni, pravični mož, ti seješ seme, ki se ti bo v večnosti lepo razcvetelo, učí me svoj izgled posnemati; ti si že veliko storil, jaz še malo. In ako bi mi kedaj srce vpasti utegnilo, hočem k tebi priti, se med otročiče vsesti, in hočem biti kakor oni, poln upanja, vere, ljubezni in vse hočem s posnemanjem tvojega izgleda in tvoje stanovitnosti oživeti.“

To je bil velik praznik za vse otroke v vasi. Ljubili so že poprej Ožbeta in njegovo ženo iz srca. Zdaj pa, ko so videli, kako še celo gospod župnik njih učenika spoštujejo, so ga pa še bolj častili in ljubili.

Gospod župnik so bili komaj pol leta na ti fari, in so bili že srčni prijatelj in svetovalec skoraj vseh družin. Oni so vselej najboljši svet, najgotovejšo tolažbo dali. Utrujeni in z nadlogami obloženi so dobili pri njih pomoč. V hišah so govorili, kakor pravi prijatelj. Ob nedeljah pa se je ljudem vedno dozdevalo, kakor da bi ljubi gospod umrli in da jim kakor poslanih iz nebes v cerkvi pridiguje, ki jih hoče seboj v večni raj peljati. Tudi

siromakom so veliko dobrega storili, pa tako skrivaj, da se je komaj zvedelo. In kjer so bolniki bili, tam so bili gotovo tudi župnik. Doma so imeli majhno ljekarno (apoteko), polno domačih zdravil, s katero so večkrat pomagali. Zdravniške bukve so radi brali, in kjer jim je vest pripustila, so zdravnika namestovali; v hujših boleznih pa so brž po zvedenega zdravnika poslati ukazali. Tako niso bili samo duhovni, temuč tudi telesni zdravnik svojih ovčič. Zavoljo tega so veliko vanje zaupali in jim v vsem pokorni bili. Tako so delali kakor gospod Kristus in njegovi učenci, ker so bolnike ozdravljevali in božje kraljestvo oznanovali.

Tudi se je zgodilo, da so nevedne ljudi mnozih vražnih domišljenih ali večkrat zelo škodljivih pomočkov v boleznih odvadili. Sedaj ni nihče več po škapulirje, nihče k rabeljnu, h konjedercem, k babam hodil po zdravil ali svojo vodo kazat. Zakaj za zdravila in trud niso nič plačila tirjali, pa bolj so pomagali, kakor uni. Kedar je pa kdo zelo nevarno zbolel, so ljudem svetovali, da so morali v mesto po skušenega in učenega zdravnika poslati. V začetku se jih je veliko branilo in več zaupanja v kako staro babo ali v kakega sleparskega ogledovalca vode imelo, kakor v kakega poštenega moža, ki se je zdravilstva učil, ali pa so od enega zdravnika k drugemu letali, in če kakošno zdravilo v enem hipu ni pomagalo, so vse pomočke mešali, tako da je bolezen še hujša biti morala. Gospod župnik so pa vedeli ljudem oči odpreti, in jim resnico povedati.

Še veliko drugih reči so znali, ki bi nihče ne bil mislil. Bili so prav umni in zvedeni bučelar. Toda svojih panjev niso dolgo sami obdržali, temuč so jih najbolj ubožnim faranom v dar dali in jih učili, tako te koristne

živali rediti. Samo to so si izgovorili: nove roje loviti in jih tistem ljudem dati, ki še nobenih niso imeli. Tako so sčasoma skoraj pri vseh hišah bučele imeli. In ker so se gospod župnik na čbelarstvo dobro umeli, so se tudi bučele vsem dobro redile. Medú in voska so zdaj veliko v mestu prodali in lepih denarjev skupili. In tako je jela Zlata vas zavoljo čbelarstva po celi deželi sloveti, tako da so iz daljnih krajev prišli kupci in ceno voska in medú v vasi dražili, zato ker je vsak Zlatovaški med hvalil. In tako so si čede napravili, katerim ni bilo ne polja ne paše treba; s svojimi nježnimi krilci so čez polje in gozdove rojile in svojim gospodarjem zlató v hišo nosile. Kakor so gospod župnik eno in drugo reč po hišah popravili, tako so tudi pri cerkvi veliko storili. Tukaj jih pa je težko stalo, zlasti zavoljo starih ljudi, ki so se trdovratno starega držali. Kedar so v cerkvi peli, ni bilo petje, temuč vpitje, brez vsega soglasja. Vsak je po svoji moči vpil, s svojem sosedom na skušnjo, da so skoraj okna popokala in da se je zidovje treslo. Ljudje so se včasih tako napihovali, da so bili kakor škrlat v obrazu rudeči.

Že Ožbe jim je velikokrat to nepobožno vpitje očital; pa bob je v steno metal in premalo so ga čislali. Zato ni maral za stare ljudi in se je le mlajših in otrok bolj držal. Te je učil lepo, prijetno čveteroglasno peti, da jih je bilo lepo poslušati, pa mislili so, to se že da v šoli, v cerkvi pa ne, in so zopet po starem kričali. Župnik so pa drugače storili. Akoravno so stare pesmi v veliki časti imeli, so vendar tudi nove pesemske bukvice med ljudstvo delili, v katerih so bile lepe pesmice za take priložnosti, za katere starih pesem niso imeli. In te bukvice so bile tiste, iz katerih so otroci že davno v šoli peli. To je

starim Zlatovasčanom že dopadlo, ker jim bukvic ni bilo treba plačati.

Ko je že veliko tednov in mesecev preteklo so gospod župnik eno nedeljo lepo pridigovali, da je petje pri očitni službi božji lepa reč.

Pravili so od kralja Davidovega petja in od aleluje angeljev pred sedežem božjem. In vsak kmet je čutil, da doslej ni s pravo pobožnostjo pel, kakor angelji pojó. Potem so rekli gospod župnik k sklepu: „Zveličar je rekel: Pustite otročiče k meni priti, in ne braniti jim. Tako tudi mi ne branimo svojim sinovom in hčerom k Zveličarju iti. Vsako nedeljo naj, preden mi zapojemo, pesmico iz novih bukvic k zbujenju naših src zapojo, v nedeljo prvič.“

Tako so župnik pridigovali. V nedeljo je bila vsa cerkev polna ljudi, in na črnih tablah cerkvenih vrat je bila pesem iz novih bukvic, po tem pa ena stara pesem napisana. Ljudje so sami nove bukvice seboj prinesli. In glasilo se je petje mladosti kakor angeljsko petje po cerkvi. Ljudje so se tako omečili, da so imeli solze v očeh in vneta srca. Nekateri izmed starih so tiho in skrivaj lepo pesmico ž njimi peli.

Potem je vsa srenja staro pesem zapela. Gospod župnik so pa še poprej rekli: „Vi možje, ljubi bratje, in ve krščanske žene, ne pozabite, da je Bog vsegapričujoč, in sliši vas, akoravno milo tiho pred njim pojete kakor Davidova harpa.“ Tako so rekli. Srenja je pela in tako zlahkoma, da se je čveteroglasno petje mladih glasno in natanko izmed petja razločilo. To je bilo prav ljubo slišati. In če se je kaka stara baba preveč zadrla, jo je sosed pod rebro sunil, naj petja ne kazí.

Tako je bilo več nedelj. In vsako nedeljo se je več starih k petju mladih pridružilo; dopadlo jim je zelo. Nazadnje je vsa srenja tiho ž njimi pela, še gospod župnik.

Kedar so kaki tujci iz mesta ali iz bližnjih sosesk v Zlato vas v cerkev prišli in tam pri službi božji bili, so se veselja zavzeli. In pobožnejši so tu molili, kakor kje drugod. In v celi deželi so Zlatovasčane hvalili.

XIX.

Kaj od Zlatovasčanov v deželi govoré.

V mestu in v bližnjih vaseh so imeli od Zlatovasčanov veliko govoriti. Te ljudi so doslej zmeraj capine imenovali, so bili znani pijanci, zanikrni ptiči, dolžniki, katerim ni bilo enega vinarja upati. Zdaj pa se je vsem čudno zdelo, da v njih vasi ni bilo, kakor pri ubogih ljudeh. Njih hiše so bile čedne in snažne; ravno tako je vse, po ulicah pospravljeno bilo, za hišami in v vrtih. Po leti so bili možje, žene in otroci že zgodaj na polji. Tu so eni gnoj nosili in trosili, drugi so pleli. Zmeraj so imeli kaj opraviti. Veselje jih je bilo delati videti. Vse se jim je ročno odsedalo. Ako je bilo v mestu delalcev treba, so najrajše po Zlatovasčanih popraševali. Kedar so mestne gospé v trg šle kupovati, so najrajši od Zlatovasčank kupovale. Zakaj te so bile zmeraj lepo snažne, v poperilnih belih oblekah, čednih srajcah in z belimi rokami, da je veselje bilo, od njim masla, sočivja, prediva in druzih reči kaj kupiti.

Da so Zlatovasčani revni bili, je bilo znano. Pa od dolgov so pošteno ob dnevu obresti plačevali. In nekateri so si že celo toliko pridobili, da so že v mestu kaj ma-

lega denarja izposojenega imeli. To je storilo, da so jim ljudje radi upali in verjeli. Kedar sta gospod župnik in Ožbe za kakega Zlatovasčana govorila, so rajše kakemu takemu posodili, kakor v druge soseske. In denarje so rajše za manjši obresti posodili, ker so vedeli, da so jim gotovi. To je Zlatovasčanom marsikaj dobičkov dalo. Zakaj svoje dolgove so plačali, kjer so mogli prevelike obresti od sto dajati, in so raji tam dolgove naredili, kjer jim je bilo manje plačati treba. Zlato vas so ljudje po deželi mnogo obsojevali. Rekli so sicer povsod, da imajo Zlatovasčani prav umnega župnika in brihtnega učitelja, pa vendar vse jim je bilo le zastavica, katere ni nihče prav uganil. Zakaj župnik in učitelj — so rekli — vendar ne moreta vsega; in vsak župnik v deželi se je tako modrega mislil, ali pa še modrejšega, kakor sta bila župnik in učitelj v Zlati vasi. To jim je dalo veliko misliti. Sosedni kmetje so naravnost rekli, da je coprnija vmes. Slišali so, da zna Ožbe zlato delati in da tudi Zlatovasčane tega uči. Nagajali in dražili so jih tedaj, da znajo zlato delati.

Pa res je bilo čudno, da so Zlatovasčani reči v trg prinesli, od katerih niso vedeli ljudje, od kod da jih imajo. Njih sočivje, njih sadje, njih predivo, njih konopnjina, njih žito, vse je bilo dobro. Otroci so še celo silno lepe cvetke prodajali in v mesto prinesli. Sadja, precejenega medu in voska so imeli več, kakor vse vasi okrog Zlate vasi skupaj. Dobro se je vedelo, da nimajo veliko živine, nekateri kmetje so imeli kake dve kravi in po dve kozi. Pa vendar so prinesli ubogi ljudje, ki so eno samo kravo imeli, velike hlebe sira in sirovega čistega masla na prodaj. Neverjetno je bilo, kako ena sama krava toliko sira dati more. Ravno tako so imeli Zlatovasčani

v jeseni vselej najlepši sadje, plemenita jabelka in hruške, kakoršnih nikjer niso imeli. Od kod je to v tako malih letih prišlo?

Zlatovasčani so se morali sami smejati, kedar so svojo vas zavoljo tega zlatarsko vas imenovati slišali. Zakaj Ožbe je umel rejo sadja in kjer je v mestu v vrtih imenitnih gospodov za plemenito sadje vedel, je šel k njim mladik prosit. Potem je imel mladih ljudi pri sebi, ki so se od njega drevje cepiti učili. Prav po vrtnarsko so se sukali. Posebne nože so za to imeli. Ko je to videl, je hotel vsak sosed tudi v svojem vrtu in na svojem polji bolj plemenitega drevja imeti. Cepili in sadili so, da je bilo veselje. Nekateri kmetje so si divjih zasajencev iz gozdov prinesli in jih vplemenili. Drugi so semena vsejali in drevesa zredili. Vsak je hotel bolje imeti, kakor drugi.

Zdaj so v mestu lahko spoznali, zakaj da imajo Zlatovasčani vsako leto lepše sadje in vsako leto več, za katero so v dobrih letih toliko denarjev dobili. To ni bila coprnija. Pa malo živine imeti in vendar veliko sira in masla narediti, to je bilo prav res umetno!

Te umetnosti se je Ožbe v neki vasi učil, ko je na vojski bil, in jo je seboj v Zlato vas prinesel. To je bilo prav čudno. Ljudje ga v začetku niso hoteli poslušati; nazadje so mu bili pa prav hvaležni. Delal je pa tako-le:

K svojem prijateljem je šel, ki so bili ž njim v zavezi, in ki so krave imeli, in jim je rekel: Od vaših krav imate malo prida. Krava mora v letu najmanj petdeset do sto goldinarjev dobička dati. Ako me hočete ubogati, vam hočom to razodeti. Povejte to tudi drugim, ki imajo krave. Najmanj štirdeset do petdeset krav mora skupaj biti, da je kaj.

Ko so štirdeset do petdeset krav skupaj spravili, jim reče: „Zdaj pa že bo!" Pripravnega, poštenega planinca je poznal, ki je znal pinjiti in sir delati, da je bilo kaj. Temu dve sto goldinarjev plačila na leto obljubi; zato bi si mogel pa luč, suknjo in pomivalne cunje sam napravljati, katerih bi pri narejanji sira in za cejo posod in blaga treba bilo. Posod in soli je Ožbe na račun deležnikov sam napravil, izmed deležnikov so bili pa trije zbrani za prvo leto, ki so na to reč gledali.

V hiši nekdanjega krčmarja Orla je bil najbolj pripraven prostor sir delati, dober hladen hram in velik kotel v prostorni perilnici. Gospodar je dal ta prostor, zakaj pet krav je imel in sam je hotel to reč poskusiti in videti, kaj da bo iz tega. — Zdaj so morali vsi za drva skrbeti. Dobili so jih. Potem je Ožbe en dan odločil, in vsi, ki so k ti družbi pristopili, so morali mleko v silno čednih posodah prinesti. Če posoda ni čedna bila, pa ni planinec mleka vzel, to je bila postava. Pozneje so še bolj ostro postavo naredili.

Planinec je mleko zmeril in je pod vsacega ime zapisal, koliko da je prinesel. Tudi je znal vsak za-se zapisati. Tako so od vsake hiše vsak dan zjutraj in zvečer mleko svojih krav prinesli. Od tujih krav pa ni smel nikdo mleka prinesti.

Vse mleko od enega dne je planinec v hramu skupaj zlil, in je iz njega sirovo maslo in sir delal. To je dalo lepih, velikih štruc; vrh tega pa še pinjene vode, ki je po leti zdrava hladeča pijača.

Zdaj se je prašalo: Čigavo je lepo sirovo maslo in sir od vsakega dneva? Zakaj vsak dan se je veliko sirovega masla in sira iz mleka vseh krav naredilo. Vsak bi bil rad vse imel, da bi bil brž v mesto tekel prodajat.

To so tako naredili: Vse, kar je skupaj znešenega mleka enega dné sirovega masla, sira itd. naredilo, se je tudi le enemu deležniku na enkrat dalo, in to tistemu, kateremu so bili največ mleka dolžni. — Prve dni so res prvi več sira in sirovega masla dobili, kakor so mleka prinesli, zakaj toliko so dobili, kolikor se je iz vseh deležnikov naredilo. Pa zato so za toliko, kolikor so preveč dobili, drugim dolžni ostali, in kolikor so preveč dobili, toliko se jim je od dné do dné na mleku odračunalo, katero so prinesli. To je toliko časa trpelo, da so ves dolg vrnili in zopet toliko mleka imeli, kolikor drugi. Potem so zopet sirovo maslo in sir enega dne prijeli.

Ta čas je pa tudi tisti, ki je eno samo kravo imel, in vsak dan le kake dva bokala mleka prinesel, sčasoma toliko donesel, ko vsak drugi, kakor se je v družbenih knjigah zapisano našlo. Zdaj je pridelek dneva, blizo pol drugega centa sirovega masla in sira na enkrat prejel.

Sirovo maslo je vsak lahko koj tisti dan seboj vzel, ko je bilo spinjeno. Sir so pa toliko časa v hramu pustili, da se je dobro vsedel in dober postal. Vsak je moral tisti dan, ko je pravico dobil, iz mleka storjeno blago prejeti, planincu pri delu pomagati, in čedna obrisala, rjuhe in česar je bilo treba, pripravljati. V začetku niso Zlatovasčani ti reči nič kaj upali, ker je vsak mislil, da bo premalo dobil. Kedar je pa kdo svoj del sira in sirovega masla prejel in preračunil, koliko mleka je dal, ga je zelo veselilo. In vidilo se je že konec prvega leta, da tako po srednji meri vsaka krava lep dobiček daje.

Spoznali so pa tudi kmalo od kod to pride. Zakaj če je bolje mleko in če ga je več, bolje je blago. Kaj takega ena sama hiša s svojim mlekom ni mogla delati. — Dalje so sicer po hišah marsikateri bokal mleka doma

potratili, zdaj pa so ga v hramu pri planincu na obrest dali. Sicer se je veliko časa zgubilo ali pa ni bilo časa, sira delati; zdaj se je to samo dalo. Sicer je vsak pri kuhi več drv požgal; zdaj so se drva varovala.

V začetku so nekateri Zlatovasčani s svojim mlekom goljufati poskušali; pa kmalo so se ostre postave dali, da ni nihče več na goljufijo mislil; če ne bi ob vse svoje mleko prišel; in še celo iz družbe sunjen bil.

Ta naredba je še dobiček dajala, na katerega poprej nihče mislil ni. Namreč, ker bi bil vsak rad veliko sira in sirovega masla dobil, je vsak svojo živino bolj oskrbljeval, kakor poprej; je dobro seno zasejal, ki je veliko mleka dalo, se je po bolj molznih kravah oziral, namesto malih slabih, ali je pa dve kravi kupil, ko je poprej le eno imel. Ker je vsakemu bilo na skrbi, da se ni mleko od bolnih krav ali pa od mladic dajalo, so imeli izvoljeni trije nadzorniki pravico, vsak čas v hleve iti, in dolžnost, vsak po pol leta na to paziti. Tako so tudi za zdravje živine skrbeli.

XX.

Od novega župana in od Brenceljna.

„Ožbe zna vendar-le coprati!“ so Zlatovasčani vselej rekli se smejajoč, kedar jim je zopet kaj koristnega povedal. Vse se mu je skoraj posrečilo, kar je začel; zakaj nobene reči se ni brez premiselka lotil; nikoli se ni prehitel, temveč je vse dobro prevdaril, in si ni nikoli več na ramo naložil, kakor je nesti mogel.

Pač lahko bi si bil kdo mislil, da je Ožbe sebe in svojo drago ženo z delom preoblagal. Nikakor ne, vselej

se je tako previdel, da so mu lahko drugi nekaj dela prevzeti mogli. Še celo v šoli ni imel ravno preveč opraviti, zakaj prebrisanega kmetškega sina Janeza Vesela po imenu, si je zato izučil. Ta je bil revnih staršev in Ožbe mu je dal stanovanje in živeža iz občinske kuhinje, učil ga je mnogih potrebnih reči. Ožbe je imel svojega Janeza prav rad, in ta je bil v šoli tako pripraven, otroke učiti, da je bil Ožbetu ves enak. Tudi otroci so ljubili Janeza, ker je bil prijazen, in še lože so se skoraj pri njem učili, kakor pri Ožbetu. Ta je včasi cele dni na polji in v vrtu delal in se veselil, videč, kako se v vasi sčasoma vse prenareja in popravlja.

In res je bilo čudno videti, kako so se ljudje, ki so poprej reveži bili, sčasoma iz dolgov skopali in svoje hiše čedne naredili; in nasproti, kako so poprej premožni kmetje, ki so pri starih navadah ostali, sčasoma obožali, ker so svoje premoženjo zanemarili, zatepli, zapili, zapravdali, zaigrali.

Dva in trideset tovaršev se je zvesto in trdno Ožbeta držalo, ki so bili povsod prvi, kjer je on kakošno novo napravo vpeljal. Njih izgled je po tem veliko sosedov spodbudel, tudi tako storiti. Mladenči, katere je Ožbe ob nedeljah učil, in deklice, katere so se pri Lizi šivati učile, so tudi svojem staršem veliko pomagale. Nekateri pa se niso dali po nobeni ceni poboljšati in so potepuhi ostali. Glava vsega hudobnega ljudstva je bil Brencelj. Ta je vsem novem naredbam nasprotoval. Preklinjal je vedno tiste, ki so kaj novega omislili, rekoč, da se vera podkopuje, da mora drugače priti in da takó ne more dalje ostati. Pa gospod župnik, ki so ga večkrat obiskali, so brzdali, da ni mogel nič hudega storiti. K temu je tudi pomagalo, da je Brencelj svojo največo podporo, namreč

tretjega župana, iz svoje strani zgubil. Ko je namreč ta videl, da njegovo gospodarstvo omaguje, je iz nevolje začel pijančevati, tako da ni bil noben dan trezen. Da bi zopet naglo obogatel, je začel v več loterij staviti, in je tako vse denarje zastavil, da je čisto na suhem ostal. Zdaj so upniki prišli, katerim je bil dolžan, in so mu vse vzeli do poslednega žeblja.

Novih županov je bilo zdaj treba. Ljudstvo v vasi se je v dve stranki razdelilo. Potepuhi so hoteli imeti enega ali dva svoje enakosti, katerim so bili dolžni, pošteni ju pa niso hoteli imeti. Veliko prepira je bilo. Nekateri so gospod župnika za svèt prašali, ko so jih po svoji navadi obiskat prišli. Oni pa so jim odgovorili rekoč:

„Čudno se mi zdi, da se nihče poštenega moža ne spomni, ki vam je že toliko dobrega storil, ki je tako moder, priljuden in delaven. Ožbeta mislim, če tega izvolite, pravega zadenete. Res je, da ni izmed tistih, ki so časti željni. Pa ravno zavoljo tega zasluži, da ga obrajtate. Zakaj tisti, ki so časti željni in ki druge spodriniti hočejo, imajo druge namene. Napuhnjeni so časti željni, oni ne želé, kar je srenji v prid, temuč kar njih ošabnosti služi.“ Dalje so rekli: „Dobro je sicer premožnega moža za župana voliti, pa ne bogastvo, temuč ne samopašnost je največa čednost. Gorjé srenji, ki takega izvoli. Zakaj oblastnika in sodnika ga narede v njegovih rečeh, in po svoji neumnosti so potem njegovi sužnji. Tega bi morali rajši izvoliti, ki tudi trdosrčnega upnika in bogatinca brzdati more.

Še dalje so djali: „Dobra glava veliko stori, pa pošteno srce še več. Zato prašajte poprej: ali je ta ves pošten, dobrosrčen mož? Potem prašajte: ali je dosti pre-

brisan in ali ni nobenemu bogatincu nič dolžan? — Srenjski župan mora samostojn biti; sicer ni on, temuč njegov upnik, katerega se boji, župan v vasi.“

Ni ravno težka reč, najvrednejšega moža izvoliti. Pomislite le, kterega moža bi vi na svoji smrtni postelji najrajši v varha svojih vdov in zapuščenih sirot izvolili, prepričani, da bo za srečo vaših dobro skrbel. In tega izvolite v župana.“

„Če je v kakem kraji več poštenih, dobrovoljnih županov, ki krivico sovražijo, se človek v vseh lahko dobro posvetuje. Ena sama dobra glava je dosti. Tri dobre glave brez dobrega srca se vkup ne bodo trpele. Zakaj vsak hoče po takem bolj umen biti, kakor so drugi in tako se razprejo, in zavoljo njih pride tudi razpor med srenjo.“

„Povejte mi: kdo je najboljši oče svojim otrokom; poln ljubezni in vendar ne premehak, ojster in vendar ne trdega srca? Ali pa povejte mi: kdo je najboljši gospodar, komur posli radi služijo, katerega ljubijo, katerega se pa vendar tudi bojijo, ki v svoji hiši vse dobro vlada in vodi, brez hruma in šuma, brez prepira, brez jeze, in da se vendar vse v lepem redu godi? — Tega postavite za gospodarja celi srenji!“

Tako so govorili modri gospod župnik in vsak je zdaj drugače mislil, kakor poprej. In ko se je srenja zbrala da izvoli dva župana, so večidel vsi hoteli, da se ne bi očitno volilo, temuč naj vsak svojo misel na zavitem papirji zapisano da, da nihče ne ve, kdo jo je dal, da vsak prosto in brez strahu tega voliti more, kateri se mu najvrednejši zdi. Brencelj se je hotel sicer tega braniti; zakaj sklenil je že, kdo mora po njegovi glavi izvoljen biti, in rad bi tudi tiste poznal, ki so ž njim in kateri

so zoper njega. Pa srditi lev ni nič opravil. Volitev je bila po pisanih listkih — in v prvi volitvi je bil Ožbe, v drugi pa mlinar Ljubomir za župana izvoljen. Mlinar pa ni hotel župan biti, ker je bil Ožbetov tast; to ne gre — je rekel — da bi iz ene rodbine dva župana bila. Torej so namesto mlinarja Urha Močnika izvolili, tihega pridnega in umnega moža.

Ko je Brencelj videl izid volitve, mu je bilo vse pisano pred očmi. Upal je še, da se bo Ožbe tudi branil župan biti. Pa motil se je; Ožbe se je srenji za zaupanje zahvalil in svojega ljubega Janeza Vesela za prihodnjega učitelja priporočil. In Vesel je učitelj postal.

Brencelj je šel, kakor da bi se bil ves svet čez njega poveznil, z omotno glavo domú. Doma je najprvič nad mačko svojo jezo ohladil, ki mu je prilizovaje se, med noge prišla; potem nad psom, ki je prijazno vanj skakal; potem nad natakarico, ki ga ni takoj razumela, ko je kozarček žganja hotel imeti, in naposled nad ženo, ko je rekla, da je Urh Močnik pošten mož.

XXI.

Srenjski hlev se mora skidati.

„O jojmini! O jojmini!“ je zdihoval Brencelj in se za ušesi praskal, kolikorkrat se je spomnil, da je Ožbe župan postal. Pa premislil se je, in naravnost je k Ožbetu tekel, ga objel kakor svojega tovarša, mu srečo voščil ter rekel: „Sedaj hočeva oba prav dobra prijatelja biti in živeti, kakor brata.“

Liza se je čudila nagli Brenceljnovi prijaznosti, in ko je odšel, reče: „Ožbe, Ožbe! Ko bi ti le ne bil postal

župan! Brencelj je zaviden mož in jamo ti bo skopal in te vanjo pahnil. Ožbe, ljubi Ožbe, varuj se Brenceljna!“

Ožbe pa odgovori svoji ženki: „Brencelj ni srdit lev, vidim, da je le strašljiv, prilizljiv, zvijačni maček. Pa porezati mu hočem kremplje.“

Ko so se župani s srenjskim pisarjem prvikrat skupaj zbrali, hočeta Urh Močnik in Ožbe pred vsemi račune in srenjske bukve viditi. Pa vse je bilo neredno. Veliko reči ni bilo zapisanih. Srenja je bila blizo sedem tisoč goldinarjev dolžna, skoraj polovico Brenceljnu, ki si je po pet od sto jemal, on pa si po tri ali štiri na sto posojeval. Letni srenjski davki so bili večidel za stróške, trud, oglede, za obhode in druge reči dosedanjih županov razdani. Posebnih računov čez te reči ni bilo, vse je bilo pri eni meri zapisano. Ravno taka je bila z bolnišnico in s siromašnico. Z računi za vdove in sirote je bila ravno taka. Iz gozdov so drva sekali in prodajali, kako se jim je ljubilo, kakor so rekli — v prid srenji — ali ni se znalo kam in koliko. Kolikokrat se je Brencelj sam bahal: „Moja sekira je že več drevja podrla, kakor je najbolja hiša v deželi vredna.“ — S srenjskim posestvom so grdo gospodarili in ravnali; pa videlo se je, da gospodje župani sami sebe niso pozabili. Pokazalo se je celo, da so za tisoč goldinarjev velik kos srenjske zemlje prodali, da so jo župani sami kupili, denarjev ne plačali in v petih letih ne naložili. Dalje, da je Brencelj že pred enajstimi leti, z dovoljenjem svojih prijateljev županov, četiri tisoč goldinarjev na posodo vzel v imenu srenje; da je zato srenjske gozdove zastavil, da je srenja obrest med drugimi davki plačati morala, in da je znesek v pesteh županov ostal. To je bilo Ožbetu preveč, zato je rekel: Niso me med srenjske župane posadili, ampak v srenjski

hlev, ki je poln blata in pogube. Toda hlev hočemo skidati, in smrdi naj po celi deželi. Vi, ki ste župani bili, niste za srenjsko srečo skrbeli, temuč za njeno nesrečo. Vi očetje vdov in sirot ste sebi izročenim otrokom kradli, in ubogim ljudem plesnjev kruh metali, ko ste sami iz njih premoženja si z vinom in s pečenim mesom trebuhe pasli. Tistega, ki je na polji dve repi vkradel, ste v ječo vrgli, sami sebi pa mehke postelje kupovali z denarji, ki ste jih srenji vzeli. Vi gadje, ki vedno vero v ustih nosite, v prsih pa hudiča; žeti morate, kar ste sejali: ubožtvo za ošabnost, kol za napuh!“

Ko je Brencelj to slišal, ves ostrmi, da se mu je srce treslo. Na svoje nekdanje tovarše se izgovarja in pred Ožbetom z jokom in krikom na kolena pade in ga prosi pri Bogu in pri vsem, kar je svetega, da ga ne bi nesrečnega storil.

Pa Ožbe je še tisti dan visoki gosposki pisal, in ji vse razodel. V vsi vasi je bil pa strah in trepet: zakaj toliko goljufije bi se ne bil nihče pri nekdanjih županih mislil. Veliko jih je bilo, ki še vrjeti níso hoteli in so Ožbeta opravljivca in hudobnika zmrjali, ki hoče sebi čast, nedolžne ljudi pa nesrečne delati. Brencelj je po vasi divjal in pri svojih prijateljih mnogoterih prič iskal, da bi zoper najhujša obdolženja gotov bil. Toda njegovi najboljši prijatelji so z ramami majali in se v nič niso hoteli vtikati. In prej, kakor je mislil, je prišla gosposka na pregled. Zdaj so se nesramnosti pokazale. Brenceljna so vklenili, da bi ga sodili. Odstavljen je bil in v ječo vržen. Iz njegovega premoženja so veliko povrnili, kar je srenjo ogoljufal. To je bil konec napihnjenega Brenceljna, zakaj krivično blago ne tekne dobro in ošabnost se poniža.

Ožbeta so za prvega župana postavili in mu poštenega moža iz vasi za tretjega tovarša dodali. Čez te

strašne prigodbe so gospod župnik lepo, naukapolno pridigo naredili. Rekli so: „Če imajo starši spridene otroke, niso samo otroci, ampak tudi starši zavoljo slabe skrbi krivi. In če v kaki srenji sramota, ubožtvo in hudobije narašajo, je to znamnje, da tudi gosposka ni kaj prida in da je nesreče kriva. Pa Bog vsakemu sodni dan pošlje!“

XXII.

Dolgovi se morajo plačati.

Ožbe je imel zdaj silno veliko opraviti. Nihče ni vedel, kaj počne. Zdaj je po polji letal, zdaj je bil cele dni v gozdih, zdaj zopet v mestu.

„Oh, ti ubogi Ožbe!“ — je njegova žena vzdihovala, kedar mu je zvečer pred vas na proti tekla in ga sprejela, „zakaj se tako ženeš in mučiš? Nazadnje te vendar nič drugega ne čaka, kakor nehvaležnost in sovraštvo za vse tvoje prizadevanje“.

Ožbe ji odgovori: „Nehvaležnost je denar, s katerim ljudstvo najrajši plačuje. Kdor je v srenji za župana postavljen, naj na Boga in na svoje dolžnosti misli, ne pa na plačilo in hvalo. Glej, ljuba dušica, Bog gotovo tudi enkrat dobro plača, kakor vse hudo tepe.“

Tako je govoril Ožbe in storil, kar je imel. Pokazalo se je, da je srenja še čez šest tisuč goldinarjev dolžna, nekaj še iz časov vojske in dragine, nekaj pa zavoljo slabega gospodarstva nekedajnih županov. — Noč in dan je Ožbe mislil, kako bi se ubogi Zlatovaščani te nadloge rešili, ali kako bi se saj dolgovi pomanjšali. In ko je mislil, da si je pravo izmislil, svoj namen svojim tovaršem razodene; po dolgem posvetovanji so rekli, da je

dober, in so ga potrdili, rekoč: „Bog daj, da bi bili dolgovi že poplačani, da bi vsaj vsakdo vedel, koliko ima lastnega in da mu ne bi bilo treba vedno in vedno na dolg misliti“.

Potem so sklenoli, vsa zemljišča vsakega gospodarja v vasi pregledati in preceniti, da bi se vedelo, koliko ima vsak in da bo prihodnjič vsak po pravici svoje davke odračunati mogel. Vsak je moral županom povedati in spričati, koliko ima dolga na hiši in na svojem posestvu, in to je bilo natanko v bukve zapisano, po katerem je bilo premoženje vsakega prevdarjeno.

V nedeljo po službi Božji je Ožbe s svojima tovaršema pred zbrane sosede stopil in rekel: „Možjé, ljubi sosedje! naša vas ima šest tisoč in štiri sto goldinarjev dolga. Denarja imamo nekaj iz bližnjih mest sposojenega, nekaj pa smo si ga pa tukaj v vasi sami sebi za seno, oves, vožnjo in druge potrebe dolžni. Kar imamo drugam plačati, od tega se bomo drugo pot pomenili. Zdaj se bomo od tega pogovarjali, kar je srenja sama sebi dolžna“.

„Mnogim izmed nas je srenja še za slamo, oves in druge reči od poslednje vojske dolžna. Obresti se jim sicer plačujejo, pa vendar morajo vselej še svoj del k občinskemu obrestnemu številu pridjati. Tako si prav za prav marsikateri plačuje obresti za svoje lastne reči. To ni pametno. Zdaj smo ta dolg med vse sosede po njih premoženju razdelili. Bogate več zadene, uboge manj. Tako se srenjski dolg v dolg vsakega posebej spremeni, Kdor je toliko dolžan, kolikor ima terjati, ta zbriše dolg in to, kar mu gre; je vsega prost, ne da nič in ne dobi nič. Kdor ima več terjati, kakor ima po novem razdeljenju plačati, naj najprvič toliko svojega dolga zbriše, kolikor mu je srenja dolžna in naj reče: „Kdo mi bo to

plačal, kar imam več dobiti, kakor moj dolg znaša?“ Odgovor je: „Tisti naj plačajo, kateri niso v vojski srenji nič dajali. Ti so dolžniki in naj svoj mali dolg brž plačajo, ali naj pa od svojega dolga po štiri od sto goldinarjev na leto odračunajo“.

Tako je Ožbe govoril. Veliko jih je bilo, ki od začetka tega niso razumeli. Ko so pa previdéli, da pri tem nihče zgube nima, so bili vsi prav zadovoljni. Zakaj bogatinci, ki so imeli največ terjati, so imeli po primeri tudi največ v srenji dolga plačati. Tako je ubogim manj plačati ostalo, in vsakemu se je to zavoljo tega prav zdelo, ker sta se posestvo in premoženje po pravici razdelila. V nedeljo se je srenja zopet zbrala in Ožbe jim je tako govoril: „Možje, ljubi sosedje! mogoče nam je, denarje, katere je srenja dolžna, v bližnjih mestih za manjšo obrest dobiti, tako, da bo Zlata vas le dve sto in dvajset goldinarjev obresti plačati imela. Pa marsikaterega gospodarja bo težko stalo, to, kar bo njemu plačati, iz lastnega posestva dobiti. Torej je bolje, da nihče od vas obresti iz svojega premoženja ne plača!“

Vsi Zlatovasčani se nasmejajo ter rekó: „To je pravo! to se da slišati!“

Ožbe pak se oglasi ter reče: Možje, ljubi sosedje, veliki kos srenjskega pašnika imamo še. To je slaba zemlja, od živine pohojena, ki nam nič dobička ne da. Vsak izmed vas, kateremu bi ta zemlja v last bila, bi se je bolje poslužil. Kdo se je pa zdaj poslužuje? Nihče. Zakaj bogatinci, ki imajo veliko živine in jo poleti na pašo gonijo, imajo gotovo zgubo pri nji. Njih krave ne pridejo zvečer samo bolj sloke in lačne domu, kakor so zjutraj iz hleva šle, temuč tudi gnoj za njive se tako

zgubi. Ubogi pa, ki krav ne morejo imeti, nimajo tudi nikakoršnega dobička od njega.

Če bi ubogi kosček polja tam imeli in detelje in drugega sena pridelovati mogli, bi za svoja živinčeta dvakrat toliko bolj zdrave, tečne krme imeli, kakor zdaj. Torej svetujemo, da srenjskó zemljo v enake dele med sosede razdelimo, da vsak s svojim delom stori, kar hče, zemlja pa ostane vedno srenjsko posestvo; vsak svoj del sam v najem dobi in ga ne sme ne prodati, ne svojim slednikom dati, ali se ga inače znebiti; temuč zemlja vselej po smrti enega ali drugega gospodarja srenji ostane. Srenja jo potem kakemu mlademu sosedu izroči, ki ima svojo hišo, srenjske zemlje pa še ne. Vsak nekaj malega na leto od vživanja te zemlji plača in s tem se obrest za srenjski dolg plačuje. Tako nihče nič iz svojega posestva ne plača, temuč iz tega, kar ima od srenje“.

Ko je Ožbe govoriti nehal, so začeli Zlatovasčani mrmrati, se prepirati, kregati in kričati, kakor da bi se pobijali in morili. Zakaj bogati kmetje, ki so doslej sami to zemljo za svojo živino imeli, niso hoteli dati, da bi se razdelila, čez krivico so vpili in so s tožbo pred gosposko žugali. Drugi so djali: Dobro vidimo, da hočejo capine bogate storiti, iz poštenih ljudi pa capine. Kdor ima živino, ta naj jo na pašo goni: to je stara pravica, katero smo od očetov dobili in ne damo si je nikakor vzeti!“

Toda večjidel kmetov, ki niso bili bogati, so bili s to razdelitvijo zadovoljni; tako tudi tisti, ki so svojo živino v hlevu redili, da so več gnoja pridobili, — in tako se je zgodilo, da so pašnik razdelili. Koj je moral zemljomerec priti, vso zemljo v toliko enakih delov razdeliti, kolikor je gospodarjev bilo, in potem so kosove med gospodarje razdelili. Bogati kmetje gredo togotni h go-

sposki tožit, da se jim njih pravica krati. Gosposka jim pa odgovori: „Pašnik je srenjska lastnina, ne pa posestvo Zlatovasčanskih krav. Toraj se sme vsak sosed srenjske zemlje poslužiti, kakor koli hoče. Vi možje pa se ne pravdate za svojo staro pravico; temuč za svojo zastarano samopašnost, in ne spoznate svojega prida. Zato se odsihmal na srenjski zemlji več ne sme pasti. Zdaj pa se poberite in ostanite mirni!“

Bogati kmetje so šli godrnjaje domu. Zdaj še le začnó Brenceljna milovati, ki je v ječi sedel, ter rekó: „Akoravno ni bil ves čist, pa je bil vendar dober mož; stare pravice in navade je varoval; on bi ne bil kaj takega storil. Ožbe je Francoz, ki hoče vse prenarediti“.

XXIII.

Še enkrat: dolgovi se morajo plačati.

Že prihodnjo pomlad je bilo veselje in vriskanje v nekedanji puščavi srenjske zemlje. Zakaj, kjer so poprej le nekatere krave kratko, slabo ali kislo travo ruvale in pulile, je zdaj bilo, kakor v vrtu. Ondi je namreč rasel bob, zelje, krompir, kumna, leča, konoplja in lan, detelja in žito, da je bilo veselo gledati. Vsak je lahko plačal in še veliko za-se prihranil. Še bogati kmetje so svoj dobiček spoznali, ko so se jim oči odprle, kar se večkrat prav težko pri takih zgodi. Zakaj imeli so dobiček, ne le da so imeli živež za svoje krave v hlevu, mleko in gnoj, temuč tudi v denarjih. Če bi bil pa vsak pri svoji trmi ostal in iz svoje mošnje obresti za srenjski dolg dajal, bi bili morali oni največ plačati, tako pa ni eden več plačal, kakor drugi. To pa še Ožbetu ni bilo dosti,

ki se je zastonj tolikokrat, včasih cele dni po gozdih medel. V mestu je šel celó k velikemu gozdniku, kí je bil učen gospod, in ga je po vseh Zlatovasčanskih gozdih vodil in se z njim posvetoval. Ožbe je imel zopet nekaj novega v glavi, pa nihče ni vedel kaj? Bogati kmetje so rekli: „Dobro vemo, da bomo zopet mi trpeli!“ Pa motili so se ta pot.

Vsak je bil tedaj silno vedoželjn, ko se je vsa soseska zopet zbrala, slišati, kaj bojo župani povedali. Ožbe vstane in glasno reče: „Možje, ljubi sosedje! Možá brez dolga vsak v časti ima! Naša vas je pa še zadolžena. Obresti od dolga plačujemo s srenjsko zemljo. Bolje bi bilo, da bi te denarja sami obdržali, vsak v svoji mošnji, vsaj deset let ali pa še dalj. S tem bi si pomagali.“

Ljudje se posmejajo in med seboj rečejo: „To ni preslabo.“

Ožbe dalje govori: „Jaz in moji tovarši hočemo to prevzeti, poroki biti, da se srenjski dolg ves ali večidel plača brez vaših potroškov, če le privolite tri sklepe spolniti! „Oho“ zavpijejo bogati kmetje: „Zdaj bomo slišali!“

Ožbe reče: „Poslušajte me in premislite dobro, ali resnico govorim ali ne. V Zlati vasi je okoli sto gospodarjev.“

„To je res!“ pravijo kmetje.

„Vsak gospodar dobi na leto tri sežnje drv in stelje iz srenjskih gozdov. Ali ni res?“

Kmetje pravijo! „To je tudi res!“

„In toliko potrebuje vsak gospodar“ — reče Ožbe dalje — „nekateri več, nekateri pa tudi manj, ki ima živež iz občinske kuhinje. Pa vsi bi potrebovali manje drv, ko jih ne bi vsako leto toliko skurili, ko peko kruh

ko suše sadje, ali ko peró perilo. Pomislite, koliko drv se pri toliko hišah na enkrat požge, če v enem samem tednu le pri desetih, dvajseterih hišah perilo imajo ali kruh pekó!“

Kmetje so godrnjali in djali: „To je res; pa brez kruha ne moremo živeti in umazani tudi ne hoditi.“

Ožbe pa reče: „Veliko srenj je v deželi, ki so bolj bogate, kakor mi, in ki imajo tudi več potreb, ki pa vendar več prihranijo, kakor mi. Pa ravno zato so bogatejše. Veliko jih je, ki nimajo toliko gozdov, kakor mi, pa imajo vendar dovolj drv in jih še kaj prodati morejo. Pa kako to storé? Več hiš skup ima eno samo peč za pečenje kruha in sušenje sadja. Vsak prinese svoje testó in svoje sadje, kadar je na njega red. In ker se peč ne razhladi, vsak le malo za kurjavo da, in peč ima vedno pravo vročino. To se pravi gospodariti in varčevati! — Zakaj mi tega ne moremo? Zakaj že davno nismo tega storili? Odgovor: Ker smo za kaj dobrega ali preleni ali preneumni bili. Pomislite tudi še, kako lahko bi cela vas po kurjavi za peko in sušenje sadja pogorela. Pomislite, koliko drv bi samo s tem manj požgali, če bi manjše, bolj pripravne hišne peči imeli, ki manj drv potrebujejo, namesto nezmernih pečí, katere moramo imeti, če hočemo kruh peči in sadje sušiti. Drva žgati se pravi denarje žgati!“

Pri teh besedah so se vsi umni Zlatovasčani za ušesi praskati jeli.

Toda Ožbe se ni dal motiti, in je dalje govoril: „Glejte na desno in na levo. Druge srenje imajo že davno srenjske perilnice, katerih se vse hiše po vrsti poslužujejo. Pa zapisati se mora vsak. Tako se drva varujejo, in vas se varuje ognja. To nam je znano in je tudi hvalevredno.

Zakaj mora pa pri nas vsaka hiša posebej še doma prati? — Ogenj pri peki, ogenj pri perilu naša ognjišča dosti prej sožgé in poškoduje. Oboje moramo večkrat popravljati. To velja denarje. Če bi srenja občinsko perilnico, če bi cela vrsta hiš svojo občinsko peč imela, bi se veliko manj denarjev izdajalo.“

Tedaj, ljubi možjé in sosedje! Svetujemo vam občinsko peč za peko in za sušenje sadja, in občinsko perilnico napraviti, kakor jih imajo druge soseske. Kolikor bodo veljale, se bo naj prvo iz srenjske mošnje dalo. Mi vsi hočemo pomagati z rokami in z vožnjo. Kaj mislite.“

Kmetje so marsikaj mislili. Nekateri so hoteli pri starem ostati, nekateri so pa previdéli, da bi bilo bolje občinsko perilnico imeti. Peči pa niso hoteli imeti, ker jim niso bile znane. Drugi so pa tudi za peči za peko in za sušenje sadja govorili. Po dolgem pričkanji so vender veči del vsi kmetje za perilnico in za peči dovoljenje dali.

Z veseljem jim zdaj Ožbe reče: „Tako je lepo, možjé in sosedje, vaš sklep vam čast dela in vam bo vsem dobiček prinesel. Zdaj pride poslednje na vrsto. Prodajte drva, katera si tako prihranite in plačujte s tistimi denarji srenjske dolgove. Poslušajte me in pomagajte mi računati.“

Če vsaka hiša, ki zdaj razun butar pet sežnjev drv požgé, v letu s štirimi sežnji prebiti more, si bo vseh sto gospodarstev v letu sto sežnjev prihranilo. Seženj drv je tri goldinarje vreden, to znese v letu tri sto goldinarjev. V desetih letih smo si tri tisoč goldinarjev prihranili, s katerimi več ko pol dolga lahko plačamo? „Poslušajte me dalje! Mi imamo nekaj čez šest sto oralov srenjskih gozdov. Kar je deželno poglavarstvo v gozde

živino goniti prepovedalo, vse lepše raste, kakor vam je znano. Z gozdarjem sem skozi gozd šel. Rekel je: Vsako leto na enim oralu pol sežnja lesa doraste. Dalje je rekel. Takega drevja, ki iz debla poganja, bukev, jelš, gabrov, jesenov, ne smemo trideset let sekati; veliki hrasti, bukve, smreke in kar je za večje poslopje, mora sedemdeset, sto in še več let rasti. Torej moramo, če z lesom prav gospodarimo, bolj nizke listne gozdove v trideset delov razdeliti, vse gozde s takim lesom, ki je za poslopje, pa v sto in še več delov. Če potem vsako leto od vsakega gozda le en del vzamemo, bomo vsako leto enako veliko lesa imeli, in ne bomo sekali ne preveč ne premalo, in mi in naši nasledniki bodo vselej dovolj starega, zrelega lesa sekati imeli. Še dalje je rekel: Imamo v smrečji toliko starega lesa, da bi se preveč zastaral in strohnel, če bi po redu sekali. Če bi v nekaterih letih ves les posekali, bi v sto letih naši nasledniki zopet dovolj stoletnega lesa imeli. — Moj in mojih tovaršev svet je tedaj: če si vsako leto sto sežnjev prihranimo, bi si v desetih letih tisoč sežnjev prihranili. Namesto da bi pa deset let čakali, posekajmo v dveh letih toliko lesa, plačujmo dolgove, obdržimo obresti sami, in pomagajmo si deset let pri vsaki hiši s štirimi sežnji in z butarami v letu.“

Ko je srenja to govorjenje zaslišala, so se zopet prepirati začeli in kričali. Veči del vsi bi bili radi obresti sami obdržali, pa tudi les. Do trde noči so se pričkali, pa nič odločili.

XXIV.

Vsak dan se obrača na boljše.

Umni možje, ki so Zlatovasčane dobro poznali, so z glavami majali in rekli: Da bi naši trdovratni sosedje

začeli drva varovati, to pa že ne bo šlo. Ožbe pa se je smejal in je rekel. „Le počakajte! Vsaka dobra reč hoče svoj čas. Ljudje se morajo najprej o tem pogovoriti, vse dobro pomisliti in potem se prespati. Zlata vas ni bila v en dan zidana, Naši kmetje, če se jim kaj koristnega, novega pové, so kakor otroci, kadar kakega neznanega možá zagledajo. Najprvič vpijoč zbeže; potem ga od daleč pogledujejo; potlej nekoliko bliže pridejo, če vidijo, da ne grize; poslednjič začnejo ž njim igrati in so celo njegovi prijatelji.“

Tako je Ožbe govoril. Ta čas so jeli zidanje perilnice in peči pripravljati. Sekali so les, kamnje lomili, pesek in apno skupaj vozili, vsi skup. Gospodarji, kateri so peč za peko in sušenje sadja skupaj imeti hoteli, so vkup stopili, sklenili, kako se bodo vrstili in so najbolj varni in pripravni kraj odločili. Ožbe je najel prav umnega zidarja, ki je znal najbolj pripravna ognjišča in pečí zidati. On sam je šel po mnogih vaseh, da bi videl, kakošne peči imajo tam, da bi jih tudi v Zlati vasi tako zidali. Proti jeseni so že perilnico in peči imeli, katerih so se Zlatovasčani z velikim veseljem posluževali. Zdaj so gospodarji prepričani bili, da se s tem veliko drv prihrani in da se ni ognja bati.

Pa ena reč se iz druge snuje. Nekateri so zdaj sami previdéli, da nerodnih velikih peči v hišah ni več tako treba, kakor poprej; da so manjše zadosti, v katerih se toliko drv ne požgé. Ožbe in gospod župnik sta take majhne pečice imela, v katerih se je tudi kuhati dalo. V mestu so imeli skoraj povsod take. Nekedanji župan Brencelj si je tudi že tako napravil, da je bilo bolj po gosposko. Velik dobiček je bil pri tem. Kar se je drv prihranilo, so se lahko prodala in denarji shranili. Nihče

ni mogel Ožbetovih besed pozabiti: Drva žgati se pravi denarje žgati! Bali so se le denarjev dajati zidarjem.

Veliko tistih izmed dva in trideset mož, ki so bili z Ožbetom v tako imenovani zlatarski zavezi je zavoljo Ožbeta že v jeseni peči prenaredilo, zlasti ko je nekaterim bolj ubogim z denarjem nekoliko pripomogel. Nek pripraven mestni zidar jim jih je prav lično postavil. Zdaj naj bi bili videli, kako so sosedje iz vseh strani vasi prišli nove peči, kakor kaj čudnega ogledovat. Vsi so se smejali, vsi grajali nove peči. Ko je pa mrzla zima z ledom, snegom in z viharjem v vas prišla, so se vsi čudili, da so male pečice tako lepo grele. Spomladi so gospodarji, ki so take peči imeli, drva prodajali: to bi bili drugi tudi radi storili. Stare, velike peči so svoje prijatelje zgubile, in nazadnje je vsak tako majhno pečico imeti hotel. Veliko tistih, ki so jih pri drugih videli, so si take peči prav umetno sami zidali, in še marsikaj so popravili na njih, kar je vsem dopadlo. Spomladi je neki mož od hiše do hiše po vasi hodil, in rekel: „Denarjev sem! obrest od srenjskega dolga se mora plačati; zato plačajte najemščino od zemlje, katera vam je srenja v najem dala!“

To je bilo hudo, tako na enkrat dva goldinarja in še več za nič in trikrat nič dati. Nekateri so rekli: „Vrag vzemi srenjske dolgove!“ Drugi so k Ožbetu tekli in rekli: „Oče župan, zakaj ne svetujete več, srenjske dolgove z drvmi iz gozdov za vselej plačati? Sprožite, sprožite še enkrat to reč!“

Ravno tega je Ožbe čakal. In ko je srenja zbrana bila, je rekel: „Vsa soseska želi kakor sem slišal, dolgove plačati. Nihče neče cel seženj drv v letu manj požgati. Pritrgajte si vsaj pol sežnja. Tega ne bo pri novih nared-

bah nihče preteško občutil. Jemajte tedaj na leto namesto po tri, le po poltretji seženj, toliko časa, da imamo zopet dovolj lesa v gozdu. Tako smo v dveh, treh letih brez vsega dolga.“

Čez ta svet so sicer godrnjali; pa vendar so storili po njem. Visoka gosposka ga ni samo dovolila, še pohvalila ga je, in blizo in daleč so napovedali, da bodo drva sekali. Veliko kupcev je prišlo po drva od blizo in od daleč. V pričo velikega gozdarja so sekali stari in tudi mladi les, kjer je bil pregost, kakor je gozdar ukazal, prodajali so ga po dve leti, da bi se bolj drago prodal. V dveh letih je bilo šest tisoč goldinarjev skupljenih, tako, da ni bil samo srenjski dolg poplačan, temuč tudi lepo število je še ostalo, katero je srenja v svoj dobiček razposoditi mogla.

Zdaj je pa Ožbe tudi velikega gozdarja in visoko gosposko ubogal. Da bi jim namreč gozd, kateri je bil najbolji kos srenjskega premoženja, dajal več dobička, so poslali po zemljomerca, ki je premeril ves gozd in naredil obris. Nadgozdar je obhodil ves gozd, ga v dele razdelil in zapisal kde se morajo vsako leto drva sekati. Tem načinom so se za sto in trideset let z drvmi oskrbeli. Gozdar je dal županom pismeni pouk, kako se morajo ravnati vsako leto, kedar sekajo drva in zasajajo nova drevesa Župani so pa dali srenji ukaz, v katerem je bilo zapisano, ko v postavi, kaj se mora v prihodnjič storiti, kadar sekajo drva, delé darove, odkazujo potrebna drva in naj se izvolijo gozdni nadzorniki, da ne bo nikdo delal zoper to postavo. Le tako bo se godilo vsem posestnikom po pravici in v njih prid.

To je bilo prav posebno dobro. Kedar so v gozdu mesto zadeli, ki je premalo lesa imelo, so toliko iz drugega

vzeli, kolikor je uni premalo dal. Nadzornike so bolje plačevali, da je potepuhe in gozdne tatove ponoči in po dnevi zalezoval. Vsake dve leti so poljski čuvaji, nadzorniki in posestniki itd. gozde, njive in senožeti obhodili, ogledali in opravili; njim so morali skušeni možje in mladenči pomagati, da so se kaj učili. To je pomagalo, da se niso zavolj mej prepirali in pravdali, kar je sicer zavoljo nepazljivosti navada bila.

XXV.

V vasi je še veliko revščine.

V celi deželi niso mogli nehati se nad Zlatovasčani čuditi. Zakaj videlo se je, kako se je njih premoženje množilo. Vas ni samo dolgov poplačala, temuč tudi ljudje so svoje male dolgove poravnali, ki so sicer vsi zadolženi bili. Vsak mestjan, ko je kaj denarjev odveč imel, je najrajši Zlatovasčanom posodil; ker vsak je vedel, da so župani vest imeli, kedar so zastave cenili, in so dobro vedeli, koliko je dolga na tem ali unem zemljišču. Tako v drugih soseskeh ni bilo; zato so Zlatovasčane povsod najraje imeli in častili. Če je kedaj kak berač kam prišel in je rekel, da je iz Zlate vasi, se mu je reklo: „Fej te bodi! ali te ni sram beračiti Zlatovasčan!“ Mislili so povsod, da nihče iz Zlate vasi beračiti ne more.

Pa motili so se ljudje. Zakaj v ti lepi vasi je bilo še veliko revščine iz nekdanjih časov. Nekateri razcapani ljudje so bili, ki se niso dali poboljšati; naj bi jih bili gospod župnik še tako lepo učili, ali jim gosposka žugala, nič ni pomagalo. Ljudje so bili v vasi, ki so rajši postopali, stradali in beračili, kakor si z delom mrvico kruha

zaslužiti hoteli. Bilo jih je celo nekaj, ki so svoje otroke rajši beračenja in tatvine učili, in jih zvečer pretepali, če niso dosti naprosili. Bilo jih je več, ki so rajše na vinu, žganji ali na drugih sladkarijah zapravili, kar so zaslužili ali naprosili. Tudi upanja ni bilo, da bi taki ljudje kedaj pomrli. Če se je bolj premožnost v Zlati vasi množila, več je bilo takih, Ženili in množili so se med seboj, brez skrbi, kako sebe in otroke preživiti. Rekli so še potepuhi: „Srenja ima premoženje za uboge, to je naše; in srenja ima dolžnost nas preživiti, naj hoče ali ne. Izpoditi nas ne sme ali pripustiti, da bi stradanja konec vzeli.“ Dobremu gospodu župniku so ti nesramni govori predrznih beračunov posebno v srce segali. Velikokrat so županom rekli: „Delajte in trudite se, kakor hočete, dokler bodo v vasi izgledi lenobe, požrešnosti in zanikrnosti, ki so šola vse hudobnosti, se soseska nikdar ne bo do dobrega pomogla. Zakaj kar pošteni ljudje zaslužijo, s tem se postopači rede. Ti zmiraj premoženje drugih molzejo, in njih zanikrnost tudi druge zanikrne dela.“ To so župani tako dobro spoznali, kakor gospod župnik. Pa kako bi bilo pomagati? To je bilo težko!

Vas je imela ubožno hišo, katero so ubožnico imenovali. Pa premajhna je bila za vse; toraj jih veliko niso mogli vanjo djati. Tudi so se morali bati, ljudi vanjo devati. Gospod župnik so večkrat v ubožno hišo šli, upajoč ljudi poboljšati, — pa zastonj. Tu so skupaj stanovali mladi in stari, možje in babe, ki sicer nikjer niso imeli stanovanja. Hiša je bila, kakor so gospod župnik večkrat rekli, pravo brezno duš. V nji so otroci slišali in videli strašne reči pri starih. Ker so ljudje obojega spola in grdega obnašanja skupaj živeli, je bilo veliko pohujšanja. Zemlja, kjer je siromaška hiša stala, je bila večidel naj-

slabše obdelana, in Ožbe se je moral veliko prizadevati, da je hiša vsaj od zunaj čedna bila. Pa če si je še toliko glavo ubijal, to leno in zanikrno druhal spreobrniti, ni mogel nič opraviti, in mislil je poslednjič, da je božja volja tako. Ako gospod župnik niso imeli pokoja; tudi niso teh spridenih ljudi v vasi gledati mogli. Tu ali tam so kak dober svet dali, kako dobro misel obudili in se veselili, če jo je ta ali uni župan dobro umel. Potem so se pa delali, kakor da bi ne bilo od njih kaj takega prišlo, temuč županom so čast pustili, kakor da bi bili ti pravo zadeli. To se je županom dobro zdelo in toliko rajši so po pravi poti hodili. Gospod župnik so si tudi mislili: to je prav, da so župani v časti pri ljudstvu, in nečast bi jim bila, če bi se reklo, da se dajo od gospod župnika voditi. To bi ne smelo biti. Tako so modri gospod na tihem dobro delali brez časti; pa več so storili, kakor so tisti vedeli in mislili, katerih je dobro zadevalo. Če se pa kaj ni tako zgodilo, kakor so želeli, niso bili nejevoljni in nikoli od dobre reči niso odstopili. Zakaj mislili so po svoji umnosti, da je Bog tudi drugim ljudem um dal, in v mnogih rečeh mora biti še več, kakor njim. Vsako dobro in koristno reč so zelo pohvalili; to je dajalo veselje in srčnost. Ker so ljudje spoznali, da niso prav storili, so jim pomoto pregledali; to je dajalo tudi pokoj in nejevoljnim novo srčnost.

„To ne more nič več tako biti z našimi ubogimi in lenimi berači!“ je Ožbe rekel, pa svetovati si ne morem. „Ti berači so pošteni soseski to, kar so gnjide človekovi glavi: nadloga, sramota in ta mrčes popiva kri, sok in moč, da ni móč se ozdraviti. Gnjusi se mi, kolikorkrat siromašnico vidim. Toliko denarjev velja in ni za nič, kakor da se sramota in zanikrnost v nji redite.“

Gospod župnik mu odgovore in rekó: „Prav iz moje duše ste mi govorili, Ožbe. Če bi srenja siromašnice ne imela, bi tudi prebivalcev v nji ne bilo. Največ beračev in pestopačev se vselej tam vidi, kjer se največ darov jim daje.“

Ožbe reče na tó: „Mislil sem že, siromašnico zapreti. To pa nič ne pomaga. V najboljših soseskah ne bo nikoli beračev manjkalo. Kam s temi? — Videl sem v drugih, da svoje uboge k premožnim kmetom pošiljajo in da imajo en teden pri kakem gospodarji živež, pri katerim morda tudi v hlevu po noči prebivajo. To je pa pretrdo za starčke in bolnike, trdnim pa priložnost k postopanju, potuhi in pohujšanju daje. Pri drugih sem pa videl, ki so beračevanje odpravili, da so na srenjske stroške pri nekaterih hišah živež plačevali. Dali so jim pa tam živež, kjer so ga najbolj po ceni dobili, Taki so bili pa sami siromaki, ki so se s tem kaj zaslužiti hoteli in se v taki družini spridili. To ni srenji nič dobička, temuč veliko sramote prineslo. Zakaj berači se niso poboljšali, drugi so pa od njih zanikrnost nalezli. — Tako je, gospod župnik! in krvave solze bi točil, kedar se ubogih otrok, posebno sirot spomnim, katere tako, kakor živino tistim v hrano dajo, kateri jih za najmanjše plačilo dostanejo. Vem, kako so v hudih časih za take otroke denarje prejemali, otroke pa stradati pustili; in kako so uboge črvičke pretepali, če so lakote zdihovali in kričali, da bi jim usta zavezali, da bi ljudje tega ne zvedeli. Vem, kako so enkrat v želodcu takega otroka, ki je umrl, nekaj trave in vode dobili, drugega nič, in kako je imel na plečih in na hrbtu od tepenja krvave klobase. Resnično je, da je med Turki in ajdi večkrat več usmiljenja, kakor med našimi surovimi kmeti.“

„Tudi vem dobro“ — govori Ožbe dalje — „da so župani v več srenjah mislili siromašnice in bolnišnice napraviti, kamor bi svoje siromake devali. To se pa ni iz prave krščanske ljubezni godilo, temuč trdosrčni, zložni župani so hoteli s tem sebi pomagati, da bi jim ne bilo treba se vedno s siromaki ubijati. Zakaj napuh županov ljubi v vasi le čast, in si polajša tako po nekrščanskem svoje skrbi, kakor le more!“ Tako je Ožbe govoril. Gospod župnika je veselilo, moža tako modro govoriti slišati, in rekli so: „Jaz sem o tej reči nekaj spisal, berite te liste. veliko je vmes, ki ni prav lično; pa prenaredite, popravite ali zavrzite vse, kakor se vam zdi.“ Ožbe vzame župnikovo pisanje. Večkrat je prebere. Pogovoril se je o tem s svojimi sožupani. K župniku gre, jim reče, to mora biti tako, to pa tako, jih posluša, kaj mu odgovore in se zopet s sožupani posvetuje. Nazadnje z župnikom eno določita, kako uboge ljudi v soseski bolj preskrbeti. Potem je najodličneje može k sebi poklical, se ž njimi posvetoval in poslušal, kar so mu rekli. Tu so mogli zopet veliko prenarediti in popraviti.

XXVI.

Kaj Zlatovasčani s svojimi berači storé.

Ko so se dobro posvetovali, so začeli pripravljati, kar je bilo treba. Vendar je malokdo vedel, kako tako veliko beračev, postopačev, nezmožnih bolnikov in otrok brez velikih potroškov rediti in preskrbeti. Najprvič so s privoljenjem deželske gosposke iz siromaške lastnine število denarjev vzeli; za te so sekir, obljev, žag, lopat, motik in drugega orodja nakupili. Tudi kuhnjo so v

siromaški hiši popravili, da so za več ljudi kuhati mogli; v hiši se je marsikaj popravilo, tako da so v eni stanici možje, v drugi ženske delale, in dve stanici so za bolnike obojnega spola naredili. Tudi so skrbeli, da je vsak, ki je bil zdrav, posebej ležal v celici, deset čevljev dolgi, tri široki, ki je na tleh blazino s slamo nabasano z eno rijuho in gorko odejo imela. Vsaka celica je imela svoja vrata z luknjico za dober zrak.

„Beračem se ne sme nikoli premehko postljati“ — je rekel Ožbe — „da si prizadenejo, si s svojim trudom svoj stan poboljšati“. Zato so v vsakem kotu postljali. Pod streho so nakupljeno zalego volne, konopljine, lesa in kaj takega več hranili.

Ko je vse pripravljeno bilo, so župani imena tistih zapisali, ki brez soseskine pomoči niso mogli živeti. To je bilo kmalu storjeno. Dobro so vse poznali. Nekateri so imeli še v vasi svoja stanovanja, drugi so pa brez stanovanja okrog beračili od hleva do hleva. Tiste, kateri niso imeli svojega stanovanja, so vjeli in v siromašnico pripeljali. Radi so šli, zakaj mrzla zima je že na vrata trkala. Tisti, ki so sicer stanico imeli, ki so pa z drugimi skupaj natlačeni stanovali, tako, da so morali stari in mladi, ljudje obojega spola v eni stanici spati, so bili v siromašnico brez zgovora vtaknjeni. Samo tiste so v njih stanovanjih pustili, ki so skazati mogli, da oni in otroci posebej spé in na zdravem zraku stanujejo.

Tako so bili vsi ubogi in siromaki cele vasi na dvoje razdeljeni. Kateri so svoje stanovanja imeli, so jih osebnike imenovali; tistim pa, ki so v siromašnici prebivali, so siromašniki rekli. Za oboje pa je srenja skrbela brez razločka. Kjer so otroke imeli, so jih radi pri starših pustili. Če je pa premalo prostora bilo, ali če so bili

starši hudobni in razuzdani ali v siromašnici: so otroke ali v vasi ali pa v mesto v dobre hiše dali, ne k ubogim za plačilo, tudi ne k bogatim, temuč k takim, ki so bili zavoljo poštenosti znani. Takim otrokom so oblačila iz siromašnice dajali, rejnikom pa tudi kaj plačali, če so hoteli. Toda malokdo je kaj vzeti hotel, ki je kakega takega otroka imel. Na opominjevanje gospoda župnika in iz krščanske ljubezni so to storili. Gospod župnik so bili pravi oče vseh sirot. Dva hudobna, neporedna, snedena fanta so k sebi vzeli, ki ju nihče ni hotel imeti; pa že čez pol leta sta se tako poboljšala, da se je vsak čudil. Tako se je za otroke skrbelo in nič več niso zdaj hudih izgledov svojih staršev gledali; učili so se delavno in pobožno živeti, ker bi sicer zgol berači, tatje, postopači ali vlačugarji bili.

Ko so vse uboge ljudi in njih otroke tako razdelili in vsakemu prebivališče dali, so tudi župani postavo naredili, da mora srenja ali soseska za vsakega skrbeti, kdor se ne more sam preživiti in od nikogar pomoči ne dobiva. Srenja ima pa pravico, na vsakega gledati in paziti, kterega ima preskrbeti, da se uči sam za se skrbeti. To je bilo dobro in prav.

Zato se vsaki ubožni družini poštenega moža v varha dali. Ta je imel za živež, obleko, premoženje, dolge in pridobljenje družine njemu izročene skrbeti; moral je gledati, da je v prebivališčih osebnikov vse v redu in čedno bilo. Pri tem so bili prav ostri. Ker so tudi osebniki svoj živež in siromašniške kuhinje dobivali, kjer so kakor v hudih časih, skupaj kuhali, in ker so obleko in orodje prejeli, so morali tudi za to delati in si s tem svoj kruh in kar so sicer imeli zaslužiti. Kar so si več zaslužili, se jim je plačalo. Pa teh denarjev, kakor tudi tistih,

katere so si z delom pri kmetih zaslužili. niso oni v roko dobivali, temuč shranjevali so jim jih. Zakaj ljudje ne potrebujejo denarjev, ki so z vsem preskrbljeni; toda hraniti in varovati so se morali še le učiti.

Vsak varuh je moral gospodu župniku od časa do časa povedati, kako se njegova družina zadrži in kako se ima. Zakaj gospod župnik so na vse varuhe pazili; oni so skrbeli za vse uboge in so imeli za to svoje bukve. Kadar jim je bilo treba čez kakega varuha se pritožiti, če se je v svoji službi morda slabo obnašal, so ga župani kar odstavili.

To je vsaki ubogi družini ali osebi v vasi silno veliko dobrega storilo Ker je vsaki varuh le eno družino prečuti imel, mu je bilo lahko to opravilo skrbno opravljati. Vsak je to rad zastonj iz krščanske ljubezni storil. Kmalu so se varuhi začeli skušati. kdo bi svojim varvancem s svetovanjem in izgledom bolj pomagal. Tako je vsaka zapuščena družina nenadoma prijatelja, očeta in varuha dobila, kateremu je vse svoje žive dni hvaležna bila. —

Sedaj se je pa prašalo: od kod živeža in obleke za siromake? Obrest siromaške lastnine ne nosi toliko, Ožbe pa je rekel: „Grdo bi bilo, če bi si ljudje s zdravimi rokami svojega živeža ne zaslužili. Vsi skupaj, osebniki in siromašniki, možje in žene sedaj tako reči eno veliko družino storé, in eden mora za vse, vsi pa za enega delati. Osebniki morajo v tednu delati, kar se jim da, siromašniki morajo na dan osem ur delati, samo ob nedeljah in praznikih ne“.

In tako se je zgodilo. Kdor ni hotel delati, so ga v temno luknjo zaprli, kjer je za živež samo mrzlo vodo in krompir v obelecih, mrzel in neslan, ki je drugim ostal.

dobival. Tega se je vsak bal. Kdor je pa delal, je imel vsak dan gorko juho, sočivje in dvakrat v tednu meso. Kdor je pa še več, kakor osem ur delati hotel, si je denarje služil. Kar je izdelal, je bilo za-nj prodano, denarji so bili pa v hranilnico na obrest vloženi. Tako so si majhno premoženje nabirali. — Kdor je klel ali se rotil, nečisto govoril, razgrajal, je v temno luknjo brez milosti in usmiljenja iti moral. Kdor je pa lepo tiho in pohlevno živel, je smel kaj boljega upati. V siromašnici je vsak lahko siromaški oglednik ali celo čuvaj siromašnice postal. Izmed najboljih siromašnikov so tiste izvolili, ki so na delo in zadržanje drugih, na čednost in red v stanicah in spavnicah in na obleko gledali. Oglednik je vse čuvaju povedal, ki je bil sam siromašnik. Čuvaju in kuharicam ni bilo treba vsakega dela delati. Kar so si zraven svojega dela zaslužiti morali, je njim ostalo in v hranilnico prišlo. Ogledniki so samo štiri ure med drugimi delali; druge ure so smeli za-se delati. Kuharice ravno tako. Liza je imela siromašniške kuharice pod seboj. Tukaj je dve ubogi ženi kuhati učila. Druga siromaškinja je imela na perilo, obleko in orodje siromašnikov gledati. Tako so bili vsi siromašniki med strahom kazni in med upom dobička in k svojemu pridu napeljevani.

Dela so celo leto dovolj imeli. Pred vsem so morali pa siromašniki in osebniki skupaj ne samo vrte in polje siromašnice obdelovati, žito, zelje, repo, bob, solato, krompir, lan, konoplje, itd. pridelovati, ampak tudi svet, katerega jim je srenja dala obdelovati. Pa vsak je obdržal, kar je iz svojega sveta dobička dobil, tako da je razun tistega, kar je siromašnici še za obleko, živež in stanovanje dolžan ostal, vse drugo po svojem varhu prodati smel; dobiček je prišel v hranilnico.

Možje so morali tudi cesto popravljati, vodnjake čediti, močvirne kraje z vodotoki na suho devati, za siromašnico in za osebnike drva sekati in klati, v gozdu na prazne kraje mlade smreke, bukve in hrastiče saditi, in sicer, kar je zidarskega in tesarskega dela pri popravljanji siromašnic ali osebniških stanovanj treba bilo, opravljati. V slabem vremenu in po zimi so imeli možje še več dela. Zdaj so morali, kateri so s strugo, s likavnikom in s žago sukati znali, vsakotera hišna, kuhinjska in poljska orodja delati. Drugi so se učili iz volne in iz preje mezlan tkati, ki dolgo trpi, ali pa iz preje platno delati. Po leti in po zimi so imeli nekateri tkalci dosti dela.

Žene in tudi osebniki in siromašniki so morali na polji delati, kadar drugih ni bilo; tudi perilo in obleke osebnikov in siromašnikov so morali čediti in popravljati pomagati: volno in predivo presti ali ženam motati; nogovice in kape vezti, srajce šivati in takih reči več. Vsi so za enega delali in eden za vse. Ljudje so se pa pri tem tako dobro imeli, da so se nekateri prostovoljno med uboge zapisali, ki so poprej zavoljo strahú rekli, da se brez vsega beračevanja in brez pomoči drugih lahko preživé. Ta naredba je bila zavoljo tega prav dobra, ker ni bilo denarjev izdajati treba. Zakaj čuvajo, oglednikom in kuharicam, deklam, drvarjem itd. ni bilo nič plačati treba. Siromašniki so bili. Gospod župnik, varhi, Ožbe in Lizi niso za take krščanske dela nič plačila dobili. Novi učitelj Janez Vesel je brez vsega plačila račune na tanko oskrboval, koliko denarjev se je za siromašnike in osebnike dobilo, izdalo in prihranilo.

Dalje — vse gospodarstvo se je samo obdrževalo. Ljudje so sami sadili, sejali in kuhali, kar so v živež potrebovali; predli, tkali in obleke delali so sami iz pri-

delanega prediva; mize, klopi, stole in lesene ploščke ali talarje, skrinje itd. so sami delali; pohištva in orodja so sami popravljali. Kmalo so več živeža, več preje in sukna vsakoterega orodja imeli, kakor jim je treba bilo. To so v dobiček siromašnice prodali, in si za denarje omislili, kar je bilo volne, železja in takih drugih reči treba. Pridni osebniki so si še čez postavno delo lepih denarjev zaslužili. To so na obrest dali ali si za nje kupili, česar še niso imeli, postavim orodja, volne itd. Že v drugem letu ni bilo treba obresti iz siromašnice več načenjati.

Ker so ljudje pri prosti hrani veliko delali in možje od žen skoraj zmiraj ločeni živeli, so se mehkega življenja odvadili. Razun tega je bila postava: da se nihče ni smel oženiti ali omožiti, kakor tisti, kateri se je brez srenjske pomoči preživiti mogel.

Kar se je pa najbolj hvaliti moralo, je bil strah božji, kateri se je teh nekdaj tako zdivjanih ljudi od dné do dné bolj prijemal. Tudi za to je šla gospod župniku hvala. Vsak teden so s siromašniki večerne molitve molili, h katerim so tudi osebniki prišli. Tu so veliko od dušne sreče govorili in učili in pokazali, kako po ljubezni do Boga in do bližnjega človek časno in večno srečo dosegne. To je veliko več k poboljšanju pomagalo, kakor gosposkine postave.

Vsakemu siromašniku in osebniku je bilo na voljo dano, siromašnico zapustiti, kadar je kdo hotel. Samo skazati se je moral, kako da se samostojno in pošteno preživiti more. Postava je tudi bila, da je vsak svoj zaslužek iz hranilnice prejel, kdor je siromašnico zapustil in se eno leto brez beračenja, brez tuje pomoči, sam s svojo pridnostjo preživiti mogel; tako, da so mu ljudje

hvalo in dobre priče dali. Potem mu tudi varha ni treba bilo in je prosto živel, kakor vsak drugi človek.

Zlatovasne siromašnice je pa to od drugih razločilo, da so ubogi ljudje prisiljeni bili, si vse, kar jim je v živež, obleko in sicer treba bilo, sami narediti. Nihče ni za-nje skrbel; sami za-se so morali skrbeti in delati. Tukaj niso mehkobno živeli, tukaj niso imeli negotovega, lahkega dela kakor v tovarnicah, tukaj se ni dalo nič lahko zaslužiti, kjer bi mladi fantje in dekliči skoraj ravno toliko zaslužiti morali, kakor stari; to stori mehkužno življenje, prezgodne ženitve in zanikernost. Tukaj je moral vsak svojo moč v tem skušati, kar mu je bilo vse dni življenja v prid, če mu je moč dala: kopati, sekati, sejati, saditi, mlatiti, tesati, likati, presti, tkati, šivati je moral.

XXVII.

Skušnja velja več kakor učenje.

V Zlati vasi je bilo, kakor na vsakem kraju. Da je le kak umen mož kaj novega nasvetoval, da bi se s tem kaj škodljivega odpravilo, si je vsak prizadeval, mu napotje delati. Potem je imel vsak kaj pomisliti in dvomiti; vsak je z glavo majal, z ramama otresal in pesen vseh strahljicev in lenuhov pel:

Pusti! to je pretežko,
Spod rok nikol ne bode šlo.

To je Ožbe dobro vedel, in skušnja in škoda ga je zmodrila. Ako bi bil Zlatovasčanom pred vse razodel, kar je za siromake in uboge storiti namenil, bi se bil vsak vstrašil, od premišljevanja znorel, vse zavrgel in rekel:

Pusti! to je pretežko,
Spod rok nikol ne bode šlo.

Ali Ožbe si je mislil: Skušnja več velja kakor učenje. Tudi svojim tovaršem svojega namena ni razodel; zakaj dobrovoljni, blagi možje so bili, pa boječi, strahljivi ljudje. Zato ni nikoli vsega na enkrat razodel, kar je bilo storiti.

Najprvič so bili ubogi in berači z otroci zapisani in v osebnike in siromašnike razdeljeni. To je šlo. Po tem je bil vsaki družini varh dan, kateremu so gospod župnik razložili, kaj mu je storiti. To se je tudi zgodilo. Potem so vsakotera orodja omislili. To ni bila copernija; ravno tako so volne nakupili, konopelj in lanú vsejali, presti začeli in siromaško kuhinjo napravili. Tako se je eno za drugim storilo, nič se ni pretežko zdelo; tako se je vse naredilo in je od visoke gosposke z veliko hvalo potrjeno bilo. Zvedelo se je tudi, da so še nekateri gospodje od gosposke rekli, da to ali uno ni mogoče, kar je pa vendar skorej končano bilo.

Najbolj je v začetku siromašnikom predla; v vozkih spavnicah niso hoteli spati. Pa reklo se jim je: Bodite pridni, in stanovanja si znate zbrati in hiše zidati. Delo jim pa ni dišalo, zato so v temno luknjo prišli, kjer so ob pičli mrzli hrani živeli. To jim je še manj dopadlo. Nekateri so poskusili svoj stan si s pokorščino poboljšati, in vdali so se, zlasti po zimi, ko ni bilo preveč prijetno, po cestah popotovati in spati. Dobrega življenja in dela so se navadili in si za svoje stare dni in za svoje otroke nekaj prihranili; po tem so radi ostali. Zakaj, kar so imeli posojenega, so hoteli obdržati in želeli so, to pomnožiti. — Drugi pa so všli in se po svetu podali, postopat in beračit. Škoda je samo njih zadela, dobiček je

srenji ostal, da ji ni bilo več treba, jih rediti. Nekaterih ni bilo več videti. To je bilo za Zlato vas sreča. Drugi, ki so beračili, so bili polovljeni in nazaj prignani. Te so najprej v temno lukno vtaknili, potem so bili pa zopet v delo vpreženi, kakor nekedaj. — Preden so tri kvatre minile, so bili vsi svojeglavci ugnani, in nobenega Zlatovasčana berača ni bilo več, razun nekaterih, ki so jo v tuje dežele potegnili.

Osebniki so se v začetku tudi protiviti hoteli, in v nesnagi in v gnjusobi živeti, kakor so vajeni bili. Tožili in kričali so, da so Zlatovasčani tako trdosrčni, da jih več zastonj ne pasejo, in nič denarjev v roke ne dajo. Ali lakota in temna luknja je tudi tiste vkrotila, ki so bili najbolj trmasti; Zlatovasčani pa so pri tem ostali: Kdor hoče jesti, mora delati; kdor hoče dobro imeti, naj dobro stori. Siromaška hiša je nekedaj veliko denarjev veljala. Zdaj nič. Ne gospod župnik, ne Ožbe, ne Liza — nihče ni hotel od siromakov obogateti. Siromaki so morali vsa opravila sami opravljati. Če so kako lajše opravilo imeli, je bilo to plačilo njih dobrega vedenja; če so ga zbubili, jim je bilo to v pokoro. Eden drugemu je pri tem na roke gledal. Vrti in njive so jim dali dovolj živeža, in tudi zemlja, ki je bila med uboge razdeljena, je več nosila, ker so jo vsi skupaj obdelovali in oskrbovali. Kteri niso pridni bili so siromaški hiši s tem plačali, kar so pridelali, njih živež in obleko in kar so si prihranili, se je v denarje djalo in v hranilnici spravilo. Možem v siromašnici se ni v začetku nikakoršno delo odsedati hotelo. Pa učiti so se morali. Mojster, ki je iz mesta prišel, jih je kmalo izučil; umen mož je bil, ki je gospoda župnika zelo spoštoval in častil. Kaka obleka ni veliko veljala, in klopi, stoli, postelje, skrinje in drugo orodje skorej

nič. Siromašniki so morali osebnikom orodje napravljati; tako je bila vsaka družina z orodjem dobro preskrbljena in se je tako zložnega življenja navadila.

Kakor je ubožna lastnina in siromašnica s tem dobiček imela, ker je toliko rok samo za živež in za obleko delalo, tako se je tudi premoženje, last osebnikov in siromašnikov, narašalo. Zakaj kolikor so si v prostih urah več zaslužili, so smeli prodati in v hranilnico položiti: ravno tako so smeli s tem storiti, kar so pridelali. To ni bil majhen dobiček. Ljudje so se dela privadili; varovati in premoženje množiti jih je veselilo, ker so čas previdili, da bodo samostojno živeti in neko premožnost vživati morali.

Največ dobička so pa čuvaji in ogledniki imeli, ki so sami siromašniki bili. Zakaj vse, kar so zraven svojih dolžnih opravkov narediti in prodati mogli, je bil njih dobiček. Zato si je vsak prizadjal, se lepo ponašati, da bi kaj takega postal. Kateri so pa kaj takega bili, so se varovali, svoje dolžnosti zamujati. Najmanjši pogrešek jih je lahko ob službo djal, na katero jih je veliko čakalo.

Sčasoma so imeli v siromašnici ročne delavce. Kupovali so ne samo domači kmetje, temuč tudi mestni ljudje reči, katere so tukaj delali, ali so jim njih pa v delo dali. In če je kak pripraven delavec čutil, da si sam za-se več zasluži, je siromašnico zapustil, v vas ali v mesto stanovat šel in je sam za-se živel. To je tudi druge spodbadalo. V vasi je bil pa vsak vesel, da ga niso več berači nadlegovali ali mu v hišah in v vrtih ponoči kradli. Vsak je rad namesto milodara v siromašnico kaj poslal, če je bilo treba. Pa vas je imela še drugi dobiček, na katerega pred nihče mislil ni. Kadar namreč poleti na polju dela ni bilo, so imeli kaj drugega zunaj hiše

delati. Tako se je zgodilo, da so bile vse ulice v vasi s kamenjem vložene, kedar so morali v slabim vremenu skoraj do kolen po blatu gaziti; da so poleg potoka jeze naredili, da v povodnjih ni čez breg vhajal in luž delal; da so bile steze in brvi gladke; da v srenjskim lesu nobenega mesta več ni bilo, kjer bi ne bilo lepo čvrsto mlado drevje zasajeno. Daleč okrog po deželi ni bilo lepšega gozda in čednejši vasi, kakor Zlata vas. Celo iz mesta so prišli imenitni gospodje naredbe Zlatovasčanov ogledovat in radi bi bili povsod take imeli. Toda v drugih vaseh so zastonj po gospodu župniku Jerneju, po prijaznem Ožbetu in po njegovi blagi Lizi popraševali. Pa tudi drugje so srečno kaj novega in koristnega poskusili. In prav so imeli. Skušnja velja več, kakor učenje. In kjer kaj pravega iz krščanske ljubezni storiti hočejo, gotovo tudi kaj pravega storé.

XXVIII.

Še nekaj novega.

„Kaj pa ima Ožbe zopet? se kmetje poprašujejo. Zakaj ko so že vsi ljudje delopust imeli, je z učiteljem in nekimi mladenči po polji letal. Mladenči so verižice za sabo vlačili, dolge droge v zemljo vtikali in Ožbe je vedno čez majhno mizico na dolgih nogah na drogove gledal in se ni mogel zadosti nagledati. In učitelj Vesel je tudi rad gledal. Na drogovih pa ni bilo celo nič videti.

To je skoraj eno leto trpelo. Ko so pa kmetje zaslišali, da Ožbe zemljo in vse polje zmeriti in vsa pota in steze v obris spraviti misli, so se jeli pogledovati.

Zakaj od vojske so zopet jeli govoriti in mislili so si, Ožbe bi znal deželo sovražniku izdati.

To je pa tako-le bilo: „Ožbe si je umel na poljomerstvo in bukve je imel, v katerih je bilo od poljomerstva pisano. Svojega prijatelja, Janeza Vesela, je tudi v ti umetnosti podučil in še več drugih kmetskih mladenčev, ki so za to glave imeli. Ko so bili srenjski gozdovi prav dobro zmerjeni, je odločil, sčasoma, kedar ne bo preveč drugih opravkov, vse polje, pota in steze cele srenje zmeriti in velik obris ali karto narediti.

Na obrisu je bil videti vsak košček zemlje, vsaka pot, vsaka steza, vsaka mejica, vsaka hiša. En oral je imel velikost štirivoglatega palca. Ko je bil obris izdelan, so ga v srenjski hiši na steno obesili. Slehrni dan so kmetje prišli in ga ogledovaje so se čudili. Zakaj kmalo so se znašli in slehrni je svojo njivo, svoj vrt, svojo senožet spoznal. Najbolje je pa bilo, da je zraven slehrnega kosa polja ali njive zapisano bilo, kolikšno da je vsako. Sedaj še le je vsak zvedel, kolikošne njive in senožeti ima, in skrbno si je njih velikost zapisal. To je pri prodavanji ali kupovanji veliko pomagalo; zakaj doslej so zemljo le na stopinje cenili in marsikdo si je preveč, marsikdo pa premalo nameril. Koristno je bilo v resnici Ožbetovo ravnanje.

Župan Ožbe pa ljudem, kedar so obris ogledovali, reče: „To še ni največja korist; še za boljšo vem“. Če ga poprašajo, jim odgovori: „Ako jo do Svečnice ne vganete, vam bom pa povedal“. Niso jo vganili.

Svečnica pride in srenja se zavoljo mnogih reči zbere, in ko je bilo vse opravljeno, stopi Ožbe med može ter reče: „Vsi dobro poznate obris naše srenje, kakor ga je učitelj Janez Vesel s svojimi učenci natanko in lepo zrisal.

Možje, ljubi prijatelji! Vsak si je pri tem gotovo kaj mislil sam pri sebi, in jaz sem si tudi. To vam hočem zdaj razodeti“.

„Če sem polje ogledoval, katero v potu svojega obličja, pa vendar ne brez blagoslova božjega obdelujemo, me je velikokrat srce bolelo, da se z delom toliko trudimo, in da veliko in tako dobro obdelano polje tudi toliko ne vrže, kolikor bi moralo. Še enkrat sem obris pogledal in zdaj so se mi oči odprle; spoznal sem napačnost pri naših kmetijah“.

„Ljubi možje in prijatelji! lahko se spozna, da se bo več del vašega polja z manjšim trudom in z manjšimi potroški bolje obdelati dal in več vrgel, kakor doslej, če se med seboj zastopite“.

Vsi kmetje en glas zaženejo: „K temu se lahko zastopimo, če ne velja še enkrat toliko, kakor sicer!“

Ožbe jim reče: „Bog vam daj srečo. Povedal vam bom, kaj vam je doslej toliko potroškov delalo, katerih sedaj ne bo treba, če hočete. Čas je prišel! — Vsak izmed vas je svojo kmetijo sčasoma nakupil ali pa od sprednikov dobil, kakor je prišlo. Tu ima nekaj polja na gori, nekaj za gozdom, nekaj unstran mosta, nekaj poleg ceste, nekaj ob potoku in še nekaj pri lomu. Po pol ure daleč mora od enega kosa do drugega hoditi, ravno tako hlapci in dekle, ravno tako se mora gnoj voziti. Tako se več ur od dneva samo s hojo in z letanjem ubije, ko bi se bilo lahko delalo. Hlapec in dekla dobivata plačilo za hojo sem ter tje, kar gotovo nič ne nese. Toliko manj se na dan stori, in zemlja se s toliko manjšo pridnostjo obdeluje, ker je premalo časa. Nekateri se boji, še kaj sveta prikupiti, ker še to, kar ima, komaj opravlja, kakor gre. In vendar nima veliko. Pa s hojo od enega polja na

drugo se mu čas zgublja. Če bi pa vsi deli polja skupaj ležali, bi bilo vse polje eno samo in mogoče bi bilo kmetu v ravno tistem času in z ravno toliko ljudmi še enkrat več zemlje obdelovati, kakor doslej, in kmetje bi bili bolj premožni“.

Kmetje odgovoré: „To je res, pa prenarediti se ne da. Kdo bo svoje njive na hrbet oprtal in na en kup znašal?“

Ožbe jim reče: „To je mogoče, ako hočete, ker imate obris srenje in slehrni vé, kolikošen je vsak del njegovega posestva. Toda rečem vam, da to ni lahko. Raztresene kose svojega polja morate med seboj zamenjati, tako da bo vsak svoj svet skupaj imel, kakor eno samo celo posestvo. Vsak naj se s svojim sosedom in bližnjim pomeni. Kjer ima kdo par komolcev sveta več ali boljše zemlje, kakor drugi, naj jo doplača. In če bi kdo pri zamembi res kaj zgubiti imel, dvakrat toliko s tem pridobi, da ima vse skupaj. Kjer se ne morete zastopiti, vzamite pravične može, ki naj svet po vrednosti cenijo ali razsodijo, ali pa vlecite srečke. Jaz pravim: Nič naj vas ne plaši, ali ne bodite zavoljo tega nezadovoljni, ker ste že več let tako navajeni; morebiti, da bodete pri manjšem trpljenji bolj premožni“.

Ko prvi župan tako govoriti neha, se zbor z glavami majaje razide. Rečejo vsi: „Dobro si jo je izmislil ali kedaj bi se vsi zastopili?“

Ta čas pa vendar nekateri mislijo, kateri kos svojega polja bi pač s tem ali unim mejačem zamenjati mogli. Začeli so norčevaje se, z mejači od tega govoriti. Ni se jim vselej pripravno zdelo, kar se jim je ponudilo in želeli si niso nič drugega, kakor to prejeti, kar se jim je dobro zdelo. Eden drugega suje. Zdaj slehrni misli, kako bi

svoje posestvo obravnal in skupaj spravil. V kratkem začnejo poskušati. Nekaj se je dalo narediti, nekaj ne. Vselej se je kaj storilo. V Zlati vasi je bilo, kakor pri razprodaji ali kakor na somnji, zlasti po zimi, ko je bilo manj dela. Zvečer so se zbrali zdaj pri tem, zdaj pri unem. Zakaj v krčmo iti in svoje lepe denarje po goltancu pognati in se živini enakega delati, je bilo vsakega poštenega človeka v vasi sram. Rajše so kupico vina pri ženah in otrocih pili, in to še ob praznikih ali nedeljah.

Ožbe je prerokoval, da svet premenjavati ni lahko! Tako je tudi bilo. Pa že prvega pol leta jih je pet bilo, ki so vse svoje posestvo skupaj spravili. To se je drugim zamalo zdelo. Kórist so spoznali. Zdaj so odločili, tudi tako storiti. Srenjsko hišo so vsak večer obiskovali. Zmeraj je bilo veliko kmetov pred obrisom ali karto; pogovarjali in prepirali so se, da se je ven slišalo; sedaj so se od jeze razšli, sedaj so z novimi pogodbami skupaj stopili.

Kaj je bilo zadnjič? Od leta do leta so se kmetije bolj obravnovale in koliko dobrega je iz tega prišlo, je bilo očitno.

XXIX.

Kako je v Zlati vasi bilo.

Zlata vas je bila zdaj v resnici zlata dolina. Ležala je v sredi rodovitnih vrtov, kakor zakopana med plemenitim sadjem, obdana od senožeti in zlatega polja, kakor v sredi raja. Steze med njivami so bile kakor steze v vrtih čedne in ravne, ob veliki cesti je bilo sadno drevje nasajeno, kakor daleč je srenja segla.

Kdor je v vas prišel, bi ne bil verjel, da vidi vas temuč kak čeden trg. Zakaj hiše so bile vse, akoravno ne velike, vendar lepe in snažne od vrha do tal; okna svitla; vrata vedno umita in obarvana; strehe skoraj vse z opeko krite; zakaj srenjska postava je prepovedala slamnate strehe zavóljo nevarnosti ognja. Nad marsikaterim slemenom je bila železna palica, ki je strelo odvračala, skoraj pred vsakim oknom cvetlice; poleg hiš mali vrtje, lepo obdelani, zraven pa dobro zavarovani uljnjaki.

Ljudje so vsakega prijazno pozdravljali in memo gredé eden drugega norčevaje se dražili. Videlo se je lahko, da so med seboj dobro in s svojim stanom zadovoljno živeli. Pa tudi drugače ni biti moglo. Še celo med tednom pri delu na polju in na vrtih so bili vsi, akoravno prosto, pa vendar snažno oblečeni, ni je bilo vmazane ali pa strgane obleke. Marsikatero obličje je bilo rujavo, od solnca ogoreto, pa nobenega vmazanega, z zmršenimi lasmi ni bilo; moč in zdravje je vsem iz oči sijalo. Mladenči drugih vasi so si najrajši deklice iz Zlate vasi zbirali, zakaj niso bile samo silno čedne in zale, ampak tudi priljudne pripravne in za domovanje premedene. Marsikaterega bogatina sin iz druge vasi je prišel v Zlato vas si neveste poiskat, čeravno ni imela veliko denarjev, je pa imela lepe lastnosti.

Če je kdo v najmanjšo, najrevnejšo kočo prišel, si je skoraj mislil, da je nekaj prav imenitnega v nji. Tla so bila čedna in pometena, klopi, stoli, mize snažne in lične, ogledala in okna čista in svitla — s kratka, nikjer ni bilo tako, kakor v svinjskih hišah nekaterih kmetov v drugih vaséh. Veselje je bilo, tukaj med tako pridnimi ljudmi prebivati.

Po leti, od pomladi do jeseni, je bilo v Zlati vasi v lepem vremenu veselo življenje. Vse je mrgolelo ljudi iz mesta. Velika nova krčma, katero je — kdo bi verjel? — eden izmed dva in tridesetih ubogih tovaršev zlatarske zaveze v svoje posestvo spravil, je bila polna mestnikov, ki so pogostoma na deželo hodili se oživljat. Drugi so šli v hiše znanih kmetov, in so sedeli v vrtih pri mleku, sadji ali medu, ali so se v zeleno travo vlegli kramljaje ali igraje; ali so šli pod lipo, kjer je mladost vasi včasih pri veselem petji drugih plesala. Lahko si je misliti, da gospoda iz mesta za veselje, katero je v Zlati vasi imela, ni nehvaležna bila, ter zložnosti in olepšanje hiš in vrtov, katere so priljudni kmetje priskrbeli, so dobro obrest prinašale. Še celo po zimi ni manjkalo ljudi iz mesta. Na sanch so se pripeljali.

Ljudje v drugih vaseh so to videli in slišali, in silno so se čudili, zakaj da tudi pri njih ni tako? Mislili so res, da imajo Zlatovasčani kake skrivne umetnosti. Namesto da bi bili pa po teh umetnostih prav popraševali, so mirno na svojih starih gnojiščih sedeli in ostali, kakor so bili. Zavist in nevošljivost le so kazali, kedar so od Zlate vasi govorili, in so jo zasmehovaje „Zlatnarsko vas“ imenovali. Toda to ime je bilo lepo ime.

Zlatovasčani tega tudi porajtali niso, zakaj kamor so prišli, so jih ljudje spoštovali in čislali. Kakor so začeli, so dalje živeli in so se svojega življenja pri tem veselili. Če so celi teden delali, so se v nedeljo prav počili. V krčme pa Zlatovasčani niso hodili. Svojo pijačo so doma imeli. Po zimi so se mladi ljudje zvečer v krčmi pri lepi godbi zasukali. Od učitelja Janeza Vesela so se nekateri možje in fantje gosti in piskati naučili. Večkrat so se mladi pevci in pevke v večjem petji skusili, kakor

se komaj v mestu sliši. Stari možje in žene so se na večer obiskovali; nekoliko domačih prigrizkov so imeli in zraven pa vesele pogovore. Od pijancev, ruvanov, od pravd in od drugačnega razuzdanja ni bilo nikoli nič slišati. Zakaj, kar se je premoženje narastlo in v šoli lepo vedenje učilo, so kmetje tudi začeli kaj na se držati in se lepo obnašati, česar se sicer v drugih vaseh videlo ni. Ko jih je kdo v v mestu zagledal, jih je lahko od kmetov drugih krajev razločil. Res so bili prav brdki in čedni, v govorjenji krotki in modri, v vedenji ravni in dobrosrčni. Njih obleka sicer ni bila lična, zato je pa bilo njih vedenje toliko bolj lično.

Ne smete pa misliti, da je vse to iz podučenja ali iz občinske premožnosti prišlo; tudi srenjske postave so k temu veliko pomagale. Zakaj ko so nekateri kmetje bolj obogateli, so se tudi taki našli, ki so jo radi čez mero vdarili in se spriditi žugali. Nekateri so se hoteli prevzeti, so svoje hčere nespodobno oblačili, obleke iz dragega sukna prav po gosposko kupovali in so se v vseh rečeh bahali. Drugi so zopet kvartati ali pa pijančevati začeli. ‚To je pa vse poštene ljudi v srce bolelo in rekli so: „Ako bomo zopet tako začeli, bomo kmalo na rakovi poti!“ Vsi so bili nejevoljni nad tistimi, ki so prosto, lepo živeti nehali; imeti so hoteli naj srenjski možje za ohranjenje dobrega vedenja bolj skrbe.

Da se je srenjskim možem tako očitalo, ni Ožbeta kar nič žalilo, temveč veselilo ga je še le. Tako so prav ostro srenjsko postavo naredili, ki je ves napuh v obleki prepovedala in vsaki starosti svojo nošnjo zapovedala. Kvartanje in sploh vsaka igra za denarje, pijanost, opravljanje, zmerjanje, pretep in druge nesramnosti so bile od srenje ostro prepovedane. Tako je prišlo, da se nihče ni

prevzel in ošaben postal; in da, če je ravno kedaj koga pomikalo kaj storiti, kar ni bilo ne lepo ne prav, ga je že strah pred sramoto in kaznijo zopet oplašil.

Vsako leto je bila ta postava celi srenji očitno prebrana. To so morali stari in mladi, možje, žene in otroci poslušati. Ako je bilo treba še kaj pridjati, se je pridjalo. Kedar je bila postava vsem prebrana, je moral prvi župan vselej prašati: „Ali hočete to postavo držati, v kateri vse naše premoženje, naša edinost in naša čast obstoji?“ — In vse, staro in mlado, je odgovorilo glasno da.

XXX.

Krst.

Ožbe je dobil sinčka, po katerem je že davno hrepenel, in tedaj bil je kakor v nebesih.

K svojemu prijatelju, novemu krčmarju Levcu gre, ki je bil tudi eden izmed znanih dva in tridesetih tovarišev. Reče mu: „Ljubi moj prijatelj, nikoli te še nisem nič prosil, zdaj prvikrat. Svoje žene ne morem zdaj zapustiti in v mesto iti. Potrebujem pa dve sto goldinarjev, le za osem dni, pa če je mogoče v zlatu naj bodo. Ali mi hočeš toliko za osem dni posoditi?

Levec mu odgovori: Za toliko reči sem ti hvale dolžan; zakaj bi ti tega ne storil? Osem sto goldinarjev sem ravno prejel; imam jih še doma. Toda nekaj je tudi srebra vmes. Če hočeš, vzemi vse. Ožbe mu reče: „Rajši bi imel zlato, veliko mi je na tem ležeče.“

Levec mu odgovori: „Prav je, pomagal si bom. Kedaj moraš denarje imeti?“

Ožbe pravi: „Prinesi mi jih jutri na večer ob osmi uri na dom. Pa nikomur nič od tega ne povej?“

Ko je svoj opravek tukaj končal, gre po vrsti k vsem eden in tridesetim tovaršem in jim ravno to reče, kar je krčmarju rekel, in za dve sto goldinarjev prosi, če je mogoče v zlatu. In vsak se je veselil, poštenemu možaku tudi enkrat postreči, ter mu denarje obljubi. Vsakega je na prihodnji dan ob osmi uri zvečer k sebi povabil.

Prišli so vsi k njemu, ko je že tamno bilo. Vse je v svojo izbo peljal; pa luči še ni bilo prižgane. Čudili so se ljudje na tihem, da jih je toliko skupaj. Ožbe gre po luč. Ko je pa zopet nazaj prišel z dvema svečama v roki, ga vidijo, kakoršnega so že enkrat videli, v lepi častniški obleki, z visokim peresom na klobuku, z zvezdo na prsih in z dolgo sabljo na strani. Začudijo se vsi drug drugega pogledovaje, ker vidijo, kakor pred sedmimi leti, tiste podobe, v tisti sobi, pri tisti mizi, na katero je častnik sveče postavil.

Ožbe potem reče: „Če ste mi prinesli, ljubi prijatelji, kar sem vas prosil, dajte sem na mizo.“

Vsi po vrsti zdaj k mizi stopijo in več njih so ga za odpuščanje prosilo, da mu števila ne morejo v zlatu dati. On jim milostno reče: „Nič ne de. Dajte, kar imate.“ In zdaj stresejo pred njega neki zlato, neki srebro, drugi mu pa dobro dolžna pisma podajo.

Potem se Ožbe oglasi ter reče: „Spomnite se, čas skušnje je pretekel in sedem let in sedem tednov je minulo, od katerih sem vam pravil. Več denarjev ste na mizo vsuli, kakor sem jih jaz pred sedmemi leti pred vami vsul. Takrat ste komaj v stanu bili, petsto krajcarjev na posodilo dati, v mestu bi vam jih ne bil nihče upal.

Sedaj ste v štiri in dvajsetih urah vsak dve sto goldidarjev skupaj spravili, tako da nad šest tisoč goldinarjev na nagloma tukaj na mizi leži. Čas skušnje je pretekel in jaz sem vas učil zlato delati. In zdaj me bote umeli, kar sem vam rekel, ko ste prvi pot tu bili. Rekel sem pa: umetnost sama je še več vredna, kakor zlato; zakaj ta umetnost je najboljša modrost življenja. Ostanite svojim obljubam in Bogu zvesti, in vaša sreča in vaše bogastvo bode rastlo od dne do dne. Kdor svoje obljube ne drži, za srečo ne mara. Vtisnite to obljubo tudi svojim otrokom v srce in skrbite, da jo bodo držali, revščine ne bodo trpeli. — Svojo besedo, katero sem vam dal, sem držal. Vi ste za to bogati, ker ste malo potrebovali, pa veliko pridobili in ker bogati ljudje vam zaupajo, da so vam njih zakladi zmiraj odprti. Tako ste se učili zlato delati, kakor se poštenim možem zlato delati spodobi. Ali pa ste mar kaj drugega pričakovali?“

Smehljali so se vsi ter rekli: „E kaj pa de! že davno smo lahko umeli, kako ti to umetnost misliš. Pa ko smo prišli do pravega spoznanja, nas je bilo tudi neumne vraže sram, ki nas je takrat slepila in smo ti bili iz srca hvaležni, da si nam boljši pot pokazal. Brez tebe in brez tvoje pomoči bi ne bili mi nikoli to, kar smo sedaj.“

Ožbeta so te besede in srčna hvaležnost veselile, s katero mu je vsak roko podal. Vsakemu je dal zopet njegove denarje nazaj, ker mu jih ni bilo treba; njih zaupanje je le skušati hotel. Oni pa so rekli: Zapoveduj nam, karkoli hočeš, po noči in po dnevi. Zakaj ti si nas srečne storil. Reci nam, da naj za te umrjemo, in smrti se ne bomo bali!“

In tako srčno zadovoljni in veseli okrog njega stoje so njegovo lepo obleko in zvezdo na prsih ogledovali; radi bi bili zvedeli, kaj to pomeni.

Reče jim: Svojemu staremu ranjkemu očetu se moram še po smrti zahvaliti, da so me veliko koristnih reči in tudi zemljemerstvo učili. Zakaj, ko sem k vojakom prišel, mi je to, pa tudi poštenost, ubogljivost in srčnost pomagalo, da sem svoje tovarše kmalu prekosil. Svojo dolžnost sem vselej storil in sem poslednjič stotnik postal. Primerilo se je, da je mladi knez v boju predaleč zašel. Ko sem videl, da je s svojo trumo povsod od sovražnikov obkoljen, se zaprašim s svojimi konjiki med sovražnike in mladega kneza rešim, zato sem dobil to rano na čelu, in to zvezdo, znamenje milosti na prsih; razven tega pa tudi, ko se je mir storil, dobro plačilo na leto, dokler bom živel. Tudi me mladi knez ni pozabil, ko se je skozi našo deželo peljal, in me je, kakor vam je znano, memo gredé tudi obiskal“.

„Ko pa v Zlato vas, v svojo ljubo domačijo, pridem in vidim, kako revno in raztrgano je vse povsod, sem svojo premožnost zatajil, da bi me zanikrni berači ne bili nadlegovali. Tudi me ni mikalo tukaj ostati; dalje sem namenil iti, samo mlinarjeva Lizika me je mikala, ko sem jo zagledal. Odločil sem v srcu poskusiti, če bi si mogel pri vas življenje prijetno storiti. Ubogega in drugim enakega sem se delal, da bi zaupanje pri vas obudil. Nikomur nisem od svoje časti in od letnega plačila, ki sem ga imel, nikoli nič povedal. Samo Lizinim staršem sem se moral tisti večer razodeti, ko sem njih hčer snubil; drugače bi mi ne bili svojega otroka dali; mislili so, da sem ubog. Ko sem pa še tisti večer mlinarja Jerneja in njegovo ženo v svojo hišo peljal, in svoje častniško obleko

z zvezdo oblečem, jim svoje prihranjene denarje in cesarjev milostni list pokažem, v kterem sta videla, da je moje plačilo v letu večje, kakor mlinarjev mlin v treh letih zaslužiti more, sta druge misli dobila. Toda molčati sta morala; treba je bilo. Zdaj pa naj to vsak vé, to mi več ne škoduje“.

Tako je Ožbe pripovedoval, ljudje pa so se čudili in njegova sreča jih je veselila. Tako spoštovanje so imeli do njega, da so se ga komaj tikati upali. On pa jim je rekel: „Kaj pa počnete z menoj? — Čemu v vaši enakosti ostanem; zato bodite in ostanite moji bratje. Ne častniška suknja, ne zvezda na prsih, ampak blago srce polno strahú božjega stori možaka“.

Tako je govoril in vse po vrsti je objel, ko so domu šli; oni pa so se zahvalili, ki je bil stvarnik njih posvetne in večne sreče; očeta so ga imenovali. Vsi so mu obljubili se ž njim veseliti, kedar bo njegov otrok krščen, kakor da bi ta vesela prigodba njim veljala.

Ko je čez tri dni potem nedelja bila, ko je imel Ožbetov sin krščen biti, je bilo vse v vasi že zgodaj na nogah. Ožbe pa stopi k svoji ženici in poljubne zalo dete, rekoč: „Glej, ljuba žena! srce mi hoče od veselja počiti. Najni sinček mi veliko veselje dela; pa še veče veselje občutim, kedar našo vas pogledam. Res je, da ljudje niso tako hudobni in brezsrčni, kakor velikokrat pravijo. Vere v človeštvo ne smemo nikoli zgubiti. Glej, to noč so najino hišo zopet s cvetlicami lepo ovenčali in olepšali, kakor na dan najine poroke. Pa to še ni vse. Vse hiše po vasi so s cvetlicami in vejicami olepotičene, kakor da bi bilo najino veselje tudi veselje vsake hiše“.

Tako je rekel Ožbe, mlada ženka pa v tihem ganjena zarudi in solze veselja ji oči zalijejo.

Med tem pride dolga vrsta mladih fantov in deklic proti Ožbetovi hiši, po prazniško oblečenih.

Zdaj zazvonijo vsi zvonovi glasno v cerkev. Otroka h krstu nesejo naprej, za njim gresta stari oče in mati, za njima pa v srce ginjen oče.

Po krstu so gospod župnik lepo pridigovali od dolžnosti očitne hvaležnosti ljudstva proti dobri gosposki. Še nikoli niso tako vneto in lepo pridigovali. Vsaka beseda je srca zadela. Vse ljudstvo je bilo v globoki pobožnosti. Vsak si je prizadjal solze potolažiti. Ko so pa gospod župnik pri sklepu molili in čvrsto svoj glas k Bogu povzdignili za dobro gosposko Zlate vasi, pri kateri je vsak na Ožbeta mislil, ko se gospod župnik sami niso mogli dalje premagati in jim s solzami v očeh Ožbetovo ime uide — se je začelo vse na glas in močno v cerkvi jokati. Zakaj vsak se je spomnil, koliko dobrega je Ožbe srenji storil; vsak ga je za očeta občinske sreče spoznal.

Blagega Ožbeta je bilo sram, da se ni vedel kam djati, pa vendar mu je to srce ganilo. Komaj si je pogledati upal iz cerkve gredé, z odkrito glavo je šel skozi množico ljudi, ki so ga s spoštovanjem pozdravljali, k svoji Lizi. Komaj je govoriti mogel. Pri kosilu so bili pri njem: mlinar in mlinarica, gospod župnik, učitelj in oba podžupana. Pripovedovali so, da imajo skoraj v vseh hišah pojedine, h katerim so eden druzega povabili, ubožčki imajo pri bogatejših obed. Ožbe je rekel z glavo majaje: „To mi je preveč časti: tega nisem zaslužil.“

Pa veselje vseh je tudi njega razveselilo. Zvečer je šel v družbi svojih gosti v vas od hiše do hiše, pri vsaki družini se je vsedel in za toliko ljubezen zahvalil. Zlata vas je bila polno tujcev, zakaj v mestu je bilo znano praznovanje, in kdor je mogel, je v Zlato vas hitel, da

bi tudi kaj videl. Dolgo po noči še je mladost plesala, v vsakem kotu se je muzika slišala in petje pred hišami, pod lipo, pod cvetnimi venci in v vrtih.

Še zdaj govore v Zlati vasi, kakor so govorili, od tega lepega dneva. Ožbeta so pa od takrat le očeta Ožbeta imenovali in ljubeznjivi Lizi so mati Liza rekali.

Resnično, kar se v življenji dobrega seje, gotovo enkrat svoj lepi sad obrodi. Zakaj nad nami dobrotljivi Bog živi, plačevalec poln usmiljenja in ljubezni!

Kratke povesti za kratek čas.

Zapisal

I. S. Gombarov.

PREDGOVOR.

Zdi se mi primerno, na kratko opravičiti napis in s tem naznaniti namen tej knjižici, ki obsega večinoma že v raznih letnikih „Vrtca“ in nekaterih drugih časnikih priobčene povesti. Gledé na obseg in zapopadek teh povesti sem jim na čelo napisal napis: „Kratke povesti za kratek čas.“ Da so te povesti kratke, vidi vsakdo na prvi pogled; da so pa tudi za kratek čas, ali da so za to pisane, naj bi čitatelju kratek čas delale ali dolgi čas preganjale, to sem namerjaval, ko sem jih pisal, in ta namen sem tudi imel, ko sem jih v to knjižico zbral ter priobčiti dovolil.

Te povesti niso izvirne ali od mene izmišljene, vendar zamorem le o malokateri povedati, kdo jo je izmislil in prvokrat priobčil, kajti čitajoč različne časnike in knjige, našel sem slučajno eno tu drugo tam, — dostikrat tudi brez navedenega vira — in ker se mi je dopadla, načrtal sem površno njeni zapopadek, poznej pa, kedar nisem drugega dela imel, sem jo opilil in priobčil, češ, naj jo Slovenci za kratek čas čitajo, kakor sem jo jaz sebi za kratek čas zapisal. Če bodo tedaj te povesti komu kedaj dolg čas preganjale ali kratek čas delale ali ga v dobro voljo spravile, dosegle so popolnoma svoj namen.

I. S. Gombârov.

1.

Kralj in kmet.

(Po J. P. Hebelu.)

Ne moremo si lehko misliti bolj ljubeznjivih in bolj smešnih prizorov od onih, ki se nam ponujajo, ako se mogočni oblastniki nepoznani družijo in občujejo s priprostimi ljudmi, kakor da bi bili njihove vrste ali njihovega stanu. Pri nas se več takih prizorov pripoveduje iz življenja cesarja Jožefa II., na Francoskem pa iz življenja kralja Henrika IV.

Eden takih prizorov je tudi ta-le dogodek, ki ga hočemo zdaj pripovedovati.

Za čas francoskega kralja Henrika IV. jezdil je nek kmet v glavno francosko mesto Pariz. Ne daleč od mesta pridružil se mu je drug gosposki jezdec, ki je bil kralj sam. Kmet pa ga ni spoznal, ker je bil kralj svoje spremstvo navlašč zadej pustil, da bi se mogel s kmetom pogovarjati.

„Od kod, dragi moj?“ vpraša kralj.

„Od tam doli le.“

„Imate menda kaj opraviti v mestu.“

„Imam to in to; enkrat bi pa tudi rad videl našega kralja, ki za vse tako lepo skrbi.“

Kralj se na to nasmehne in reče: „Danes se vam uže vtegne ugodna priložnost za to ponuditi, kajti kralj je odišel na sprehod in bo gotovo kmalu spet domu prijezdil.“

„Ko bi le vedel, na čem bi kralja med tolikimi gospodi spoznal?“

„To ni težko. Samo na to glej, kdo da bo sam klobuk na glavi obdržal, kedar bodo vsi drugi kralja pozdravljajoč svoje klobuke privzdigovali, — ta je kralj.“

Tako sta jezdila kmet in kralj vštric proti mestu, in sicer kmet na desni strani, kajti tudi francoski kmet ne pozna malenkostnih pravil olikanega obnašanja, na kateri strani, ali predi ali zadi, da mora višjega gospoda spremljati, kako ga mora titulirati, kako mu besedo postaviti itd. Tudi francoski kmet je s svojim nepoznanim kraljem naravnost od srca govoril in mu odgovarjal na njegova vprašanja, kakor s kakšnim navadnim svojim spremljevalcem.

Kralj ga je vprašal, kako da se mu doma godi, kakšno ženko ima, koliko otrok, ali so vsi pridni, ali jim more vsako nedeljo pečenko pripraviti itd. V takih pogovorih sta prijezdila v mesto, ne da bi kmet opazil, s kom da jezdi.

Ko po mestu jezdita, začnejo se naenkrat po vseh hišah okna odpirati, ljudje se zbirati, in vse spoštljivo pozdravlja in svoje klobuke privzdiguje. Zdaj se je kmetu zasvetilo v glavi.

„Gospod“, pravi svojemu spremljevalcu sumljivo ga gledaje, „zdaj pa res ne vem, ali ste vi kralj ali pa jaz, kajti samo midva še imava klobuke na glavi.“

Kralj se nasmehne in reče prijazno: „Jaz sem. Nič se ne boj; kedar svojega konja v krčmi oskrbiš, pridi k meni v mojo palačo, da ti pokažem svojo ženo in svojega Ljudovika.“

„Hvala lepa, svitli kralj! jaz sem popolnoma zadovoljen, da sem imel srečo ne le obličje svojega kralja

videti, ampak da sem smel ž njim tudi toliko govoriti. Nikar mi nič zameriti. Bog živi vaše veličanstvo!“

In kakor je bil vesel, da je kralja videl in ž njim govoril, ravno tako je bil tudi vesel, da se več ne tovarši ž njim.

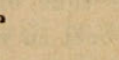

2.

Kralj in gosji pastir.

Bavarski kralj Maks je lepega pomladanskega dne v čisto prostej obleki sedel v svojem vrtu ob Tegernskem jezeru in bral v nekih bukvicah. V vrtu je bilo vse tiho, dan je bil soparen in tako je kralja hitro med branjem spanec premagal. Bukvice je položil na klop in zadremal. Ko se prebudí, gre na sprehod proti jezeru, da bi dremoto pregnal. A pot proti jezeru je držal med travniki, ki so se na levo in desno razprostirali kraj jezera.

Tu se spomni svojih bukvic, katere je v vrtu na klopi pozabil. Ne bil bi jih rad zgubil, niti po tistem poti ne bi rad nazaj šel, zato mu je bilo po godi, ko je ondi blizu ugledal dečka, ki je gosí pasel.

Kralj gre k njemu in ga nagovori: „Čuj dečko! skoči po moje bukvice, ki sem je zgoraj v vrtu na klopi ostavil. Za trud dobodeš srebrnjak.“

Deček kralja ni poznal, in je nezaupljivo gledal debelega gospoda. „Srebrnjak za tak majhen trud“, to mu ni šlo v glavo.

„Nisem neumen, ne, kakor si mislite“, reče in se v stran obrne.

„Misliš da se šalim?“ vpraša ga kralj. Odkritosrčen, čvrst deček mu je bil po godí.

„A če za tak majhen trud srebrnjak ponujate!“ odgovori deček. Novci se ne služijo tako lahko. „Ti tam doli“, dostavi in s prstom pokaže kraljev grad, „radi se z nami šalijo, in vi ste menda tudi kedó od tistih.“

„In ako bi tudi bil?“ reče kralj. „Ná dve dvajsetici naprej! a zdaj beži in mi prinesi bukvice.“

Deček potegne malo na stran kapico in se popraska za ušesi: „Hm“, reče. „rad bi, a — ne smem. Ko bi kmetje slišali, da sem gosí same na paši pustil, spodili bi me, in jaz bi izgubil kruh.“

„Nu, tedaj jih bodem jaz pasel, dokler se ti ne vrneš.“

„Vi?“ vpraša deček in gleda debelega gospoda od nog do glave. „Vi se mi ne zdite za gosjega pastirja. In ko bi gosí kam ušle, treba bi vam bilo več plačati, nego li jaz vse leto zaslužim. Vidite tisto s črno glavo, to je Vrtnikov gosjak, hudobna in zvita žival, mej vsemi najhujša — ta bi se gotovo ne dala ustrahovati, ako bi mene tu ne bilo. Ne, ne smem iti.“

Kralj je smeh jedva zdrževal. A dečku je rekel: „Zakaj ne bi mogel enkrat črede gosij v strahu držati, če mnogo ljudi lehko ustrahujem in v redu držim.“

„Tako“ reče deček in šegavo pogleda kralja. „Aha, zdaj vem, vi ste učitelj. A verujte mi, četa učencev se laže v strahu drži nego li čreda gosij.“

„Mogoče, nu saj bodeva videla. Ali hočeš iti po moje bukvice?“ „Šel bi, ali . . .“

„Če se v tem kaj kvare naredi, jaz vse popravim.“

To je deček razumel. Ukazal je kralju, naj na Vrtnikovega gosjaka posebno pazi, ta najrajše uhaja in še druge gosi za seboj vodi. Ko mu je tudi izročil bič, spusti se v beg, a naglo obstane ter se vrne.

„Kaj še hočeš?“ vpraša kralj.

„Poskusite pokati“, reče deček.

Kralj je poskušaval na vse načine, a nij mu šlo.

„Nu mislil sem si“, reče deček. „Vi bi gosi pasli, a niti pokati ne znate?“

V tem mu je vzel bič iz rok in mu pokazal, kako je bič sukati, da bode pokalo. Kralj je smeh jedva držal, vendar si je prizadeval, naučiti se tudi tega, kar se mu je res skoraj posrečilo. Potem mu deček še naroči, ako bi katera gos začela uhajati, naj začne pokati, ter zbeži po bukvice. A kralju je bil ta uk tako po volji, da se je na vse grlo smijal.

A gosi so res kmalu zapazile, da uže niso pod strahom svojega mladega a ostrega zapovednika! Vrtnikov gosjak je povzdignil glavo, ozrl se na vse strani, potem zagagal in kakor bi veter kup perja razpihal, tako so se razprhnile gosí z glasnim gaganjem, in predno se je kralj zavedel, razletele so se na vse strani.

Kralj je kričal — a zastonj; hotel je pokati, pa ni mu šlo, ploskal je z rokama, tekel na levo, na desno — a vse nič ni pomagalo. Ves spehan in malo ne brez sape se je vsedel na posekano drevo, kder je deček navadno sedel, in je pustil gosi.

„Deček res prav trdi“, misli sam s soboj, „da je laže cel polk ljudi ustrahovati, nego li čredo gosij. A vsega je ta presneti Vrtnikov gosjak kriv.“

Deček je v tem našel bukvice ter je vesel nazaj pribežal. Ali ko je pred svojega namestnika prišel in videl, kaj se je zgodilo, od strahu mu bukvice iz rok padejo.

„Zdaj imava stvar“, zavpije in se od jeze in žalosti joče. „Ali vam nisem takoj rekel, da nič ne veste. Zdaj jih niti sam jaz ne spravim vkup! Le gledite da mi pomorete.“

Ko ga je deček naučil, kako je treba kričati, kako z rokama kriliti in kako žvižgati, odbežal je po najdaljnejše gosí.

Kralj je storil, kar se je dalo, in tako sta jih po velicem trudu spet zbrala. Deček je še potem kralja dobro oštel, kako neroden je in da nič ne vé, ter sklene: „Dokler bodem živel, ne izročim več takemu človeku svojih gosij. Niti ne, ko bi prišel sam kralj.“

„Prav govoriš, dečko“, reče kralj in se nasmeje. „Kralj bi sam tako naredil, kakor jaz, kajti jaz sem kralj.“

„Vi?! nu to utegnete komu drugemu povedati, da vam bode verjel, a ne meni. Vzemite bukvice in pojdite svojim potem. Kralj, in tako neroden!“

„Ne bodi hud“, odgovori dobrovoljni kralj, ter mu da še dve dvajsetici, rekoč: „Veruj mi, da gosij nikoli več nečem pasti.“

Deček se zahvali, malo pomisli ter še reče: „Kdor že koli ste, dober gospod ste, a za gosjega pastirja niste.“

3.

Kalif in pesnik.

(Po H. Overhage-ji.)

Svoje dni je živel Kalif kateremu je bilo večkrat dolg čas, ker ni imel drugega dela, nego jesti, piti, spati, in zdehati. V svojem življenji je užil uže toliko dobrega, da se mu je vse gabilo, in njegovo srce je bilo prazno, kakor suha goba. Državna opravila je mesto njega oskrbljeval vezir, vojaška opravila višji vojskovodja in za pra-

vico sta skrbela Iman in višji Kadi. Lehko se je torej Kalifu zdehalo, ker ni imel nobenega dela.

Nekega dne si je Kalif čas kratil s čitanjem slavospeva, katerega je nek pesnik o njem skoval. Pesnik je bil vse najlepše in najboljše v naravi poiskal ter Kalifa s tem okinčal. Primerjal ga je levu po njegovej velikodušnosti, sokolu po bistroumnosti, palmi po mogočnosti, minaretom po velikosti in njegovo srcé skladnici, polnej zlata in žlahtnih biserov. Kalif se je kar čudil samemu sebi, ko je v tem olepševalnem zrcalu gledal samega sebe. Naposled se mu je zdelo, da bi vendar utegnilo vse to res biti, kajti mogočni gospodje slišijo po večkrat pretirano hvalo ter se tega tako privadijo, da lehko cele megle kadila prenesó, niti da bi jih glava bolela. Kalifu je bila tedaj pesen všeč, a tudi pesnik je bil zadovoljen, katerega je ukazal poklicati ter mu milostivo dejal: „Izprosi si milost od mene, kakoršno koli hočeš!“

Pesnik: „Mogočni vladar vernih, tvoj služabnik je presrečen v žarku tvoje velike milosti! Najsrečnejši pa bodem še le tedaj, če mi blagovoliš prepustiti jednega svojih lovskih psov, da se ž njim zabavljam in kratkočasim.“

Kalif: „Tvojo prošnjo ti rad izpolnim, ali čudim se tvojej skromnosti.“

Pesnik: „Prizadeval si bodem delati na to, da se tvoje milosti tudi vrednega izkažem.“

Kadar lovskega psa priženó, obliže pes najprej gospodarju roko v znamenje hvaležnosti, potem takisto pozdravi tudi pesnika, ki ga je k sebi poklical.

Na to ga pesnik ves navdušen nagovori: „O prekrasna žival! Tvoji zobje so beli, kakor sneg na Libanonu, ušesa ti visé, kakor konju grive, lepo pisan si,

kakor divji tiger, in tvoj rep je povzdignen, kakor perje na čeladi vojskovodje! O koliko divjačine bova midva nalovila! Kako lepo zabavo bova imela vse dni! Koliko veselja bova uživala na lovu! Vidim uže v duhu jelene, srne, gazele, ki jih bova dobila — najmenj sto glav — ali kako bova midva siromaka vse to domov spravila? Ti si premajhen in jaz sem preslab, da bi svoj lovski plen domov znosila. Ko bi pač imela konja ali vsaj mulo, da bi vse to na njo naložila!“

To je bilo Kalifu jako všeč, ker se je pri tem dobro zabavljal in si čas kratil, zatorej reče: „Če je takó, dobiš tudi konja in mulo.“

Pesnik: „Prisrčna hvala ti, vladar vernikov! Ti si podoben polju, na katerem vsako leto po večkrat dozoré plodovi; ti si drevo, na katerem raste cvet in sad ob enem. Zdaj si me napravil najbogatejšega moža, samo da mi za moje živali nedostaje še ovsa in sena, da bi jih prehranil. Tudi bodo gotovo prišli šejki, derviši, pesniki, prijatelji in sorodniki, da mi čestitajo k mojej sreči, in teh ne bodem smel odpustiti, da jim ne bi postregel, že zaradi tega ne, ker sem v milosti pri Kalifu. Divjačine bodem imel dosti, da jim postrežem, ali od kod naj vzamem kruha in sočivja?“

Kalif: „Umeje se, da bogatin ne sme samo imeti, nego on mora tudi dajati, zatorej bodem ukazal, da se ti dade posestvo, kder si bodeš prideloval hrane za svojo živino in ljudi“.

In pesnik je dobil pismo, s katerim se mu je podarilo 200 oralov zemlje, da je imel žita za kruh, pašnike za živino in vrt za sadje in sočivje. Na to je pesnik pokleknil pred Kalifa in dejal: „O vladar vseh vladarjev! Ti si kakor Nil med rekami, ki izstopi iz svoje struge,

da podeli mokroto in rodovitost polju, potem pa zopet stopi v svojo strugo. Pomisli torej, ali bode zemlja, ki jo imam od tvoje milosti, brez obdelovanja rodila? Jaz ne znam niti orati niti kopati; od kod naj vzamem delavcev za obdelovanje polja, pastirje za svojo živino in služabnike za obdelovanje vrta? Da bodem imel kruha, treba bode žito požeti, izmlatiti, zmleti, moko vmesiti in testó speči; tudi trave ne morem sam kositi in sočivja ne znam sam pripravljati in kuhati. Kdo mi bode dal novcev, da vse te potrebne delavce plačam za njihovo delo? O kolike skrbi dela človeku bogastvo!“

Kadar je Kalif vse to slišal, postal je jako dobre volje. Zvijača, prekanjenost in tožba pesnikova se mu je tako dopadla, da ni celo uro čutil dolgega časa. Zabavljal se je prav prijetno Zatorej ukaže pesniku iz svoje zakladnice izplačati še tisoč cekinov.

Kdor želi od mogočnikov in velikih gospodov kaj dobiti, ne sme jih podučevati, ali celo gledati, kako bi jim koristil. To je tako na jutrovem, kakor pri nas. Pevkinja in plesalka stoji pri mogotcih več nego prorokinja, prilizovalec več nego odkritosrčen poštenjak, glumač več nego zvest služabnik, in povsod se prilizovalnemu kužetu godi boljše, nego li psu, ki čuva hišo in dvorišče.

4.

Cesarjeva mati — kuma.

Cesarska rodovina prebiva po leti navadno nekoliko časa na svojej grajščini v Ischelnu, v krasnem in zdravem gorskem kraji na Gorenje Avstrijskem. Tudi 1837. leta je mati našega presvitlega cesarja, nadvojvodinja Sofija, prebivala ondu ter nekega jutra v priprostej obleki, kakor je imela navado, šla s svojimi otroci na izprehod. Na potu zagleda kmeta, ki je nesel otročička v naročji, večkrat postal, popraskal se za ušesi in oziral na vse strani, kakor da bi koga pričakoval. Otročičku v moževem naročji menda ni ugajalo, ker se je neprestano jokal, kar je kmeta še bolj vznemirjalo. Da bi otroka utolažil in bi gosposki ljudje mimo odšli, sede na klop ob cesti.

Nadvojvodinja, mimo idoč, obstoji pred kmetom, prijazno se k otroku nagne in ga kmalu utolaži. Potem vpraša kmeta, zakaj ubogo dete tako zgodaj iz doma nosi in ga ne pusti, da bi se naspalo. „Vam je lehko govoriti, odvrne kmet, ker ne veste v kakšnej sili sem jaz ubogi kmetič. Jaz s svojo ženo prebivam visoko v hribih ter spadam tukaj sem v faro. Danes bi morali mojega otroka krstiti, ali z babico tu sem prišedši, ne najdeva gosp. oskrbnika doma, ki so obljubili, da bodo kum mojemu otroku; odšli so baje v Gmunden, in jaz ne vem, kaj mi je zdaj storiti. Babica išče drugega kuma, a našla je baje kakšno znano žensko in se zdaj ž njo pogovarja a meni lehko v tem otrok brez sv. krsta umerje“.

„No, če ni nič drugega, temu se lehko pomore, bova pa jaz in moj soprug krstna kuma vašemu otroku“.

„O da bi tako dobri bili, gospa milostiva!“

„Le vstanite, in kar z menoj pojdite“.

„Lepo se vam zahvaljujem, gospa milostiva; Bog vam bode to na vaših otrocih povrnil", odgovarja veseli kmetič. Nadvojvodinja idoč pokliče svojega sopruga, ki je na oknu slonel, in kmalu so šli vsi v farno cerkev. Gospod župnik, ko so ugledali tako vzvišene krstne kume, začudili so se, in ko je kmetič izvedel, kdo da njegovo hčerko pri krstu drži, ustrašil se je, da ni mogel niti besedice izpregovoriti. Po sv. krstu je prejel za otroka obilo darilo, ter prevelikega veselja ves zmeden tekel z otrokom domov. Domov prišedši ni dolgo mogel nič pametnega povedati. Žena se je uže bala, da jej bode mož zblaznel, ker si ni mogla razložiti njegovega nenavadnega vedenja. Iz začetka je izgovarjal le posamezne besede in pretrgane stavke, iz katerih je le polagoma njegova žena poizvedela, kaj se je dogodilo.

„Žena, ljuba moja žena! Kolika milost! kolika čast! In koliko denarja! Le poglej! jaz niti sam še videl nisem, koliko zlata in srebra! In tako prijazna sta bila krstna kuma! Poglej, tu sem so milostiva gospa poljubili našo Sofijo! Naša hčerka je tudi Sofija, kakor njena kuma; Bog ju ohrani in blagoslovi in ž njima vso cesarsko rodovino!"

Tako je mož govoril in solze veselja so tekle raz srečno lice priprostega hribovca. Ko je žena vse razumela, kar jej je mož pripovedoval, tudi ona se je veselja razjokala in vsi skupaj so Boga prosili za srečo in blagoslov Sofijinim krstnim kumom. In Bog vé, ako ni morda molitev pobožnih priprostih ljudi tudi kaj pripomogla, da je takrat sedemletni sin nadvojvodinje Sofije postal pozneje sedanji cesar Franc Jožef I.

5.

Kralj v kmečkej koči.

Mesec april je vselej in povsod muhast. Često izvabi lep dan meseca aprila ljudi brez dežnikov iz mesta, a nenadoma jih potem oblije s plôho, ter opere tako, da so mokri do kože. Taka bi se bilá tudi zgodila plemenitemu gospodu, ki se je lepega dne meseca aprila izprehajal zunaj mesta ter naglo bližajočej se plôhi komaj ušel pod streho ubožne kmečke koče, ki je stala ne daleč od mesta. V koči je našel gospod suho bledo ženo in kôpo otrok, katerim je gledal glad že skozi oči. Po prijaznem pozdravu poprosi gospod, naj mu dovolijo, da ostane pri njih pod streho, dokler plôha ne preneha in videč toliko uboštvo, vpraša ženo: „Ali se vam morda ne godi dobro?“

Žena: „Še bi lehko izhajali, ako nas bi le dolgovi tako hudo ne tlačili. Vedno delamo pridno in štedimo, prebijamo glad in bedo, ali vse zamán! Kadar si kaj prihranimo, izvestno pride kaka nesreča in — zopet smo v pomanjkanji in stiski. Tako tudi zdaj. Dolg nam je plačati, in če tega ne storimo v tednu dni, prodali nam bodo vse, kar imamo. Bog moj! da bi le ta dolg mogli izplačati, potlej bi bili že na boljem“.

Gospod: „Ali je dolg velik, o katerem govorite?“

Žena: „Za nas je pač dosti velik; z obresti vred iznaša okroglih 30 goldinarjev“.

Gospod: „Veste kaj? idite v mesto in prosite kralja, da vam pomore v tej nadlogi. Kralj to lahko stori, in nadejam se, da bode tudi rad storil“.

Žena: „O ubogi kralj: njega itak vsak dan nadlegujejo ljudje. In jaz uboga sirota, kako bi se upala pred kralja!“

Gospod: „Zakaj bi si ne upali, saj ima kralj dosti denarja“.

Žena: „Znam, da ga ima; ali vsak studenec jedenkrat usahne. Tudi to znam, da je naš kralj jako usmiljen in dober; a naj bi vsem ljudem dolgove poplačeval, bilo bi mu preveč.“

Gospod: „Ko bi jaz bil v vašem stanu, poskusil bi vendar svojo srečo. Ako bi šlo, dobro; ako ne, ostalo bi pri starem“.

Žena: „Vse je lepo, kar govorite, ali kako bi jaz uboga sirota znala s kraljem govoriti?“

Gospod: „Ravno tako, kakor zdaj z menoj“.

Med tem stopi mož v hišo. Ko ugleda tujega gospoda v svojej siromašnej koči, poklekne predenj, poljubi mu roko in reče: „Kolika milost zame, da je sam presvitli kralj pod mojo ubožno streho!“ Kralj reče možu, da naj vstane ter sprejme zahvalo, da je vedril pod njegovo streho. A ženi reče: „Nu, zdaj vendar ne bote pomišljali več kralja pomoči prositi, ker on sam želi tega“.

Zna se, da je zdaj žena na koleni padla, kralju s solzami roko poljubovala in komaj jecljala besede: „Kralj svitli! prosim milosti“.

Kralj se je zdaj še prijazno z otroci razgovarjal, a žena je pogrnila bel prt na stolec ter prosila kralja, da sede, dokler dež ne preneha.

Kadar se je izvedrilo in kralj odhajal, rekel je možu: „Jutri ob jednajstej uri pridite k meni!“

Tako se je tudi zgodilo. Drugega dne je mož prosil dovoljenja, da bi smel pred kralja. Dovolilo se mu je, in dobil je toliko denarja, da je takoj lehko poplačal ves dolg, in še mu je ostalo toliko, da si je gredoč kupil

kozarec vina, a ženi in otrokom mesa in pogače, katere že leto in dan niso bili okusili.

Vsak večer sta potem oče in mati molila z otroci pri večernej molitvi še po jeden „Oče naš“ za svojega dobrega kralja.

6.
Šiba novo mašo poje.

Kar je bil že v starodavnih časih sv. Duh skozi usta modrega Salomóna izgovoril, da je strah Gospodov začetek modrosti, baš to je z drugimi besedami tudi izrečeno v slovenskej prislovici: Šiba novo mašo poje. Straha ali šibe, ki strah dela, treba je vsakemu človeku, vzlasti otrokom, ako hočemo, da postanejo kdaj pridni in dobri ljudje.

Ker otroci kraljev in cesarjev niso nič drugačni, nego otroci siromakov, treba je tudi njim straha ali šibe. da vzrastejo pošteni možje ali žene, ter z veseljem delajo za čast božjo in srečo svojih bližnjih. Blagor tedaj otroku, ki se v pametnem strahu vzreja, kakor angležki prestolonaslednik, princ Velški, o katerem se iz njegovega šestega leta naslednja podučna prigodba pripoveduje.

Princ Velški — takó se imenuje na Angleškem vsak kraljič prestolonaslednik po pokrajini Wales ali kakor se izgovarja Wehls — prebival je na kraljevi pristavi.

Nekega dne bi se bil moral učiti v svojej sobi, kar pu tudi njemu ni vselej ugajalo, kakor marsikateremu drugemu otroku ne; rajši je gledal skozi veliko okno doli na vrt ter s prsti igral po šipah.

Njegova učiteljica, gospica Hillyard, videla je, da se princ igra in se ne uči, kakor bi moral, in prijazno ga je opomnila, naj ne zabi svoje naloge učiti se. Princ jej osorno odvrne: „Jaz se nočem učiti!“ —

„Zato vas bodem morala jaz za kazen v kot postaviti“, reče učiteljica. Na to se princ razjezi in reče: „Jaz se nočem učiti in tudi ne bodem stal v kotu, jaz sem princ Velški.“ To izgovorivši brcne z nogo v šipo, da se na drobne kosce zdrobi. Zdaj vstane učiteljica in resno reče: „Sir: (to je po naše gospod) vi se morate zdaj učiti ali pa takoj tja v kot stat iti.“ „Nočem!“ zopet se jezno odreže mali princ in še drugo šipo na oknu zdrobi.

To je bilo učiteljici vendar preveč, zatorej pozvoni kraljevemu služabniku ter mu naroči, naj princu Albertu, princevemu očetu, ponižno naznani njeno prošnjo, da bi se kraljevo Veličastvo blagovolilo k njej potruditi, ker mu ima o zadevi njegovega sina nekaj važnega poročiti.

Kraljevičev oče pride in si ukaže vse povedati, kar se je zgodile. Potem se obrne k sinu in mu reče: „Sedi tukaj na stolec in mirno čakaj, da se vrnem.“ Oče otide v svojo sobo, vzame sv. pismo in šibo ter se povrne v sinovo sobo. Stopivši pred sina, pravi oče: „Poslušaj zdaj najprej, kaj govori sv. Pavel tebi in vsem drugim otrokom. V listu do Galačanov (4, 1. 2.) piše sv. Pavel: „Jaz pa rečem: dokler je naslednik majhen, ne razloči se od hlapca, da-si je gospodar vsega, nego pod varuhi je in oskrbniki do onega časa, kateri mu je postavljen od očeta.“ Res je, nadaljuje oče, „da si ti princ Velški, in če se pošteno vedeš, postaneš velik gospod, in po smrti svoje matere, katero nam Bog še dolgo ohrani, mogočni kralj angleški. A zdaj si še otrok, ki mora svoje varuhe in oskrbnike na vsako besedo slušati. A znati tudi moraš drugo besedo

sv. pisma, katero je modri kralj Salomon povedal (Preg. 13, 24.), rekši: „Komur se šibe škoda zdi, sovraži svojega sina; a kdor ga ljubi, strahuje ga vedno.“

Na to potegne oče izpod suknje šibo in bodočega kralja angleškega prav pošteno našiba ter ga postavi v kot, rekoč: „Tukaj bodeš zdaj tako dolgo stal in se učil, dokler ti učiteljica ne dovoli, da smeš zopet k mizi stopiti. Mislim, da si bodeš zdaj zapomnil, da si še pod oskrbniki in varuhi, katere moraš slušati, kakor bodeš moral pozneje, kadar odrasteš, Bogu in njegovim zapovedim pokoren biti.“

Blagor otrokom, ki se v takem srahu vzrejajo! Očetje in matere naj si za vzgled odgojevanja svojih otrok vzamejo princa Alberta, pokojnega moža sedanje angleške kraljice, a otroci naj bodo Bogu in roditeljem hvaležni, ako imajo take odgojitelje, kakor bodoči kralj angleški.

7.

Sami nezadovoljni hlapci.

Na Dunaji, največjem mestu našega cesarstva, kjer prebiva mnogo ljudij vsake vrste od cesarja do prosjaka, dogodí se tudi različnokaj čudnega.

Nekega dne je stal v odvetniškej pisarnici lesen hlapec, s katerim si je gospod skôrne izuval in je mrmral: „To je življenje, da se Bogu usmili, ker je treba ves dan v kotu čepeti in čakati gospodovih skórnov. In kadar pridejo skórni mokri in blatni, tedaj je tekar (še le) meni gorje; dokler enega izuvam, tepta me drugi ter naposled

me v zahvalo sune, da se zvalim pod posteljo, kakor sem dolg in širok. Skôren biti, o to je vse drugo! Skorni gredo vsak dan na izprehod, vidijo mnogo lepega po svetu, in kedar se utrudijo, pridejo, izujejo se, ter ponosno se postavijo poleg mene, dokler si ne počinejo.“

Skorni, ki so to mrmranje hlapčevo slišali, strigli so z ušesi, ter eden reče svojemu tovarišu: „Brat, kaj déš o tem govorjenji? Nama li je dobro? Ta neumni hlapec niti ne vé, kako je njemu dobro in kako ima lehko opravilo. Midva vedno trpíva: po letu naju hoče prah zadušiti, po zimi ozébava in ob dežji časi malo da ne utoneva. In kako nama kamenje gloje kožo?“ — „Brat“, odgovorí tovariš, „trpljenja bi se baš ne bal, tega sem navajen, a drgnenje sè ščetjo vsako jutro in z večera, to me jezí. Niti nikakor ne morem uméti, zakaj bi trebalo, da se v svojem uboštvu še tudi svétim. Najin gospod si mnogo ugaja. Ves dan sedi ter piše, in če se naveliča, gre na izprehod ali v kavarno. Oh, da bi mogel priti za pisarja!“

Leseni hlapec vzdihne: „Oh, jaz tudi!“ A pisar je baš otresel pero, naslonil se na stol in vzdehnil: „Hvala Bogu, da je zopet ta dan minil! Ves dan pisati in pisati! Pisar je res hlapec svojega peresa. To je vse drugače, ako je človek sam svoj, kakor dohtar, moj gospodar. On dela, kadar se mu ljubi, a živi dobro ter dobiva vsak dan debelejši trebuh. A jaz ves dan delam in z večera mi je časi iti lačnemu spat. Oh, da bi jaz bil dohtar!“ Nejevoljno je obuval skorne, a šlape od klobučine je vtikal v žep, kar stopi v pisarno gospod dohtar in zamrmrá nanj: „Pojdi, uže je šest; ti ne veš, kako je tebi dobro.“

„Ta se meni kar posmehuje,“ misli pisar, pokloni se ter odide.

Dohtar je šel v svojo izbo, a vrata so ostala odprta in leseni hlapec je slišal vse, kar se je govorilo. Gospodar je rekel:

„Zdaj bode pisar brez vse skrbi do jutra, pojde k sosedu in popije vrč piva ter popuši pipo tobaka; a jaz? Do jutra bi trebalo, da vse dovršim. Bog vé, kaj si minister misli! Vsak dan pošilja več dela, a k plači uže deset let nij dal doklade; zapovedovati je lehko, a delati, delati!“

„Čudno,“ misli sam seboj leseni hlapec, niti ta ni zadovoljen; tudi on mrmrá.“

Nekedó potrka. „Slobodno!“ oglasi se dohtar. Zdravnik pride.

„Dobro, da ste prišli, gospod zdravnik, meni je jako slabo v želodci, in zdaj bi trebalo, da bi malo ne vso noč še pisal.“

Zdravnik ga je za žilo potipal, na uro pogledal in rekel: Idite v posteljo ter zaspite, vam je treba počitka.“ Po sili se dohtar nasmehne in odgovorí: „Gospod zdravnik, vi morete tako govoriti, ker ste sam svoj gospod. A zdravnik se prime za trebuh ter se še glasneje nasmeje.“ „Kaj? Jaz svoj gospod? Jaz sem vseh ljudíj hlapec. Noč in dan nimam mirú. Verujte mi, da je zdravnik največji siromak. Kolikor je bolnikov po mestu, toliko ima zapovedovalcev in zapovedovalek.“

Zdravnik je odšel, a leséni hlapec si je mislil: „Zopet je en nezadovoljnež več. Jaz imam res več tovarišev, nego sem si mislil.“

Zopet nekedo potrka in minister pride ter se jame opravičevati, ker je tako pozno prišel.

„Konči ta je sam svoj gospod“, misli si leséni hlapec. Minister pa reče: „Ljubi gospod dohtar! izdelajte mi do jutra ta pisma, ker jih silno potrebujem. Baš zdaj

sem bil pri njegovem Veličastvu, a imel sem hudo uro, ker je jako slabe volje. Najrajše bi vložil prošnjo za odpust, da bi potem bil svoj gospod.“

Hlapec nateza ušesa.

„A to zopet ne more biti“, nadaljuje minister, ker svojega gospoda ne bi rad ostavil v zadrégi.“

„Kaj se li spet snuje?“ povpraša dohtar.

„Oh“, reče minister, „novcev potrebujemo, in to mnogo, a blagajnice so vse prazne. Verujte mi, tako hudo se ne godí nobenemu človeku, kakor ministru.“

„A čemu potrebujete novcev? Dobimo li mi kake doklade?“

„Doklade? še odščipniti nekaterim nekoliko treba, kajti boj se bliža in vojsko je oborožiti. Njegovo Veličastvo uže nima ni ene mirne ure. Posvetovanje za posvetovanjem, a njegovo Veličastvo hoče povsod v pričo biti. Zdaj so hudi časi!“

Minister vzdihuje in dohtar vzdihuje, a leseni hlapec v kotu uže dalje ne vzdihne. Vse je slišal in si je mislil: „Sami nezadovoljni hlapci, niti presvitli cesar ni sam svoj gospod!“

Od tistega dne je bil leséni hlapec s svojo osodo zadovoljen, zvesto je opravljal svoja opravíla in nij mrmral. Ali so tudi drugi nezadovoljneži ž njim vred potem bili zadovoljni? — Bog vé!

8.

Opeharjeni žid.

Ko še ni bilo železnih cest, na katerih se zdaj vse hitro in z láhka prevaža po širocem svetu, tedaj so ljudje potovali peš ali na vozéh ali na konjih. Zdaj puste, velike ceste in krčme ob njih so bile vse žive popotnikov in voznikov.

V nekej krčmi te vrste je star žid sedel mej različnimi gosti; kupoval in prodajal je razno staro sódrgo. Žid zna v novce spraviti vse, na kar bi se drug človek niti ne ozrl.

H krčmi je vojak prijezdil na čilem konji, pred krčmo ustavil ter stopil v hižo. Vojaka žid mahoma nagovorí: „Tako mi vere, krasen je konj, katerega je vaša milost prijezdila.“

„Veselí me, ako vam je po godi, sin Abrahamov!“ odgovorí vojak.

„Sto palic bi rad držal, ako bi potem bil moj“, reče žid.

Vojak s korobačem udari po skornjah in dé: „zakaj sto palic? Dobodete ga tudi za petdeset.“

Žid, vesel te vojakove darežljivosti, reče: „Ali bi ga za petindvajset palic ne dobil?“

„Tudi za petindvajset“, odgovorí vojak, „in ako bi vam to bilo preveč, tudi za petnajst vam bodi.“

„Kaj li, ko bi jih držal samo deset?“

„Nu, če nij drugače, zadovoljen sem, ako samo pet palic držite.“

Žid si misli: „Za Boga živega, kako po céni bi dobil krasnega konja! Deset palic sem uže na Žabjaku držal,

in še me nij konec, a da bi me bilo samo od petih? — Gospod,“ reče dalje, „vi ste vojak, in vojaki spoštujejo svojo besedo, zatorej smem vašej besedi trdno verovati?“

Vojak odgovorí: „Če ne upate mojim besedam, hočete li pismo?“

„Ljubše bi mi bilo,“ odgovorí žid.

Oba gresta potem k beležniku, in ta naredi tako pismo: „Če gospodar tega pisma od vojaka s trdo leskovico dobode pet palic ter je odnese mirno in zadovoljno, tedaj mu vojak svojega konja vranca takoj dá bréz nobene druge plače ali odméne.“ Potem je bil podpisan kraj, dan in priče.

Ko je žid imel to pismo v rokah, povrneta se zopet v krčmo in žid mirno leže na stol, da bi odslužil pogojeno plačilo za konja. O prvem udarci se je zdrznol ter sam v sebi mislil: „Ta ti je bil za profosa, ker bolje tepe nego li birič na Žabjaku.“

Po prvej palici vojak sede ter mirno čaka pri kozarci vina. „Kako si, Abrahamov sin?“ vpraša za nekoliko časa žida.

„Prosim, odštejte kar sem še dolžan, da hitreje pretrpím.“

„Bodi si,“ reče vojak ter mu drugo priloži, ostrejšo od prve. Potem zopet sede in pije. Pozneje mu odmeri tretjo in četrto, a vselej take, kakor prvo.

Žid, nejevoljen, ker je vojak tako obotáven, reče napósled: „Ne vem, ali bi vam bil hvaležen, ker mi pogojene palice tako polagoma dajate? Udarite naglo še peto, da bode vranec vedel, čegav je, ter da midva prideva v red!“

A vojak mu odgovorí: „Sin Abrahamov! pete palice bodeš dolgo čakal,“ ter leskovico vrže v kot.

Žid je prosil in pretíl, a vse zastonj; vojak mu ni hotel dati pete palice. Vsi so se smijali, a žid je šel k beležniku, da bi mu pripomogel k petej palici, katero mu je vojak pismeno ugotovil. Beležnik pogleda v pismo in reče: „S tem pismom ne opravite nič. Pismo ne govorí, da bi vam vojak bil prisiljen dati pet palic, ako vam jih nehče.“

Zato bajé žid še denes čaka pete palice in konja vranca.

Komur se ta dogodba pripoveduje, dajó mu v tolažbo nauk: „Kogar nij sram v lakomnosti držati pet palic, da bi konja dobil, vreden je štireh palic zastonj.“

9.

Zvit popotnik.

Nekdaj, ko so se ljudje še s pošto vozili, bilo je popotovanje mičnejše, poučljivejše in veselejše, nego li zdaj, ko v naglem teku od kraja do kraja po železnem tiru drčimo; kajti bilo je tedaj popotnikom več prilike in časa, videti tuje ljudi in njih običaje ter ogledovati prijetne kraje, kodar so se vozili.

Kar so zdaj ob železnih cestah kolodvori, to so bila tedaj v malem poštna postojišča. Na pošti je bíla krčma, kjer je uže vselej popotnike pripravljen čakal zajutrek, obed ali večerja, kakor je čas nanesel. Bilo je tudi postavljeno, po koliko plačíla zadene človeka; zato je vsak sédel in jedel ter plačal.

Nekdaj več popotnikov o poludné prispeje na poštno postojišče, zatorej baš k obedu. A krčmar je bil daleč

okolo znan skopec, o katerem se je tudi govorilo, da postiljonu mito daje, naj bi vselej konje hitro opravil ter zopet máhoma vpregel, da popotniki vsega ne pojedó.

Ker so se o tem uže poprej pogovarjali, izmisli si nekdo izmej popotnikov nekaj tacega, česar se skopi krčmar nij nadejal.

Ta popotnik séde za miso z ostalimi vred, naúmivši, poprej ne vstati, dokler se do sita ne najé, če tudi pošta brez njega odide.

Zato pri obedu nij hítel; a vsi drugi v največjej náglici jedi požirajo. On jedva juho in kos kruha použije, kar postiljon uže zatrobi in krčmar v hižo priteče, rekoč: „Konji so vpreženi!“

Nejevoljno mrmranje mej popotniki. Vendar vsi vstanejo izza mize ter odhité na svoje prostore. „Ali so vsi vstopili?“ vpraša postiljon.

„Jednega še nij,“ odgovoré popotniki.

Krčmar hití v gostilnico ter najde res našega popotnika mirno in veselo obedovati.

„Zaostanete, ako se ne popáščite,“ reče krčmar.

„Nič za to,“ odgovori popotnik.

„A vendar je boljše, ako odpotujete: sedež vam je še prazen!“

„Ne, dokler se ne najém, ne odidem. Kosilo sem pošteno plačal, zato se hočem tudi pošteno najésti. Ako pošta ne počaka, naj odrine.“

Pošta je res odšla, a naš popotnik ostal in mirno jedel, dokler je kaj bilo.

„Kruh imate dober, gospod krčmar, prinesite mi ga še.“

Krčmar nejevoljen odide in prinese kruha.

„Čujte,“ pokliče natakarja, „kava je tudi potrebna k obédu!“

Natakar mu še kave prinese.

„Gospod krčmar, zdaj sem vašo kuhinjo počastil, kolikor sem koli mogel, zatorej bi mi slobodno še dodali smodko ali pipo tobaka.“

Krčmar ustreže tudi tej želji.

„Čaja še, natakar! posebej ga plačam.“

Natakar mu ga prinese.

„Še žlico bi rad!“

A žlice nij bilo najti nobene, da-si je krčmar vedel, koliko je bil srebrnih žlic pripravil, predno je pošta prišla.“

„Ali mislite, da vam bodo ljudje zastonj plačevali kosilo?“ popotnik šaljivo reče.

„Kako? Ménite li morebiti da je kateri popotnikov žlice odnesel?“

„Kaj treba méniti? Ne ménim samo, nego dobro vem, da so vsi popotniki obed plačali, kakor jaz, a ni so se mogli najésti, zategadelj so žlice za odméno s soboj vzeli.“

Krčmar naglo skoči na dvorišče, pokliče hlapca ter mu zapové, naj hitro konja osedlá in zdirja za pošto, ki je bila uže precej daleč.

Hlapec jo dohitévši, postiljonu nekaj tiho na uho pové.

Postiljon mahoma obrne ter nazaj vozi do poštnega postojíšča.

Ondu jih je uže naš popotnik čakal s krčmarjem, ter veselo pozdravil, rekoč:

„Kako ste, gospoda? Veselí me, da ste se vrnili pó-me.“ V tem séde na svoj prostor.

„Ali ga ne bi hoteli pokazati, kedó je moje žlice odnesel?“ pošepetá mu krčmar na uho.

„Pokazati? Čajte, gospod krčmar, najprej vam je treba povedati v pričo mojih tovarišev, da sem jaz pri vas tako pošteno obédoval, kakor sem pošteno plačal. — Žlice najdete v lonci, v katerem mi je bil natakar kave prinesel. Oprostíte, da sem se bil tako pošálil. A zdaj z Bogom!“

Res najde krčmar vse žlice, a popotnik s pošto dalje odíde.

10.

Jakčeva kučma.

Blizu mesta v ubožnej hišici sta sedela mož in žena s povešeno glavo in solznimi očmi. Zakaj sta povešala glavi in se solzila?

O prvem pogledu se je videlo, da ju je trlo veliko uboštvo. Hišica je namreč bila pusta in prazna; v kotu zakajeno razpélo in podoba Matere Božje, stara krosna (státive), ker je bil mož tkalec, na pol podrta postelja in dve dolgi klopí — to je bilo vse pohištvo, vrhu tega jima je zdaj gospodar stanovanje odpovedal. Nijsta vedela, kam bi se dejala, kedó ju pod streho vzame, kde dobodeta novcev, da plačata dolg od najemščine: zato sta povešala glavi ter se solzila.

„Ne“, reče žena, ki je stoječ pred podobo Matere božje roki sklepala, „ne, ti nas ne ostaviš (zapustiš); nikoli nas nisi še ostavila, niti zdaj nas ne misliš. Oh,

samo 100 gld., in kako srečni bi bili; mogli bi kupiti sosedovo hišo za 200 gld.“

„Tako?“ segne mož v besedo, „100 gld. ti je treba, da bi za 200 gld. kupila sosedovo hišo? Ti dobro znaš računiti.“

„Jaz mislim. 100 gld. bi mu dali, a 100 gld. bi ostali dolžni, in kedar bi je prihranili, doplačali bi mu hišo.“

„Res je, ali od kod zdaj 100 gld. vzeti?“ mož zamišljen dostavi.

Zunaj je bila nevihta; oster veter je bril in vejal z novim snegom.

„Kde li je ostal Jakec?“ vzdihne žena, „poslala sem ga bila k pekarju po kruh.“

V tem se iz daleč zasliši tromba.

„Aha“, reče mož, „huzarji, ki so imeli danes priti, jezdijo skozi mesto, Jakec pa vanje zija, da bi vse videl.“

Tako je tudi bilo. Jakec je stal na trgu ter gledal, kako so huzarji po vetru in snegu dirjali skozi mesto, da-si jim je burja sneg v obraz metla ter njih kodrave lasé in dolge brke belila. Mnogo jih je na uzdi gnalo prazne konje, kateri so v boji bili vzeti sovražnikom. Vsi so bili slabo oblečeni, raztrgani in umazani, kakor so iz bitve prišli. A zadnji so bili še slabejši od prednjih; jednemu zadnjih je veter odnesel čako ter jo kotal daleč po snegu. Jakec steče za njo, pobere jo in pomoli huzarju, ki jo je lovil. Jakec je imel na glavi lepo toplo kučmo sè svitlo sponо na strani, dar birmskega kuma, ki je bil v mestu bogat pekar. Huzarju je bila ta lepa Jakčeva kučma, izpod katere je deček z velikimi modrimi očmi tako zadovoljno gledal, ljubša od čake, zatorej poseže, ne po čaki, katero mu je otrok ponujal, nego po kučmi, — in smuk zdirja ž njo za drugimi vojaki. Prestrašeni Jakec

v tem hipu ni znal, kaj bi počel; samo kričal je na ves glas: „Moja kučma, moja kučma!“ Ljudje, ki so od vseh strani prihiteli na Jakčev krič, potezali so se za-nj, huzarja ustavili in obstopili, ter mu pretili, ako ne vrne kučme, da ne bode dobro. Pogajanje mej meščani in huzarjem je bilo smešno, kajti huzar njih ni razumel niti oni ne huzarja. Huzar je vedno vpil: „Kapo kupiti; koliko?“ A Jakec je kričal: „Kapa je moja! Svojo kučmo hočem zopet imeti!“

„Ti konja, jaz kučmo“, reče vojak in odvezuje kljuse, katero je na uzdi vodil, ter potem svojega konja izpodbode in zdirja s kučmo skozi ljudi za tovariši.

Ubogi Jakec je žalosten stal na trgu, v tej roki čako, v drugej uzdo ubornega kljuseta držeč. Oba, Jakec in kljuse, držala sta se kiselo. Kaj bi se ne? Kljusetu so tovariši odšli, ostavivši je otroku v oblasti. To je utegnilo vojnega konja žaliti. Pobegnil bi bil; a ubogo živinče uže ni imelo toliko moči; otrok je je ustrahoval, in to tem laže, ker je bil Jakec uže v dvanajstem letu in tudi zelo močen. Čemu bode Jakcu to kljuse? Za-nje je izgubil kučmo! Zeblo ga je zelo, a Jakec je bil brez kučme. Treba je bilo čako na glavo djati. Res je bil zdaj čuden huzar, ki so mu solze tekle po obrazu, iz katerega naj bi bil sijal pogum. In konja, ki je od glada in slabosti jedva noge prestavljal, vêdel je na uzdi, ne da bi dirjal ž njim po mestu, kakor je huzarju spodobno; zato je bilo treba po poti slišati mnogo posmeha in zaničevanja. Ti so klicali: „Jakec je pri huzarjih! Kak junak je v čaki! Od veselja se joče!“ „„Jaka! pazi, da ti iskri konjič ne uide, rajši sedi nanj, če smeš!““ govorili so mu drugi. — Kedó je bil žalostnejši, kljuse ali Jakec, to je bilo težko razsoditi. A kaj bode li domá?

Domov prišedši je Jakec s solznimi očmi očetu pripovedoval čudno dogodbo. Na konci je od očeta slišal odgovor: „Poberi se mi z mrho vred, črvivega oreha ne dobodeš za-njo.“ Sami ne vemo, kde bode naša streha, in zdaj da bi še za to kljuse skrbeli? Sami nemamo kaj jesti, in še to sestradano mrho da bi redili?“

Ko se je hotel Jakec zagovarjati, reče mu oče jezen: „Molči, ali ti to čako na glavi razbijem.“

Ko je mati začela očeta tolažiti, potem je vendar nekaj pomagalo; a Jakec je še zmirom jokal in kljuse je tudi žalostno pred-se gledalo.

Ko se je ta prizor vršil pred tkalčevimi vrati, prideta po cesti dva moža, kovač in pekar, Jakčev kum, ter poprašata, kaj imajo? Konja od vseh strani premerjaje sta se molčé spogledovala.

„Ne jezite se, oča!“ naposled veli kovač. „Jakec je dobro zamenjal kučmo. Za konja vam jaz takoj dam deset tolarjev.“

„Ne, ozdravite ga ob mojih stroških“, reče pekar, „in potem ga moje kumče draže prodá. — Umiri se!“ tolaži Jakca, „grdo bi bilo, da bi jaz nekdanji vojak ne poznal konja. Kadar se to kljuse zredí, bode konj, da ni jednacega. Tudi po kučmi ne žaluj! Pridi jutri k meni, dobodeš novo.“

Oča tkalec je bil vesel, ko se je z lepa rešil konja, ter jel upati, da kedaj zanj kaj dobode. Še veselejši je bil Jakec, kateremu je kum obetal novo kučmo, ker čake bi nikakor ne mogel nositi. Tudi mati je bila radostna, ko se je uže nekoliko izpolnila nje prošnja.

Zima je prešla. Spomladi, ko se je vse pomladilo in ponovilo, bil je tudi Jakčev konj ves izpremenjen. Tako

čil in isker je bil, da mu daleč okoli ni bilo jednacega, in vsak dan so se kupci zanj oglašali.

Konec te zgodbe si zdaj utegnete sami misliti. Konja je Jakčev oča tako drago prodal, da ni samo sosedove hiše kupil, nego za potrebo je še nekaj na stran dejal. A kam je šel Jakec? Bog vé! Mi smo samo to slišali: Oče tkalec in njega žena sta imela svojo hišo, Jakec novo še lepšo kučmo, nego li je bila prva, ter v hiši je v kotu razven razpéla in Matere božje visela še neka čudna podoba, Jakčeva s huzarsko čako na glavi, a v roki je držal uzdo, na katerej je vêdel suho kljuse. To podobo je dal Jakcu narediti kum na veden spomin čudne dogodbe o Jakčevej kučmi.

11.

Jurčetove nadloge.

Jurče je bil v hribih domá. Ko je nekoliko odrastel, moral je kozé pasti, a to delo mu ni bilo prav po volji, ker na paši je bil vedno sam in s kozami se igrati ni ga veselilo. Prosil je tedaj očeta, da so mu dovolili šivati se učiti. Ko so mu oče to dovolili, gonil ga je vaški krojač s seboj po štérah; takó je prišel med različne ljudi, kder je marsikaj videl in marsikaj slišal. Ko se je bil krojaštva izučil, mu domá ni dalo mirú. Slišal je, da drugi rokodelski fantje gredó na ptuje, da več vidijo in si več poskusijo, zató je tudi Jurče želel si nekoliko svetá ogledati.

Ali za Jurčeta potovanje ni bilo ugodno. Bil je priprost, nepopačen hribovski sin, in mislil si je, da so vsi ljudjé taki, kakor je on. A kmalu je prišel do spoznanja, da temu ni takó. Prišedši v mesto, šel je v krčmo, kder so krojači svoje prenočišče imeli. Ko se z nekim drugim krojačem o tem in ónem pogovarja, vpraša ga tovariš: „Kaj ne, Jurče, tvoja mati so iz V..... in tvoj oče iz L..... domá?" — „Čemu meni ta vprašanja?" pravi Jurče. Tovariš odgovori: „Ker v V..... ljudjé še le v 30. letu pamet dobé, v L..... pa jo že v 31. letu izgubé, in meni se dozdeva, da si ti od obéh te lastnosti podédoval." — Jurče je to zasmehovanje takój razumel in jezilo ga je, posebno zaradi tega, ker mati niso bili iz V..... domá, nego rojeni so bili na njegovem dómu.

Druzega dné si je Jurče mesto ogledoval. Kakor se pobožnemu kristjanu spodobi, mikalo ga je najbolj videti velikansko cerkev, kakoršne še nikoli ni videl. Cerkvénik mu je cerkev odprl in imenitne stvari kazal in razlagal. Ko sredi cerkve stojita in Jurče naprej, nazaj in navzgor gleda, začelo se mu je v glavi vrteti in debelo gledajoč čudi se: „Jojmine! ta cerkev pa je od znotraj še mnogo večja nego-li od zunaj!" To se zna, da se je cerkvénik tem besedam zeló smijal, kar je Jurčeta zopet zeló jezilo, ker si je mislil, da to, kar je povedal, ni neumno.

Po mestu idoč, je videl Jurče gasilno društvo, ki je bilo ravno pri svojih gasilnih vajah. Z velikansko brizgalnico so po hišah in ulicah na vse strani vodo brizgali. Ko voditelj gasilcev ugleda Jurčeta, ki je radovedno zijala prodajal, polastí se ga hudobna misel, da bi malo vode napeljal skozi krojačeve noge, kakor on napelje nit skozi šivankino uho. Pri tej poskušnji je bil Jurče ves premočen, kar ga je, seveda, zeló razjezilo.

Zvečera si je Jurče poiskal drugo krčmo, kder si je za večerjo naročil cvrtje. A cvrtje je bilo suho, posmójeno in neokusno. Zaradi tega se je hotel Jurče maščevati nad krčmarjem ter ga je zasmehljivo vprašal, kako je to, da se pri njem tako dobro, okusno in mastno cvrtje dobi. A krčmar je takój razumel Jurčetovo šalo in mu odgovoril: „Moje cvrtje se ravna po gostih, to je po njihovej pameti. Čim več imajo pameti, tem bolj jim diši cvrtje.“ To Jurčetu zopet ni bilo po volji, zatorej precej druzega jutra oprti svoje stvarí in potuje v drugo mesto.

Tu vidi zvečera dve krčmi. Pri „slonu“ je bilo vse lepo gosposko. a pri „jelenu“ vse umazano. Jurče si misli: Pri „jelenu“ bode za mene bolje, ker tu se vse bolj po ceni dobi. A to je bila Jurčetova nesreča. Ljudi je bilo „pri jelenu“ malo, in kakor se mu je zdelo, bili so sami taki, ki so iz istega vzroka iskali ondu prenočišča, kakor on. Samo jeden je imel mnogo denarja, in to je bil žid Mozes, ki je hotel ondu prenočiti samo zaradi tega, ker je bilo malo gostov. Dva izmed navzočih to opazita in skleneta žida oropati. In res se splazita po noči v židovo sobo, zamašita mu usta, zvežeta ga in mu ves denar vzameta. Ker se je žid branil, ranil je na licu jednega roparja z nožem, kar mu je ropar vrnil. Roparja potem zbežita, in čeravno so biriči hitro za njima šli, več sumljivih ljudi zaprli in preiskovali, morali so vendar vse izpustiti, ker jim niso mogli krivde dokazati. „Kdo je žida oropal?“ vprašali so ljudjé drug druzega. Mogoče, da krojač, na katerega še v začetku nihče mislil ni. In če on sam tega ni storil, morebiti da zna za zločinca. Tako so Jurčeta vjeli in zaprli. Pri prvej preiskavi od samega strahú ni razumel ničesar, in ko bi bil moral reči ne, rekel je da, ter se je v taka nasprotja zaplel, da

so po pravici še celó sodniki začeli sumničiti o njem. Pri tej preiskavi so tudi opazili, da ima Jurče rano na vratu, in mnogo gospodov je bilo že prepričanih, da je ta rana od židovega noža. Takój so poslali mestnega zdravnika v ječo k Jurčetu, da bi rano natanko ogledal, kar je zdravnik tudi izvršil. Ko se zdravnik iz ječe povrne, napisal je dolgo poročilo in dokazal, da Jurčetova rana mora res biti od židovega noža, ker židov nožič je podoben Jurčetovej rani, in rana tudi še ni stara, ker videti je, da se je komaj zacelila. Zdaj so imeli gospodje lehko delo. Žid je že v duhu videl Jurčeta na vešalih. Ko pripeljejo Jurčeta pred sodnijo, bil je ves zmeden, ker videl je, da se bo zdaj nekaj resnega godilo ž njim. Jeden izmed pričujočih prebere cel popis in tudi zdravnikovo poročilo, da je Jurčetova rana od židovega noža, in vsi so si mislili: zdaj bo Jurče na koleni padel in spoznavši svojo hudobijo prosil odpuščenja. Ali čudno! Jurče se zavé, ohrábri in veselo prav po domače reče: „O jojmine! tega pač niste zadeli. To ni res, kar stoji tukaj zapisano, ker to rano imam še iz otročjih let, ko sem se z našim kozlom igral na paši.“

To je Jurče tako odkritosrčno in priprosto povedal, da se še celó sodniki niso mogli smeha držati in so ga morali za nekrivega spoznati. Jurčeta so tedaj izpustili, ali vse te njegove nadloge vzele so mu veselje do potovanja in spomnivši se prigovora: „Ljubo domá, kdor ga imá,“ šel je domóv v hribe, in je ondu zopet pasel koze in hribovcem obleko delal, kakor se je bil naučil od vaškega krojača.

12.

Razmišljen občinski pisar.

Občinski pisar v Rakitji je bil pošten in dobrovoljen mož, a takó razmišljen in pozabljiv, da je navadno vse, kar se ni tikalo občinskih zadev, ali pozabil ali pa napačno napravil; v pisarni pa je bil vesten in natančen, da mu gospod župan nikoli ni mogel kaj oporekati.

Njegova žena ga je dobro poznala ter je zvesto pazila nanj, vzlasti, predno je šel v pisarno, ogledala ga je od vseh strani, je-li vse v redu ali ne; kajti če nje ni bilo zraven, gotovo je na jedno nogo obùl črevelj, a na drugo pa škrpetelj, in večkrat je celó pozabil klobuk ter je z domačo kapico odšel v pisarno.

Necega dne je bil pri graščinskem oskrbniku na obed povabljen, ker je oskrbnikov sin dobil lepo službo ter se od domačih in znancev poslavljal, predno je odšel na svoje mesto. Ta dan ga je žena posebno pazljivo ogledala, in ko je šel v pisarno, klicala je še za njim, naj vendar ne pozabi, tudi v njenem imenu gospodu oskrbniku čestitati, da je njegov sin zdaj tako dobro oskrbljen. Pisar je vse obljubil in šel v pisarno. Ondu pa se je v svoja pisma in opravila takó zamislil, da je na vse pozabil ter opóludne hotel domóv iti na obed, kar na trgu sreča gospoda župnika, katerega spoštljivo pozdravi in še dostavi: „Kam pa denes tako gosposki, če smem vprašati?“ — „Na obed h gospodu okrajnemu glavarju,“ odgovorijo gospod župnik. „Lejte, lejte, jaz bi pa na to skoro bil pozabil,“ reče pisar ter gre z župnikom k okrajnemu glavarju, mestu h graščinskemu oskrbniku. Ko prideta tjá, naredijo gosp. župnik navadni poklon, rekoč: „Ker ste tako zaukazali, sem takó

sloboden....“ kar tudi pisar prav priprosto za njim ponoví. Gospá je začudena pogledala moža, a on, ki je pisarja dobro poznal, namigne, naj še za jednega pogrnejo ter se vsedejo za mizo.

Od kraja je bilo pri mizi vse tiho, kajti gospod in gospa sta bila slabe volje, ne zaradi nepovabljenega gosta, nego ker sta danes pričakovala na počitnice sina, ki je v mestu študiral, a mesto sina je prišlo od ravnatelja pismo, da še sina danes ne bo domóv, kajti sicer talentiran a precej neporeden faut mora zaradi svojih neporednosti danes v luknji sedeti. Župnik o tem niso nič vedeli in poprašajo po sinu. Pri tem se spomni pisar, kar mu je žena naročila, zato vstane in čestita tudi v imenu svoje žene, da je njihov sin zdaj tako dobro oskrbljen; on je uže to davno zaslužil, in le čuditi se je, da je moral tako dolgo čakati.

„Od kod pa vi veste, kar se je mojemu sinu zgodilo?“ vpraša glavar. „Mi smo pri nas to užé sinoči vedeli, in danes me je žena še posebno opomnila, da vam ne bi pozabil tega povedati.“

Gospa je užé hotela svojej nevolji dušek narediti nad ubogim pisarjem, pa k sreči ni mogla do besede priti, ker je pisar ves navdušen opisoval bodočo srečo Ferdinandovo, iz česar je gospa takój spoznala, o kom da on govori. Med tem sta tudi glavar in župnik nekaj na tihem govorila in potem so pogovor napeljali na druge stvari.

„Kako vam diši moje vino?“ vpraša gospod pisarja. „Naj mi ne zameri vaša milost, skoraj bi rekel takó kakor kis (jesih),“ odgovori šaljivo pisar, in on je pravo imel, kajti razmišljeni mož si je bil poprej, ko je sluga bil prinesel k ribam steklenice z oljem in kisom, mesto na ribo v svojo kupico nalil kisa.

Po raznih pogovorih so prišli do tatvine, ki se je bila v Rakitji zgodila.

Vsi so imeli sum na necega znanega tatú. Kmalu potem so pa začeli govoriti o politiki in o novem ministru, in ker je bil pisar precej tih postal, vpraša glavar: „Kaj pa vi o njem mislite?" —

„Da je pravi lopov, ki bi užé moral davno na vislicah viseti ali vsaj v ječi smrti čakati." odgovori na začudenje vseh ubogi pisar. „Kakó morete kaj tacega govoriti?" vpraša začudeni glavar. „Ravno danes." opravičuje se pisar, „bile so zaslišane priče, in izvedelo se je, da ta lopov ni bil le pri tej tatvini, nego da je vodja velike tatinske druhali." Zdaj je bilo vsem jasno, da pisar ni govoril o ministru, nego da je imel še vedno tatú v mislih.

To je veliko pomagalo, da sta gospod in gospa prišla v dobro voljo in da so vedno več govorili. Nekdo je omenil župana, ki rad vedno več govori, nego li zna, in gospa je pri tej priliki naredila nekatere komplimente gospodu župniku zaradi njegovih govorniških zmožnosti.

„Gotovo tudi vi radi gospoda poslušate?" reče konečno pisarju. „Ne morem pritrditi, ker mi ta človek vedno preveč veka in žveka!" odvrne pisar. On je namreč mislil, da še vedno o županu govoré.

Tako je še pisar po svojej razmišljenosti veliko smešnih prizorov napravil, da so bili vsi židane volje ter so do večera pri mizi ostali.

Med tem so pri graščinskem oskrbniku dolgo nanj čakali, in ker ga le ni bilo, poslali so domóv po njega. Žena ga je šla iskat v pisarno in k nekaterim drugim znancem, a nikder ga ni dobila: da bi bil pri okrajnem

glavarju, to jej še na misel ni prišlo. Ker ga še celó v mraku ni bilo domóv, poslali so graščinske hlapce s svetilnicami ga iskat. Dva izmed teh, ki še nista bila dolgo v službi, sreča pisar sam ter ju vpraša, kaj da iščeta. „Zgubljenega občinskega pisarja.“ mu odgovorita.

Pisar si ni mogel misliti, da bi njega iskala, in misléč, da morebiti iščeta njegovega prédnika, ki je pred nekaterimi leti v jarku za Rakitjem utonil, reče jima: „Tega zamán iščeta; on je utonil in so ga uže našli.“

Naglo se vrneta hlapca, da pisarjevej ženi poročita žalostno novico, ali njena žalost ni dolgo trajala, kajti kmalu za hlapcema je prišel tudi pisar zdrav in vesel domóv.

13.

Mertúd!

(Po „Steirische Volkssagen“.)

Svoje dni je živel v M...škem okraju Pavel Dekleva, velika nadloga za gosposko in celo okolico. Nemiren, zvit in lakomen že po svoji naravi je bil še od zakotnih pisačev podpihovan, da je vsakemu, ki ga je le po strani pogledoval, pravdo naredil ter pri spravi skušal kaj pridobiti. Oskrbnik ni mogel ź njim ne z lepa ne s huda nič opraviti, nobeden tožni dan ni minol, da ne bi prišel Dekleva tožit ali se pravdat.

Navadno je prišel nekoliko poprej, preden so pisarnico odprli, ter je oskrbnika uže v njegovem stanovanji obiskal, da bi ga o svojej pravdi podučil in za se pridobil. Oskrbnik se ga nikakor ni mogel obraniti.

Takrat dobi oskrbnik iz mesta električni stroj, ki je še takrat malo poznan bil, in prišlo mu je na misel, da bi s tem poskusil, bo se li dal drzni Dekleva zmodriti ali ne.

Drugi dan je bil tožni dan, torej je za gotovo vedel, da ga bo Dekleva za rana spet v njegovem stanovanji obiskal. Zato je zgodaj v jutro v drugi sobi stoječi stroj zvezal s kljuko njegove sobe. Ko je Dekleva po stopnicah kobacal, bil je oskrbnik tih in miren, kakor da bi še spal. Naenkrat zasliši strašen krik, vrata se odpró in Dekleva se zvrne v sobo, kakor da bi ga iz oblakov vrglo.

Oskrbnik: „Za Boga! kaj je to? kdo si in kaj hočeš?“

Dekleva: „Ah, milostljivi gospod! pomagajte mi, mrtúd me je zadel, jaz bom zdaj, zdaj mrtev.“

Oskrbnik: „Dekleva, ti si? kaj bi pa rad tako zarana pri meni?“

Dekleva: „Nič hudega, ne tožiti, ne se pravdati, ne rubiči, ampak pogoditi se, odstopiti in vse popraviti.“

Oskrbnik: „To je enkrat pametna misel. Vstani in vsedi se sem-le, jaz bom takoj po zdravnika poslal.“

Dekleva: „Gospod oskrbnik, jaz bi rad najprej svoje krivice popravil. Hvala Bogu, da me je pri vas ta nesreča zadela. Vzemite gospod papir in pero in pišite, kar jaz želim.“

Oskrbnik: „Dobro, povej torej, kaj ti teži tvojo vest?“

Dekleva: „Tožbi zoper vaškega tkalca in krojača zavoljo neplačanih dolgov vzamem nazaj. Moji sestri se naj njena dedščina iz mojega premoženja izplača. Mlinar naj dobi 100 gld., kar sem ga pri kupčiji s konji vkanil;

občinska blagajnica ima še od mene dobiti 80 gld., bolnišnici se naj polovnjak mojega najboljšega vina pošlje, ker jaz sem večkrat dobro vino za sé obdržal in slabega tje poslal. Moj varovanec je pošten fant; jaz sem ga le zato ogovarjal, da bi ostal pod mojim varstvom in mi ne bi bilo treba njegovega imetja izplačevati. Cerkveni denar, ki bi bil pri meni zgorel, je v piskru vzidan za kletnimi vrati. Drugo se zdaj ne spominjam, če bi še kaj na svitlo prišlo, naj poravna moj dedič.“

Oskrbnik: „Jaz sem vse tako zapisal kakor si želel; ali še hočeš to pred dvema pričama potrditi?“

Dekleva: „Če drugače ne velja, naj se zgodi, vendar priči ne smete vedeti, da me je k temu prisilil strah pred smrtjo; ne, to sem storil prostovoljno, kot pošten mož. Ah! joj!“

Oskrbnik pokliče dva kmeta, ki sta v dvorišču stala, da sta kot svedoka podpisala Deklevovo oporoko.

Dekleva: „Zdaj pač prosim za zdravnika. Ah, kako me po kosteh trga! O joj!“

Oskrbnik: „Idi in vlezi se tam-le v mojo posteljo.“

Dekleva: „Tedaj naj v vaši postelji smrti čakam. To je za-mé preveč časti; to se za-mé ne spodobi.“

Oskrbnik: „Kaj boš to! le vlezi se taj.“

Zdravnik je prišel in bil uže v veži od oskrbnika o vsem podučen. Resnega obraza mu je zapisal neko neškodljivo zdravilo ter naročil, naj ga proti večeru dobro zavijejo in domu popeljejo.

Grofinja, ki je bila nekoliko dni poprej na svojo graščino prišla, bila je tudi o vsem podučena ter mu je večkrat poslala dobrih jedil, tako da se je Deklevi v tej bolezni prav dobro godilo.

Črez nekatere mesece je peljal Dekleva v mesto žito na prodaj in ondi je videl različne igre in glumače. Pri nekem šotoru so njega in nekaj drugih kmetov v okrog postavili in z električnim tokom stresli. V prvem hipu se je Dekleva jako vstrašil misleč, da ga je spet mrtúd zadel; ko pa vidi, da se drugih nobeden ni vstrašil ampak so iznenadeni vsi veseli postali, zasvetilo se mu je v glavi, in ves srdit je prišel tisti večer domu.

Zdaj je vedel, kaj je oskrbnik ž njim naredil in vedno je premišljeval, kako bi se nad njim maščeval.

Ker je še takrat bila elektrika nova reč, hodili so glumači od vasi do vasi z malimi električnimi stroji, in z enim takim glumačem se je Dekleva pogodil, da mu je svoj stroj za nekoliko dni posodil.

Takrat je Dekleva obhajal zaroko svoje hčerke in h goščenju je bil tudi gospoda oskrbnika povabil. Gostje so se v veliki sobi zbirali, za gospoda oskrbnika pa je bilo vse v stranski sobi pripravljeno, kamor se je prišlo skoz lepo okinčana vrata, (ki pa so bila zavoljo gospoda oskrbnika v zvezi z električnim strojem, česar ni nihče vedel nego Dekleva). Pastirja sta morala na straži stati, da nihče ne bi šel skoz ta vrata. Z godbo so prišli po oskrbnika in z godbo in strelbo so ga spremljali do hiše. Hišna gospodinja je pričakovala oskrbnika pri vratih z belo posodo s kavo in mlekom v rokah

Ko pride gospod oskrbnik, hotela mu je kakor navadno vrata odpreti, pa v tem hipu zakriči in kakor je dolga leži na tleh in okoli nje črepinje drage posode in potoki črne kave in mastnega mleka.

Svojega začudenja in iznenadenja gospodinja ni ravno v prijaznih besedah izrazila, ki so kakor strele na gospodarja letele. Z metlo je napodila najpred gospodarja iz

veže, potem pa razmetla mlako, in kar je še ostalo, morale so dekle pobrati in osnažiti.

Oskrbnik se jej je smehljaje naklonil in omiloval gospodinjo, da je mesto njega ona bila od mrtuda zadeta, gospodarju pa je djal: „Bog je že vedel, da jaz danes nisem bil pripravljen svoje oporoke delati.“

14.

Špielfeldski grof in Črni Jaka.

(Po narodnih pripovedkah.)*

Svoje dni je živel v nekem mestu grof, poln muh in vragolij; ker v mestu ni mogel po svoji volji živeti, da ne bi svojemu imenu in stanu škodoval, zapusti mesto in si kupi grajščino Špielfeld, češ, tu ga ne bo nihče opazoval ter bo živel, kakor bo hotel.

Prav takrat pa je živel tudi v Špielfeldski okolici silno muhast in vragoljast konjski tat, sploh imenovan Črni Jaka. Da bi se grof hitreje s krajem in prebivalci spoznal, povabil je odličnejše osebe iz okolice na obed, in že takrat so gostje o vragolijah Črnega Jaka toliko pripovedovali, da se je grof pri svoji glavi in bradi zaklel, da tega dečka mora kmalu spoznati. Pri tej priložnosti opomni župan Št. Iljski: „Ko bi bili gospod grof pred včerajšnim na mojem mestu, spoznali bi bili Črnega Jaka, da bi ga gotovo svoje žive dni pomnili. Če ta lopov spod jezdeca konja vkrade, to ni kar bodi.“ Z glasnim smehom

* Prim. „Steierische Volkssagen“ XI. Floss.

potrdijo nekateri gostje, katerim je bila dogodba znana, te besede; grof pa zahteva, naj jim župan to čudno dogodbo bolje razloži. Župan ni bil sicer vesel tega povelja, vendar se tudi ustavljati ni upal, ampak nekaterokrat vzdihnivši pravi: „Že dolgo sem tuhtal, kako bi tega premetenega magarca — Črnega Jaka — v pesti dobil, kajti po celi občini je delal veliko škode in vkljub vsemu prizadevanju je vselej srečno pete odnesel. V nedeljo popoldne jezdim v krčmo doli ob Jareninski cesti misleč, da najdem ondi več sosedov, s katerimi bi se posvetoval o namerovanem lovu na Črnega Jaka. Prišedši v krčmo, me je silno osupnilo, ko ne najdem v krčmi nikoga druzega, nego samega pravega Črnega Jaka, ki je hlastno kos svinskega plečeta obiral in z dobro starino primakal. Morebiti je on mojo osupnjenost opazil, ker me je takoj jako prijazno povabil, naj se k njemu vsedem in mu pomagam, če se mi ljubi. Zagotovim vas, gospôda! da se je Črni Jaka ondi tako vljudno, pošteno in gosposko obnašal, da se mi je skoro zdela čast se ž njim pogovarjati. Govorila sva o tem in unem, in ko sem že iz same obupnosti, da danes nihče drugi v krčmo ne pride, več nego bi smel, starine posrkal, primakne Jaka svoj stol bliže mene ter šaljivo pravi, da dobro ve, s kakim namenom sem jaz v krčmo prišel, vendar mi tega ne zameri in če je meni prav, hoče tudi zanaprej moj prijatelj ostati.

Lehko si mislite, gospôda, da me je kurja polt obhajala, vendar sem se na videz delal srčnega; zarožljal sem včasih s svojim lovskim nožem, potipal sem svoja samokresa in tudi prav osorno govoril, češ, da mi je vse eno, ali je Črni Jaka moj prijatelj ali ne, ne bojim se itak nikogar. Črni Jaka mi zavrne, da se mi njega tudi ni treba bati, ker hudega neče nikomur nič storiti; nje-

govo veselje je edino tatvina, katero skuša vselej na duhovit in zvit način doprinesti, sicer pa živi duši ne stori nič žalega. Prekanjenost in zvijača ste njegovo orožje. Kolikor ga jaz poznam, govoril je resnico, in za me bi bilo bolje, ko bi mu bil veroval. Toda vino je v meni vzbudilo ošabnost ter rečem: „Jaz se ne bojim ne sile ne zvijače.“ „Menite? odgovori, čudno se smeje ter nadaljuje: Gospod župan! če je tako, pa staviva, da vam konja izpod vas ukradem.“ Gospôda! to je bila drzna, za me razžaljiva beseda, katerej sem moral ugovarjati. Jaka mirno vzame iz žepa mošnjo rekoč: „Vadlajva se torej! Jaz stavim 50 križakov.“ Da se mi krčmarica ne bi v obraz smijala, sprejel sem vadlo in postavil na petdeset sto križakov. Oba odštejeva denar krčmarici s pogodbo: „Če Jaka pride v osmih dnevih z mojim konjem, dobi ves denar, če ne, pa je ves denar moj.“ Med tem je bil Jaka že silno korajžen, pil je in pel in naposled plačal svojo in mojo ceho, češ, njega še nocoj v Jarenini čakajo na ples. Tudi mene je ta zviti tič spravil v dobro voljo. In ker je po Jakovem odhodu prišel ravno krčmar domu, pila sva še dalje ter se pogovarjala pozno v noč. Vabilo krčmarjevo, naj bi to noč pri njem ostal, sem ošabno odbil, ker nisem hotel za mevžo veljati. Pozno torej zasedem belca, pripravim si samokresa ter veselo dirjam proti domu.

Pred gozdom sem se pač ozrl naprej in nazaj, malo posluhnil, ali je vse varno, in želel sem, da bi mesto podkev imel konj mehke nogovice. Toda po mehki ilovnati zemlji konj ni ravno ropota delal, in tako sem srečno prijezdil sred gozda. Ondi pa naenkrat zaslišim tako žalostno javkanje in jokanje, da so mi vsi lasje po koncu vstali in roki ste mi tako trepetali, da bi bil z obema samokresoma gotovo na tri stopinje vola zgrešil.

„O jaz ubogi revež! O neskončno usmiljeni Bog. ali se ne boš mene usmilil in poslal krščeno dušo, ki mi bo pomagala, da tukaj ne zmrznem. O moje uboge noge, o moje lepe berglje! No, če pa že moram tu umreti, bodi vendar o Bog! moji duši usmiljen sodnik!“ Tako sem slišal tarnati misleč, da je kak tujec v gozdu pot zgrešil ter ne ve, ne kod ne kam. Usmiljenje se je v mojem srcu vzbudilo, da srčno jezdim na kraj, od koder sem glas čul. in najdem pod drevesom sklučeno človeško bitje. „Kaj vam je?“ vprašam osorno, da bi tresoč glas zatopil. „Ah gospod! usmilite se me“, prosi mož; „glejte, jaz ubog, plantav „falid“ sem tukaj sedel in ubogajme prosil, kar prilomasti pijani Črni Jaka, vzame moje berglje in jih obesi ondi gor na drevo, jaz reva z leseno nogo pa se še s torišča ne morem ganiti brez bergelj.“ Res so na bližnjem drevesu berglje visele. Ker se mi siromak v srce usmili, skočim s konja in dam uzdo njemu v roke, naj konja drži, dokler jaz na drevo po berglje splezam. A komaj sem bil jaz na drevesu, vrže berač od sebe raztrgan plajšč in pleseno nogo ter skoči na konja z dobro poznanim Jakovim glasom govoreč: „Z Bogom, gospod župan!“ Na to je zavriskal in strelil z mojim samokresom v zrak, da bi bil jaz skoraj samega strahu z drevesa pal. Kujon je jezdil naravnost v krčmo po moje križake. Jezen in osramoten splezam z drevesa in domu prišedši si še svoje nesreče potožiti nisem upal svoji jezični ženi.“

V zahvalo za to povest se vsi okoli mize zopet glasno nasmejejo, grof pa se je zopet zarotil, da tega človeka hoče spoznati in ga, če se da, v svojo službo dobiti. Po obedu so se gostje zahvalivši se grofu židane volje razšli razve Št. Iljskega župana, ki ni mogel pozabiti belca in svojih 100 križakov.

Grofu ni bilo treba dolgo čakati, da se spozna s Črnim Jakom. Drugo jutro namreč jezdi grof sam v Ernož. Zamišljen je sedel na konju in tuhtal, kaj mu je početi, ker brez vragolij mu je bilo življenje dolgočasno. Iz zamišljenosti ga zdrami konj, ki se mu naglo ustavi. Pred njim namreč leži na cesti čudno opravljen človek, in zdaj eno, zdaj drugo uho na zemljo pritiska, kakor da bi kaj poslušal. „Hej, s poti!“ zakriči grof. Človek na cesti ležeč pa daje z roko in nogo znamenja, naj čaka, in grof je iz celega obnašanja videl, da mora nekaj posebnega poslušati.

„Kaj h . . . pa poslušaš bedak bedasti?“ vpraša grof. Uni pa prst na usta položi in na pol glasno pravi: „Povodnji mož obhaja gostijo z morsko deklico in ravno grejo vsi gostje v slovesni procesiji v stekleni grad, kar se tu skoz razpoklino prav lepo vidi.“ Grof je bil strašno radoveden. Hitro skoči s konja ter oči in uho nastavi na razpoklino, ravno tako hitro pa uni skoči na konja, ga spodbode ter zdirja grofu iz oči in moči. „To je draga komedija“, mrmra grof peš gredé v Ernož. Ko pride zvečer tudi domu peš, pravi domačim, da je v Ernožu tujemu plemenitašu svojega vranca prav drago prodal. Toda že drugi dan je prišla resnica na svitlo. Rano namreč prijezdi grofovega vranca mlad snažno oblečen človek, izroči konja hlapcu, naj ga v hlev priveže, sam pa je urno stopal po stopnicah naravnost proti grofovim sobam. Hlapci in dekle so vsi prestrašeni šepetali: „Črni Jaka!“ Bil je res Črni Jaka, ki je včeraj grofu vranca na znani način odvedel, danes pa je prišel h grofu službe iskat. Prišedši h grofu se mu globoko prikloni ter reče: „Slišal sem, da želite Črnega Jaka spoznati in celo v svoji službi imeti. Tukaj sem zdaj. Ker pa grofovskemu služabniku ne pri-

stoji, da bi peš prišel v službo, kupil sem včeraj prav ceno vašega vranca, katerega ste gospod grof darovali onemu, ki vam je gostijo povodnega moža z morsko deklico pokazal.“ Mladenič in način, kako se je predstavil, je bil grofu všeč, in še tisti dan je bil njegov služabnik. In sedaj so se začeli v Špielfeldu dnevi polni smešnih in neumnih šal, prevzetnih in hudobnih vragolij, kakor bi bil vedno pust, da je sosede že groza obhajala, kaj da bo iz tega. Drug je drugemu nagajal in drug druzega hotel prekositi.

Nekega dne ukaže grof Jaketu, naj urno jezdi v Štras po zdravnika, ker njega strahovito zobje bolijo. Jaka obleče najlepšo suknjo in zasede konja ter jezdi v Štras. Ondi je živela vdovica školnikovica — gospa Josipina Virgulin, ki je imela kot poglavitno delo novice poizvedovati in razširjati. K njej, ne pa k zdravniku, ki je njej nasproti stanoval, prijezdi Jaka ter jo v imenu grofovem povabi v Špielfeld, kder bo grof o poldne obhajal zaroko s svojo nevesto. Zraven tega jej je naznanil grofovo željo, naj še drugih poštenih tržank seboj pripelje, kolikor jih do tega časa dobiti more. Med potom je še drugim starim babicam v okolici to naročil. Nobena povabljenih ni izostala, ampak vsaka je še po celi šereg drugih babic pripeljala. Točno ob dvanajstih so se zbrale pred gradom ter pod vodstvom gospe Josipine Virgulinove po širokih stopnicah šumele v košatih janjkah iz batista, damasta in svile v veliko dvorano. Tu najdejo na dolgi mizi pripravljene pipe, tabak, žganje, redkev, sol, luk in poper. Babe se vihale nosove in godrnjale, gospa Josipina pa jih tolaži, da menda niso v pravo dvorano prišle. Med tem naznani Jaka grofu, ki je še strašne bolečine trpel, da ga zdravnik že v dvorani čaka.

S kislim in nevoljnim obrazom pride grof v dvorano — kar ga na enkrat obsuje celi roj starih bab, ki vsaka z drugim glasom svojo čestitko deklamuje. Grof se tega prestraši, da bi skoro znak pal. Dokler so vse govorile, ni nič razumel, torej tudi ni vedel, kaj to pomeni. Ali ko vse vtihnejo, začne gospa Josipina s slovesnim glasom: „Prepričana naj bo grofovska milost, da nobena izmed nas ne dvomi: milostljivi gospod grof ste si izvolili za družico devico, katerej v celi deželi štajarski ni enake; vendar se drznemo prositi, da nam dovolite le en pogled na vilinsko bitje, s katerim se zdaj po naših srčnih voščilih želite zaročiti.“ Zdaj še le se grof zave, grozno usta odpre in zahrumi: „Da bi vas vse bes . . .“ ter jezno zapusti dvorano, iz katere so tudi babe z dolgimi nosovi odhajale. Zdaj se grof spomni, da mora to biti zduha Jakova in to se mu je tako dopadlo, da se je na glas smejal in na zobe čisto pozabil.

Nekega dne se grof sprehaja po bregu kraj Mure, kder so kmetje imeli veliko posekanega lesa. Tu pride grofu na pamet kmetom jako neljuba vragolija. Grof je namreč hodil navadno o slabem vremenu, ko ga ni nihče mogel opazovati, na breg in je za kratek čas posekana debla v Muro potakal. Ljudje so iskali in čakali hudodelnika, pa zastonj. Enkrat pa se Jaka z grofom nekaj spre in ga zarad maščevanja ovadi nekaterim sosedom, kdo in kedaj njihova drevesa v Muro meče. Ko gre grof zopet na svoje delo, čaka ga že pet čvrstih dobro našemljenih mož za grmovjem, in ko grof prvo deblo v Muro potoči, planejo od vseh strani nad-nj in ga primejo. Grof jih sicer neprestrašeno nagovori, in vpraša, kaj da hočejo in kaj o njem mislijo? Oni pa upijejo: „Ti si tedaj ta tat in hudobnež, ki nam je že toliko lesa po Muri splavil.

Čaj malo, da boš znal, kako se les seka, podrl boš nam zdaj vpričo nas toliko dreves, kolikor si jih v Muro zmetal.“ Grof se je branil in branil, pa zastonj. Grozeče pestnice in palice so mu od vseh strani žugale, dokler ni sekire v roko vzel. Ali grofu se vendar preveč zdi drevesa podirati in drva sekati, zato še enkrat ostro in jezno reče: „Pustite me, drugače ne bo dobro; kajti jaz sem grof in grajščak Špielfeldski!“ „Kaj?“ zahrumi eden; „tepec, misliš, da mi grofa ne poznamo? Naš grof so priden, pošten gospod, ki nikomur nič hudega ne storijo, in ti hostni tat bi se njim primerjal? Dečki vzemite svoje palice, in če le še enkrat to laž ponovi, vdarite po njem, da bo delal, ne pa našega gospoda obrekoval.“ Zdaj grof vidi, da ni šale, torej začne sekati in žagati, da mu pot curkoma po licu teče in so mu roke otekle in se mu na prstih žulji naredili. Naposled mu zapovejo še nekoliko polen naklati, da jih gospodu županu prinesejo v priznanje za njegovo skrb, da so vendar enkrat gozdnega tata zasačili. Ko tudi to opravi, spustili so ga z grohotom in smehom vsega zdelanega in trudnega.

Grof pa ni bil mož, ki bi tako sramoto brez povračila prenašal. „Zdaj gotovo mislijo, da jim danes ne morem nič več napraviti“, mrmra domu gredé. Doma pa takoj napolni hrganjo smodnika, vzame sveder in nož in dasiravno silno spehan, gre zopet v les po dežju in temi. Strašna nevihta je bila zunaj. Gredoč zasliši pod gradom z gošče pogovor. Iz pogovora jih spozna, da so bili tihotapci tabakarji, ki so tu prenočevaje se pogovarjali, kaj ko bi pogledali v gosposki hlev, ali nima grof kakega teleta za nje. „Kaj je njemu eno tele“, pravi eden, „zasačili pa nas tudi ne bodo ker v tem vremenu, ko še pes spod strehe ne gre, gotovo ne bo nihče okoli hlevov lazil.

„Pusti France te misli“, odgovori drugi. „Denešnji dan so moja babica umrli in ta dan me je vsake lumparije strah, ker so se mi že na ta dan celo prikazali.“ „Bedak!“ zakrohoče se France, „naj se pa še meni prikaže starka, če si upa. Hej! stara veša, pridí in prikaži se svojemu vnuku in njegovemu prijatelju, če si upaš. Dva korenjaka sva, ki se ne bojiva hudiča, ne beriča.“ V tem trenutku vrže grof izza grma zaporedoma trikrat v papirnem zavitku užgan smodnik, kar se je čudno zabliščalo, zakadilo in zašumelo, zraven pa grof s premenjenim glasom zahrešči: „Le čajta! že grem, da vaju seboj vzamem, malopridna lupeža!“ Ta dva junaka pa pustivša tobak in vse letita čez strm in grm in nobeden ni več mislil na grofovo tele.

Prav zadovoljen s to dogodbo gre grajščak svojim potem dalje ter v lesu poprej naklana polena navrta, v luknje smodnika nasiplje ter jih spet dobro zabije. Vesel, da se mu je vse tako posrečilo, gre domu.

Dva dni pozneje je bila v Špielfeldski grajščini zanimiva pravda. Cirkniški župan je tožil tri sosede, ki so ga že poprej večkrat zmerjali, da v lesu premalo pazi ter se njim po njegovi krivdi toliko lesa pokrade. Te tri je tožil, da so mu tri tolige drv pripeljali za priznanje njegove skrbi za občino, češ, drva so nasekana in razklana od jako imenitne in plemenite roke. Sinoči, ko žena s temi drvmi zakuri in župan veselo s svojo družino za pečjo sedi, razleti se peč s strašnim hrupom in sreča je, da cele koče ni razneslo. Prosi torej, da gosposka zatožene sosede presodi ter kaznuje, ker to škodo so mu naredili ali s smodnikom ali s pomočjo hudičevo.

Grof bi lahko smeha počil, ko je opazoval smešno obnašanje in še bolj smešno zagovarjanje zatožencev. Da

je dečke po imenu spoznal, ki so ga drvariti učili, bilo mu jo jako všeč. Pri celem preiskovanju o grofu ni nobeden besedice zinol, ampak vso krivdo so zavračali na nekega siromaka, ki je bil že večkrat v lesu zasačen, ko je suhlad pobiral. Razven majhnega svarila se jim tudi ni nič hudega zgodilo.

Ali pri tej priložnosti je grof spoznal, da je eden izmed zatožencev silno lahko- in praznoveren. Sosedje so ga sploh imenovali — okorni Miha. Tega ubogega Miha je zadela nova vragolija grofova, ktero si je o priliki te pravde iztuhtal.

Čez nekaj tednev je bil v Špielfeldu somenj. Okoli cerkvice so imeli krčmarji postavljene šotore, pod kterimi so bili ljudje po poldne že prav židane volje; tudi okorni Miha je bil med njimi in je po svoji navadi tako dolgo srabljivec nagibal, da ni mogel več po koncu stati. Da ne bi pri mizi napote delal, odnesel ga je krčmar na trato. To je bil ugodni trenotek za grofa, ki je tudi z Jakom pod šotore prišel in videl, kakšen da je Miha. Na njegovo povelje pride nekaj hlapcev, ki pijanega Miha naložijo in v grad v najlepšo sobano odnesejo. Okna so bila že dobro zadelana, soba krasno razsvitljena in s cvetlicami okinčana, z zlatimi preprogami in pajčolanom povešena. Miha so umili in obrili, v svilnato haljo oblekli in v mehko posteljo položili; njegovo obleko so pa shranili. Postrežniki kot krilatci oblečeni so za svilnatimi preprogami čakali, kedaj da se prebudi. Ko je že solnce visoko bilo, začne se v postelji obračati in mrmrati: „Sinoči sem enkrat pravo vino pil; to je bilo vredno denarja!“ Potem vstane in zakliče: „Neža, kde pa so mlatci, da jih še ne slišim mlatiti.“ Nato si začne oči brisati in ribati mrmraje: „In odeja — ta je iz samega žameta. Oho! glej!

glej! mesto pajčevine sama svilnata zagrinjala in mesto hodne srajce tako tenka halja! Ali sem zdaj še pijan? Ali nisem jaz — Miha? Pač, anti svoje hrapave roke še poznam. Hej! fanti: Jože! Janže! kde je ta stara?" — Med tem skoči iz postelje in se ves začuden ozira, ker od vseh strani se vidi v velikih zrcalih v svilnati dolgi halji, brez brade, kuštrave lase počesane in z dišečim oljem namazane. Zdaj tudi priplahotajo služabni duhovi, ki se mu klanjajo in ga poprašujejo, kaj da zapoveda. „Kaj bi zapovedal," pravi, „le vedel bi rad, sem li jaz „okorni Miha" s Špielfelda in kako sem prišel v to zacoprano grajščino?" Eden duhov mu takoj odgovori: „Nič se ne bojte gospod Miha, vi ste se zavoljo vašega prejšnega pijančevanja po smrti še le zdaj zavedli, ko ste že petdeset let v raju." — „Kaj, 50 let v raju?" pravi začudeni Miha. In vendar se mi zdi, da sem še sinoči pri sosedu Boštjanu pil, kder je tudi naš neumni grof zraven bil."

„Ah", vzdihne drugi postrežni duh, „ta grof je tudi že 42 let mrtev in pokopan. Pa on po smrti ni tako srečen kakor Vi, zatorej le bodite dobre volje in zapovedujte, kar želite; kajti vsak ne pride v raj!" „No, če je tako, pa naj bo," reče Miha: „prinesite mi kupico dobre slivovice." V trenotku je na srebrnem krožniku v zlati kupici dobil najboljše slivovice. Tudi zajutrek mu prinesejo in Miha je in pije, kar srce poželi. „Zdaj je pač škoda," pravi, „da moje Neže ni tukaj." Toda, dostavi smeje, „Bog je pravičen. Jaz sem imel pri njej do smrti pekel, ona pa ga ima zdaj po smrti." Če Miha ni nič zapovedoval, umaknili so se duhovi takoj za zagrinjala, kder so smeha pokali poslušaje njegovo mrmranje: kako da je zdaj na njegovem posestvu, kako pri sosedu itd. Postrežniki so bili sicer vsi enako oblečeni, ali eden je bil Mihatu po-

sebno všeč, ker je bil po obrazu čisto podoben grajski hišinji Marinki, za ktero je že na zemlji marsikterokrat skrivaj pogledoval. Ko ga Miha nagovori, pove mu duh, da je res tista Marinka, ki je njega že na zemlji rada videla zato so njo zdaj po smrti njemu za postrežbo odločili. „Ker zdaj po smrti nisem več z Nežo oženjen,“ pravi Miha, „ali bi se ne mogla midva vzeti?“ Ona mu ne odreče, če je njegova volja. in kmalu je Miha opazil, kako se vsi postrežni duhovi te gostije veselijo. Zaroko so že tisti večer napravili. Miha se pri tej priliki ni mogel zdržati, da ne bi bil pil, dokler ni pod mizo pal in ondi zaspal. Grof pa je razun tega dal v njegovo kupico še omamljivega prahu natrositi, da se gotovo do jutra ne bo vzbudil. Potem ga hitro preoblečejo v njegovo raztrgano obleko in ga odnesejo na gnoj pred Boštjanovo krčmo, kder je na predvečer bil zaspal. Ko se ondi prebudi, kliče postrežne duhove, pa nihče se ne oglasi, nego svinje v bližnjem hlevu. „Pa nisem več v raju? Res ne; oh kako visoko so zdaj zvezde, ki so se še sinoči nad mojo posteljo lesketale, da bi jih bil kar z roko prijel. Kde sem neki zdaj in kaj mi je početi?“ Tako je premišljeval, kar zagleda poznano bajto. „To je Boštjanova krčma! se ve da, saj še ima zdaj staro solnčno uro na steni.“ Ko na okno potrka, pokuka skoz okno stari Boštjan, Miha pa plaho zbeži, češ, to ni po pravem, ker Boštjan. je bil že tako star pred 50 leti, ko je on umrl. Po znanem potu tava proti domu, pa ravno naleti na patrolo, ki ga vpraša: kdo in od kod? „Ujmine!“ zakriči nad srenjskim beričem Krištofom. „ali še ti tudi živiš?“ „No, zakaj bi ne živel in ponočne potepuhe lovil?“ zarohni vprašan berič ter svoj bakreni nos malo povzdigne rekoč: „Od tebe pač ni lepo, Miha, da se po noči tod klatiš, dasi imaš doma

ženo, otroke in delo.“ Miha se nasmeje in reče: „Moj Bog, kde je moja žena! ali ne veš, kdaj da je že umrla? Tedaj gotovo tudi ne veš, da sem jaz po smrti v raj prišel, kder je tako lepo in tako dobro, da ni dopovedati. Le škoda, da so me iz raja vrgli, ravno ko sem imel zaroko z gospodično Marinko, ki zdaj gotovo po meni hudo žaluje.“ „Gospodično Marinko sem še sinoči videl v uradniji pri gospodu Joštu, in če ti Miha nisi lopov, ki si Nežo umoril, moraš biti bedak, ali kar je še hujše, magarec, ki se drzne v moji osebi gosposko za norca imeti.“ Patrola Mihata pelja v grajščino, kder se je moral zjutraj zarad svojega govorjenja pred sodnikom zagovarjati. Zdaj je bil trezen. Pripovedoval je na drobno in po redu svojo zgodbo, kako je v krčmi zaspal in se v raju prebudil in kako je spet v raju pri zarokah zaspal in se na gnoju zbudil. Pripovedoval je vse tako resno, da je sodnik, ki o grofovi burki ni nič vedel, z glavo majal in ni znal, kaj to pomeni. Mislil si je, da je Miha vsled svojega pijančevanja gotovo ob pamet prišel. Ker si ni znal pomagati, pošlje po Nežo in s pomočjo njene zgovornosti so mu dokazali, da je imel le tako lepe sanje v pijanosti. Čisto pa ga vendar niso mogli pregovoriti, ker jim je zmiraj kazal na obrito brado. češ, tega mu vendar ne morejo vtajiti, da je obrit prišel iz raja. Ta tako srečno izpeljana burka je grofa jako veselila.

Kmalu potem grof opazi, da njegov zvesti Jaka nekaj časa že nenavadno tih in pobit okoli hodi, da se ogiblje veselih družb in da se sploh tako obnaša, da bi bil vsakemu drugemu priljubljen služabnik, samo muhastemu grofu ne. Ni dolgo trajalo in izvedel je tudi temu vzrok. Na Plaču je živela pri svojem očetu, enookem godcu Hopsu, lepa hčerka. Ta je bila vzrok Jakovi spremembi; kajti

dekle ni bilo samo lepo, ampak tudi pridno; pa njen oče, bogat godec, resen in oster mož, je več držal na svoje dobro ime, kakor na vse Jakove obljube. Da bi torej ne bil samo hčerki všeč, ampak bi se tudi nepriljudnemu starcu prikupil, sklenil je Jaka čisto drugačen človek postati. Grofu pa Jaketova sprememba ni bila všeč in sklenil je na čuden način zvezo med godčevo hčerko in Jakom razrušiti.

Grof, čuden posebnež, je bil skoro z vsemi sosednimi plemenitaši v sovraštvu. Nekega dne pa povabi vse svoje sovražnike na sijajen ples, pri kterem je Hops s svojimi godci godel. Hops je svoje izbrane godce dobro izuril in gostov se je tudi veliko nabralo, tako da so bili tega plesa vsi veseli. Godcem je bil iz desek prostor narejen v dvorani ravno nad veliko pečjo. Ples se je začel in vse je bilo dobre volje: tudi grofa že dolgo niso videli tako veselega. Kmalu pa godci opazijo, da od peči gre vedno veča vročina in da njim ondi gori ne bo dolgo mogoče ostati. Hops vdari z ločecem po goslih in vsi prenehajo ter hočejo z nad prevroče peči zlesti. Toda grof stopi z dvema samokresoma v roki pred godce in žuga vsacega vstreliti, ki neha gosti ali se drzne dol iti. V groznem strahu, kaj da bo iz tega, godci niso več mislili, kaj godejo, ampak kako da bi se vedno veče vročine rešili; zato so delali pravo turško muziko, po kteri gostje niso mogli plesati. Tudi usmilili so se vsem ubogi godci, ker je za njihovim hrbtom peč že vsa žareča bila, njihova obleka se je že smodila in jim pot curkoma tekel po licu. Prosi torej eden grofa, naj prenehajo plesati in naj odpusti godce. Ali zdaj še le grof resno čelo napravi, vrata zapre in vsem resno nasvetuje v dvorani ostati, če njim je življenje ljubo, kajti zunaj dvorane so pod vsemi podi

nastavljeni podkopi, ktere prvi, ki iz dvorane stopi, omrsi in potem je vseh konec. Grozen strah se polasti vseh, zlasti gospodičen, ko spoznajo, v kako nevarno past je grof vse svoje sovražnike speljal, in med tem ko so godci v smrtnem strahu skoro na pol pečeni divje piskali, trobili in cicali, ko je skoz vsa odprta okna komaj toliko hlada prišlo, da so mogli dihati, pravi grof resno, da je on vse to tako osnoval na prošnjo svojega zvestega Jaka, ki se hoče maščevati nad Hopsom, ki mu neče svoje hčere dati. Nekteri so na to Hopsa in Jaka glasno psovali, drugi pa na tihem molili, naj jih Bog le še zdaj reši smrti ognja. V naj večji zmešnjavi se grof tiho skoz skrivna vrata izmuzne. Komaj opazijo, da grofa ni več v dvorani, poskačejo godci iz svojih vic, gospodje zlomijo vrata — ali zdaj se spomnijo nastavljenih podkopov, in nobeden si ne upa iz sobe. Nekteri drznejši vendar prestopijo prag in srečno do stopnic pridejo. Ko drugi to vidijo, vderejo za njimi vsi mladi in stari iz dvorane in grada domu.

Med beguni je bil tudi Jaka, ki se je strašno jezil, da mu je grof po tej vragoliji vso nado pokopal, kajti s tem ni le očeta Hopsa razžalil, ampak se tudi hčerki zameril, ker je grof nanj vso krivdo zvrgel. Zavoljo tega je Jaka pobegnil iz Špielfelda proti Ogerski meji, in čez nekaj tednov so že govorili okoli Radgone o nekem mladem in zvitem tihotapcu, ki cele vozove tabaka z Ogerskega na Štajarsko spravlja, pa ga nihče ne more zasačiti. Prebival je v majhni koči tik meje na Štajerski zemlji Cankovi nasproti ter je včasih ondi v veselih družbah gostil svoje tovariše tihotapce. Dolgo časa je tako delal. Enkrat pa je nadzornik mejnih stražnikov za gotovo izvedel, da ima Jaka — ta je namreč bil oni zviti tihotapec — v svoji bajti več centov ogerskega tobaka. Zbere torej več

dobro oboroženih tovarišev in se ž njimi prav varno bliža njegovi koči dobro vedoč, da tega človeka zasačiti ni lehko delo. Že so v velikem kolobaru kočo tako obstavili, da brez njihove vednosti nihče ni mogel ne tje ne nazaj.

Sicer pa je takrat malo kdo bil na cesti, ker je kuga po celi Štajerski hudo razsajala ter so se ljudje velikega strahu pred kugo v svoje hiše zapirali. Varno se bližajo koči; okoli poludneva pridejo čisto blizu, torej gresta samo dva tje ne brez strahu, ker vidita vsa okna in vrata na stežaj odprta.

Ko v kočo stopita, zagledata na prostem odru s črnim plajšem pokrito truplo; obraz pa je bil z belim prtom zakrit. Poleg trupla na stolu je medlo brlela luč. Sicer je bila hiša prazna. le Jaka je hodil po hiši gori in doli velik paternošter v rokah držeč. Eden prišedših vpraša: „Kaj to pomeni?“ Jaka mu ihteč odgovori: „Saj vidita, gospoda, da je moja ljuba, uboga ženka za kugo umrla; in ah! kaka je, še poznati je ni mogoče. tako so jo kužne bule spremenile. Pojdita, gospoda bliže in poglejta ubožico.“

„Ko bi bedaka bila,“ pravi nadzornik, in nazrd skoči iz hiše, njegov tovariš pa za njim. „Prosim gospoda, vidva sta menda prišla moje koče preiskavat; vse bom vama pokazal in odprl, samo naj še prej enkrat svojo ljubo ženko poljubim“. Glasno cmokne na odgrnjeno lice potem pa gre vun za stražnikoma, ki pa se mu naglo, umikata in celo z nastavljenim orožjem branita, da bi se ju ne dotaknil. Ko stražnika odideta, odgrne Jaka plajšč in prt ter varno shrani tabak, iz kterega je bilo na odru ležeče truplo zgneteno.

Čez leto dni umrje v Špielfeldu muhasti grof, zato se Jaka vrne zopet v svojo domačijo, ondi se oženi s

hčerko godčevo in nekdaj preklicani konjski tat in tihotapec Črni Jaka postal je pošten in premožen kmet, kterega so vsi sosedje spoštovali.

15.

Zdravniški poskus.

V predmestji nekega mesta na Slovenskem je živel krčmar, zvest svoji obljubi, da hoče svojim gostom vedno z dobrim vinom streči. Zavoljo tega je imel tudi vedno dosti gostov, čeravno je bila njegova gostilna zvunaj mesta in nekoliko s pota. Ker je vselej točno plačeval, rad bi mu vsak svoje vino prodal, ali on ga ni od nikogar kupil, če se ni popolnoma nanj zanesel, da ima dobro vino. Tako je tedaj naš krčmar imel vedno dobro vino, in vedno dosti vsakdanjih gostov. Okoli jednajste ure predpoldnem so se navadno pri njem shajali mestni zdravniki, ki so gredoč od bolnikov domu tukaj se nekoliko pogovorili in kupico starine posrkali. Nekega dne jim je zmanjkalo učenih zdravniških pogovorov, ker skoro v celem mestu ni bilo bolnika; zato so začeli govoriti o trdnem krčmarjevem zdravji.

„To mora drugače biti, reče dr. Jesih; tega deda moramo pregovoriti, da je bolan.“

Drugi temu pritrdijo ter se pogovorijo, kako da se hočejo tega lotiti. In tako je nastala naslednja ne ravno hvalevredna burka.

Da se pa naslednje laže razumeje, opomniti je, da je krčma stala kraj ceste, zdravniki pa so se vselej shajali

na vrtu, od koder se je čez dvorišče videlo k vratom, kder so gostje prihajali.

Ob ednajstih je uže vsak dan krčmar stal pri vratih in pričakoval svoje goste. Tako tudi drugi dan potem, ko so se zdravniki zoper njegovo zdravje zarotili bili.

Prvi pride ta dan dr. Agrež.

Dr. Agrež: „Dobro jutro, oče krčmar!“

Krčmar: „Bog ga daj, gospod doktor!“

Dr. Agrež (pogledavši krčmarja): „Ali se danes ne počutite dobro?“

Krčmar: „Pač.“

Dr. Agrež: „Pošljite mi glažek starine.“ (Naročivši to gre na vrt.)

Dr. Baloh (prišedši do vrat kliče za Agrežem): „Čaj, čaj! jaz sem uže tudi tukaj. Gospod krčmar, glažek vina! No, kaj pa je Vam danes?“

Krčmar: „Meni? Nič mi ni, gospod doktor.“

Dr. Cebe (prisopiha s palico pod pazduho in kriči): „Kakšna vročina! Gospod krčmar, danes pa le prav hladnega glažek! (Ostro ga pogleda). Ali ste danes bolni?“

Krčmar: „Jaz? O ne! (Bojazljivo). Mislim da ne.“

Dr. Cebe: „Bi mi tudi žal bilo.“ (Majaje z glavo odide na vrt.)

Krčmar pokliče natakarja in ga vpraša: „Jaka, sem li res bolán videti?“

Jaka: „Jaz ne vem; pa zdravniki vsi tako pravijo.“

Krčmar: „Tedaj že mora nekaj na tem biti.“ (Prestrašen kliče svojo ženo.) „Marta. Marta! kde pa si?“

Marta pride iz sobe in vpraša: „Kaj bi rad?“

Krčmar: „Poglej da me no, pa dobro.“

Marta: „Saj sem te že tolikokrat videla. Zakaj bi te morala zdaj spet ogledovati?“

Krčmar: „Ali nič ne vidiš?“

Marta: „Níč, čisto nič! Kaj bi pa naj videla?“

Krčmar: „Glej, vsak zdravnik, ki je do zdaj k nam prišel, vprašal me je, ali sem morebiti bolan, ker sem tako slabe kože.“

Marta: „Kaj še! Ali morebiti tudi čutiš, da ti ni kaj prav?“

Krčmar: „Tega ne, pa zdravniki.“

Marta: „Ah kaj, tvoji neumni zdravniki —“

Dr. Dimež: „Lepa hvala v imenu vseh zdravnikov, gospa Marta, za tako lepo pohvalo! Sicer pa vam želim prav dobro jutro!“ (Hoče smeje se mimo iti, pa gospa ga zadrži.)

Marta (v zadregi): „Gospod doktor, vi me niste prav zastopili; moj mož —“

Dr. Dimež (pogleda krčmarja): „Moj Bog, kaj pa se je z vami zgodilo, gospod krčmar?“

Krčmar (Marti): „No, zdaj pa sama slišiš!“

Dr. Dimež (sočutno): „Ste mar boláni?“

Krčmar: „Ah, gospod doktor, jaz — jaz ne vem “

Marta: „Jaz mislim, gospod doktor, da mu ni nič, ali on je strašno bojazljiv.“

Dr. Dimež: „Ljuba gospa! včasih človek že dolgo bolezen v sebi nosi, predno jo v resnici čuti —“

Krčmar: „Slišiš zdaj?“

Dr. Dimež: „Sicer pa mislim, da pri vas ne bo nič nevarnega. (Gredoč v vrt.) Pošljite mi glažek starine.“

Marta (možu): „Pojdi vendar proč od vrat, in ondi le (kaže na stol) se vsedi, da ne bo veter po tebi pihal.“

Krčmar (ves prestrašen se vsede in tiho govori): „Marta! pazi, kadar pride Dr. Enci, ter mu reci, naj k meni malo pogleda.“

Marta: „Kedar se o volku govori, rad pride. Zdaj bomo slišali, kaj da ta poreče.“

Dr. Enci (prišedši do vrat žvižga znano melodijo, potem po glasno zakliče): „Oče krčmar, glažek starine, pa dobre!“

Marta: „Gospod doktor, če vas smem prositi, pogledite malo k mojem možu.“

Dr. Enci: „Kaj pa je; saj menda ni bolen?“

Marta: „Ne vemo, kako da je ž njim.“

Dr. Enci (stopa kakor po navadi urno, ko pa krčmarja zagleda, naglo obstoji ter se mu počasi bliža govoreč): „Vi ste bolani, oče krčmar.“

Krčmar: „Tako — so — mi — tudi — drugi — gospodje — rekli.“

Dr. Enci (držeč v levi roki uro potiplje z desno krčmarjevo žilo): „Pokažite jezik. Tako! (Obrne se k Marti.) Vaš mož mora v posteljo. Naredite mu kamiličen čaj, in ko bode lačen, dajte mu malo mlečne juhe, pa ne preveč. Tako, mislim, bode jutre zopet vse v redu. — Pošljite mi na vrt glažek vina.“

Marta: „Takoj. Lepa hvala gospod doktor.“ Natakar gre po vino, krčmar se poda v posteljo, Marta pa hiti v kuhinjo čaja kuhat.

Zdravniki so bili na vrtu prav židane volje. Vsak, ki je na vrt prišel, moral je povedati, kaj da je dosegel; in ko pride dr. Enci ter pove: „Debeli krčmar uže leži v postelji in pije kamilični čaj,“ so se glasno zakrohotali, da se jim je njihov poskus tako izvrstno posrečil. Tisti

dan so pustili krčmarja v postelji, drugi dan pa grejo trije izmed njih k njemu, in ko so videli, da je popolnoma zdrav, dovolili so mu vstati, ter mu naročili, naj si vzame, če je lačen, klobaso in bokal starega vina, da se prej do dobra okrepi.

Kratkočasne povesti.

Zbral

Lavoslav Kordeš.

Dvorski.

Češki spisal Alojz Jirásek.

Pripovedoval vam bom o blagem človeku. Imenoval se je Dvorski. Škoda, da ga niste poznali, škoda, da niste mogli pogledati v ta iskreni obraz in jasne oči. Kakšen je bil mlad ne vem. Ali ko so mu že lasje osiveli, bil je njegov obraz še čvrst in rudeč, in pod gostimi obrvmi svetile so se sive, jasne oči kakor voda v potoku. Res je čas tu pa tam vrezal marsikatero gubo, vendar bi zaradi tega nikakor ne mislili, da ima že šestdeset let.

Vidite, zdaj ide Dvorski ravno po mejici. Ni velik, pa širokih pleč in navaden pas bi mu ne bil zadosten. Lica je okroglega. Jopič nosi črez ramo. Ima črne hlače in do kolena črevlje. Kako se ponaša s svojo porcelanko. Modri oblački dima se vzdigujejo za njim v dišečem jutranjem vzduhu. Ako bi bila nedelja, videli bi njegovo lepo zrezljano pipo s srebrnim okovom. Ustavil se je. Na meji v obilnej travi modré se zvončki in poleg cvetijo gosti „šlebederci Device Marije“. Materina dušica diši danes sosebno prijetno; konjičku tu v travi tudi to silno ugaja. Dvorski gleda na zlatečo se pšenico, nad katero metulji poletavajo. Letajte, letajte metuljčki, pšenica rumeni in kmalu si Dvorski pozove ženjice, in te vam ž njo vred požanjejo modriš in divji mak. Dolgo že ne bo dotlej. Danes stavijo Dvorskemu na bregu rž; šel je tja za ranega jutra gledat, nesel je ženjicam kruh s sirovim maslom in žganje za zajutrek. Glej, zdaj je prišel črez

mejo, ide počasi, potem okolu še zelenega ovsa in že je na vrtu. Ide v senci hrušek in jablan in že je na dvoru. Staro in znamenito je to poslopje Dvorskega. Temelj in spodnji del sta iz rudečega kamena, vse ostalo je iz lesa. Streha krita je s slamo, katero je bežeči čas zravnal; dež jej je opral žolto barvo, in zelen mah se je kakor baržunova (žametna) preproga po njej razgrnil. Pri žlebu rastejo cvetlice, kakor čop streho kraseč.

Na belih svislih je s švabskimi črkami zapisano:

„Ta hram sezidat' jaz sem dal;
Ne vem, kedo v njem bode spal;
Varuj ga tuge in nadlog,
Osreči tistega moj Bog.

Na svoje stroške sezidal J. Dvorski 1782.“

To poslopje je najstarše v občini, in mnogo povesti se o njem pripoveduje o zimskih večerih pri preji. Mi ne bomo čakali do zime, marveč pojdemo k Dvorskemu in on nam kaj pove. Pogledal je nas zvedavo in se nasmejal. Ali prej si moramo vsesti na klop k oknu, od koder se vidi na zeleni vrt s košatim drevjem in dalje po polju, katero se kakor prot vleče po dolini, potem se popenja više, dokler pod lesom ne izgine.

„Pripoveduje se marsikaj o našej kmetiji, ali vidite — človek — zaradi slučajnosti — ne more vsemu verjeti. — Ali kar mi je rajna moja babica pogosto pripovedovala, to morate verovati, kajti to je njena mati, moja prebabica na svoje oči videla. Bila je ravno žetev, in vse dekle in preded bili so na njivi. Prebabica samo edina je bila doma in je pripravljala obed, katerega bi ženjicam na polje poslala. Ravno je zvonilo popoludne, ko je lonec iz peči postavila. Kar se je nekje vzela, kar se je vzela — čudna

ženska in stala je prav zraven prebabice. Bila je črna kakor ciganka, lase kakor gavran črne je imela razpuščene in oblečena je bila tako, kakor pri nas ženske ne hodijo.

Prosila je prebabico, da bi jej dala jesti, ker je zeló lačna. Kjer je toliko pripravljeno, tam se lahko še jeden nasiti. Prebabica jej reče, naj se vsede, in prinese jej krožnik polen juhe na mizo. Ali na jedenkrat sliši cinkot krožnikov in žlic, — pogleda na polico, kjer je imela svoje rožnate krožnike, — saj še tam-le enega vidite, imam ga za spomin, — a kjer ni nič, tam ni nič — gleda na mizo in čudna reč — vidi vse krožnike okrog po mizi, in cinkalo je to, kakor bi nekdo ž njih jedel. Ali zraven te ženske ni nikogar pri mizi videla. Vsa začudena gleda na njo prebabica, in že jo je strah obšel in že je hotela pobegnoti, kar je vstala ta čudna ženska in se zahvaljevala babici za jed. „Nečem tega zastonj“, je dejala, „boš na me pomnila. Poslopje tega, dokler še od njega kak tram stoji, ogenj ne oškoduje. Bodite brez skrbi.“

Tiho kakor tenja je odšla. Rajna prebabica je šla za njo, da bi pogledala, kam pojde. Ko je stopila na prag, videla je, kako gre proti Kleprlikovej gori, proti onemu lesu, katerega skozi okna vidite. Da bi ženo bolje videla, zakrila si je z dlanjo oči in kaj rečete — celo tropo jednakih žensk je videla okrog one, ki je pri njej jedla. Zdelo se jej je, da se niti zemlje ne dotaknejo, hitele so kakor po vetru, dokler v lesu niso zginile. Ko je prebabica v hišo prišla, hotela je djati jedila v košarico. Ali kaj bo djala? Piskri bili so prazni. Zdaj je še le spoznala, da so vse te ženske pri njej jedle, dokler niso ženjicam kosila pojedle. Krožniki so pa bili čisti. Prekrižala se je prebabica, vendar je bila radostna, da se je to tako

zvršilo. Bile so to divje žene*), in glejte, niso se zlagale. Ne dolgo potem je gorelo pri nas in v kratkem bi se vse znabiti vpepelilo. Prav pri posiopji je gorela koča, iskre in škodlje so letele na našo streho — in vender niti steblo ni zgorelo.“

„To je čudno“, smo dejali.

„Čudno je res, ali na svetu se zaradi slučajnosti mnogo godi. V starih časih se je marsikaj prigodilo, ali zdaj — so ljudje neverni.“

Ravno je dokončal svojo povest, že prinese njegova žena na mizo kruh in sirovo maslo. Čvrsta še je, kakor dekle, da si že ima štirideset let za seboj. Njeni lasje črez čelo za ušesa počesani, pod pisanim robcem, še so črni in se svetlé kakor v mladosti; tem čisteje gleda iz njih belo čelo. Najedli smo se in odložimo nož, ali Dvorski vabi nas neprenehoma: „Le jejte, če vam diši. Pri nas je vse priprosto, ali dobro menimo. Ne dajte se zvati.“

Dvorski je nad mero gostoljuben. Tujca pogosti, kakor premore in rad se ž njim pogovarja in izprašuje, kaj je novega po svetu. Razumi se ž njim in „zaradi slučajnosti“ moral bi ta pa ta mogočnež tako učiniti in to bi moralo zopet tako biti.

Prosjak (berač) ne odide brez miloščine od njegovega praga, in če nema kdo, kam bi glavo na noč položil, naj ide samo v „dvor“.

Dvorskega poznajo po vsej okolici, govoré o njem piskrovezi in komedijanti. Tem vsem nudi zavetje.

Ali enkrat je prenočil nekoga, ki še „zaradi slučajnosti“ nikdar ni pod njegovo streho spal.

Dvorski jo je rad zabrusil „pod skalo“; tako se je zvala mala krčma, ki je za vasjo pri cesti blizo starega,

*) Tudi na Pohorji je znana jednaka pravljica.

opuščenega loma pod lesom se belila. Od tod je prišel enkrat, ko je šlo že na dvanajsto uro. Pri stari jablani, ki je blizo oken veje svoje razprostirala, se je ustavil začuden pod drevo gledaje, ker je temno postavo zazrl.

Polna luna je osvetljevala obraz tujcu, ki je bil bled kakor pomladanski sneg. Vpadlo, kalno oko je gledalo v bledo od lune razsvitljeno daljavo. Kostanjevi lasjé so padali revno oblečenemu tujcu na rame. Popotnik bil je očividno mlad, ali muka in bolest ste bili vdrti v njegovem obrazu. Tako globoko je bil otožen, da niti Dvorskega ni zapazil, ki je nad njegovo glavo gibajoč se stal. Votel, suh kašelj se je izvil mladim prsim, h katerim je krčevito bledo, zmrzlo roko pritiskal. V luninem svitu se je na prstu zalesketal prstan. Kašelj je prebudil tujca iz spanja, in kalno njegovo oko je obtičalo na Dvorskem. Na vprašanje njegovo je pa zmajal z glavo žalostno se nasmehljaje. Govoril je na to, ali Dvorski tega ni razumel, niti ni mogel izpraševati, kaj hoče.

Nemški je nekoliko umel, ker je bil kot fant na zamenji, hrvatski to tudi ni bilo. Ležali so tu le pred nekaterim časom Hrvati na granicah, in torej bi bil hrvaščino zaradi posluha spoznal, poljščino bi bil razumel — Bog vedi, iz katerih krajev sveta je ta bledi bolni dečko bil, s katerim se je z znamenji toliko porazumel, da prosi prenočišča. — Radovoljno ga je vzel seboj in nasitivši ga mu je odkazal mesto v škednju na slami, in pridjal mu še odejo. V jutro se tujec ni prikazal. Dvorski je šel gledat na škedenj, misleč, da je ptiček znabiti že izletel. Ali kako se je ustrašil!

Še le zdaj o svitlem dnevu je spoznal, kakšen je ta ubožec, ki se je silil da bi vstal, vendar je zaradi slabosti zopet padel na slamo.

Dvorski je neopazovan slišal njegove bolestne vzdihljeje in proseč izgovorjeno íme „Marija“.

Blagi kmet je bil ganjen in tem iskreneje je ljubil tujca, ko je spoznal, kako je pobožen. Odnesli so mladenča v sobico pripravivši mu posteljo. Posli so se čudili, da takega klateža vsprejme. Imel je vse za prazno besedičenje.

Tujec je ležal tího, niti javkal ni. Solze so mu celo vstopile v oči ko je videl toliko ljubezen kmetice in Dvorskega. Govoril je njim pogosto z ginljivim glasom, toda niso ga razumeli. Poslušali so mnogokrat v prikleti, kako je bedni mladeneč poluglasno govoril, kakor bi molil. Včasih je zopet zavpil slabim, tresočim se glasom tako, da je v srce človeka zabolelo. Enkrat je postala kmetica v veži nad pragom in poslušala čudne pesmi, ki so tako žalostno, otožno donele. Tako krasnega speva še ni čula. Tega bi niti Strof, ki je na koru „solo“ popeval, ne znal.

Ko se je v izbici mračiti začelo, pel je mladenič za trenotek zopet. Ali te pesmi niso bile že tako tesnobne, niti glas tako resnoben, in Dvorski je menil, da bi se mogle, „zaradi slučajnosti“ peti v cerkvi.

Tujemu mladenču ni bilo bolje.

Redko kedaj je še govoril in ni več popeval. Ubožec je bil tih kakor pena in po cele ure je gledal zamišljeno na vrt in dalje proti sinjim goram. — Poklicali so mu duhovna.

Drugi dan v jutro, ko je šel Dvorski v izbico, ni slišal več težkih vzdihljejev tujčevih. Desnica, bela in suha, se je v smrtnem boju k prsim stisnila. Na prstu se je svetil zlat prstan. Na prsih so našli v majhnem okvirji na črnej vrvici, obešen okrog vratu temen koder lasov. —

Je li bil ta koder materin ali ljubičin?

Dvorski mu je zatisnil oči. Pokopali so ga tiho pa dostojno. Danes je že grob njegov pozabljen, in nihče ne ve, kje počiva ubogi tujec. — —

Kakor se vidi, ljubil je Dvorski gostoljubnost. Hvalili so ga starčki, kedar so se včasi po ranej službi božji pri kupici sešli ter se spominjali na stare dobre čase. „Ta je še iz starih časov“, dejali so, ti „Staročehi“. Ali mlajši kmetje so se smijali, kedar so na ta stari dvor z zeleno streho gledali. Ako bi oni tako živeli, zidali bi si od dna in bi imeli bržkone denar. Ali Dvorski! Jedel je s posli, ni bil zapravljivec, in ni gledal na zunanjo lepoto, in Dvorska si tudi ni po strani pripravljala in tako je šlo pri njih, da so leto za letom izhajali. In za koga bi tudi skrbel, ker otrok ni imel.

Podajmo se zdaj zopet k njemu. Za lesom, katerega jeden del je v njive predelal, pokladajo mu rž. Mrak se že bliža iz črnega lesa, razprostira se po višinah, dolino zagrnivši. Ženjice so odšle in po časi za njimi gre Dvorski. Krene po krajšem potu skozi les. Tihota sveta je okrog. ptice so zaspale, niti vejica ne drami njih spanja. Kdo bi se tu ne zamislil! Dvorski je skrižil roke na hrbtu, glavo naklonil. Premišljuje o polju, o letini, o juteršnjem dnevu, ide in ide in niti ne ve, da je že pod lesom. Po golej, s travo in s protjem obraščenej rebri gre dol. Naenkrat se ustavi. Kakor bi se prebudil iz spanja, ozira se okrog. V „malem dolu“ je, na lepem in prijaznem mestu. Na desnej je reber, po katerej je šel, nad njim temni les, na levi je manjša brežina, na katere ravnem hrbtu se žito rahlo ziblje, spredi belijo se koče in poslopja vasi med temnim drevjem. Nad glavo vise mu dolge veje bele breze, poleg katere je gromada kamenja, kakor spomenik davno zaspalih junakov.

Zašumeli so dolgi, tanki lasjé starikave breze, in vzdihljej njihov je pokazal tu pa tam zvezdico. Poskočila je nad črnim lesom, kakor bi iz sinje globine neba kvišku se vzdignila. Močen je glas gibajoče se breze, močen je lesk zvezde — vzbudil je to, kar je davno prešlo, — vzbudil je rahel spomin na čase minule. Dvorski stoji tu zopet, kakor pred mnogimi leti, stoji tu kakor mladenič, ko mu je srce silno bilo. Kako bi mu glasno ne utripalo, kako bi mu v mladih prsih ne poskočilo od radosti, ko je k njim stisnil deklico, tako lepo, blago in zvesto! Oklenila se ga je kakor golobica, njene jasne, odkritosrčne oči gledajo v njegov zarudel obraz in smeje se tako blaženo.

Kako je srečna Ivana Kordova!

Tako pošten, tako lep fant in vrhu tega iz kmetije se je zaljubil tu v dekle iz koče. „Kaj na njej ima“, dejale so dekleta, „tako je drobnička, kakor bi niti iz vasi ne bila.“

Toda Anton je vedel zakaj jo ljubi, ker jej nobena v vasi ni jednaka. Ivana niti temu verjeti ni hotela, da bi jo mogel imeti rad. — Bila je srečna, ganjena, ko jej je pravil, kako jo iskreno ljubi. V tem trenutku je pozabila na vse, tudi na svojega starega očeta, in da je Tonek kmetski sin, v tem hipu živela je le zanj, samo v njega so bile oči obrnene. Ali ko sta se razšla, ko ni že več breza nad glavo njeno šumela, in so zvezde samo v izbico njeno zrle, tedaj je žalostno sklonila glavo in gledala je s skrbjo v bodočnost.

„Bog me le tako skuša“ — mislila si je — „to je preveč za me ubožico.“

Krčilo se jej je srce, kedar se je spomnila, da pride enkrat ločitve čas. Ni mislila, da bi ž njo Anton samo se igral, verjela mu je trdno. — Ali oče njegov! — Če

bi to mogoče bilo, rekla bi mu: „Pojdi k nam v kočo in bodemo v miru živeli.“

Stari Dvorski, oče Antonov, ni maral iz prva za sinovo ljubezen in smijal se je, kedarkoli so mu o njej donašali vest. „Mladost — mladost“ je zaklical navadno, misleč, da Tončku brzo ta neumnost prejde.

Menil je, da njegov sin ne bode mislil na ženitev s tako ubogim dekletom. — Znabiti bi zoper njo ničesar ne imel, ali kmetija njegova je zadolžena do poslednje škodlje, -- to ga je sililo k drugim željam.

Mater Dvorsko je jezila ta znanost sinova z Ivano in pogosto mu je razodevala, da nje to ne veseli.

Stari Dvorski je podedoval posestvo zadolženo, in kjer je že dolg, raste pa raste, da čez glavo zraste. Vrhu tega se je najstarši sin šolal, in to je tudi nekaj stalo, in po vsem tem je umrl, ko je že imel biti v duhovna posvečen. Kakoršna je bila žalost na domu, niti vam povedati ne morem.

Stari Dvorski je pogledal užaljen na svoje nedorasle otroke. „Prišli ste ob mnogo“, mislil si je. Vedeli so po vasi, da je Dvorski zadolžen, da bi pa tako globoko v dolgovih tičal, to jim niti na misel ni prišlo. Le on je to predobro vedel in slutil, da imetek jedva do smrti svoje obdrži. A če bi — kaj bi bilo z otroci. Bil je vedno zamišljen in večidel čmeren. Bila je ta misel zanj neznosna, da vtegne stara kmetija, na katerej so od nekdaj njegovi dedi bili, priti v tuje roke. Antona, ki je vse dobro vedel, je to tudi žalostilo. Prenesel bi konečno zgubo posestva, ali mali bratje in nedorastla sestra! Govorila sta z očetom o tem in Anton je svetoval, naj kos posestva proda, ker bodo obresti v kratkem času inače vse požrle.

Kakor razžaljen je povzdignil glavo stari Dvorski in čudno je sina pogledal.

„Jaz bi kaj prodal od svojega posestva?“ rekel je črez nekaj časa. „Oča in ded sta v celoti ga obdržala in vnuk bi ga naj razdrl?“ In zamislil se je. Anton je povesil glavo kakor nevednež.

„Tone“ — začel je zopet črez nekoliko trenutkov oča, „če se da obdržati. — Oženi se!“

Antona je to ganilo; obraz mu je zarudel.

„Oženiti se —“ dejal je z zategnenim glasom.

„Poišči si kakšno bogato nevesto in se spomni na našo starost.“

Videl je, kako nepreskrbljeni brati iz doma gredo, da bi drugje služili.

Prebudil se je še le iz svojih misli, ko je ponj mlajši brat prišel, da bi šel vpregat.

Mati je začela jednako in pogosto govoriti, in včasi so se jej zalile oči s solzami. Imela je že nevesto za Antona. Vitova Micika je bila zalo dekle in lepo doto bi prinesla na kmetijo. Oča njeni je imel veliko posestvo in samo sina in njo. On in njegova stara bi zoper to ne bila, če bi si Micka vzela Antona. Tako je pravila Dvorskej kuma Kamenička, ko ste šli vkupaj iz cerkve. Tej je mogla verjeti, ker je bila rodna sestrična stare Vitke.

„Samo če bo deklina hotela“ ugovarjala je Dvorska.

„Moj Bog — niti ne veš, kako nori za Tončekom.“ Toda Anton!

Mati mu je vse razodela.

„In Ivana?“ vprašal je kakor sam sebe.

„Nu, ker ti je ta deklica ljubša nego mi, ker bi nas mogel videti na beraškej palici — vzemi si jo.“ In zajokala je.

Antonu je bilo tesno, ko je videl solze materine.

Konečno mu je oče prepovedal hoditi k Ivani. Ali kedar se je ves Dvor v tiho spanje zavil, ukradel se je Anton po vrtu kakor tenja in hitel je v malo dolinico. Hotel se je Ivani razodeti, hotel jej je vso muko izpovedati, ali umolknil je vedno, ko je deklico oklenivšo se ga k prsim stisnil.

Zopet je neki večer šel Anton pod brezo, kjer je Ivana že sedela pred sebe gledaje v to stran, od koder je mili fant moral priti. Skočila je kakor srna, ko ga je ugledala. Gledala je resnobno in vprašaje v njegovo mračno obličje. Anton bil je zamišljen, pogosto se je oziral na zvezdnato nebo, držeč Ivanino roko v svojej. Ali ko se je k njemu nagnila in tiho vprašala, kaj mu je, tedaj jo je mesto odgovora pritisnil k srcu in jo poljubil na ustnici. Hitreje pozabil je na svojo britkost, živel je le za svojo Ivano. Kedar sta se razšla, tedaj je v navdušenih prsih sveto obljubil, da je nikadar ne zapusti.

Tiho je zopet korakal proti domu, misleč, da vse že spi. Čudil se je, ko je videl okna slabo razsvetljena. Stopil je hitro v sobo motno od trske razsvitljeno. Pri mizi je sedel poluoblečen oče njegov imajoč glavo ob dlan oprto. Pri postelji, kjer je najmlajši, blizo šestletni dečko spal, sedela je mati vpirajoč čelo ob letvo. Ko je Anton vstopil, povzdignila je glavo. Oči je imela objokane.

Anton je čutil bolestne zbodljeje. Naglo je slekel jopič in je hotel tiho oditi pod streho na svoje ležišče. Že je bil prí pragu, ko ga je klic očetov vstavíl.

„Kje si bil Tone?“

Anton je molčal.

„Kje bi indi bil, nego pri tej —“ rekla je mati in v njenem glasu se je razodevala bridkost.

„Tone — bil je tu Vondra in mi je denarje odpovedal. V polu leta jih pač ne spravim skupaj. Pridejo ostali in potem —. Premisli si to.“

Anton je stal pred očetom z nagnjeno glavo. Dobro sinovo srce bilo je ganjeno. Spomnil se je, da si je oče nekoliko stotin izposodil, ko ga je od vojakov odkupil, da je s tem dolgom prestopil mero vere, spomnil se je na postaranega očeta in mater, na nepreskrbljene brate in nedorastlo sestro.

Spomnil se je na Ivano — podoba njena je v tem hipu stopila predenj in srce Antonovo je čutilo bolest. Nastal je boj.

Črez nekaj časa in muke polnega molčanja dejal je naposled zamolklo: „Bodite brez skrbi“ in je odšel.

Obraz očetov se je zjasnil in mati je hitro vstala. „Bode mu to težko, — ali s časom se vse poravna, — naj se privadi Micike. Je lepa deklica.“

Pomirjeni so se vlegli roditelji Antonovi, ki je sedel pod streho pri odprti lini oziraje se v tihi dol osvitljen od blede lune.

Pogled njegov je zablodil na konec vasi, kjer sta dva košata topola stala. V njuni senci je mala koča — tam spi Ivana in sanja znabiti o srečni ljubezni.

„Uboga Ivana“, šepetal je Anton in bilo mu je tako krog srca, da bi se razjokal. —

Zopet je bil večer, zopet je šumela breza nad Ivano in Antonom.

Nad lesom je zvezda videla, kako fant deklico objema in breza je šepetala: „naposled — naposled!“

Zdaj je sklonila Ivana kakor od bliska zadeta glavo, je tiha — zdaj se jej je potok solza vlil iz oči — in šepetala: „Jaz sem to vedela.“

Anton se jej je po dolgem boju celo razodel. Prosil jo je, zaklinjal se, objemal in poljuboval jo strastno na ustnice in oči solznate.

„Z Bogom, Tonček“, je šepetala s tresočim se glasom Ivana. Vstala je.

On jo je prosil, naj ga nikar tako ne zapusti, zatrjeval jej svojo ljubezen — ki se nikdar ne spremeni. Stala je tu od boli skljućena, dala se zopet objemati, in pozabila je, da hoče oditi.

Luna je zašla, zvezde bledijo, čas hiti naglo. Trenotek samo in potem ločitev za zmirom.

Naposled objema Anton Ivano, naposled jo poljubuje. Zdaj odide — že je zginila.

Anton se je dolgo za njo oziral, potem pa se je zgrudil na rosno travo in si je zakril z rokama obraz.

Na to vse se je spominjal Dvorski ta večer pod brezó. Srce se je ganilo z nova in si olehčalo z zdihljejem. Bolest pa ni tako silna kakor takrat. Odide domov in po cesti premišljuje o minolosti. Dostavim vam to. Da bi ohranil imetek, da bi obvaroval roditelje in brate bede, vzel si je Miciko Vitovo, ki ga je odkritosrčno ljubila. Prevzel je kmetijo po očetu, ki je mirno užival podavek, plačal je dolge in bil je imovit kmet. Skrb za brate in sestre mu je hitro odpadla, kajti zamrli so vsi razen enega, ki se je v drugo vas pozneje priženil.

Dvorski se je razumel dobro s svojo ženo, in stari njegovi roditelji so hvalili svojega dobrega sina. Niso vedeli, kakošno žrtev jim je prinesel, niso zapazili, kako se je pogosto v samoti zamislil, kako je prvi čas mnogokrat hodil po noči v dolinico pod belo brezo, kjer je v globokih, v otožnih mislih sedeval.

Anton je bil dobrega, mehkega srca, ali znal je biti mož. Tako značajen bi ne bil razuzdanec, in če bi bil iz mesta. Čas ozdravi in zaceli vsako rano. — Anton se je sicer privadil, spoštoval je svojo ženo in ni hodil v dolič — ali na Ivano nikdar ni pozabil. S tiho bolestjo se je nje spominjal.

Ivana je takoj po onem večeru, ko se je od Antona za zmirom ločila, odšla v drugo vas v službo. Pa ni bila dolgo tam. Pred svatbo Antonovo je zbolela za vročinico — govorila je v fantaziji mnogo prečudnih reči. Ozdravela je sicer, pa ni bila nikdar več tako zveža, tako rudeča. Lice jej je obledelo, oslabela je in ni mogla težko delati. Živela je ubožno s svojim očetom, gorje svoje zatajujoč.

Zdaj že počiva na malem pokopališču, črni križ z belo tablico povzdiguje se na njenem grobu. Umrla je še mlada.

Skrivaj obiskal jo je Dvorski, kedar je že ne smrtni postelji bila. Prosil jo je odpuščanja še enkrat in Ivana smehljajoč se tiho, podala mu je roko.

Kedar so njo nesli po vasi na pokopališče, stal je Dvorski pri oknu. Slišal je pesem mrtvaško, videl priprosto črno rakev, za katero je korakal sivi starček. Obrnil se je, da bi ne videli dveh jasnih solz v njegovih očeh se lesketajočih. Stresel se je skrivaj in je šel vun, da bi Ivano na poslednjem potu sprevodil. Za njenega očeta je zvesto in na tihoma skrbel, kakor bi bil umirajočej hčeri obljubil. Zvečer po pogrebu bil je naposled v doliču.

Od pogreba Ivane so minula leta. Iz mladega kmeta postal je veljaven sosed, kateremu so rumenkasti lasje bili osiveli. Čas je zacelil bolest srca in Dvorski bil je tudi

„zaradi slučajnosti“ pomirjen. Vsi so ga spoštovali zavoljo njegovega blagega srca in odkritosrčnosti.

Otrok, kakor sem omenil, ni imel. Po njega smrti ne pride vender posestvo v roke tuje, ne prestane biti imetek Dvorskih.

Brat Dvorskega, ki se je v drugo vas priženil, bil je na otrokih blagoslovljen. Vzel si je iz njih Dvorski najmlajšega sina Josipa in sestro njegovo Ivano, kterima je bil boter in skrbel je za nju kakor za svoja.

Kmetica ni imela nič rodovine od svoje strani, brat njeni je bil brez otrok zamrl in bila je tema otrokoma prava mati.

„Ta Jože bode vse podedoval in Ivana dobi bržkone lepo doto,“ menile so kumice po vasi in imele so prav.

V duhu je že določil Dvorski sinovca Josipa dedičem in Ivana dobi iz posestva lep delež. Josipa je Dvorski hvalil, ali Ivano imel je najrajše. Smejal se je tiho, ko je nekdaj pri godbi s sosedi pri poliču sedel in v ples se zagledal, v kterem se je veselo zibal Jože s svojo Ronko. Veronika je bila iz kmetije.

„Iz teh bode parek — kaj rečete kum?“ vprašali so sosedi.

„Zaradi slučajnosti,“ menil je Dvorski smehljáje se.

Jože je imel ljubo, ali imel je tudi dobrega prijatelja. Tovaršil se je z Vaclavom Bahenskim. Kedar sta imela čas, bila sta v kupe, in v nedeljo ni bilo videti jednega brez drugega.

„Ne vem, ne vem, zakaj neki pogosto hodi ta Vaclav v dvor! Mislim, da za tem nekaj tiči,“ pravil je Vojteh Libalov k Frantikovemu, ko sta šla v kupe iz cerkve in sta videla pred seboj Vaclava Bahenskega z Josipom in njegove sestro Ivano.

„Tega mi ni treba praviti, to sem že davno vedel. Le poglej!“ in pokazal je na Ivano.

„To se ve“, je prikimal Vojteh.

Fantje so dobro prerokovali.

Na cvetno nedeljo je dal Vaclav Ivani lep cvetni dar, in nobeden fant ni imel zopet na velikonočni pondeljek takošnega darila od nje kakor on. Imela sta se rada, če tudi si tega nista povedala.

Neki večer v spomladi pri godbi, ko je Vaclav z Ivano odplesal in jej napival, pristopil je brat njeni h Josipu in steklenico povzdignivši rekel: „na svaštvo!“

Vaclav je radostno trknil in Ivana zarudevši je sklonila glavo. Dobro, da so zaigrali. Skrila je svoj zarudel obraz na ramo vitkega Vaclava, ki je čutil, kako jej srce bije. Ko jo je pa domov sprevodil, in se na dvorskem vrtu pod staro jablano ž njo vstavil, prepričal se je, da to srčice zanj bije.

Dvorski je tudi opazil, da Ivana ima drugjé (inde) misli in vedel je tudi kje — ali ničesar ni rekel. Bil je ta Vaclav priden fant, če tudi ne preveč imovit. Oča njegov je imel zvraven njega še dva sina in za nje samo četrt posestva. Ivana bi prišla na kmetijo — ali ko srce inače voli.

Vaclav je upal, tolažil se. Včasi se mu je pač obraz pooblačil, kedar se je spomnil, da se bliža čas novačenja.

„Pojdi vender, nevernež“, dejal mu je Jože, „ko so te že dvakrat spustili, tretjič gre zopet.“

Vaclav se je na to tudi tako tolažil.

Škoda, da so se fantje vkanili!

Ivana je tako žalostna. Niti si ne poje več, rada uteče kam v samoto, zamisli se in na enkrat se jej zalijejo s solzami oči.

Moj Bog, kdo bi ne bil otožen, ko je ta vojna služba tako dolga.

Vaclav nosi na čepici rožico, na jesen gre v vojake. A potem? Oh žalostne misli!

Vaclava ni mogel nikdo potolažiti. Tako krasna prihodnost se mu je kazala. Dvorski bi gotovo zoper to ne bil, če bi si Ivano vzel. A zdaj —

Na odkup iz vojne niti mislil ni. Odkod bi denarje vzel? In če bi tudi oče ga odkupil, oškodil bi vse. Ne preostaja druzega, nego ločiti se od Ivane.

V nedeljo večer je, tretji dan po novačenji.

Temno je po vrtu pri Dvorskih. Miren vetrič pihlja in donaša znova zvoke godbine zamolklo skozi vrhe drevja, ktera so pognala, iz dolnega konca vasi. — Čemu ta dva mlada človeka pred staro jablano ne gresta h godbi?

Popolnoma sta pozabila na veselje in ples — pri njima je pač grenek gost — žalost.

„V jeseni odidem in mnogo vode steče, preden se zopet vidiva. Ti se med tem omožiš.“

Mesto odgovora je sklonila Ivana glavo na prsi Vaclavove in solznate njene oči so gledale mu v obraz.

„Znabiti bi me oče odkupil — ali nečem — ne smem hoteti. Zadolžili bi se in spravil bi fanta ob vse. A oče bi jedva toliko zmogel.“

„Počakam na tebe, Vaclav“, in Ivana je ovila Vaclavu roko okolu vratu.

Trava je za njima zašumela. Vendar tega ljubimca nista slišala. Temna postava, ktera je za njima stala, lazila je kakor tenja proti hramu in je pri vraticah stopila na stezo. Z naglim korakom ubrala je pot proti krčmi, kjer je godba glasno igrala. Zdaj je vstopila v razsvitljen priklet — kdo bi to rekel — da je Dvorski.

Usedel se je za mizo, sosedi ga pozdravljajo, zapalil si je pipico s srebrnim okovom — pogovarja se, kadi, pije — ali čudna reč, preneha govoriti, — skloni glavo — o čem premišljuje?

„Tega bi „zavoljo slučajnosti“ kum Dvorski ne povedal! Inače tako rad govori in danes samo kadi in glej, glej — tudi pipica mu je vgasnila.“

Niti zapazil ni Ivane, ko je z Vaclavom v sobo stopila. Čudno!

Zgodaj v jutro je ostal in šel v mesto. Kmetica ga je vprašala, čemu tja hiti.

„To je „zaradi slučajnosti“ potrebna reč — povem ti to potem.“ In šel je.

O poludne se je vrnil. Zamišljenost je zginila iz njegovega obraza. Bil je miren in smijal se je.

Kaj se mu je zopet pripetilo? Ukaže Josipu, naj namaže voziček in nakrmi o polunoči konje, ker na vse zgodaj odide.

„Kam?“

„E, ta rujavka se mi ne dopade. Kupim drugega konja. Grem v Hrudim na sejm.

„Sam?“

„Sam.“

„Kaj si delal v mestu?“ vprašala ga je kmetica na večer, ko mu je hleb kruha s sirovim maslom na pot v culico vezala.

„Hodil sem po denarje — zavoljo sejma.“

V jutro, ko še se je mrak po dolinah razprostiral in so zvezde bledele, vpregel je Jože konje.

Drži vojko in čakaje strica gleda na konja. „Zakaj mu ni po godi? Konj je kakor krogla in gre po brežinah kakor zmaj.“

Zdaj stopi Dvorski na voz, vzame vojko in bič, ponavlja še, kaj morajo doma delati v njegovej nepričujočnosti.

„Z Bogom! — Bi, mladi!“ Potegnil je vajeti, počil z bičem in že je skozi vrata.

„Z Bogom!“ kliče Josip in gleda začudeno za stricem, ki je zavil na cesto. Zdaj je zginil v jutranjej megli — čuje še se drdranje koles — ali tudi to vtihne.

Tretjega dne, ko je solnce zapadalo, vračala se je Ivana iz polja. Skozi odprta vrata je videla z daleka stričev voziček na sredi dvora stati. Konji so bili že odpreženi. Podvizala se je, hitela proti vrtu, da bi strica pozdravila. Oh, tu ide ravno naproti.

„Dober večer, stric, veselim se, da ste se srečno iz popotovanja vrnili. Kako ste kaj opravili?“

„Nisem kupil nič. Ni bilo tam konja za mene. Ali tebi sem nekaj pripeljal.“

„Kaj pa?“

„Ali ne smeš tega nobenemu razodeti. Samo Vaclav sme pogledati.“

Ivana je začudeno gledala strica, ki jej je nekak papir podajal.

„Da pa nič ne praviš! To ti povem!“

Ivana je razgrnila papir. Bil je popisan. Čitala je in čitala — ali kdo bi razumel to nemščino. Kaj s tem stric misli? Zdaj se je Ivana radostno zganila. Tu je ime Vaclavovo. Kaj to pomeni? Povesila je oči in je hotela strica poprositi, da jej razjasni. Dvorskega tu že ni bilo.

Nastal je večer.

Inače je čakal Vaclav Ivano; ali danes je prišla ta prej in se je nestrpljivo ozirala na stezico. Stric neče nič reči — kaj je neki v tem papirji?

Konečno! Tu je! Ivana je dala Vaclavi papir, da bi prečital, ker to bo nekaj lepega.

Šel je pod okno hišino, da bi pri svitu svetilnice prečital ta čudni list, v kterega je Ivana zvedavo ljubimcu črez ramo gledala. Naenkrat so vpadle Vaclavi roke in bil je kakor omamljen. Srce mu je bilo tako, da ni mogel niti spregovoriti.

„Kaj je, kaj to pomeni, Vaclav?“

„Moja si — moja —“ in objel je vroče Ivano.

„Povej vendar!“

„Odkupljen sem od vojakov!“ ni mogel dalje govoriti in zopet je objemal svojo ljubo Ivano.

Veselja obeh vam ne bom slikal. Bilo bi to nepotrebno. Ko je prvi naval radosti minil, hotela sta oba bežati v hišo, da bi se stricu zahvalila. Spoznala sta takoj, da je on njuni dobrotnik.

„Počasi — mladost, počasi!“

Bežala sta naravnost k stricu, ki je po desni strani vrta v vas iti menil.

Vaclav in Ivana sta ga prijela za roke — zahvaljevala se, niti vedela nista, kaj o radosti govorita. —

Kaj nam je še pripovedovati?

Dvorski si je izposodil v mestu denarjev, za katere na jesen upnik, ki je hram stavil, kos lesa Dvorskemu poseka.

Dvorski ni šel v Hrudim na sejm, temveč v Gradec, kjer se mu je posrečilo Vaclava odkupiti.

Hitro potem je šel za Josipa k Veronikinim roditeljem v ogledi, in srečno je opravil. Bila je to veselejša snubitev, nego takrat, ko je on šel po svojo nevesto.

Malo časa poznej je prišel Vaclav z očetom in s starim stricem Kikaróm snubit Ivano.

Lehko si mislite, da jim Dvorski ni odrekel in Ivana tudi ne.

Zopet je stari „dvor“ oživel. Tega še se ni spominjal, da bi se v njem slavila dvoja svatba. Jože je z Vaclavom pil znova na odkritosrčno svaštvo.

Zvečer so šli svati v krčmo h godbi.

To je bilo petje, vriskanje in ples!

Ženinu in nevesti so se svetile od radosti oči. Mati Dvorska je bila razveseljena, tako je že dolgo niso videli, celo si je dala reči, naj bi zaplesala.

Silili so Dvorskega mnogo, da bi si tudi prevetril suknjo, saj so starši nego on v kolu poskočili. Ali zaman so ga vabili.

„Za mene to ni“, se je smejal in gledal zopet na ples.

A ko so se svatje najbolj veselili, ko je godba najveselejše donela, šel je Dvorski tiho in neopazovano ven in vstavil se je pri lipi pred krčmo.

Smeh je zginil iz njegovega obraza in resnobno je gledal k jasnej zvezdi, katera se je nad „malim dolom“ svetila. Potem se je oziral tja na grič, kjer so se belili v tenji starih dreves cerkev in obzidje, malega pokopališča. Misel njegova se je vstavila (je obstala) pri nizkem grobu, nad katerim se je črni križ povzdigoval. Na beli tablici je napisano s priprostimi, neuglednimi črkami: „Ivana Kordova“. Časi so minuli! Dôba mladosti!

Dvorski je iz globine vzdihnil.

* * *

Že je prenehal biti lastnik stare kmetije, izročivši jo sinovcu, svojemu Jožetu.

Dvorski je živel tiho od podavka. Vsaki dan videl sem belolasega, čvrstega starčka pri sveti maši.

„Zaradi slučajnosti“, moral se je vendar enkrat od svojih „otrok“ in starega dvora ločiti.

Žalovali so vsi po vasi, kedar so staremu Dvorskemu zvonili k pogrebu.

Največo žalost so pa imeli mladi zakonci. Ko sta Josip in Vaclav mrtvega starčka na rodni prag ponesla, in na rakev tri križe delala, vrgla se je Ivana jokajoč nanj in morali so jo siloma odtrgati.

Stari Dvorski ločil se je od kmetije in šel je za svojo Ivano.

J. Sattler.

Dvakrat vzdigneni zaklad.

„Ubogaj me, oče, idi vsaj enkrat, le sedaj še k svojemu bratu“, prosila je vzdihovaje uboga žena selskega sodarja svojega čmerikavega moža, in česala marljivo kodraste lase staršega dečka, katerega je hotela ž njim poslati; „oborožaj se z zaupanjem v Boga“, rekla je dalje, „ne gledaj na njegovo surovost, predoči mu živo našo nevoljo, gotovo, on te bo moral uslišati!“ „Da, oče, vzemi mene seboj, laskal se je maliček izmuznovši se materi iz rok, jaz hočem trdega strica gotovo omehčiti, da nam bo dal kruha za jutri, in pograbivši svojo kapico je skakljal po sobi.“

Sodar je vstal izza mize, odvezal svoj predprtnik, katerega je navadno nosil pri deli. „Vse je zastonj! rekel je tožno svoji ženi; jaz ga poznam, ali jaz bom poskusil, kar bo se dalo, pojdi Jožek!“ Prijemši dečka za roko je odšel. S solznimi očmi je gledala mati za njima in na

tihem je molila, nagnovši se polna ljubezni k detetu, katero je v zibelki spalo.

V sodarjevi hiši bila je največja nevolja. V preteklem leti mu je potolkla toča setev na polji in edina njegova krava poginola je za kugo, s kratka, zdelo se je, da so se zbrale v njegovi hiši vse nesreče. A njegov brat bil je v vasi najpremožneji. Bil je župan in njegovo gospodarstvo je tekmovalo z najboljimi gospodarstvi v okolici. Kot edini dedič svojega očeta podedoval je po njem veliko kmečko posestvo, lepe gozde in vinograde, ker njegov brat Jurij šel je pod Laudonovim zapovedništvom proti Belgradu, in ker se 10 let potem nič ni o njem slišalo, izposloval je pri sodniji starši brat, ker je oče med tem umrl, da je pogrešanca proglasila za mrtvega in da je njemu ostalo vse gospodarstvo. Ko se je Jurij iz turškega sužanjstva vrnol domov, kadar ni nikdo več na-nj mislil, moral si je v milost šteti, da mu je brat s posredovanjem gospodske odstopil malo gospodarstvo. Oženil se je takoj in živel baveč se s sodarstvom, po siromaškem v seli.

Župan je ravno sedel pri občinskih računih, ko je Jurij s svojim dečkom k njemu prišel.

Zavzet nad bratovim prihodom, obrnol je oči od svojega papirja in zdelo se je, da mu je že prašanje bilo na jeziki, kaj je uzrok, da ga je brat tako nenadoma obiskal. Ali predno je Jurij bojé se oznanil bratu svoj namen, je rekel župan osorno: „Ravno prav, hotel sem že k tebi poslati zavoljo dače, katero mi je gospodska ukazala iztirjati; morebiti si že prinesel denarje?“ „Oh, brat Anton!“ odgovoril je žalostno ubogi sodar, „kakó bi ti mogel sedaj prinesti denarje, ko nimamo najpotrebnejega živeža? — Jaz sem prišel, prosit te za dva vagana zrnja, katero ti

hočem v jesen, ko moje sode prodam, pošteno plačati. Ti znaš za nesrečo, katera je mene zadela, daj se omehčiti ter se vendar usmili tega otroka tukaj le in ostalih, kateri doma stradajo.“

S sklenenimi ročicami padel je deček proseč pred strica na kolena. „Tukaj ni nič, proč maliček!“ rekel je župan sirovo, vstal in odbil prosečega dečka. „Jaz ne dam nič, ne morem nič več dati, poišči si koga drugega, jaz sem že dosti storil.“ „Brat, daj mi vsaj en vagan — ali pol — četrt vagana!“ prosil je Jurij. „Kakor sem rekel, jaz ne dam nič! in ako mi ne boš mogel za nekoliko dni prinesti dače, moram javiti gospodski.“ To izrekši odšel je trdosrčnik v drugo sobo.

Obupno prijel je sodar dečka za roko, k sebi ga potegnol in se čudno nasmejal. „Pojdi, je rekel, in pripovedaj svoji materi o dobrosrčnosti tvojega strica, kateri ti je vkradel tvoje blago!“ Sodar je vrata jezno zaprl.

Z dečkom sta šla po dvorišči. „Oče, glej lepe debele črešnje in koliko jih je! ah te morajo biti sladke“, rekel je maliček veselo prijemši očeta za suknjo. Sodar se je ogledal prek ograje na vrt, kder je stalo veliko krasno drevo polno črešenj. Žalost in veselje sta se ga polastila, ko se je spomnil lepe preteklosti, kadar je kot deček pod tem drevesom veselo skakljal; ali takoj je rekel ostro, da se je maliček zbal: „Deček, tolaži se, še danes boš imel dosti črešenj, ti in vi vsi, kakor je Bog v nebesih!“ in je hitel proti svoji kočici.

Na pragi mu je prišla žena z najmanjim detetom s plahim, vprašajočim obrazom nasproti. „Tega pota mi ne bi trebalo, saj sem jaz naprej vedel, ali ti nič ne verjuješ; tukaj imaš sedaj!“ posmehoval se je nesrečnik kazaje prazno dlan in je šel za svojo ženo v sobo.

„Da“, rekel je, ko so se vsi okoli njega zbrali, „kamen tam na križepotji bi človek leže omehčil nego njega. Kakó sem prosil — zastonj! Komur ni mar prošnje klečečega otroka, ta nima človeškega srca; ali Marta, tolaži se, še vem za svet, in — otroci! danes večer bo čuda, čuda črešenj.“ Žena in otroci so ga začudeni gledali, on pa je vzel svoj predprtnik in šel v delalnico.

Mesec je plaval na nebi poln svitlobe. Vse je bilo mirno v krasni tihoti pomladne noči, samo vedno enako šumenje bistre Save motilo je nočno molčanje. Zvon je oznanjeval po malem edenajsto uro; sedaj je šumotalo za županovo hišo in neki človek se je vspel gibčno prek plota na vrt. Potem je postal in poslušal. Vse je bilo tiho kakor v grobi. Sedaj je šel z velikim jerbasom proti rodni črešnji in na mah je sedel med njenim vejevjem.

Precej dolgo je bil mož na drevesi, skrbno beróč črešnje, ko se je zopet zaslišalo šumotanje. Vrata so zaškripala in skoz nje je prišel mož ter jih dobro in na tihem zaprl. Našemu gostu na črešnji (kdo ne vé, da je bil Jurij?) je bilo precej tesno, ko je videl, da je ta podoba ročno odprla vrtna vrata in šla proti drevesu in ko je v jasni mesečini takoj spoznal, da je to njegov brat, strogi župan. Ali ponočnjak se ni mnogo brigal za lepo prijazno obnebje, vse njegove skrbi bile so na zemlji; ker takoj je vzel motiko v roke in začel kopati luknjo tik črešnje. Za kopanje potreboval je po priliki četrt ure, šel potem v hišo, prišel kmalu zelo tiho sopeč z velikim piskrom nazaj, pazljivo se ogledoval, šel ž njim trikrat okrog drevesa, ga postavil težko v zemljo izkopano luknjo in rekel s zamolklim in plahim glasom: „Hudič, tukaj ti jaz predam svoj zaklad, nikdo drugi ga naj ne more vzdignoti, kakor jaz sam, ali pa tisti, kateri bo na hrbti svojo

ženo trikrat jezdil okoli tega drevesa!“ Potem je pokril zaklad z zemljo, jo natlačil, s trato pokril in dostikrat se okoli ogledavši, odšel zopet v svojo sobo.

Med vsem tem poslom ni nepoklicani gost na črešnji obrnol očesa od tega strašilnega prizora. Ko je njegov brat svoj zaklad tako strašno izročeval hudiču, hoteli so mu res lasje vstati po konci in plaho se je oziral, ako res ne bi prišel poklicani hudič in prevzel osebno varuštvo tega zaklada; ali ko je bil pobožni brat odšel v hišo in ko se je slišalo, da v zvoniku dvanajst ura bije, zmegnol je z drevesa in takoj s polnim jerbasom črešenj izginol iz vrta.

Doma je na tihem vrata odprl. Otroci so že davno spali, brižna žena, katera si ni mogla razjasniti, zakaj je mož tako dolgo izostal, je slišala, ko je prišel. „Marta!“ šepetal je vstopivši v sobo, „hitro se obleci, hodi z menoj in molči.“ „Saj nimaš nič zla na umi, mož?“ segla mu je trepetaje v besedo, ali vendar se je oblačila poslušno. „Bog ne daj!“ — le gledi, da boš kmalu gotova, rekel jej je polujezen zavoljo njene plašljivosti in jo vlekel za roko. To silenje, ta skrivnost njenega moža, zdela se je ubogi ženi sredi noči zelo grozna in strašna, ali ni se upala ugovarjati, temveč se je dala brez vse volje in molče odvesti.

Šla sta po županovem dvori na vrt, katerega sodar ni dolgo pred zapustil, in proti veliki črešnji. Tukaj je rekel mož resno svoji ženi: „Vrzi se na kolena in me nesi na hrbti trikrat okoli tega drevesa, ali ne govori nič!“ —

Žena ga je pogledala in se drznola vprašati, je-li še pri pameti. „Moči in bodi pokorna!“ zadrl se je mož nad ubogo ženo, sirota je morala ubogati in je šla trikrat

s svojim bremenom, da si ni lehko, okoli začaranega drevesa. Potem je rekel sodar: „Hudič! jaz sem zvršil pogoj — in zaklad je moj!“ takoj je začel z obema rokama kopati in prišel za nekoliko časa do piskrovega pokrivalca, katero je prvi vzel. Mesečni trak je padel na čisto srebro.

Sodarjeva žena je vsled straha in strmenja slonela kakor soha na drevesi. Mož pa je vzdignol z velikim trudom pisker iz zemlje, pokril ga s plaščem, mignol Marti, in odšel sopeč s povoljnim bremenom. Domov prišedši pripovedoval je broječ denarje ženi celi prigodek. Zgoraj v bagrenem lonci je bilo samo srebro, več ko tri četrtine je bilo suhega zlata. Cela svota je znašala okoli 10.000 goldinarjev. Drugi dan je plačal sodar vse dolgove in nakupil najpotrebnejših stvarij. Glas, kako je ubogi sodar postal na mah premožen, razširil se je hitro po vsej vasi. Ljudje so o tem mislili na vse mogoče načine, ali istine ni nikdo pogodil; in ni se bilo čuditi, da je ta novica kuhana in pečena prišla kmalu do ušes strogega župana, kateri je dal brata takoj opominjati, naj plača dolžno dačo. Jurij je vzel nekoliko suhih srebrnjakov, šel k županu in poplačal svoj dolg. Župan je gledal lepe svetle srebrnjake „Vrag!“ mislil je, „to so srebrnjaki, kakor moji?“ a rekel ni nič, in je dal bratu davkarske knjižice nazaj, gledaje ga porogljivo in zvedavo. Ta je odšel molčé. —

Sumečemu županu ni moglo iti iz glave, da ne bi bilo sedanje premoženje njegovega brata od njegovega zaklada. Odprl je okno na podstrešji, od koder je mogel videti po vsem vrti. Jurij je luknjo pri drevesi zakopal in upokojen je zapustil župan okno. Ali ko je noč nastala, polastil se je sum z novo besnostjo vlaknic njegovega skopega srca in hitro, ko so njegovi domači odšli

spat, je šel na vrt. Hitro je zemljo proč grnol — njegova hitrost mu je dala komaj sopsti; ali gorje! — luknja je bila vedno bolj globoka, kopal je zastonj — ni bilo zaklada, ni lepih srebrnjakov in rumenjakov, katere je tako marljivo nakopičil! — Njegove delavne roke so utrdnole, kakor kamen, nepremakljivo je gledal na mesto, kder je bilo njegovo vse pokopano. Ali zaklad je izginol in Anton je šel domov s svestjo v krvavečem srci, da je njegov brat, ker je postal tako hitro premožen, brez dvombe moral videti, kako je on zaklad zakopal in ga potlej odnesel.

Že drugi dan je tožil brata pri deželni sodniji. Za pol leta dni prišel je odlok, da ne spada samo vse zakopano zlato bratu, ampak, da še župan ima znatno svoto plačati sodniji, in sicer zavoljo tega, ker je zakopal denarje.

Da je od tega trenotka bil župan zagrizen sovražnik svojega brata, je gotovo; on bi mu zavdal, ko bi mogel. Ta pa je, kakor se je zdelo, stopil od tistega časa s srečo v zvezo, vse se mu je posrečilo in kmalu je bil eden najbolj ugledniih mož v okolici. Minolo je po priliki pet let, ko je župan za smrt zbolel. Pobožni gosp. župnik ga je tedaj resno opomnil, da je sedaj čas sprijazniti se z bratom, ki ni nič kriv in je brez tega bil prikračen na dedščini, katera je jemu po pravici spadala. On mu je živo predočil, kako njegov brat sodar vsak dan stori kaj dobrega, kakó daje bogate milodare, a o njem kot županí ni bilo nikoli kaj takega slišati. Videlo se je, da je župan bil zelo ginjen in tudi prestrašen, ker bo moral brez vsake zasluge potovati na drugi svet. Hitro so poslali po brata. Prišel je takoj in segel bolniku srčno v roko. „Oprosti mi brat“, rekel je umirajoč, „sedaj mi je

še le jasna zemeljska ničnost; glej! jaz nimam otrok, tvoje in tvojih otrok naj bo vse, kar imam, ali oprosti mi, ker inače ne morem mirno umreti.“ S solznimi očmi nagnol se je Jurij nad bolnikovo posteljo in rekel: „Anton, jaz nisem nikoli bil na te jezen.“ Kmalu potem je potolaženi brat mirno zaspal. Sodar je dal umrlega brata zeló slovesno pokopati, in je dobil po njem, ker župan ni bil oženjen in ni imel otrok, vse njegovo premoženje Ko so volili novega župana, je njega zedela ta čast in tako je živel od sedaj izgleden in srečen.

Od tega časa minolo je več let. Nekega večera, ko je že bila tema, prišel je v vas potujoč rokodelec. Bilo je ravno v časi žetve. Gotovo ni imel denarja, ker je šel mimo krčme, oziral se plaho okoli in gledal, pod katero streho bi dobil prenočišče. Slednjič je vstopil v hišo, katera se mu je zdela najlepša, bržkone sluteč, da more jeni posestnik biti prijazen mož. Ali žablibog, ko brž je v njo vstopil, prepričal se je ob istini starega pregovora: „Ni vse zlato, kar se bliščí;“ ker pricepetal mu je star, ali še krepek mož nasdroti čemernega obraza in je odpravil prenočišča prosečega potnika z osornimi besedami: „Jaz ne dajem stanovanja, vas zbog tege ne morem podržati, tudi človek pred tujcem ni varen svoje lastine, poberite se!“ Ubogi potnik slišavši te besede je globoko vzdihnol in šel. Že prej je malo dež šel, a sedaj je bilo, ko da bi se pretrgal oblak. Bila je trda noč. Pod streho je moral priti, ali strah, da ga ne bi tudi drugje spodili, je našega potnika preplašil, radi tega je iskal hitro skedenj, da bi se ondi na tihem vlegel. Tej hiši nasproti, v kteri je našel tako neprijaznega gospodarja, je stal skedenj. Ker je dež silno lil, ni vedel kaj druga ko va-nj iti. Drveni zapah je lehko odrinol, zopet zaprl, se v legel na

kup slame na gornjem podi, kamor je po lestvici splezel in zaspal.

Dolgo po tem, gotovo je bilo že po polunoči, vzbudila so ga škripajočo vrata. Poslušalje. Vrata se odpro, začuden in preplašen zagledal je potnik črez špranjo, kako vstopil je njegov neprijazni gospodar vzemši svetilko izpod plašča. Morebiti njega išče? — Ne! ker kmet je šel naravnost proti spodnjemu kotu v škednji, kder je stal mlin za vejanje zrnja. Kmet je ta mlin težko odstranil. Potem to mesto osnažil in jel ravno v koti, kder je mlin stal, z motiko luknjo kopati. Ko je bil gotov, postavil je svetilko takó, da ni mogel pasti nobeden žarek proti vratom, in odšel. Gledalec na slami si je med tem poiskal prilični prostor, od koder je bilo moči vse videti ter čakal tiho in radovedno, kaj bode.

Kmalu je vstopil kmet zopet pazljivo se oziraje, potegnol veliko kapo polno denarjev izpod plašča in jih vsipal v luknjo in takoj odšel. Za nekoliko minut prinesel je starec zopet denarje, jih vsipal v luknjo in se oddaljil. Ubogemu opazovalcu na podi, ko je videl toliko denarjev, so se skominice vrtele. Pozabivši vse drugo je skočil naglo po lestvici, zagrabil hitro obe roki polni denarja in se urno skril za velikim predalom v drugem koti, ki je bil s slamo pokrit. Še enkrat je prišel kmet, vsul iz kape denarje v luknjo, jo dobro zakopal, s slamo pokril, porinol na njo mlin in odšel. Potnik je šel na svoj prejšnji prostor, ali ni spal, temveč je vzel svojo popotno torbo in dobro si zapomnivši mesto, kder so bili denarji zakopani, odšel v tmini iz skednja, in ker ni več dežilo in so mu zvezde prijazno migljale, tudi iz vasi. Ko je po dnevi preiskal svojo blagoslovljeno mošnjo, našel je v njej znatno svoto denarja. Ali kakor človeško srce ni nikoli zado-

voljno, tako tudi on ni imel ni mira ni pokoja. Vedno mu je bil zaklad na pameti, odločil je tedaj drugo noč iti nazaj, ga izkopati in videl se je že v mislih premožnega mojstra na strani prijazne ženkice v svojem rojstnem mesti. Ali človek snuje, Bog kraljuje. Še tistega dne bil je v nekem mesteci, kder so se ravno vojaki nabirali, prijet in na Italijansko poslan. Bojeval se je kot vojak na večih mestih, slednjič na Nemškem, ko se je zjedinilo več oblasti, da bi se rešile francozkega jarma. Leta 1815. bil je od vojakov odpuščen.

Niti dolgost časa, niti gromenje topov na bojiščih ni naredilo, da bi naš sedanji dosluženi vojak pozabil, kar se je tisto noč, predno je bil v vojsko vzet, v znanem škednji godilo. Ko je bil zopet prost, šel je takoj v to vas, v kateri so bile vse njegove misli.

Bila je že precej tema, ko je naš potnik po večdnevnem potovanji nekega večera dosegel namen svojega potovanja. Našel je vasico zelo spremenjeno in z velikim trudom prejšnjo hišo, kder je bil zaklad zakopan. Pred njo je stal mlad, močan mož z otrokom na roki. — Vojak se mu je približal. Dragi rojak! rekel je obrnovši se h kmetu, vzemite dosluženega vojaka nocoj pod streho! Prisrčno rad, rekel je mož in dal tujcu znamenje, naj gre ž njim v hišo. Žena in otroci so prihiteli ogledovat prišleca. „On je naš gost, Micika! rekel je kmet pogledavši tujca, pripravi dobro večerjo in se pašči!“ Prijazna žena dala je gostu roko, mu rekla: „Dobro došel“, prinesla kruha, sira in ročko vina, rekla gostu, naj se posluži in je odšla.

Gospodar se je bil vsel kraj tujca in ga z otroci pazljivo poslušal, ko je pripovedal o svojih nezgodah, nevarnostih in bitvah. Sedaj je bila večerja gotova. Petero

dece, starši, hlapec, dekla in vojak sedeli so za mizo. Vojak se je ogledoval po sobi. Vse je bilo sicer čisto, ali nič ni kazalo posebnega premoženja, še manje bogatstva; marveč se mu je zdelo, da gospodar ni v najboljših razmerah.

Ko sta po večerji hlapec in dekla odšla iz hiše, obrnol se je naš potnik h gospodarjema rekoč: „Jaz sem bil pred mnogo leti, predno sem moral biti vojak, že enkrat v tej vasi, takrat je stanoval, ako se ne motim, star zelo premožen mož v tej hiši; vidva sta gotovo njegova dediča, mislim jaz, ali oprostita moji odkritosrčnosti, meni se zdi, da sedaj vajino premoženje ni jako veliko?“ „Da;“ rekel je kmet vzdihnovši in praskaje se za ušesi, „vi imate prav, dragi rojak. Starec je bil oče moje žene. Vse je govorilo o njegovem bogastvi, in jaz sem mislil, da sem najsrečnejši človek, ko sem postal njegov zet; ali starec, ki je bil vedno še sam gospodar, umrl je naglo za mrtudom, in midva sva se zeló prevarila. Denarjev je mnogo imel, to sva dobro vedela, a ni znati, je li jih kde zakopal ali seboj odnesel, — ker jih po njegovi smrti ni bilo, in sedaj se moram zeló truditi, da se z obiteljo vred pošteno preživim“. „To ni bil moj pravi oče, bil mi je samo očuh“, rekla je žena in govorila dalje, „oh, moj oče je bil gotovo priden in pošten človek, ugleden in župan v vasi, on je tudi cesarja služil, nekedaj našel zaklad in kasneje vse premoženje svojega brata, kateri se je ž njim stoprav na smrtni postelji spravil, podedoval, ali on je prezgodaj umrl za nas otroke, naša mati se je zopet omožila in dobili smo očuha, ki je jo in nas trpinčil, denarje kopičil in nikomu nič privoščil. Moji brati so umrli na bojišči, bila sem jedinka, na glasi kot bogata dedičina, se omožila in — pa ostalo vam je znano.“

Tujec je ginjen poslušal. Misel, da bi se sam pooblastil zaklada, ga je zapustila. Poštenost, prijazni sprejem in položaj teh ljudi, kder bi imel prenočiti, so ga celo preobrnoli. „Moj dragi prijatelj! jaz sem iskalec zaklada. Denarji ležijo gotovo kde pokopani. Kaj mi daste, ako vam pomorem priti še danes v njihovo posest?“ Dvoječ sta ga gledala mož in žena, in mož je rekel: „Kakor jaz resnično verujem v blaženstvo, gospod! tako naj bo polovica zaklada vaša“, ali pristavil je neverjetno, „iz tega ne bo gotovo nič.“

Tujec ni se mogel več vzdržati. „Dobro!“ je vzkliknol prijemši kmeta za roko. „Veste, vaša poštenost in prijazni sprejem sta me prisilila; jaz bi lehko zaklad sam dobil in to čisto brez truda. Pred štirnajstimi ali petnajstimi leti prosil sem kot rokodelski pomočnik neki večer vašega pokojnega tasta prenočišča. Ali on me je odposlal neprijazno in osorno, in ker sem se bal, da se mi ne bi kde drugje tudi kaj enakega pripetilo, šel sem v škedenj, ki stoji vaši hiši nasproti, in ki me je branil deža, ter sem se vlegel spat na gornjem podi. Po noči je pa prišel starec, ki mi je vrata pokazal, na škedenj, skopal je pri luči v enem koti veliko luknjo, prinesel je v veliki kapi trikrat denarjev, jih zakopal, postavil na nje mlin za vejanje zrnja in se oddaljil. Jaz sem bil nekaj srebrnjakov med tem, ko je on šel po več denarjev, seboj vzel, sem takoj odšel in odločil bodočo noč ves zaklad odnesti; ali kako nezapopadljiva so pota božje previdnosti! Še tistega dne moral sem postati vojak, in stoprav sedaj sem se na vas kot postavnega posestnika nameril, ne mudimo se tedaj, pojdite zmenoj! „Z veseljem sta upaje poslušala mož in žena in vzela orodje. Tiho so prišli s svetilko na skedenj. Vojak je spoznal takoj pravo mesto. Oralo, brane

in druga poljska orodja bila so na rečenem mesti. To odstranivši začela sta moža brzo delati, in v kratkem se je pokazal zaželeni uspeh.

Sami srebrnjaki so se njima lesketali nasproti. Čisto spodaj je pa še ležala plehnata škrinjica. Odprli so jo, in — „zlato“ vzkliknoli so vsi z veselim strahom. Odnesli so zaklad v hišo. Bilo je nad 12000 srebrnjakov. Kmet je takój privolil v pravično delitev in je hotel poštenemu vojaku še dati več denarjev, ali ta ni hotel več vzeti, je ostal še tri dni kot gost pri teh dobrih ljudeh, potem pa je šel veselega srca in z dobro vestjo proti zelenemu gorovju svoje domovine, katere že ni davno bil videl; postal je v kratkem mojster in mestjan in je preživel v zadovoljnosti na strani ljubeznjive ženke, kakor je nekdaj želel, svoje dni.

L. K.

Dekliški ropar.

Ljudska pravljica na Kranjskem.

Nekedaj je bil mlinar, kateri je imel tri hčeri, Lenčiko, Marjetico in Nežiko; te tri hčerke bile so nenavadne lepote, in zbog tega jih je snubilo mnogo bogatih mladenčev. Ker pa je vsaka ljubila enega pri očeti poslujočega mlinarskega pomočnika, bili so vsi odpravljeni, kar je snuboke takó peklo, da bi se jim skoro pamet zmešala.

Bilo je na sveti večer, ko je rekel mlinar svojim domačim: „Vsi od najmanjega do največega morajo o polunoči iti v cerkev molit Jezusa.“

Na to mu žena odgovori: „Dobro je in prav, da pojdemo vsi v cerkev molit Jezusa; ali z druge strani

je baš takó potrebno, da nekdo izmed nas, kdor koli, ostane doma, ki bo čuval dom.“

Mlinar je vzel kocke v roke in rekel: „Kocke naj odločijo, kdo izmed nas ostane domá, in sicer ta, ki bo imel najmanje število, moral bo čuvati domá.“

Najprej je vrgel mlinar, potem njegova žena, pomočniki, slednjič hčeri, in ko so bili vsi kocke vrgli, pokazalo se je, da je Lenčika, najstarša hči, imela najmanje število.

Ko je cerkovnik zvonil k božji službi, šli so vsi od najmanjega do največega v cerkev, samo Lenčika je ostala domá.

Lenčika, ki je bila nekaj malo nečimerna, vzela je za kratek čas zrcalo v roke, da vidi, kako je lepa. Jedva se je bila dvakrat pogledala, ko je nekdo, ki ga ni poznala po glasu, zahteval, naj mu odpré.

To je dalo povod, da je deklica odprla okno, se nagnola ven, da vidi, kdo je tako drzen. Ali ta trenotek pograbi jo preko pasa, neki lopov, katerega ni še videla za svojega življenja, jo potegne skoz okno, posadi na svojega konja in z njo odjezdi.

Jezdila sta več dni in noči, in lepa Lenčika prizadevala si je po vsej moči, ganoti razbojnikovo srcé, da bi jo pustil; ali ta se ni dal preprositi.

Ko je videla, da je že v tuji deželi, začela se je bridko jokati.

Konečno prijezdila sta do hiše, katera je kazala, da je njeno zidanje stalo sila mnogo denarjev; pred to hišo stopil je ropar s konja, jo peljal v sijajno dvorano ter jej rekel te-le besede:

„Jaz sem Ivan Vandovič, katerega zlatnina in srebernina ima zares večo težo, nego mlinsko kamenje v

mlini tvojega očeta. Glas o tvoji in tvojih sester lepoti prišel je meni do ušes in me nagnol, ker moje sreče v bodočnosti ne more nikdo drugi učvrstiti, kakor lepa ženica, da sem šel eno izmed vas ropat, kar se mi je tudi posrečilo.“

Ko je Lenčika slišala ime, Ivan Vandovič, ki je bil tisti zloglasen roparski glavar, za katerega glavo se je bila obljubila neizmerna svota denarjev, je omedlela. In ko se je zopet sčutila, je rekla:

„O, Ivan Vandovič! Ti grdi roparski poglavar, prej si dam glavo odsekati, nego vzamem tebe za moža, ti peklenski izmeček.“

Ta osorna Lenčikina izjava je Ivana Vandoviča tako razljutila, da jej je hotel takoj glavo razklati. Ali njena lepota je na njega naredila tak vtis, da je popustil svoj nečlovečji naklep in rekel:

„No dobro! dam ti dvanajst mesecev za premišljevanje, ko ta čas, katerega si jaz hočem z ropanjem kratiti, mine, vrnem se domov, in zagotovim te, da ti bom, ako se tudi takrat ne boš hotela udati moji volji, brez daljšega odloga s tem-le ostrim nožem odrezal glavo.“

Ivan Vandovič je ukazal svojim beričem, devico močno stražiti; sam pa je šel v dvorišče, zapovedal edenajsterim svojim drugom sesti na konje in je ž njimi odjezdil.

Ko je preteklo edenajst mesecev, glej! vrnol se je Ivan Vandovič za isto, kakor je bil rekel, in sicer z bogatim plenom nazaj, šel brzo v dvorano, v kateri so beriči stražili Lenčiko, in jej svetoval, da bi se brez upora udala njegovi volji.

Na to Lenčika ni le ponovila vseh odbitnih besed, katere mu je prvikrat bila naravnost povedala, temveč

je pridejala še mnogo najbolj zarobljenih izrazov, kateri bi mu morali dokazati dovolj, kako je ona čvrsto odločila, nikoli biti njegova žena.

Zeló jezen pograbil je potem roparski glavar z desnico ostri nož, z levico pa nedolžno mlinarjevo hčer za lase in se pripravil, da bi jej odrezal glavo.

Ko je Lenčika videla, da stoji na poti, ki pelje iz življenja k smrti, se je zelo prestrašila, akoprem se je poprej trdno odločila umreti.

„Čakajte, grozovitnež“, vzkliknola je, „in prizanesite mojemu mlademu življenju, katerega ni tako lahko izgubiti, kakor sem si mislila. Ali vam prisegnem, akoprem se mi je težko ločiti od življenja, da se mu vendar odpovem drage volje, ker sem prepričana, kako bi mi bilo sila težavno z vami živeti, ker mi s celim svojim bogastvom tega ne morete nadomestiti, kar bi radi vas izgubila. Ako vas more osrečiti lepa žena, dobro, odvedite na bodočo sveto noč mojo mlajšo sestro Marjetico, katere lepota mojo lepoto tako nadkriljuje, da se jaz, ako me kdo ž njo prispodobi, le smem grda imenovati, in katera, kako jaz vem, ni nikoli bila moškim odločno neprijazna“.

„Na noge, tedaj!“ rekel je Ivan Vandovič, „ako je tvoja sestra Marjetica še lepša, nego ti, kar je jedva verjeti, ker nisem še nikoli zrl take popolne lepote, kakoršna je ta, katero imam baš sedaj pred očmi, bodi, kakor si rekla. Vendar prisegnem, da, ako bo se tudi ona branila kakor ti, spolniti mojo voljo, ne bom samo je, temveč tudi tebe žrtvoval moji prevarjeni ljubezni.“

To rekši oddaljil se je Ivan Vandovič iz sobe, katero je zaklenol. Ne dolgo potem ga je videla Lenčika jezditi po isti poti, po kateri je ona prišla, ko je bila odpeljana iz hiše svojega očeta.

Ko so mlinar, njegova žena, dve hčeri in pomočniki prišli iz cerkve domov, niso se malo začudili, ko so zgrešili v sobi Lenčiko, okno odprto, in zrcalo, ki je inda vedno viselo na steni, našli na mizi. Takoj so jo klicali po imeni, ali Lenčika se ni dala slišati. Iskali so jo po vsem mlini, zastonj! Ko se je razdanilo, popraševali so v sosedstvi po deklini — ali nikdo ni vedel pitajočim odgovoriti.

Javkanju in stokanju ni bilo konca; v veliki žalosti mineval je mlinarju in njegovi obitelji mesec za mesecem, a vendar ni prišla najmanja vest, kam je Lenčika na sveti večer zginola.

Na bodoči sveti večer rekel je mlinar svoji obitelji: „Razve tistega, katerega bo odločila kocka z najmanjo številko, da ostane in čuva doma, morajo nocoj iti vsi v cerkev prosit Boga, da nam da zopet nazaj našo izgubljeno hčer.“

Mlinar je vzel kocke v roke in jih metal, po tem pa ostali takó. Ko več nikoga ni bilo, ki bi kocke metal, glej! potem se je videlo, da je bila Marjetica drugorojena hči, ki je imela najmanjo številko.

Ko je cerkovnik zvonil k pobožnosti, šel je mlinar s svojo obiteljo v cerkev, Marjetica je pa kot čuvarica ostala doma.

Marjetica, ki je bila precej sladkosneda, je šla in si urezala kos belega kruha; potem si je prinesla kupico vina. To vse je postavila na mizo in si postregla. Ne dolgo potem potrka nekdo na okno zahtevaje, naj mu odpre.

Marjetica se je zelo prestrašila, ker je sedaj bila prepričana, da jo je nekdo poslušal, in ni imela nič brže storiti, ko odpreti okno, da bi videla, kdo je ta, ki se je

predrznol to storiti. — Ko se pa je nagnola skoz okno, glej! takoj je čutila, da so jo prijele čvrste moške roke, katere so jo takoj potegnole skoz okno, jo posadile na konja, potem se sam k njej na njega vspel in odjezdil.

Jezdita in jezdita, dokler ne dospeta po večih dneh do hiše, katera je bila enaka krasni palači. Tukaj je vzel ropar polumrtvo devico s konja in jo peljal v sijajno nakičeno dvorano.

Kdo bi pa popisal Marjetičino začudenje, ko je baš v tej dvorani ugledala svojo zgubljeno sestro Lenčiko. Tudi ta se je tako silno prestrašila, ko da ne bi bila na prihod svoje sestre čisto nič pripravljena.

Ali sedaj se je obrnol Ivan Vandovič k Lenčiki in rekel: „Hvala ti, da si bila dosti svojeglava ter me nisi hotela, ker mi bo tvoja sestra, katera je tako lepa, da se ti, ako jo s teboj pridobim, lehko grdo imenuješ, mnogo lepša imovina. Sedaj ti pa zapovedam, da moraš sestro, katero sem ropal na tvoj ukaz, da mi tebe nadomesti, krepko nagovarjati, naj se uda moji volji. Ako se ti to posreči, potem te bom z zavezanimi očmi, ali z velikim bogastvom po mojih jezdecih izročil tvojemu očetu, ako ne, bom pa obema odrezal glavi.“

Lenčika od strmenja ni mogla pregovoriti besede, a Marjetica še vedno ni vedela kaj se godi.

Ropar je sedaj mislil, da se mora jasneje izraziti, rekel je tedaj Marjetici tako-le:

„Vedi tedaj, jaz sem te ropal, da bi bila moja žena. Ne brani se, ker jaz nisem vajen nikakega upora, temveč me ubogaj, da te pripoznam javno za svojo ženo. Le takim načinom moreš sebi in svoji sestri oteti življenje, katero vama obema na lasi visi.“

Marjetica je pa roparja od sebe sunola, mu pljunila v obraz in rekla:

„O, ti najostudneji stvor, katerega so kedaj videle moje oči! Tebi bi jaz dala svojo roko? Ubij me! ker grenkeja, nego misel tak peklenski izmeček imeti za moža, ne more smrt biti. Ali na te se ne smem srditi, ker ti nimaš nič več opraviti z ljudmi, ti spadaš hudiču, pač pa na te Lenčika, ker si mogla kaj takega o meni misliti. Hajdi! vzemi ga ti, ne boš globlje pala kakor že si, ko si se hotela s sramoto svoje sestre oteti. Vzemi ga ti, ali — uči se od mene umreti.“

Ivan Vandovič je hotel govoriti, ali jeza, katero je Marjetičina izjava v njem vzbudila, imela ga je tako v oblasti, da ni mogel besedice črhnoti. Da bi se znebil te grozne jeze, pograbil je brzo nož, prijel Marjetico za lase ter jej hotel ločiti glavo od trupa.

Med njega in svojo sestro skočila je pa Lenčika, zadržala na moritev pripravljeno roko tega zavrženca in prosila: „O, Ivan Vandovič! za božjo voljo, čakajte! — Usmilite se moje sestre, kakor ste se mene usmilili. Ker, ko ste vi sami priznali, da je ona mnogo lepša od mene, bi li morali tedaj grozovitneje z njo delati nego ste z menoj delali?“

Na to je odgovoril Ivan Vandovič: „Kako mi je tudi težavno — vendar hočem, da pokažem tvoji sestri kako sem plemenit, in da baš s tem dokazom za se pridobim njeno ljubezen, toliko časa tudi jej pustiti, za premišljevanje, kolikor sem ga tebi dal. Ali gorjé vama obema, če isti trenotek, ko zopet vstopim v to hišo, tega ne dobom, kar bi, ko bi hotel silo rabiti, dobil!“

To zgovorivši in izročivši devici skrbi svojega beriča oddaljil se je ropar.

Ko ste bili obe sestri sami, obrnola se je mlajša od Lenčike in se začela bridko jokati. Zastonj jo je pokusila ta tolažiti, in stoprav, ko je nekoliko ur preteklo, mogla je slišati odgovor na vprašanja, kako je bila odvedena. Potem je Lenčiki tudi bilo možno sestri, ne da bi jo jeno stokanje motilo, povedati te le besede:

„Stari je pregovor, ljuba sestra, da človeka ne smemo soditi po vnajnosti, ker ona često popolnoma nasprotuje pravemu prepričanju. Prosim te, vzemi si to k srcu, baš nameniš mojo slabo vnanjost meriti z mojim notranjim mišljenjem. — Ko je Ivan Vaudovič silno jezen zbog tega, ker se nisem hotela udati jegovi volji, prijel za nož in me hotel umoriti, vzbudilo se je v meni veselje do življenja, in edino misel, misel: rešiti se s pomočjo ene mojih sester, prešinola mi je dušo. Pri tem pa, ko sem jaz roparju rekla, naj gre v hišo mojega očeta in odvede mojo mlajšo sestro, mislila sem, da bo morebiti moj oče tisto noč, katera mu je prinesla toliko nesreče, misleč zopet na možni vlom v njegov mlin, s svojo obiteljo in vso družino ostal doma, da bi kakega ponočnjaka ulovil živega ter preteč mu s smrtjo ga prisilil trop ljudi tija voditi, kamor je bil odgnal Lenčiko. O ko bi se bil oče poslužil te previdnosti, ti ne bi bila zaplenjena — jaz bi bila rešena! Oprosti mi tedaj, sestra, ker tem načinom hotela sem se rešiti; utapljajoč se človek — prime se za najmanji grmič — oprosti mi tedaj sestra, ljuba sestra Marjetica!“

Potem je objela Marjetica svojo sestro Lenčiko in jej vse oprostila.

Obe sestri preživeli ste edenajstmesečni čas za premišljevanje v goreči molitvi, proseč Boga, da bi, ako ju

tudi ne bi otel, branil vsaj njuno čast sile pohotnega roparja.

Slednji dan edenajstega meseca rekla je Lenčika svoji sestri:

„Moralo bi se nama v greh šteti, Marjetica, ko bi se brinole tako malo za najino življenje, nepokušajoč sredstva, katero bi naju moglo rešiti.“

„Tudi jaz ti ne morem tajiti, ljuba sestra, odgovorila je Marjetica, da jaz, čim bolje se odločilni čas približuje, vedno tem več veselja do življenja v sebi čutim. Ker pa nikako ne mislim življenju, akoprem mi je zeló drago, žrtvovati svoje časti, ne vidim vendar razve te žrtve nobenega drugega sredstva, katero bi naju moglo rešiti.“

„Jaz trdno upam“, rekla je Lenčika, „da bo najin oče na bodočo sveto noč, ki je že bila njegovi hiši dvakrat tako pogubonosna, ostal z vso svojo družino doma, in da bodo tudi vsi sosedje dobro pazili, kaj se godi, inače imave očeta, kateri nima za naju nikakega srca, ali sve se pregrešili pred Bogom. Pregovorive tedaj roparja, naj si gre na bodočo sveto noč po najino najmlajšo sestro Nežiko. Bog, kateri varuje nedolžnost, ne bo dal, da bi tudi ona, ki je bila vedno najbolje izmed nas pobožna, bila zaplenjena, temveč da bo preprečil osnovo tega grduna pogubivši ga v pasti, katero mu nastavljave. Prosim te, draga sestra, odkrij mi gledé tega svoje misli, ker bi vendar rada vedela, ako se tudi ti na vspeh te osnove tako zanašaš, kakor jaz zvestno na njega zaupam“.

„Prej bi“, rekla je Marjetica, „zaupala na Boga, ki varuje nedolžnost, in na previdnost najinega očeta, kateri naju je vedno zeló ljubil, nego mislila, da bo grdun, kateri se je tako odločno izjavil, da jaz moram biti nje-

gova, odločil, mene pustiti in še enkrat iti po najino najmlajšo sestro Nežiko“.

Stem ste sestri končali svoj pogovor, ker je k njima vstopil stražnik ter prinesel glas, da je njuni gospodar baš prišel.

Ali ta večer ni šel k njima, ker še je spadal v število jedenajstmesečnega premišljevanje. Ko pa se je razdanilo, glej! takrat prispel je nemudomo v sobo, v kateri ste njegovi žrtvi bili v takem strahi.

Ivan Vandovič je z obema sestrama tako nežno ravnal, kakor mu je zbog njegove divje čudi le možno bilo. Ko pa je videl, da jima njegova nežnost ni dopala, postal je jezen in prijel Marjetico za roko.

Na to ste padli obe sestri na kolena in starša je rekla: „Ko ne bi bila prepričana o vaši blagodušnosti, katero ste že meni sami skazali, ne bi vam nikako ugovarjala. Milostivo nama podeljeni edenajstmesečni čas za premišljevanje, bil je dovolj, to sklenoti, kar bo odločilo najino življenje ali smrt. Ker pa moja sestra Marjetica ima možke še manje rada nego jaz, zapali sve smrti in rajši bodeve izgubili življenje nego najino čast po sili. — Oboje vam nebi nič koristilo; ker ako naji ubijete, bo li potem najina smrt učvrstila vašo srečo, katero, kakor sami rečete, more učvrstiti jedino lepa žena? Ako pa katero prisilite v zakon, ne bo-li sramota tako zalemu možu, kakor ste vi, imeti ženo, katero je s silo dobil? Pustite naju, ki vas nemoreve storiti srečnega in si idite na bodočo sveto noč po najino najmlajšo sestro Nežiko, katera je še mnogo, mnogo lepša nego midve in sicer tako, da se je skoro vsakemu zmešalo, kateri je pogledal v njeno, solncu enako lice. Vam, Ivan Vandovič, katerega zlato je teže nego kamenje v mlini mojega očeta, bo se posrečilo, jej do-

pasti; tudi veve za gotovo, da ima ona voljo do možitve, posebej, ako bi jej bilo potem možno tako razkošno živeti, kakor bi rada, gledé česar se je ona vedno razlikovala od svojih samoto ljubečih sester.“

Na to reče Ivan Vandovič: „Ako je vajina najmlajša sestra Nežika še lepša nego vedve, kar bi jaz jedva verjel, in ko bi se to, kar si mi ti, Lenčika, povedala od svoje sestre, obistinilo, dobro! hočem iti in jo odvesti. Znajte pa, da, ako bi se tudi ona branila, mene osrečiti, bo potem konec moje potrpežljivosti in jaz bom, akoprem mi je tudi mala čast dobiti ženo s silo, jo vendar dobil, vaju pa gotovo umoril.“

Takoj oddaljil se je Ivan Vandovič iz sobe, šel v dvorišče in si je dal konja osedlati. Sedaj je tudi ukazal edenajsterim drugom osedlati konje in ž njim jezditi. Ko ste sestri zagledali tako spremstvo, dvomili ste čisto o srečnem vspehi njune osnove. Padli ste na kolena in hrepeneče molili Bogu, da bi namen tega odurnega roparja s prijetjem preprečiti in niju iz ječe rešiti hotel.

* * *

Ko je mlinar s svojo obiteljo domov prišel in hišna vrata odprl, je prebledel, ker je našel, kakor lani na sveto noč, sobo prazno, okno odprto, na mizi kos belega kruha in krožico, katera je še do polovice bila napolnjena z vinom. „Marjetica! Marjetica!“ kričal je mlinar in lomil roke; „Marjetica! ljuba hčerka.“ kričala je njegova žena in lomila roke. Iskali so jo povsod, zvali in iskali so jo zastonj; vse iskanje je bilo brez vspeha, in zeló nesrečni starši udali so se v voljo božjo misleč; noben las ne pade brez božjega dovoljenja z naše glave; bodi češčeno njegóvo sveto ime.

Na bodoči sveti večer pozval je mlinar zopet svojo obitelj z vso družino vred skup in rekel: „Dragi moji! ker je med vsemi nočmi celega leta ta, v kateri smo nocoj, najsvetejša, hočemo iti v cerkev k polunočnici molit rešitelja. O da bi on takó naredil, da bi jaz zopet dobil svoji izgubljeni hčeri! Previdnost pa zahteva, da hiša med tem, ko bomo mi našo pobožnost obhajali, ne ostane sama, nekdo mora čuvati domá. Kdo bo sedaj tisti, kateremu bom zaupal hišo, to bo sedaj pozor! odločila kocka z največo številko, ker kocka z najmanjo številko zadeva moje hčeri in bi tudi lahko zadela mojo hčer Nežiko."

Mlinar je vzel kocke in vrgel na mizo, to je ukazal storiti tudi drugim. In ko so bili gotovi s kockanjem — glej! takrat se je pokazalo, da nikdo ni imel kocke z večo številko kakor baš — Nežika.

Mlinar je prebledel, ali govoril ni nič, temveč je vzel svoj klobuk in hotel iti v cerkev.

Ali njegova žena mu je vzela klobuk iz roke in rekla: „Ako ti tudi imaš z vsem v hiši zapovedati, ljubi mož, vendar jaz nikako ne dovolim, da bi najina jedina hči Nežika ostola sama domá. Ako so že nesrečne kocke jo odločile, naj ostane domá v imeni božjem, pa ne sama, temveč ali s teboj, z enim ali z vsemi tremi pomočniki, kateri jo bodo v slučaju kake nevarnosti mogli braniti."

Mlinar tega ugovora ni najmanje poslušal, temveč je silil vse iti v cerkev, samo Nežiki rekel je ostati doma, ker je hotela osoda takó imeti.

Nežika, ki je bila jako pobožna, vzela je, ko so vsi odšli, v roké molitvenik, da bi molila. Komaj je našla mesto, kder je hotela moliti, ko je nekdo potrkal na okno.

Deklina je odprla okno, da bi videla, kdo je trkal, ali ga je koj zaprla zapazivši v mesečnem sviti več jezdezev, in sicer vse v orožji.

Potem je ta, kateri je bil trkal, od zunaj okno s silo odprl, in Nežika je zagledala nepopisljivo grdo postavo, katera jej je migala, naj bi stopila bliže.

Ko Nežika ni hotela bližé iti, nagnol se je grdun s polovico telesa skoz okno, kaneč privleči se v sobo.

Potem je pograbila deklica težko, ostro nabrušeno sekiro, kakošne tesarji potrebujejo, ko tešejo velika brvna, odsekala je grdobinu na mah glavo in potegnola truplo v sobo.

Ni dolgo potem tiščal je drugi skoz okno. se pazljivo ogledal, in ker ni zagledal nikoga drugega kakor deklino, hotel je noter vlesti. Nežika je pa tudi temu s sekiro odsekala glavo in truplo potegnola v sobo.

Isto dogodilo se je še trem drugim, kateri so pokusili priti skoz okno v sobo.

Sedaj je pogledala Nežika skoz okno, ako bi jih še mnogo bilo, in je videla, da so še bili nekateri zunaj.

Zbog tega šla je zopet na svoje mesto in glavo odsekala temu, ki se je prvi skoz okno nagnol, in ga potegnola v sobo, potem še sta prišla dva, katerima se je isto prigodilo.

Zopet je šla Nežika k oknu, da vidi koliko roparjev bi še bilo zunaj, in sedaj je zagledala na veliko veselje samo enega.

Nežika je vrgla krvavo sekiro proč in vzela vrv, na kateri je naredila hitró zanjko (zavojko); in ko se je poslednji grdobin nagnol skoz okno, vrgla mu je zanjko okoli vratu in je privezala vrv tako napeto na posteljino nogačo, da oni ni mogel nazaj, ker bi se inače sam zadrgnol. Potem je vzela zopet sekiro in mu rekla, da mu bo, ko bo naredil najmanji pokus vlesti v sobo, odsekala glavo.

* * *

Med tem je minola pobožnost. Poln nadležne slutnje vstopil je mlinar in njegovi domačini v sobo. Kako so pa ostrmeli, ko so ugledali mnogo človeških glav in mrtvih trupel v sobi ležati in na okni divjega grduna, ki je bil v zanjko ulovljen! Takoj so trije mlinarski pomočniki prijeli roparja, mu vzeli orožje in mu zvezali roki. Nežika je pa pripovedala, kaj se je bilo pripetilo.

Sedaj so vsi primarjali roparja, da bi jih vodil tija, kamor ste bili odvedeni drugi dve devici, ker ni nikdo dvomil, da je on tisti, ki je bil odvedel Lenčiko in Marjetico.

Ivan Vandovič obljubil je vse storiti, kar se od njega zahteva, samu naj prizaneso njegovemu življenju.

Zelo brzo odpravili so se vsi, razve matere, na pot in so zaseli dobro oborožene konje ubitih roparjev. Ivan Vandovič pa, na katerega so mlinarski pomočniki ostro pazili, moral je naprej jezditi.

Med tem ste Lenčika in Marjetica v ječi neprestano goreče Boga molili in prosili, da bi ju rešil iz krempljev tega grdega zločinca, ali ako jima je sojeno umreti, da bi jima dal moči, neprestrašeno gledati v oči smrti, katera jima je bolj povoljna nego izguba njune deviške časti. Ko se je bližal čas, o katerem je Lenčika vedela, da Ivan Vandovič navadno pride, gledali ste dostikrat skoz okno na izid njunih nad in brig.

Nekega dne zapazila je Lenčika daleč prašni vrtinec. Slutila je takoj, ko se je ta prašni vrtinec vedno bliže in bliže primikal, da pride Ivan Vandovič, posebej, ko je bila videti roparjeva v zraki vihrajoča pernica, s poznala ga je trepetaje. Devici ste se prestrašili videč, da spremlja Ivana Vandoviča v belino oblečena podoba, ka-

tero ste spoznali kot svojo sestro Nežiko. Ne gledajoč dalj časa pali ste na kolena, pokrili obraz, ker ste se sramovali svoje izdane sestre.

Ko ste molili, odprla so se vrata — in, o neizrečeno veselje! vgledali ste očeta, sestro Nežiko, — potem svoja ljubljenca, katera sta roparja zvezanega pred seboj gnala.

Ko so se malo porazgovorili, ukazal je Lenčikin zaročnik, kateri se je imenoval France, Ivanu Vandoviču, naj mu pokaže mesto, kder je zakopan njegov zaklad.

Ivan Vandovič trepetajoč na celem telesi kakor trepetlikino listje, izpolnil je njegovo željo, vodeč ga do močno zaklenene shrambe, kder je ležal silo velik kup zlata.

„Kaj bi sedaj s tem zlatom počeli?“ vprašal je France.

Mlinar je odgovoril: „Na vsakem denarji je krv ter nečem niti jaz, niti ne sme tisti, ki hoče kedaj biti moj zet, tega denarja rabiti.“

„Meni pa se zdi“, rekel je France, „da bi bilo najbolje, ko bi zlato, ker je vendar zlato, seboj vzeli in ga dali tistim siromakom, katere je ropanje tege grdobina popolnoma ubožalo.“

Vsi so bili za ta predlog, dejali so zlato v tri velike železne škrinje, naložili vsako na kola in pripregli k vsakim kolam šest močnih konjev.

Sedaj je ukazel France vsem iti iz tega poslopja, in ko je videl, da ni nikdo več v njem, ga je zažgal na četirih straneh.

Ko je gorelo poslopje, sodili so Ivana Vandoviča.

„Kaj zasluži ta,“ rekel je France, „kateri je na sveti storil toliko zla, in ki je, da bi si postavil venec svojih hudobij na glavo, odvedel te nežne device, da bi jih žrtvoval svoji pohotnosti?“

Nekateri so kričali: „Naj se živ speče.“ Drugi pa: „Naj bo trt s kolesi!“ Nežika je pa rekla: „Ker je hotel mojima sestrama odrezati glavo, naj jo sam zgubi; potem bo takó umrl kakor njegovi drugovi v mlini, in naj mu jo odsekam jaz, da baš jaz otmem svet dvanajstorice takih gnjusob.“

To izrekši odsekala je Ivana Vandoviču glavo.

Sedaj so bile železne škrinje odpeljane in vsi so zapustili prostor ogavnosti. Denarji so se izročili sodniji; ona jih je razdelila siromakom in tistim, katere je zloglasni Ivan Vandovič s svojim ropanjem na nič spravil. Hrabra Nežika je pa dobila od vlade mnogo denarja.

Nekoliko mesecev potem bilo je v priprosti mlinarjevi hiši zelo veselo. V tesni sobici, iz katere ste bili Len čika in Marjetica odvedeni, kder je imela ne dolgo poprej smrt svoje veselo gostovanje, bilo je slišati vesele domače godce. Ko sem jaz baš prišel po tej poti, izvedel sem, da je mlinar dal svoje tri čudno lepe hčeri pridnim svojim pomagačem. Zagledali so me in poklicali v sobo, dali mi jesti iz naprstnika in piti iz sita.

Poštna hiša v stepi.*)

(Prosto iz nemščine.)

Potnik po južni Francoski od meje du Gers proti morski obali potujoč, ne vidi ničesa razven brezmerne močvirne ravnice; on se začudi vgledavši to žalostno, ali za mislečega občudovalca narave zanimljivo velikansko

*) Stepa imenuje se na Ruskem puščava.

pustinjo. To je stepni okraj (departement des landes). Le redkokde ugleda potnik siromaško vas na oazi*) ali posamezno kočico; gozdov, gričev, ki bi pokrivali to planjavo, ni videti. Zemljišče leži na lahkovci**), ki ima v sebi železo, je po zimi polno vode, po leti pa radi izhlapljenja zdravju zelo škodljivo, kar upali, bledi obrazi stanovnikov teh step jasno pokazujejo. Na cesti od Bazas-a do Roquefort-a, katere dolgost meri kakih 18 do 20 ur, je le edina hiša, siromaška poštna hiša v Captieux-i. Potniku prav dobro ugaja, ko je v tej močvirni Sahari vgledal vsaj človeško prebivališče. Revni pastirji spadajoči k zaničevanemu rodu „Cagot's", stanujejo v kraji, katerega nezdravi zrak bi vsakega, ki ni v njem rojen, v kratkem časi gotovo umoril. Ti vsled mrzlice izpiti, na pol divji ljudje bili so posebej v prejšnih stoletjih na potih nevarni. Drugi ljudje so jih preganjali, zaničevali in se jih ogibali, da celó v cerkvah bili so od njih odstranjeni in ločeni; zbog tega so časih ni pet ni šest svoje v vsakem obziri prednost imajoče sesede ali druge popotnike na samotnih neobljujenih potih v stepi umarjali, oropali in njih trupla v bližnje močvirje dosti globoko metali, da niso mogla več na svitlo priplavati. Ti „Cagot's" so poseben narod, kateri je po priliki pred trinajst sto leti iz daljnjih dežel prišel na Francosko, oni so potomci zapadnih Gotov, katere je Hilderik premagal pri Orleans-i; oni so potomci hrabrih vojakov Teodorika, kralja zapadnih Gotov, katere so Franki po bitki pri Vougle-ji proti izlivoma Loire in Adour-a v močvirje zapodili. Od tistega časa se ta rod zasramuje in trpinči ter

*) Oaza imenujemo rodovitne kraje sredi golih puščav, katere se iz njih vidijo, kakor otoki iz morja.

**) Lahkovec je apneni kamen žoltkasto zelene barve.

se razlikuje od vseh drugih stanovnikov po obleki, po posebnem jeziki, kakor tudi po boji in po mršavih bolehavost kazujočih licih.

Bilo je leta 1808 proti pozni jeseni; gosta bela megla bila se je vlegla za jasnim dnevom na tihotni kraj ter ga premakala kot drobna pršavica; vsled tega bila je mesečna luč enaka slabo brušeni stekleni svetilnici precej potamnela, da so se mogli predmeti težko razločevati. Jean Callebotte, poštar in krčmar v Captieux-i, vstal je baš od večerje in stopil k hišnim vratom, ker se mu je bilo zdelo, ko da se bliža ropotanje koles samotnemu dvorišču. „Foulques!“ rekel je prišedšemu hlapcu, „ne slišiš li tudi ti, da dobimo še goste?“

Krepak korenjak gledal je nekoliko časa debelo v temno z meglo pokrito pokrajino, in potem dlesnovši z jezikom: „Pri naši ljubi gospej! nekaj bo, gospod; tekel bom kot sel v kuhinjo in potem v stajo.“

Drdranje koles se je vedno bolj bližalo; da bo v noči nekdo prišel, ni bilo dvomiti. Na hlapčev poziv bila je tudi sedaj gospa pristopila, mož in žena videla sta kmalu krenoti s ceste kroz vrata nizke ograje dvovprežna kolesa proti poštni hiši. Kočijaž, katerega je megla premočila, skočil je kolneč s svojega sedeža in hotel na kolesih trdo zaklenena vratca odpreti, ali to sta domačina že prej storila. Starikavi gospod, kakor se je zdelo, s celo mlado žensko je izstopil.

„Saj imate sobo s pečjo?“ vprašal je gospodinjo.

„V treh sobah, katere imamo za tujce, ni peči, ali meni bo čast vaju spremiti v najino spalnico, katero vama hočem odstopiti“, odgovorila je dostojno se priklonivši poštarjeva gospa.

Tujec je pohvalno prikimnol, ponudil ženski rokó in šel za pred njim idočim krčmarjem in njegovo ženo.

Ko sta potnika bila prišla v svojo sobo v gornjem nadstropji, snela je ženska zavoj z lica in je dala videti zelo zanimljiv, moglo bi se polnim pravom reči, lep obraz. Ni še morebiti imela nad 18 let. Temni, gosti lasje, krasne od dolgih trepalnic obsenčene oči; vse to je dajalo njenemu obrazu neizmerno čarobnost. Stari gospod, suh, ali še krepak petdesetnik po priliki, stopil je h gospodični, da bi ž nje snel popotno gabanico, in jo je peljal potem na staro slabo iz trstja spleteno sofo, katera je bila v hiši. Siva brada delala je njegove mršave poteze sila mračne, ali iz vsakega gibanja bilo je videti, da ima vzrok se ponižati. Ženska bila je prosto, ali okusno v sivino oblečena, katera je bila vzrok, da se je njeno brez tega zeló belo lice še belejše zdelo, ni pokazovala nikakega drugega lišpa, kakor prosto vrvico od biserjev, kateri pa so bili zelo veliki in lepi.

Ko sta bila valiž in kovčeg z nekaterimi drugimi malenkostimi prinesena v sobo, odprla je mlada ženska prvič usta, da bi si naročila malo večerjo, gospod je med tem odšel v spodnjo sobo, morda radi tega, da bi odredil kako bo se drugo jutro dalje potovalo.

Spodaj v precej prostrani, vlažni gostilni sobi sedelo je v koti za okroglo, peči navsproti stoječo mizo pet čudnih korenjakov. Na prsnikih in jopičih imeli so neko vrst sukenj z rokavi do komolcev, in sicer iz grapavih rujavih ovčjih kož. Njihove kapice, izpod katerih so gledali dolgi, smrtnobledi, zažolteli obrazi, bile so iz iste tkanine. V koti slonelo je pet ostrih sekir in ravno toliko dolgih palic, katere so potniku v tih močvirnih krajih mesto tretje noge. Na mizi stala je prstena po-

soda z vinom in mesto kruha jemali so možje iz svojih žepov pečene kostanje in jedli, ker kruh je v teh krajih nekaj redkega. Ko je voz pridrdral, stopili so možje k oknom in so videli iti tujca v sobo, in ko je spremljevalec mlade ženske v gostilni sobi poštarju naročal, naj vse priredi, da bosta jutri o peti uri mogla oditi, ogledovali so poludivji zanikerneži tujca od vseh strani, potem so začeli v nekem čudnem jeziki govoriti in naglo z rokami mahati.

Foulques prinesel je konečno slame in naredil postelj za drvarje, kateri so rekli, da idejo proti Orthez-u nadelo. To malo mesto leži na znožji neke višine, katera se proteza do obal reke Gave du Pau. Ta pokrajina je lepo obdelana in leži že čisto za pustinjami okraja „des landes“ v okraji dolnjih Pirenej: okoli so večinoma plutčevi in smerekovi gojzdi in rastlinstvo spomina na špansko rastlinstvo. V to mestice potovala je tudi mlada ženska s svojim spremljevalcem. Poštar v Captieux-i, bivajoč dolga leta v Bordeaux-i učil se je ljudi spoznavati in zbog tega ni bil nepremišljen, uvidel je tedaj takoj, da bi stari čmerikavi tujec težko njegovi krčmarski radovednosti zadovolil, kdo bi neki bila lepa potnica in je radi tega molčal ter zapovedal tudi svoji ženi, naj opusti vsako nespodobno pitanje. Tujca sta večerjala. Govorila sta malo in neka otožnost in tiha žalost pokrivala je neprestano lice mlade ženske in to jo je delalo še lepšo.

„Jaz sem se vredil v prvi sobi, da prebijem kratke ure do najinega odhoda in vam želim sladki počitek, gospodična!“ rekel je starec, potem vstal in poljubil svoji spremljevalki rokó, „račun ni bil previsok in jaz ne bi bil mislil, da bi bilo moči v tej stepi dobiti tako dobro jesti, in da bi se dalo tako prijetno stanovati.“

„Sladko spite, gospod Lecornu!“ odgovorila je ženska, mahnola po malem z roko in odpustila starca, „ne želim drugega kakor kmalu konec najinega potovanja.“

„To bo se zgodilo v kratkem“, je starec odšedši sam za se godrnjal.

Hrup je v hiši potihnol, luči so ugasnole, samo v sobah za tujce je še brlela slaba luč in eno okno v spodnji sobi lesketalo se je še v neprijazno noč, katero je zapuščala mesečna svitloba. Na široki žimnici, pokriti z jelenovo kožo, ležal je pretegnen gospod Lecornu; ni se slekel, tudi se je zdelo, ko da se zdaj ne bi hotel sè snom sprijazniti, ker naslonivši glavo na desnico bil je videti kakor kak zamišljenec ali pazljivi poslušalec. Konečno je zagodrnjal, da se je jedva slišalo: „So li me ti divjaki prav spoznali? Ti zijalci so se doli tako neumno obnašali, da bi lehko človeku zmešali možgane, — te poludivje mrtvaške glave. — Sedaj je vse tiho — moram dol — stvar je važna — moram se popolnoma prepričati.“ Govorilec vstal je potem tiho, vgasnol že skoro dogorelo svečo v svoji izbi in ogrnovši se s svojo gabanico potegnol se bez šuma skoz nezaklenena vrata. Ko je šel gor, ni bil opazil, da stoji pri vratih njegove sobe v dolgi levi postelj. Na tej postelji ležal je čitatelju že znani hlapec Foulques. Ta človek opazil je v čmerikavem tujci prvi trenotek, ko ga je videl stopiti z voza, takoj nekaj čudnega, in ga je zbog tega dalje opazoval, kolikor je bilo mogoče. On je sedaj skoz špranjo, katera je bila slučajno na vratih, gledal, kaj je tujec počenjal in ga zraven poslušal. Ko je starec vstal, se v gabanico zavil in luč ugasnol, smuknol je Foulques na mah v svoje gnezdo in je bil kolikor mogoče miren. Sedaj je taval čudni potnik poprimaje se mimo njega in dol po stopnicah. Hlapec, kateremu je šinola

sedaj kri v glavo, posebej ker so se spodaj vrata gostilne sobe po malem odpirala, zapustil je tudi zeló tiho svoje ležišče ter je šel bos brez vsakega šuma za tujcem. Prišedši do vrat, katera so se prej tako pazljivo odprla, in da se ne bi slišalo šumenje, le na pol odprta pustila, pritisnol se je k zidu in čakal, kaj bo ta čudovitež naredil. Mislil je takó: Poštarja in njegove hiše ne bodo napadli, ako res menijo koga napasti, v celi okolici je namreč znano, da je on zadolžen; ako pa pretijo življenju mlade ženske, kaj bi tukaj bilo jako redko, skočil bom brzo skoz okno pri hišnih vratih, začel bom kričati ter pridem z ostalimi hlapci potnici na pomoč. On je prisluškal. Razun zeló tihega šepetanja ni bilo slišati nikakega šumenja. Ko je preteklo četrt ure, slišal je tavanje idočega človeka, kateri je s tiha vrata odprl in šel poprijemajoč se proti stopnicam. Ta človek bil je gotovo tujec iz gornjega nadstropja, o tem ni bilo dvombe. Foulques ni se upal zapustiti svojega prostora, akoprem ga je tako zeblo, da je ves drhtal. Ko se za dobre pol ure ni v sobi nič gibalo, poskusil je obrnoti v vratih ključ, kar se mu je tudi posrečilo brez hrupa. Potem je odprl baš tako na tihem hišna vrata, splezal na parno, vzbudil tri močne hlapce in dva zidarja, katera sta bila slučajno v Captieux-i ter jih oborožil z vsakovrstnim gospodarskim orodjem in čakal kaj bo se pripetilo. Ura za uro je pretekla ali vse je bilo tiho. Konečno udarila je lesena ura v gostilni sobi razločno četiri, kar je nejevoljna straža, akoprem so bila okna zaprta, dobro slišala. „Sedaj je ura, o kateri hočejo sumljivi drvarji vstati in dalje iti. Poskrijte se, jaz jih hočem vzbuditi in potem opazovati, ker vidim, da sem se prej ko ne zmotil.“ Sedaj je prižgal hlapec luč in vzbudil petero gostov v gostilni sobi, ki so takoj vstali, dali za ležišče

nekoliko soldov in potem brez obotavljanja dalje potovali. „Kako se človek lehko zmoti!“ vzkliknol je Foulques za odšlimi kimaje z glavo.

Ko so se ti možje bili oddaljili, prišel je red na dva tujca v gornjem nastropji, da vstaneta. Foulques bil je potrkal na vrata in javil, da se približuje peta ura. Kmalu potem prišel je mož, o katerem vemo, da se imenuje Lecornu, pripravljen za na pot, v gostilno sobo. „Kdo so bili ti čmerikavi možje, kateri so včeraj sedeli za to mizo?“ prašal je videzno nezavzet hlapca.

„Rekli so, da so drvarji, in ako bi človek sodil po njihovih sekirah —“

„Dobro, dobro — ali saj so že odšli, morebiti že dolgo“ —

„Minolo je že od tega časa pol ure po priliki.“

„Takó, takó. Hvala — drago mi je, hotel sem reči, jako drago mi je, da so odšli, ker je še noč, kraj samoten — ni mogoče vedeti —“

„Gospod“, rekel je hlapec, kaj vas ovira, da pričakate dan? Za dve uri po priliki, potem bo svetlo in nikake nevarnosti.“ —

„Tega ti ne razumeješ, moj prijatelj,“ odgovoril je tujec, „takoj moram odrinoti, gledaj; do pride voz — to je malenkost — sedaj pe se pobrini, da odrinemo.“

Hlapec, kateri se še zdaj ni mogel znebiti strašnega suma, je storil, kar se mu je bilo ukazalo, potem pa je šel v sobo svojega gospoda, mu priobčil, kar je bil opazil, mu rekel v kakošnih je skrbeh; konečno je rekel: „Dragi gospod Callebotte, pustite me, ne bom ničesa zamudil. Ako hočejo morda preliti mlado kri, bo se to zgodilo prej nego dan napoči, to je jasno. Dež, ki je po noči lil, je cesto takó omečil, da bo kočijaž mogel le po malem

voziti, temu tudi tema pripomaga — dovolite tedaj, da jaz grem s svojo že najeto stražo v tmini za vozom. Ako bo moj sum brez vzroka, kar Bog daj — ej potem pridemo, ko dan napoči, nazaj in jaz bom si vsaj svesten, da sem namenil kaj dobrega storiti.“

„Stori, kakor se ti dobro zdi, Foulques“, odgovoril je poštar, „tudi jaz sem tvojih misli in nimam nič proti temu.“

Ta trenotek pridrdral je potni voz in tujec prišel je vodeč žensko prek stopnic. Dekla jima je svetila k vozu, potnika sta v njega stopila, kočijaž je pognal in peljali so se naprej po tmini, črni kakor je smola.

Koj potem spravil se je tudi Foulques s svojo stražo na pot. Tiho bežala je šestorica s sekirami in vilami oboroženih mož v taki oddaljenosti za vozom, da so mogli slišati, kakó je po malem dalje drdral. Foulques še je bil vzel dva velika samokresa svojega gospoda seboj. Dolgo ni motilo nič nočne tihote v tej puščavi in skoro je pretekla mala ura, ko je mahoma strašni krik, katerega je bolezen provzročila, zrak pretresel. Zdelo se je, da je ta krik iz moškega grla, in on se je še ponovil.

„Prijatelji, zdaj velja!“ zakričal je Flouques z zamolklim glasom. Vsi so bežali sedaj brzo ali zelo pazljivo. Konečno jim je bilo v kratki oddaljenosti iz tmine ne mogoče razločiti sredi steze črno piko. Zmešani glasovi so se jim nasproti glasili. Prišedši nekoliko korakov bliže, videli so, kako sta dva ali trije možje šli s ceste v stran in človeka proč vlekli, kateri se je, kakor se je zdelo, branil.

„Sedaj hajdimo nad nje!“ zakričal je Foulques s strahovitim glasom in se zagnal na črno hrpo. „Da bi vas sam vrag, vi pustinjski psi, jaz vam bom delo olehkotil!“

vzkliknol je, ko je s svojimi spremljevalci dohitel nosilce in enega izmed njih na tla vrgel.

„Sveta mati božja, bodi mi češčena,“ vskliknola je mlada ženska, ko je lopovom iz rok pala na tla.

„Vi ste oteta!“ glasilo se je kakor iz enih ust, ko so nenadani pomagači zločince z lahka na tla vrgli in z vrvmi zvezali, katere so bili seboj vzeli. „Pazite na te izpite pse!“ zakričal je Foulques trojici od svojih ljudi ter tekel naglo k vozu, katerega je našel brez straže. Dva drvarja, katerih ni bilo več videti, sta po svojih mislih najbolj storila, da sta pobegnola, ko so bili napadeni. Za konji ležal je voznik ubit. Ko je Foulques segnol v kočijo, prijel je tujca, kateri je v koti stisnen trepetal na celem telesi. „Serec grešnik“, zakričal je nad njim hrabri hlapec, „to motenje ti gotovo ni po volji, in je tebi ravno taka uganjka, kakor meni tvoje vražje počenjanje, ali ti bo jasno, jasno kakor dan, ki bo napočil, da razsvetli tvoje hudodelstvo. Starca potegnoli so iz voza in Foulques iztrgal mu je iz rok biserni motvoz, katerega je hotel hudobnež proč vreči. Zmagovalni vodja zapovedal je sedaj svojim pomočnikom, naj se vrnejo. Na pol omedlela gospodična bila je sama na voz prinesena. Truplo ubogega voznika privezali so povprečno na voznikovo sedalo, četirje zločinci, dva po dva vkup speta bili od zadaj k vozu privezani. Ravno je napočil dan, ko je ta čuden prevoz prispel v Captieux. Od straha kričaje in vsi osupneni pribežali so stanovniki poštne hiše. Poštarica sprejela je žensko, katera je bila zelo bleda in slaba in jo vedla v sobo, katero je pred dvema urama bila jedva zapustila. Mrliča položili so v škedenj, gospodičnega spremljevalca zaprli zvezanega v tesno čumnato

kraj kuhinje, drugi trije zvezani zločinci bili so za čas spravljeni v gostilni sobi.

To se je jedva pripetilo in že je pridrdral majhni voziček skokoma proti poštni hiši. Predno je mogel voznik znojna konja ustaviti, skočil je gospodsko oblečen človek iz voza.

„Ni li prišel sim mož z gospodskim dekletom?“

„Da, moj gospod! včeraj večer pozno“, odgovoril je prišedši poštar.

„Gotovo sta se že odpeljala, ni li? O govorite, govorite, ure — minute!“

„O peti uri sta odrinola — ali pred malo trenotki privedli so ju moji ljudje nazaj“ —

„Nazaj, rečete, nazaj? Živa, mrtva? kde? kde? jecljal je tujec v velikem strahi željno pričakujoč odgovora ter se je moral na Callebotte-a nasloniti.

„Gospodičina“, rekel je ta, „je res zelo preplašena in upehana ali nepoškodovana v gornjem nadstropji. Moja gospa je pri njej.“

Nagloma, kakor človek ne bi mislil, da bi bilo možno staremu gospodu, bežal je tujec v hišo in navzgor po stopnicah. Odprl je najbližnja vrata in: „Adriana, moje milo, ljubljeno dete!“ — „Oče, dragi oče!“ bili so klici, kateri so se začuli.

Otilija Callebotte-ova, razumna gospodinja uvidela je dobro, da je sedaj pri očeti in otroki nepotrebna in je radi tega odšla iz sobe. Ko je stopila v kuhinjo, našla je več mož, ki so okoli ognjišča stali in se greli; potem je prišel voznik na novo prišlega tujca in žalosten pripovedal, da je njegov gospod, bogati grof de Toix v Bearn-u v tem trenotki izgubil svojega najbolj priljubljenega konja vozača. Živinče je vsled sprevelikega napora poginolo. Sedaj

je šel in javil grofu to nesrečo. „Saj sem zato našel svoje dete“, rekel je ta in zapovedal služabniku, naj pokliče poštarja. Ko je Callebotte prišel, ga je grof nagovoril tako le: „Dragi poštar, vaši hiši ali mnogo več vašemu hlapcu imam zahvaliti jedino blago, katero mi je milo na zemlji, mojo hčerko. Jaz ga bom nagradil kakor mi bo mogoče. Ropar mojega otroka — moj lastni ključar, je, kakor slišim, tukaj v hiši. Grdun je pobegnol iz nepoznanih razlogov, prišel v Bordeaux v odgojelišče, povedal moji hčerki, da sem jaz v Orthez-i zbolel in da je bolezen sila nevarna. To je govoril tako prepričevalno, da je uboga deklica odločila, boječ se, da me ne bi izgubila, ž njim potovati v Orthez, posebej, ko jej je pokazal moj prsťan z grbom, da bi res verjela, da sem ga jaz sam po njo poslal, a ta prstan mi je ukradel. Da jo je hotel ubiti, z ujetimi pomagači verjetno v močvirje pogreznoti, vidi se jasno iz tega, kar se je prej pripetilo, ali na čiji ukaz je to storil, kdo je hudobneža v to zvrho najel in plačal, to mi je popolnoma zagonetka. Radi tega vas prosim, da mi spodaj v vaši sobi najprej tri stanovnike te puščave in slednjič glavnega zločinca privedete.

Callebotte je odšel, grof jemu za petami. Ko so trije Cagot's s poveženimi glavami stopili pred grofa, preletela je njegov obraz vsled jeze rudečica in skočil je s sedeža. Morebiti mu je palo v glavo, da je njegova mlada, jedva razcvela se hčerka bila pred kratkim časom v rokah teh siroveževv; ali vendar se je nadvladal in govoril trdnim, strogim glasom; „Vi stojite pred vašim sodnikom. Ako nočete vaše osode shujšati, govorite resnico. K čemu ste bili najeti, od koga in kde?“

Zvezani zločinci pogledovali so drug drugega, dregali se s komolci podbadajoč se, da bi eden govoril, ali

nobeden ni hotel početi. Konečno rekel je na sredi stoječ zločinec: „Gospod grof, ali kdo že ste. kaj je nas briga, ako mestjani greše? Mi smo mirni ljudjé iz Codillac-a. Pred nekaterimi dnevi prišel je ta rjavi mož z dolgo brado, kateri je sedaj z nami ujet, k našemu sesedu Bigorri-u in mu rekel, da si lahko zasluži lepe denarje, ako mu hoče pomagati izvršiti razsodbo nekega velikega gospoda. On mora imeti pripravljene četiri može in priti petega dne večer v Captieux. Vsak bo dobil pet zlatov in ne bo drugega opravila, ko neko mlado žensko in še morda katero drugo, ki je ž njo vred nekaj zakrivila na ogli pri gozdi v globoko močvaro pogreznoti. Greh pa vzame sam na se. Bigorri nas je pregovoril, in sinoči bil je peti dan, ko smo sim prišli, in za tem je prišel k malu tisti gospod, pa le z eno žensko. Prišel je v noči k nam in nam ukazal danes o četrti uri iti naprej in na malem mosti, ki je uro od tod oddaljen, čakati. Ko smo, kakor smo se bili dogovorili, voz zadržali, skočil je hitro iz njega, izdrl enemu izmed nas sekiro iz rok ter svojega lastnega voznika ž njo po glavi udaril, da je kričeč prekucnol se s sedala in se mrtev na tla zgrudil. Potem je potegnol mlado žensko iz voza, katera je morda od strahu omrtvela, ker ni dala glasa od sebe in je zapovedal trojici izmed nas, da bi jo vlekli v bližnjo močvaro. Koj potem vsipali so se na nas tuji možje in zgodilo se je, kar Vam je že znano. Gospod je skočil nazaj na voz, morda zbog tega, da bi se odpeljal, Bigorri in še eden iz naše vasi sta v v temi pobegnola. Nikdo izmed nas še ni solda dobil. To je resnica, več ne vemo.“

„Da, več ne vemó!“, zakričala sta druga dva pritrdivši govorniku.

„Odidite sedaj!“ zapovedal je grof, „sodnija bo od-

ločila, in ako ste govorili istino, vas ne bo smela soditi prestrogo, to vam obljubim!“ Kimnol je in možje bili so odvedeni. „Sedaj pride drugi!“ rekel je grof in vstal. Hodil je hitro po sobi sim ter tija, trl si roke in gledal željno pričakovaje proti vratom. Konečno vstopil je Callebotte. „On drugi, gospod grof, ne more priti, on je — mrtev. Našli smo ga zvezanega, sedel je na škrinji, ali on je otrpel in mrzel. Moral se je ostrupiti, morebiti že takrat, ko so ga zgrabili, misli Foulques, ker je plav in strašen videti.“

Grof se je zgrudil ko omrtvel v naslonjač. „Ta ostudnež“, zakričal je po dolgem odmori, „ta nesrečnež! preiščite ga do drobnega, preiščite voz in mi prinesite vse, kar boste našli.“ Zelo togoten in nejevoljen odšel je po stopnicah navzgor. Grofov ukaz bil je vestno izpolnjen. Razve polne mošnje zlatov, male mošnje s srebrenimi denarji, samokresa, noža in zgubanega lista, ni se nič našlo. O listnici ni bilo znamenja. Grof je pograbil takoj to, kar je najvažneje, list, kateri se je glasil tako le:

„Moj prijatelj!

Ne čudi se listu, pisanemu z nenavadnimi potezi brez dne in leta in brez podpisa. Radi tebe to vse ne bi bilo potrebno, to veš dobro, ali moj stari čmerikavi profesor v Marseille-i rekel je dostikrat: „Litera scripta manet*) No ti to umeješ! Nečem te osramotiti s prevodom teh latinskih mrvic. Da, prijatelj, vrag bi nama lahko kašo skuhal brez najinega hotenja, zatorej je bolje takó. Tedaj v torek kaniš priti? Dobro, dobro. — Izmišljeno poročilo o bolesti tvojega grofa prinesel sem po zvijači v odgojelišče za plemenite deklice. Tebi bo se že verjelo, in potem

*) Pisano pismo ostane.

hajdi po pustih stepah — hu, hu! Idi, ti ohola vojvodska nevesta, idi, ti bela gospodična iz Bearne-a! —

Vetrovi bučijo močno,
Strašansko tuli volkulja!

reče Racine ali kdo! — No, ona mora proč, da se nikoli več ne vrne, pa bo šla sama? — Kaj škodi? Ti boš tudi z dvema gotov, saj je na puščavi dovolj prostora in ženske solze niso pri tebi nikoli toliko veljale kakor denarji. Naredi s to nežno golobico, kar hočeš, jaz ti zaupam. Domači učitelj mora mnogokrat delati mesto svojega gospodarja, ako ta nima dovolj srca in poguma. Ko to storim, maščeval bom tudi svojega brata, ubogega divjega lovca, katerega je dal tvoj grof po svojih gospodarjih napaziti in potem ustreliti. Čakaj, bearnski grof! In ti sam se še spominaš, kako te je tvoj naglojezni gospod pred dvema letoma pri ljudski svečanosti v Orleans-i sam javno bičeval, ker si mu neprevidoma precej trdno stopil na nogo. Kako grozno si ti takrat prisegel, da boš se maščeval — sedaj je, mislim, za to čas. Starec ne bo več dolgo, ko mu hčerka izgine, sin je padel pri Arcole-i — rod bo izumrl — veliki del posestev pa pride nam v last, namreč mojemu gospodu, katerega gospod sem vendar prav za prav jaz. Bodi tedaj oprezen! V torek tedaj, v torek? Dobro. Jaz in 200 težkih rumenjakov te bo pričakalo. Še enkrat: Bodi oprezen in zvejan, brat lesjak z Bogom!“

Še nekoliko vrstic bilo je v listi, ali razun nekoliko besedi vse brez zmisla, vse drugo bilo je odtrgano. Globoko zamišljen shranil je grof zgubani list v svojo listnico. Potem je objel molče svojo bledo hčerko, katera je stala zraven ko bela lilija, in je dal vse domače ljudi k sebi poklicati. Posebno lepa bila so darila, katera je dal stražnikom. Poštarju dal je zlato škatljico, njegova

hči pa je poklonila gospodinji tisti kinč z biseri, katerega jej je Lecornu z vrata zdrl. Slednjič, ko so se vsi odstranili, pozval je grof poštenjaka Foulquesa, rekši naj stopi bliže ter ga je ginjen objel: „Ti si mi več otel nego lastno življenje“. je rekel, „in jaz ti tega dolga ne morem naplačati. Dam ti tedaj, da boš vsaj nekoliko odškodovan, lepo posestvo pri Nobilos-i in bodi odsedaj samosvojen gospodar.“

Grof je prepovedal vsako zahvalo in se oddaljil. V kratkem zapustil je s svojim otetim otrokom poštno hišo v Captieux-i. Poštar odpeljal je trupla in jetnike v Mont de Marsan, slednje izročivši sodniji. Adrienne de Foix bila je leto dni potem srečna žena nekega španjskega vojvode; starega grofa pa je ta prigodek tako zdelal, da je vedno bolehal in za tri leta umrl. Popraševanja po pisci tistega osode polnega pisma ostala so brezvspešna do njegove smrti.

L. K.

Pobožne pripovedke in povesti.

Zapisal

I. S. Gombarov.

1.

Jezus in sejavec.

(Legenda iz Savinjske doline.)

Ko sta Jezus in sv. Peter po svetu hodila, prišla sta do moža, ki je na njivi sejal.

„Kaj delaš?“ vpraša ga Jezus.

„„Repo sejem.““

„Komu?“

„„Sebi.““

Jezus in sv. Peter sta šla dalje in sta najšla drugega, ki je tudi sejal.

„Kaj delaš?“ vpraša zopet Jezus.

„„Repo sejem.““

„Komu?“

„„To Bog vé; kajti mnogo bode jih tukaj mimo šlo in marsikateri bode si repo zmeknil ter jo snedel.““

Temu drugemu sejavcu je po tem toliko repe zrastlo, da jo je komaj domov zvozil, a prvemu pa jedna sama, ali ta tako debela, da jo je imel za-se vse leto zadosti.

2.

Kristus v goste povabljen.

Svoje dni sta živela uboga zakonska, ki v svoji borni koči nista ničesa imela, kakor eno kokoš. Ker pa sta bila pridna in pobožna, bila sta vedno s tem zadovoljna, kar

sta si bila s svojimi rokami pripravila in nista nikoli zavoljo svojega uboštva godrnjala.

Nekega dne si mož zmisli, naj bi za prihodnjo nedeljo kokoš zaklala in Kristusa na kosilo povabila. Tudi ženi se ta misel dopade, torej rada temu privoli.

Žena je že v saboto zvečer kokoš zaklala ter jo v nedeljo lepo za kosilo pripravila. Mož pa je odšel v cerkev in ponižno Jezusa prosil, naj pride danes v njegovo borno kočo na kosilo, kar mu je tudi obljubil.

Med tem pa, ko je žena doma kosilo pripravljala, prišli so zaporedoma trije berači, ter jo božjega daru prosili. Vsakemu je dala, kolikor je zmogla, zadnjemu celo kos kokoši, ki je bila ravno že pečena. Berači so se lepo zahvalili in odšli.

Na to pride mož veselega srca domu, ker celi čas ni na drugo mislil, nego na Kristusa, ki bo danes pri njem na kosilu.

Brž pogrneta mizo in pripravita, kar sta imela. Dolgo sicer že čakata, ali Kristusa le ni h kosilu; zato gre mož spet v cerkev in se pritoži, zakaj Kristus svoje obljube ne drži. Ali Kristus mu milostljivo reče, da je že bil pri njem, ter mu pokaže darove, katere je bila njegova žena beračem dala. Še bolj vesel se vrne zdaj mož domu ter ženi pove, kaj da je izvedel.

Od tega časa sta imela ta dva zakonska toliko sreče pri svojem delu, da sta v kratkem času jako obogatela.

Ko o tem bogati sosed izve, posmehuje se ubogemu kočlarju, češ, prav se mu je zgodilo, da so bili na njegovo siromaško kosilo mesto Kristusa le berači prišli.

V svoji ošabnosti pa tudi on zaukaže prihodnjo nedeljo veliko gostijo pripraviti. Celi teden so pekli, kuhali, pražili, cvrli ter jako sijajno gostijo pripravili. Tudi bo-

gatin gre v nedeljo v cerkev ter povabi Kristusa, naj pride o poldne k njemu na kosilo, kar mu je Kristus tudi obljubil.

Med tem pa so bili tudi k njemu prišli zaporedoma trije berači, pa nobeden ni ničesar dobil, zadnjega je gospodinja celo z burkljo napodila, češ, mi ne pripravljamo kosila za take postopače in berače, ampak za imenitne gospode.

Ko mož domu pride, pritoži se mu gospodinja, kako da so jo berači nadlegovali in kako jih je vse napodila, in mož jo je zato lepo pohvalil, mesto da bi jo bil posvaril.

Ker Kristusa tudi k bogatinu dolgo ni, gre tudi on v cerkev ter ošabno Kristusu očita, zakaj da svoje obljube ne drži, saj je za mnogo imenitnih gospodov kosila dovolj, ne kakor pri njegovem siromaškem sosedu.

Kristus ga milo pogleda ter reče: „Saj sem bil danes že trikrat pri tebi, ali prvi in drugikrat me je žena dobro oštela, tretjikrat pa celo natepla.“

Mož se je sicer pred Kristusom tega sramoval, ali ker se ni kesal zavoljo svoje ošabnosti in trdosrčnosti, je v kratkem času čisto ubožal.

3.

Mati božja in nema kraljica.

(Legenda.)

Svoje dni je živel kmetič v velikih stiskah in nadlogah. Smrt mu je vzela ljubo ženko, a nesreča ga je pripravila ob vse premoženje, da mu nič ni ostalo, kar mu

je bilo ljubo na svetu, razven majhene hčerke. Sam sebe ni imel s čim preživiti in vendar je moral še za hčerko skrbeti. In da je otrok silo terpel, to ga je bolelo hujše od lastnega trpljenja. Necega dne je šel v gozd pred kapelico matere božje in njej je bridko tožil svojo nadlogo, češ, ona zna in umeje žalost starišev, ki morajo gledati lastnega otroka v sili, pa mu ne morejo pomagati. In glej! takrat se mu prikaže mati božja kot kraljica nebes in zemlje v srebrnih oblacih z zlato krono na glavi, obdana s trumo angeljev. Marija se je usmilila siromaka in je vzela njegovo hčerko s seboj v nebesa. V nebesih je bilo hčerki neizrečeno dobro; jedla, pila in igrala se je z angeljčki, oblečena je bila v lepo belo obleko, obšito z bliščečimi zvezdicami in vsak dan je postajala večja in lepša. A mati božja je hotela njeno pokorščino skušati, zato jej izroči vse ključe nebeškega kraljestva, rekoč: „Dvanajst vrat smeš odpreti, kadar hočeš, a trinajstih nikoli!“ Deklica je odpirala vrata za vrati in povsod je našla kaj lepega in čudnega. „Kaj neki zapirajo trinajsta vrata?“ misli si. Od zdaj jo je radovednost hudo mučila. Naposled se ni mogla več premagati in je odprla tudi trinajsta vrata. Ali kazen za njeno nepokorščino jej je bila uže za petami. Kmalu pride mati božja in jo posvari, da je bila tako nepokorna. Deklica je sicer tajila, ali nič ni pomagalo; mati božja jej vzame ključe, zapodi jo iz nebeškega kraljestva nazaj na zemljo in deklica ostane nema (mutasta), dokler ne bo voljna pripoznati svoje pregrehe.

Na zemlji se je deklica ljudi tako bala, da je v gozdu prebivala, od korenin in želišč se živila in v votlem drevesu prenočevala.

Necega dne se prigodi, da je bil kraljev sin v tistem

logu na lovu. Kraljevič je deklico našel in njena lepota ga je tako očarala, da jo je s seboj peljal in za ženo vzel, da-si je bila nema.

Za leto dni jima je Bog dal sina. Tisto noč se jej prikaže mati božja in jo opominja, naj pripozna svojo pregreho, in ker kraljica tega ni hotela, vzela jej je Marija otroka in ga odnesla s seboj v nebesa.

Za leto dni jima Bog da druzega sina. Zopet se jej prikaže mati božja in jo opominja, naj spozna svojo pregreho. A zaman, tega kraljica ni hotela, zato jej vzame Marija tudi druzega otroka in ga odpelje s seboj v nebesa.

Ljudstvo je začelo godrnjati in govoriti, da kraljica na hudoben način od Boga jej poslane otroke pokončuje; ali kralj jo je neizrečeno ljubil in zato se nihče ni upal, kaj žalega jej storiti.

Tretje leto podari Bog kraljici tretjega otroka in tretjič se jej prikaže mati božja, pripelje njuna poprejšna otroka s seboj ter jej obljubi, da jej oba nazaj da, ako spozna svojo pregreho; ako pa neče tega storiti, vzame jej še to tretje dete, ljubeznjivo hčerko, in jo odpelje s seboj v nebesa. Kraljica pa je ostala trdovratna in mati božja jej je tudi hčerko vzela.

Zdaj se pa nevdija ljudstva ni dala več potolažiti. Vsi so zahtevali, da se kraljica za svojo hudobijo mora s smrtjo kaznovati. Kralj je žaloval, a ni mogel nič pomagati. Kraljico so obsodili, da se ima sežgati.

Uže je stala kraljica privezana na gromadi, katero so na štirih krajih podžigali. Kralj je obupajoč gledal ta strahoviti prizor iz svojega poslopja, a spodaj je množina radovednega ljudstva čakala kraljičine smrti. Takrat v zadnjem trenotku, ko so jo uže smrtne britkosti obdajale, spomnila se je, kako se je pregrešila s svojo nepokorščino

in pozneje s svojo trdovratnostjo do nebeške kraljice, in kako bi zdaj rada, ko bi jej mogoče bilo, z odkritosrčnim izpoznanjem vse popravila. To je mislila v srci — in glej! uže jej je bilo odpuščeno. Ogenj je ugasnil in kraljica je začela govoriti ter je javno povedala svojo pregreho. A nad njo so se nebesa odprla in mati božja v srebrnih oblacih je prišla, v naročji s preljubeznjivo deklico in na vsakej strani po jednega dečka, ter je vse tri izročila materi. Vsi so bili srečni in zadovoljni, ter so hvalili Boga za toliko dobroto.

4.

Usmiljenje.

Ubog prosjak je prišel v neko vas prosjačit. V prvej hiši, kder se je oglasil, videl je silno uboštvo, vendar mu je gospodinja prijazno naproti prišla in rekla: „Ljubi mož, vi iščete pri nas miloščine; jako žal mi je, da vam ne morem ničesar dati, saj vidite, da nimamo sami nič.“ Mož je šel dalje.

V drugej hiši je bilo še večje siromaštvo. Tu mu je prišla stara ženica naproti in mu rekla: „Oh, ljubi mož, kako rada bi vam dala vsaj kosec kruha, ali verujte mi, da ga še sama nimam niti drobtine pri hiši.“

Pri tretjej hiši, ki je že od zunaj kazala veliko revščino, rekel je gospodar: „Ta hleb kruha bode naše nocojšno kosilo; tukaj imate kos tudi vi, več vam ne morem dati.“

Pri četrtej hiši je bil zopet prijazno sprejet in star mož mu je daroval suknjo, rekoč: „Jaz imam dve suknji;

jedno dam vam, a drugo obdržim zase. Več vam ne morem dati, saj vidite, da sem sam ubožen.“

Tako je hodil prosjak od hiše do hiše. Povsod je bil prijazno sprejet, da-si je povsod našel veliko siromaštvo.

Zunaj vasi vrže prosjak razcapano obleko raz sebe, razpre dvoje kril, ter se v angeljskej podobi vzdigne v nebesa. Kmalu je nebeški krilatec stal pred obličjem božjim.

„Gospod vojskinih trum“, reče angelj, „jaz pridem prosit pravice.“

„Povej, kaj želiš od mene?“

„Poslal si me bil preiskavat srca ljudi, in bil sem v vasi, kder sem našel največe sočutje in usmiljenje do ubožcev. Jaz tako usmiljenih ljudi še nikjer nisem našel, a vsi so ubožni, jako ubožni. Kako moreš vendar tako usmiljene ljudi v tolikem uboštvu pustiti? Daj jim bogastva in videl boš, da bo njihovo usmiljenje brez meje.“

Bog odgovori: „Tvoja volja naj se izide!“ Nato se je razlil blagoslov božji črez ono vas; uboštvo je zginilo, a prišlo je premoženje, obilost in bogastvo v vas.

Potem je Gospod zopet poslal angelja na zemljo, da bi preiskal srca ljudi, in angelj je zopet prišel v podobi prosjaka v tisto vas.

Ko je stopil v prvo hišo, videl je vsega obilo, a prijazna gospodinja mu ni prišla nasproti, nega dekla se je nad njim zadrla, rekoč: „Tukaj se nič ne deli!“

V drugej hiši vidi še večje bogastvo; tudi stara ženica je še hodila okoli, a zagledavši prosjaka, zamrmra: „Že zopet prosjak!“ ter gre v hišo. Čez nekoliko časa priskaklja mlad deček, podeli ubožcu kos kruha ter zbeži.

Prosjak je z glavo majaje šel v tretjo hišo. Oni mož, ki mu je bil dal kos kruha, hotel je ravno v napreženo kočijo stopiti, ko ga ubožec nagovori. Bogatin ga čmerno pogleda, vrže mu godrnjajoč nekaj denarja in se odpelje.

V četrtej hiši je našel starčka, ki mu je poprej tako dobrovoljno daroval suknjo, polovico svojega imetja. „Gospod“, nagovori ga prosjak, „ali se še spominjate, da ste bili pred jednim letom necemu ubožcu podarili suknjo. Glejte, jaz sem oni ubožec. Od potlej vas je Bog obilo blagoslovil; znam, da se me bote zdaj še bolj usmilili.“

Bogatin ga resno pogleda, potem odpre omaro in vzame iz nje suknjo rekoč: „Takrat sem imel dve suknji in sami pripoznate, da je bil lep dar, ko sem bil jedno vam dal. Tudi zdaj vam nečem manjšega daru dati. Vzemite ono drugo suknjo; jaz sem v njej obogatel, znabiti da obogatite tudi vi.“

Vsled tega zasmehovanja se je prosjak užalil, odšel je in zunaj vasi se je vzdignil v nebesa. Z žalostnim licem stopi pred obličje božje.

„Zakaj si tako žalosten?“ vpraša ga Bog. — „Žalosten sem, ker sem grešil zoper tvojo pravičnost in modrost. Bil sem zopet v onej vasi, kder so me lani siromaka tako prijazno in usmiljeno sprejemali. A zdaj, ko so obogateli, vsi so se spremenili. Prej so imeli za ubožce tolažbo in usmiljeno srce, a zdaj imajo trdosrčnost in posmeh. Hudo sem se motil nad temi ljudmi, in to je, kar me žalosti.“

Bog odgovori angelju: „Moj sin, jaz sem ustvaril človeško srce in ga tudi dobro poznam. Človeško srce je kakor maslina, ki samo takrat olje daje, kadar se stiskava; tako se tudi iz človeškega srca samo takrat cedi

olje usmiljenja, kadar ga uboštvo, žalost in nadloge stiskajo. Ubožni ljudje imajo usmiljeno srce.“

5.

Sv. Gregor.

(Legenda iz Savinjske doline.)

Živel je svoje dni priden in tako bistroumen deček, da mu ga daleč na okolo ni bilo jednakega. Ko so dečku oče umrli, dobil je očuha, in deček ni smel v šolo hoditi, nego moral je ovce v planino na pašo goniti. Ondu je slišal, kako so ptičice pele, žabe regetale in psički lajali, in ker je bil ves nedolžen, je vse to tudi razumel. Nekoč se mu je sanjalo, da je postal velik gospod in očuh je pred njim klečal in mu noge poljuboval.

Ko je očuh to izvedel, razsrdil se je takó, da je ukazal hlapcema, naj dečka ženeta v planino ter ga ubijeta; v dokaz, da sta povelje izvršila, naj mu prineseta oči, jezik in mezinec.

Ko so šli v planino, šel je tudi pes ž njimi. Iz žvrgolenja ptičev je nedolžni deček takoj izvedel, kaj se ž njim namerava. Deček pove hlapcema, kaj ptičice ščebetajo ter ju prosi naj se ga usmilita in mu prizaneseta. Rekel je, naj rajši psu izkopljeta oči in izdereta jezik, a njemu naj samo mezinec odrežeta, ter ga neseta hudobnemu očuhu v dokaz, da sta njegovo povelje izvršila. Hlapca sta se usmilila dečka, izkopala psu očí in iztrgala jezik, a dečku odrezala mezinec ter vse to nesla očuhu, češ, da sta njegovo povelje natanko izvršila. Deček je odšel po svetu in je pri nekem gospodarji stopil v službo. Moral je svinje pasti in dva psa, velík in majhen, sta mu pomagala. Ta

dva psa si nista bila dobra, in veliki se je često repenčil nad malim ter mu očital, da ni za nobeno korist pri hiši in vendar samo dobre stvari žré, on pa, ki čuva velik zaklad, mora po večkrat gladen (lačen) spat iti. Deček, ki je umel vse, kar se živali razgovarjajo, povedal je to gospodarju in vsled tega sta izkopala poleg ležišča velikega psa skrit zaklad, katerega je pes čuval.

Po pravici bi moral dobiti vsak polovico izkopanega zaklada, ali deček je prepustil ves zaklad gospodarju ter ga prosil samo to, naj bi mu pomagal, da bi v šolo hodil in se kaj koristnega naučil. To je gospodar rad storil.

Kadar je deček izvršil visoke šole, umrli so v Rimu papež. Ker je dečkova želja bila samo to, da postane mašnik, gnalo ga je v Rim.

Na poti v Rim prenoči v nekem mestu, kder sta prenočevala tudi dva kardinala, ki sta šla novega papeža volit. V rečenem mestu je bila neka čudna mlaka, v katerej so že celih dvanajst let žabe regetale, in nihče ni znal, kaj to pomeni. Kadar jih je deček nekaj časa poslušal, dejal je, naj drugi dan okolo mlake napravijo procesijo z monštranco brez sv. Rešnjega telesa, in žabe bodo takoj nehale regetati. Drugo jutro so res naredili obhod, katerega je vodil jeden kardinalov, in kakor ljudje okolo mlake, tako so šle žabice v mlaki s procesijo. Zdajci jedna žabica pomoli kardinálu sv. hostijo, katero je djal v monštranco.

Deček, ki je umel žabji govor, povedal je ljudem, da je pred dvanajstimi leti nekdo sveto hostijo v mlako plunil in zato so od onega časa žabe vedno regetale in Boga častile.

Kardinala sta se modrosti tega dečka jako čudila

in mislila, ko bi ta prišel v Rim, utegnili bi ga za papeža izvoliti; zatorej sta na tihem odšla v Rim.

Deček je zdaj sam šel dalje proti Rimu in prišel tja, ko so bili že kardinali v cerkvi zbrani, da bi volili novega papeža. Bel golob je že letal po cerkvi, a nobenemu ni hotel sesti na rame, da bi pokazal kardinalom, katerega naj volijo za papeža. Ko pa deček stopi v cerkev, sede mu golob takoj na ramo in kardinali so ga izvolili za papeža, z imenom Gregor. Zavoljo tega se še zdaj slika z belim golobčem na rami.

Njegovega očuha pa je zaradi njegovih grehov silno vest pekla. Šel je k spovedi, a ni dobil odveze, nego naročilo se mu je, da mora k papežu iti na izpoved, ker samo papež ga more odvezati njegovih grehov. Šel je tedaj v Rim, skesano se izpovedal in dobil odvezo. Pri tej priliki spozna Gregor svojega očuha, pove mu, da ni kriv zločina, katerega se je izpovedal, ker deček še živi in ako želi, lehko ga še sam vidi. Klečé in nogi poljubovajoč, kakor je pred papežem navada, prosi ga očuh, naj mu pove, kde bi še videl svojega pasterka. Papež rekó: „Poglej ga, jaz sem!“ In tako so se izpolnile njegove sanje, da je očuh pred njim klečal in mu nogi poljubaval.

6.

Od kod navada, da o Božiči jaslice stavimo.

Najlepše in najnedolžnejše veselje otrok o Božiči je navada, da delamo Betlehem ali jaslice v spomin

rojstva našega Gospoda Jezusa Kristusa. Kdo se ne spominja rad še v poznih letih srčnega veselja, ki ga je užival, ko je še otrok na sveti večer doma jaslice stavil ali pa v cerkvi postavljene gledat hodil. Kako se je s pastirci radoval deteta Jezusa, ki je na svet prišel, da bi nas odrešil večnega pogubljenja. Začetek takim vidnim predstavam Jezusovega rojstva je napravil sv. Frančišek Asiški.

Ta svetnik je o svojem času o Božiči pod milim nebom dal postaviti hlev, ki je živo spominjal na hlev betlehemski in na kraj rojstva Kristusovega. Pri tem hlevu so se na sv. večer zbirali s sv. Frančiškom bližnji duhovniki in menihi in velika množica ljudstva; kajti ljudje so bili daleč okolo izvedeli o tej novej svečanosti. Hlev so lepo razsvetlili s svečami ter ondu molili in hvalne pesmi prepevali. Sv. Frančišek je stal pri jaslicah in samega veselja se je jokal premišljajoč veliko srečo, katero je ljudem prineslo rojstvo Jezusovo. O polunoči se je ondu služila slovesna sveta maša, pri katerej je sv. Frančišek kot dijakon sveto evangelje pel, potem pa iz vzvišenega mesta zbranemu ljudstvu tako ginljivo govoril o ljubezni novorojenega deteta, da je vse poslušalce do solz ganil. Po dokončanej slovesnosti so šli vsi veselega srca domov s trdnim sklepom, da bodo to lepo navado sv. Frančiška vsako leto posnemali. — Tako je nastala navada o Božiči jaslice staviti, ki obstoji že črez 600 let v veliko veselje otrokom in odraščenim. In kadar se otroci pri novo postavljenih jaslicah vesele, gotovo bode jih tudi veselilo izvedeti, kako da je to lepo navado vpeljal velik prijatelj otrok, sv. Frančišek Asiški.

7.

Angelj varuh.

Francoski listi poročajo, da je ne davno krščanski oče s svojim malim sinčekom, katerega je peljal v šolo k Marijinim bratom v Siten, gredoč obiskal svojo hčerko, ki se je vzgojevala v jednakem ženskem zavodu. Pred odhodom sta še oče in sin bila pri svetej maši in se priporočila molitvi ondotnih sester, a te so ju zopet priporočile varstvu device Marije in angelju varuhu. Hčerka je bratcu tudi dala v spomin zalo podobico angelja varuha, ki jo je bratec z velikim veseljem hvaležno sprejel in lepo shranil. Očetu in sinu se je bilo po železnici dalje peljati. Po progi Veytant-Vísis pa so takrat vsi prostori bili tako natlačeni, da je moral oče sinčeka na kolenih imeti. Ker sta sedela pri kraji in ker imajo po Francoskem, kakor zdaj tudi pri nas, železnocestni vozovi vrata od strani, — odpró se naglo vrata in predno se oče zavé, kaj da je, pade mu sinek s kolen skozi vrata na cesto. Vse klicanje in vpitje ubozega očeta je bilo zastonj; moral je čakati do prve postaje, — še okoli tri četrt ure — v strašnem strahu, da bo potem svojega jedinega sina našel mrtvega, morda čisto raztrganega. Te tri četrt ure so bile očetu cela večnost. Izstopivši pri prvej postaji, tekel je po železnej cesti nazaj, da bi poiskal truplo svojega sina, a kako se razveseli, ko že od daleč vidi ljubega sina mu naproti hiteti. Popolnem zdrav in nepoškodovan mu je sinek pripovedoval, kako naglo je iz voza zletel na cesto, in prav rahlo padel na zemljo. Ko je vstal, bil je vlak že daleč od njega. —

Neverni ljudje tako izvanredno rešitev iz smrtne nevarnosti pripisujejo navadno slučaju, a mi verni krist-

jani predobro znamo, da v takej nevarnosti more človeka obvarovati le vsemogočna roka božja. Bog namreč vsacemu človeku pošlje njegovega angelja varuha, ki mu v vseh dušnih in telesnih nevarnostih stoji na strani in ga varuje. Pokojni knez in škof Anton Martin Slomšek so o angelju varuhu zložili lepo pesen, v katerej tako-le pravijo:

„Po svetu angelj hodi,
Ne vidi ga okó;
Pa vendar tebe vodi,
In váruje zvestó.
V nebesih angelj je domá,
Od koder Bog pošilja ga.“

8.

Pripovedka o početku cerkve sv. Duha na Stari gori.

Početek mnogim cerkvam se nahaja v kakšni čudežni dogodbi, ki je pozornost vernega ljudstva na se obračala, ga na kraj dogodbe vabila in ondi s posebnim zaupanjem na milost božjo navdajala.

Svoje zaupanje v Boga so potem verni očitno kazali v obilnih milodarih, s katerimi se je poznej na dotičnem torišči postavila cerkev.

Enak početek ima tudi nekdaj imenitna, zdaj pa že skoro čisto pozabljena romarska cerkev svetega Duha na Stari gori.

Ta cerkev je poddružnica farne cerkve sv. Jurja na Ščavnici in stoji ob Ptujski cesti na precej visokem holmcu.

Ljudje pripovedujejo, da je bil nekdaj prostor, kder zdaj cerkev stoji, z brezjem obraščen, in ravno tam, kder je zdaj zvonik, prikazoval se je sv. Duh v podobi svetlega goloba.

Ker se je ta prikazen večkrat ponavljala, naznanili so to župniku pri sv. Jurju, ali župniku se je to zdelo neverjetno ter dolgo časa o tem niso hoteli nič slišati. Naposled se vendar dajo pregovoriti, ter se podajo na Staro goro, da bi se z lastnimi očmi prepričali, kaj da je na tej govorici.

Ko pridejo na mali holmec nasproti unemu, ki je bil z brezjem obraščen, zagledajo tudi oni prikazen v brezji, in ker so pri tem pogledu glavo malo zasuknili, njim je glava tako zasuknjena ostala, dokler ni bilo dovoljeno, da se sme ondi cerkev zidati, kder so prikazen videli.

Iz druge med ljudstvom znane pripovedke se da sklepati, da je na Stari gori že v predkršćanskih časih bil važen kraj, morebiti celo vtrjeno rimsko mesto. Ljudje namreč pravijo, da je v zdaj silno močvirnem kraji pod Staro goro stalo nekdaj mesto, ki pa se je v zemljo pogreznilo, in zato še se zdaj včasih iz močvirja zvonenje sliši. —

Gotovo pa je, da so ondi najšli, ko so cesto nadelovali, grobe s štirioglatim kamenjem zidane in v njih prsteno posodo. Verjetno je tedaj, da so na Stari gori, kder zdaj stoji cerkev sv. Duha, zmagonosni Rimljani imeli vtrjen tabor, v katerem so njihove posadke prebivale in podjarmljeno ljudstvo krotile.

9.

Pripovedka o cerkvi na Črni gori.

Bogat grof Vurmberški je imel edino hčer, pa še ta se je bila slepa narodila. Žalostni stariši so prosili Marijo pomoči in tudi hčerka se je njeni priprošnji priporočala, da bi kedaj pogled zadobila. Ko enkrat vsi skupaj molijo, zagleda nenadoma slepa sirota luč; oči so se njej odprle ter je spregledala. Na to reče hčerka: „Pojdimo tje, kder sem luč zagledala.“ Takoj grejo in pridejo na Ptujsko ali Črno goro, kder je bil takrat postavljen križ, in hčerka pravi: „Tu je bila luč.“ Grof je v tem spoznal božjo voljo ter je začel ondi iz hvaležnosti v čast Materi božji cerkev zidati, katere pa ni mogel dogotoviti, ker mu je denarja zmanjkalo. Trije drugi grofi so zidanje cerkve nadaljevali, pa tudi ti so morali iz istega vzroka dokončanje drugim prepustiti. Slednjič jo dokonča neka gospa, ki je bila tako bogata, kakor vsi prejšnji grofje. Nekateri pravijo, da je sam cesar k temu zidanji pripomagal.

V tistem času, ko so Turki po naših krajih strašno divjali in se tudi na Ptujsko goro namenili, ter že bili do lipe na Dvoršini prišli, popadali so jim hipoma konji mrtvi na tla in cerkev je postala **črna**, da je niso mogli več videti, in od tistega časa je cerkev še zdaj od zunaj črna in Ptujska gora se zove **Črna gora**, cerkev ondi postavljena pa cerkev Matere božje na Črni gori.

10.

Boris ali krščenje Bolgarov.

(Po A. Weiskopfu.)

Bolgarija, bivša turška pokrajina med Dunavom in Balkanom, ki je po zadnjem rusko-turškem boji postala samostalna kneževina, bila je že pred tisoč leti mogočna samostalna država. Ustanovili so jo bili od severa prišli Bolgari, pastirsko ljudstvo turškega rodú, ki so nekdaj bivali pod Uralom, pozneje pa so se na več plemen razcepili, od katerih sta se dva pomaknila proti severu ter ustanovila državo „črnih Bolgarov“, a drugi so šli proti jugu, kder so naselivši se med Dnjestrom, Dunovom in Črnim morjem prišli pod oblast Obrov. Pod vodstvom kneza Kubrata so se od Obrov odtrgali, in njegovih petero sinov si je s svojimi četami iskalo nove domovine.

Asparuh je šel s svojim plemenom preko Dunava in je bizantinskemu cesarju Konstantinu Pogonotu odvzel pokrajino Mezijo ter ondu utemeljil novo državo, ki je po novih prebivalcih dobila ime Bolgarija.

A junaškim Bolgarom ni bila dosti pokrajina, katero so si bili priborili, nego vedno so dalje segali ter malo ne vse pokrajine na vzhodnem balkanskem polutoku pod svojo oblast spravili. Najslavnejši bolgarski knez Krum je vladal ne samo črez vse pokrajine do Carigrada, nego tudi onostran Dunava črez Vlaško in velik del Ogerske dežele. V teh pokrajinah so takrat stanovali malo ne samo slovenski rodovi. Bolgari so s podjarmljenimi Slovenci lepo ravnali; oba naroda sta mirno vkupe živela, in da-si so bili Bolgari gospodje Slovencev, vender jih niso zatirali, temveč, ker so bili v manjšini, poprijeli so se sčasoma navad in jezika Slovencev, in predno je minilo tri sto let,

spojili so se s Slovenci v slovenski narod, kateri se še zdaj imenuje bolgarski.

Krščanska vera Bolgarom ni bila znana; zatorej so živeli po svojih poganskih šegah, kakor druga divja ljudstva za največjo čednost imajoč srčnost in hrabrost. Knez, kateri se je imenoval tudi kan, imel je neomejeno oblast čez svoje podložnike in samo v najvažnejših stvareh se je posvetoval z „boljari“, kakor so se imenovali odličnejši Bolgari.

Take so bile razmere na Bolgarskem, ko je 844. leta prevzel vladarstvo Boris, hraber in velikodušen knez, ki je bil zmožen vse, kar je dobrega in plemenitega, spoznati in tudi zvršiti. Ker ni bil tako častilakomen, kakor njegovi predniki, ni delal toliko na to, kako bi svojo državo povekšal, nego bolj na to, kako bi jo lepo uredil in svoje podložnike osrečil. Žalostne skušnje, katere je sam v nekaterih bojih doživel, potrdile so ga menda v teh mislih. Ko so namreč Bolgari hodili na Grško plenit, premagali so jih nekaterekrati Grki in v beg pognali, in jedenkrat so celo v njihovo glavno mesto Preslavo prišli plenit ter povračat, kar so bili Bolgari njim storili. Pri tem napadu so razdraženi Grki umorili tudi ljubljeno ženo Borisovo in uplenili njegova dva otroka. Ta britka izguba mu je bila vedno v spominu, in morebiti so ravno iz teh britkih spominov prihajali njegovi dobri sklepi, ki so pozneje obrodili toliko sladkega sadu.

Boris si je v svojem prestolnem mestu Preslavi sezidal palačo, katero je hotel okrasiti, kakor se vladarju spodobuje. Ker je s takratno bizantinsko cesarico Teodoro v miru živel, poslala mu je ona slavnega slikarja, meniha Metoda, kateri naj bi mu palačo izmalal. Menih Metod, že precej postaran mož, pripeljal je s seboj v Preslavo

deklico in dečka, ki sta ga klicala očeta, kar ni bilo takrat nič nenavadnega, ker se je večkrat prigodilo, da je mož po smrti svoje žene postal duhovnik ali menih. Otrokoma je bilo ime Vladimir in Helena; med seboj sta se srčno ljubila in svojega očeta zelo spoštovala.

Prihod teh treh osob je bil na dvoru Borisovem važen dogodek. Helenina lepota je vse očarala, in njeno nežno in pametno obnašanje jo je celo staremu knezu hitro prikupilo. A Vladimir je bil Heleni takó podoben, da ga je moral vsak rad imeti, kdor koli je ljubil Heleno. Oba otroka sta se jako lepo vedla na Borisovem dvoru, da-si se jima je marsikaj čudno zdelo, kajti onadva sta bila v krščanskej veri dobro podučena in jako pobožna, a tu sta našla in videla take čudne poganske običaje in šege.

„Oče!“ pravi necega dne Helena slikarju Metodu, „zakaj pa nikoli ne govorite s knezom o ljubem Bogu? Boris je tako plemenit in dobrotljiv in bi izvestno rad poslušal, ako bi mu kaj povedali o dobrotljivem Bogu, o katerem še nič ne ve.“

Metod se je nasmehnil in dejal: „Dete ljubo! Boris me ni poklical, da bi ga podučeval, nego poklical me je, da bi mu malal podobe. Jaz mu tudi hočem palačo lepo izmalati, a ti v tem moli in prosi Boga, da podeli mojim podobam življenje ter ga bodo one mesto mene učile. Ako hoče naš Gospod Jezus Kristus srce tega nevernika s svojo milostjo ganiti, našlo se bode za to že primerno sredstvo.“

Metod je pridno delal in slikal, da bi svoje slavno ime tudi pred Berisom opravičil. Nekatere manjše podobe je bil že izdelal in knez jih je javno pohvalil. Ko je pa začel Metod slikati veliko dvorano, izprosil si je milost, da ne sme nihče v dvorano, tudi knez ne, dokler ne bode

vse izgotovljeno; zato je pa obljubil naslikati podobo, kakoršne še knez videl ni in si je tudi misliti ne more.

Kralj je v to dovolil, in razven Vladimira, kateri je Metodu stregel in pomagal, nihče ni smel v dvorano, da se ne bi umeteljnik motil.

V tem času, ko sta bila Metod in Vladimir vedno zaprta v svojej tajnej delavnici, imela je Helena prijetne ure na dvoru Borisovem. Knez sam je imel veselje nad njo ter se je tako prijazno in ljubeznjivo pečal ž njo, kakor da bi bila njegova lastna hčerka. Kadar sta se pogovarjala, pripovedovala mu je Helena o dobrotljivem Bogu in o druzih verskih resnicah. Boris jo je pazno poslušal in se zelo zanimal za vse, kar mu je pripovedovala o stvarjenji sveta, o človeškem zagrešenji in odrešenji, o naukih in čudežih Odrešenikovih i. t. d., da-si iz njenih besed ni mogel spoznati resnice in lepote krščanskih naukov.

A Metod in Vladimir sta pridno delala ter nista skoro nič prišla med ljudi, ker sta po dnevu delala a po noči sta molila, in tudi Metod ni hotel, da bi ga posvetne stvari motile v njegovem svetem opravilu.

Kadar je bila podoba izgotovljena, povabil je Metod kneza, naj jo pride gledat. Boris od vsel dvornikov spremljan, šel je v dvorano, kder ga je umeteljnik pričakoval.

Boris je ugledal v dvorani strašen prizor umeteljnik mu je bil naslikal podobo sodnjega dneva. Bilo je videti, kako solnce na zemljo pada in tema, strah in smrt jo pokriva in strahovite pošasti vstajajo iz grobov na klic angeljev; a od zgoraj se prikaže večni sodnik, obdan z nebeško svitlobo, ter napolnuje s svojim veličastvom nebo in zemljo. Njegov pogled je ves svet premagal; z mogočno

roko je razdelil pravične in krivične ter slednje pahnil v peklensko brezno, a pravične je vzel v blaženo prebivališče nebeško.

Pogled na to podobo je Borisa tako pretresel, da ni mogel niti besede izpregovoriti, a tudi svojih oči ni mogel obrniti od stene, na katerej je bila ta živa podoba sodnjega dneva.

„Kdo je ta — vpraša naposled — kdo je ta mogočni kralj, katerega si mi tukaj namalal?“

„To je vsemogočni stvarnik sveta, odgovori Metod; Bog nebes in zemlje, pred katerim je vsak mogočnež ubog črv na zemlji; pred katerim knezi in kralji niso nič več, kakor ubogi siromaki. Prišel bode jedenkrat dan, dan groze in trepeta; zvezde bodo padale z neba, tema bode zagrnila zemljo in smrt bode kosila brez usmiljenja, dokler bode jedna živa stvar na zemlji. Po tem se bode zgodil velik čudež, kajti vsi, kateri so umrli, vstali bodo od smrti in vsemogočni Bog jih bode sodil ter jim delil kazen in plačilo, kakor si je kdo zaslužil. Brezbožniki in krivičniki bodo vekomaj zavrženi v peklensko žrelo, a pobožne in pravične bode vzel s seboj ter jih s častjo in slavo obdal na večne čase. To predstavlja ta podoba in tega se spominjaj, slavni knez, kadar gledaš to podobo.“ Žarne, k nebu povzdignjene oči, plešasta glava, beli lasje in veličastno po prsih viseča brada — vse to je dajalo Metodu še častitljivejšo podobo in delalo na poslušalce še večji vtis. Metod je že nehal govoriti, ali Boris je še vedno poslušal ves zamaknen v to, kar se je zdaj zgodilo. Žarek božje milosti je bil prodrl v mračno Borisovo dušo in on je čutil, da se še marsikaj nahaja, česar on do zdaj še niti slutil ni.

Čut, ki ga je zdaj obhajal, še ni bila vera, pač pa srčna želja po veri; zato je prosil Metoda, naj ga še bolj na tanko poduči o tem strašnem sodniku vseh ljudi.

In da bi pokazal Metodu, kako je z njegovo podobo zadovoljen, ukazal mu je v plačilo za njegov trud obilo denarja izplačati.

„Vzemi to plačilo“, reče; „jaz bi ti rad še več dal, ako bi mogel, pa saj sam veš, da je bila letos slaba žetev in da je glad moril moje ljudstvo; zatorej sem že vse razdelil med ljudstvo, kar sem imel, ker me srce boli, zaradi njegovih nadlog.“

Ljudstvo je znalo, da je njegov knez usmiljenega srca, zato je v velikem številu prihajalo vsak dan pred kraljeva vrata prosit ga pomoči.

„Zahvaljujem se ti, knez mogočni, za obilo plačilo. Ti se ravnaš po besedah Gospodovih ter ne odlagaš zasluženega plačila na jutri. Sicer pa meni ni mnogo na tem plačilu, kajti jaz imam večje zaklade od tvojih: nauki Gospodovi so boljši od zlata in biserov. Tvoje darilo bi mi bilo brez koristi in jaz bi ga še ne sprejel, ako bi mi ne bilo v pomoček, da si ž njim pripravim še večje zaklade nebeške, katerih rjá ne sne in jih tatovi ne ukradejo.“

Nato je Metod ukazal poklicati siromake, ter jim razdelil ves zaslužek za svoje delo. Sto in sto siromakov ga je hvalilo in blagoslavljalo, a Boris ves ganen nad toliko velikodušnostjo dejal je: „Res, velik je tvoj Bog! zatorej hočem od tega trenotka vse bogove zapustiti in samo tvojega Boga moliti.“

S tem sta bila trud in molitev Metodova obilo poplačana; kajti pridobil je bil Gospodu dušo Borisovo in na njegovo prošnjo je sv. Duh vlil žarek božje milosti v srce nevernega kneza.

Helena in Vladimir sta z velikim veseljem vse to opazovala; mladeneč je od spoštovanja ves prevzet gledal svojega očeta kakor poslanca božjega, in Helena je na tihem hvalila Boga za toliko milost in srečo, katero je dobremu knezu naklonil.

Knez je podrl altarje malikov in se pripravljal na sveti krst. Že se je bližal dan, ko bode Boris, knez bolgarski, klečéč pred služabnikom božjim prejel zakrament svetega krsta.

Z veliko slovesnostjo je bil Boris krščen v pričo brezštevilnega ljudstva. Za tem je bila sveta maša, pri katerej je Vladimir opravljal angeljsko službo, kakor angelj nebeški. Naposled je knez vsem podložnim razodel svojo željo, naj bi njegov vzgled posnemali, odpovedali se krivim bogovom ter le jedinopravega Boga kristjanov molili.

V knezovej palači je bila potem velika gostija, pri katerej je knezu na desnej sedel Metod, a na levej Helena in njemu nasproti Vladimir. Pri tej priložnosti je namenil knez Metoda prositi, naj mu pusti svoja otroka, katerih se je bil že tako privadil, da mu bode težko brez njih biti.

Metod je z neko sočutno ljubeznijo opazoval kneza, kakor da bi mu hotel kaj važnega in veselega povedati, a Boris ga prehiti in mu razodene svojo prošnjo, naj dovoli, da otroka pri njem ostaneta, ker on hoče za njiju skrbeti, kakor za svoja lastna otroka.

Neizrekljivo veselje prešine lice Metodovo.

„Kar zahtevaš, lehko se zgodi“, odgovori Metod, „vendar naj ti poprej razodenem skrivnost, katero sem morda že predolgo zakrival. Izvestno se še spominjaš

strašnih dni, ko so bili Grki zmagonosno v to zidovje pridrli ter povsod razširjali strah in smrt.“

„O kako strašne čute budiš v mojem srci!“ odverne knez. „Takrat je bilo, ko sem vrnivši se iz boja, našel doma mrtvo truplo svoje žene in neizrekljivo izgubo obeh svojih otrok; sovražniki so ju ugrabili in — ali ubili ali pa v strašno sužnost odpeljali.“

„Hvali Boga, slavni knez!“ odgovori mu starček, „tvoja otroka sta bila pod varstvom božjim ohranjena, da se ti zopet povrneta.“ V tem je izpod kute potegnil sveženj oblačil in pokazavši jih Borisu, vprašal ga: „Ali poznaš te stvari?“

„To je obleka mojih otrok!“ odgovori Boris s solznimi očmi. „O moja ljubljena otroka, ko bi še res živela; ko bi mogel vaju še samo jedenkrat videti in na svoje prsi pritisniti!“

„Knez slavni! tvoja otroka še živita in sta pri Tebi.“ In obrnivši se k otrokoma, reče: „Jaz sem bil do zdaj vajin varuh; a tukaj imata zdaj svojega pravega očeta. Helena in Vladimir, objemita svojega očeta!“

Vesel krik je sledil tem besedam. Knez objame svojo hčerko in kmalu je bil tudi Vladimir v njegovem naročji. Vsi se gledajo in gledajo in se ne morejo drug druzega nagledati.

Potem je Metod pripovedoval, da je bil vojak in da je ta dva otroka iztrgal iz rok svojih divjih tovarišev ter ju vzel s seboj na svoj dom. Ondu je za nju skrbel, kakor bi mu bila lastna otroka. „Bog me je pozneje poklical“, pravi dalje, „v duhovski stan, ali vendar nisem zapustil teh otrok. Dal sem ju lepo krščanski odgojiti in jima tako pripravil zaklade, ki so več vredni, nego zakladi vseh kraljev tega svetá. A vest mi je očitala, da

jima krivico delam, ako jima odtegujem posvetno srečo, katero bi vživala na tvojem dvoru. Ko sem bil tedaj nenadoma semkaj poslan, zdelo se mi je, da se je zgodilo po previdnosti božjej zavoljo otrok; zatorej sem ju vzel s seboj. A resnično ti povem, ako bi se tvoje srce ne bilo odprlo luči svete vere in bi se ti ne bil odrekel svojim malikom, jaz bi bil otroka zopet nazaj odpeljal in skrivnost njunega roda bi bila ostala zakopana v mojih prsih.“

„Občudujem pota božje previdnosti“, reče Boris, „in tudi tebe, božjega služabnika. Iz srca se ti zahvaljujem za neprecenljivi dar, ki sem ga zdaj dobil od tebe. Nadejam se, da bodeš tudi ti pri nas ostal in da bode od zdaj tvoja domovina tam, kder bodeta tvoja ljubljena otroka.“

Helena in Vladimir sta se tej prošnji pridružila, in ko se je Metod obotavljal, dejala sta: „Ali nečeš biti več najin oče, in hočeš, da bodeva vedno po tebi žalovala, ako otideš od naju?“

Prošnja otrok je ganila Metoda, da je obljubil ostati v Preslavi.

Borisovo dušo je luč svete vere tako prešinila, da je začel lepoto in blago tega sveta zaničevati ter je spoznal, da je vse nečimerno razven Bogú služiti, njega ljubiti in za svoje izveličanje skrbeti.

Zavoljo tega je postavil velik samostan, in ko je bil krščansko vero med svojim ljudstvom razširil in vladarstvo svojemu sinu izročil, podal se je v ta samostan kot menih. Ondu je sam za-sé mirno živel, zadovoljen, da je svojemu ljudstvu prižgal luč svete vere in mu zapustil modrega in pobožnega vladarja. Metod je bil zvest Vladimirov sovetovalec in mu je pomagal s svojimi modrimi sóveti težko breme vladarstva nositi. A Helena je svoje

življenje Bogu darovala in šla tudi v samostan, kder je do smrti lepo pobožno živela in molila za srečo svojega ljubljenega bolgarskega ljudstva.

11.

‚Zadnja večerja‘ od Leonarda da Vinci.

(Po V. Apoloniju poslovenjena.)

Leonardo da Vinci, eden najboljših italijanskih slikarjev, narodil se je l. 1452. pri Florenci v gradu Vinci (izgovarjaj Vinči), in od tod njegov priimek „da Vinci“. Pri mojstru Andreju Verrocchio v Florenci se je učil slikarstva in podobarstva in l. 1482. je bil poklican na dvor Ljudevika Sforza v Milan, od koder je odšel 1499 spet v Florenco, 1516 pa v Pariz, kder je umrl l. 1519. Zraven slikarstva se je pečal tudi s podobarstvom, stavbarstvom in godbo. Največo slavo si je pridobil brez dvombe s svojo podobo „Zadnje večerje“, o kteri govori naslednja povest, ki bo toliko bolj blage čitatelje zanimala, ako morebiti kteri ima to podobo ali jo je vsaj že kde videl.

I.

Miren in zadovoljen smehljaj je igral na ustnicah bolanega starčeka, ki je ležal na mehki postelji. Beli kodri, neredno po modrem svilnatem vzglavji raztroseni, bili so podobni lahkim tanjkim meglicam na jasnem ponočnem nebu. Svetlih zvezdic tudi ni manjkalo: dvoje prijaznih oči se je zasvetilo in zalesketalo izpod črnih

obrvi, kolikorkrat je starček medle trepavnice vzdignil. Starček pa svojih oči ni obračal na krasno, dragoceno pohištvo, razpostavljeno po prostorni sobi, ampak po vrstah krasnih podob, ki so visele po stenah, žive priče njegove rajske umetnosti in srčne pobožnosti.

„Hvala ti, moj Jezus“, šepetal je bledi starček, „hvala ti zato, da si ohranil in poživil mojo vero in ljubezen, kajti zdaj, ko se mi bliža zadnja ura, kali iz njih trdno upanje — drevo, ki bo mi rodilo sad večnega življenja. — Vem, da me boš k sebi vzel — in ta misel me razveseljuje. Miren in potolažen pričakujem zadnje ure, ker zgubiti nimam nič, dobiti pa veliko. Oh, srečna nada!“

Med tem, ko se je starčekovo srce v tako sveti navdušenosti povzdigovalo v nebó, povzdignil se je tudi njegov glas od tihega šepetanja do razločnega govora. S tem opozorjen pogledal je iz sosedne izbe pri malo odprtih vratih kodrast mladeneč.

Bolnik ga je zapazil in poklical: „Leonardo!“ svojo trepetajočo desnico pa je stegoval proti krasnemu mladenču, čigar duhovite oči je skrivna solza skalila. Dozdevalo se je, da je Leonardo ta klic že pričakoval; ko bi trenil, je bil pri postelji, prijel roko starčekovo, pritisnil jo na svoje ustnice ter žalostno ogledoval bledi obraz svojega ljubljenega učitelja.

„Leonardo“, začne bolnik, „tvoja usta molčijo, a tvoje oči mi govorijo razumljivo, kaj se v tvojem srcu godi. — Ne jokaj zdaj; jaz te sicer moram zapustiti, ker me Gospod kliče, a rad zdaj zapustim tebe in vse, ker vem, da boš ti ostal zvesto vdan svoji sveti veri in umetnosti. Tvoj čopič je že zvršil podobe, ki popolnoma nadomestujejo podobe starega Andreja Verrocchia. — Madona, ktero

sem že zadnjič v delavnici opazoval, zdi se mi tvoje mojstersko delo. — Pojdi in prinesi še mi jo pokazat, sinko!“

Mladeneč je odbežal in kmalu veselega obraza prinesel podobo „Vnebovzetja Marije Device“. Mojster je pogledal najpred zadovoljni obraz svojega učenca, potem je vzel podobo ter mu razkazoval umetniško vrednost posameznih delov podobe. Hvalil je nježno ubranost barv, lahko vzdigovanje glavne osebe, tudi žive in mične angeljske glavice, in ni se mogel nagledati pravilnih gib plahetajoče obleke in ličnosti telesa. Ko je tako Leonardovo dušo napolnil s pohvalo, spremenil je starček svoj glas ter z veličastno resnobo nadaljeval: „Ta Madonin obraz, plemenit in lep, kaže milino, ki je črez-nj razlita, vendar tudi nekako mehkužnost, da ne rečem pohotnost, ki nasprotuje predstavi, kakoršno ima kristijan o njej. Skoz to oko, jasno in prozorno, vidi se na dno srca, v kterem se lahko odseva ravno tako zemlja kakor nebo.“

Zdaj mojster utihne in potegne z roko črez čelo, kakor je imel navado, kedar je kaj nameraval. Leonardo je pomnožil svojo pozornost in ni zgrešil, kako se je notranja bolnikova razburjenost v žarnih očeh razodevala.

„Naj bo to“, nadaljuje Andrea s slovesnim glasom, „naj bo to zadnja graja, ki je zadela ktero tvojih del. — — Da ti pa ta moj zadnji poduk ostane vedno v spominu, združim z njim svoj zadnji čin.“

Te besede je spremljal resk, ki je Leonarda z mrzlim potom oblil; — mojster je bil vso svojo moč zbral in podobo na dvoje razčesnil. Kosa sta ležala pred nogami osupnjenega učenca.

„Tako!“ pregovori zopet Andreja, ko se je popravil v postelji. „Od zdaj ne pripuščaj nikoli na svoje umotvore človeških strasti; če hočeš, da bodo tvoja dela obstala na

sodbi pravih umetnikov, da bodo neumrljiva, ne smeš ž njimi človeškim čutom vgajati, — neblagi nagibi so rane umetnosti.“

Pri zadnjih besedah, katere je silno počasi izgovarjal, zgubil se je njegov glas v šepetanje. Starček je bil spehan in vidna slabost se ga je polastila ter mu medle oči zaprla.

Leonarda je čudno obnašanje in resni govor mojstrov bridko zadel, zato je okorno stal in strmo pred se gledal, dokler ga nastala tihota ne zdrami. Prestrašen pristopi k postelji svojega ostrega, pa vendar ljubljenega učitelja in njegovo mrzlo roko prijemši, govori ginjen:

„Mojster, oh mojster, ali boste me res zapustili?“ in bridke solze so mu zalivale oči.

Še enkrat je odprl starček svoje steklene oči ter z bledimi ustnicami na pol razumljivo šepetal:

„Sinko, ti si sam sebe premagal! — Bog ti pomozi dalje. — Bodi priden in pobožen. — Kadar boš v največi sili, kliči: Andrea! jaz bom . . .“ mojster je bil mrtev.

Dolgo še je stal Leonardo pri postelji umrlega Andrea. Kaj je ondi čutil, kaj mislil, tega ne vemo, ker je ostalo shranjeno v njegovih prsih; le eno vemo, kar je klečé glasno prisegal: „da hoče ljubljenega učitelja modre nauke zvesto spolnjevati.“

II.

Da Andrea Verrocchio ni mladega Leonarda da Vinci precenil, ker ga je imenoval mojstra v slikanji, kaže zgodovina umetnosti. Leonardo ni bil mojster le v slikanji, pridobil si je tudi slavo v stavbarstvu, muziki in mehaniki. Ne mislimo pripovedovati, kako je napeljal vodo iz Adde v Milan in iz Arna od Pize v Florenco, kako je vstrojil

200 milj dolgi vodotok od Mortesane v doline chiavenske in v Veltlin, tudi ne, kako je po svojem mehaničnem talentu izdelal leva, ki je majestetično korakal, z repom majal, oči obračal in na določenih toriščih se na tla vrgel, prsi odprl ter pokazal francoski grb; le kot slikarja ga hočemo občudovati zlasti na tem, kar je bil izdelal v Milanu.

V Florenci je tekla Leonardova zibelka; a to lepo mesto je bilo njegovemu živemu duhu že pretesno, ker ga je poznal vsega z vsemi umotvori in znamenitostmi; njegov duh je poželel nove hrane, zato ga je gnalo v staro Milano: prijazno povabilo vojvode Ludovika Sforza s priimkom „il Moro“ bilo mu je prav ugodno.

Sijajni sprejem, katerega mu je Ludovik pripravil, odkritosrčna prijaznost, s katero ga je vojvoda pozdravil in blaga naklonjenost, katero mu je skazoval — vse to je ugajalo Leonardu na vojvodovem dvoru, zlasti ker so tudi dvorniki svojega gospoda posnemali v prijaznosti do odličnega umetnika, a nekateri ga celo prekosili. Leonardo je tukaj našel srečo in slavo in pridobil si prijaznost in ljubezen Ludovikovo; in ta prijaznost ali naklonjenost vojvode do njega je rastla od dne do dne, kakor je njegovo vrednost spoznaval. Vsaka nova podoba umetnikova je Ludovika navdušila, pa tudi obudila v njem željo, vedno več enakih umotvorov iz Leonardove roke videti.

Kako se je torej vojvoda čudil, da je nasproti svoji želji vedno redkeje kako novo podobo videl. Leonardu se je moralo nekaj prigoditi. Včasih ga ni bilo videti cele dni na dvoru; hodil je po samotnih krajih ali se je zaprl v svoje sobe.

Bitje, ki je Leonarda motilo in njegovo življenje grenilo, bil je Teofilo, vojvodov svetovalec in prijatelj.

Kedar je Leonardo zagledal kje šetati suho podobo z mršavimi lasmi in lokavim smehom, zdelo se mu je, kakor da bi ga kača pičila. Sicer je Leonardo ta sumljivi čut proti Teofilu premagoval, ker je tudi Teofilo proti njemu bil silno prijazen, vendar iz srca si ni mogel izpoditi te neprijazne in zle slutnje do njega. Ta čut je bil tako močan, da se je kazal tudi v njegovih delih. Kedar je sedel pri slikarski deski, postavila se mu je pred oči mršava glava kot strašilo, in potem mu je roka omagovala, kolena so se mu tresla, pot mu je stopil na čelo in ni mu bilo mogoče dalje risati. V takih trenutkih se je večkrat prigodilo, da je Leonardo ves nevoljen in jezen raztrgal in pokončal podobo, katere je vojvoda že dolgo nestrpljivo čakal.

Nekoliko časa je Ludovik prikrival nevoljo, da mora vedno le kose mojstrovih podob gledati, a dolgo tega ni mogel prenašati. Morebiti ga je tudi Teofilo proti Leonardu šuntal, kajti rekel je: „Zakaj imam slikarja na svojem dvoru, pa nimam veselja na njegovih delih svoje duše pasti; od zdaj mi mora delati, kar in kakor jaz hočem.“

S temi besedami je stopil vojvoda s Teofilom v Leonardovo delavnico. „Mojster“, nadaljuje potem, „rad bi spet enkrat videl kako podobo iz vaše roke; zato vam ukazujem, da zdaj mene naslikate. Samo se razume, da moje podobe ne boste pokončali.“

Preplašen vstane Leonardo s stola in začuden gleda vojvodo, ga je li slišal prav; a ko zagleda dvornika zraven njega, vé, da ga uho ni motilo, zakaj zviti smeh na Teofilovih ustnicah se je spremenil v hudobno kremženje. Mojster ni mogel besede spregovoriti, zdelo se mu je, da je to njegova smrtna obsodba, če bo moral slikati odurnost samo.

Mršavi lasje, steklene oči, bledo raztrgano obličje, rudeče brke, bradavica na vratu vojvodovem — vse to se je mešalo v čudni zmesi pred umetnikovimi očmi. Kaj mu je storiti? Bi li naj njegov čopič požlahtnil razuzdane gube na vojvodovem obrazu? Bi li naj z ometom hinavstva zakril odurnost ter lepoto narisal, kjer je božji prst narisal ostudnost? Tedaj bi pa sam postal kak brezznačajen hinavec; tedaj bi Leonardo zadnje besede svojega učitelja nezvesto prelomil in svojo sveto umetnost oskrunil. — Ali naj vojvodo zvesto naslika, kakoršen je? Tedaj mu je pa gotovo plačilo za njegov trud — vojvodova jeza. — Strašna osoda! Kako bi se odločil?

„Andrea, Andrea!“ zdihoval je Leonardo spominjaje se zadnjih besed svojega mojstra, „pomagaj svojemu učencu v njegovi preveliki stiski!“

Zastonj, Andrea ga ni slišal.

„Svojega gospoda moram ubogati“, pravi sam pri sebi, „moram ga slikati in hočem ga tako naslikati, kakoršen je, če me potem tudi sovraži.“

Leonardo vzame v roke čopič in paleto in začne risati — zvesto po natori.

Le enkrat še je moral vojvodo videti, da je mojster podobo dovršil. Jutri bo dovršena, in mojster bil je mož beseda.

Leonardo si jo je na steno obesil, da bi jo še enkrat ogledal — vsaka črta, vsaka pika je podobna vojvodi. Umetnik se prestraši te podobe in glasno zavpije: „Kaj je to? — Karikatura človeške podobe, pod katero naj bi na veke stalo ime Leonarda da Vinci? — To podobo bi naj svetu izročil? — Ne, nikoli ne —“ Z naglim skokom brcne z nogo podobo, da se je raztrgala na kose.

„Aj, aj!“ zasliši se glas za Leonardom. „Imate ravno imenitno opravilo, tedaj vas ne smem motiti“ — samo basiliskove oči in mršavo glavo Teofilovo, ki je naglo odhajal, še je videl. Teofilo je bil prišel vprašat, ali že sme vojvoda priti gledat svojo podobo — ter je bil priča ravno omenjenega prizora.

Da Teofilovo poročilo o tem prizoru za-nj ne bo ugodno, vedel je Leonardo, saj je sam spoznal, ko se je malo pomiril, da ni prav storil in da še sebi o tem ne more dati računa, kako le ga bo vojvodi?

„Kaka besnost me je popadla?“ zdihuje sam pri sebi. „Kaj sem naredil? Svojega gospoda sem razžalil — hudo razžalil, dasiravno mi je tako prijazen in dobrotljiv. Osramotil sem svojega dobrotnika, ker sem njegovo podobo raztrgal. Gorjé meni zavoljo te nehvaležnosti.“

Potem je po podu ležeče kose zbral ter se namenil naravnost k vojvodi, da bi očitno svojo krivico pred njim spoznal.

III.

Dolgo je moral Leonardo čakati, preden je smel k vojvodi iti, ker ta je bil vse dvornike poprej pred se poklical. Ko so se vrata odprla, moral je torej Leonardo stopati med dolgimi vrstami dvornikov, kjer ga vsi z radovednimi pogledi opazujejo. Nihče ni vedel, kaj se ima zdaj goditi; le vojvode temno čelo in Teofilove bliskajoče se oči so naznanjale nevihto, ki bo menda ubozega Leonarda zadela.

„Danes bi morali vi, mojster Leonardo, mojo podobo dogotoviti, in nadjal sem se, da mi jo prinesete kazat“, začne vojvoda z resnim glasom.

S pobešenimi očmi odgovori Leonardo „Pač je bila vaša podoba zgotovljena, a prinesti vam je ne morem.“

„Kaj pravite, da je bila zgotovljena? Tedaj je res, kar sem slišal, da ste spet —?“

„Da! odpustite milostljivi gospod“, pretrgal mu je Leonardo besede, „zopet sem pokončal, kar je moj čopič za vas dovršil!“

„Pokončal?“ naglasi ostro vojvoda ter vstane s svojega sedeža, „Pokončal?“ ponovi, „zopet pokončal! — Kaj to pomeni, mojster. da nekaj časa sve svoje umotvore uničite? In zakaj ste zdaj vkljub moji prepovedi uničili tudi mojo podobo?“

„Prizanesite, milostljivi gospod, težko se mi je zagovarjati. To djanje sem storil brez premisleka v trenutku, ko je le dražljiv čut umetniški v meni govoril, — v napadu besnosti.“

Po teh besedah je nastala globoka tišina. „No, če tega niste storili iz hudobije, ne da bi svojega gospoda žalili“, pravi vojvoda, „je vaše dejanje krivica, pa ne hudobija, in odpuščam vam, ako — —.“ Beseda „odpuščam“ je uzročila v vrsti dvornikov začudenje in razločno so se slišale besede: „blag“, „milostljiv“, po dvorani; a na obrazu Teofilovem, ki je za vojvodom pri oknu stal, igral je čudno zaničljiv smehljaj, ki se ni vjemal z vojvodovim pomiloščenjem.

Leonardo ni opazil, da še vojvoda vseh besed ni izgovoril, kajti nepričakovana beseda „odpuščam“, je njegovo rahlo srce tako zadela, da je s solznimi očmi izkliknil: „O vojvoda, kako ste mi dobrotljivi, čeravno jaz vaše dobrotljivosti ne zaslužim. Jaz sem vas žalil, vi me pa z milostjo obdajate. Od zdaj se pa hočem vrednega skazati vaše milosti; vse hočem storiti, karkoli mi zapo-

veste, pošljite me v sužnost ali v smrt, jaz bom ubogal, če je vaša volja.“

„Moja volja je“, dostavi Ludovik, „da za kazen svoje krivice naslikate nebeško podobo: zadnjo večerjo, v obednici dominikanskega samostana „Santa Maria delle Grazie.“ Črez leto dni jo morate dokončati; — pa ne pokončati!“

IV.

Kako je Leonardo iz dvorane prišel, sam ni vedel; ves omamljen od milosti vojvodove zavedel se je spet v svoji delavnici, kjer je pred kosci raztrgane podobe stal, in z nova si bridko očital svojo nehvaležnost. Čim dalje je svoje dejanje premišljeval, tim veča se mu je zdela vojvodova vilikodušnost.

„Kako je dobrotljiv“, je zaporedoma govoril. „kako blago srce ima, čeravno mu je obraz oduren in neprijazen. — Zato pa ga hočem razveseliti z nebeško podobo: Gospoda, ki je svojo sveto kri za svoje sovražnike prelil, in dvanajstere, ki so bili priče njegove večne daritve, hočem slikati, — tako jih hočem slikati, kakor so pred 1450 leti sedeli v svetem mestu Jeruzalemu.“

Bil je viliki četrtek.

„Še danes hočem svojo sveto nalogo začeti“, nadaljeval je navdušen Leonardo snovajoč idejo, kako bi najdostojniše s svojim nevrednim čopičem poslavil vstanovljenje nebeške hrane našim dušam.

Šel je na polje, a njegov duh se je vzdignil v mesto sijonsko, gledal je majhno družbo Jezusovih prijateljev in občudoval ljubeznjiv in mili obraz Gospodov v megli svoje domišljije. — Umetnik je hotel podobo ohraniti v svojem duhu, zato si je prizadeval predreti meglo, ki je podobo kalila, — pa podoba se mu naglo umakne in zgine.

A za njo je zagledal nove podobe, nove skupine, pa še manj jasne od prvih. In drugi načrt je spodbil spet tretji, ravno tako meglen in nejasen. Tako so plesale v omamljivi igri ideja za idejo v njegovi živi domišljiji. Pa kaj je to, — strah ga že obhaja, da nobede ideje ne more v svojem duhu ohraniti; vsaka zgine speť kakor megla brez sledu. Je mar mlada spomlad, ki s svojimi labnimi hlipi mojstrov duh v neomejenih prostorih mami? Je li krasnih cvetlic vonjava, ki ga moti ter mu odjema navadno moč? Mar ga večerna zarija zahajajočega solnca blešči ter mu jemlje jasni pogled?

O ne! Pod težo čudovite slutnje se trese duh Leonardov, in ta strah se vedno množi, ker je naglo stopila pred dušo umetnikovo neljuba podoba Teofilova.

Zakaj se treseš, Leonardo, pred podobo tega dvornika? Zakaj se vselej vzbudi zla slutnja v tvojem srcu, kadar se spomniš Teofila? V kaki zvezi je on s tvojo sedanjo nalogo, da njegova podoba plaši in spodi vse podobe tvojih načrtov? — Pozabi enkrat vso jezo, zapodi ves sum! Kako bi inače v duši, v kateri zel skrivne jeze bohota, mogla pognati nježna cvetlica verske ideje? — Tako je premišljeval Leonardo sam pri sebi ter se krepko boril zoper sovražnika v svojem srcu.

Ubogi Leonardo! ko bi vedel, da je lokavi Teofilo v tvoji nalogi, naslikati zadnjo večerjo, postavil ti zanjko, bi si pač lahko razložil nezapopadljivo slutnjo svoje duše. Zviti dvornik je mislil: Ako naslika podobo izvrstno, spolnil bo mojo željo; ošabni umetnik le meni služi, ker obljubil sem svojemu bratu v Santa Maria, da mu bom preskrbel za obednico poseben lišp. — ako pa je ne naslika izvrstno, pokličem mladega Mihaela Angela, da Leonarda osramoti.

Ves razburjen vsled hudega notranjega boja in spehan vsled dolgega pota, ki ga je nevedé obhodil, vrnil se je spet domov. Nenadno je stal pred dominikanskim samostanom in orgelj glas mu je čarovno donel na ušesa. Pobožno petje menihov se je mogočno vzdigovalo pred sedež božji ter sililo s seboj pevcev in poslušalcev duše — navzgor v domačijo rajske dike. Kar je Leonardo tu obstal in poslušal, vselil se je rajski mir v njegovo srce.

„Tukaj bom tedaj delal“, pravi sam sebi. „Bratje so v koru, nikdo me ne vidi, torej si lahko zdaj konči prostor ogledam, kjer bom slikal podobo zadnje večerje.“

Tiho je stopal po praznih in mračnih lopah. Večerne zarje svit mu je svetil in melodično petje antifone: coenantibus autem illis accepit Jesus panem (ko so večerjali, vzel je Jezus kruh) spremljalo je njegove stopinje.

„To je evangelista živo popisajoče poročilo“, šepetal je Leonardo navdušeno sam s seboj. „Ah, ko bi mogel te žive črte njegovemu piseku odvzeti — ko bi mogel čudež ljubezni božje tako živo naslikati! — Kaj še? To dejanje ljubezni — je dejanje božje, in človek ni zmožen kaj enakega včiniti, bodi si tudi le z barvami. — O neskončno mogočni Bog, ki poznaš mojo voljo, dodeli mi srečno izvršitev!“

Srce mu je rahlo bilo — še enkrat je posluhnil rahlo doneče glasove petja in razumel še je besede: deditque discipulis suis (in dal je svojim učencem) — takrat odpre vrata v obednico — a črez prag ni stopil, obstal je kakor okamenel —. Umetniku se je zdelo, da je nebeška vrata odprl, kajti kar je videl, ni bila več zemeljska, bila je rajska podoba zadnje večerje z Jezusom in njegovimi ljubljenimi učenci.

Istina je! Mojster sedi v sredi dvanajsterih apostoljnov. Purpurni žar zahajajočega solnca, ki je skoz srednje okno vrat Zveličarjev čarovno obseval, razliva trepetajoče svoje žarke črez njegove dolge zlate lase, kakor odsev svetosti. Oči Sina božjega gledajo resno pa vdano na mizo, čeravno so sveta usta ravno bila izgovorila besede: „Resnično vam povem, eden izmed vas bode me izdal.“ — Gibanje leve roke kaže: „To je volja mojega Očeta“, z gibanjem desne pa dostavlja: „Za vas bom to trpel.“

Zveličarjeva preroška beseda najpred zadene bridko njegovega ljubljenega učenca Janeza, ki se mu od desne strani nasloni na prsi. Pa onemogel skloni se nazaj, zapre oči in nježno glavo na desno ramo naslonivši razodevlje se mu na obrazu žalost, ki se ga je vsled teh besed polastila; toda tudi on spozna v tem voljo božjo, toraj sklene vdan svoji roki na mizi. Njemu ni treba opomina iskrenega Petra, ki se je vzdignil in mu za Judeževimi ušesi razumljivo rekel: „Boš že videl, da bo njegova moč vse nakane izdajalčeve uničila.“ — Judež to slišati povzdigne hitro glavo in na pol proti Janezu, na pol k Jezusu obrnjen z drzno potuhnjenostjo vpraša: „Gospod, sem jaz?“ — Ni zapazil, da z desno roko, v kateri pregrešne srebernike krčevito stiska, poln kozarec po mizi razlije. Jakob Alfejev zdi se od straha ves dreven; z obema rokama se brani take sumnje, ki jo je ravno Gospod izgovoril. Mirni Matevž kakor tudi Filip, ki je na desnem koncu mize vstal ter se naprej pripognjen z obema rokama ob mizo vpira, molčé strmita in čakata, kaj bodo drugi rekli; kajti na nasprotnem koncu mize se kaže velika osupnjenost. Jakob, brat Janezov, je skočil po koncu in živo z obema rokama kazaje na učitelja vpraša pobitega Andreja

in pobožnega starčeka Jerneja: kaj ona dva o besedah Jezusovih mislita. — „Jaz nisem, to veš mojster“, zagotavlja zaupno Tadej. — „Poglej sem v moje prsi, če ima tukaj izdajstvo prostora!“ — „Tvoj sem, gospod!“ kliče Simeon Kananejec, ter raztegne roke, kakor bi hotel svojemu mojstru ves prostor na svojih prsih dati. — „Kako moreš tako svojim prijateljem govoriti?“ vpraša Tomaž držeč skljućen kazalec proti Gospodu.

Kakor žejen jelen na hladnem izvirku z dolgimi požirki gasi svojo žejo, tako je napajal Leonardo svojega duha v kreposti te prikazni. Kaj so bile vse njegove ideje v primeri s tem, kar se je tu njegovemu očesu razodelo? Kaj so vse podobe, vsi umotvori največih umetnikov proti tej rajski podobi?

„Ah, ke bi te mogel obdržati, rajska podoba!“ vskliknil je Leonardo v največi navdušenosti. „Oh, ko bi vas mogel vtelesiti, zvesti učenci, in tebe božji Sin in Zveličar moj!“

Prevelika razburjenost ga je prevzela in zvrnil se je brez zavesti po tleh.

V.

Kako so se menihi začudili, ko so našli slavnega umetnika brez zavesti ležati v obednici na tleh.

Prijor sam se je skrbno pečal ž njim, in veliko truda je stalo, preden so ga k zavesti spravili. Začuden je odprl oči, ali mesto da bi se prijoru dostojno zahvalil, odbežal je urno iz samostana. Še le, ko je že daleč od samostana bil, ozrl se je, če ga kje Teofilo ne sledí, kajti resnično se mu je zdelo, da ga je videl v samostanu v meniški obleki. Ni imel poprej miru, dokler mu prijatelj Ottavio ni te uganjke rešil. Prijor tistega samostana je

bil namreč brat Teofilov, po licu mu sicer jako podoben, nikakor pa ne po duhu.

„Hvala Bogu“, pravi Leonardo, „če ni ondi Teofila, kjer bom svoje delo slikal. Njegov pogled bi mojo roko motil in podobam živost in življenje jemal, saj že tako ne vem, kako bi začel, da bi vtelesil idejo, katere se je moj duh navzel. Gorko čutim, da moja umetnost in moja moč tega ne morete doseči.“

V svoji sobi je Leonardo padel na kolena pred sv. razpelom ter je srčno prosil Boga za pomoč. Pobožna molitev ni ostala brez vspeha; čudovito okrepčan se je podal takoj po velikonočnih praznikih na svoje delo.

Kako dobro mu je bilo pri srcu, ko je bil sam v obednici! — sam zamišljen v svoje podobe zadnje večerje. Na vojvodovo prepoved ni smel nihče tačas v obednico. Kako zadovoljen je bil ondi Leonardo! Niso ga motile druge misli, kajti le eno misel je imel: kako bi Gospoda in njegove ljubljene učence najlepše poslavil. To dično društvo je imel vedno pred očmi in vsaka narejena črta ga je živeje spominjala rajske prikazni; kajti od pike do pike je videl nebeško prikazen rasti v barvah na steni: motna luč, nježne barve, lehke gube v oblačilu in živi obrazi — vse je bilo tako popolnoma, kakor da bi višja moč vodila roko umetnikovo. „O vi izvoljeni prebivalci nebeški“, nagovoril je včasih Leonardo svojo podobo, „ko bi pač mogel zmerom pri vas bivati! Ako sem že zraven vaše duhovne predstave, zraven vaše podobe srečen — kaka sreča še le je, od obličja do obličja vas gledati in z vami živeti!“

Ni bilo brez uzroka, da Leonardo ni rad zapuščal obednice, kajti zunaj pred vrati je često naletel na Teofila. Ali tolikokrat brata obiskuje, ali hoče na mojstro-

vem obrazu zvedeti, kako mu delo napreduje, tega Leonardo ni vedel. Nek notranji glas pa mu je pravil, da Teofilov zviti smehljaj ni znamenje prijateljstva. Čim večkrat je tega dvornika srečal, tim veči je bil nepokoj v njegovih prsih in tim veča mržnja zoper tega oprezovalca se je polastila njegovega srca.

„Ta Iškarjot“, zamrmra enkrat nevedé, ko sta se ravno srečala. „Za svoje izdajalske namene mora dobiti svoje plačilo“ — in pri teh besedah prešine drugače plemeniti obraz mojstrov čuden izraz škodoželjnosti, ki se je ponavljal, kedar je Teofila zagledal.

Odkar je bil izgovoril besedo: Iškarjot, vzbudila se je v njegovej duši strašna želja osvetiti se nad njim. Strastno je hitel vselej v delavnico, dnevi so mu bili prekratki, čeravno je tako marljivo delal, kakor da bi še tisti dan moral podobo dokončati. Edenajst podob apostoljnov je bilo že krasno izdelanih, veliki četrtek pa je bil še daleč; a Leonardo si ni dal miru, dokler še Judeža ni dovršil. Videlo se mu je, da je zadovoljno čopič na stran djal, ker Judež je bil — živa podoba Teofila, čigar hudobno dušo je vsak v lokavem obrazu spoznal.

„Zdaj bomo videli“, pravi umetnik sam pri sebi, „čegava bo zmaga. Veči sramoti bi ne mogel izpostaviti svojega sovražnika. Zato miruj zdaj srce, ker imenitno delo še me čaka: slikati neskončno svetost Gospoda Jezusa Kristusa“. Zaupljivo se je lotil umetnik zadnjega dela: dodjati svoji podobi najžlahtniši biser. Saj je v globočini svojega srca še hranil zaklad, kterega je dobil kot nebeški dar v oni rajski prikazni. Ta zaklad je zdaj hotel iz globočine vzdigniti ter ga s svojim spretnim čopičem izročiti potomcem. Pa gorjé — kako skrbno je tudi Leonardo najskrivnejše kote svojega srca preiskoval,

vendar ni našel. česar se je bil nadjal. Pač je spoznal obrise telesa in obleke, pač še je videl v meglenih črtah podobo presvete glave, a obraz — obličje božje mu je čisto izginilo.

Tedne in mesece je stal Leonardo pred nedovršeno podobo upajoč, da bo z natančnim opazovanjem svojemu spominu na pomoč prišel, pa vsi poskusi so bili zastonj in ves trud brez vspeha. Kako bi moglo tudi drugače biti? Tema strasti je umetnikovo dušo ovila, da ni mogla niti gledati, niti zapopasti Najsvetejšega v njegovem blesku.

Že so gorski vetrovi vlekli črez italijansko zemljo. Povsod so jih veselo pozdravljali kot oznanovalce bližnje spomladi, le mojstru Leonardu niso bili prijetni. Njihovi okrepčavni hlipi so mu iztiskali goste potne srage in v prsih mu je bilo tako tesno — zdelo se mu je, da bo omagal pod težavo, ki mu tlači srce, in ta stiska se je množila z naglostjo hitro begočih dni in tednov; vedno dalje se mu je umikala nada razsvetljenja, nasproti pa se je bližal strah, da podoba ne bo dogotovljena do določenega časa. Duh Leonardov je slabel, pa tudi njegova telesna moč je pešala.

Bled in pobit, medlih oči in negotovih stopinj je hodil svoja pota; Teofil pa ga je povsod skrbno opazoval.

Zviti dvornik je kmalu vganil vzrok Leonardove skrivne žalosti in očitnega slabljenja. Od zdaj se mu je še češče nastavljal, in očitno se mu posmehoval, kar je bila umetniku največa muka. Zdelo mu se je, da se je vse zoper njega zarotilo, še Bog ga noče uslišati, je mislil, zakaj, dasi je tudi cele noči prosil Boga za pomoč, je ni dosegel. In ko začne vojvoda vedno bolj nadležno po-

praševati, kedaj bo podoba dogotovljena, bil bi lehko obupal.

„Andrea, Andrea!“ je klical. „Pomagaj mi, zdaj sem pač v največi sili svojega življenja!“ — A mojster Andrea mu ni prišel pomagat.

Že se je veselo razlegalo „hosana“ v spomin veličastnega vhoda Jezusovega v Jeruzalem, a v Leonardovi duši je odmevalo tužno, kakor „križaj ga“, zakaj zanj se je začel teden bridkega trpljenja.

Zvečer na cvetno nedeljo je prišel prijatelj Ottavio, straha bled, s plašljivim poročilom: „Veš že Leonardo, da si izdan? Ta potuhnjeni Teofilo je vse izvedel: ve, da ne moreš Kristusove glave naslikati in je to vse vojvodu poročil. Po celem dvoru gre šepet, da bodo Mihela Angela pozvali, naj bi tvoja dela dovršil in tebe osramotil. Tvoje ime izgovarjajo le v zvezi z obsodbo, ječo in smrtjo. — Dragi Leonardo! beži, beži s tega pogubnega kraja!“

„Bežimo — proč iz te jame spletk in hinavstva“, dostavi strastno Leonardo. „Proč od tega trinoga! Ah, kako mi je zdaj ljuba domačija moja! Kako veselo in prosto bi dihal v tvojem varnem obzidju!“

V tem trenutku pa Leonardo ni bil več svoboden, vojvodova straža ga je obstopila in ni več odstopila od njega. V svoji sobi je bil jetnik; in kedar je šel v samostan, spremljali so ga oborožani vojaki, kakor so rekli, v varstvo, da ne bi kdo umetnika pri dokončevanju njegovega umotvora motil ali nadlegoval. Naravno je, da se bo on, ki prost s svojo umetnostjo ni mogel Gospoda izobraziti, zdaj v ponižanju sužnosti še manj mogel povzdigniti k nebeškemu predmetu svojega dela.

Podoba je ostala nedovršena. Jutre bo velik četrtek. Že so začeli pripravljati za slovesno odkritje: odre so

podirali, obednico venčali; le zagrinjalo, kterega se nihče ni smel dotekniti, še je prikrivalo podobo radovednim očem. —

S prihajajočim mrakom polastovala se je Leonardove duše strahovita bojazen. Pač bi do smrti utrujeno truplo potrebovalo počitka, a dušna žalost mu ga ni privošila. Zdaj se mu je zdelo, da je obsojen v večno sužnost, zdaj se mu je režal Judežev obraz s peklenskim posmehom, zdaj je videl Mihaela Angela žeti sad njegovega truda. Vsaka nova ura mu je prinesla novo muko. Naposled začne moliti. Na kolena je padel ter klical na pomoč Boga in Andrea — a nobenega odgovora, le petelin je pel oznanjajoč jutranjo zoro.

Ottavio, ki je vse s svojim dragim prijateljem trpel, tudi ni spal. Ker mu je v zaduhli sobi bilo pretesno, blodil je po tihi noči in zdihovajé taval ob mestnem obzidju. Nevedé kako prišel je do dominikanskega samostana. Okna v obednici so bila razsvetljena in velikanska senca se je gibala čarovno po visokih stenah.

Pri prvi zori ste zginili luč in senca; v Ottavijevo srce pa je ta prizor vlil nezapopadljivi mir, ki je ostal v njegovem srcu.

VI.

Na vojvodovem dvoru je bilo danes vse živo; vse polno je bilo danes gostov od blizo in daleč.

Proti poldnevu so se vsi napotili v samostansko obednico. Zbralo se je bilo duhovnikov plemstva, zbor meščanov in na stotine umetnikov in učencev prostih ved. Velika tihota je nastala, ko vstopi mojster, ki je mirno in trdno stopal skoz vrste radovednih gledalcev, ter obstal pri oknu, kjer se je pobešenih oči naslonil na steber.

„Vojvoda že gre“, zasliši se po dvorani, in Ludovik je prišel v bliščeči vojvodski obleki s trumo dvornikov. Teofilu na vojvodovi strani se je na zadovoljnem obrazu brala zavest gotove zmage.

„Ne puščajte nas dalje čakati“, nagovori vojvoda Leonarda, „vsi želimo videti, kako ste dovršili svojo nalogo: sliko zadnje večerje. Odgrnite zagrinjalo, da vidimo podobo in da tukaj zbrani umetniki izrečejo svoje veljavne sodbe“.

Tiho in ponižno se je mojster priklonil Ludoviku, nezmožen le besedo spregovoriti, in tako pripognjen je ostal, kakor bi pričakoval smrtne obsodbe.

Vojvoda dá znamenje, naj odgrnejo zagrinjalo — v tem trenutku ostrmi vsa zbrana množica. Z enoglasnim začudenjem so v posameznih navdušenih besedah dajali mojstru zasluženo hvalo.

Mojster ni znal, kaj to pomeni; vprašaje vzdigne težko glavo ter se ozre na podobo. A kar je videl, jemalo mu je pogled, mamilo duh, otrpnilo jezik in kri mu je zastajala v žilah. Je li videl prav? — Ni to slepivna sanja, ki mu le lažnjive podobe kaže? — Še enkrat je pogledal — napel je svoje oči in ko se je prepričal, da bedi, da dobro vidi, tedaj se mu vdere iz oči potok solz, priče ginjenega srca, jezika vez se mu razveže, novo življenje prešine vse ude, hiti skozi okoli stoječe k podobi, kjer na kolena pade, svoje roke proti podobi stegne ter veselo na glas zakliče: „O Andrea, Andrea!“

Podoba je bila namreč dovršena — popolnoma dovršena, tudi obraz Gospodov ravno tak, kakoršnega je gledal v svoji prikazni!

„Mojster Leonardo da Vinci!“ pretrgal je z mogočnim glasom vojvoda klice začudenja in pohvale, „pred tem

delom mora omólkniti vsaka kritika; vašega umetniškega duha čin bo najlepše oznanjal vašo pohvalo, zato vpričo vaše podobe moja pohvala ne more nič pridjati vaši slavi. Toda v znamenje moje prijaznosti vzemite tukaj-le to zlato verižico! — Ni li res, Teofilo, mojster jo je zaslužil?“ — A Teofila ni bilo več med vojvodovim spremstvom. Med občudovanjem in strmenjem se je naglo zmuznil iz obednice, da se nikoli ni več prikazal, kajti vedel je, da zanj ne bo več tu obstanka, ker je tako osramoten.

„Tukaj je, ondi-le!“ slišalo se je od vseh strani in kazali so na Judeža.

Gromovit smeh se je razlegal in glasno veselje se razodevalo v dvorani, ker vsi so privošili ošabnemu Teofilu to ponižanje.

„To je izdajalec našega mojstra“, pravi vojvoda samostanskemu prijoru. „Zato ste vi menda tudi mojega mnenja, da se podoba ne sme spreminjati?“ Pobit je prijor pobesil oči ter z nježnim glasom na pol glasno rekel: „Oprostite me, milostljivi vojvoda, odgovora — če je vaša volja, naj pa tako ostane — vendar — —“

Ta „vendar“ je Leonardu globoko srce ranil, oči so se mu odprle in spoznal je svojo krivico do njega, kajti s Teofilom je naslikal tudi podobo brata prijora, ki mu je bil jako podoben. Razun tega pa je bratovo srce pobožnega prijora ranil in postavil v sredi svetišča oltar strasti.

„Odpustite mi, gospod!“ prosi Leonardo. „Moja kratkovidnost, ne, slepota moja je kriva, da sem vas —“

„Kar mene zadava“, odgovarja prijor, „ne bodite v skrbeh. Mene nikakor ne žali, da je podoba Judeževa meni podobna, kajti mnogokrat sem že s svojimi grehi Gospoda Boga izdal; naj mi bo ta podoba od zdaj opominj k pokori. A to me žalosti, da je moj brat tako

očitno na ogled postavljen in rad bi videl, ko bi to bilo inače —“

„Ne“, reče naglo vojvoda. „Jaz hočem, da vse tako ostane. Vaš brat si je pa tega sam kriv.“

To izgovorivši odšel je Ludovik z Leonardom. Potem še le so začeli umetniki in drugi gostje posamezne dele na sliki ogledovati. Vse so našli izvrstno, vse jih je navdajalo z občudovanjem in zmerom veča hvala se je pela Leonardu.

Ves Milan je bil po koncu; cele trume so vrele proti samostanu. Vsak je hotel videti Kristusa, Judeža in mojstra Leonarda.

VII.

Leonardo celi dan ni imel miru: vsak ga je hotel obiskati in počastiti, zato je komaj čakal večera, da bi se oddahnil. In takrat v tihi sobi je pustil svojemu srcu govoriti najsrčnejšo hvalo in zahvalo Bogu in pokojnemu mojstru Andreju. Svojo molitev je končal z besedami: „Tvoje pomoči se hočem vrednega skazati s tem, da bom do zadnjega izdihljeja tvoje nauke spolnjeval“.

Rahli spanec je premagal trudnega Leonarda. V zlatih sanjah pa je stopil pred-nj duh pokojnega mojstra, resen in veličasten, kakor ob smrtni uri, ko je bil z zadnjimi močmi razčesnil podobo Madonino.

„Leonardo!“ nagovori ga s povzdignjenim prstom žugajoč. „Je že tvoje srce prazno strasti? — Ljubite svoje sovražnike, dobro jim storite, kteri vas sovražijo in molite za nje, kteri vas preganjajo in obrekujejo. Tako se glasi zapoved tistega, kterega bi bil moral slikati, pa ga nisi mogel; zakaj preselil se je bil strup strasti iz tvojega srca na tvoje delo, ter na njem harmonijo, naj-

lepši kinč vsakega umotvora tako skalil, da je zloglasje na podobi tvojo dušo žalilo in jo nesposobno storilo naslikati Neskončnega svetost. Meni je bilo dovoljeno, tebi dano obljubo izpolniti; smel sem ti v največji sili pomagati in naslikati Sina božjega, kakor sem ga gledal v nedosegljivi bleščobi na desnici Boga Očeta; pa obstanka temu delu ne morem obljubiti. Zapomni si: dela, ki strastim služijo, ne morejo doseči neumrjočnosti! V tem je tudi vzrok, da se mora tvoje delo obsoditi. Tvoja zadnja večerja bo konec vzela. Ne straši se tega, ampak prenašaj srčno to kazen neba, zakaj to je mila kazen za te, ker bo to delo itak vekovito slavo pridobilo tvojemu imenu. Čeravno bo podoba hitro bledela in ginila, vendar bodo potomci še te blede ostanke občudovali; umetniki bodo še v poznih letih skušali podobo v prvotni krasoti popraviti, a naj se jim tudi vse posreči, Gospoda ljubezni ne bo nobenega umrjočega mojstra čopič mogel ponoviti in zavoljo tega bodo še bolj tebe in tvojo umetnost občudovali.“

„Jaz nočem te slave s teboj deliti, in nikoli me ne smeš imenovati pomočnika; le v svojem srcu ohrani to, da bo te moja pomoč spodbujala k hvaležnosti, ne pa k napuhu. Če te je volja, naznani v pismu to svojim potomcem, da bodo po tvoji smrti izvedeli, kako si le s pomočjo od zgoraj to delo dovršil.“

„Obvaruj te Bog, sin! Zgoraj se vidiva zopet, na zemlji ne boš več moje pomoči potreboval; žalost, ki jo čutiš v svojem srcu, da si čistim barvam rajskih idej bil primešal umazanih strasti, bode te čistila in obvarovala novih zmotnjav. Bog te obvari!“

Rad bi še Leonardo ljubeznjivo prikazen drazega mojstra zadrževal, pa Andrea je zginil.

* * *

V dominikanskem samostanu Santa Maria delle Grazie v Milanu se še dandanes vidi Leonardova zadnja večerja. Sicer je prvotne podobe le malo ostankov, tudi glava Kristusova je čisto izginila, čas je barvam živahnost vzel in nesposobne roke so še na teh pičlih ostankih veliko pokvarile, vendar na teh dragocenih ostankih še vedno lehko prvotno krasoto podobe opazimo.

Mnogo umetnikov je že stalo pred temi ostanki, ki so jih občudovali, in mnogo jih je skušalo s kopijami delo Florentinca Leonarda da Vinci pomnožiti. Raphael Morghen, rojak Leonardov, naredil je najboljši bakrorez te podobe. Ta bakrorez je sam na sebi mojstersko delo.

12.

Lep solnčni zahod.

Bil je lep jesenski večer. Na polji se srečata gospod župnik, ki so svoje cerkvene ure molili, in starček Jakop, priden mož, ki pa v svojej mladosti ni nič kaj lepo živel. Srečavši se, jela sta se pogovarjati tako-le:

Župnik: Kakó ste, Jakop moj ljubi?

Jakop: Slabo, slabo se mi godi gospod župnik! nogi me nečete več nositi, roki nečete delati, oči mi slabé, in kakor se mi dozdeva, naglo se bližam smrti. A vse naj bode v imenu božjem.

Župnik: Pravo ste rekli, Jakop! vse naj bode v imenu božjem, ker v Bogu živimo in v njem tudi umerjemo.

Jakop: A smrti se jaz vendar le bojim.

Župnik: I zakaj pa? Saj moramo vsi umreti, če hočemo v nebesa priti, ker kri in mesó ne moreta v nebeško veselje.

Jakop: To je užé res; ako bi jaz le smel upati, da pridem v nebesa; ali . . .

Župnik: Saj Bog želí, da bi vsi v nebesa prišli.

Jakop: Ali mladost gospod! Mladost je norost, in v mladih norih letih stori človek mnogo slabega.

Župnik: Anti ste se užé svojih grehov, ki ste jih storili v mladih letih, spovedali in skesali.

Jakop: Vse sem storil, kar sem mogel, ali pozabiti jih vendar ne morem, in to mi dela veliko žalosti.

Župnik: Je žalost, ki vodi k Bogu; jaz mislim, da je vaša žalost tudi takšna.

Jakop: Vaša tolažba, gospod! mojemu srcu dobro godí; lepa vam hvala!

Župnik: Ni treba hvale; jaz storim samo svojo dolžnost, ker vas ljubim.

(Oba utihneta; potem gospod župnik nadaljujejo): Kako krasen večer je danes; kako lepo zahaja solnce!

Jakop: Jaz bi se ne bil danes tako lepega večera nadejal, ker je bilo ves dan tako oblačno in neprijetno.

Župnik: Ali mislite, da bode jutri tudi lepó?

Jakop: Jaz mislim, gospod župnik!

Župnik: Zakaj to mislite?

Jakop: Ker solnce tako lepó zahaja.

Župnik: Glejte, Jakop ljubi! solnce, ki je bilo ves dan z oblaki prevlečeno, bode, kakor upate, jutri lepó vzhajalo, ker danes lepó zahaja. Ali ni to vaša podoba, Jakop? Solnce vašega življenja je bilo dolgo zagrneno z grešnimi oblaki; a zdaj na večer lepó jasno sveti. Pustite solnce svojih čednosti svoje zadnje dni lepo sijati, in go-

tovo bode tudi po smrti v večnosti tako lepó zopet vzhajalo.

Jakop: Hvala, gospod župnik, za lep nauk in tolažbo.

Ločila sta se in šla zadovoljna vsak proti svojemu domu; Jakop potolažen v svojem srci, in gospod župnik vesel, da so imeli tako lepo priliko za duhovno dobro delo.

13.

Kdo je ljudem kruh sprosil.

(Narodna pripovedka.)

V prvih časih, ko je bil Bog svet stvaril, bilo je žitno klasje tako veliko, da je od vrha do tal segalo. Ljudje so imeli tedaj dosti živeža in kruha njim ni nikoli zmanjkalo. Pa ravno zavoljo tega so se ljudje kruha preobjeli in se prevzeli. Bog pa, ki prevzetnost in nehvaležnost nad vse črti, jih je začel kaznovati.

Žitno klasje je namreč od leta do leta postajalo krajše, bilka pa je bila vsako leto više prazna; kolence na bilki še zdaj kaže, koliko da je vsako leto klas krajši postal. Toda zato kazen se ljudje niso zmenili, ampak so zmiraj prevzetno in pregrešno živeli, kakor so bili navajeni.

Med tem pa je psa začelo skrbeti, kaj da bo jedel, če bo tako naprej šlo in bo kruha zmanjkalo. Vprašal je mačko za svet. Ali tudi mački ni bilo žita mar ter mu prevzetno odgovori: „Naj Bog krajša klasje, kakor hoče; dokler bo če kaj miši na svetu, meni ne bo sile.“

Ko pes vidi, da se nihče za žito ne zmeni, obrne se k Bogu in ga prosi, naj pusti žitu vsaj tako dolg klas, kakor široko on zine. Bog ga je uslišal in pustil pšenici in erži taki klas, kakoršnega še ima dandanešnji.

Tako je tedaj pes ljudem kruh izprosil ter si s tem zaslužil, da mu včasih kos kruha vržemo, za katerega se on vselej hvaležen skaže.

Mački pa še zdaj ni veliko do kruha, in če jej ga daš, vselej ga poprej strese, preden ga začne jesti, kar je znamenje, da ga ni vredna in tudi ni zanj hvaležna.

Salvijan.

Zgodovinska povest iz šestnajstega (XVI.) stoletja.

Posnel

H. Majar.

I.

V starem Parizu.

Kdor je videl Pariz pred 15 leti, in ga danes zopet obišče, ga bo komaj spoznal, tako se je izpremenil in olepšal. Grde in raztrgane koče so krasna predmestja.

En del Pariza se je imenoval Malopoljsko, ker so bile koče najbolj neredne in najbolj nesnažne. Tukaj so imeli svoje zavetje žlahtni potepuhi, plemeniti capini in visokorodni gospodje, ki so po dnevu mižali, da so po noči bolje videli.

Tako je bilo v Molopoljski poprej, a zdaj so ondu velikanska poslopja, prelepe palače in krasni vrtovi. Najimenitniši pa je Luver, ki je bil v 12. stoletju še temno poslopje, grad kakor trdnjava — ječa. Ta prostor je bil v teku let ječa in gradič, ledina in cvetlično vrtovje, mesnica in morišče, pašnik in vojaško vadišče, knježje hiše pa borne koče. Karel V. ga je izpremenil v palačo, Franc I. prezidal in razširil. Katarina Mediciska, soproga l. 1559. umrvšega kralja Henrika II., mati kralju francoskemu Karlu IX., je pa v njem stanovala l. 1569.

Zimsko solnce je že dolgo svetilo na obnebju, pa hiše in prodajalnice v Parizu so še vse zaprte. Skozi okno se pokaže tu pa tam kakov ženski obraz, ki se pa hitro skrije zagledavši dimne oblake; ceste, prostori, trgi, vse je prazno. Tu pa tam se pokaže vojak meščanske straže,

nekoliko potepinov po bliskovo čez cesto tekočih, kruha in živeža krast, ki so se pa spet vračali v svoje jazbine. Pariz ni bil več Pariz, podoben je bil ogromnemu grobu, mrtvaškemu mestu, koder svoj nepokoj uganjajo bleda strašila.

Sinje nebo je prijazno gledalo na pariško mravljišče ljudi, a Parižani si vendar niso upali vunkaj. „Pariz je vstajal“, prevrat se je napravljal. Črni dim se uzdiga sredi mesta, ki prihaja od ognja, kurjenega s sodnimi dogami, rakvami, koli, trtami in drugim lesovjem. Okolu so sedeli potepuhi, žal, da tudi študenti, berači na sodeh, zabojih, z musketo, puško, sulico v rokah ali med nogami.

Tu je bila sredina, ognjišče vstaje; od tod so šli žarki po vsem mestu, da so vabili tiste, katerih želodec, mošnja, ropaželjnost je želela nereda in zmešnjave.

Ni manjkalo govornikov, srce in roke izpodbujajočih k razdornemu delu. Najbolj so dopovedovali in kričali oni, ki so najmanj imeli. Eni so dejali, da je ime ižnot*) sramotno. Tolpe so se navduševale za protestanstvo, od katerega pa Karel IX. ni hotel nič vedeti.

Eni so upili: „Živijo katoličani!“

Drugi so jih preupili: „Živijo ižnoti!“

K vsaki ustaji je treba razloga, naj bo resničen ali ne. Ropat, plenit, krast, nobeden ne gre brez vzroka. Takrat je bila vera tista pretveza. Ne misli pa, da jim je bila vera mari. Znabiti še sami niso vedeli, za kaj gre, pa kolovodje so imeli svoje namene. Ti voditelji so hrepeneli po oblasti. Sebičnost se poslužuje vseh sredstev in ne zametuje nobenega pota, da bi se povišala. Admiral Coligny (Kolinjé) je bil mož, kateremu so hvalo dajali celo najbolj popačeni vodje.

*) Ižnot = Hugenot, staronemška beseda, pomeni: zaveznik.

Ne upitje tako, pravi neki prišlec velikanske postave, široke rasti, bradat in z rudečo kapo. Rije se skozi ustajnike in se pririje, kjer je gorelo, potem pa se ustopi rekoč:

„Pustite ropot in prazne marnje, poslušajte, jaz bom eno rekel: Vi hočete nered, barikade, talvine, pojedine, plena, kaj ne? Dobro tedaj, kar hočete vam bo, — ceste, prostori, izprehajališča so prosta. Pariz se vas boji in se ne gane. Naši sovražniki pa se vzdigujejo in oborožujejo; preprečimo in zaprimo jim ceste z verigami, stavimo zadržke vojakom, delajmo barikade, potem planimo na mestjane. Pomislite pa, da ako mi ne bomo morili, bodo pa drugi nas in kakor psine nas bodo zakopali na gnojišču.“

„Ne, umreti hočemo, ako je treba, toda le z orožjem v rokah“, vpije tolpa.

„Zdi se mi, da nam je treba poprej kaj ugrizniti“, oglasi se nekdo.

„Dobro tedaj, da bote pogumnejši — nad peke in mesarje!“

„Naprej!“ kriče beračoni, lopovi in tatovi.

„Hola! da bo kaj veselja“, pravijo študentje na trgu stanujoči in prizor gledajoči; „Hola! podrobite okna, razbijte lonce in sklede, hura!“

Strahovito rjovenje in upitje nastane. Ropot gnojnih vil, sekir, železno obitih gorjač, sulic, starih sabelj je slišati na zmrznenih tleh. Trop se pomika ter pride do hiše z napisom: „Brosard, prodajavec živeža.“ Rdečokapnik pokaže drhali naslov rekoč: „Tovariši, bodite edini, le naprej! Udrite vrata! Vzemite ta-le železni drog in hrabro suvajte. Glejte obilico jedi!“

„Najprvo, tovariši, vrčke in sodčeke!“ kliče eden

najsilnejših razbijavcev, le varujte se vojakov mestne straže!“

„Naj se le prikažejo, tako jih bomo poljubili, da se bodo kar na tla stresli.“

„Pustite zdaj puške in orožje, živijo! zdaj jejmo in pijmo, pa veseli bodimo!“ Z ropotom, upitjem, kričem so vlomili in vsa tropa se razlije po hiši skozi vrata in okna. Trepetaje je stal ubogi prodajavec strahu ves bled za svojo mizo.

„Brosard, ako se ganeš, pokrtačili ti bomo hrbet; le sam nam pokaži dobre prostorčeke v svoji hiši, če ne, bomo mi vse na robe postavili.“

Brosard videč muskete, partisane, kole, pike, gorjače, šivočke, izgubi vso srčnost, ako tudi se je s početka oborožil z železno sulico; ves se trese. Razsajanje ustajnikov ga je ugnalo, da je bil neškodljiv kakor otrok. Vsa prodajalnica je bila do čista izplenjena in izpraznjena.

Vsi voditelji pijani, v strganih kožuhih, razcapanih vojaških haljah, drugi v ponošenih oblekah, s čudnimi in smešnimi pokrivali, starimi čeladami, s klobuki, slamniki s peresi — vlekli so se proti Luvru, neredno, razgrajaje, ropotaje, pojoč, kričeč, rjoveč.

Že pred eno uro ste dali dve trobenti s stolpa „velikega gradu“ znamenje mestni straži, naj se zbira dobro orožena pred gradom. Pol ure potem prideta dva črno oblečena moža, mestna pisarja, da bi se prepričala, ali so se vsi jezdeci sošli na dano znamenje. A nikogar nista našla, ker ni bil nihče prišel.

„Tovariš! Zdi se mi, da Pariz se lehko speče in izgori kakor pečenka, ko bi morali zanašati se na mestno stražo.“

„Preres je, kar pravite; danes so se že spopadli in bijejo se, da je grdo. Ustaja je močno razpredena.“

„Ustaja? Kaj hočete reči, gospod!“

„Ali ne veste še, da smo v obsednem stanu, ker so se nekatera predmestja uprla in za orožje zgrabila?“

„Zatoraj sem videl hiše zaprte, ceste prazne, zato sem slišal toliko kričanja in vpitja že od daleč!“

„Pri vsem tem pa še mestne straže ni videti, ne enega vojaka . . .“

„Vojaka? Zdravnike, kaparje, sapožnike, šivarje, krojače, strojarje, te imenujete vojake? Ti ljudje so raji v posteljah. Pa kako jim orožje . . .“

„Ne tako glasno, tu je velestražnik.“ „Ali se bo res kaj unelo, velestražnik?“

„Še nocoj bo marsikateri iz med nas hladan, trd, ali pa se bo slabo vsemu Parizu godilo.“

Stražniki ravno pristopivši oblede. Počasu jih je več prišlo in videlo se jim je, da jim ni dobro pri srcu, vedočim, da bodo peljani ko živina v mesnico. Ti še v vojski niso nikoli služili; bili so le doma, ter si z rokodelom kruh služili; vojaški so bili opravljeni, a v srcih ni bilo vojaškega nič.

Ko so bili prišli v polnem številu, jih velestražnik postavi v vrsto in potem jim odkaže svoje kraje, sam pa se postavi na čelo najmočnejšemu oddelku. „Jezdeci! posluh! . . . naprej! stopaj!“ a nobeden vojakov teh se ne gane, celo konji stoje kakor pribiti. „Kaj vraga!“ uzdigne se velestražnik v sedlu, „kaj bote upornikov čakali tukaj? V bitvi ubitim biti ali pa tu na mestu potolčenim je vse eno, predrugačiti se ne da. Udriha naj, komur je življenje drago!“

Na te besede vojaki jezdijo naprej. Marsikedo si je mislil, da me je moglo to danes zadeti; mari bi se bil skril doma za vrata ali pa v klet, zdaj moram okolu jezdariti, da mi lopov za plačilo s svincem in smodnikom na drugi svet posveti.

„Brrr-bom-cok! Ti, nisi nič slišal? Zdi se mi, da so na ribjem trgu.“

„Pojdimo proti Seni, da se jih ognemo.“

„Pravijo, da razsajajo okolu Luvra.“

„Gremo pa po drugem ovinku.“

„Tako jih ne najdemo.“

„Kaj še iskali jih bomo, meni je življenje dražje.“

„Meni tudi! . . . tudi meni! . . . le previdno!“

Iz teh in enakih pogovorov je védeti, da takim junakom nasproti so ustajniki lahko glavo po koncu nosili. Kar je bilo v mestu tatov, falotov, lumpov, potepuhov, rokovnjačev, vsi so možko in drzno stopali po cesti. O poludne je vse mrgolelo čelad, musket, oklepov in orožja vsake vrste. Kateri pri ropanju orožnic in prodajalnic orožja nič dobili niso, imeli so gorjače, batine in kole.

Med tem ko je mestna straža gledala, kako bi pete odnesla, je število ustajnikov vidoma naraščalo. Delali so barikade, izza katerih so prežali na sovražnika. Tulé ko volkovi so podili vse, kar jim je nasprotovalo, ulomili so štacune nožarjev, kovačev ter so vse pobrali, kar bode, seka in reže.

Tudi niso pozabili ceste z verigami zapreti in s steklenimi črepinami posuti, drevje posekati in vsakovrstno napotje nagrmaditi, da ne bi jih mogli jezdeci prijeti. Trgali so strehe, vrata in okna, da so si delali trdnjave. Ker jih nobeden ni motil, je bil dosti en dan, da so zadelali vse vhode, ki so peljali h kraljevemu gradu.

Parižani pa so bili v tolikem strahu, da si nihče ni upal na cesto.

„Tedaj kralj še ni nič storil, da bi ustajo zadušil? Ali mora biti zmirom na jelenovem lovu, ko ima nas sovražnikov braniti?“ so deli ljudje.

„Kako so predrzni ti ižnoti, dokler ne zagledajo kraljevega strelca“, jezil se je drugi, ki je strahopetno kukal iz kleti.

„Ali mislijo, da se jih bojimo? Zakaj jih tako pusté, mestna straža je plašna!“ umoval je tretji izza varnega zakotja. Naravno je, da v takih okoličnostih je zmaga morala biti ustajnikov.

II.

Kako se je ustaja vršila in izšla.

Ko se je dan nagibal in večerni veter mrzlo pihal, potrka berač na stranska vrata Luvra. Kdor bi ga bil bolj opazoval, čudil bi se bil njegovi lepo beli roki. Ko se vrata odpró, prišlec možko odvrže haljo in prikaže se odličen plemenitaž, ki praša po kraljevi materi. Peljejo ga k nji.

„Kaj pa čakate, gospa? Vaš grad je od ustajnega ljudstva oblegan in namesto ustajo zadušiti, bavite se z zvezdarstvom. Za Pariz gre, za kraljestvo, za vas, gospa, ako se dalje obotavljate. Dokaj truda me je stalo, da sem se preril do sem, vedite, da pot pelje čez barikade.“

„Kako ste vendar goreči, gospod Giski (Guise)“, odgovorila je kraljica Katarina Mediciska. „Res žal mi je, da ste tako vzburjeni. Znabiti mislite, da spim. Ne, previdnost je mati varnosti. Ljudstvo še ni nobenega umorilo, kaj ne? Vedeti bi vam bilo, da je vselej več ro-

pota. Kdo je vstajo užgal, kdo najbolj kriči in ropota? Pijani kotači, brezstrešniki. Pravega ljudstva ni zraven. Pa, ljubi vojvoda, vidim, da ste uzburjeni. Pojdite bližej, potegnite zagrinjalo malo na stran in poglejte, če ni uhod do mojega gradu dobro ovarovan s strelci in orožniki. Pripravljena sem, sami ste se prepričali, vendar preden teče kri . . . Ako do skrajnega pride, dam povelje in pešci in jezdeci se pomikajo. Pa tudi v moji palači sem zato poskrbela, da imam zavetje v . . .“

„V zvezdarni, v stolpu“, pripomni vojvoda Giski, „da, ta je — in za njim je še oddelek vojakov. Od zadaj in ob straneh zajeti, bodo kakor podgane v pasti.“

Katarina se pogovarja z vojvodo, gredé po hodišču, kar se sliši Luvru nasproti grozovito vpitje, ki se je strašno razlegalo, ker je večerni veter grozno vpitje še grozneje zavijal.

Katarina hiti k oknu, maha z belim robcem. To je bilo znamenje. Vojaki prižgo baklje, jezdeci v zasedi dvignejo se nemudoma v sedla, in s sabljo v pesti derô kakor vihar, ki vse prevrne. Vsa zakotna vrata, uhodi, vse luknje se odpro, in vojaki se razlijejo kakor plaz, vedno številnejše prihajaje. Pri svetlobi bakelj, kakor je bilo videti, so se namnožili tako silno, da se ustajniki začudeno spogledujejo, in se jamejo bati za življenje.

Konjikom na čelu jaha vranca vitez bliskovitih pogledov. To je Giski.

„Posluh!“ kliče vojvoda, meč visoko sukaje.

Sedaj zadoni od Luvra iz vseh hiš, vrat, streh, hrupno veselje in vrisk: „Slava hrabremu vitezu! Živijo vitez Giski!“ Bili so to boječi Parižani, ki so si upali še le zdaj na dan, ter bili veseli, da se razpodi drhal, ki pod pretvezo vere streže po življenju in po blagu drugih.

Novo vpitje zagrmi: „Živijo vojvoda Giski.“ A vojvoda se ne zmeni za veselje, vihti meč in dirja naprej, kar zadoni spet divji krik: „Maščevanje, maščevanje, moré nam brate!“

Čudno to, noben še ni bil prijet in nikdo ubit.

Ustajniki so hoteli boj, ko od kraljeve armade še sluha ni bilo. Oni so začeli napadati, hoteči kralja ujeti, njegovo mater zadaviti in oblast si prisvojiti. Zdaj pa ko se je oblast na noge postavila, zdaj so upili: „Maščevanje! moré nam brate.“

Noben kraljevih še ni ustrelil, nobena puška še ni poknila, nobena sablja še ni bila krvava, in vendar so vpili strahopetniki: „Maščevanje . . .“

Tako je bilo z ustajniki vseh časov; zagrabiti hočejo, pa ne odpojeni biti, moriti hočejo, pa ne umorjeni biti. Ali so to junaki? Junak ne postavlja drugih v nevarnost, ampak gre sam v njo.

Pa strah ustajnikov še ni bil pri kraju. Slišati je bilo šumenje kakor kipeče vode, kader se visoko po skali zažene. Bil je oddelek kraljeve armade, ki je podila in razganjala ustajnike od Luvra, ter za hrbtom prijela ustajnikov glavno trumo, grad oblegajočo. Zdaj pridejo še vojaki mestne straže.

Širokoustniki, bahači in kričači, voditelji, ki so pretili, da bodo vse razbili, dokler ni bilo nevarnosti, zdaj na drugega niso mislili, kakor da lepo tiho skrivaj pobegnejo. Čulo se je ropotanje dirjajočih jezdecev, toda ta ropot ni bil nič proti temu bežečih. Gorjače, sablje, palice, kole, nože, vile, helebarde . . . . metali so proč, in hitro jih je zmanjkalo, kakor bi se bili v zemljo vdrli. A kolika zmešnjava, ko se jim nasproti postavi kraljeva straža, stoječa v najlepšem redu, ki je z meči in sulicami

zaprla vsa pota in vse uhode, in jih nazaj porinila na kraj, kjer so se bili zbirali, in kjer so jih vojaki zajeli. Nazaj porinjeni, ujetniki, v rokah vojakov — volkovi v pasteh.

„To je krasno! Na boj vi junaki in hrabri možje“, vpil jim je vojvoda Giski, smejaje se trepetajočim.

Res bi bilo še zdaj prišlo do srditega boja, toda načelniki, otresši prah, so jo pobrali najprvi, v trenutku največe nevarnosti izginili ko senca. Zapeljane pa, kterih so se posluževali ko slepih sredstev, so prepustili kraljevim vojakom.

Kaj so marali, če padajo ljudje, ki so jih nalovili po mlakužah parižkega prebivalstva, ko žrtve njih sebičnosti in častiželjnosti?

En sam, človek gorostasne postave in raznesenosti, oni s črnim obrazom in rdečo kapo, ki je zjutraj ustajo vodil in prodajavca oropal — je vihtil goreče bakljo v roki, stoječ na veliki barikadi, kakor hudobni duh sovraštva.

Pri vihtenji baklje, ki je s svojo rdečo lučjo razsvetljevala okolu stoječo množico, je bilo videti, kako je ustajnike užigal k uporu. Toda izgubili so pogum. Že je zinol, da bi je navdušil za maščevanje, kar ga zadene krogla v čelo, priletivša od nekod, da obledi, se opoteče, še enkrat vzdigne roko, kazaje na morilca, in pade. Vseh oči se obrnejo proti Luvru, kjer je bil videti majhen mož, ki je v čoln skočivši Seno preveslal. Bržkone je bil ta morivec. Na oknih palače pa ni bilo videti nikogar.

Študentje, ki so bili med ustajniki, so se po tej hitri pa vspešni sodbi prvi opametili, drugi so stali prestrašeni, ne vedoči, kaj početi.

„Zdaj primite za orožje, pa se maščujte“, klicali so kraljevi vojaki.

„Priložnost je lepa“, menijo nekateri mestni stražniki.

„Nimajo poguma“, pristavljajo drugi. Toda nič ni moglo obupane črede, pred eno uro še tako hrabre in preteče in bojaželjne, pripraviti na boj.

Pa vojvodi ni zadostoval prvi strah, hotel jih je še bolj preplašiti. Zato zavpije z gromovitim glasom:

„Vojaki... naredite se... nabijajte... gotovi!“

Strelci sipljejo smodnik na igle in prašnice, goreče žarenke so se svetile v temi, strelci lokarji polagajo puščice na strune in tetiva, muskete in helebarde, sulice in meči se pomikajo na povelje stotnikov naprej proti zajetim.

Grozoviti prizor. Ne bo to boj, ampak mesarjenje in klanje. Žrtve v smrt odločene, ponujajo glave kleče. Zdaj se obračajo k Bogu, njih edinemu rešniku, vzdigajo roke, jokajo glasno, milosti prosijo.

Giski pa se tem znamenjem žalosti in kesanja ne da premotiti. Saj tudi nihče ni bral v srcu njegovem misli: nikogar žrtvovati, nikogar poškodovati, po prestanem smrtnem strahu domov jih izpustiti. Noben človek razun njega ni vedel, da Katarina Mediciska hoče prizanesti zapeljanemu ljudstvu. Zato je bil tudi strah strašanski in nepopisljivi trepet se poloti obupajoče množice, ko vojvoda usta odpre, iz katerih so pričakovali smrtnega povelja: „Nastavite! Strelite!“

Ali prizor se zdajci spremeni.

Na strani ustreljenega ustajovodje z rdečo kapo, kojega krvavo truplo je osvitljevala goreča baklja, se zdajci prikaže bled pa resen mož, kakih 20 let. Njegovo angeljsko obličje bolj nebeškemu bitju podobno, je kazalo veliko uznemirjenost.

„Salvijan!“ šepeta stotero glasov.

„Večerna zvezda!“ odmevajo spet stoteri glasovi.

„Naš kralj!“ ponavlja vjeta množica.

Bil je ta mladi človek pač najpohlevniša in ob enem najlepša človeška postava, ki se je nenadoma pokazala zraven mrliča. Velike črne oči so se mu svetile sočutja in dobrote; rumeni lasje so mu plapolali v večernem vetru okolu ustnic. Njegova mladost, ljubljivost, pohlevnost in dobrotljivost — kratko vse na njem je budilo občudovanje, strmenje. Bil je črno oblečen kakor priprosti študent. Beli rokavi okolu zapestja, baržunasta kapa na zad padajoča je delala, da je bil obraza še lepšega, milejšega, čistejšega.

„Vojvoda Giski!“ reče mladenič dostojno in s kerubinskim glasom, iz oblakov govorečim: „Bog obvaruj, da bi uničili te stvari — pokaže na množico z obema rokama — katere je vstvarila njegova roka!“

„Rešeni smo!“ šepetajo si ustajniki.

„Bitka je pri kraju, še predno se je začela“, reko nekateri odsluženi vojaki; kakor se prikaže „večerna zvezda“, je znamenje, da nevihta polega.

„Mali kralj bo pokazal, da ima več srca, ko veliki kralj“, govore si mestni vojaki.

„Kaj hočete vi, mladi petelin?“ praša vojvoda z glasom, strah navdajočim:

„Mir! gospod vojvoda“, odgovori Salvijan.

V tem trenutku se prikaže Karel IX. s svojo materjo na oknu, radoveden, kaj se zdolej godi. Ni bil uznemirjen zaradi ustaje; poznal je odločnost svoje matere kraljice in se je zanesel na njeno previdnost. Vedel je, da kri ne bo tekla, in da ima vojvoda od kraljice strogo povelje, ljudstvo le prestrašeno odpustiti. Smehljaje in zado

si roke maneč, prišel je bil ravno, ko je Salvijan z blago dostojnostjo rekel vojvodi:

„Mir! gospod vojvoda“, in ko je ljudstvo navdušeno klicalo:

„Živijo mali kralj!“

Karel IX., ki se je ravnokar smehljal, obresni; po koncu se sklonivši, kakor vojni konj, čuvši prvi pok topov, zakliče:

„Kaj je to? Kaj pravijo?“

„Brez dvoma to vam velja, če kličejo: Živijo kralj!“ odgovori Katarina, ki vpitja ni dobro slišala. „A jaz sem Karel IX. kralj, in ne „mali kralj“, odvrne vladar.

„Ali so vpili: Živijo mali kralj?“ praša začudeno kraljica mati.

„Živijo naš mali kralj!“ je vpila množica, ki je le na Salvijana gledala, in ne na Luver.

„Slava večerni zvezdi!“ zagrmi spet množica.

„Večernica! Mali kralj!“ „To se mi mora pojasniti.“ „Sir!“ *) dejala je Katarina vsa bleda, „precej bom dala povelje, da nam ta prevzetnež sam pove, kdo je . . . Mali kralj! večerna zvezda!“ Ta dva naslova sta Katarino tem bolj osupnila, ker je bila zelo sebična, sumljiva na kraljevsko oblast; kot znano zvezdarko in vedežnico pa je že sama beseda „zvezda“ osupnila.

„Glejte mati“, reče kralj, „ali ne posluša vojvoda tega mladenča negodnega, pa vojake nazaj vleče! Kaj pomeni to?“

„Dela po mojem povelju“ reče Katarina, „toda mladi človek, ki se na barikadah postavlja, jih bo od mene precej slišal.“

*) Sir, od latinskega senior, je kraljevi naziv, pomeni: premilostni gospod.

„To je vendar preveč!... Pa tiho, tiho Karel... kaj slišim... celo vojaki ga pozdravljajo!?“

„Kaj pa pravijo?“ praša kralj silno uznemirjen.

Zdaj zadoni tisočero: „Živijo naš mali kralj! Večernici: Slava!“

Ne le množica, tudi jezdeci, strelci, in posebno vojaki mestne straže so klicali in pozdravljali mladenča prisrčno in navdušeno.

Salvijan pa je dejal vojvodi Gisu:

„Milostni gospod! Ta ljud ni hudoben, bil je zapeljan. Blago ste ravnali, da neumnosti niste s krvjo kaznovali. Bodite prepričani, oni, ki so res krivi, niso več tukaj, sramotno so se v beg podali in tukaj so le orodja, ki se pred vami ponižujejo in radi orožje polože, za katero bi ne bili smeli prejeti nikdar. Pustite jih domov. Vaša milost bo sebi in kralju, našemu gospodu, več koristila ko velika ojstrost. Jaz sem zanje porok, da bodo kraljestvu izkazovali dolžno spoštovanje, pa mestu mir povrnili. Kaj ne, prijatelji moji?“

„Živijo Salvijan! Živijo naš mali kralj!“

„Tega nisem hotel“, odvrne Salvijan, hočem vas le za pokorščino in zvestobo, kralju dolžno, pridobiti; prisezite gospodu Giskemu!“

„Prisegamo pri Bogu, pri sveti devici bogorodnici, in pri Salvijanu!“ je veselo klicalo oproščeno ljudstvo, ki je čutilo, da mu je smrtno jeklo palo z vratu.

„Slišite li, gospod vojvoda?“ nadaljuje Salvijan. „Sporočite tedaj kralju, da je bilo ljudstvo zapeljano po častiželjnikih, in da hoče v prihodnje pokorno biti.“

„Tako bom storil, mladi mož“, reče vojvoda, dvorljivo se smehljaje, „ali povejte mi vsaj, kdo ste?“

„Otrok ljudstva, ki je od ljudstva ljubljen, ker tudi on ljudstvo ljubi“, odgovori Salvijan spoštljivo. „Hvala vam, gospod vojvoda, Bog vam plačuj dobrotljivost, ki zna prizanašati zaslepljenim!“

Vojvoda jaha pred svoje vojake, izpusti ustajnike, pozdravlja meščane, ki se več ne boje oken odpreti in iz temnih kleti na dan priti, oddelkom pa da povelje v svoja stanovanja oditi.

Žarenke ugasnejo, muskete, helebarde in partisane se pobešajo, študentje pa teko v svoje podstrehe. Tako so storili tudi drugi in tako je bil končan viharni dan.

Karel IX. pa je rekel:

„Gospa mati! ta uganka mora biti rešena; vedeti čemo, kako je ta človek, ki ga imenujejo malega kralja, dobil ta upliv na moje ljudstvo. Ne smemo si prikrivati, da nimamo miru zahvaliti gospodu Gisu, ampak temu študentu, ali kaj je. Meščani in vojaki se vračajo veseli, da se je tako izteklo. A jaz nimam miru, v meni se kuha jeza. Kdo je mali ta kralj, Salvijan, večernica!? Primite ga! . . . Semkaj moj pobočnik!“ reče in stegne glavo v drugo sobo.

„Gospod Lamol (La Mole)!“ reče Katarina, ki mlademu plemenitažu ni dala, da bi se bil prikazal, „idite precej v mesto dolu, in dovedite mi z lepa, z zvijačo, ali s silo semkaj mladega študenta živega ali mrtvega, ki je lahko poznati na črni suknji in baržunasti kapi, in prijetne zunanjosti je, a varujte se ga, zapeljiva je kača. Ali ne govori mojim ljudem, in ne očara celo starega vojvodo Gisa? Vedeti moram na vsak način, kdo je ta človek, in ko bi imela tudi s trlico resnico iz njega iztreti.“

Gospod Lamol je imel povsod roko, kjer je bilo treba urnosti in spretnosti. Njegova blagorodnost, soglasujoča s prijetno vnanjostjo dajala mu je veljavo in priljubljenost. Na nesrečo mu je te lastnosti temnila ošabnost, s katero je druge plemiče preganjal.

Lamol zajaha konja, pripeljanega iz kraljeve konjarne. Peš ni hotel iti, to mu ni dopuščala plemenitorodnost, in pa misel, da bi vtegnil izgubiti tudi na časti.

Lamol, ozrši se na mesto in videvši, da se množica razhaja, pošlje dva služabnika po Salvijana, da ga primeta. Res ga ovohata, a vide, da se pogovarja z vojvodo, si ne upata k njemu. Pa tudi srce jima je govorilo za Salvijana; vtis je naredil mladenič na vsakega. Obrneta se in povesta gospodu Lamolu, da je Salvijan pri vojvodi.

Ta odgovor plemenitažu nikakor ni dopal. Strahovito se jezi.

„Kaj mi mari vojvoda, kader izvršujem povelje kraljevo!“

V svoji togoti pa tako po ljudeh z bičem bije, da srdito na stran begajo.

„Pozor! pošast gre!“ je slišati.

„V vodo s prevzetnim baronom, v Seno ž njim!“

Žlahtni gospod Lamol je še razgrajal, kar se pod njim sesede konj, kateremu iz velike rane sili kri in čreva. Noben ni vedel od kod, katera roka je to storila, vendar je bilo videti možaka malehne postave, ki je skočil v čoln in črez Seno veslal. Brž kone je bil ta Lamolov konjomorec.

Jeza je davila oholega gospoda Lamola, tako grdo na tla postavljenega. Potegne meč, da bi se krvavo maščeval, kar se oglasí neki mili glas:

„Ali hoče gospod Lamol kri prelivati, da je izdrl meč? Upam, da njegov gospod Karel IX. in gospa kraljica mati mu nista dala takega naloga. Kdor je ljudstvu dober, tega se bo ljudstvo balo razžaliti.“

Baron, ki je jeze tlel, je bil po tem nagovoru ves izpremenjen; notranji vihar se mu je vlegel. Kakor solnčni žarek, ki sneg topi, prevzelo ga je miroljubno obličje mladenčevo.

„Poslancu njegovega veličanstva, kralja Karla IX., prostor naredite!“ oglasi se mili glas.

Množica se razdeli, molči in se drži spoštujoče. Gospod Lamol stopi pred mladenča. Mladeneč pa reče: „Moj gospod, ljudstvo se ne da krotiti s silnostjo in trdostjo; ako pa ž njim občujete spoštljivo in dobrohotno, bo tudi ono blagosrčno.“

Gospodu Lamolu to ni bilo všeč; bolj zaničljivo de: „Jaz imam nalog nekega Salvijana iskati; ali mi more kdo dečka pokazati?“

„Ki z vami govori, ni noben drugi ko Salvijan“ pravi mladenič brez začudenja.

„Salvijan ni deček“, oglasi se nekdo.

„On je naš mali kralj, ljubimo ga iz srca, gospod žlahtni“, oglasi se mlajši možak.

Ljudstvo jame godrnjati, hrupeti, a Salvijan pogleda, in ljudstvo neha. Blagorodnik se je jel sramovati uzburjenosti svoje, pa tudi da ga je Salvijan s svojo hladnokrvnostjo obvladal. Baron postane dvorljiv, skoraj je v zadregi povedati, da mora Salvijan ž njim iti, a Salvijan mu pomaga iz zapreke.

„Grem z vami, gospod Lamol“, reče Salvijan, „kralj nas čaka, idimo.“

„Stoj!“ zaupije možak krepkih pesti. „Milostni gospod“, nadaljuje korenjak, „mi ne zaupamo prav zapahom in podzemeljskim ječam v Luvru; gospôda, vedite in ne pozabite, da smo vam zaupali Salvijana, našega malega kralja, milo zvezdo, ki noč in dan razsvetljuje vaše potrebe, zaupamo vam ga, dobro pametite, v naše varstvo in brambo; zanj morate dobro stati; naš je in ako več nazaj ne pride, bomo tirjali vaše življenje.“

„Pustite nas“, pravi Salvijan smehljaje, „podzemeljske ječe v Luvrn so domišljije, verjemite mi, da pridem. Ali ni Bog nas vseh oče?“

„Nazaj bo prišel“, pravi gospod Lamol, „jaz sem porok, in prisežem!“

„Živijo gospod Lamol! Slava Salvijanu! Živijo mali kralj! Na zdravje, večernica!“

Tako so upili ti ljudje, ki so malo poprej tako preteče se držali. Tisočeri veseli klici spremljali so mladenča in plemenitaža.

III.

Učenec in kralj.

Salvijan gre po stopnicah Luvra kakor dvornik, in stopi v dvorano, kjer je bilo zbranih mnogo plemenitnikov. Njegov pogled je iskal med vojvodi, grofi in žlahtniki kralja in med gospema kraljeve matere.

Katarina Mediciska je slonela pri peči, nad njo pa so se svetili prezali svečniki, ki so ji osvetljevali lase, z biseri okitjene, in na njeni glavi se je lesketala zlata krona s križem na vrhu previdena. Nosila je obleko svilnato s srebrom pretkano, po plečih se ji je vil plajšč z lilijami obsejan, kar je pa najbolje stalo, je bil trd vratnik, z zlatom prevezan.

Lamol, kateremu se je bil Salvijan priljubil, in ki se je počaščenega čutil, da je čudnega študenta, plemenito se vedočega, tako hitro vdobil; peljal je mladenča pod pazduho, kar pa kraljici ni bilo po volji.

„Gospôda moja!“ pravi Katarina, „kaj se vam zdi? Ali ni ta človek gospoda Gisa in Lamola očaral?“

Salvijanov pogled se zniža v najglobokejše spoštovanje pred kraljico; pred kraljem pa pade na kolena, in pravi tresočim glasom:

„Gospod premilostni! Pridem v imenu ljudstva, da . . . .“

„Kaj?“ pravi kraljica, „ta gospodek se dela poslanca? Vi ne pridete v imenu ljudstva. Vi ste naš ujetnik, kraljiček, večernica!“

Salvijan ne odgovori, ostane pa spoštljivo pred kraljem, ki je bil manj bogato oblečen, ko njegovi dvorniki. Ko vidi učenca ponižno, pohlevno pred seboj klečečega, izgubi se mu resni obraz. „Res, tak tekmec kraljevske časti mi ne more biti nevaren. Kaj pa je to? Ta glas mi je skoraj znan, kakor bi ga bil že slišal.“

Čelo se vladarju zvedri. Mladeniču je hotel podati že roko, kar ga zadene grozeči pogled kraljevske matere. To kralja tako prenaredi, da Salvijana usrpi, ter ga osorito praša: „Kdo si ti, mladi človek? in da te vsi kriče pozdravljajo? Govori, toda hitro!“

„Premilostni gospod, ime meni je Salvijan; le ubog dijak sem, kateremu je ljudstvo naklonjeno. Dom moj so nebesa, ker sem otrok božji. Ako se upam vašemu veličanstvu odgovoriti, je le zavoljo tega, ker je kralj predstavnik pravice božje na zemlji.“

„Kraljevska naša pravica pa tudi ne dopušča“, odgovarja kralj živahno, „da bi nori častilakomnik delal

proti naši kraljevski oblasti. Ti imaš prav rad, da ti pravijo kraljič.“

„Pa večernica! Prav čarovno ime“, dostavlja kraljica Katarina.

„Ah, premilostni gospod, to so le imena, ki mi jih ljudstvo daje, ki me ima rado, za kar pa sam nič ne dam.“

„Vidiš ga malovrednjaka, usvaja si ljubezen in spoštovanje, katero gre edino le kralju“, dé srdito Katarina.

„Bog obvaruj!“ odvrne Salvijan ponižno.

„Kar mene zadeva“, pojasnuje Lamol, „morem potrditi, da Salvijan se je ravnokar izkazal zvestega podložnika.“

„Vidite le, moje gospe“, pravi osorno Katarina, „tudi gospod Lamol je že ves zanj. Ako toraj trdim, da ta mladenič je čarovnik, da je morda čarovnikov sin, in da se peča s črno in skrivno umetelnostjo, da ima morda tudi čarovne pijače . . . . mislite li, da se motim? gotovo ne!“

Katarina Mediciska je bila vsa vdana čarovništvu; zato je dejala sama pri sebi: „Ko bi mogla tega človeka za-se pridobiti, ter pridružiti ga Rudžjeriju (Ruggieri), dosegli bi lepe in velike stvari; le previdno moramo ravnati.“

Na-to pravi glasno: „Le ne potuhuj se, mladi človek! Bodi odkritosrčen, ter mi povej brez obotavljanja, kako da si gospoda Guisa tako hitro prenaredil, tigra Lamola izpremenil v jagnje, divje moje vojake v ponižne pse, uporne moje podložne pa predejal v krotke miši? Ti umeš čarovati, kaj ne? Ti imaš bajilo. Le obstani . . . . vse pojde dobro . . . . hočeš?“

„Gospa premilostna!“ odvrne Salvijan, „kraljeva mati je mati vsega ljudstva, in ker sem otrok ljudstva, govoril

bom z vami, kakor z mnogospoštovano gospo materjo. Čarovništvo je hudodelstvo — Katarina se namrdne — zatoraj nečem ničesar storiti, kar bi prav ne bilo v božjih očeh. Jaz služim Bogu ter ljubim svojega bližnjega. To so skrivnosti, ki jih imam, za druge se ne menim.“

„Prav mičen deček to“, reče neka dvorska gospa, da sama ni opazila, kako ji je ušla ta beseda; tako naravno je bilo, da si je dijak pridobival občudovanje.

„Zapeljivec!“ krikne kraljica. „Celo pred mojimi očmi razkazuješ čarovni svoj upliv. Imenujejo te zvezdo večernico prav zato, ker si čarovnik . . . gotovo si, prav res!“

„Gospa! vi sami se morda posmehujete umetalnostim, ki jih meni pripisujete, saj vendar ne boste verjeli takim neumnostim, v kakoršne naj sem jaz posvečen“, odgovori skromno mladi mož.

„Neumnosti? skrivnosti in moči alhimije, neumnosti? Najdbe in izvedbe in prerokbe zvezdarstva, neumnosti?“ praša Katarina srdito . . . . . „O le delaj se nevednega, kakor češ, lovoričnik, tvoja prismodarstva so očitna. Sramujte se, gospe moje, da se potegujete za sleparja, malovredneža, ki je niknil iz usada ljudskega.“

Kraljica je bila res huda, pa le, ker je menila, da ji Salvijan neče razodeti čarovniških skrivnosti . . . čarovništva, s katerim se je tedaj ukvarjalo premnogo ljudi, zlasti pa kraljica Katarina.

„Premilostna kraljica“, reče Salvijan še ponižnejše; „jaz še to nisem. Otrok izmed ljudstva je vsaj tako srečen, da more ljubiti očeta in mater; meni je tudi to odrečeno: nimam ne očeta ne matere, najdenec sem . . . neki cerkveni prag mi je bil prva zibel.“

„Neke mrzle noči“, nadaljuje Salvijan solzno, „so me v cunje povili, pa izstavili pred vratmi Šent-Julijanske

cerkve. Zjutraj me najde žena, ki je šla v cerkev . . . . jaz pa sem našel — mater.“

„Ubogi otrok! prav milujem te!“ reče kralj ginjen.

„Karel! . . . Kaj če to? Je-li vse začarano?“ krikne Katarina svetlih oči. „Ako tudi celi svet pridobi, mene ne bo!“

Dvorske gospe so stale solznih oči, dvorski gospodje pa so sočutno gledali Salvijana, ter bili veseli, da se tako skromno obnaša. Zdaj hoče kraljica Salvijana odpeljati, da bi ga izpraševala za trdnim zapahom; toda kralj, ki se mu je bil mladenič prikupil, je dejal odločno: „Pustite mladeniča, naj izgovori. Dobro vidim, da mali ta kralj mi ne more biti nevaren, in reči moram, da mi njegove besede prav dopadajo.“

Salvijan toraj nadaljuje: „Prav dobra je bila tista žena, ki me je sprejela; bila je sicer uboga, toda čednostna. Učila me je izlasti, da imam vsakega ljubiti. Mož ji umerje, ter ji drugega ne ostane, ko hčerka Isavra pa jaz. Koliko se je ubijala z nama. Ko sva mogla govoriti, učila naju je moliti pa Boga hvaliti.“

„Boga hvaliti? čemu? da te je na svet postavil?“ privrže eden dvorjanov zaničljivo.

„Milostni gospod“, odvrne Salvijan, „življenje na tem svetu je pot v večno srečo.“

„Potlej bi pa vendar raji, da bi bila ta pot z rožicami potresena . . .“

„Kakor se vam zdi, milostni gospod . . . . Meni pa ni vse eno, ali smrti čakam v veselicah ali pa v pomanjkanju.“

„Že vemo, kaj češ povedati“, mu seže Katarina v besedo, ter de prelestivo: „Povej, ali res nič druzega ne znaš, ko moliti pa Boga hvaliti? Ali te žena ni učila

brati? morda v čarovnih knjigah? kaj? Le odkritosrčno govori!“

„Gospa! Pri svoji drugi materi nisem ničesar videl razen križa iz črnega lesa, pred katerim je opravljala svojo pobožnost; potem sem videl posteljo, na kateri je utrujena počivala, pa omaro, v kateri smo imeli obleko. Vendar pa je imela nekaj, čemur se nisem mogel nikoli dosti načuditi.“

„Kaj pa?“ poprašuje kraljica vsa radovedna.

„Imela je srce, ki je bilo polno ljubezni za one, ki so ustvarjeni po božji podobi.“

„Tepče!“ zakriči Katarina divje. „Nazaj! Odstopite, napravite prostor, gospôda moja! in ti, Salvijan, greš za menoj!“

„Premilostna kraljica!“ kličejo dvorske gospe vse zaskrbljene in prestrašene.

„Mati moja!“ reče kralj, „ne dajte, da bi se kaj žalega storilo temu blagemu človeku!“

„Temu kraljiču? vašemu tekmecu? ki podložne zapeljuje ter kralja smeši pred vojaki? Tacega hočete še braniti?“ govori Katarina razjarjeno.

Kraljica mati je le predobro vedela, na katero struno je bilo treba udariti, zakaj Karel IX. se ničesar ni bolj bal, kakor smešnega se pokazati. Kralj malo pomisli, potem pa kakor od gada ugriznjen zaupije:

„Kaj, tako? Je-li res, dečko, da se iz mene norčuješ pred podložnimi in vojaki? Jaz nisem človek, ki bi kaj tacega trpel...“

Katarina prime Salvijana za roko, ter ga pelje seboj; spotoma pa reče: „Gospôda moja, po cestah je tiho in mirno; smete oditi, kralj ne potrebuje zdaj vaših služeb; bodi vam moja hvala in — z Bogom!“

Nato stopa s Salvijanom k starinskim vratam, držečim v stolpič. Lamol ji stopi na pot, in prijemši Salvijana dene: „Gospa, jaz sem porok za Salvijana, in to pred pariškim ljudstvom. Častno svojo besedo sem zastavil, da ga nazaj pripeljem.“

„Za tacega človeka ste porok? Tako, tako, to je lepo! Gospod narodni poslanec, stopite pred narod in recite mu, da njegov kraljič bo na prestolu, ki mu ga bo moja skrb odkazala. Nazaj! rekla sem!“

Gospod Lamol obstoji debelih oči. Katarina pa žene Salvijana po stopnicah dolu. Častne gospe ji hočejo vzdigniti vlačilo, ona pa jim porogljivo odvrne: „Večernica zahaja; hočem biti sama.“

Katarina in Salvijan izgineta za vratmi. Le en trenutek so bila vrata odprta, a ta je zadostoval, da je možiček, pritlikavec, kakor palček skočil skoz nja, večkrat se je zavrtel okolu kraljice kakor vešča, potem pa izginil v temnih hodiščih.

Karel IX. je preboleval pomenljive materine besede; hotel je biti sam ter si počiti; zato je jel gospôdo poslavljati, Salvijana prepuščati nesrečni usodi, Lamola pa obupnosti zavoljo zastavljene častne besede — ta hip opazi na tleh neko svetlo stvar, ki jo pobere, stopi ž njo k luči, ter reče: „Bog pravični, to je prst božji! Občudovati moram božjo previdnost. Le mislite si, gospôda, jaz poznam tega Salvijana. Zdaj se ga spominjam, zato ga bom vzel v svoje varstvo. Nihče se ga nima dotakniti. Kje je? Sem ga pripeljite, videti ga hočem! Lamol, vam mora največ na tem ležati, da ga najdete. Pojdite, pa hitro! Skrbi me, ne upam.....!“

Lamol je bil silno oveseljen, a malo je upal doseči.

Salvijan je odšel, in kaj ni mogla v četrt ure ž njim storiti Katarina? Luver je bil tako velik!

„Sir! zdaj je že malo prekasno za take želje: Salvijan je v oblasti vaše matere kraljice — mačka pa ne izpušča miši... Zapovedati morate, ako hočete kaj doseči.“

„Res je, gospôda“, reče kralj pomišljevaje; „podpirajte me z vašim svetom. Lamol poiščite mater, in povejte ji, da hočem in moram govoriti s Salvijanom. Zapovedujem, da ga semkaj pripeljete! Razbijte vrata, ako je treba.“

Lamol gre. Karel pa stopa velikih stopnja po dvorani gori in dolu, metaje stole na stran. Bil je silno uzrujan.

Lamol hiti gori v sobane kraljičine. Trka na vseh vratih, toda v sobi Katarinini je vse tiho. Zdaj mu pride na misel, kaj ko bi bila Salvijana zaprla v sobo pod streho. Stopa više in više, prehodi vse kraje in stopi na vsako hodilo, in ker ne najde ničesar, napoti se dolu, v kleti, podzemeljske hrame, prestakne vsaki kot, kliče Salvijana, praša vse straže, vse strežaje, vse blagorodnike, na katere je zadel pri svojem nočnem obhodu — nič.

Na koncu nekega hodila se pokaže nekaj kakor senca. Brž steče tjakaj, ter ujame kos plajšča. Ni bil Salvijan, bil je le Toto, pritlikavec in dvorski norec kraljev — najgrša in najhudobniša stvar na svetu. Lamol ga jame izpraševati, a ničesar iz njega ne spravi, ker Toto mu je bil gorak; vendar se je plemenitniku zdelo, da Toto se ne smuče zastonj okolu kraljice; zato poskusi še enkrat: „Moj Bog! Kaj pa imaš, Toto? Na desnem rokavu si krvav; kaj si se boril na barikadah?“

„To je prav naravno. Lopov z rdečo kapo se pokaže,

poči strel, jaz ploskam, pa se ranim ob neko helebardo. Tako je.“

„Ni res, nesramnež!“ reče plemenitaž, ki se mu je jelo daniti. „Ti si strelil, pa mojega vrlega konja prerezal pod menoj. Klavec človeški in živalski, zasačil sem te spet v lopovščini. Ali te umorim, ali pa ti odpustim: kaj voliš?“

„Kaj mi je storiti, da si naklonim vašo milost? zastonj je ne dobim, to vem.“

„Ti želiš odpuščanja?“ odvrne Lamol. „Dobro, naj ti bo; toda le pod enim pogojem, namreč: povej, kje je Salvijan?“

Toto, slišavši to ime, se zdruzne, in plemenitaž je že mislil, da se je zmotil. Nato reče Toto: „Milostni gospod, kaj vas res zanima usoda vrlega študenta?“

„Res, prav res!“ odgovori Lamol.

„Če je tako“, odvrne pritlikavec slovesno, „kmalu se bomo videli, in to s Salvijanom. Bodite prepričani, milostni gospod, da vam bom zanaprej tako udan, kakor sem vam bil doslej sovražljiv.“

Lamol se vrne h kralju; izroči mu, da je zastonj iskal mladenča. Kralj nabere obraz v gube, nato pa resno dé: „Gospôda moja, stopite bližej. Videli ste vsi mladega študenta, ki je bil vam tako skrivnosten kakor meni, in ki je bil od nebes poslan, da ustajo utihoti. Zdi se mi, da sem ga nekje že videl, kje pa, ne vem gotovo. Ko sem takrat ž njim govoril, mi je dobro delo, in danes prav tako, sam ne vem zakaj. Angelj je, ki mi ga Bog pošilja, nečem ga izgubiti. Lamol, jutri mi ga pripeljite v plesavno, in vi, gospôda, bodite navzočni.“

Gospôda se prikloni, pa odide iz Luvra domov. Vsi so se zanimali za študenta. Niso si pa mogli raztolmačiti,

da se je kralj tako hitro izpremenil. Po volji jim je bilo to, nasproti pa so studili kraljično strast za zvezdarstvo in druge črne umetnosti, zakaj večina plemenitažev je vedela, da Bog, stvarnik sveta in ravnatelj vseh stvari, svojih misli ni razodel sedanjim kričačem. Vendar so se bali praznoverne kraljice Katarine, ki je vse verjela čarovnikom in sleparjem.

Po Parizu je bila tema. Vojska se je vrnila v vojarne, ljudje v svoja stanovanja. Ni bilo slišati ne šuma ne hrupa: slovesna mrliška tihota je legla na mesto. Izvedeno oko plemenitažev in služajev, ki so jim svetili, je pa vendar opazilo temne sence, ki so švigale okolu Luvra. Toda hrabra ta gospóda se ni menila za take malenkosti.

Ko plemenitaži odidejo in utihne zadnja njih stopinja, slišalo se je le še šumljanje valov reke Sene. Zdajci se sliši žvižeg, ki ga drugi vrnejo. Nočne sence se bližajo k bregu, ter se ustavijo pri veliki ladji, z verigo za hlod privezani, kjer jih je čakal možiček, nekaj jim pripovedoval, da so ga vsi prav pazljivo poslušali.

„Veste, prijatelji, le domov pojdite, pa ne čakajte na Salvijana; v Luvru je. Saj veste, da sem na vaši strani. Časi tudi sem dvorjan, imam vendar s vsemi vojsko, časih revsnem tudi nad kraljem. Tistega rdečekapeža sem jaz vstrelil, gospodu Lamolu, ki vas je razžalil, pa konja prebol. Salvijan je zdaj jetnik, toda jaz budim nad njim, meni zaupajte. Lamol je pridobljen za nas in za Salvijana; kader slišite klic: večernica! pridite vsi, potrebovala vas bova, jaz pa Salvijan.“

„Prav tako, Toto, toda ne izdajstva!“ pravijo ljudje.

„Prisežem vam, da bom rešil Salvijana“, reče pritlikavi Toto, na kar se tolpa zarotnikov razkropi.

* * *

Pariz takrat ni bil, kakor je zdaj. Ceste so bile slabo posute, polne jam, gnojnic in luž. Nobena svetilka ni svetila. Tatje in drugi lopovi so imeli po noči največ opravka. Dasiravno so ta človeški mrčes tepli in žgali in morili, zatreti ga vendar niso mogli. Najbolj ozloglašen je bil most, dandanes novi most, ki je držal črez Seno. Kdor je šel čreženj po angeljskem pozdravljenju zvečer, ni se več vrnil: tu je bila prava jama razbojnikov. Nikogar ni bilo na cesti. Le pritlikav možic je tihotapil okolu kraljevega gradu. Ta hip se stisne v kot, pa dene tiho sam zase: „Aha, že gredo, tu so.“

Bili so trije, prišli iz gradu. Dva s klobuki na oči potisnjenimi, sta peljala tretjega med seboj, ki je imel pa zagrnjen obraz. Možaka plosneta z rokami. Nato pripluje z onega brega lahni čolnič na ta kraj.

„Čolnarji, veslajte previdno, dokler pridete vün iz Pariza. V Sevru se ustavite. Tam bo čakal voz s štirimi belci, in komur bote jetnika izročili, povedati mora gaslo: „Močigrad“, in potem ste storili svojo dolžnost. Za svoj trud dobite deset zlatnikov. Pojdite pa molčite. Za človeka ste porok s svojimi glavami.“

Čolnič odrine po Seni dolu.

„Saj nisva nič pozabila, gospod Gonzaga, kaj ne?“

„Nič, gospod Rets, ako ne to, da sva pozabila naročiti, da se mladeniču ne sme nič hudega zgoditi; mislim, da čolnarji si ne bodo upali kaj tacega. Kar tiče močigrajskega ključarja, pa ve, kako ima ravnati z jetniki kraljičnimi.“

„Pst!.... gospod Gonzaga, ne preglasno!“

„O mladenič ta me zanima; in ako sem pomagal, da

smo ga dobili, je bilo le iz tega namena, ker ga kraljica črti, in ker sem ga hotel oddaliti od nje“.

Daljni pogovor se je potoma vedno bolj izgubljal, tako da ga pritajeni Toto ni mogel umeti.

„Toraj v Močigrad te peljejo, ubogi Salvijan, a ne boj se ničesar“. To izgovorivši jo mahne pritlikavi možiček naravnost proti mostu. Onkraj mosta je bila hiša, v kteri je gorela luč. Prišlec potrka, vrata se odpró, čeravno jih ni on odprl, drugega, ki bi jih bil, pa tudi videti ni bilo.

Toto odvrže plašč, ogleda se v zrcalu, pa dé sam pri sebi: „Zdaj bom videl slavnega vedežnika in čarovnika. Toda nocoj bom jaz njemu vedeževal, jaz, Toto, dvorski norec“. Nato si da resno postavo, a nihče se ne gane. „Kaj je to? Misli li gospod Renat, da jaz nisem nič, da me samega pusti v svoji delavnici?.... No, Toto, pa si oglej malo te čudnosti in pa to hudičevo kuhinjo čarovnikovo.“

Toto stopi po sobi. Tu so bile na črnih stalih voščene podobe možkih, žensk, otrok, src, rok, nog. Tu so bile oči, prebojene z jeklenimi iglami, tam prsa, z ranami pokrita. Za voščenkami so stale steklenke in steklenčice, lonci, lončiči, čaše. Na stropu so bile obešene sove, mačurji, podgane, netopirji in cela grmada lezerčine, seveda natlačene. Na suhih vejah so režale opice in podobne grdobe, v zadju so bile živali, kakor bi htele tuliti, lajati, gosti, brundati — vse pripravljeno strah in trepet vzbuditi.

Toto gre v drugo sobo. Sredi na kamenitem ognjišču vrele so v velikih kotlih zeli, korenine, kosti. Dèh je bil žgoč in pekoč; pritlikavec je moral kihati in kašljati. Toto stopa zmeraj naprej, pa pride v najtemnejšo sobo. Tu ugleda žareče oči, ki so nanj bliskale. Misli si: iz-

gubljen sem, tu straži sam hudič mojstra Renata pomočnik, kar odskoči velik mačak, ki je v kotu večerjal. Pritlikavca to ohrabri, in dalje stopaje, ugleda čudno opravljena človeka.

„O, mojster Renat, vas vendar vidim! Vedeti morate, da dvorjana ste predolgo čakati pustili. A, tudi gospod Rudžjeri je tukaj? Toraj ste popustili delavnico v Luvru, pa se Renatu pridružili? No, znanost mora le dobiti, hudič pa tudi, ha! ha!“

Res, prav čudna človeka sta bila ta dva, oba trepetno našemljena. Renat, alhimist, je po dnevu napravljal izvlečke iz rož in zelišč, po noči pa je poskušal močnost strupov. Znal je vstrupljati, kakor je hotel — počasu in hitro, v nekterih dnevih ali pa v nekterih urah, v eni minuti ali pa v eni sekundi, z bolečinami ali brez njih. Ta mojster Renat je bil prebrisana glava, in strupove so mu drago plačevali. Iskal je, kakor njegov sobrat, „kamen modrih“.

„O, o! gospod Toto? ljubimec našega preljubega in mogočnega kralja!“ klikneta goljufa ponižno, misleča, da jima nosi veselo novico od veličanstva. „Saj poznate najuno udanost, gospod Toto. Kaj nama daje čast, da vas to uro vidiva tukaj? S čim moreva služiti?“

„Čudim se, da me vedeževavci, kakor sta vidva, prašajo, pokaj sem prišel. To bi morala sama vedeti! — Kaj pa, včerajšnji dogodjaji, kaj so vama ti ugasnili sveti ogenj znanosti?“ nadaljuje pritlikavec porogljivo: bil je sovražnik zlatodejstva, zvezdarstva in zarotovavstva.

„Ali imate kaj izporočiti, gospod Toto?“ praša Rudžjeri, da bi se ognil daljnim prašanjem.

„Gospod, jaz prašam, pa ne odgovarjam. Ako po-

znate sedanjost, povejte, kaj se godi, in če veste za prihodnjost, recite, kaj se bo jutri godilo!

„Po takem ste prišli sveta iskat?“ meni Renat.

„Sveta iskat, ako tako hočete. A preden vaju prašam po prihodnjosti, povejta, kaj se ta hip godi. Tiče se vaju dvejuh.“

Čarovnika se čudno pogledata.

„No, gospoda, ker o sedanjosti, ki prav vaju tiče, nič ne vesta, kakor je videti, vama bom pa malo pomagal. Zvezde vama niso preugodne, gospoda zvezdarja; ne poznata nevarnosti, ki vama preti, ne govorjenja, ki gre od ust do ust“.

„Kakošne nevarnosti?“ praša Rudžjeri začudjen.

„Kakošno govorjenje?“ praša Renat osupnjen.

„O, o! ta je lepa! To moram jaz vedeževati gospodoma“. —

„Midva sva kozelnika“, pristavi Renat.

„Le bodita, v mehko ali v trdo! Pa vendar ne vesta, pri čem da sta. Zdaj se veliko govori o nekih ostrupljenjih, sè katerimi ste imeli vi opraviti, mojster Renat, in pa o nekih horoskopih, ki ste jih vi postavili, gospod Rudžjeri. Ker so na dvoru izvedeli za vajune ponočne shode in goljufije, govori se prav slabo o vama. Le ne tajita! Poslužili vaju bodo z dokazi. Kozelnika pravita da sta, pa še tega ne vesta, kaj se govori, in kakošna nevihta se pripravlja?“

„Kaj? nevihta? kakošna?“

„Nevihta je, ali pa celo vihar. Dosti o sedanjosti. Preidimo na prihodnjost“.

„Ako je prihodnjost tako zanimljiva, kakor je sedanjost, nama ne be manjkalo zabave“, reče Renat, hoteč prikriti svojo boječnost.

„Milujem vaju, gospoda; vendar ne bojta se preveč; ne gre vama še za glavo, tudi ne za očitno osrambo. Gre vama le za polne mošnjice zlata in pa za svotice, ki jih prejemata za bele miši, črne kače, crknjene pse. Seveda, škoda bo, če usahnejo taki viri dobička...“

„Boš skoraj pri kraju, ostudni opec?“ zadere se Rudžjeri, ki se ni mogel premagovati.

„Opec? jopec? opica?“ ponavlja pritlikavec, več pa nič ne reče. Jezno potegne iz žepa papir velike oblike in velikega pečata, ter ga poda zvezdarju Rudžjeriju, priklonivši se mu.

Sleparja jameta pismo odpirati. Toto pa jima brani rekoč: „Le besedo, eno besedo, zadnjo iz mojih ust“.

„Povejte to besedo, prosim vas“, govori Renat skoro proseč.

„Jaz prevzamem veleve v tem pismu razveljaviti, ako mi odgovorita na vprašanja.“

„Da slišimo!“ odvrne Rudžjeri.

„Kaj je iz Salvijana? Kaj hočejo ž njim narediti? Kako ga je moči osloboditi?“

„Kdo je ta, Salvijan?“ prašata oba ostrmljena.

„Tako je toraj vajuno znanstvo? Bedaka, tepca! Berita svojo obsodbo!“

Dvorska čarovnika odpreta zavoj. V zavoju sta bila pisma; v vsakem je stalo: „V kraljevem imenu! Naslovljencu tega pisma se zapoveduje Pariz v 12 urah, Francosko pa v 8 dneh zapustiti. Ako se to ne zgodi, bo kralj. grajski čuvajnik dalje postopal“.

„Jopec!“ reče zdaj Toto s povdarkom, se upokonči kolikor more in odide.

IV.

Razodetja.

Dan po tej usodni noči je bil Pariz spet ves miren. Red je bil povsod, po cestah, po hišah, veselje pri vojakih, upanje pri dostojanstvenikih, in tudi priroda se je leskетala v solnčni osvečenosti. Le Karel IX., kralj Francoski, je žaloval. Zastonj je pošiljal služabnike k materi po Salvijana; zastonj je lastnoročno trkal na vrata kraljice matere — ni dobil odgovora, še pokazala se mu ni. Nobeden v palači ni vedel, kam bi bil Salvijan prešel. Iz nekaterih besed Totovih je toliko izvedel, da je bil še bolj nemiren. Kralj je bil večidel sam, ogledoval si je orožje, vodil psa na izprehod, ter hodil v svoje konjarne. Naposled se vendar poda v veliko dvorano, kjer najde mnogo velike in plemenite gospode. Kralj se je zdel vsem mračan in nejevoljen. Vsaki je tudi vedel zakaj. Znalo se je, kaj se je s Salvijanom zgodilo, ni se pa znalo, kdo je bil ta Salvijan, in kake razmere bi utegnile biti med njim in med kraljem. Glasilo se je, da kralj je našel pri mladeniču podobo, ki da sklepati na odnošaje med velikimi osebami na dvoru. Dvorjani so bili grozno radovedni, ter so prav nepotrpežljivo čakali, kako se bo stvar pojasnila.

Ko se kralj prikaže, obrnejo se vseh oči nanj! Od njega so nadjali se, da bodo kaj izvedeli, saj je bilo znano, da se Katarina sinu ustavlja.

Ta hip stopi v dvorano mož zrelejših let, ki je pa izgledal, kakor starec. Bdenje, učenje, napori so mu lase pobelili, in nekaj guba mu je rezalo razumni obraz. Imel je palico v rokah, pa črno oblečen je bil. Lica je ustopil

bledega in pogleda nemirnega. Naravnost gre h kralju, prikloni se mu globoko, pa de:

„Milost in pravico veličanstvo!“ — „Kaj pa je, stari moj Paré, dobri moj Ambrož, učeni moj telesni zdravnik? Kaj češ, in čemu si tako žalosten? Ktera bol te peče?“ poprašuje Karel IX.

„Tudi vas bo z mano vred bolelo, ko vam povem; saj ste poznali mojega Salvijana, ki....“ —

„Res, je že res. Zdaj se ga le še prav spominjam. Pri tebi sem ga videl najprej. Kralji imajo vendar kratko pamet! Zdelo se mi je, da sem ga videl in poznal. Kako zamaknjeno sem ga poslušal, ko je s srebernočistim glasom govoril o čednosti. Pravijo, da nagi — baš na protestantovstvo. Pa to ni mogoče, tega ne verjamem... ti, prijatelj, in varuh Salvijanov!.... Kaj bi rad?“

„Ah, veličanstvo, Salvijan je izginil. Od sinoči, tega nesrečnega dneva, ga že iščem. Pravijo, da je v Luvru. Sir, dajte mi Salvijana! o, dajte mi ga! Njegova krušna mati merje same žalosti“.

„Dr. Ambrož Paré, miruj!“ reče kralj. „Tudi jaz iščem Salvijana. V Luvru je. Moja mati se ga je polastila, a zahtevali ga bomo nazaj s vso resnobo. Dal sem zapovedi. Dobili ga bomo spet; to ti prisegam pri svoji kraljevi glavi“.

Med tem pogovorom so bili dvorjani kralja in Pareja poslušaje obstopili. Karel, poznajoč silno radovednost svoje dvorske gospode, reče svojemu telesnemu zdravitelju: „Še nocoj bomo imeli Salvijana; dal ti ga bom, da ga pelješ njegovi materi. Da nam bodo pa hitreje tekle ure čakanja, govorimo o njem; govori tej gospodi o Salvijanu. Rad bom poslušal ginljive doživljaje čudovitega tega mladeniča, dasiravno si mi jih že povedal“. — „Stvar je prav

priprosta, plemeniti moji gospodje“, reče dr. Ambrož. „Vendar, da ustrežem kralju, bom povedal celo to zgodbo“.

Mi ne bomo pravili od besede do besede, kar je dve uri pripovedoval častitljivi telesni zdravnik kraljev tako zanimljivo, da so v tem vsi pozabili na verske prepire. Podali bomo le kratek posnetek.

Pod Henrikom II. je prebival v Parizu plemenitaž, odločen od sveta, tako rekoč sam zase. Zakaj? ni vedel nihče. Bil je udovec z enim otrokom, sinčekom, ki ga je ljubil nad vse. Plemenitaž nagloma umerje. Toliko da je bil pod zemljo, pride dolžnik ter pobere vso ostalino, otroka pa da izstaviti pred cerkvijo. Pobožna ženska Marjeta najde otroka, pa ga vzame k sebi. Ker je bil otročaj slab in bolehen, pošlje žena po slovečega Dr. Ambroža. Po zlati podobici, z biseri opasani, ki jo je imel otrok okolu vratu, spozna zdravnik, da otrok je onega plemenitaža, nedavno umrlega, čigar soproga je umrla v njegovih rokah. Podobica je kazala lepo soprogo rajnega plemenitaža. Zdravnik se iz krščanskega usmiljenja ponudi, da bo z Marjeto naspolu nosil iztroške otrokove odgoje, in tako je bil zdravnik dobrotnik vsi ubogu družini.

Salvijan je imel zdaj dobro mater in velikodušnega varuha. Marjeta se preseli v bolje stanovanje. Čednostna Marjeta ga je lepo napeljevala, pa sama dajala lepi vzgled Salvijanu in mali Isavri, tako da sta bila oba pobožna in dobra otroka. Rad je hodil v cerkev, nazaj grede pa je ubogim miloščino delil, sè katero ga je preskrbljeval plemenitosrčni Dr. Ambrož. Salvijan še zajuterkovati ni hotel, ako ni komu kaj dal ali mu pomagal. Domov prišedši, je vzel svoje knjige, in kedar se je učil, ni ga smel nihče motiti. Čas oddiha je bil najraje pri Marjeti, in srečen je bil, ako jej je mogel kaj postreči. O veseličenju,

o družbah. o lepi obleki ni hotel nič vedeti. Zmeraj je gledal, kako bi kaj dobrega storil. Najsrečnejši je bil, kader je z Marjeto pod streho ubogim nosil živeža, zdravil, okrepila, denarja. „Mati, ali je angel, ki mi daje toliko denarja?“ je prašal Salvijan Marjeto. — „Res, ljubi sin, angel je, ki ti daje, in ta ni drugi ko Ambrož; daje ti ga pa zato, ker vidi, da iz tvoje roke denar pretaja v roke udov, sirot, bolnikov, ubogih“.

Detečja priproščina Salvijanova, njegova nežna postava, leskeče oči, spodobno obnašanje, skromna obleka, vse to ga je delalo tako prijetnega in ljubeznivega, da so ga mnogi imeli za poslanca božjega, ubogi pa so mu rekli „večernica“, ker je zvečer sirotam izkaževal dobrote, pa tudi „kraljič“ ubogih so mu rekli, ker mu nikdar ni zmanjkalo pomočkov. Ambrož ga je večkrat opaževal, ter se veselil dobrega otroka; ako ga je pa Salvijan zagledal, je hitel k njemu in mu pripovedoval, kako ubogi in sirote Boga hvalijo. — „Pa tebe morda tudi“, pridene zdravnik. — „O ne“, odvrne otrok, „mene ne, jaz sem ubog in nič ne premorem; zato Bog skrbi, da imam zmeraj kaj dati, saj skrbi tudi za tičice na vejah!“ — „Prav govoriš, moj Salvijan! bodi le zmeraj tako dober“, je dejal Ambrož solznih oči, ter poljubil dečka na čelo.

Kader je zvonil angelsko pozdravljenje in zdravnika ni bilo, sta sedela otroka skupaj, ter še bolj goreče prebirala lepo knjigo s slikami. Marjeta je večkrat zaspala, tudi Isavra je zadremala, Salvijan pa je premišljeval, ter se učil pozno v noč.

Najlepši dnevi so bili Salvijanu oni, ki jih je prebil zunaj zidov pariškega mesta. Marjeta pa Isavra ste delali kakor za stavo v tej hiši na deželi, ki jo jima je dr. Ambrož prepustil, Salvijan pa je skakal kakor jelen pod

drevesi, po hosti in po grmovju. Najraje je imel uro opoludanjega oddiha. Takrat je premišljeval velikost in mogočnost stvarnikovo. Vsako nedeljo pa je bil presrečen, kader je slišal soglasno petje in kader je izpraznil mošnjico v prid ubogim. V učno sobo njegovo je prišel le gospod Ambrož pa Marjeta. Pač, tudi vrabiči so ga hodili obiskavat, kader je okna odpiral in sobo prezračeval; prišli so seveda iz sebičnosti. da bi kaj zabadavo dobili, prazni niso odleteli nobenkrat.

Salvijan je bil zmeraj veči, lepši. razumnejši, modrejši. Vse okolu ga je poznalo. Visoki in nizki so govorili o njem, ter ga občudovali. Čim bolj je želel, da bi na tihem in skrivaj dobro delal. tim bolj so poveličevali njegovo dobrotljivost. Njegovo ime se je na daleč razglasilo. Imenovali so ga le kraljiča; pa res je imel okolu sebe dvor nesrečnih, potrebnih, sirotnih, bolnih, za katere se je bratovski zanimal.

Da je pa mogel toliko podarjati. prihajalo je od tod, ker je bil dr. Ambrož Paré izveden zdravnik in mnogoiskani svetnik pri velikaših. Nabral si je premoženja. Poprejšnja leta je bil Ambrož nekam lahkomišljen v verskih zadevah, odkar pa je jel skrbeti za Salvijana, pokazal mu je ta pot modrosti; Salvijana se je toraj Ambrož posluževal kakor angelja, da je manjšal bedo siromakom. Salvijana so vsi radi imeli, še neotesane tolpe in surove drhali. Zatoraj so ga tisti večer. ko je ustaja buknila. vsi ubogali, ljudstvo in mestni vojaki in kraljeva armada, kakor hitro se je bil pokazal, ter so na njegovo besedo položili orožje.

V tem času je Salvijan prispel na zadnjo stopinjo študenta; imel je naslov lovoričnika, ki ga je dobil, ker je pridno obiskaval veliko šolo in s pohvalo prestal očitno

skušnjo na veliko veselje Ambrožu in Marjeti. To so bili veseli doma! Isavra je natrgala najlepših cvetlic, ki jih je le mogla dobiti. Marjeta je pripravila dobrih jedi, in gospod doktor je imel prvo mesto za mizo.

Ko se tako prisrčno vsi skupaj vesele, potrka nekdo na vrata.

Tujec, dobrega izgleda, še mlad, zavit v širok plašč, s črno kapo na glavi, stopi notri. Odloži plašč, pa se pokaže v lepi bogati opravi. Tujec je dejal Ambrožu roko na usta, a ta je brž spošljivo vstal ter izrekel besede: „O sir, vi tukaj?“

To je bilo dosti. Salvijan pa Marjeta sta spoznala, da imata kralja Karla IX. pred seboj. Olovoričeni študent pregrne stol s svojim plaščem, videč, da vladar hoče sesti.

„Mojster Ambrož!“ reče Karel, „dajte mi kozarec, da ga izpraznim na zdravje tega priljudnega gospodiča, potlej mi pa povejte, kod hodite. Šel sem bil na dom svojega telesnega zdravnika, da bi mi bil ozdravil rano, dobljeno na lovu, pa so mi rekli, da ga ni doma, da je tukaj. Hotel sem vas iznenaditi, in mislim, da sem prav storil, ker tukaj najdem prav vredno ženo in prav postrežnega mladega dečaka....“

„Lovoričnika, bakalaurca, odslej“, pojasnjuje doktor Ambrož.

„Paré! A zato kropite novi naslov, da bi še kaj več iz njega priraslo“, reče kralj smehljaje. Čedna pa skromna Isavra se umakne v najtemnejši kot v sobi. Salvijan ustane s kolen nekoliko zbegan ter se zahvali vladarju za toliko dobroto. Nato se jamejo pogovarjati.

„Zjutraj izkušnja pred učenimi profesorji, zvečer pa ponavljanje pred kraljem“, reče kralj. „Stopi bližej, prijatelj moj!“

Bilo bi preveč, ko bi pravili, kaj so nocoj slišale te štiri stene. Kratko, Salvijanova razumnost je dajala razgovoru zabeli in svežnosti. Njegovi odgovori, njegove opazke in razsodbe so kralju silno dopadale.

Kralj je rad imel svojo mater, spoštoval jo je. Salvijan je v pogovoru večkrat zadel ob podobico, z vrata mu visečo, in ko kralj izve, da je podoba Salvijanove matere, čislal ga je še več. Podoba je kralja skoraj zamislila.

Bilo je že pozno. Zvezde so bledele in dan se je zaznaval, ko je dejal Karel IX.: „Pravil si mi o kraljih in narodih, kakor nekdaj moja učitelja. Zdi se mi, kakor bi te Bog navdihoval, kaj mi povej. Hvala ti. Videla se bodeva še.“

Zjutraj, ko se je kralj vračal v Luver, je med potjo premišljeval zlate in modre nauke, ki jih je slišal v pogovoru s Salvijanom. Prav takrat je imel vladar boriti se z velikimi pritežnostmi verskimi in političnimi. Zato je sklenil, da bo Salvijana večkrat obiskal in ga za svet poprašal. V tem so se časi izpremenili. Kralji pa najbolj pomnijo ob času nevarnosti. Tudi kralj je kolikor toliko pozabil na Salvijana; še le tisti večer jelo se mu je nekaj daniti, kakor bi ga že od nekod poznal.

Ambrož Paré je bil sovražnik skrivnih spletek in priklečeplazenih milosti, zato ni nikdar nič omenil o Salvijanu. Zdaj pa, ko so mu ga bili ugrabili, je stopil pred svojega kralja in gospoda, ter povedal življenje svojega varovanca in ljubljenca.

Ko Paré konča svoje pripovedovanje, pristopijo plemenitaži in dvorske gospe, ter pravijo: „Čast bodi obnašanju lovoričniku Salvijanu! Res, nismo vedeli, kako veličastvena zvezda lesketa nad našim mestom.“

V.

Toto gre in prinese mir.

Ko je Ambrož pripovedoval življenje mladenča Salvijana, so vsi napeto poslušali, ali nekdo je poslušal še bolj napeto.

Katarina, skrita v stranskem kabinetu, ni izgubila besedice. Kislo se je namrdnila, ko so se plemenitaži izrekli za Salvijana, in obrnivši se h gospodoma Gonzagi in Retsu je dejala: „Tudi jaz se zanimam za tega Salvijana, vendar bom vse storila, da na dvor ne pride. Nežna cvetka je, potrebuje samote. Najbolje bo, če Salvijan ostane tam, kjer je.“

„Pa, visoka gospa, Močigrad je ječarna, pravo sovišče“, pripomni gospod Gonzaga. „Vrhu tega je mladenič ves nedolžen ....“

„Nedolžen? Mislite gospod? Jaz pa pravim, da je navihan slepar, da zna čarovati in vedeževati. Vso gospodo je že preslepil, tudi kralja. Kaj niste ravnokar slišali, da ga je hodil za svet prašat ta slaboumni Karel?“

„Njegova čednost je, visoka gospa, ki tako močno upljiva. Zoper čednost bojevati se, pa je zastonj“, odgovori gospod Rets. „Ni oblasti, da bi ji pot zastopila. Dobrotljivost, pravo krščansko usmiljenje je, ki mu je pridobilo ime zvezde „večernice“ in „kraljiča“ ubogih. O čarovstvu, bajilih, čaropilih in tacih rečeh tu ni govorjenja! Kar se mene tiče, bi dejal, da Salvijan je angelj, ne pa čarovnik. Zatoraj, visoka gospa, ne borite se zoper njega, ne borite se zoper nebo — borba bi bila prav neenaka.“

„Gotovo, premagani boste, presvetla gospa, ter boste neslavno podlegla. Salvijana le izpustite!“ potrjuje gospod Gonzaga.

„Kakošno je to govorjenje? Imam li same izdajavce okolu sebe?“ misli si kraljica sama pri sebi, ker si ni upala na glas izreči svojih misli. „Toraj tudi vi, moji zaupniki, orodja moje volje, tudi vi odpadate od mene?“ reče kraljica nejevoljno. „Nehvaležniki, le pojdite! Zaničujem vas, sama bom ravnala. Katarina Mediciska zna narode premagati, pa bi študenta ne oborila? Če mora tako biti, naj pa umerje!“

„Ne, ne, gospa!“ oglasita se obenem gospoda Gonzaga in Rets. „Preveč imate čuta za pravico, da bi nedolžnega žrtvovali..... Naj bo raji ujetnik!“

„Dobro, po takem ostane v Močigradu. Jaz hočem, in tako mora biti, in razen mene se nihče zanj ne brigaj. Sicer mu ne bo nič manjkalo. Njegov upliv pa mojih namenov ne sme prečiti.... nikdar več!“

Ta trenotek nastane veliko gibanje v dvorani. Prišel je gospod Kokona, ter poročal kralju: „Veličanstvo, zapovedi vaše sem izpolnil. Matere kraljice ni bilo v njenih sobah, toraj sem preiskovanje takoj pričel. Vse sem preiskal, tudi najskrivnejše kote. Vendar nisem mogel ničesar odkriti. Tudi v drugih delih Luvra nisem bil srečnejši. Moje prepričanje je, da Salvijan ni več v palači.“

„Iz tega je sklepati, da mora kje drugje biti“, oglasi se znan glas.

„Ti si tukaj, Toto?“ praša kralj preradovedno. „Stopi semkaj, povej, kar veš, pa ne laži!“

„V službi kraljevi ne lažem nikdar, le v službi kraljični“, odvrne Toto.

„Prašen si črez in črez; morda si se valjal po skednjih in podih?“ poprašuje kralj.

„Ta prah ni skedenski ne podni, cestni prah je.“

„Potemtakem si bil na potovanju?“

„Malo, po noči in po dnevu.“

„Povej, kje si bil!“

„Ker zapoveste, začnem. Veličanstvo, zdaj odprem usta in govorim. Gospôda, vi pa odprite ušesa in poslušajte! Bila je temna noč, tako temna, da konca nosu ni bilo videti; govorim namreč o pretečeni noči. Ko sem zvezdarjema oddal odslovna pisma, grem, pa potrkam na dvoja, troja vrata, rekoč: večernica! Šest mož pride vunkaj, ki me čakajo na bregu Sene. Vsakemu pripeljem konja, sam pa zasedem najboljšega dirjavca iz vaše konjarne. Postavim se na čelo svojemu moštvu ter odjezdimo. Zjutraj ob treh smo iz Pariza. V Šatiljonu zajuterkujemo. Neki bradač zahteva, da naj pijemo na zdravje kraljice matere. Mi nazdravljamo lovoričniku Salvijanu, pravim jaz. Eden iz mojega spremstva založi bradaču zaušnico. Konec tega je bil, da je na mestu ostal bradač in moj spremljevalec. Med potom pridemo v Saklej, kjer so imeli kmetje svatbo. Rotili so se mi spremljevalci, da me bodo dohiteli, a videl jih nisem nič več: ostali so na veselju. Od Sakleja do Močigrada ste dve uri, jaz sem bil pa v polu ure tam. Močigrad je stara siva luknja, močarnska trdnjava. Kaj je tukaj prekopov in rovov in vrat in mostov in strelin in padnikov in stolpov, to ni dopovedati. Skoraj me je srce zapuščalo, ko sem videl to velikansko zidovino.“

„Na močigradu je Salvijan“, seže kralj v besedo.

„Da, prav tam, kakor bom povedal. — Najprej postavim svojega in ubitega tovariša konja v hlev. Pri sebi nisem imel druzega, ko bodalo in lestvo, podoben delavcu, gredočemu po opravku. Pritajeno se plazim okolu zidov do severnega stolpa, v katerem sem vedel, da so trdne ječe. Priplezam do streline, prav razpokane, pa vidim v

ječi človeka na kolenih. Prav sem zadel: videl sem Salvijana . . .!“

„Salvijana?“ praša sto glasov na enkrat.

„Salvijana, da! Videti je bil, da moli; slišal sem ga, da je izgovarjal ime nekega svetnika, Marjete, Ambroža, Isavre, pa vašega veličanstva. Nato skriža roke na prsih, nagne glavo, kakor bi prejemal smrtni vsek, pa reče s sladkim angeljskim glasom: O Bog, sprejmi moje življenje, ako mora biti, zgodi se tvoja volja. Dobrotljivo pa obvaruj našega preljubljenega kralja Karla IX., osrečuj in blagoslovi plemenitega Paréja, mojo dobro mater Marjeto in Isavro, ter ves francoski narod.“

„Tako je govoril?“ praša Karel IX. zelo ginjen.

„Da, tako je govoril, in bil bi še dalje, pa mu jaz šepnem: večernica, hoteč se mu pokazati. Salvijan se zgane, pa malo prestraši se, ko me ugleda. Nič se ne bojte, mladičko, nič hudega vam ne storim; nasprotno, prišel sem vas rešit. Salvijan ustane; ko vidi, da je treba po lestvi in da gre za beg, dé miloresno: To je zoper zapoved kraljice. Nato mu odgovorim: Jaz pa pridem v imenu kralja! Koga je treba bolj poslušati?“

„Dobro si izvrševal svojo stvar, Toto. Hrabro si se držal“, ustavi ga živahno kralj.

„Sir, to mi je najlepše plačilo, da me kralj francoski imenuje hrabrega! Napravila sva ob kratkem: sam sem prišel gori, samodrug sem šel dolu. Tečem po konja, ju pripeljem, zasedeva, pa blisneva naprej.“

„Ti si pač tukaj; kje je pa on?“ praša Ambrož.

„Najprej je hotel videti svojo mater, svojega očeta Ambroža, kakor je rekel, pa Isavro.“

Zunaj nastane med tem velik hrup in krik, ki se zmeraj bolj bliža palači. „Je pač Salvijan“, odvrne Toto,

„ki prihaja semkaj, in katerega narod spremlja, ker hoče videti svojega očeta in dobrotnika Ambroža.“

Pa res je bil Salvijan. Kmalu stopi v dvorano mladi lovoričnik, skromno, pohlevno, prijetno. Misli si, kako vesel je bil stari zdravitelj! Tudi Karel prime mladenča za roke, kateremu je bil tako naklonjen. Zdaj vstopi kraljica mati Katarina z gospodoma Gonzago in Retsom.

„Moj sin“, je dejala, „ti zaslužiš moje prijateljstvo tako kakor kraljevo; pridi na moje srce ....“

„Ali ga hoče zadaviti ta trinoška mačka?“ de Toto.

„Res je, ti ne potrebuješ ne bojil, ne čaril, ne pil. Čednost, čednost, ona je tvoje čarilo, spoznam to. Vse sem poslušala, vse vem, premagana sem . . . Salvijan bodiva prijatelja.“

„Milostna kraljica!“ reče Salvijan ponižno, ter pade na kolena.

„Na tleh ni tvoje mesto, Salvijan!“ klikne dr. Ambrož, slovesno stopivši v krog dvorjanov. „Tvoje mesto je v naročaju kraljice Katarine Mediciske. Gospa, ta slavni učenec ni drugi ko Salvijan Mediciski, sin Jeronima Mediciskega, vašega strica, ki ste ga zavrgli.“

„Kaj? Ali je to mogoče . . .? Kdo more to dokazati?“ praša kraljica osupnjena.

„Te listine in ti papirji in ta pisma, ki sem jih spravil“, odgovori Ambrož.

„Bog sam je velik in mogočen“, pristavi Katarina resno. „Molimo njegovo sveto previdnost, ker mi daje priložnost, da na sinu popravim, kar sem morda na očetu njegovem zakrivila.“

Najprvo zavriska pritlikavec, za njim pa vsa druga gospôda. Nato izpregovori Karel slovesno besedo, ter ime-

nuje Salvijana svojega komornika. „Podarim mu tudi v spomin tega dne Močigrad.“

„Jaz pa mu dam lepo hčer našega gardnega kapitana Rižbura za ženo“, pristavi Katarina.

„Kaj dobi pa za doto?“ opomni bodljivi pritlikavec Toto.

„Za to jaz poskrbim“, pravi kralj; „ničesar mu ne bo manjkalo.“

„Hvala, hvala, tisočkrat hvala, plemeniti kralj in plemenita kraljica!“ odvrne Salvijan. „Močigrad sprejmem, ker je okolica lepa, okoličani pa ubogi, trebajo toraj prijatelja. Službe na dvoru ne maram sprejeti, ker so visočine, da se človeku v glavi zvrti, in potlej pade strašno globoko. Dote se tudi ne branim, toda le od svojega blagega varuha Ambroža, prijatelja ubogih. Gospodične Rižburjeve pa ne uzamem, ker mi je najljubša priprosta Isavra. Ako smem veličanstvo vaše še kaj prositi . . . .“

„Govori, moj sin!“

„Prosil bi, da mi darujete pritlikavca Tota, da me pelje spet v Močigrad, od koder me je izpeljal. Tam bo nadzornik mojega gradu.“

„Živijo!“ upije Toto, a veselja ne spravi nobene besede več iz ust.

„Toto pojdi, in naroči livrejo za Salvijana Mediciskega“, reče kralj.

„Zeleno in zlato“, pristavi kraljica.

VI.

Dober in hud konec.

Protestantje in katoličanje so se v 16. stoletju na Francoskem srdito preganjali. Drugi so drugim požigali vasi in cerkve. Nespravljivi Kalvinov duh je hotel le

maščevanja. Znana je iz zgodovine noč 23. avgusta 1572, „Jarnejeva noč", ko so hoteli poklati vse kalvinoverce.

Salvijan, to izvedevši, zapusti Močigrad, ter jezdi v Pariz, pred stanovanje svojega dobrotnika, dr. Ambroža Paréja, ki so ga imeli na sumu kalvinstva. Pa res, niti trenotka ni prezgodaj prišel. Napadle so ga že razjarjene tolpe in jele ga mrcvariti — ta hip se prikaže Salvijan ter zavpije: „Nazaj nesrečniki! kaj hočete starčeku? Poprej umorite mene, potlej še le mojega dobrotnika in drugega očeta!"

„Nazaj, nazaj!" kriče močni glasovi. „Večernica je tu!" — „Živijo večernica! Živijo Salvijan!" Tako kričaje se oddalji drhal.

Salvijan zapusti Pariz z zdravnikom. Med potjo mu zdravnik vse razloži, kako se je dal kralj pregovoriti, da je dovolil krivoverce pomoriti. „O moj Bog, odpusti jim", vzdihuje Salvijan. „Zavratni umor namestu očitne vojske, to je sramotno!"

Da, tako je bilo. Protestantje so hoteli katoličanom povrniti, „Jarnejevo noč". V miru, sklenjenem v Laroséli, je moral kralj kalvincem vse dovoliti. — Na divjih lovih si je vest preupival. Pogostoma je divjal, da mu je kri tekla iz nosu in ušes. Zmeraj je videl krvave strahove in strašne prikazni. Po noči in po dnevu je menil slišati stok in jok in krvavi obup in poslednji uzdih poklanih. Katarina Mediciska, brezsrčna mati njegova, ga je tolažila — pa ni šlo. Cele ure je nesrečni kralj presedel, mračno predse strmeč, niti besedice ne izpregovorivši. Blaznost se ga je lotevala. V jasnem trenutku zaželi — Salvijana.

Dan pred smrtjo (30. maja 1574) pokliče k sebi dojnico, ki jo je imel najraje, dasiravno je bila protestan-

tica. Ko ostaneta sama, jame kralj tarnati in tožiti, ihteti in jokati. „Draga moja, ljuba moja dojnica! o koliko krvi, koliko umorov imam na duši! Kako grozanski svet sem poslušal! Moj Bog. mi li moreš še odpustiti?... Izgubljen sem .... na veke!“ Dojnica ga tolaži, kakor more, a ne posreči se ji kralja umiriti. „Da bi le Salvijan prišel!“ uzdihuje kralj. Ta trenotek stopi Salvijan v sobo. „O Salvijan... Salvijan! ti si?“ kliče kralj. „Tolaži me. Salvijan... moli za-me... prosi Boga, naj mi bo milostiv in usmiljen!“

Salvijan pristopi k postelji ter prime umirajočega kralja za roko. Kako mile, kako tolažljive besede so mu tekle iz ust! Kako ljubeznjivo je izkušal ubogemu kralju olajšati zadnjo uro! Govoril mu je, da ni on vsega kriv; da je bil res slaboten a ne hudoben; da hudodelstva je res veliko doprinesenega, da je pa božje usmiljenje še veče.... Z žarkom upanja, z upanjem na odpuščenje leže umirajoči kralj, ter izdihne življenje. Tako je umrl Karel IX.

Bil je dan meseca decembra, toda 19 let pozneje. Časi so se tako izpremenili, da so se katoličani bali — „Jarnejeve noči“. Narod se je uzdignil, ves Pariz je bil v orožju. Kralj (Henrik III.) je pobegnil, ter dal umoriti vojvodo Gisa in njegovega brata, kardinala.

Kraljica Katarina Mediciska je bila tiste dni na smrtni postelji. Ko izve o dvojnem umoru, da je Pariz spet vstal, ter da je kralj odstavljen, polasti se je strašna obupnost in divje je tulila in klicala — Salvijana. Pošljejo po njega na Močigrad. Toda, sicer tako ljudomili gospod, obrne se od poslancev, ter resnobnega naglasa reče: „Za

njo, ki je napravila toliko nesreče, doprinesla toliko sramotnih hudodelstev, za njo je le pravica božja.“

* * *

5. januvarja (1589) je kraljica Katarina izdihnila svojo dušo. 30 let je zvijačila, trinožila, hudodelstvovala, in črez 30 let je morala videti, da poslednji zarodnik je na poginu, da je država razdvojena, da je krona onečaščena, da sovražniki zmagoslavljajo.

Nič, prav nič ni dosegla razen — kletega spomina.

Za očin dom.

(Češki spisal Alojzij Jirásek.)

I.

Pri Zaleskih se je reklo „na gradiči“. Skoro je bilo njihovemu domu prikladno to ponosno ime. V vsej vasi ni bilo takega. Hram je bil dolg, zidan, naproti črez dvorišče manjši za podavkarje (osebejnike); med obema obokana vrata, pred kterimi ste dve mogočni lipi šumeli. Zadej je bil združen s poslopjem velik z opekami krit skedenj s prizidanim hlevom in kolarnico.

Čelo žoltobarvanega poslopja, z napol iz zida strlečimi ploščatimi stebri okrašeno, je gledalo ponosno na dol in njegove skromne koče. Na pročelji je bila utrjena črna deska. Ko so žarki jutranjega solnca ob njo se uprli, zalesketale so pozlačene njene pismenke oznanjujoč, da je to poslopje Vaclav Kubina sezidal z ženo svojo Marijo.

Kubinovi so ga sezidali, vendar niso v njem bivali. Ded je imel „gradič“, vnuk se je moral zadovoljiti z revnim gospodarstvom tam nedaleč na grebenastem vrhu. Ostal je na „vetrniku“. —

Sneg je pokril dolino in hrib. V žarkih zimskega solnca se je svetilo površje trdega snega, kakor bi s kristali in dragimi kameni bilo posuto. Vzduh bil je jasen, gosta zavesa meglena je zginila, prikazali so se zasneženi vrhovi gor in temni les. Sani so le kar žvižgale po gladkem tiru, zvonci so zvončali.

Mati Zaleska je hotela tudi saninjaka užiti. Pojde obiskat sestre, omožene v sosednji vasi L. Hlapec je zapregel v lepe, zelene sani dva mlada rujavca, upravljena v „gosposko“ remenje, pritrdil je na hrbtu leskeče grilce, pripete na rudeče sukno, padajoče konjem do boka.

Že je stara Zaleska veličastno stopila na sani; zraven nje sede njena hči Apolonija. Pokrili ste si noge s pisano čoho, zategnili si trdneje robce okolu glave. Stari Zaleski sede na predno sedalo, prejme bič in vojko; iznovič ponavlja še ukaze sinu Ivanu, ki bo pol dneva gospodar.

Klapec je odprl vrata, grilci so zazvučali in že zletijo sani iz dvora. Ponosito vzdignejo konji glavo, čopci pri grilcih poletavajo.

Zaleski s krepko roko vodi konjiča, ktera sta zdaj na cesto vozno, v dolino držečo, krenila.

Apolonija je pogledala gor na vetrnik. Zapazila je na pragu dva možka, ki sta za odhajajočimi gledala. Spoznala ju je.

Mali v temnem kožuhu bil je stari Kubina in poleg njega je stal brdki njegov sin po prvi ženi, Vaclav.

Hotela se še je enkrat ogledati, ali temni hram je zginil in gospodar njegov; na levo je videla belo steno

snežno, na pravo se je razprostirala dolina, odeta z belobliščečo rjuho.

Stari Kubina stoječ na pragu, gledal je do zdaj v to stran, na katerej so bile sani zginile. Obličje njegovo je bilo temne polti, z gubami pokrito. Pod črno, ovčjo čepico videli so se sivi lasjé. Nad malimi sivimi očmi so bile obokane, goste, sive obrvi. Nos njegov bil je precej velik, skrivljen.

Zginile so sani, utihnil je v daljini zvok grilcev, in stari Kubina je stal še vedno na pragu. Zagledal se je trdno na niže stoječi krasni hram sosedov. Obrvi starčeve so se zgubančile, na razoranem čelu se je prikazalo nekoliko novih gub.

Mrzel veter je bril, gole veje drevja so zaječale.

Tu je položil nekdo starcu roko na ramo. Ta se je obrnil in plaho ogledal, kakor bi pri kakem zločinu bil zasačen. Ugledal je kuma Želizka, dolgega, slokega človeka.

„Kaj neseš?“ vprašal je naglo.

„Denes moramo iti —“

„Je res?“

„Kolikor vem, je. — Ali pojdiva v hišo. Ti potepuhi se klatè zmirom zvunaj in ko bi me tu-le zagledali, imeli bi tega dovolj. — Je kdo pri vas?“

„Nihče, samo žena. — Pojdiva“.

Želizko skloniviši se zginil je v temnem prikleti. Za njim je šel Kubina ogledavši se po dvoru in skednji, kjer so se marljivo glasili cepci.

Skedenj je bil reven, nič bolje ni bilo drugo poslopje, v katerem je Kubinova rodbina stanovala. Slamnata streha bila je z mahom pokrita, lesene stene so bile podprte kriveč se. Oken je bilo malo. Priklet je bil črn in

nesnažen, brez tlaka. V sobi so bile stene nekdaj pobeljene. — Apno je že večinoma odpadlo in kjer še je ostalo, začrnel ga je dim in nesnaga. Okolu sten so bile nizke klopi, tal lesenih ni bilo. Tla so bila z ilovico nabita, kakor gumno v skednji. Na desni pri durih je stala priprosta polica; v njeni ograji so se videle sklede, glinasti krožniki in dve mijolki. V kotu nad starodavno mizo so visele na steklo malane tri podobe svetnikov. Povsod se je kazalo uboštvo in nesnaga.

„Ne mogle bi stanovati v tem pesnjaku“, rekale so gospodinje v vasi.

„Ali ta stari grabež misli, da vse zgubi, če bi malo očedili in pospravili. Saj je suh od lakomnosti, kakor bi hrošče jedel“.

Pravili so o njem čudne reči. Ničesar ni privoščil sebi, ničesar svojim otrokom. Razven sina Vaclava po prvej, imel je z drugo ženo sina in hčer. Kakor konji so morali vsi od ranega jutra do pozne noči delati, veselja niso užili nobenega, kakor drugi sinovi in hčere v vasi. Še kos poštene obleke niso imeli. In sam si tudi ni zboljšal nič. Delal je, dokler se ni skoro sključil. Ves poletni čas ni obul črevljev. Samo kedar je šel v nedeljo k ranej meši, nesel je obutalo na roki in še le pred mesticem se je obul. Sveče pri Kubinu ni videl nikdor užgane; le ko se je nad vasjo divja nevihta nabirala, zasvetila se je „na vetrniku“ v temnej izbi drobna blagoslovljena svečica. Po zimskih večerih so si svetili; po letu v oknih Kubinove hiše ni zabliščala luč. Živež so imeli reven. V zimi so zaklali svinjo; s tem mesom, kakor so ljudje pravili, so črez Velikonoč se živili. Domlatkov niso imeli, kakor pri Zaleskih, kjer so celo prase pojedli. —

Stari Kubina je šel z Želizkom v sobičko poleg izbe. Žena je pri statvah sedeč tkala. Po zimi so namreč delali pri Kubinu tudi na statve, izza katerih sta sina marsikrat snovalnico psovala.

Ko je po kratkem tajnem govoru Želizko odšel, rekel je Kubina ženi: „Pripravi hitro večerjo. Pred mrakom pojdemo“.

Na gumnu so počasneje mlatili, odkar je bil oča z Želizkom odšel.

Najstarši sin Vaclav je bil, kakor so v vasi doli rekli, po dedeku. Vesel, dovtipen, in bil bi se znabiti tudi zapravljivosti dedekove privadil, če bi imel „gradič“ kakor on. Zdaj pa sploh silno zapravljati ni mogel.

Od očeta penez ni dobil prav nič kakor mlajši njegov brat Jože, ali umel si jih je vendar oskrbeti.

Oča je zapiral vse pod devetimi ključi, ali kedar je bila potreba, si je nekoliko tega „dihurja“ vender Vaclav priskrbel.

Jože in sestra njegova Marija sta bila podobna materi. Nista mnogo govorila, nista bila tako za veselo življenje, kakor nelastni njun brat, in bala sta se bolj nego on svojega očeta.

„Zaleska se je nekam z Apolonijo peljala“, pripovedoval je Vaclav na gumno se vrnivši.

Jože je močneje bil po rži in se naklonil.

„Je vozil Ivan?“ vprašal je črez nekoliko časa.

„Ne, stari“. —

Marička je plaho po bratih pogledala.

„Peljali so se v L. na domlatke. Bo tam pri sestri Zaleske tudi Anton Borovski. Stara Zaleska bi ga rada na „gradič“ zvabila. Ali on ima v Mahovem drugo ne-

vesto. Dobi kmetijo in vrh vsega kup penez. Tu-le bi imel zadolženo gospodarstvo“.

In Vaclav se je nasmejal.

Vender se nista ne Marička ne Jože smejala.

Zvunaj se je oglasil suh kašelj.

„Oča ide!“ In marljiveje so zopet mahali otroci po strnu.

Med vrati se je prikazala upognena postava v rumenem kožuhu, obrobljenem z ovčjo kožo.

„Vaclav! idi nakrmit konje, in ti Jože, pripravi težke sani. Marička, pograbi in pospravi tu vse in potem idi pomagat materi“.

Na to je obrnivši se zginil.

Sini so odšli.

Marička vzemši grablje se je plašno ogledala. Ni bila velike postave. Okolu glave je imela star velik robec ovit, tako da se je samo precej bledi obraz videl. Oči njene so bile modre, polne dobrote in miru.

Zdaj se je nagnila k razpokanej steni, skozi katero je mrzla sapa zimska pihala in pogledala je za trenutek v stran tje, kjer se je videla streha „gradiču“, nad katero so se goli vrhovi lip razprostirali.

Mrzel veter je valil in gnal pred seboj bele vrtince rahlega snega.

Marička oblečena samo v lehko „modračo“, je strepetala. Vzdihnivši jela je grabiti.

Vaclav se je zasmejal, ko je našel krmo v krpljah v prikleti konjem odmerjeno.

„Stari lisjak!“ mislil si je. „Ne pusti nobenega gor — ali ukanil se je“.

Kubinova je kuhala juho in krompir.

Temnelo se je. Nebo se ni pobarvalo z večerno

zarjo. Solnce je zapadlo v megli. Hitro je bilo zakrito z edino, veliko meglo in siva njena barva je prerokovala metenje.

Zgoraj pod streho je blodil stari Kubina. Zaklepal je duri in škrinje, vračal se in skušal, da li je trdno zaklenil, ogledal se plaho kakor bojazljivec ali zločinec, pri dimniku je tipal tudi v streho in oddehnivši je zlezel po stopnicah dol.

V izbi pri zeleni peči gorela je že v črnem svečnjaku treska.

Marička je stala pri kahlah in si ogrevala roke. Slišavši pa v prikleti znane korake, usedla se je takoj h kolovratu in je z drevenimi prsti sukala nit.

Ko so odvečerjali, vstal je Kubina in pogledal ven. „Vražje vreme — ali prav je tako“, mislil si je v duhu.

„Priženi konje, Vaclav; Jože, sedi za statve in delaj — pazi nánje, stara, da ne zijajo!“

Na to je zaklenil duri sobice, pri čem so upadle njegove oči po domačih blodile in vzemši palico šel je ven. Pogledavši še duri pri hlevu in skednji, stopil je na nizke težke sani.

Vaclav je nategnil vojko in dva močna konja sta peljala iz dvora. Sneg je šel gosto.

Kubinova je gledala skozi okno. — Mož in sin sta hitro zginila v mraku in vrtuni, samo iz daljine še je donel zvonček, dokler ni umolknil.

Pri Kubinovih so si oddehnili.

II.

Ivan Zaleski se ni mučil mnogo z gospodarstvom. Roditelji in sestra so se odpeljali na domlatke, zakaj bi on tudi česar ne užil?

Jedva, da so sani očine zginile in grilci utihnili, odšel je dol v vas, da bi se v krčmi do večera poveselil.

Krčmar ga je rad videl. Umel je burke uganjati, ter biti še vesel, kakor so v starih časih fantje bili. In ako ne bi hitro plačal! Saj je imel oča njegov pod streho dosti zrnja....

Tudi denes si je Ivan privošil. Mračilo se je, in zato se je pripravljal k odhodu.

Ni hotel, da bi zvedel oča, da je bil v krčmi; kajti bil je denes, preden se je odpeljal, čmeren in mrmljal je vedno nekaj o potrati, da tako ne sme dalje biti.

Sin njegov se ni vračal po tistej cesti, po katerej je bil prišel. Krenil je v stran na hrib. Veter gnal mu je gosti sneg v oči, ali Ivan je bil dobre volje, ter se tega ni bal. Veselil se je, kako bodo ta redki pohod pri Kubinovih debelo gledali.

Slišal je od Toneka Kolačnovega, da je Marička Kubinova kaj lepo dekle.

Bil je sosed, ali poznal jo je malo. Nikamor ni hodila. Ni smela h godbi, v vas po nedeljah popoludne ali v cerkev jo je bilo sram.

Oča njen je imel majhno kmetijo, a kakor so ljudje govorili, dosti dosti penez. in njegova edina hči ni imela še kos poštene cape ne. Ustavi se pri njih, kakor „na tepe“, in pogleda, kaj vendar na tem veterniku delajo.

Potegnil je ovčjo čepico na ušesa, ker je na vrhu mnogo ostreje veter pihal nego v dolu.

Skozi metež in mrak se je svetila luč v oknih Kubinove hiše.

Pes na lancu je kakor stekel začel lajati. — Vrata so se odprla in Jože je peljal začuden Ivana v sobo. Pri

peči je sedela Kubinova predoč. Skoro sredi sobe je stal črn lesen svečnjak, v katerem je vtaknjena trska gorela.

Kakor zamaknen se je ustavil Ivan pri durih. — Ne daleč od svečnjaka je stala Marička.

„Modrača“ jej je segala nad gleženj bosih nog ne pokrivajoč belih rok; rame so zakrivali kratki rokavci iz precej debelega platna. V desnici je držala glavnik. Dolgi črez pas segajoči temno-rumenkasti lasjé padali so jej razpleteni prosto črez rame. Velike oči je uprla v duri. Bila je lepa v tem rudečem treskinem svitu.

Tudi Marička se je ustrašila zagledavši Ivana. Stala sta za trenutek molčé nasproti. — Potem je zarudela kakor rožica in odloživši glavnik na klop, zavila si glavo z robcem. Porabila je nenavzočnost očeta svojega, da bi se počesala in obilne svoje lasé v kite spletla.

Kubinova in sin njen sta pozdravila Ivana, govorila sta ž njim.

Vspametoval se je konečno, vpraševal to in ono, pripovedoval — in pri tem je zablodilo pogostoma oko njegovo na predočo Maričko.

Sedela je imajoč oči pobešene in le skrivaj jih je včasi povzdignila, da bi pogledala na sina z „gradiča“.

Ko je odšel, pogledal še je enkrat na Maričko in oči njune so se srečale. Bil bi se malo ne zopet zmedel, kakor prej, kedar je prišel.

Hitel je naravnost domov, ne gledé na cesto. Hud je bil na sebe. A zopet je videl velike oči Kubinove hčeri in slišal njene besede: „Težko da, Ivan!“

Bil jo je vprašal, pride li na pust h godbi.

Vrhovi lip so ječali, dvor je bil prazen. Roditelji se do zdaj niso vrnili. —

Den je bil jasen.

Zaleska je sanjkanje k sestri hvalila. Zdaj je pa pri vrnitvi, ker je melo in silno veter pihal, si želela, da bi že bila doma v topleji izbi. Tudi Zaleski je mahal z bičem po konjih, da bi hitreje domov prišli.

Pripeljali so se iz lesa in že so tirali po bregu dol. Nagloma je ustavil stari Zaleski poslušajoč.

Veter je prinašal do njih zamolkel glas zvonca, ki je v neprijetnem temnem večeru žalostno zvenel.

„Kdo se neki tu proti nam v tem grdem vremenu vozi?“ —

In po časi je zdaj peljal kmet, boječ se, da ne bi na ozkej cesti zadel. Hitro so ugledali težke sani, ktere sta dva močna konja vlekla. Na saneh je bilo videti troje temnih postav. Zaleski je ogibaje se napenjal dovolj oči, da bi pozne voznike spoznal. Spoznal jih je, spoznal pa še le, ko je bil precej se oddaljil. Slišal je za seboj čudni znani Kubinov smeh, ki se je čelarno po noči razlegal.

„Hudič!“ zavpil je Zaleski in udaril močno po konjih, da so divje poskočivši z vetrom za stavo tekli.

Ženski na saneh ste kriknili in Zaleska je klicala moža. Ta pa ni slišal. Konji so dirjali, dokler se niso hrkajoč pred vrati „gradiča“ ustavili.

Po črnem lesu, na katerega je padajoči sneg vedno bolj debelo odejo pokladal, peljal se je v naglem diru Kubina s svojim sinom Vaclavom in Želizkom, ki je bil na nju za vasjo pri stari hojki čakal. Ni hotel, da bi v vasi spoznali, kam se Kubina pelje.

Vsak deček bi uganil, opazivši Želizka na saneh starega Kubina, da na Prusko gredó, da bi na Česko cenejše blago pritihotapili.

Želizko je bil v okolici najznamenitejši tihotapec

(kontrebantar), ki je vsako stezico skozi les in gore, kakor tudi vsa skrivališča stražnikov poznal.

Zdavna se je pečal tudi Kubina s tem nevarnim poslom. S početka je samo voznik bil in prevažal vedno srečno s pomočjo Želizka blago kupcu do bližnjega mesta. Potem je že tudi sam nekaj nakupil. Nenavadni dobiček mikal ga je tako, da se ni bal niti nesreče.

Postavil si je cilj, do katerega je hotel v svojem življenji dospeti. A ko se je že skoro postaral in vsled dela oslabel, spoznal je, da je tja še vender daleč. Potreboval je peneze in mnogo penez. Tu se je našel Želizko, ki je pokazal, kako jih moči dobiti.

Ljudje se niso malo čudili, da je Kubina svoje konjiče prodal in da si je dva jačja vranca kupil. Poznej so to že razumeli. Niso ga izdali graničarjem, dasi starega skopuha niso posebno ljubili.

Ali takrat so bili kmetje složni in teh zelenih ptičev, graničnih stražnikov, tudi kaj radi niso videli. Kubinu je do zdaj po sreči šlo.

Po brežinah je bobnel strašan veter, v lesi na cesti je bilo za troho mirneje.

Želizko popadši Vaclava za roko je naglo zašepetal: „Stoj! — Slišal sem žvižgati“.

Na to skočivši raz san je šel nekoliko korakov naprej. — Čudno je žvižg zadonel v vetru, vsled katerega je podobno od strani nekdo zažvižgal.

Želizko vrnivši se, ustavil se je pri konjih; potem je skočil v sani in zaklical: „Vozi!“

Konji so se spustili v dir, zvonci niso več doneli. Zahruščali so v žepu dolgega Želizka.

Dve črni postavi sta se opirali ob palice. Imeli ste velike, pokrite vreče na hrbtu.

„Naši. — Res je. A zdaj vozi!“

Vaclav je mahnil z bičem in vranca sta dirjala po ravnej cesti skozi les, kakor strela.

V rujav kožuh zavit, imajoč ovčji ovratnik (kolér) črez ušesa potegnjen, opiral se je ob lestvico stari Kubina. Oči njegove so bile uprte v temo. Ni se zmenil ne za sneg ne za veter; bil je v mislih svojih doma v sobički, preštel je čisti dobiček in na kolekovani papir smehljaje pripisal nekoliko številk.

Vranca sta dirjala tiho dalje, dokler niso kakor tajna prikazen zginili v globinah lesa. — —

Na „gradiči“ so do zdaj svetili.

Kmetica se je razpravljala Imela je polne roke nedeljske obleke. Širok židan predpas, polu čudovitih cvetlic, drago krilo, črna žametova kvemajka, svilnati robci; za mnogo goldinarjev je teh cap bilo. Vse se je lesketalo, šumelo — ali njen obraz je kazal nevoljo.

Stari Zaleski napol razpravljen, sedel je pri mizi opiraje obraz ob dlan. Tudi njegovo čelo je bilo zmračeno.

Zastonj se je vozila Zaleska s hčerko, da bi jo ondi pokazala, zastonj je naštela, kar že ima zánjo pripravljenega. Ženin, v kterega je upala, je hodil že, kakor je resnično Vaclav Kubinov pravil, za drugo, in imela je oglede.

Ali veča skrb je težila Zaleskega. Kmetica je začela tarnati. — On se je pa malo zmenil za njene besede.

„Tebi tudi nič ni mar — še lastni otrok ne. Je že čas, da bi jo oskrbeli.“

Kmet se je čelarno zasmejal.

„Je, je, dokler smo še tu, da bi jej mogli še „na gradiči“ napraviti svatbo“. — In ozrl se je na kmetico, ki je nánj čudno gledala.

„Čemu se čudiš? Saj nič ne skrbiš za gospodinjstvo — imaš v glavi druge reči. Ne bil bi se vozil z vama, ali mislil sem, da mi svak nekoliko penez posodi. Ni imel ali pa ni hotel“.

„Tako daleč je že prišlo?!“ — zašepetala je kmetica sklenivši roke, kakor otrpnela.

„Se vé da daleč. Po juteršnjem mi je treba šest sto —.“ In umolknil je.

Črez nekaj časa govoril je dalje.

„Vem edino pomoč. Ivan se mora dobro oženiti, mora si najti nevesto s denarjem — in ta je — —“

„Kje?“

„Pri tem, ki nas ima na pol že v pesti — pri Kubinu.“ In Zaleski izgovorivši to ime je sklenil glavo in vzdihnil.

„Kubina — Kubina!“

Kmetica je bila potrta, njen napuh je bil smrtno ranjen. Njen sin bi si imel vzeti nevesto iz revnega vetrnika, iz tega ubogega gnezda?! Njen sin bi imel biti zet tega lakomnega, starošegnega Kubina?! —

„To bi bilo lepo, da bi naš Ivan druge neveste ne dobil!“ zblebetala je konečno.

„Naj si jo poišče!“ odvrnil je kmet trpko „Pogledajo v knjige —“. Umolknil je.

Kmetica je sklonila glavo.

Na vetrniku že niso svetili. Okolu starega poslopja je razsajal vihar, metaje sneg v okna, celo na prag k vratom. Vsi so spali.

Marička ni čula razljutenega življa. — Pozabila je žalostno resničnost. Spanje je vse premenilo. Zdelo se jej je, da sedi za hišo v jelševji. Veter je razpihljaval njene dolge temne lase. Skozi jelševje se je prikradel k njej Ivan, in skloniv̌ši se nad njo gladil jej je kodrece.

III.

Po viharnej noči nastopil je jasen dan.

Bilo je opoludne, ko se je Kubina s sinom vrnil.

Daleč pred vasjo je zginil Železko v polji obesivši že prej konjem zvončke.

Marička sedeč pri oknu začula je najprej zvok znanih zvoncev. Bežala je ven, in molčé pomagala bratu odpreči. Ni bila navada v obitelji Kubinovi mnogo govoriti. Ljubka beseda se je malokedaj tam glasila.

Nagubančeno, hladno obličje očetovo je bilo podobno oblaku, ki je vsak žarek radosti pokrival. Samo, kedar je ta majhni, sitni starec odšel, oddehnili so si doma in mati je z otroci svojimi se razgovarjala.

Kubina je šel v hišo.

Žena je pogledala takoj zvedavo v njegov obraz. — Drug, ki je Kubino poznal, rekel bi, da ni bilo na njem nobene premembe. Tisti mrzli mir in tista resnoba kakor inače. Vendar je Kubinova na mežikanji spoznala, da se je gosto njegovo obočje od sebe bolj oddaljilo nego drugokrat, da ustna moževa niso tako trdno stisnena kakor po navadi. Spoznala je, da mu je posreči šlo, tudi iz njegovega govora. Ni govoril tako kratko in pretrgano kakor sicer.

Čemu pa tudi! Blago je pripeljal srečno v mestice, v žepu starega kmeta je bila lepa svotica za voznino in za blago, katerega je bil deloma sam nakupil.

Predno je kmetica obed na mizo prinesla, in so se otroci od zvunaj vrnili, pospravil je vse Kubina v sobi. Denarji so iz žepa zginili. —

Jedva se je z Vaclavom najedel, odprle so se duri in v sobo je stopil Zaleski.

Zopet se je čudila Kubinova in njeni otroci, kakor včeraj, ko je k njim Zaleskov Ivan bil prišel.

Stari Kubina je obrnil mirno sivo glavo k durim. Nikdo ni zapazil, niti zapaziti mogel, kako so se mu pod sivimi obrvmi zalesketale oči. Mežikal in gledal je zopet kakor po navadi hladno in vender presunljivo. Pozdravil je svojega soseda, in čuden smeh se je prikazal pri tem na malobesednih njegovih ustnicah.

Zaleski je govoril o tem in drugem, o času, o polju, o sanjkanji, dokler se konečno ni razodel, da bi rad s Kubinom besedo med štirimi očmi spregovoril.

Odšla sta v pristransko sobico.

Kubinova in otroci so se vprašaje in začudeno gledali. Slutili so, kaj je k njim Zaleskega privedlo. Pa samo na pol so slutili.

V tej sobici, v katero je skozi majhno umazano okence slabo le svetloba prihajala, sedel je Kubina v črnem kožuhu nasproti Zaleskemu.

Danes ta ni bil bogati kmet „z gradiča“, ki je v krčmi in povsod imel prvo mesto. Sedel je prepaden. Jasno je bilo, da bi rad nekaj rekel, toda ni vedel, kako in kje bi začel. Po dolgih ovinkih je slednjič vse povedal.

A ko je to Kubina zaslišal, premenil je na hip obraz; takega že zdavno ni imel.

Zaleski ga je vprašal, bi li dal hčer Maričko Ivanu.

Stari lisjak se je prejel nekolikokrat z dlanjo za sive lasé in potem je začel. Vsaka njegova beseda je bila žgoč zbodljaj, vsaka je bila z medom ovita, katerega je rezek pokrival peper. Stari Kubina se je maščeval. Videl je pogosto, kako so zaničljivo nanj in na rodbino njegovo gledali, čul je mnogokrat zasramovanje od prevzetne kmetice in zasmeh od njenih poslov.

Vrh tega je čutil veliko mržnjo zoper Zaleskega, ker je bil lastnik „gradiču“, v katerem so nekdaj Kubinovi gospodovali. In ko je tako soseda svojega dovolj ponižal, rekel je, da je Marička še premlada, da jo potrebuje žena pri gospodinjstvu in da sploh ima za ženitev še časa dosti.

„Ali ne jezi se sosed, — dobro mislim. — Utegnilo bi te to enkrat jeziti — in potem bi že bilo prepozno. Česar ni, more vse še biti in bolje bo, ako se takošna reč dobro preudari. Zato bodeva prijatelja kakor sicer, kaj ne?“

A Kubina se je smejal sladko in vender vražje podavajoč Zaleskemu roko.

Ta je ni videl. Bilo mu je, kot bi ga bil kdo z vrelo vodo polil. Žgalo ga je med očmi, čutil je, kako mu kri proti glavi kipi.

Kubina se je radoval.

Zaleski je vstal. Pogledal je presunljivo v obraz svojemu sosedu. A ko je ta zasmeh, ta lesk v upadlih očeh ugledal, je pesti stisnil. Stari ponos in srd sta se v njem vzbudila. A zopet je prešinila njegovo glavo misel na dolg, katerega bo moral brž ko brž plačati.

Znabiti bi mu ustregel ta stari skopuh, znabiti bi mu denarje posodil. — Ne, ne — tako se mu ne vsiluje, in če bi — —

„Poznam vas torej“, rekel je Zaleski zamolklo in še eden pogled je vrgel na skljućenega starca, ki je tu pred njim stal, oči blesteče vanj upiraje. Veselilo ga je njegovo ponižanje. —

Zaleski je nagloma odšel.

Kubina je taval za njim. Stal je v prikleti pri durih in gledal za sosedom, dokler ni ta v vratih svojega doma

zginil. In iz novič se je prikazal smeh na ustih starega tihotapca, in oči njegove so se svetile s čudnim svitom, kakor oči mačke z mišjo se igrajoče.

„Ti mi vendar ne uideš in potem zgine tvoja ošabnost!“ je šepetal. In ko se je vrnil v sobo, postavil se je pred ženo in rekel: „No, stara, imeli smo snubitev, in ti nisi pekla niti pogač, niti si prinesla dobre kapljice.“

In tu so se vsi še bolj čudili nego prej, kedar je prišel Zaleski. Saj bi moralo na svetu vse narobe biti. Prej bi stara jelša za gumnom v zimi ozelenela, nego bi Kubina se pošalil. To ni mogoče! A bi bil tu Zaleski res v ogledih?! Bili so v tem trenotku kakor v sanjah. Samo srce Maričkino se je v sladke predslutnje zamaknilo. Rudečica je preletela njen bledi obraz. — Bilo jej je, kakor bi v pustinji bila zagledala krasen cvet, kakor bi bila sladek zvok zaslišala v mrtvej, zaduhlej tihoti.

Kubina je hipoma na vse pogledal. Potem še le je govoril dalje:

„Videli ste ga, kako se je pobral? Mislil je, da od radosti omedlim. Hvala lepa za tako čast. — Po mojo hčer morajo priti drugačni fantje, nego je „z gradiča“ Ivan!“

A stari kmet se je premenil.

Nastala je grobna tihota. Vsi so gledali na premenjenega očeta. Samo Marička se je sklonila h kolovratu, kakor bi skozi vreteno utrgano nit hotela potegniti. — Naredila se jej je omotica pred očmi in ni videla ne niti ne vretena, in bila je tema. —

Udarec ob tla je vse vzbudil. — Kolovrat se je zvalil po črnih tleh, in opletajoč se je hitela Marička ven na smrt bleda. —

IV.

„Na gradič“ je prišla v goste grenka usoda. Kmetico je to neizrekljivo jezilo, da je moral mož na ta vetrnik za sina po nevesto. Vedno si je predstavljala bogato, krasno hčer iz kakega dvora; zdaj bi pa gospodovalo na kmetiji tako vražje dekle, ki ni imelo še košćeka poštene obleke ne!

Ali brez zavesti je malo da ne bila, ko jej je mož povedal, da iz vsega nič ne bo, da Kubina Ivana za zeta neče.

Ko se je iz omotice svoje vspametovala (zavedla) in je gnjev svoj na Kubina in njegovo rodbino enako reki v togotnih besedah izlila, napadla je tudi moža, čemu je tja hodil, zakaj se tej starej smeti ponujal. — —

A Zaleski jel je zopet dolžiti ženo za vse, očital jej je, da ne zna gospodinjiti, ne šteditи, da ni mislila na nič drugega nego na samo parado in obleko, da je hčer oblačila kakor princezinjo, da je podpirala sinovo zapravljivost. —

No, bila sta kriva oba. Mož ni varčno ravnal, žena je razsipavala ....

Ivana je to v srce zabolelo, bil je bridek udarec. Saj se mu je globoko v dušo utisnil obraz Maričkin, kar jo je poslednjič videl prostolaso, ožareno od rudečega svita luči. Vedel je, da je blaga in tiha, da bi ž nje vrla bila žena.

Domišljeval si jo je „na gradiči“ lepo oblečeno — lehko se je merila z vsemi dekleti, katera je poznal. A zdaj je bilo vse proč.

Pust se je naglo bližal h konci.

V tem veselem času se je moral stari Zaleski voziti

na kake tri kraje, kjer so imeli bogate hčere. A vedno se je vračal brezuspešno.

Poznali so ga že po okolici, poznali njegove razmere. V vasi rodnej se ni smel drzniti nikamor.

Čas je dotekel, nastopil je pustni torek. Sani so le kar letale, ves den so zvučali zvonci in grilci, donele so vesele pesmi pri kolovratih.

Prikazale so se maškare, medved, žid in druge nore podobe v čudnih oblačilih. „Na gradiči“ je pa bilo vse tiho. Kmet je korakal po sobi z glavo pobešeno. Gostokrat se je ustavil pri oknu in gledal ven zamišljeno. Obrvi njegove so bile zgrbančene, oči so gledale temno. V tem kratkem času je silno prepadel. Bil je mnogo let stareji. V enem tednu ste došli dve tožbi in dve odpovedi.

Kmetica se je togotila. Slišala je zvonce, godbo in smeh; druga leta je bilo „na gradiči“ neizmerno veselo, denes tiho kakor v grobu.

Tako je den minil, nastal je mrak. V sobici je sedela Apolonija in gledaje skozi okno na pol z ledenimi cveti pokrito je jokala.

Po vasi se je razlegala vesela pesem, godci so igrali pred krčmo.

Doli v krčmi je vriskal Ivan. Vedel je, da je to naposled. Zakrival si je vesel obraz, ukal je in plesal. Spomenil se je, da bi drugače bilo, če bi Marička bila njegova. Pil je na jezo, in dal si je gosti. —

Ta den v mraku dovolil je Kubina sinoma svojima iti h godbi. Čudili so se močno, da je oča denes tako radodaren. Maričko sta vzela s seboj.

Žena se je zgodaj ulegla. Oglje je v peči ugasnilo.

Kubina je šel v stransko sobico in užgal drobno lojeno svečo. Pogledal je pazljivo okrog. Nič, nego ozka

temna izbica; njene stene so nekdaj znabiti bile pobeljene. Zdaj so začrnele in požoltile se, tu pa tam je apno odpadlo. Majhni plamen svečice je bil ta skromni prostor za silo razsvetlil. Svit njen je padel na zamrzlo okno, katerega ledeni cveti so lesketali se. Kubina se je vsedel pri majhnej starej mizici, ki je stala pri oknu.

Potegnil je iz žepa ključek in tiho otvorivši miznico se je nad njo sklonil. Bilo je ondi nekaj papirja, pa črna usnjata listnica. Kubina je pogledal papirje — dolžna pisma.

Poslednje, kakor se je videlo, je čital najdalje. Bilo je to pismo Zaleskega. Potem je razganil listnico in vzemši bankovce štel jih je na mizico, pri čemur so upadle njegove oči žarele, ves obraz njegov, po navadi tako trd in hladen, se je razvedril.

Vstal je in levico ob mizo opirajoč preštel je iznova nagnjen nad mizo denarje. Na to položivši kazalec na poslednje, iznovič se je zamislil kot bi prešteval.

Pošasti podoben je bil v temnem svojem kožuhu, kterega črni ovčji ovratnik je zadnji del glave na pol zakrival. Sivi lasje so padali mu na zgrbančeno čelo.

V otožne misli se je utopil.

Tu na mizi je ležal sad njegove čudovite marljivosti, tu so ležali denarji ki so očetu njegovemu manjkali, zavoljo tega so morali „iz gradiča“. Iz ljubezni do teh papirjev si je odtrgaval od ust, si ni privošil nobenega veselja, trudil se od ranega svita do noči. Zavoljo njih se je drugih ogibal, postal lakomnež, niso ga ljubili, ne spoštovali, posmehovali so se mu in nekateri se ga bali. Vender zato pojdejo kmalu Zaleskovi po tisti cesti, po katerej je on s svojim očetom šel, ko so mu bili gradič zavoljo dolgov prodali.

Zaleskega posestvo pride kmalu na prodaj. Vedel je to in preštel v duhu, koliko bo zanj treba dati. Dolžno pismo, ti denarji na mizi in pa ti — ne manjka veliko. Eden pot na Prusko še in potem bo lehko izplačal posestvo do poslednjega krajcarja. In bo zopet gospodaril ondi, kjer sta oče in ded gospodovala, umre pod isto streho, pod katero se je narodil.

Skozi temno noč je donela z dola vesela godba v krčmi. Kubina ni slišal nič. Njegovo srce je odmrlo že tem zvokom. Ni se veselil pri njih, ni užil mladostnih radostij. Ali zdaj, zdaj se bliža dôba, ko ponosno pogleda z višine „gradiča“.

Kubina se je prebudil iz svojega premišljevanja. Pospravivši papirje zaprl jih je spet. Denarje je s ključem vred shranil v žep in postavivši svečico v staro vozarsko svetilnico, ki je pri mizi na tleh stala, plazil se je ven. V sobi se vstavši posvetil je na posteljo, kjer je njegova žena spala. Kako je bila revica shujšana in postarana. Vendar mu za to ni bilo mar. Spala je.

Taval je ven sveteč si s svetilnico. Prišedši v priklet lezel je po slabih, lesenih stopnicah ter zginil na dilah. Bilo je že po polnoči.

Črez dolgo se je še le vrnil.

Jedva je stopil s stopnice, potrkal je nekdo močno na duri. — Kubina se je zganil. Ugasnil je luč v svetilnici in odprl. Jože in Marička sta se vračala od godbe. Nista bila vesela in dobre volje. Samo Vaclav, katerega srce je kakor škrjanček v prostem zraku veselo bilo, se je doli dozdaj radoval.

Na vetrniku denes razven Kubinove ni spal nikdor.

Drugi den je zapregel pozno popoldne Kubina vranca svoja v sani in odpeljal se zopet z Vaclavom.

Nikdar se ni bil tako skrbno pripravljal. nikdar ni tako sani in remenje ogledal, saj je imela ta vožnja biti zadnja. Zginil je.

Za vasjo je čakal zopet Želizko. Denes so krenili po drugi cesti nego drugokrat.

Bor, ki se je nad ostalimi vrhovi kakor kralj vzdigoval, zavil je čelo svoje z meglo. Od črnih lesov je žvižgal veter po polji s snegom pokritem. Krajina je bila pusta, kakor mrtva. Celó vrane so dremale na golih vejah drevesnih.

Zvečerilo se je in luči so zasvetile v kočah. Kubinova je pristavila denes več v peč nego navadno. Mogla je zopet prosteje z otroci svojimi se pogovarjati in si oddehniti. Vpraševala je Maričko, kako je kaj v krčmi bilo, kaj je Ivan Zaleski počenjal.

Dekle je nevoljno vzdihovalo. Pravila je, kako se je veselil in udelaval.

„S teboj ni plesal?“

„Ne. — Jezen je —“ djala je tiho in sklonila glavo. Črez nekoliko časa je glasneje dodala:

„Apolonije ondi ni bilo, ne roditeljev.“

„Škoda, da naš oča — kdo vé, kaj mu je v glavo prišlo! Marička, ali bi ti vzela Ivana?“

Hči je zarudela in molčala je.

Mati je pa vzdihnila.

Jože je sedel za statvami imajoč glavo ob zid oprto. Gledal je k stropu. Slišavši ime hčere Zaleskega, zgrabil je vodilo in pognal čolnič, da se je stara lesena stena stresla.

Joža je iskreno spošteval svojo mater. Visok, vitek fant je bil, gladkega lica, okrog njegovega čela in na skranjah so kodrili se temni lasje v drobnih kodrecih.

Ponižanje Zaleskega je trpel tudi on.

Zdaj da ne bi že več Polonke niti pogledati smel. Veselo to dekletce žarečih oči si je podvrglo njegovo srce. Ko je nekoč h godbi zablodil, vroče je nanjo gledal. Sukala se je pri plesu kakor veter in njega je bilo sram, se jej približati, kot bi se je bal. Vrh tega stari Kubina nikdar ni obilno dal. Joža ni mogel zazvoniti z dvajseticami kakor drugi fantje.

Zdelo se mu je, da se Apolonika nanj niti ozrla, zanj niti zmenila ni. Vendar jej je bil po godi, ogledala se je pogostoma po njem neopazovana in to z dopadenjem.

Noben fantov ni bil tako zal in zrastel kakor Kubinov Josip, treba mu je le bilo jopiča iz tako lepega sukna, svilnatega robca za vrat in ušivane srajce, kakor so imeli ostali.

Preudarjal je gostokrat, da na njo še misliti ne sme, da pó njo drugi fantje pridejo.

Ali ko je slišal, da pri Zaleskih ni tako, kakor se je zdelo, da je na videz mnogo bleska in zlate pene, tedaj se mu je ukradla nadeja v srce. Oče njegov je Zaleske zeló ponižal s tem, da jih je zavrgel.

Zdaj mu ni misliti na to, po čemur je tako gostokrat vzdihoval in koprnel. Malokedaj so obiskovali se prej Zaleskovi in Kubinovi. — Zdaj stezica na „gradič" redkoma hojena zaraste do cela.

V.

Zarja rudeča se je razlila na vzhodu nad zasnežennimi gorami in je zbarvala oblake, kateri so se kakor ogromne rudeče metle po nebesih razprostirali.

Čim bolj se je bližal trenotek, ko solnce nad obzor

stopi, tem bolj so bledeli, dokler se tudi zarja nad gorami v oranževo barvo ni premenila.

Solnce se je prikazalo nad goro. Oblaki po nebesih so zbledeli in luna uničena in bleda je potovala tiho po modrem oboku k zapadu.

Pri Kubinovih so že vstali. Mati je ravnokar zakurila. Tu je zahrumel topot konjev in žviščanje sani. Mati in otroci so priskočili nagloma k oknu pogledat, kdo se k njim tako zgodaj pripelje.

Očeta niso pričakovali, ker se je po navadi še le o poldne vračal.

A bil je Kubina.

Mati in otroci so se ustrašili — otrpnili. Sani pokrite, iz potnih vrancev se je kurilo, iz gobca se jim je belila pena. Kakor črn, gromonosen oblak bilo je zgrbančeno Kubinovo obličje.

Drl je v sobo.

Marička in mati ste strepetali. Zadrl se je nad njima, pokaj ne greste odpregat. Hči je bila rada, da je mogla pobegniti. Tam je vse zvedela.

Vračali so se že z nakladom, pripeljali srečno črez granico. Bili so si že skoro svesti, da se jim vse posreči. Tedaj je pa opazilo bistro Želizkovo oko dva graničarja. Hoteli so se ogniti na drugo cesto, da bi ušli. Ali v tem so jih tudi stražniki opazili in kričeč, naj stojé, gnali so za sanmi. Vaclav je vdaril po konjih. S težkim tovorom ni šlo. Izmetali so sodček za sodčkom, zavitek za zavitkom, da bi konji zbežati mogli.

Utekli so sicer, ali blago je bilo zgubljeno. Škoda ni bila mala, in za Kubina tem veča, ker je vse blago bilo njegovo. Hotel je takrat veliko svoto pridobiti.

Vrgel se je na stol in uprl svoje oči v črna tla. Tako je sedel dolgo; jedva je kaj jedel. Nikdor se ni drznil še besedice spregovoriti ne. Bilo je kakor pred nevihto in oblaki so bili že tu.

Stari tihotapec je odšel v stransko sobico in zaprl se ondi. V veliki sobi so čuli, kako prehodi izbico — na to je bilo tiho. Usedel se je k mizi in položivši roko na dlan štel je. Krut udarec ga je zadel.

Vedel je, da se čas prodaje posestva nagloma bliža. Današnja zguba pogoltnila mu je znaten znesek. Zato bi naj bilo vse skaženo? Zavoljo tega bi mu naj posestvo ušlo, za katerega se je vse žive dni trudil? Mora in mora ga imeti, in če bi vse žrtvoval. Kar se enkrat ne posreči, se drugokrat popravi — ali tega bi ne bilo treba — od teh denarjev, od teh težko prisluženih denarjev! — In iznovič se je Kubina razhudil, iznovič mu je glava padla na prsi.

Tu je prišel Želizko. Bil je malo časa v sobici. Ali z dobra ni odšel.

Kubina je bil razkačen. Sumil je in ni veroval vsakemu. Med govorom je izrazil nezaupnost svojo Želizku. To je razdražilo hudo starega tihotapca.

Zarudel je v obrazu, govoril glasno, nastal je prepir. Z grožnjo je odšel.

Žena in otroci so imeli slabe čase zdaj. Kubina je bil vedno nevoljen, vrel je, nič mu ni bilo po godi, pikal je. Gostokrat je hodil dolgo, v globoke misli utopljen po izbi ali po sobici.

Pripravljal se je na nekaj, toda ni mogel se odločiti. Tako so minuli dnevi. —

Med tem se je Zaleski zastonj branil njemu in rodbini pretečega pogina. Kakor povodenj se je bližal. Slišal

je zamolkli njen hrum — šumenje — in bila je tu — z vsemi otvornicami, skozi vsako razpoko je drla.

Oznanjena je bila javna dražba Zaleskega posestva, imenovanega „na gradiči“.

To je bilo kakor strela iz jasnega neba za Kubino. Vedel je sicer, da stvar tako stoji; vender je bil iznenadjen; hitreje se mu je pretakala kri. Zjasnil se mu je zdaj pa zdaj obraz.

„Torej vender le!“ mislil si je — in dodal: „Samo še jaz — O, ti denarji! Prekleta zguba! Prekleti potepuhi!“

Zamislil se je — potem pa dvignivši glavo je zaklical Vaclava v sobico.

Pogovarjala sta se o novej cesti in dogovorila sta se.

Tretji dan po tem dogovoru prav pred določeno dražbo „gradiča“ potegnil je Vaclav iz kolarnice že pripravljene sani in zapregel je vranca.

Pazno je zlezel Kubina z dil ter ukazoval za prihodnji den.

„Da mi molčite! Idemo na Prusko po oglje!“ in velike njegove oči so merile ostro ženo in otroke.

„Sliši, mož!“ — drzuila se je gospodinja s tresočim glasom. — „Poloteva se me denes tolik strah, da se mi lasje ježijo. — Ne vozita denes —“.

„Neumne ženske —“ zadrl se je Kubina in odšedši napravil je tri križe z bičem po snegu pred konje. Za srečo.— Priskočil je Vaclav. —

„Shranite zjutraj kaj dobrega za na zob, mati. Bo kos nočnega dela. Z Bogom!“

„Z Bogom! Srečno!“ šepetali ste plašni ženski.

Sani so se premaknile. Počasi so stopali konji iz dvora. — —

VI.

Polnoč je že davno minila. Dozdaj ni bilo na vzhodu jasne proge. Nebo je bilo oblačno in gosti je šel sneg. V gostem lesu pri Ž. na granicah česko-kladskih bila je skoro tema. Drevje in grmovje je bilo pokrito s snegom, da so se veje, podobne belim rogovom severnega jelena, pod težo snega krivile. In snežilo je neprestano.

Na ozkej cesti skozi les držečej stali so štirje možje. Akoravno so se pod drevjem skrivali, snega se vender niso ubranili. Padal je nánje in pobelil jim čapke in obšiv iz lisičje kože, brado in sive plašče. Vsak otrok bi jih spoznal. Bili so mejni stražniki. Stali so prestopajoči, ali so na nekoliko stopinj semtertja hodili po globokem snegu.

„Je-li nas je imel ta stari lisjak za blazne —“ Ni izgovoril.

Vsi so pazljivo na uho vlekli.

„Na mesta!“ velel je eden iz med njih tihoma in po dva in dva so skočili v les na kraj ceste.

Ni bilo njih videti. Nastala je tihota, le iz globin je zaječal veter in gnal pred seboj vrtince snežene, kteri so se lovili mahovitih debel.

Zdaj se je začulo glasno hrkanje konjsko. Po tem je bil slišati glas, kakoršnega saninjak z drsanjem sani naredi. V temi prikazali so se obrisi dveh konjev. Na ksebejnem (na konji pod sedlom) je sedel mož pazljivo se ogledujoč.

Kubina in sin sta se vračala vozeč obilno blaga. Nagloma se je Vaclav ustavil. Pa le na hip. Pristopil je tiho in šibko k očetu, katerega je za kožuh potegnil.

„Oborožite se — so tu. Tam za borovcem videl sem rudeč podšit ovratnik — hitro!“ — In skočil je na sani.

Kubina je plaho pogledal. Vender se je zamežikajoč vspametoval in že je vzdignil bič, da bi po konjih močno udrihnil. Hotel je skozi udariti.

Graničarji so padli iz svojih skrivališč z velikim krikom in vrišom. Kubina je mislil, da se mu po tej cesti mora posrečiti; preračunil in preudaril je vse — zdaj je videl, da je obdan, spomnil se je na svoje drago blago na sanéh. To mu je zmedlo glavo. Inače tako hladen, preudaren — zgubil je v tem hipu presojo.

Vender je, preden so stražniki priskočili, prerezal Vaclav, ki je v tem nevarnem trenotku zavednost obdržal, zaveznice konju, na katerem je oča sedel in odprl ogrance. Močni vranec, kateri se je prej že pri kriku vzpenjati začel, čutil se je prostega. In preden se je Kubina ogledati mogel, že je skočil in se podil skozi les dalje.

Tu se je Kubina zavedel.

„Vaclav!“ zavpil je kakor obupan in se ozerl po njem. Ni se brigal za graničarje, ki so se nanj vreči hoteli.

Dva sta odskočila pred divjim, upornim konjem, kateri je tretjega, ki se je drznil za uzdo ga prijeti, v sneg povalil.

Četrti stražnik gnal se je za Vaclavom, ki je pobeg očin v svoj prid obrnil. da bi drugega konja ulovil in nanj se zavihtel. — Konj Kubinov je letel kakor veter skozi temni les. Jezdecu, ki se je na njegov vrat nagnil, ni bilo treba siliti ga k begu. Sneg mu je pleskal v obraz. Veter je bril in žvižgal. Lančki pri komotu so neprestano bili konja po prsih nehoté ga k begu spodbadajoč. Komot in remenje je hruščalo, zaveznice (štranjge) so se sem pa tja metajoč po snegu vlekle.

Zdaj je slišal Kubina strel. Kakor blisk je prešinila njegovo dušo grozna slutnja. Zgrabil je trdno z roko remen konja zadržujoč. Klical ga je, da bi ga ustavil, obrnil — uplašeni valah popel se je v največi skok in dirjal dalje.

Videl je, da je zastonj ves trud, da že slabe njegove roke uplašene živali ne ukrote. Vranec je metal s kopiti rahli sneg, da se je kakor bela megla kvišku vzdigoval. Gosti les na pravi in na levi je zginil zadej. Kubinu je jemalo sapo.

Vihar se je zdaj silneje proti njemu uprl metaje mu sneg v oči. Naslonil se je. Dalje in dalje je dirjal divji konj. Padal je gostokrat do prs v sneg — vender zbravši novo silo podil se je s kokoma dalje. H kratu je čul Kubina zaječati. Zdelo se mu je, da ga je nekdo zgrabil za njegove rame, da mu hoče sleči kožuh. Odprl je oči. Ali hitro je zopet sklonivši glavo zamežikal. Črne tenje lesa po rebrih so zginile, videl je, da je v širem polji, kjer je divji veter hrumel in tihotapcu razpel kožuh, kateri je zdaj kakor črna perut za njim mahal. Vse okrog je belo.

Iznovič je poskočil vihar, zopet so se vzdignili vrtinci, ni bilo videti ničesar — vse je belo in sivo. Obraz Kubinov je porumenel. Gostih obrvij se je prejel sneg in jih premenil v led. Čutil je leden mraz s početka, na to bolestno vročino. Roki držeči remen ste otrpneli in zrumeneli. Nehal je misliti. Pripogibal se je samo, čutil je mraz vse ude mu preletajoč.

Iznovič se je udrl vranec v sneg, hipoma se dvignil in letel dalje. Tu je nekdo zgrabil Kubina za glavo. Čutil je mraz in bodenje v nagrbančeno čelo. Črna čapka se je gibala v zraku, potem je zginila v snegu. Sivi lasje

na glavi tihotapca so mahali, kakor travica sem pa tja metana od viharja. Kubina je bil za hip brez sape.

Trudil se je pogledati na svojo usodo. Ali trepavnica obtežena z ledom pokritimi osemci je zatisnila oči. — Ni videl, ni vedel ničesar več.

Konj je letel z brega dol.

Zgodaj so se pri Kubinovih prebudili. Burja je razsajala tudi pri njih in jim ni dala spati.

Sneg je bil do oken, vse je v beli megli, da se včasi še skedenj ni videl.

Čudo je, da se poslopje leseno ni podrlo, debla dreves okrog so pokala.

S plaho dušo, polno žalostne slutnje, spominjali so se prebivalci na vetrniku na oba nenazoča.

Konečno je utihnil veter. Dozdaj je gosto snežilo. Kubinova je šla zakurit. Jože je sedel za statvami. Tu je priskočila Marička k oknu, ker je zaslišala zvunaj hrzati konja.

„Jezus Marija!“ vskliknila je in obraz jej je pobledel.

Mati in sin sta pribežala, da bi videla, kaj se godi. Kak pogled!

Na dvorišče od jelševja sem je prijahal jezdec. Če ne bi bilo visokega, črnega konja, ne bi ga bili na vetrniku spoznali. Za božjo voljo!

Konj je bil spredaj s snegom pokrit in jezdec za komotom skrčen zdel se je kakor iz snega.

„Oča!“ vskliknili so vsi z enim glasom in že je odprl Jože vrata, že so se zaprla, da bi jim sneg prikleta ne zamel. In ko je očo pogledal, ustrašil se je še le.

Kubina je tu sedel skljućen še bolj nego navadno, premrl. Obličje in prednji del njegovega telesa bilo je

s snegom pokrito. Glava gola, lasjé razmršeni padali so na čelo in skranje.

Joža mu je pomagal s konja in ga je moral v sobo nesti. —

Marička je odpregla in v hlev odpeljala tresočega konja. —

Kubina se je zgrudil na klop in glava mu je padla na prsi. Oči njegove so zelo stopile ven in se uprle v črna tla.

Marička je otirala raztaleči sneg iz očij in obraza svojemu očetu, osuševala njegove lasé,

Žena mu je kuhala juho.

Za nekoliko časa se nikdor ni drznil pregovoriti. Konečno je vprašala Kubinova nesoč zajutrek, kje je zaostal Vaclav. Kubina je zaječal, skočil po konci, kakor bi nekam zbežati hotel, ali zgrudil se je zopet na slabo obtesano klop.

„Moje blago! Moje blago!“ zavpil je.

„In Vaclav?“ se je drznila vprašati žena.

„Vaclav?! Vi ste še tu? Hitite — hitro — gledat — v Domanove lese — Vaclav in moje blago!“ zastokal je iznovič Kubina in utopil se potem v bolestne misli. Bil je kakor premrt.

Joža in Marička, ki si je robec ovila, sta bežala iskat brata.

Kubinovej je bilo tesno. Hip za hipom je potekel in vsaka ura je bila mučna. Gospodinja je gostokrat bežala ven za skedenj, k jelševji, da bi pogledala, ali se otroci njeni že vračajo. — A niso šli. — Mož pa je sedel, kakor bi ne videl in ne slišal nič, vedno na tistej klopi, kakor prej, zmirom je gledal na isto mesto z izbuljenim, čudno žarečim očesom. — Ženo so solze polile.

„Vspametuj se, mož — če si imel nesrečo, glej, da se ogneš veče! Pridejo, bodo hoteli globo — vzemi kjerkoli najdeš groš.“ —

To je pomoglo. Kubina je vstal ter se ozrl pazljivo. Potem se je obrnil k stranskej sobici. Tu so se oglasili na pragu glasi, na to so se duri odprle in Josip in še dva moža so nesli v sobo na rokah Vaclava bledega, krvavečega. Bil je smrtno ranjen od krogije graničarjeve. Železko se je krvavo maščeval; bil je stražnikom ovadil včerajšnjo namero Kubinovo.

Ko je Kubinova umirajočega Vaclava ugledala, zakričala je in roke vila.

Kubina se je obrnil prav pri sobici. Kljuka mu je zaostala v roki, obličje se mu je skremžilo, usta so se mu odprla.

Položili so Vaclava na posteljo, ki je v kotu pri peči stala. Kubina se je približal črez malo počasi sinu. Groza je prešinila tega bledega starca, oblečenega v črni kožuh. Obraz je tihotapcu pobledel, postaral se, upadlo oko je kakor stekleno gledalo na žrtev lakomnosti.

Tu so se odprla vrata. Neki sosed je klical že med durmi, nevedoč, kaj se v kotu pri peči godi:

„Kaj delaš, Kubina? Čakali smo te! Matejko je kupil gradič zeló pod ceno. Pravili so, da bi ti bil mogel —“ ni izgovoril.

Čul je nekaj težkega pasti, in ko je sred sobe vstopil, opazil je na strani v kotu na zemlji ležečega Kubino.

Slišavši stari tihotapec, da je gradič na javnej dražbi prodan, zgrudil se je brez zavesti na zemljo. Zadel ga je mrtvoud.

Poslali so po duhovna in zdravnika, vendar sta

prišla že prekesno. Ta den je zadonel v vasi dvakrat mrtvaški zvon.

Tretji den so naložili na vetrniku dve rakvi na težke sani. Na ksebejnem konji je sedel Joža in vozil očeta in brata. Na sanini lestvici se je majala lesena lopata za kidanje snega, ki je cesto v mestice zametal. Mati z Maričko in sosedi so stopali za sanmi. Od Zaleskih ni bilo videti nikogar.

Pokopali so očeta in sina v velik grob. In vsi so jokali za ubogim, veselim Vaclavom. Nikdor ni žaloval za starim tihotapcem, ki je zbog lakomnosti svoje privedel sina in sebe v grob; samo žena in otroci so točili obilne solze nad rakvijo trdega očeta.

VII.

Ta den, ko je bila globoka žalost obiskala vetrnik, razlegal se je tudi na „gradiči“ grenek jok. Zaleskih imenje je bilo prodano. Kmetica bi si za živo glavo ne bila mislila, da zapusti malo ne kakor beračica hram, v katerem je toliko let slavno gospodovala, kjer je toliko pojedin in gostij napravila.

Apolonija je žalovala z materjo, oča ni govoril, vedno je le v zemljo gledal. Glava mu je osivela v nekterih tednih.

Ni plakal, ni klel, le včasi se mu je zategnjen, globok vzdih izvil iz tesnih prs.

Spoznal je napako in slabost svojo. Bilo je prepozno. Najmirnejši izmed vse rodbine bil je Ivan. Bolela ga je zguba kmetije ne malo, vender je videl, da se temu ogniti ni moči. Gledal je le, kako bi kaj rešil, da ne bi s praznimi rokami se preseljevali.

Preselili so se v kočo v vas. Imeli so edino upanje, da jim nekoliko stotin iz posestva ostane.

Zaleska je odšla pozno na večer. Bila bi od sramote umrla, ako bi jo kdo videl preseljujočo se iz doma, v katerem se je, kakor pavica sprehajala. Bila je uničena. Pri vratih pod košatima lipama jela je tako jokati, da bi se lehko ti stari drevesi nad njo razsolzili.

Jože je bil gospodar na vetrniku. Poravnal je vse po očetu. Pregledal je z materjo poslopje, obrnila sta vse na robe, toda penez nista našla.

„Vem, da je peneze imel“, djala je Kubinova. „Le kam jih je shranil!“

V stranskej sobici so našli v miznici samo nekoliko dolžnih pisem. Kubina je umrl tako naglo, da besedice ni spregovoril. Konečno so se tolažili, da jih sčasom najdejo; nemara tudi nobenih več ni bilo; znabiti jih je zgubil v blagu, katero so mu vzeli.

Mnogo se s tem niso mučili. Vsem je bilo prijetno v hiši, kjer več ni ostro oko očetovo spazilo vsakega njihovega gibanja.

Minila je tudi zima; spomlad se je zasmejala na gore in doline. Jelševje za hramom Kubinovim je zazelenelo. Mlado listje se je majalo v toplem vetru, kateri je veje pripogibal k temnej gladini „jezera“; tako so malemu ribniku sredi jelševja se razširjajočemu pravili.

Nastali so soparni dnevi.

V nedeljo popoldne odšla je Kubinova v jelševje k jezerci, da bi ondi v senci drevja molila.

Maričica je odšla v mestice k večernicam. Že je ni bilo več sram — brat jej je kupil pošteno obleko.

Ta hip je porabil Jože, da bi materi razodel, da ljubi Zaleskovo Apolonijo in da bi jo rad imel za ženo.

Stara Kubinova se je začudila, potem se globoko zamislila, vender mu pa ni odrekla svojega privoljenja. Svetovala je toliko sinu, da bi poprosil strica Šimena za posrednika v tej zadevi. Tako je stala reč.

Teden poznej, v nedeljo popoldne, oblekel je stric Šimek zeleno svojo suknjo, dolgi, pražnji meten (plašč) in korakal je slovesno proti koči na konci vasi. Tam so bili Zaleskovi. Za nekoliko stotin goldinarjev, kateri so jim ostali, so kupili to-le kočo z vrtom.

In stric Šimek je dobro opravil. Stara Zaleskova sta se sicer spomnila, kako ju je stari Kubina ponižal in zavrgel, govorila sta ostro o rajnem, vendar ju je deloma Šimek pomiril, deloma sta si pa sama drugače premislila. Saj nista mogla zdaj med ženihi izbirati.

Tako je torej bila določena zveza Josipa z Apolonijo. Med tem se je s posredovanjem strica Šimeka godilo porazumljenje med Ivanom Zaleskim in Maričko Kubinovo. Ivan je prihajal pogostoma na vetrnik in Marička ga je pozdravljala z zarudelim obrazom in očesom žarečim.

Novi posestnik „gradiča“ je dal na znanje, da kmetijo proda. Imel je zopet nekaj novega v pasti, kjer bi si mogel lepe peneze zaslužiti. Ali kupcev ni bilo. Kubinova je vzdihnila slišajoč to in se spomnila na rajnega.

„Ubožec, kaj se je mučil. Kdo ve, kje so ti penezi!“

Jože je tarnal sicer, da gradiča kupiti in tako nakano rajnega očeta izpolniti ne more, vender ni žaloval mnogo. Pripravljal je na vetrniku vse za dostojni sprejem zale neveste. Zidovje je bilo belo, tla nova, strop pobarvan. Soba je bila svetlejša in veselejša. Prej je bilo poslopje Kubinovo podobno starki, zdaj se je zjasnilo,

okna so zalesketala, le čepica njena, slamnata streha, bila je revna.

Nekoč se je bližala ogromna nevihta. Črni oblaki so se nakupičili nad gorami, nastal je silen vihar in z neba valil se je dež. Čudno, da vihar vetrnika ni odnesel. Ni ga odvalil, ali raztrgal je staro streho, da je na dile lilo. Jožef je gor bežal, da bi z desko največjo luknjo zadelal. Zadeloval, zatikal je, kar ne daleč v strehi ob nekaj trdega zadene. Iznovič je segnil v slamo in tu je potegnil iz nje plehnato škrinjico. Zgrabil jo je z obema rokama, gledal en čas na njo debelo. Hitreje je dihal, obraz se mu je porudečil. Od srečne slutnje mu je strepetalo srce. Potem je kakor strela naglo zletel po stopnicah. Mati ustrašena je skočila po konci, misleč da kdo leti z dil.

„Nož! nož! — sekiro! sekiro!“ kričal je Jože.

Vsi so bili omamljeni. Škrinjico je konečno odprl. Vskrik radosti in začudenja je zadonel po sobi. Kup bankovcev in srebrnjakov je ležal pred njihovimi očmi.

Nastal je za trenotek molk.

Potem je s tresočo roko štel peneze. Štel je, oči žensk so na roko njegovo gledale, in naštel je mnogo, da bi skoro mogel kupiti za to lepo kmetijo. A ko je doštel, pogledal je mater.

Tej so se h kratu oči zalile, da se je glasno zajokala. Tudi Marička je plakala; Jože je pa resnobno in žalostno na peneze gledal glavo sklonivši.

Vseh se je polotil spomin na umrle, na starega očeta in nesrečnega Vaclava.

Nu in dalje? Čitatelj se že domisli, da je Jože kupil „gradič“, in da ste se hitro tam svečano slavili dve svatbi. A misli tudi, da se je pri tem veseli obraz staremu Za-

lesku zjasnil in da je stara Zaleska bila opravljena v svojo najkrasnejšo obleko. Obadva sta ostala do smrti pri zetu na „gradiči“.

Kubinova ni hotela vetrnik, ki se je nad gradičem ponovljen belil, zapustiti. Ostala je pri svojej srečnej Marički, katera je bila posestvo očetovo in njegova dolžna pisma kot doto obdržala omoživši se z Ivanom Zaleskim.

J. Sattler.

Mati in sin.

(Češki spisal kanonik Vacslav Štulc, preložil Leop. Gorenjec-Podgoričan.)

To je bilo v Novem Jorku 1794. leta, pripoveda gospod Jai, ko sem bil nekega dné doktorju Brovnu, slovečemu lekarju v tem mesti, razodel, kako rad bi vedel, kake so ječe. „Znam“ — dejal sem, „da je ta ustav vreden, da bi zvlasti Evropci pozorni bili na-nj. Kar Vi, gospodje, ustanovite, vsemu je, kar vidim, temelj premišljenost in ljubezen. Vaša pravila so tudi nam v Evropi znana, ali vodilo nam utegnejo biti še le kedaj po letih in letih. Mi se radi pričkamo, Vi pa delate. Mi slutimo, tudi čutimo, česa manjka našim dosedanjim jetnikom in kaznjencem; a Vi ste uže na delu. Vi popravljati hibe, ki ste jih spoznali, in odmečete vse, kar je ostarelo. Izkušenost je učiteljica, Vi pa izborno znate, kako je treba čestiti jo in rabiti.“

„To ne zahteva nič drugega, nego zdrav um in krepko voljo“, — dejal je lekar. „Predno mi kaj začnemo, dobro premislimo namen in preiščemo sredstva, pomočke

primerjamó pomočkom in tujim izkušnjam. Čim priprostejši je pomoček, tem važnejši nam je. Spomnimo se n. pr. na ječe! Kaj je sploh njih namen, pa zakaj tega ali tega občana obsodijo in zapró? — Legak odgovor je to. Nekoliko se godi to zato, da gospodska zadoščuje občinstvu, ki mu krivica godi se, nekoliko za tega delj, da bi se ljudje bali kazni in zdrževali raznih napak, nekoliko pa tudi zato, da bi kazen grešniku poboljšala život, ki bi izročen svobodi zopet utegnil ogrditi se z zlom, če zločinca nij ostavila hudobna naklonjenost in razvada.“

„Tak je namen, takovi so tudi pomočki. Naše ječe so v takem redu, da je njih namera ta, da bi jetniki zabili na svoje razvade, spoznali svoje dolžnosti in oklenili se jih. Da bi po naših ječah nepravični bili, samovoljni in osorni do jetnikov, to se ne smé goditi pri nas, surovost ne napaja človeškega srca z usmiljenostjo, pač pa z jezo in trdokornostjo.“

„Jetniki se pečajo z delom, ki daje dobiček, pripravljajo si zalogo, ki je njim na korist, odvajajo se nevarne lenobe in beró močí, da začno pošteno živeti in srečno.“

„Ali treba bi bilo mnogo časa, ko bi na drobno hotel govoriti Vam o tem, najboljše bode, če sami preverite se o tej resnici. Denes je prijeten dan: hodiva v kaznilnico! Račite pregledati vse, pa — sodite sami.“

„Na poti sva govorila in presojala povode in učinke nravstvene človeške pokvarjenosti. Dr. Brovn je pripovedal blezo to-le: „Napake so duševna bolezen, če se ta bolezen vkorenini, redko je mogoče pregnati jo. Jaz sodim, da bi varno morali krčiti in zatirati jo. Da utegnem, spisal bi knjigo, kako je treba človeku lečiti srce in négovati ga. Želel bi, da bi se tega popisa lotil kak drug moški, sposobnejši od mene in bistroumnejši; ne pridobil bi si malih

zaslug. Ugaja nam vse skoro, kakor sami hočemo. Jetniki se učé in vadijo poštenega življenja, napeljujemo jih, da delajo. Mej sto iz ječe izpuščenimi hudobneži sta navadno jedva dva nepoboljšana. Ta prospešni nastopek menda najboljše priča, kolike so vredno naše ječe in njih uprava.“

Toliko, da je bil dogovoril lekar, užé sva bila pri vratih velike kaznilnice.

Pročelje to poslopje kaže Grenviškej ulici. Ta dom je 204 črevljev dolg. Po vsakem boku sezate dve krili k reki Hodsonu, a na konci v zadiji se jedinite dve manjši krili. Na trdnem temlji se dve nadstropji vspenjate primerno visoko. Na strehi, kriti z opeko, ponaša se krasna kupla. Zidovje iz sivega rezanega kamena ujemlje se z namenom celega poslopja; kaže človeku, če le pogleda dom, da ima pred seboj gnjezdo žalosti in zavetišče usmiljenosti. Severno krilo pa je velika, z galerijami okrožena sobana, to je cerkva.

Na zadnjem dvoru človek vidi razsežno poslopje, kder nahajaš prav za prav vse delavnice. Na prednjem sta dva izborna vodnjaka. Na tem dvorišči je velika kopel, kder se kopljejo po leti. Na južnej strani vidiš vrt — razmerno velik. To vse je na torišči, velikem blezu osem oral.

Ko so nama odprla se vrata, opazila sva jednega izmed jetniških oskrbnikov, ki je gotovo bil dr. Brovna prijatelj, laskavo je pozdravil naju. To je bil gosp. Patterson, odbrali so mu bili službo vladar in svetovalci, jeden sedmih oskrbnikov, kateremu so izročili skrb v dotičnej ječi. Gospoda Pattersona so bili še le izvolili, da bode skrbel za jetnike, pregledal je imenik in odloke, koliko je vjetnikov, kaj kateri dela, pa kar je pripetilo se o meseci dni v ječi. Pregledovalci imajo resnično dolžnost,

da pazijo, ali jetnikom strežejo človeški in pravično, ali vzdržujo čistobo, poštenost i. t. d. Pregledovalci presojajo jetniške tožbe, pazijo na lastnosti in nravstveno poboljšanje raznih jetnikov, svaré samoglavce, razvnemljo pohlevne kaznjence, o čemur vsem dajo vest načelnemu uradu. Prav ta trenotja je gospod Patterson dal pokazniti upravnika, ki je bil vdal se jezi, ter je hudo mučil nekega jetnika.

Ko sva se motila z gospod Pattersonom, prišel je jetniški sluga oglasit, da je došel nekov nov jetnik. Dejal je: „Nijsmo videli nikoli takega! Polastili smo se ga še le po mučnem uporu. Treba je bilo 12 moških; trije so močno ranjeni. Če prav je ves vkovan, vender-le, kedor je oprezen, sme približati se mu.“

„A kje je zdaj?“ — vprašal je pregledovalec.

„V pisalnici ga imajo jetničar, dva strežaja in štirje beriči.“

„Račita iti z menoj“, — rekel je gospod Patterson. „Jaz spregovorim z njim, zato da ga nekoliko upokojim. Pojasnim mu, kako abotno je to, če se upira kedo, ko pomoč nij več lehka.“

Nikoli mi iz spomina ne pride prizor, ki sem videl ga sam s svojimi očmi, ko sem bil stopil v pisalnico. Zagledal sem tu lepo vzrastlega mladeniča plemenitega obličja, ki tudi bes ni mogel zatreti mu nežnosti na lici. Pazno sem gledal ga. Ognjeno oko je pričalo, da je gorečih misli. Nad levim okom se je kazala neznatna obrunka, ki je gotovo sam zaznamoval se z njo. Kostanjevi lasje so robili belo polt njegovega krasnega čela in dajali so glavi milo mičnost. Karkoli sem videl na njem, obtičalo mi je v spominu tako, da bi tudi te trenotke lehko narisal ga.

Roci in nogi je ta ubogi mladenič imel prevezani s silnimi vezimi; dva moška prestrašenih obrazov držala sta ga. „Razvežita mu roki in nogi“, — rekel je čestiti nadzornik.

„Ali račite le pomisliti“, — opomnil je jeden navzočnih beričev. To je človek, vstekel do cela. Če mu razvežemo vezi, nihče izmed nas ne bode varen. V kaznilnici bode tekla kri. Boljše bi bilo, da ostane še zvezan in da vržemo ga v kako temno luknjo, naj bode poginil za lakoto. Saj to ni človek, to je zver, ki ne ukroti je nihče.“

„Ne govorite tako o človeku“, — rekel je nadzornik. „Ne gazite po njem z nogami, da je, tudi še tako hudo pregrešil se. Kdé je o njem kako pismo?“ —

Berič je po navadi oddal uradski dopis, v njem je jako kratko popisana bila vsa njegova krivica, tudi sò bile v njem okolnosti in vse obsojenčeve lastnosti, kar je bilo mogoče zvedeti iz vesti, ki je urad prejel jih o njegovem poprejšnjem življenji.

Ko hitro je bil gospod Patterson pozorno prečital, rekel je: „Hinek Fik-Allan, jaz vas osvobajam teh vezij. Ali mi obečate, da se odrekate vsakojakemu uporu. Saj bi upor bil tudi prazen. Prisilili bi nas le, da bi rabili resne pomočke. Ali tega se ognete lehko.“

„Ne obljubim, ne obečam ničesar“, — odgovoril je jetnik z divjim glasom. „Znebite se me, krivični neusmiljenci, umorite me; s tem mi ustrežete!“

„Ali se vam zdi, da so krivično obsodili vas? — Ali niste napadli svojega krajana Patrika Burke-ja? — Ali ne znate, da ste mu brezi malega ugonobili življenje?“ —

„Zakoni so mi odrekli pomoč do pravice, zato pa sem sam pomogel si do nje po prirojenem zakonu.“

„Pravo, s katerim si ljudje sami pomagajo do pravice, to pravo imajo divjaki po lesovih, pa ne ljudje po dobro vredjenih občinah.“

„Divji sem zapustil domovino, ker sem hotel osvetiti se zaničljivej razžalitvi! Menil sem, da na tej povestno (zgodovinski) svobodnej zemlji najdem svobodo, pa so me še vklenili!“ — srdil se je jetnik.

„Zločinstvo, to vas je vklenilo, pravica vas ima vklenjene, usmiljenost in poboljšanje pa vam pomore iz trpkih okovov. Mislili ste, da boste pri nas smeli zločiniti, ali prevarili ste se; tako svobodo morda najdete kje drugje, mi je ne smemo imeti.“

„Čutím, da sem rojen gospodarstvu — pa sem — suženj.“

„Suženj ste grehu, hoteli ste reči menda, krepost in železja mori tako sužnost!“

„Kaj pa hočete učiniti iz mene?“ —

„Kaj bi učinili iz vas? — Poštenega moža, srečnega občana, pravega kristijana. Naučiti vas hočemo, kaj je pravica in v vašem srci hočemo oživiti čestitljive resnice; vaše nravje hočemo ogladiti, pomoči vam, da se privadite delu in rednosti.“

„Kaj se vam zdi?! — Dejali ste, da na delo me priženete!“

„Nikakor ne! Še sami ga nas boste prosili tako, kakor kake milosti.“

„Nikedar!“ —

„Popreje, nego bode konec trijeh dni. Brezi dela vam bode trpko. — Meni je žal vas.“

„Torej se vam smilim?“

„V dno srca! Prav rad bi, da bi vam mogel olajšati usodo.“

Ko je bil to povedal gospod Patterson, zopet je pogledal uradski dopis. Potlej pa je tiho spregovoril beriču in obrnil se v jetnika, z razvnetim glasom ga je ogovoril: „Revež, vi hočete obupati. pa imate še mater!“

Po teh besedah se nenadoma izpremeni mladeniču obličje. Beseda mati mu je segnila globoko v srce. Kolikor je mogel, branil se je čutstvu, ali ni mogel ubraniti se mu: solza mu je zalesketala v oku.

„Razvežite vezi“, — rekel je gospod Patterson ganjenega obličja. „Čutljivega sina se ni treba nič bati, — porok sem jaz, da ne.“

Hinek Fik-Allan je molčal. — Vezi so bile nategnjene tako, da so morali razrezati jih. Ko so bili razvezali mu jih, rekel je nadzornik redniku: „Obleko ima vso raztrgano mladi človek, — in sam prah ga je. Peljite ga v kopel, naj se očedi, dajte mu čisto obleko, potem pa ga pripeljite nazaj. Fik-Allan, idite v kopel in mislite, da imate mater!“

Vrli gospod Patterson mu je rekel to s tako ljubeznjivim, s takim očetovskim glasom, da je glavo povesil jetnik in molčeč in krotak odšel iz jetniške pisalnice.

„Zdaj pa je uže naš“, — dejal je gosp. Patterson. „Zvedel sem, da tega nesrečnika mati biva v Novem Jorku v širokej ulici. Poslal sem torej po njo. Materina pričujočnost mi utegne biti poslednji pomoček, s katerim se nadejam, da gotovo proderem do svojega namena. Ali slutim, da ne bode ni tega treba. Precej bi stavil, da ta mladenič nima do cela pokaženega srca doslej. Trdijo, da je zapravljiv, ves zaljubljen v igre, samopašen in pripravljen na vsako veče zločinstvo. Pijanih pijač mu ne

bodemo dajali; zdrave in krepilne jedí mu izčistijo in ohlade kri, primerno delo mu ukroti razbrzdano obraznost, moder svet pa oživi duha. Upam, da z božjo pomočjo prerodimo ga v novega človeka.“

Jaz se po teh besedah drznem, ter ogledu opomnim: „Pa vender z vsemi šterimi brani se dela!“

„To ni nič čudnega pri nas. Saj imamo pomočke, da ž njimi krotimo trmo takim samoglavcem, zapiramo jih v samoto, v ječe od šest do osem črevljev dolge in osem črevljev visoke. Take izbice so čiste, prozračne in svetle, ali ni v nobenej nič druzega, nego lesena postelj, slamnica, ruha in odeja. V take pokorilnice zapiramo vse jetnike, kateri nečejo delati. Tu ima vsak dosti pokoja: le jedenkrat na dan vidi človeka, kateri mu nósi užitek, ali ne sme spregovoriti z njim nobene besede. Še noben jetnik, če je bil še tako trd, ni rad strpel dveh dni v takej osamelosti take nekaljene tihote. Skoro se oglasi, naj mu delo dadé, in redko kedaj se pripeti, da bi drugič dal tako odločiti se od ljudi.“

„Kako delo boste dali pa temu mlademu človeku?“

„Naj bode sam odbral si ga. V našej kaznilnici so tkalci, mizarji, vrvarji, šivarji. Nekateri jetniki režejo in likajo mramor, nekateri tolčejo mavec, češejo volno, čistijo lakno. Najslabotnejši in mirni pa prebirajo in pero volno in bombaž. Vsak dobi plačilo za to, kar in kolikor učini. Kar se meni zdi, naš novinec si izbere mizarstvo, to je skoro najboljše rokodelstvo. Aha, uže gre. Gledite, zdaj je uže mirnejši in pametnejši.“

Hinek Fik-Allan je bil na poti nazaj. Utihnila je burja v njegovej duši. Čisto nič več srd ni oblačila krasnih lic, ki je popreje temnila mu jih. Obleko je imel čisto in spodobno. „To me veseli, dragi moj, da vas zopet

vidim“, — ogovoril ga je nadzornik. „Osrčite se! Vidim, da ste še le 23 let stari. Odpira se vam krasna in dolga bodočnost. Zvedel sem, da je vaš protivnik Patrik Burke zlezel iz nevarnosti. Tukaj boste le tri leta. Nu, pa če se do cela poboljšate in če boste spodobno vedli se, morebiti vam še popreje posije svoboda, zato bodem dobro pazil na vas. Vladar mi je dober, in porok sem vam, da bode na prospeh vašemu pravu, če se poboljšate, da boste vredni mile svobode.“

Še le dogovoril je bil gospod Patterson, kar v sobo pridehti neka stara ženska. To je bila našega jetnika mati. Reva plane k ubogemu sinu in zgrudi se mu v naročje. Kdo bi mogel dopovedati ta žalostni prizor? — Kdo bi popisal, kako je jadovala, kako bridko jokala, ker je taka nesrečna usoda bila zadela nje jedinca? — Tudi zločinčevo srce ni moglo pretrpeti tega: valoma so se iz njega vlili čutije, ki jih je tajil do sedaj. Solze so se mu vsipale iz oči in kropile so sivo glavo dobrej materi, jedinej prijateljici, ki je imel jo na sveti. Zmoglo ga je bilo čutije, zmogel neprestani jok, pritisnil jo je k srcu. Ali skoro po tem se jej izvije iz vročega naročija in solze otare si.

„Odidite“, — opomni jo, „odidite, mati! Zakaj ste zmerom za menoj? — Zakaj niste doma ostali pod tiho streho v domovini? — Tam bi mirno živeli. Ali kamor se obrnem, povsod ste mi za petami: mene zla usoda goni po sveti; ali popreje bi njej umeknil se, nego vam. Tako ste uže stari, tako slabotni, pa ste čez morje prignali se za menoj, za sinom, ki ves čas po rojstvu preganja ga nesreča!“

„Sin, o dragi sin!“ — to so bile jedine materine besede.

„Vrnite se v Derrimore, vrnite se zopet domú, na mesto, ki sem tako ljubil ga in ki ga nikoli več ne bodem videl. Vrnite se, mati, med vaše dobre sosede, ali nikoli ni ne črhnite o meni. Mene tukaj konča sama sramota in obup.“

„Ne, nikakor, ti ne umrješ!“ — vskriknila je uboga starčica in zgrabila sina za roki. „Jaz te ne zapustim več. Jaz sem te dojila s svojimi, s temi-le prsmi, gojila na rokah: tukaj mi zatisneš ti oči!“

„Dobra mati, starčica!“ — spregovoril je gospod Patterson. „Vaš sin bi vam moral delati srce, pa vi srčite ga sami. Tolažita drug drugega. Vi, preljuba mati, učite sina, naj varuje in uči se premagavati samega sebe. — Nesreča, ki se vama zdi, da je grozna, utegne z obema biti vrelec blaginje. Dovoljujem vam, potolažite se tu s sinom. Dve uri imata čas. Potlej“, dejal je in obrnil se v oskrbnika, „potlej ga odpeljite v odločeno sobo in povedite mu, kako se mora tu vesti. A vi, Hinek, pomislite, da vas veže zakon; znajte pa tudi, da noben človek nima tiste moči, ki bi vas otela zakonu iz klešč. Mati vas smejo pohoditi (obiskati) vsak teden dvakrat. Ali če le jedenkrat kako pregrešite se, mrkne vam tudi ta utjeha.“

„Bog vam povrni to!“ — vskliknila je dobra starka. „Bog vam poplačaj! Menila sem, da ni nikakoršnega usmiljenija več — ali kako dober gospod je to!“

Po tem prizoru sva šla dalje in gospod Patterson je dejal: „Zdi se mi, da ne mara ukrotimo trdokornost tega jetnika. Dušo ima čutljivo, srce nežno; ali bojim se, da nam bodo dolgo časa nagajale pregrehe, ki je navadil se jih, in protivile se hude strasti, ki jim je vdan. Večna škoda! Kakoršnih je lastnostij, ki je kazen nakopal si z njimi na vest, lehko bi bile povzdignile ga do znamenitosti,

do slavnosti. Ta človek mi je jako na srci in ne neham paziti na njega.“

„Kakor govori“. — opomnim gospod Pattersonu, „po besedi sodim, da je Irec.“

„Imate prav“, — odgovori dobrosrčnik. „Narodil se je v Derrimore-ji v Klarskej grofiji. Jetnikov je Ircev mnogo več, nego drugih tujcev. To je žalosten nastopek tiste neskrbnosti za dobro izgojo. Ali ne zamerite mi, ljubi gospod! moram oditi, dolžnost me kliče, ne bi rad, da bi čakali me v svetovalnici.“

Poslovila sva se torej od gospoda Pattersona in odišla sva. Spremil sem mehkosrčnega, blagega lekara Brovna domov, potlej pa sem krenil v perlovo (Pearl-Street) ulico, kder sem stanoval v krčmi. Na poti in doma sem premišljeval vse, kar sem videl sam s svojimi očmi. Neprestano mi je bil na umu Fik-Allan in rad bi bil dalje kaj zvedel o usodi tega čudnega jetnika in njegove matere.

Četrti dan kasneje se na poti iz Novojorškega predmestja Bovera sestanem z gospod Pattersonom. Ko hitro sva se pozdravila po navadi, poprosim ga, da bi mi povedal, kakov je Fik-Allan. „Upam“, — dejal sem, „da pošteno vede se, in Vi — da ste zadovoljni z njim.“

„To je“, — dejal je gospod Patterson, „čuden, nenavaden človek. Mnogo bode treba truda, predno ga ukrotimo. Časi divja. Jaz zmerom premišljam, kaj bi bilo temu povod. Zdi se mi, da nekaj tiči mu v srčnih globočinah, da je to kak bolesten spomin. Poleg tega je ta Fik-Allan živa oholost; senja se mu, da bi delo onečestilo ga, zato se mu neče vdati. Tri dni je vže, kar je sam zaprt, ali

še zmerom ne kaže, da bi želel priti iz svoje mrtvaške samote.“

„A kaj je zgodilo se z njegovo ubogo materjo?“ —

„Ta ni genila se še od naših pragov. Sedela je na kamnenem sedeži pri vratih in neprestano molčala in plakala. Podoba je kazala, da le zato živi še, da bi videla sina. Ali opešala je vsled samega nepokoja in vsled prebridke bolesti. Čisto na tujem je, nima niti prijateljev, niti imetka; zato sem jo jaz sprejel v svojo hišo, kder vsak dan zve, kaj dela nje sin. Najin ljubi prijatelj dr. Brovn jo jako skrbno leči.“

„Kedo bi bil nadejal se tega?!“ —

„Ali treba je potrpeti. Če kazen ne bode mogla do živega priti temu jetniku — in redno življenje v našej jetnišnici, ne bode krivo nič drugega, nego samo to, ker je uže prehudo pokvarjen. Pa to bi bil prvi tak pripetljaj. Ali ne upam se nič gotovega trditi zdaj. Nade pa tudi nimam tako slabe. Fik-Allan, kakor sem dosle preverjen, ljubi svojo mater. Dokler pa mu ta ljubezen plameni v srci, tako dolgo ni še vse zgubljeno. Ta ljubav nam mnogo pomore, da predrugačimo ga. A ker sami lehko previdite, kako so naše kaznilnice uredjene, treba je, da nekoliko znamo, kakovo srce ima jetnik.“

„Pa — da imate sami človeško srce, ljubezen do človeštva in pošteno dušo“, — dejal sem jaz. „Gotovo ne poznam na sveti blagostnejšega in vzvišenega urada, nego je vaš stan, ljubi moj gospod! Vaša je ta hvala, s katero nemodro ljudstvo veliča ljudi, ki so mu na kvar, oni moré človeštvo, izžemljo iz njega solze in množe klice na pomaganje; Vi pa pomagate, da ljubezen slavi zmago. O, koliko čast, kako hvalo je domovina dolžna Vašej požrtvovalnosti!“

„Nič nam domovina ni dolžna drugega, nego le to, da bi nam privošila, da bi se ponašali, ker smo njeni sinovi. Daje nam svobodo, ki jo uživamo, imamo pravične zakone, ki nas varujejo. Pa če delam občinstvu na korist, skrbim tudi za svojo blaginjo, če množim blagost sploh, množim tudi svojo imovino. Torej lehko umejete, da tudi sami na se ne zabimo mi.“

„Vidim, da ste vredni svobode. Bolje pohvaliti naroda, menim, ni lehko. Ali ker pač govoriva o tem, prosim, osvobajajte, da vas smem vprašati, od kodi so nekateri Vaši običaji.“

„Prav rad Vam povem to! Samo povedite jih, kateri so ti običaji.“

„Nihče ne odreka, pa tudi jaz ne tajim, da je dobro pri Vas. Vi uživate dragi pokoj, imate vsega dosti in ne živite v skrbeh. Ali nečesa pa vendar pogrešam. Krasne umeteljnosti so izvor vzvišenega in hladilnega veselja. Ali pri vas ne vidim veličastnih, prijetnih sadovnikov, sijajnih poslopij, s kakoršnimi se ponašajo naša mesta. Gledališča imate slaba, gledališčarji so ubožni; Vi še prav misliti ne morete, kaj je v Parizi velika opera z vsemi upravami, krasotami in baleti. Zato se meni zdi, da nimate še dozorele omike do sedaj. Pri nas v Evropi, ko bi ne bilo velikih umeteljnikov, izbornih gledališčarjev, znamenitih godbenih skladateljev, gledališč in pesnikov, ne bilo bi lehko blagostno in prijetno živeti.“

„Predno odgovorim, prosim, povedite mi, ali se motim, ali ne, zato ker menim, da prava omika mora zvlasti meriti na to, da ljudje dobro poznajo svojo vrednost, svoja prava, svoje dolžnosti, da jih z ljubeznijo oklepljejo se, nekatere da varujó, a nekatere verno zvršujo, ter bolj in bolj blagoste sebe in druge.“

„Tudi jaz sodim tako, kakor Vi.“

„Če pa je to, prosim, prepričajte me, da brez tiste krasote, brez tistih divnih umotvorov, o katerih ste poprej govorili, človek ne more priti do svojega namena, — do namena, ki je izvor mu le izobraženost, da ne more izmodriti se, poumiti, osvoboditi in oblagostiti. Če mi dokažete to, ter preverite me, pa Vam pritegnem, da smo za Vami ostali v omiki.“

„Kar se tiče tega, nikoli nisem tej okolnosti segel do korena. Hvala Vam, ker ste mi odprli oči.“

„Jaz svojo domovino čestim nad vse; ne dam je ne za bogati London, niti za ponosni Pariz, ni za staroveki Rim. Jaz se ne ponašam z lepim umenijem; krasni umotvori so dika mestom, blagosté ljudstva s prijetnim življenjem. Te vrednosti, katero dajem jaz zakonom in znanosti, Vi gospodje Evropci, pa krasnim umotvorom, te pa nimajo. Ti umotvori so Vam okrasa (olepšava). A kaj je meni krasna lupina, če pa jedra ni v njej?!“ —

„Ali upam, da ne učinite po Platonovem nasveti, da ne izženete svojih pesnikov iz domovine.“

„Nikakor ne učinimo tega! — Pesništvo, ki budi in mladi um in srce — in ki vzvišenih kreposti velemogočne vzore kaže nam, — tako pesništvo mladi življenje, neti moči, — tako pesništvo znamo ceniti tudi mi; saj to je vir našega veselja in našega življenja, le Bog je nad nami! Gotovo bi pri nas našli malo takih ljudi, ki bi ne imeli Miltona in Shakespeara. Duševna omika je pri nas na skrbi vaščanu in meščanu. Ni priprostaka, ne rokodelca, niti delavca, da bi ne znal pisati, čitati, računiti, da bi ne poznal deželskih zakonov in občinskih ustanov, — ki bi visoko ne čestil domačih uredeb in da bi o potrebi njim na prid smilila se mu lastna kri, da bi se

tresel za svoje življenje. To je izvor naše ljubezni do splošnega reda in časti do tujega imetka. Ko bi se ne zgrinjali k nam ljudje izza morja, ki nevednost z zlimi razvadami zanašajo od Vas, slutim, da bi ne bilo tako, kakor je, da bi ne bilo ječ treba nam. Nekateri vašinci se poboljšajo pri nas, nekateri pa se vrnejo v domovino taki, kakoršni so semkaj prišli. Če se popolnoma ne poboljša mladi Irec, ki Vam je njega usoda tako na srci, le verujte, ko ga izpustimo iz ječe, da dolgo časa ne bode med nami: le delavnost in poštenost rodi imetek in bogati z važnostjo.“

„Kar ste povedali, umejem lehko. Ali še o nečem bi rad zvedel resnico. Jako me zanimlje mladega Irca usoda. Zgenilo bi se vsako srce, — srce vsakemu, kdor bi ta bolestni prizor videl z lastnimi očmi. Ali da se Irec odpove svojim hudobnim navadam, da delo priljubi se mu, s kratka: da bi se prerodil v poštenega človeka, kakova usoda bi ga čakala v bodočnosti? — Česa bi smel od ljudi pričakovati nesrečnik, ki je na slabem glasi, ker je zalotila ga pravična usoda in ječa? — Na kakovem glasi bi ga imeli ljudje?“ —

„Da je pošten moški, dober občan. Pri nas ne lepi sramota na kaznih, ki zadevajo grehote, temuč na zločinu. Kedar grešnik prebije zasluženo kazen, pa če pokaže, da je res pošten, če zvršuje dolžnosti — sam svoje in dó drugih verno in vestno, zgine tudi spomin na njegov zločin. Ali bi nesrečen bil človek, ki so davile ga neukrotljive strasti, pa je iztrgal se jim iz strupovitega žrela?! — Lehko bi naštel nekoliko možakov, ki so na glasu sedaj, priborili so si v domovini važnost in čast, če prav so v mladosti zbog samopašnega življenja morali

s kaznijo očistiti se. Dan denes jih česti vsakdo, ker so česti vredni.“

Po teh besedah sva gospod Patterson in jaz odšla iz kaznilnice. Prišla nama je naproti njegova nežna hči, prav angel v človeškej podobi. Čakala je, kar sem spoznal, težko svojega očeta, podoba je kazala, da bi mu rada zaupala neko važno skrivnost. Poslovil sem se. Zahvalil sem se gosp. Pattersonu na teh važnih resnicah, ki je oči odprl mi ž njimi, in ubral sem pot domov.

Nekoliko tednov po tem dogodku sem moral zapustiti Novi Jork. Ustavil sem se v znamenitem Bostonu. Tu je življenje priljubilo se mi tako, da sem ustanovil se v mesti — slavnem v zgodovini severne Amerike. Po nekolikih letih pa zmogla me je želja po domovini, sklenil sem torej, da vrnem se v Evropo. Ali predno se to vresniči, odločil sem, da malo ogledam krajine, ki nisem še videl jih, in če bode mogoče, da proderem prav do Kanade. A glej! na tem poti sem zopet sešel se z mladim Novojorškim jetnikom.

Nihče ne pričakuj in ne zahtevaj, da bi se vdal popisu neizmernih jezer, krasnih pobrežij in razsežnih puščobnih lesov, ki se bogate ž njimi zahodne končine severne Amerike. To bi bilo mično torišče, lehko bi na njem čaral čitatelje, ne bilo bi se treba bati ostre graje, v čem in kde se popis ne ujemlje z resnico. Zanimalo bi to krepkejše obraznost, ko bi čitatelja peljal na divjo stepo čez visoke in skalnate bregove razsežnih bistrin, ko bi naposled po deblih ležečega drevja z mnogo nesnago in životno nevarnostijo peljal jih v grozne gozde in dobrave. A kako bi igrala razvneta obraznost, ko bi se roman-

tičnej prevari pridružilo še nekoliko pesniške laži, obeh prevar obraz pa, ko bi se pokazal takov, kakoršni obrazi so na ogled po gledališčih. Ali meni niso na mari take zlate pene; meni je resnica in pravičnost ljuba!

Novi Jork zapustivši sem pridno dopisaval dr. Brovnu. Po dveh letih mi je pisal, da je Hinek Fik-Allan nedavno dobil milost in svobodo. V Novem Jorku je, pisal mi je prijatelj, hudo razsajala žolta mrzlica. Hinek je vmeknil se na svoj dvorec (gradič) pri Skeensboroughu na bregu jezera Šamplainskega v Novojorškej državi. Miloljubi lekar je pisal mi tudi, ta mladi mož — da je pozakonil (oženil) se z gospodičino Hano, s hčerijo gospoda Pattersona, — z gospico, ki je tako dobrodejen spomin bila vcepila mi v dušo.

Pripravljal sem se na pot in pregledaval sem velik zemljevid severne Amerike, preveril sem se, da bi nazaj na poti v sodržavo Saint-Jeana v Dolnjej Kanadi na barki jako prilično peljal se k Skeensborouškemu zalivu, od tukaj pa prišel v Albano in Novi Jork. S kratka: Skeensborough je mojo dušo spominjal na Fik-Allana in na Hano Pattersonovo. Odločil sem, da obiščem ja in izgovorim si nekaj, kar sporočim v Novem Jorku. Priznavam, radovednost — da me je tudi nekoliko gnala v Skeensborough.

Krije pa naj molčečnost to, kar sem videl v Hudsonu na pobrežji in na pobrežji jezera Erie, če prav me boli srce. To ni mala izkušnjava, če mora človek molčati, ko bi rad govoril. Jaz sam bi bil zadovoljen, ko bi popisoval pogled na ogromni in tako čarobni vodopad Niagare, — pogled na solnčni zahod pri vodah jezera Ontario. Da, srce bi se očvrstilo v meni, ko bi mogel popisati nekatere pomenljive pripetljaje, ki sem jih doživel na tem

poti. Ali o teh doživelostih napišem morda o kakej drugi priliki kaj: sedaj moram odpotovati v Skeensborough.

Precej, ko sem bil prišel v to mesto, — precej sem poprašal, kje bi bil Hinek Fik-Allan. Zvedel sem, kje je njegov dvorec in sklenil sem, da obiščem ga drugega dne.

Drugega dne, to je bilo 10. dan septembra meseca, odidem na pot v dvorec Fik-Allana.

Ta lepi gradič čepi na strmini milostnega holmca blizu 300 korakov od Šamplainskega jezera. Dva gosta gaja sta mi pomagala, da sem lažje spoznaval krajino in znal, kam popotujem. Pod holmom se razprostirajo ogromni pašniki, po njih blesté rečice v Šamplainsko jezero. Ko sem bil prišel po lesenem mostu čez to rečico, opazil sem gradič, ki je gnala me vroča želja vá-nj. Cesta vila se je po napetej rebri, dičile so jo vrste krasnega drevja. Še le prišel sem bil na višino, uže sem opazil dva milostna otroka, brala sta v cajnico nekóve črne jagode, v Ameriki jim rekajo vortleberri in delajo iz njih neko slaščico. Moj prihod ni oplašil teh dveh otrok, pač pa je obeh otrok jeden, milo dete, pozorno gledal me. Jaz sem skrivaj čudil se njiju zdravju, njiju svežima obrazoma in belkastim lasem, ki so njima svedrali se in sezali na vrat. Vratova sta imela bela tako, kakor je bel prvo noč padli sneg. Deček je nebojazljivo stopil pred me, vprašal me je, ali nemara grem v grad. Še le spregovoril sem bil, ali ljubeznjivi otrok je bil uže na poti, opomnil je: To moram oglasiti mamici!“ — Stopil sem torej k deklici, prijel sem jo za roko in povprašal: „Kako ti je ime?“ — Deklica je odgovórila: „Jaz sem Harieta! Pojdem za bratcem!“

„Prav je, mila Harietka, idiva skupaj.“

Prijel sem deklico za roko in odšla sva v grad. Pri vratih me je pozdravila lepa, mlada gospa. Oblečena je

bila belo, opasana z modrim pasom. To je bila brdka Hana.

„Žali me to", — dejala je, „ker Vam je naproti prišlo to otroče. Ne zamerite, idite z menoj. Gotovo ste trudni, utrujenemu človeku pa je treba krepčila."

Ko se pokloniva drug drugemu, stopiva v lepo sobano, okrašeno sè zrkali, šarenicami in z mahagonovim pohišjem. Pri oknu je sedela stara ženska, šivala je. Poleg nje pa je v lepej zibelki dremalo krasno dete. Kamor sem ozrl se, povsòdi je bilo vse v redu in samo bogatstvo, s kratka: vse je kazalo, da pod to streho biva pokoj, ljubezen, mir in zadovoljnost — blagost. Nisem lehko molčal. Mlada sopruga, zdelo se mi je, gledala me je z bistrim okom, ali je kedaj videla me ali ne, verujem, da je to zvala v spomin. Nasmijala se mi je prijazno in spregovòrila je: „Dragi moj, to bogastvo, ki čudite se mu, vse to je pridobitek mojega moža. Ali Vas bode vesel! Moj mož skrbi za nas, naša blaginja mu je resnično na skrbí, a prav to miri in blagosti tudi njega. Prosim, osvobajajte, zdi se mi, da sem Vas uže videla nekde. Po glasi in po lici poznam, da sva uže videla se — kderkoli."

„Res je to, ne motite se!" — odgovoril sem. „Ali čast mi je i to, da sem spoznal tudi Vašega čestitljivega očeta, gospoda Pattersona. Upam, da bodeva zopet videla se v Novem Jorku."

„Na tem sveti nikoli več ne, ljubi gospod!" — vzdihnila je Hana trpko, bolestno. „Osem let je vže skoro tega, kar moj ljubi oča počiva v zemlji in kar jaz žalujem po njem. Veselila sem se zmirom, da bodem na stare dni stregla mu in skrbela zá-nj; ali moj up je posmodila slana!"

V tem Fik-Allan stopi v sobo. Spoznal sem ga precej,

ko je bil stopil skozi duri. Zvesto sem bil zapomnil njegov obraz v Novojorškej ječi in nisem ga izgubil iz svojega spomina. Le solnčni žarki, — to sem opazil, ti so mu bili nekoliko ožgali obraz, za tega delj pa je bil nekako možatejših lic na videz.

„Dragi Hinek“, — dejala je Fik-Allanu sopruga, „gledi, to je mojega pokojnega očeta prijatelj in naš gost!“

„Zdravstvujte! Mi smo veseli vselej, kedar moremo komu postreči s čim“, — vskliknil je odkritosrčno Fik-Allan in svojo krepko desnico podal mi na pozdrav.

Zameknili smo se v srčen razgovor. Po nekolikem časi je bil obed pripravljen, stopimo torej v obednico. Miza je bila snažno pogrnjena, jedi so bile zdrave in slastne, zgolj domač pridelek. Pri mizi sem spoznal tudi tisto starčico, ki sem jo bil opazil pri oknu. To je bila Fik-Allana omladela mati. Po obedu je vstalo ženstvo, vstala sta tudi otroka, le Fik-Allan in jaz sva ostala še za mizo. Ta novi gostoljubi prijatelj mi je pridno natakal Oportsko vino, ter jezik razvezal mi z njim. Dejal mi je: „Spoznal sem pač, da ste bili nekako v zadregi tako dolgo časa, dokler ste bili za mizo žena in moja mati. Znam, da ste poznali pokojnega gospoda Pattersona; tudi znam, da Vam so znani mojega življenja dogodki, torej ne bodite v zadregi. Moja Hana je vsa krepostna: ima zdrav um, — in dobro, nežno in usmiljeno srce. Jaz tudi nisem več tisti strastnež, nisem tisti neumni surovec, ki sem bil nekedaj, ko sem po sveti vzbujal šum in buro. Sámi vidite sedaj, da sem dober oča, pošten mož, delaven gospodar.“

Zvalil se mi je kamen od srca, gladkejše je tekla beseda po zdaj. Nisem tajil tega, kar sem sam s svojimi očmi videl v pisalnici Novojorške ječe. Opomnil sem mu, kako hudo me je pekla takrat njegova usoda.

Jaz sem se popolnoma prerodil“, — dejal je Fik-Allan — in v oku in okrog usten mu je igral miren smeh. „Tisti dan je bil mojega življenja najsrečnejši dan, začetek mojega preroda in moje blaginje.“

„Vaša duša pa je bila takrat“, — opomnim mu jaz, res do cela utrujena in razburjena tako, da ni bilo mnogo nade, da zopet upokoji se Vam.“

„Res je to“, — pritegnil je Fik-Allan. „Lehko bi Vam razodel, zakaj; ali predolgo časa bi trajalo to razodetje o mojem minolem življenji. Če vam je po godu, hodite pogledat moje gospodarstvo, zvečer pa Vam povem svojega življenja znamenitejše dogodke; povem Vam, kaj se mi je vse pripetilo, predno so me vteknili v ječo, in kaj pozneje, ko mi je bila posijala svoboda. Preverite se, kake nevarnosti sem se otel, kako moram biti hvaležen temu, ki je v nebesih, zato da so me zaprli v Novem Jorku, da-si je ta zapor takrat zdel se mi, da je nekaka v nebo upijoča krivica.“

Po tem razgovoru sva oba odšla na holem; tukaj se nama je odprl obraz — tak, da nisem mogel načuditi se mu. Šamplainsko jezero sega daleč proti severu. Sijajno nebo se je ogledavalo v jasnej vodi, ki je legotni vetrič le igral z njo. Ni trajalo dolgo časa, a moje oči so strmele tja po jezeru, po gladini, in mudile se zdaj na tem, zdaj na tem otoku, ki jih krasote javor in vrba, pa Virginiške bukve. Zbog krasnih otokov je ta krajina zanimljiva in ljubeznjiva. Na vzhodu gledajo izza gostih lesov in mičnih jezer visoka poslopja; po ravninah in po rebrih se pasejo bujne črede. Drugde mičejo oko ogromne skale, ki brez prave mere in brez pravega sklada — senjarski, kakor kake potvare, vspenjajo se divje in na trdnej podlagi kipe v nebo Apalaških gor vrhovi.

Ko sem se nagledal te različne natorne krasote, obrnem se in ozrem po vrteh in njivah Fik-Allana. Jako me je razveselilo to, ker je bil Fik-Allan vrl gospodar, ki je poskušal nove iznajdbe, — ki je na dobiček znal rabiti novosti, katere svoj čas nosijo zvonec. To sem videl po vrtovih in na polji. Sadniki so imeli vsi žive meje, voda je odtekala po strugah z raznih travnikov, po razsežnih pašnikih se je paslo lepo, tolsto blago. Nikakor nisem mogel skriti svoje utjehe in radosti, nisem hvalil le njegovega polja in sadnikov, slavil sem tudi bučele in krasne črede ovac in krav.

S tega zanimljivega sprehoda sva vrnila se še le na večer domov. Še le sedla sva bila, uže je bil čaj na mizi. Ko pa sem okrepčal se ž njim, obrne se Fik-Allan v svojo soprogo in jame govoriti tako-le: „Naš ljubi gost bi rad, da mu razodenenem svojega života čudno usodo. Kako sodiš ti, draga soproga, ali naj mu jo razodenem, ali ne, kaj?“

„To mi je kaj drago, ljubi mož“, — pomenljivo odgovori lepa gospa. „Saj mu ne moreš lehko odreči tega. Gotovo znam, da ne šegače ga smela radovednost, pač pa da ga miče ljubezen do nas.“

„Verujte mi, ljubeznjiva gospa!“ — šinem jej v besedo, „jaz bi se rad česa naučil. Rad bi zvedel, kako se more človek osrečiti.“

Fik-Allan jame pripovedovati: „Moja domovina je nesrečna Irska, moj rojstveni kraj je v Klarskej grofiji mestice Derrimore. Še nerazumen deček sem bil, uže me je zadela grozna nesreča: smrt mi je pokosila dobrega in modrega očeta. Dobri oča mi je zapustil veliko imanje in slavo. Le jaz sam sem bil sin izborne, ali premehke matere, torej lehko mislite, kakova je bila moja odgoja. Sam sem bil gospodar v hiši — kar je mati hotela in

ukazala, to sem jaz zametal. Strašno mnogo so imeli truda, predno so me prignali, da sem se naučil čitati in pisati. Ljubše mi je bilo vse drugo, karkoli. Sosednjih vrtov skoro nobenemu nisem prizanašal. Rad sem prepiral se, ni bilo torej dne, da bi ne bile zgrinjale se tožbe k materi, pa mati me je malokedaj posvarila zato, ali okregala, zategadelj je drzovitost in samoglavost vgnjezdila se mi v dušo.“

„Devetnajst let sem bil uže star, ali zmerom sem bil še nespameten. Ta čas je iz viših Dublinskih učilnic prišel domov moj stric Patrik Burke, starejši od mene tri leta. Njegova vrnitva je bila nekaj posebnega meni in vsem ljudem po mesti. Sploh so trdili, da je mladi gospod Burke znamenit pravnik. Lepo se je vêl, lepo je znal igrati na kitaro in popevati, znal je dobro Francoski govoriti, poleg tega pa je koval granesa. Ker se je oglajeno vêl, pa lizunska živost mu je posebno naklonila splošno prijaznost Derrimorejskih krasotic, vse je plesalo tako, kakor je Burke brenkal, s kratka: Patrik Burke je bil bog sam mlademu svetu v Derrimore-u“.

„Jaz sem bil zavisten svojemu strijcu, tega ne smem tajiti, zato — kder in kedar sem le mogel, škodil sem njegovim dobrim lastnostim, — čemur so se drugi na njem čudili, temu sem jaz rogal se. Zato sva jela grozno sovražiti se. Jaz nisem tajil svojega sovraštva. Kar sem imel na srci, to mi je bilo na jeziku. A Burke, ta grdi pokritec, ta je vêl se tako, kakor da je mnogo mu do mene, trdil je, da bi mnogo dal zato, le da bi njegov strijc ne bil tako neoglajen medved. Take besede niso zgreševale mojega ušesa, začel sem iskati ugodne prilike, da bi se kako posebno osvetil mu.“

„Nekega dne je Burke prišel k meni, da nisem na-

dejal se ga. Dejal mi je: „Hinek, čemu nama je to, ker se grizeva in jeziva drug na drugega?! — Mladenič ste izboren, treba vam je le tega, da nekoliko ozrete se po sveti. Kaj delate tú — v Derrimore-u?! — Ali ste mar porodili se zato, da vse žive dni prebijete v tem gnjezdu?! — Hodite z menoj v Dublin, tam se obogatite z izkušnjami, tukaj to ni mogoče. V Dublinu vam ne bode dolgočasno, tam bodete srečni, veseli, kakor kak kraljevič.“

„Te besede Patrika Burke-ja so nekako vernost vzbudile v meni. S pohvalo je upokojil mi jezo, ki je iz početka bil zanetil jo v meni, nalil mi je hladilnega balzama v rano, a jaz sem čutil, da moja dozdanjost je bila brez potrebnega dobička. Srca nisem imel nikoli hudobnega, vendar-le, poglavitna hiba je bila le prehuda jeza. Torej — nič čudnega ni to, ker je hvala zmogla me, da sem zaupno stisnil desnico, ki je bil ta lisjak podal mi jo“.

„Jaz vam bodem“, — objubil je ta lisjak, „jaz vam bodem varuh po sveti. O radosti, ki jo bodete uživali v velikem mesti in mej hrumečim svetom, o tem sem vam še senja ne v Derrimore-ji. Znano mi je vaše prijateljstvo do preljubeznjive sosede Zofije Grahamove. Ali to ne sme pokvariti vaše sreče. Kako bi mogli goreti takemu priprostemu bitju, ki ni ne omikano — in ničesar ne?! — Hoče-li usoda to, da priljubite se vzvišenemu ženstvu, porok sem vam, v Dublinu vas ne mine sreča, vse bode čudilo se vam — in poklanjalo.“

„S temi besedami je ostrupil abotnega samoljuba: prišel sem na kopno. Obljubil sem mu, da bodem vêl se po njega nasvetih, razodel sem to tudi svojej ljubej materi. Mati ni dvomila, da ne bi našel svoje sreče v Dublinu, zato mi je rada dovolila, naj le otidem tijà. Sodila

je, da bode vsakedo čudil se mi, da bode vse zijalo v mé; pregovorila me je tako, da sem obljubil, da bodem vsak dan pisal jej.“

„Zofija, ki sem o njej spregovoril popreje, — Zofija je bila najnedolžnejša duša v Derrimore-u: mej vsemi hčerami je bila najodličnejšega obraza in lepo vzrastla, očarala me je bila nekako s svojo nedolžno, čisto, nežno dušo. Zofija je bila moje mladosti angelj. Nje okolnosti se niso ujemale z mojimi okolnostimi, ali vendar sem čestil jo. Nihče drug me ni vladal, samo ta nedolžni, kakor kaka skala, neomahljivi biser. Ali, žalibože! ko je Burke peljal me iz Derrimore-ja, prav tiste trenotke je ni bilo doma. Tudi Patrik je dobro poznal jo, zdaj pa zdaj se mi je vendar-le zdelo, da i njemu ni zoprna!“

„Uboga mati mi je na pot dala vse novce, kolikor je imela jih. Stiskala in pritiskala me je k svojemu gorečemu srcu in prosila, naj vendar predolgo časa ne ostanem v Dublinu. Ta nje ljubezen in skrb me je globoko genila tako, da me je skóro uže sram bilo; solze so kar vdrle se mi iz očij. Ti nežni čuti zdeli so se mi takrat, da so slabostni.“

„Na poti Burke ni govoril o ničemur, le o veseljicah, ki bodeva uživala jih v Dublinu. Obečal mi je, da popelje me k najznamenitejšim možem in seznani me z najomikanejšimi krasoticami. Kar koli bi bilo poželelo moje srce, — vse mi je obečal. Trdil je: če bodem slušal ga, da skoro popolnoma predrugačim se. S tem pa je vnel v meni željo po takovej učilnici, kder človek nima nič truda, obljubil sem mu, da bodem živel po njegovih nasvetih“.

Fik-Allan je zopet dalje govoril: „Nepotrebno bi bilo, ko bi hotel našteti vse hudobije in malopridne navade, ki sem se jih bil naučil v mesti Dublinu. Moj

vodnik je bil lisjašk, ničemnik, v srci morebiti ni imel ni jedne iskre, prav nikakove ljubezni do tega, kar je dobrim ljudem bilo sveto. Patrik Burke me je vodil k posebnim ljudem: mej igralce, mej postopače, s kratka: mej ljudi, ki so nerodno živeli od jutra do večera, — živeli tako, kakor so mogli. Seznanil me je s ženstvom, ki ni bilo olikanejše, nego nič. Jaz sem bil mladenič brez trdnega značaja, moj um je bil nerazvit, izkušen nisem bil čisto nič. To sami znate, kaj so neizkušenemu in nemodremu mladeniču vaša velika mesta in tovariši, ki sem jaz zahajal med nje.“

„V strašne propasti me je zapeljal lisijaški strijc Burke. Kakor slep, tako skoro sem zablodil v nečimurnost, kopal sem se v razkošnosti, ki jej pravijo, da je greh. Novci so pošli! Razodel sem to svojemu ljubeznjivemu strijcu, ta pa mi je nasvetoval, naj začnem igrati, dejal je, da igra je neusahel studenec naučnega zakladstva. Vzel sem na posodo po njegovem nasveti in do cela sem se zameknil v igre. Ali zmerom je nesreča žulila me. Nekega dne sem opazil, da mojih tovarišev igralcev jeden vara. Jaz ga vredno oštejem, zato pa je povabil me na dvoboj, in res, ranil sem ga tako, da je bil mrtev na videz. Hotel sem umakniti se pravici, zategadelj sem odbral si na varnost neko zakotje. Ali zaman je bilo to! našli so me in vteknili v luknjo“.

„Iz početka, po svojem prihodu v Dublin, pisal sem še precej pogosto svojej skrbnej materi. Pozneje pak so mi branile to razne veselice, ki nisem mogel navžiti se jih, da sem naposled do cela zabil na obljubo in sinovsko dolžnost. O svojem poslednjem žalostnem slučaji sem pisal Burkeju; ali kako se začudim, ko zvem, da je moj zavetnik odšel iz Dublina. Zaupam se prijateljem, ki

sem nedavno še veselje užival z njimi vred, ali vsi so mi odpisali tako, da prav nič nisem pomogel si z njih odpisi. Gabilo se mi je to: jezil sem se, ali to ni pomoglo čisto nič, obupal bi bil skoro. Sami lehko znate, kako je vjedalo me to, ker sem se bil preveril, da je prevaril me Burke. Prisegel sem, da se umaknem svetu in vsej njegovej nečloveškej hudobnosti.“

„Tako gorjé me je vjedalo cele tri mesece. Zapustil me je bil ves svet, ni bilo ne žive duše, ki bi bila malo ohladila mi žalost. V temnej ječi, na golej slami sem hrustal suh kruh, močil sem ga le s solzami. Ali moje solze niso bile kesalne solze. Tak čut, prvi zárod boljšega življenja, ne vlovi se tako hitro človeškega srca, dokler ječarji, kedar le kateri more, dražijo strastneže, vlasti pa še, če se z njimi vred ostareli grešniki, ostareli zlotini posmehujó poštenosti, žalosti in pokori. V takovej ječi sem medlel tri mesece, naposled so vendar obsodili me.“

„Kedar se spomnim skelečega življenja v tistej groznej ječi, še zmerom se čudim, da mi ni skalil se um. Naposled pa se me še polasti vročnica. Ko je nevarnost bila jela pretiti mi, odnesli so me v bolnico, ali ne spominjam se več tega. Pozneje so mi pravili to, nekoliko dnij sem baje ležal nesvesten, da nisem znal prav ničesar. Neko noč, ko se vzbudim iz tega usodnega spanja, začutim, da mi neka nežna roka mrzli pot otira po obrazi. Na vsem sveti se mi je zdelo tako, kakor bi mi bila vroča solza kanila na lice. Vzdignem medlo glavo; pri postelji je brlela svetilnica, — kakor bi se mi bilo senjalo, tako se mi je zdelo, da vidim — mater. Misli sem imel še povsodi, ali srce mi je uže jelo čutiti. Ta pot me je ovladalo tako sladko čutije, kakor bi se mi bil prikazal, kakor

nebešk angelj in pohladil me. Da sam nisem znal, napil sem se iz posode, ki je bila ponudila mi jo tega bitja dobrotna roka. Ali zopet mi je omahnila glava, in krepek, dobrodejen spanec je objel mi dušo.“

„Uže je bilo visoko na nebi solnce, ko se izbudim. Zdaj še le do cela spoznam svojo ubogo mater. Zopet mi v glavi posveti pamet in spomin; zopet pa se mi tudi prikaže strašni obraz moje nesreče, samega sebe me je bilo sram: radost, ki je materina dobrota blagostila me z njo, kalilo mi je srčno čutje, očitalo mi je, zakaj sem se pohudobil. Čutil sem, da nisem vreden njene dobrote, torej nisem upal se pogledati je“.

„Hinek!“ — spregovorila je dobrotljiva mati, „nikar se ne boj!“ — Jaz ti nečem očitati ničesar. Bog mi te obvaruj. Bog ti odpusti grehe! Drugega ničesar ne želim! Če je v tebi še kaka iskra ljubezni do mene, ozri se mi v oko. Ne boj se ničesar, ne misli na nič, le zdravje, to naj je tvoja skrb. Meni je uže laže, samo zato, ker te vidim, ker smem streči ti, ker smem bedeti pri tebi“.

„Te srčne besede ljubeznjive matere so mi genile dušo, potok vročih solz se mi je vdrl iz očij. Jok je nekoliko upokojil me. Zdaj sem zvedel, da je ranjenec ozdravel. Tako sem tudi jaz otel se iz nevarnosti in odšel pravičnemu zakonu. Ali predno sem ozdravel, preteklo je mnogo časa. Naposled vendar-le do cela okrevam, vrnil sem se z ljubo materjo v Derrimore.“

„Mnogokrat sem ljubo mater povprašal, kaj dela Zofija Grahamova. Kar je nesreča mučila me, ves ta čas se mi je zdelo, da jo še korenitejše čestim. Ali skrbna mati se je vselej znala ogniti mojemu vprašanju, da nisem mogel zvedeti ničesar. Zato sem tem bolj hrepenel po poštenej Zofiji, da bi skoro videl jo. Razvneta obraznost

me je mirila s sladko nado, da mi vsled njene naklonjenosti posije bodoča sreča.“

„Ali žalibože! Tudi ta blaginja je naposled bila last nezvestaka Patrika Burkeja. Ko sem jaz medlel v ječi, ta čas je čudnež res vrnil se v Derrimore in lisičje vdrl Grahamovej rodovini v razmere. Deležnik, izvor vseh mojih hudobnostij, znal je le preverno popisavati obraz mojega življenja. Poštene Zofije roditelja je oplašilo to, kar sta bila zvedela od mojega sovražnika. Zofija, ta angelj v človeškej podobi, — Zofija je preverila se, da nisem vreden njenega prijateljstva, zategadelj se je zaročila z lisičjim Burkejem. Le nekoliko dnij pred mojo vrnitvijo je bila poroka — in odšla sta v mesto — Kork po imenu; tu je hotel ustanoviti se moj sovražnik.“

„Kako je bolela me ta novica, ne bi mogel lehko dopovedati. Sram me je bilo tako, kakor bi mi strela bila vdarila v srce. Zdaj še le sem znal, da sem žrtva nesramnega izdajstva. Poslé sem se ogibal ljudij, rotil sem ves svet, le samoval sem rad in jezil se sam ná-se vselej, kedar sem se spomnil, kako sem bil lehkoveren!“

„V Derrimore-ji nisem užival nikakoršnega veselja. Ker so bile strasti oslepile me, hrepenel sem le po sveti. Jel sem čutiti, dozdanje radosti — da so le opelinile mi dušo, da mi je to gorjé poparilo vsakojako veselje. Popreje sem se nadejal, da bode pobožna Zofija angelj mi tolažbe; ali tudi to mi je mrknilo vsled nje smrti. Sam nisem znal, kaj in kako bi se vêl, nikder ni bilo pomoči; srce sem imel mrtvo, dušo mrtvo, bojazljivo tako, kakor kedar je nevihta blizu. Mojo ubogo dušo je mučila zmerom le tista misel: osveta.....osveta!“

„Človek težko umeje, kako duší misel, ki ovlada ga in muči le sama. Zmerom ti je na poti: ali spiš, ali ne:

če čuješ, sedi, stoji in giblje ti ob boku, če hočeš umekniti se jej, goni se pred teboj; vse tvoje življenje je le ta misel. To je začetek tiste blaznosti (norosti). Preverjen sem bil, da vlovim svojega sovražnika, naj skrije se, kamor hoče, in če ga najdem, da ga zadavim, ali vendar-le sem molčal. Na vsem sveti sem se vêl tako, kakor bi vse nič ne bilo na mari mi. Celih pet mesecev sem tajil ta svoj boj tako, da mati ni slutila ničesar. To je bilo po godu mi. Nenadoma sem zapustil svoje mesto Derrimore in odšel sem v Kork“.

„Ko sem bil prišel v Kork, stopil sem v gostilnico ne daleč od tamošnje luke. Tu povprašam in zvem, kde biva Patrik Burke, drugega dne o poludne pa smelo napotim se k njemu. Nisem potrkal, le tako sem stopil v sobo. Kar me zagleda mlada ženska. To je bila Zofija. Bolestno vskrikne in omedli. Jaz jamem klicati na pomoč. Posrečilo se mi je: jaz in hišina, stara služabnica, vzbudiva jo zopet. „Kedo je to, ali ste res vi, ali ne?“ — povpraša me samosvestna zopet. „Čemu ste prišli lê-sem? — Ali morda na zasmeh nesrečnej ženi?! — Odidite: jaz ne morem lehko strpeti vaše navzočnosti!“

„Zofija,“ — opomnim jej, „krivično me sodite vi. Jaz sem došel le k vašemu možu. Moram pobotati se ž njim“.

„Mož je zapustil mene in domovino. Izbral si je neko drugo žensko, da je žena mu, in pobegnil je v Ameriko. Jaz sirota pa sem ostala tukaj brez vsakoršne podpore, brez potrebnega zavetnika. K roditeljema ne smem vrniti se, v Derrimore prikazati se me je sram“.

„Burke je omračil ime svoje poštene soproge; nekoliko časa je poklanjal se jej, naposled pa je nesramno zapustil jo. Žalostno je jokala sirota, ko je pravila mi,

kaka usoda je zadela jo. Vsaka njena beseda me je zadela skoro tako, kakor strela. Pomogel sem jej, da je poplačala nekoliko dolgov, in preskrbel sem jo s tem, česar je bilo treba jej na poti k očetu. Tem hujše pa mi je zdaj osveta burila v srci. Poprosil sem je, da bi odpustila mi, kriknil sem strašno tako, da je sirota prestrašila se, ko je bila začula moj krik: „Zofija, pomni, tvoj mož se ne umakne mojej osveti!“

„Ko hitro je bila nesrečna Zofija odpravila se na pot, skrbel sem tudi jaz, kako bi brž odplul v severno Ameriko. Pobotal sem se z Mak-Neilonom za vožnjo, nestrpno sem čakal, ali skoro odpeljemo se proti dalekim obalam. A branil nam je to zmerom neugoden veter, tako dolgo časa, da so bili trije tedni minili, predno smo se prvič zazibali na neizmernej morskej planoti.“

„Čudno čutje res je objelo mi dušo, ko so se mi Irske obale začele kazati tako, kakor se kažejo lehkotni oblaki. Zdaj še le se je v meni vzbudil globok čut — tak, s kakoršnim nas Bog veže na svet naših očetov, na dragoceno zemljo, podedovano po prednamcih, na ljubeznjivo domovino. Ta čut mi je ovladal srce in vladal ga je dolgo časa; v njem se je topilo moje bitje. Neštevilno mnogo obrazov se je prikazalo mojej duši, — vse, kar mi je bilo ljubo in važno, moje življenje — od otroških let, ko sem še dete igral z deteti, do tega časa, ko sem zapustil očin dom, — vse mi je prišlo na misel, — vse mi je začelo migljati pred očmi. Globoki vzdihljaji so se mi privili iz tesnih prsij vselej, kedar sem se spomnil dobrotljive matere, ki je zdaj drugič jokala po svojem izgubljenem sinu“. —

„Iz početka smo bili srečni na morji. Ali za Bermundskimi otoci je vstala bura. Nad nami je otemnelo

nebo, iz morske globočine so jeli vstajati valovi veliki tako, kakor so gore velike, pred nami so se odpirale propasti, ki so žugale, da barko pogoltnejo nam. A dokler je bil izkušeni in varni Mak-Neil veder in vesel, tako dolgo časa nismo nič bali se te nevarnosti. Ker pa je neprestano grozno metalo barko, oslabelo mi je telo in do cela mi je omedlela duša. Ko bi me bil le kdo hotel pehniti v morje, hvaležen bi mu bil zato. Naposled se zalezem pod palubo. Nič se nisem zmenil za grozni hrum besne nevihte, na pol otrpel ležem na postelj in zatisnem oči. A ta trenotek me iz dremotnosti izbudi nekov dobro znan glas. To trenotje se me polasti spremin. Pogledam — moja uboga mati se pelje z menoj na tistej barci, ki naj bi me odnesla daleč od nje!“

„Ne čudi se, dragi sin, ker me vidiš tu“, — jela je govoriti. „Zvedela sem, Zofija Grahamova mi je povedala, da si v Korku, ter šla sem za teboj. Čula sem, da odpluješ na barki kapitana Mak-Neila. Ne čudi se, da je tvoja mati sklenila, da odpluje s teboj v Ameriko. Ker si bil zamaknjen v tvoje misli, zato nisi spoznal za zavojem ženske, ki je čakala, da bi še jedenkrat na srce pritisnila svojega nesrečnega sina. Ker pa sem videla, da si bolesten, nisem mogla strpeti dalj časa.“

„Ta materina ljubezen mi je zvezala jezik. Poljubil sem drage roke svoje dobrotljive matere, srčno sem zahvalil se jej. Nagnila je mojo omedlelo glavo v svoje naročje in zopet je začela govoriti: Mislil si, Hinek, da zapustim te, a kaj še? — Ali ne znaš, da na vsem sveti si ti najljubši mi? — Pokopala bi me bila tvoja nesreča. Vendar bi bil moral pomisliti, kolika bolest bi me bila zadela, ko bi bila zvedela, da si pobegnil iz domovine in da nikoli več ne bodem videla te. Ali — ne jezim se na te,

ljubi moj sin! Ne boj se, ljubček moj! Slabost, ki muči te, ta ni nevarna; bolest te mine, ko hitro neha nevihta, zdaj pa uže pojemlje!“

„Razjasnilo se je nebo, vihar je popreje razsajal tako grozno, zdaj pa je začel odnehavati. Drug veter, z vzhoda, jel je napenjati plahte, mirno smo se bližali obalam novega sveta. Ko hitro se je bilo upokojilo nebo, minile so me vse bolesti. Čil sem pozdravil Novojorško pobrežje. Drugi dan smo pripluli v luko. Zateknili smo mačka pri Hudsonskem ustiji. Moja ljuba mati in jaz sva stopila na kopno in ustanovila se v „širokej ulici.“

„Skrbna mati bi bila rada zvedela moje namere. Ali nevspešua je bila vsa nje skrb.“

„Kedar le je povprašala me, kaj učinim, vselej sem jej odgovoril: kar me je nesreča udarila v Dublinu, da mrzim Irsko — in ko hitro tu pozvem in najdem kako lepo krajino, da vdomačim se v njej.“

„V tem pa sem skrivaj povpraševal, kde bi bil Irec Patrik Burke. Ne bi mogli verovati, kako sem razveselil se, ko zvem, da biva v Novem Jorku v nekej koči v predmestji Boveru. Odidem ga torej iskat, a nisem hotel tega ničemnika povabiti na boj, sklenil sem le, da v ugodnej priliki zgrabim ga, opsujem in poderem, — da prisilim ga, da bode branil se. Burke je bil velik in močan, zato sem se nekako bal, da zmore me, ko bi pozval ga, da se udariva. Ali plen, ki sem zbog njega upal se, da sem odšel na morje, — ta plen bi mi bil umoril dušo, ko bi mi splaval po vodi. Najljubša želja mi je bila samo ta, da bi to neusmiljeno zver vjedel.“

„Kakor sem bil sklenil, tako sem tudi učinil. Nekega dne pri nekovej ženski staknem Burkeja na velikej Novojorškej ulici. Zaskočim mu pot, česar prav nič ni

nadejal se. Nesrečnež se mi ves prestrašen ogne na stran, a jaz se ga polotim s silo, jamem ga zmerjati. Burke se osrči. Ko je videl, da nisem orožen, postavi se mi po robi. A nisem se ga prestrašil, ker sem bil gibčnejši od njega, ognil sem se vsakemu mahljaju. Nesrečnež je naposled ves poln ran, ves raztepen in krvav zgrudi se na pol mrtev. Sram me je uže, ali moram razodeti še to, da potlej sem še teptal po njem. Ženska je začela žalostno kričati, zato je sešlo se mnogo ljudi na ulici. Hoteli so se polotiti me. Ali jaz — do cela razsrjen, izderem kolec iz zemlje in jamem se braniti ž njim. Ne zahtevajte, da bi še delj časa mudil se s tem groznim prizorom, ter obnavljal bolestne rane svoje vesti. Kako in kaj je bilo dalje, to skoro sami znate vse. Dolgo časa in ljuto sem se branil, naposled pa me zmore večina, odpeljali so me v ječo. Ni minolo dolgo časa, pa sem bil obsojen. Sodba je bila pravična, ali vender le, strast me je bila oslepila, torej sem se vel tako, kakor bi bil blazen.“

„Ni treba, da bi vam pripovedoval še to, kaj je godilo se v pisalnici. Spomin na neizmerne žrtve, ki je usmiljena mati trpela jih zaradi svojega nevrednega sina, — ta spomin je nekoliko upokojil mi razvetrano dušo. Ali zmogla me je zopet strast, ko so me bili jeli siliti na delo. Polastila se me je oholost, polastila jeza, delati nisem hotel, sklenil sem, da raji za lakoto umrjem. Po tri dni nisem užil ničesar, poznal sem, kako mi slabé moči, ali vender le, ostal sem samoglav, mislil sem, da tako iznebodem se svojih muk, da poginem, da torej oprostim se nesrečne ječe. Ko gospod Patterson zvé moj sklep, obišče me in nagovarja, naj vender jem. Pobožen jetnišk duhovnik, oča Povnal po imeni, ta je bil prišel ž njim, ali jaz sem ostal trd tako, kakor je skala trda. Spustili

so k meni skrbno mater, niso ganile me njene vroče solze in žalostne prošnje, trden je bil moj sklep, da moram pokončati se.“

„Gospod Patterson odpelje mojo ubogo oslabelo, zbog samega gorjá na poti otrplo mater. Ko je videl, kako sem trmast, poskusil je še poslednji pripomoček. Četrti dan zgodaj zjutraj se kar odpró duri v mojej izbici. Oslabela mati se je približala mojej postelji, pripeljala jo je blagostna gospodičina, lehko znate, kdo je bila ta deva, ta angelj je bil moja ljuba Hana. Nje prikazen mi je to važno trenutje bila prikazen strašnih nebeških duhov, ki skrbe za vsakoršno usodo svojih bratov na zemlji. Nikoli, vse svoje žive dni še nisem videl, da bi bila taka usmiljenost sijala komu iz obličja, nikoli nisem videl še take krasote, zjedinjene s tako mnogimi krepostimi.“

„Ne povešaj oči, preljuba moja žena! Saj se ne hlinim. Ti si mi dandenes še zmerom to, kar si bila mi takrat, ko sem te prvič videl in sklenil, da svoje življenje podarim tebi.“

„Hinek! ljubi moj Hinek!“ — vskriknila je bolestna mati, „ali se kar nič ne vdaš mojej prošnji, jaz se ne ganem od tebe — s teboj vred umrjem tu. Ko bi me ta milostni angelj ne bil pripeljal sem le, sama bi ne mogla priti k tebi, tako sem oslabela. Ona se me je usmilila, le tebi, dragi sin, le tebi se ne smilim. Čuj, ta dobra duša te z menoj vred prosi, da bi vendar usmilil se samega sebe. Videla bodem, ali je tvoje srce res tako trdo in kameneno, da bi zavrglo tudi to prošnjo.“

„Dokler še utegnem, tako dolgo časa je še mogoče to, oglasim se tiho, z na pol zadušenim glasom. Še le prikrilile so mi bile te besede z jezika, uže je zginila Hana. Ali ta trenotek je zopet prišla in posodico svežega

mleka postavila pred me. Skrbno je s svojim okom pazila na vsak moj gibljaj. Jaz vzamem čašico in pritisnem jo k ustnoma. Zdaj se jej legak, angeljski smeh zaziblje okrog nežnih lic, ustna pa materi pošepečejo: vaš Hinek ne pogine!“

„Nikar mi ne zamerite, prosim, ker Vam govorim o rečeh in prigodkih, ki nič ni do njih nikomur, kakor se zdaj le zdi človeku. Jaz sem, kakor kak star vojščak, ki posebno rad pripoveda različno usodo svojega minolega življenja in razsežno razlaga vse malosti o nesrečah, ki je srečno umaknil se jim.“

„Vi, dragi gospod, menda ne boste, ker poznate naše navade, slabo sodili moje Hane, ker je obiskala me. Presunljiva žalost moje matere, moje čudovito življenje, ki sem uže razodel ga vam, gospod Patterson — vse to je v njej vzbudilo željo po meni. Ni prignala v ječo je radovednost, le mater bi bila rada otela in mene — nesrečnega hudobneža. Kedar le ljubezen do bližnjega kliče na pomoč, in kedarkoli je mogoče pomoči komu s čim, o nobenej priliki tega ne zamudi in ne odreče moje Hane srce. Ali ognjena ljubezen poštenih, milostnih ljudi ne otira krvavega potu sužnjim? — Ta je omladila ostarelo skorijo mojega srca in zopet v meni razvnela iskro gasnočega življenja.“

„Zavrgel sem svoj sklep, mati pa je skoro ozdravela. Dovolili so jej, da je smela k meni hoditi ves čas, dokler nisem ozdravel tudi jaz. Hane ni bilo več v mojo izbico, ali vendar le, nje obraz je bil zmerom pred menoj, tako globoko mi je ostala v srci. Neko sladko čutje se je naselilo v mojej duši. Mnogokrat sem govoril o njej z materjo. Ne znam, ali je v dušo posvetil mi blesk bodoče

nade, ali kaj: to pa je vendar le res, da je pa zdaj v srci bival mi pokoj in da je ojačil me.“

„Mati je povedala mi, da Pattersonova hči vsak dan povpraša, kakov sem; da upa, da prerodim se, zopet ojačim in da ne bodem branil se več milega dela. Začel sem tesariti, lotil sem se takega rokodelstva, ki zahteva največ naših močij. Hladil sem s tem delom samega sebe vselej, kedar sem tesal ogromne hlode vekovite, velikanske hraste. Ker pa je bilo le malo tesarjev, zato sem bil tudi na boljšem, nego so bili drugi jetniki. Gospod Patterson — kolikorkrat nas je obiskal, vselej je prišel do mene in pogovoril se je z menoj o vspešku in koristi človeške delavnosti. — o pokoji, ki z njim blagosti človeka pošteno življenje, — o blagosti, ki rodi jo krepost. Taki njegovi razgovori, dasi kratki, prodirali so mi globoko v dušo.“

„Ali vendar, tudi gospod Povnal ni zabil ničesar, zmerom je trudil se, da bi mi omikal čutje, v meni vzbudil Božjo čast. Ali meni do božje časti ni bilo prav nič. Hrepenel sem le po časnem, minljivem veselji, bodočnost mi ni na mari ni bila, — da, trmasto sem zanemarjal skrb, kaj bode še le, zato da nisem kalil svoje radosti, ki so topile se v njej moje zahteve. Božja služba nikoli ni bila na mari mi. Duhovnike sem sodil le, da koprne po slavi in vladi, da rede se ob praznovernem ljudstvu. Tajil pa nisem gospodu Povnalu ničesar, kar sem veroval o Bogu, o božjej službi in duhovstvu.“

„Ne tajim pa, dragi moj“, — opomni mi prijazno ta milostni božji služabnik, „ne tajim Vam: tudi slabih duhovnov, žalibože! tudi takovih je nekoliko med nami. Na sveti žive tudi takovi ljudje, ki radi oholóst pasejo v srci; ki ne poznajo, ki ne ljubijo Kristusove ljubezni;

morda je nekoliko tudi takih, ki črtijo, zasramujejo in karkoli — vsakega, kdor se upa in ustavlja njih sklepom in volji, njihovim nazorom in ukazom. Ali pa nimajo takih bitij tudi drugi stanovi, kaj? — Mar ni povsodi plevela med pšenico? — ali med raznimi krepostimi ne kali tudi hudobnost? — Mnogi zdravniki so res nepošteni, puhli, slabovestni, ki le gola sebičnost vabi jih k postelji, kder se zvija bolnik. Ali kako bi kak moder človek zato mogel zaničevati visoko vrednost zdravniške umeteljnosti?! — Na vsem sveti se tako godi tudi bogoslužnosti. Zakaj torej vsemu stanu očitate grehe in napake, ki so se njega nevredni služabniki oskrunili z njimi?! — Človeku je treba, da sam izkusi versko moč, in da spozna — vse zakone, vse ukaze, da zahtevajo le to, da bi rastla in množila se sploh blaginja, da bi ljudje posamezno otimali (reševali) se.“

„Ali kar se mi zdi“, — opomni nenadoma Fik-Allan. „predaleč sem zašel v usodo svojega življenja. Uže je noč precej sva zapoznila se, a popotni ljudje radi počivajo. Saj bode jutri zopet prilika, pa Vam dopovem ostale dogodke svojega življenja.“

„Srčno se veselim tega“, opomnim mu jaz. „Gotovo mi razodenete resnice, ki bodo na korist mi.“

Po takem prijetnem dnevu mi je bil počinek sladak. Res sem tako sladko spal, da je solnce izbudilo me še le. Ko stopim v sobo, vsa družina je uže bila zbrana. Sprejeli so me prijazno tako, kakor da bi bil uže njihov. — Po zajuterku skleneva gospodar in jaz, da odideva na izprehod k jezeru; obale so bile jako prijetne, zato so vsakega vabile in mikale. Ko sva bila sama, precej je

Fik-Allan začel pripovedovati: „Nisem pozabil svoje obljube, če Vam je ljubo, ugodim Vam takoj o tej priliki.“

Komu bi po godu ne bila taka ponudba?! —

„Povedal sem sinoči“, — začel je pripovedovati zopet, „da sem jako napačno sodil vero, da ni bila mi nič na mari. Gospod Povnal se je na vso moč trudil, da bi mi bil pregnal tiste predsodke in premenil mojo sodbo. Razgovarjal se je z menoj o veri, a ni bil čisto nič prenapet, s takimi razgovori me je hotel preveriti; jasnil mi je svete resnice, ali nobenkrat ne suho ali mrtvo, razodel mi je, kaka rešilna, blagostna moč veje v njih; mehčal mi je srce z umljivo, srčno besedo. Čitala sva sv. evangelije. Ne morem povedati Vam, kaj sem v naročji tega vodnika vse našel — v tej svetej knjigi. Še zdaj mi živo teli v spominu to, kako sta vso mojo dušo predrugačila obraza o izgubljenem sinu in usmiljenem Samaritanu. Ko sem premišljal razodete resnice, čutil sem, prav za prav izpoznal, da človeškemu srcu odpirajo bistre studence čiste blaginje. Često se mi je vnelo srce, ko sem poslušal tega božjega služabnika, navdušenega s svetim Duhom in sveto resnico. „Ali niso“, povprašal me je nekega dne, „mar niso jasni vsi zakoni, ki nam jih razodevlje sveto evangelje in naša vera? — Ai niso primerni potrebam človeške duše? — Pogosto se nam zdi, da te resnice ne uče nas nič novega, da le uže znane resnice in bodočo nado nam žive v srci. Ali vse te resnice so korenite, mogočne tako, da res blagosté človeka in tudi posvete; in prav ta moč jih obvaruje na veke. Zapomnite si to: človeka uzvišuje nad druge zemske stvari le čutje, ki mu srce vnemlje za bogočastje in nebo. Ta velika, mogočna resnica, da je Bog čista svetost, dobrota in ljubezen, — ali nij to temelj in duša človeškega društva? — A kder nij prave

vere, — kder medlí in ugasne, tam po blagostnem življenji vstane gorjé. Ta resnica je solnce, solnce pa greje in sije, — da zgine, naše srce bi oledenelo, naša znanost bi se promenila v gosto temo.“

„S takimi besedami je vneti duhovnik skoro nove misli vzbudil v meni in mojo dušo pridobil pravici in radosti. On mi je razvedril um, kedor pa zna zdravo misliti, ta se ne pogubí. Dajal mi je knjige — zabavne in izborno poučljive. Po delu so me knjige najbolj kratkočasile v samoti. To je moje bitje ponéžilo in obistrilo. Ali ne smem zamolčati ničesar; vzbujal pa me je tudi spomin na predrago Hano, ki sem zmerom nosil jo v srci.“

„V kratkem časi — pa sem promenil se do céla. Dovolili so bili materi, da je večkrat obiskala me. A mati mi je časi povedala kaj o hčeri g. Pattersona, videl pa sem jo vsako nedeljo o božjej službi, hodevala je k njej v našo kapelico v ječi. Govoril nijsem z njo nobenkrat, nij bilo moči, le nje pogled se je dostikrat vlovil z mojim okom: le ta je jačil me potlej ves teden. Pa njé pogledi so bili samo zvijača, — pažnja, kako se védem. G. Patterson je hotel zvedeti le-to “

„Tako so mi ginili dnevi v ječi. Delo se je tú zmerom vrstilo — delo koristno in zabavno, prepričeval sem se, kaj je pravica, ki so tajili jo in zaničevali blazni ali hudomušni hudobneži. Izpoznaval sem: čim bolj jasní dušo svetloba prave razumne krščanske omike, tem hitreje ginejo strasti v človeku. Tako se je godilo tudi meni. Poginile so v meni strasti, ki so me doslè trle. Vse, kar je bilo krasnega, dobrega in kar poštenega — vse mu je bilo povšeči in prijetno. Jasnejše sem izpoznal namen vsakoršnega življenja, učil sem se samega sebe ceniti tako, kakor je pošteno. Verno in rad sem zvrševal svoje dolž-

nosti, za tega delj pa sem tudi čutil, da duši odpira se vse drugače, nenadno življenje.“

„Uže je bilo minilo osemnajst mesecev, kar sem bil zaprt, ali nenadoma je neko naključije osvobodilo me. To je bilo septembra meseca. Noči so bile temne, zmrzovalo je strašno hudo. Neko noč ob dveh po polunoči me izbudé nekov nenavaden krič, — tak, da je razlegalo se po vsem poslopji. V tem veter cel oblak dima zanese skozi moje okno, da je polna bila izba ga. V ognji je bilo uže poslopje. Nisem veroval, da bi kedo spomnil se mene, ali da bi kedo začul moj klic na pomoč; vse je bilo zmočeno. Ali vendar, le nisem obupal. Vzamem v roko drog, ki sem ga rabil v delu, ojačim se in razbijem trdne duri. V tem začujem nek žalosten glas, kakor kakega starčka, ki so zabili ga. Dasi sem bil v gotovej nevarnosti, vender bi ne bil o nevarnosti lehko zanemaril tega človeka. Z vso svojo močjo butnem v duri, a ker niso bile močne tako, kakor moje, odprle so se. Zagledam v ječi starčka na postelji, vsled samega dima je bil uže polumrtev ubožec. Plamen je švigal mu skozi okno in svetil mu je na obledeli obraz. Jamem ga klicati, naj ide za menoj, ali molčal je. Zadenem ga na ramo, hitim na stopnjice, ki so užé gorele na jednej strani, in tečem doli. Jedva prisopišem k durim, veliko goreče brvno užé lomi se nad menoj, toliko da mi ni zagradilo pota. Vse je balo se: zgubljen je! Ali tem radostnejše so kričali, ko sem bil otel se z gorečega mostovža. Gospod Patterson me zagleda, ganljivo me ogovori: „Hinek, Vi ste denes velik dobrotnik, takih dobrot ne ostavlja Bog brezi posebnega plačila.“

„Grozovito se je širil ogenj; ni bilo vode nikder, vse je bilo sam led. Da bi ubranili ognju, da bi ne širil se naprej, sklenemo, da poderemo ječo mej ognjem in glav-

nim pročeljem. Jaz popadem sekiro in planem mej pomočnike, ne znam pa, kako je bilo to, po kratkem časi sem sam uredoval vse. Vsled naše gorečnosti se je posrečilo, da smo oteli veliko pročelje. Zdaj še le ves zmočen začutim in opazim, da imam desnico vso opaljeno.“

Ko je bilo nehalo goreti in ko je zopet bilo v redu vse, pokličejo me v veliko sobano, kder so bili zbrani jetniški gospodje, više mestno uradništvo in guverner Klinton. Ta čestiti domorodec se je ljubeznjivo obrnil v mé in spregovoril je: „Videl sem denes, kako ste se veli v našem ustavu. Dobrodeljstvo iz zgol ljubezni do bližnjega, prav kakor Vaša postrežba, ki ste nas razveselili z njo o tej žalostnej priliki, to oboje me se sili, naj Vas osrečim. Po denašnjem dnevu bodite svobodni! “ — Vsi navzočni so mi voščili srečo, vladarja pa so hvalili. G. Pattersom mi je srčno stisnil roko, rekel je: „Hodite k materi! Čaka vas doma“.

„Nečem, da bi Vam popisal sladko čutje, ki je grudilo mi srce, niti — kako je bila radostna moja poštena mati, ko je zopet svobodnega pritisnila me na svoje prsi. Uže je znala vse. Hana je bila pri njej. Nekova notranja ganljivost se je svetila jej na angeljskem obličji. Ko mati opazi, da imam roko opaljeno, odide po lek, da ž njim ozdravi mi bolno roko. Ko se Hana ozré v ožgano roko, povesi glavo. Začutil sem, da je vroča solza iz njenega očesa mi kanila na roko. O ta čudodejna moč, ki ima jo to krepostno prijateljstvo! — Kdo bi popisal tvojo dobrodejnost?! — Najini duši sta se slišali, njé srce in moje srce ste to trenotje raztrpili se v tisto srce. Človek nima takega jezika, da bi to čutije mogel razodeti z njim.“

„Usmiljena Hana!“ vskliknem jaz, „kako sem srečen da vidim te, — da smem govoriti s teboj.“

Hana pa vskloni glavo in ganljivo spregovori: „Ah, kako moreš trpeti!“ —

„Ne!“ — odgovorim jaz. „Saj sem pri tebi. Ne znam, kaj je to — trpljenje. Saj mi ti lajšaš bolesti, res si ti moj angelj!“

„Nečem Vas dolgočasiti z malenkostimi. Ta čas, ko sem bil v ječi, prislužil sem si precej novcev, ki so mi jih dali o tej priliki. Vzela sva mati in jaz v najem neko hišo v Grenviškej ulici — in odredil sem si veliko tesalnico. Imel sem mnogo delavcev, ker delo mi je dajalo obil dobiček. Ker sem živel tako, kakor živi pošten moški, skoro so me poznali po mesti. Mati je bila posebno izkušena gospodinja, zato je vladala moje stroške. Gospod Patterson me je pogosto obiskal, rad je videl me poleg sebe. Hana me ni zaničevala. Jaz sem bil svoboden, — sreča ni bila daleč od mene.“

„Ali prav ta čas je v Novem Yorku bila vstala zlatenica, vse mesto je obiskala sè svojo grozo. Kedor le je mogel, vsak je pobegnil iz nesrečnega mesta. Vse pustotno in prazno je bilo povsodi. Bolj in bolj so se vsak dan množile žrtve te grozne bolezni. Kamor je zalezla se, v vsakej hiši je vse pomorila precej. Sinovi so zapuščali očete, možje svoje žene, matere so ostavljale svoje dojenčke! — Kaj je bila ljubezen do ljubih roditeljev in predragih otrok, do srčnih bratov, do milih sester, do vernih prijateljev in do koristne gospodske?! — Le nekoliko navdušenih zdravnikov in čestitih, neopašljivih duhovnov je bilo še, da niso bali se lastne nevarnosti, — le-ti so stregli in pomagali bolnikom.“

„Gospod Patterson in Hana sta obolela precej iz početka. Razbežalo je vse služabništvo. Moja mati in jaz sva otišla k bolnikoma in nisva hotela zapustiti jih Jaz

sem bedel pri gosp. Pattersonu, mati pa je stregla njegovej hčeri. Ljubezen in hvaležnost je jačila mater in mene, da nisva opešala. Umrl je tudi dr. Brovn. To je razmnožilo bolezen njegovemu prijatelju. V kratkem časi so strašljiva znamenja prikazala se mu na životu. Po noči je ožoltel, kakor vosek, oči so mu oslabele. Neznanski je bil žejen. Vse telesne moči so mu odnehale, gotova smrt je bila uže blizu. Gospod Patterson je bil pošten kristjan, mirno je čakal svoje usode. „Dragi moj sin“, — oglasil se je naposled, „prazna je tvoja nada, zaman si v nevarnosti sam, ne otmeš me. Pobegni iz mesta, ki je gospod Bog obiskal ga s šibo svoje jeze. Moje Hane uže ni več na sveti. Mene nič druzega več ne veže na-nj, nego prijateljstvo in ljubezen do tebe!“ —

„Saj živi Vaša hči“, — potolažim ga jaz, „moja mati so pri njej in strežejo jej.“

„Dosti mi je to“, — opomni dobri oča in poslednja iskra radosti mu zablesti v gasnočem oku. „To je velika žrtva! Ali zgodi se, tvoja volja! Oče, zgodi se! Ljubi moj Hinek, sin moj, tebi bodi izročena moja predraga hči. Nje varuh bodi ti!“ —

„Rad bi bil ogrel mu roci s svojima rokama. Poprosim ga, naj nikar ne obupa. V tem mu krč stresne ude — in plemenita duša je iz njegovega telesa vzletela po svoj dar!“ —

„Jaz nisem znal, kaj delam, tako je srce bolelo me. Nisem mogel zapustiti dragega trupla svojega največega dobrotnika. Tudi nisem pustil, da bi to ljubo truplo z drugimi mrliči vred peljali v splošno jamo. Tega dragega mrtveca — pravičnega, dobrodejnega in pobožnega, tega moža, ki je bil otel mi življenje, pridobil zopet čast in poštenost, položim ga v rakvo, pokropim s celim potokom

vročih solz in odpeljem na vzhodno Novojorško pokopališče, kder sem ga spustil v poslednje bivališče na tem sveti. Zapomnil sem dobro njegov grob, dal sem pozneje temu svojemu dragemu očetu na grob postaviti spominek, okrog njega pa sem zasadil drevje in zasejal raznih cvetek.“

„Prosim, dovoljujte, da dokončam ta žalostni dogodek. Kaj in kako se je godilo po tej groznej nesreči, to lekho uganete sami. Hana dolgo časa ni zvedela ničesar o tej grozni zgubi, z božjo in materino pomočjo je ozdravela zopet. Pogovorili smo se, da nič več ne zapustimo se. Predno je minolo leto, vresničila se je obljuba svetega, vernega prijateljstva pred božjim oltarjem: čestiti duhovnik, meni tako dobrotljivi oča Povnal, ta naju je poročil in poblagoslovil na srečo v zakonu.“

„V mesti nam je bilo žalostno in puščobno, za tega del sem kupil ta dvorec, kder zdaj blagostno živimo v zdravem podnebji, kder se nam ni treba bati te nesrečne bolezni. Ali vender le, kedar se je spomniva žena in jaz, vselej naju groza prošine zaradi otrok.“ —

Srčno sem se zahvalil Fik-Allanu, zato ker mi je tako rad odkril dogodke svojega življenja. Pa mu tudi nisem zamolčal svoje radosti, da je po tolikih žalostnih nezgodah našel pokoj in srečo. Naposled ga povprašam: „Ali se spomnite kedaj svoje domovine — Irske?“ —

„O, kdo bi mogel zabiti na svojo domovino, na to drago zibel? — Tudi jaz se često spominjam je. Ali čudno je to, ker se mi o tem spominu solze ne vlijo iz oči vselej, kedar pomislim na krivičnosti Angleške nestrpnosti, ki je znamenitemu delu tega poštenega naroda vzela pravice. Kedar se spominjam te krivice, ne želi mi srce, da bi se vrnil v domovino v Evropi. Tukaj, na tem tujem sveti sem našel domovino, kder mi cveté pokoj in blaginja

v zavetji pravičnih zakonov: te domovine, upam, ne zapustim nikoli.“

Tako sva se razgovarjala, ko sva hodila po lepih obalah ob jezeru, dokler naju solnce, visoko na nebi, ni spomnilo, da je čas, da vrneva se domov.

Sotir.

Povest iz časov grške ustaje.

Prevel

H. Majar.

Sotir.*)

Povest iz grške ustaje, prevel H. Majar.

Bil je tretji dan po velikinoči leta 1812. Velikanoč je pri Grkih največi in najveselejši praznik. Ta dan se je oni tihi in samotni klanec, kjer nisi nikoli drugega slišal razen šumljanja kastalskega studenca in orlovih krikov, ki se je vzdigal nad delfovskimi razvalinami, ta klanec, pravim, odmeval je danes petja in veselih igrâ prebivavcev kasterskih in hrižkih, ki so se semkaj sešli zabavljat se in veselit. Dasiravno jih je še hudo bila šiba nevernikov, so se vender danes ponašali in sokolili, ker so izvedeli veselo novico. Katerikoli Grk je pozdravil: „Hristos je ustal“, ter mu drugi odzdravil: „Zares je ustal“, vsakemu so zalesketale oči, kakor bi bil prvi rekel: „Tudi sloboda naša bo ustala“, in drugi mu odgovoril: „Zares bo ustala“. Prebivalci si res niso mogli izbrati lepšega in taki svečanosti primernejšega kraja. Vsaki košček zemlje je bil posvečen sè spominom slavne davnosti. Tu so nekdaj sijale Delfe, prostor od cerkve Panagije do studenca je bil središče starih Delf. Cerkev, obdana z orijaškimi oljkami, katerih hladu se je naužival morebiti tudi davna Pitija, stoji na ravni visoki zidini, ostanku starega gimnazija. Od tod imaš prelep

*) Sotir, novogrška beseda, pomeni rešitelj.

razgled po okolici. Pred seboj vidiš duplino v hribu Kirisu, ki ob enem s Parnasom zapira delfovsko dolino. To je ona votlina, v kateri je bival, kakor so pravili stari, nestvor Lamija, in katero je pozneje pobil Evribat. V klancu Pleista so taiste skale, ki so se valile na Kserksovo armado, ter Brenovim drhalim ubranile, da niso porazsuli svetih Delf. Vendar pa Apolon ni zmeraj branil svetih hramov. Tako je Neron odpeljal 500 kipov, Fočani pa za 10.000 talentov zlata in srebra. Ako se spustiš dolu, brž si pri kastalskem studencu, pod globoko votlino, ki jo sestavljajo sloveče pečine Naupleja in Hijampeja, od katerih ima Parnas tudi ime*). Še zdaj se izliva, kakor nekdaj, bistra vodica, skozi široko kotlino; nekdaj je prala in krepila trudne ude potnikom, hitečim v svete Delfe. Po stopnicah, v kamen vrezanih pa do studenca vodečih, zbirajo se koze, ki vsako travico sproti popasejo. Korenine zimzelena so ogulile slike v skalo vrezane, in zadnja platana, unuka onih, ki jih je bil zasadil Agamemnon, se že k smrti nagiba. Ako potnik tudi ne najde več pokline, nad katero je Pitija na tronogu sedé besedila preroške reči, ako tudi se kasotijski studenec imenuje zdaj svetonikolajski, ter jama velike duhovnice Apolonove postala cerkev sv. Janeza; ako tudi so razrušene kernajske ograde, portikus, v katerem so bile slike Polignetove, stadij pod visokimi faederskimi skalami in ž njim mnogi divni templi: nad temi razvalinami vendar dije duh, živo življenje, nesmrtni duh. Še zdaj, kakor takrat, cvete cvetje in po zraku razširja svoj milovonj; še se vije iz poklin rožica, ter šušti nad grobovi sveti lovor.

Kasterski in hrižki prebivalci, ako izjameš nekoliko delavcev, ki so bogatemu Turčinu žagali in obdelavali

*) Biceps Parnassus, dvoglavi, dvovrhi Parnas.

hlodove, prav ti so se danes najmanj brigali za žalostne spomine preteklih časov. Krdeloma hodili so semtertja, tudi dojenčki v zibelkah, za veje privezanih, so bili tu pri slavnosti. Vsaka družina imela je svojo mizo, z jablanovim in mirtnim listjem pokrito. To listje je služilo namestu namiznika; na ražnju se je peklo ovenčano jagnje, na mizi je ležal kup odrezkov hrušnih in jabolčnih. Čut lepote, ki je krasil njih pradede, kazal se je tudi pri unukih. Tu na deski je stala čaša s cvetjem, tam je visela kita rožic (venci), na drugi strani pa so se otroci posipali z zelenjem. Vsi navzočni so bili oblečeni kolikor mogoče lepo. Oprava mnogih žen in deklet bila je svilena, prsnjaki možkih pa lepo izvezeni. Kdor si videl, kako veselo pozdravljajo ti ljudje vsakega memogredočega, kako ga k sebi vabijo, ponujaje mu pisano čutaro, polno zlate vinske kaplje, ne bi mislil, da si med sužnji, katere njih gospodarji mučijo do krvi. Posebno veselo so pozdravljali mladeniča, lepe postave, ki je mogel imeti okolu 20 let, pa mladega dekleta taiste starosti, ki sta bila prištevati, sodeč po obleki, stanovom bogatejših Grkov. Ta dva sta bila prišla bolj da gledata slavnost, kakor da jo uživata. Ta dva mladiča sta bila klasične oblike, in bilo jima je odločeno, da jo blagoslov božji zveže v zakon.

Kirila je bila edinka sosednega grajščaka; mati je še živela, pa je bolehala in starela. Sotir Anagnost je bil mlaji izmed dveh sinovcev, grajščaku prav mil in drag; brat njegov, kakor so pravili, je bival v Smirni. Ko vidi oče, da mu je umreti, odloči, da črez leto dni žalovanja bo ženitovanje. Oče je menil, da bo hčerka s tem zadovoljna, sinovec pa tudi. Zbrani tu narod je obadva pozdravljal prav ljubeznjivo. Ko se je svečanost najlepše vršila, prijaha četa konjikov, jezdečih okolu nosil, ki so

jih nosile mule. Četa se ustavi. Star imeniten Turek stopi s konja, zagrnjena gospica pa z nosil, ter odideta, spremljana od sužnjev in sužnic, na bližnji grič, s katerega je bilo videti vse rajajoče ljudstvo, ter sedeta na razvite preproge. Neki mladi človek, jezdeč krasno osedlanega konja, bil se je malo prej oddaljil od čete. Hitel je k delavcem, ki so kamen rezali. Sicer je bil lepega telesa in brdkega obraza, le kader se je prepustil svoji srditi naravi, je bil groznega in divjega pogleda. Še le takrat ga opazijo delavci, ko je bil konje vstavil prav tik njih. Ravno kar je poslednji dobil požirek vina iz čutare, ki jim ga je dala dobra roka, pa sedeli so po kamenju počivaje od trdega dela.

„Delajte, psi!“ zagrmi nad njimi mladi Turčin. Strahu skočijo vsi na noge, in brž imajo vsi polne roke dela. Le eden, morda šaljivec, ali pa da je iz čutare večkrat potegnil, veselo odvrne:

„Delajte, psi! Dobro, gospod! Pa recite enkrat tudi: Jejte psi!“

„Delajte pa lakotujte!“ zakriči mladi Turek tako ostro in grozno, da je kar v srce zazeblo mladega Grka in njegovo tovaršico. Mirno obrne turški mladič konja, ter krene k onemu na grič.

„To je bil Medmed, sin Kjamil begov“, reče Sotir svoji prijateljici. Stari, Kjamil beg je prav rad imel tvojega očeta. Mislim, da bi bilo lepo, ko bi starega pozdravila.“

„Res, prav dobro bi bilo“, odvrne Kirila, „toda jaz se ga zelo bojim.“

„Čemu? Kjamil beg je dobra duša. Ves drugačen je, kakor pa njegov sin. Čudno, da ima tako mehak oče tako trdega sina.“

Ta trenutek stopi suženj k delavcem.

„Imejte malo praznika!“ Reče, pa jim vrže nekaj denarja na kamen. „Gospodar vam to pošilja, da si utegnete grlo namočiti pa želodec napolniti.“

„Ali ti nisem rekel? Stari Kjamil je dober človek“, reče Sotir. „Le pojdiva k njemu, le.“

Med tem ko so se delavci veselili nepričakovane milosti iz roke starega premožnega Turka, odideta mladeniča na grič.

„Vidiš ga, Sotirja Anagnostovega pa male Kirile!“ klikne starec, mož bele brade pa očakovskega obraza, moleč prihajočima velo roko, da jo poljubita. „Nisem te že videl“, nadaljuje starina, „Kirilica, odkar je tvoj oče od mene kupil tisti kos sveta, kjer stoji stara utrdba. Takrat si bila še majhna — starec drži roko komolec visoko od tal — „vidiš, takrat sem te uzel v naročje, pa si jela jokati. Takrat so bili še mirni časi. Pa. božja milost bo tudi zdaj obrnila na bolje. Zdaj si lepa, pa velika si uzrasla. Bog ti daj, da bi bila zmeraj v cvetju sreče.“

Sotir se je približal med tem Mehmedu, da bi tudi njemu poljubil roko. Toda mladi Turčin ga zaničljivo odžene.

„Pojdi, pojdi, Kirilica! Sedi k moji hčeri! Pojdi, ne boj se. Jaz želim tako. — Sita, pogovarjaj se ž njo. Ti si dober otrok, Sita, Kirilica tudi. Kirilica je imela dobrega očeta, dober človek je bil, ž njim sem živel kakor z najboljim prijateljem.“

Molče in zasramljivo nategne mladi Mehmed usta na smeh, ko je starec rekel, da je bil prijatelj Kirilinemu očetu. Kirila se spusti k mladi Turkinji, ki je bila vsa zagrnjena z zagrinjali, le dva temna očesa je bilo videti. Deklini ste se na tihem pogovarjale.

„Ti bi me bil moral že zdavnej obiskati, Sotir“, pridene Kjamil očetovski. „Tvojega strica sem prav rad imel, spoštoval sem ga. Nisva mislila, kader sva bila skupaj, da naju loči vera. A čemu tudi? Alah kerim! Kaj ne pravi sveti koran sam: Resnično, Isa je sin Mirjamin, poslanec božji, on je beseda božja, ki se je včlovečila, je duh božji, verujte vanj.“

„Dopustite, oče!“ seže mu Mehmed v besedo. „A dalje pravi koran tudi: Pa ne govorite, da so trije bogovi. Varujte se tacega govorjenja, bolje bo za vas.“

„Tako je!“ reče starec kimnivši. „Naš pot je ravan, on je pravi. Alah akbar! Pa tudi drugi potje, od Boga pokazani, vodijo h koncu. Ne govorí li knjiga po preroku, čigar spomin bodi blagoslovljen, prinesena iz nebes: Vsakemu narodu smo dali eno vero, en odprti pot. Ko bi Bog hotel, neredil bi bil iz vas vseh en narod. Razločil pa vas je z različnimi verami, da uvidite njegove postave. Hodi toraj vsaki po svojem potu, pa delajte dobra dela, drugi več ko drugi. Vsi se boste enkrat k Bogu vrnili, in takrat vam bo sam razjasnil, v čemur se niso mogla zediniti vaša mnenja. — A povej mi, Sotir, kje je tvoj rojak, Francid, ali brat, ali kaj je že, ki ga je stric s tabo vred odgajal, ki je starejši od tebe, tam nekje mora biti v Mali Aziji.“

„Kirie*), tega res ne vem. Ne vem, kje je zdaj“, odgovori mladenič nedolžno. „Ni mu bilo po volji tiho življenje na kmetih, pa se je spustil na morje, ter vodil ladijo nekega hiderskega trgovca, ki je po njem pošiljal grozdje in vino iz Santorina v Smirno. Od takrat nismo nič več slišali o njem.“

„Pa sem jaz!“ pade v besedo Mehmed mračnega po-

*) Gospod!

gleda in osornega glasu. „Ne vozi več ne vina ne grozdja, zdaj vozi sablje in puške. Špecijanski lopovi so napravili ladje; dve teh razbojskih ladij križate pred Galaksido, eno teh ladij vodi — tvoj brat — pošteni človek.“

„V resnici, gospod! to je prva novica, ki jo slišim o njem“, odvrne mirno in odkritosrčno Sotir.

„Mogoče, ako tudi ni neverjetno“, reče porogljivo Mehmed. „Med tem je to vse eno. V kratkem pride Kapudan paša pred Hidro, pa bo na daleč in široko očistil naše morje. Hrabri Omer Brijon je že na potu; ta bo izdajavcem, čakajočim na znamenje upora in ustaje, ta jim bo posekal glave, ter jih nabodel na kole.“

„Ne verjamem, sinko moj“, reče Kjamil, „da bi bila naša raja tako hudobna, kakor ti misliš, in da bi kaj hudega snovala. Čemu bi? Kaj jim je zdaj huje, kakor jim je bilo? Kaj ne bero v miru v svojih nogradih? Kaj ne spravljajo v največi varnosti svojih oljk? Neverjamem novicam o ustaji, ki jo delajo le klefti*); le ti ljudje nemajo druzega opravka, potepaje se po gorah in obrežjih zapeljujejo nevedne k uporu. Kaj bodo ti?“

„O teh lopovih se ne govori!“ — klikne Mehmed. „Dosti je, trideset ali štirideset glav nabiti na tripoliška vrata, pa bo ugnan — sam Alah se ga varuj — ta boječi ljud, narod strahopetnikov.“ — „Slišiš ti?“ nadaljuje Mehmed, obrnivši se k Sotirju. ali znaš tisto pesem, ki se začenja: „Theute paides ton Hellenon**). ali kako že?“

„Znam“, odvrne mladenič. nekoliko zmešan, „slišal sem jo peti, pel je pa nisem.“

---

*) Kleptes, grška beseda. pomeni: tat; v prenesenem pomenu: hajduk; v novogrščini: četovodja.

**) Tak je začetek pesmi, ki so jo prepevali boritelji za slobodo; pomeni: sinovi helenski, podoben francoski: allons enfants de la patrie. Ni še dolgo, kar se je razlegala še po kretskih hribih.

„Ko sem bil včeraj v Solunu“, pravi mladi Turčin, „sedelo je leno ljudstvo, praznik so imeli, ka-li? kar v trumah pred vrati. Eden zatuli to svinjsko pesem, drugi se zadero za njim, potem so pa še plesali, kakor imajo nesramno navado. Tisti, ki je začel peti, me je pogledal tako nesramno, da sem kar s konjem nanj zajahal, a kača, videvši mojo nakano, jo buhne kakor zajec čez plot.“

„I, kaj pa je hudega v tem, če ljudje pojo?“ pobara smeje stari Kjamil beg.

„To je, gospod, da ti ljudje izrekajo pojoči ono, kar jih je strah naravnost povedati! Vsaka beseda v njihovih pesmih priča njih črno dušo in njih hudobne namene, posebno pa zdaj! Zdaj so v teh pesmih prevzetnejše besede. Le poslušaj, moj gospod! kaj je bilo včeraj. Tvoja milost je pomilostila starega Pajsija, ki je tako nemarno in zanikerno varoval mlade kamele, da ste dve naenkrat zdrsnile v prepad. Jaz sem ga bil obsodil na sto palic, ter mu dal odrezati desno uho. Meniš li, da ga je to kaj opametilo? Kaj še! Včeraj ti jezdim memo njega, on pa toliko da se malo uzdigne, ter me majhno pozdravi, no, potem mi pa zakroka tisto pesem zaničljivko.“

„Kazen je bila preostra. Psovke pa? no, ali si jih dobro slišal in prav razumel?“ popraša starec.

„Misliš, da ne poznam kačjega žvižganja?“ odvrne Mehmed, poln najhujše mržnje, „in da nisem opazil hudovoljnosti na obrazu pastirjevem? Čakaj, kako se neki glasi tista sramivka? Aha, že vem.“

„Se gnorizo, se gnorizo,
Di auto se talanizo,
Kai se klaio, distihe!“ *)

*) Poznam te, poznam, Zato te preklinjam, Ter te objokujem, nesrečni!

„Odpusti gospod!“ reče ponižno Sotir. „To je kitica iz veče pesmi, prav nedolžne, ktero je starec morda slučajno slišal, pa si jo zapomnil, ter spet slučajno si zapel; to ni nič tacega.“

Aha, slučajno, kakor na primer škorpijon svoje želo slučajno zabode v peto, ki ni za vredno spoznala, da bi ga bila prej pogazila. Pri Alahu! Ti neverniki so kar oslepeli in zblazneli, da ne vidijo in ne vedo, kam jih ženo hudobna njih dela. Po noči se zbirajo, po noči se pogovarjajo kakor razbojniki in tatovi. Pa naj se po dnevu pokažejo, če so ljudje, bodo že videli našega duha, kako jim bo pamet osolil.“

„Ne da se tajiti“, zmerno izpregovori Kjamil, „da so izdajavci, ki mir kale in ljudi podpihujejo, toda Alah in njegov prorok bosta uničila vse. Najhuje bo to, da nam bodo v deželo poslali nekaj tisoč ropnih Arbanasov. Te je težko držati v redu, ki so, kakor bi se bili izlegli v peklu. Tudi v Solunu pričakujejo vojske. Ako bi tebe uznemirjali, Sotir, pa se k meni zateci. Jaz te bom branil. Ako pridejo Arbanasi v Solun, bo bolje, da pošlješ Kirilo k meni, naj bo pri moji hčeri Sitici, dokler mine ustaja, ter se napravi mir in red.“

„Gospod!“ vsklikne mladenič ganjen. „Toliko milosti....“

„Morem li manj storiti za sinovca, za starino in prijatelja mi Anagnosta in dobro Kirilico?“ dene smehljaje Kjamil-beg.

Videti je bilo, da Mehmedu to ni bilo prav, kar je oča rekel, a preveč ga je spoštoval, da bi se bil usodil nasprotovati mu. Ko je bil Kjamil omenil Kirile, pogleda mladi Turčin dekleta, kterega doslej še opazil ni bil. Le enkrat jo je pogledal, pa nič več; na to pa de:

„Ako že rajo zaščituješ, je res potrebno, da jih pri sebi tudi nastaniš. Mislili bodo ljudje, da pri tebi služijo. Slišal sem, da so se Omerjevi Arbanci grdo obnašali do žensk na rumiljski meji.“

„Dobro, pa jim bom dal še stanovanje“, odvrne Kjamil. „Ne govori li prerok: „Bodite usmiljeni in blagi do slabih“. In po takem se ne boj, Sotir. Ako bo vrelo in kipelo po okolici, sestro le k meni pošlji. Pri mojih očeh! nič hudega ji ne bo. Preseli se, prej ko moči, ako češ, kar jutri, v staro utrdbo. Močna je, ne da se hitro vzeti, pa videti jo je iz moje hiše. Ko bi se primerilo, da bi kdo silil notri, obesi rdečo zastavo, pa mahoma ti bom pritekel na pomoč.“

„Kirie, ti si milostiv!“ vsklikne Sotir, hvaležno poljubljajoč starcu roko. „Bodi zagotovljen, da te milosti nikdar ne pozabim, pa vse bom storil, da je bom vreden. Precej jutri pojdem v staro utrdbo, in ako bo treba, poslal bom Kirilo pod tvojo obrambo“.

Tako so se pogovarjali še nekoliko časa. Kjamil je veliko in prisrčno govoril z mladeničema. Tudi Mehmed se je prijaznejše držal, ali vsaj hotel se je. Kirila pa se je prav zelo prikupila mladi Turkinji, tako da je ni hotela roke izpustiti. Ko je jel večerni vetrič pihljati skozi lovorovo listje, in ljudje se pojoči vračati domov, je mignil tudi Kjamil, naj pripeljejo konje, ter se odpravljal proti domu, Kirilo in Sotirja prijazno poslovivši.

„Ne pošiljaj me Kjamilu“, reče dekle. „Ne pošiljaj me, pa naj bo, kar če. Stari je dober, usmiljen, ali sin njegov, ta je hudoba, njega se bojim. Nisi videl, kako grdo me je pogledal izpod čela pa tako zaničljivo, da me je bilo strah. Ne, jaz nečem tjakaj, naj imam Sito še tako rada. Dober je pa svet, da se preselimo v utrdbo.

Utrdba je trdna, v njej se moremo braniti. Ti se smejaš Sotir, ker sem rekla, da se moremo braniti; ne poznaš me še, tudi jaz sem srčna in hrabra. Ako se morejo Turka braniti Sulijoti in Majnoti, pokaj bi se mi ne? Ako so Sulijotke pómagale svojim možem v boju, pokaj ne bi se bojevala tudi jaz? Ti se smejaš, bratec? Smeje me boš še ujezil. Pa res ni lepo, da ne misliš, kakor Prancid: ta je zmeraj govoril o oslobojenju domovine pa o boljši prihodnosti“.

„Prav govoriš, Kirilica“ dé mladenič z glavo majaje. „A meni se zdi vsa ta prihodnost kakor sanje.“

„Skoro bi se razsrdila, ker tako govoriš“, hiti odgovarjati dekle. Oče je prav tako mislil, kakor ti, zato te je tudi raje imel ko Prancida. No, ti si mi lep Sotir, prav lep. Na mečevišču si prvi junak, čemu to? ako nečeš meča sukati! Prancid polovico ni tako junak, kakor si ti, a kader je začel praviti o slobodi domovine, pa od onih tri sto, ki so se pod nekim Leonidom, tam pri Trmopilah, ali tam nekje, do zadnje kaplje bojevali proti Turkom, verjemi mi, takrat mi je bil Prancid zmeraj mil in drag.“

„Veliko govoriš o Prancidu“, pripomni Sotir.

„Kako bi ne? Skupaj smo rasli, zmeraj mi je bil dober. — Ali še veš, kako sem ubila ono lepo posodo, ki jo je oče v grobu našel, ki jo je tako varoval in zaklepal, ter namenjen bil, da jo bo prodal za velik denar angleškemu lordu ali pa ruskemu grofu? Vsi smo bili v strahu. Jaz sem se jokala, ti tudi, vedoči, da kazen ne odide, le Prancid se ni jokal. Kar šel je k očetu, rekel, da je on posodo ubil, in ko je bil dobro namlaten, je junaški prišel k nama, pa povedal, kaj je naredil. Otroci smo bili takrat, a tega Prancidu nikdar ne pozabim“.

„Res je“, odvrne Sotir. „Prancid je bil zmeraj nekam divje oporne naravi, prepeval je kleftinke; zato ga tvoj oče ni tako rad imel, kakor naju dveh; srca je bil pa vendar dobrega in milega. Tudi jaz se dobro spominjam onega dne, pa sam ne vem, kako je to, da jaz nisem kaj tacega storil. Premišljeval sem, kako bi očeta preprosil“.

Tako razgovarjaje se, prispeta mladeniča domov. Ne daleč od stanovanja se je vzdigala ona stara utrdba, o kateri je bil govoril Kjamil. Kirilini materi, ki je bolehala, povesta Turkov nasvet; po všeči ji je bil, ker se je že dalj časa bala turške vojske. Že drugi dan se lotijo dela, in še preden se zmrači, so bile vse priproste potrebščine v novem stanovališču. Stara utrdba, bizantska zidina treh nastropij, je stala na dosti pustem griču; le podnožje mu je bilo semtertja obraščeno z mirtami, modrih jagod polnimi. Oko ti je šlo skozi doline do hrisejskega zaliva, ki je od daleč blisikal kakor pozlačen ščit. Z utrdbe si videl kopo belih hiš, obraščenih sè šumicami; to je bil Kjamil begov dvorec, pičlo uro oddaljen. V utrdbo priti si mogel le skozi ozka vratca, za njimi so bile pa še železne mrežine, ki so se dale spuščati. Okenca so bila nepravilno nameščena, in na obeh straneh so bile mazgale.*)

Take streline so bile na obeh straneh uhoda. Kdor bi bil utrdbo napal s topovi, ne mogel bi ji bil veliko škoditi, a kdor bi se bil po lestvah spenjal gori, hoteč tako jo vzeti, onega bi se bila zlahkoma ubranila posadčica. Kjamilov svet je bil na vsaki način dober. Kakor je bilo malo prostora v utrdbi, se je vendar dalo v nji stanovati. Zid v sobi je bil izložen z majhinimi opekami, podobnimi koščeki marmorja. Nečesa pa je manjkalo v

*) Luknje za puške, streline.

utrdbi. Studenca ni bilo, ne kapnice, ne druge vode. Bister vrelec je bil od tod oddaljen kakih dve sto korakov. —

Bilo je zvečer drugega dne. Zdavnaj že se je bilo zmračilo. Sotir pa Kirila sta bila v prvem nastropju, bolna mati je ležala v drugem, ono malo družine pa, kar je je bilo, pospravilo in počivalo je v prizemlju Kirila je ravno hotela iti k materi, da bi pri materi bedela kar prileti kamenček v okno, in slišati je tiho psikanje zunaj utrdbe.

„Res, gotovo, Prancid je!“ vsklikne Kirila, veselo poskočivši. „Tako se je on zmeraj oglašal, kader je pozno po noči domov prišel, boječ se, da bi očeta ne vzbudil.“

Kakor strela šine dekle vún. V trenutku se vrne z mladim človekom, sicer ne lepim, pač pa, kakor je bilo videti, prav bojoljubnim mladeničem. Telesa je bil močnega in trpežnega. Na glavi je imel grško rdečko z dolgo modro kito, obraza ogorelega od solnca, začrnelega od vetra in neugodnega vremena. Baršunasta haljica kakor tudi fustanela mu ni bila nalegla po životu, bolj je visela ž njega. Kriva turška sablja spuščala se je na debeli vrvci iz rdeče svile črez močni hrbet in razgaljene prsi po bedrih.

„Živio Sotir!“ klikne prihajajoči z močnim in donečim glasom. „Živio Sotir!“

„Dobro došel!“ odvrne Sotir. „Včeraj in danes smo se pogovarjali o tebi, vendar se te nismo nadejali. Mehmed, sin Kjamilov, je nekaj govoril, da vodiš ladijo, in da se voziš okolu Galakside.“

„Po takem je res nekaj slišal o meni“, klikne Prancid divje vesel. „No, mladi gospod bo še kaj več slišal, ter se bo morda tudi spoznal z menoj. Res je, dragi moji,

lepa ladjica je, ki jo vodim; najhitrejša plavalka izmed vseh dvajset, katere upravlja vredni Jakumakis Tombazis, in katere so na jarbole dvignile znamenje s križem“.

„Kaj? Vojska toraj!“ klikne prestrašeni Sotir.

„Začela se je že!“ preseka mu Prancid besedo. „Špecija se je razglasila slobodno, v kratkem se bota Hidra in Psara. Zdaj pripravljajo ladje užigalke, da ž njimi požgo in razdenejo turško brodovje, ki bo kmalu semkaj prispelo. Jaz sam sem pred včerajšnjim po noči v galaksidskem zalivu turško ladijo, polno vojne priprave, zažgal, drugo pa dvignil v zrak“.

„Ha, lepo si se obnesel, Prancid!“ dejala je Kirila skakaje, Sotir pa je umolknil ter se zamislil.

„Kaj ne da?“ poprašuje mornar smeje. „Ha, ko bi bila ti videla, kako so ošabni Turki skakali v morje, ko so v mesečini opazili, da se jim je moja ladjica približala na streljaj, pa dvignivši znamenje križa, s topovi streljala po njih ladji. Ne mine polu ure, pa jim je ladja gorela od jarbola pa dolu do morja, druga ladja pa jim je z groznim prasketom šinila v zrak.“

„To je lepo, to je lepo!“ klicala je Kirila. — „Vidiš ga, Prancida, to ti je junak, zdaj se ti bo izpolnila želja, da bodeš kleft. Zdaj si kleft na morju“.

„Res je, draga dušica“, nadaljuje mornar. „Veš li še, kako si me zmeraj z grozo poslušala, ko sem pel pesem o 40 razbojnikih?“

„Pa kako dobro! Nisem pozabila ne besed, ne napeva, pesem je strašno lepa. — „Štirideset“, kaj ne, „40 hajdukov je sedelo na Olimpu, 40 hladnih noči, obleka jim je sprhnela na životu, polna črne krvi. O noč, o mesec!“ — Jel' da je tako? vidiš, da nisem ničesar pozabila?“

„Prav tako, vse prav. Verjemi mi, dušica, da tudi jaz marsičesa nisem pozabil, kar se tebe tiče“, dene Prancid. A zdaj ničesa o tem. Vedite toraj, čemu sem prišel. Dne 20. tega meseca dvignili so se v Majni. Posekali so Turke gredoče v Tripolico, ter so ujeli ago iz Lale. Dne 22. udarili so Mavromihalis, Kolokotronis, Nikitas, Anagnostaras od vseh strani na Kalamato. Turki so se podali. Odpeljali so jih v Majno, toda največ jih je „pojel mesec“.

„Kaj so jih po noči poklali?“ prestrašen popraša Sotir.

„Največ po noči“, odvrne Prancid. „Velik strah na daleč okolu se je polastil naših krvavih rabljev. Več ko 2000 Turkov, ljudi za orožje, v čvrstih utrdbah, imajočih dosti smodnika in svinca, pobeglo je z lakedajmonskih hribov, ter šlo v Tripolico, kar slišijo nekaj streljajev z jonskih ladij, na maratonskem obrežju. Mavromihalis potolče fanarske Turke; zapreti so se morali v karitansko trdnjavico; med tem pelje pa pobožni škof Teodoret 1600 Lakedajmoncev in Ajgiopetritov v Vervenje. Nocoj se bo vzdignila ta okolica, v par trenotkih bo počilo v Solunu, v Livadiji, v Tebi. V Solunu je turška posadka, od tod jo moramo pregnati, za to sem pa jaz odločen.“

„Oj“, zaupije Kirila „boljega od tebe niso mogli izbrati“.

„Vendar bi raji lovil in jemal katero turških ladij“, odgovori Prancid. „To je prelahko, pa me tudi preveč ne veseli. — S četico 50 hrabrih ljudi sem skrivaj prišel na obrežje, in kako smo se vili po klancih in stezah! Moji tovariši, to ti rečem, so kakor netopirji med oljikami. Dva sta odšla v Kastre in Hriso, da še katerega pripeljeta, jaz pa sem prišel, da tebe Sotir poprosim, da se mi pridružijo tvoji ljudje; malo nas je, a Turkov tri-

krat več ko nas. Jaz bi tebe klical, toda Kirila ne sme ostati brez pomoči, zato nečem, da bi bil ti odgovoren“.

„Odgovoren?“ živahno krikne Kirila. „Kdo bi mislil na odgovornost, ko vsa domovina vstaja nad sovražnika! Ti ne poznaš Sotirja, kar s teboj pojde; jaz se bom pa sama branila“.

„Pa pojdem“, odvrne Sotir; „kamor drugi, tjakaj jaz tudi, le za Kirilo se bojim. Kam jo mahnete?“

„V Solun, da Turke prepodimo od ondot. Potlej je treba ladjam dati znamenje, naj k bregu pritisnejo, zaveznikom pa, da smo se dvignili. Sklenili smo, da jaz pojdem s četo na dvor bogatega in močnega Kjamil-bega, tam Turke sesekamo, gospodarja vjamemo, poslopja pa upepelimo“.

„Moj Bog, le tega ne!“ krikne Sotir prestrašen.

„Kaj? vrednega in dobrega starčeka hočete spečega napasti, premoženje mu uničiti? Ne veš-li, kolika prijatelja sta si bila moj oča pa on?“ pravi Kirila.

„Vem, vem, in prav to je, da sem nerad prevzel to stvar. Toda — domovina kliče! Tombazis, moj zapovednik, mi je to izrekoma naročil, zato ne smem delati po svojem čustvu“.

„Še pred dvema dnema“, reče Sotir, „nama je ponudil prav ljudomilo svoje varstvo, svetovaje, naj greva v njegovo utrdbo, pa obljubil je, da bo Kirilo k sebi vzel, ako bi bilo kaj hudega, mojo govejo živino pa, da bo ob času nemira varoval in redil kakor svojo“.

„Hudo mi je, da moram to slišati; toda pokoren moram biti zapovedi navarhovi, in ko bi bilo tudi zoper tebe in zoper lastnega brata“.

„Jaz ne morem s teboj, Prancid; zoper moža, zoper

prijatelja naše hiše, njega, ki nas je želel braniti in rešiti“, reče gineno Sotir.

„O tem naj sodi tvoja vest. Jaz nisem nikomur sodnik, pa naj tudi nihče ne sodi mene. Da ti po pravici povem, prav ljubo mi je, če ostaneš kot varuh Kirilici“.

„Jaz ne dovoljujem ne hlapcem ne pastirjem svojim, da bi s teboj hodili ubijat poštenega moža, kader spi“, reče Sotir ostrejše.

„Molči, molči, Sotir!“ oglasi se Prancid, moleč roko svojemu rojaku. „Ne skruni si duše, sin helenski, da bi, grdeč svoje ime,*) ne bil osloboditelj svoje domovine, in da bi celo drugim ne dopuščal streti sramotnih verig! — Pa kaj, tvoji ljudje, ako tudi nočeš, pojdejo z menoj“, nadaljuje mirnejše, vlačeč nekaka pisma iz nedrij. „Tu ti je klic udov hetajrije**), tu list nadškofa Germanosa patraskega in sedem pobožnih arhimandritov, v tem spisu pa je prekletstvo izrečeno nad vsakim, ki ne dela za vero in domovino“.

Sotir pogleda pisma, prebledi in sklene roke. Kirila prijazno prime Prancida za roko, ter mu nežno de: „Prancid, nikar ne ubijaj starega moža v blaženem spanju. Ti bi potlej ne mogel več spati, in jaz bi te tudi ne mogla več rada imeti“.

„Meniš li, da sem ubijavec?“ klikne Grk goreče, prešinno se uzravnavši. „Ako se mi branil ne bo, svet mi bo vsaki njegovih las; da, še v boju ga bom varoval. Več ne zahtevaj, Kirila, ker bi zahtevala izdajstvo“.

„Pa te imam vendar še nekaj prositi. Brani Sito, ako jo v roke dobite.“

„Kaj se vojskujemo z ženskami?“ reče Prancid. „Kdo

*) Rešitelj.
**) Zveze družbe.

bi ji kaj hudega storil? — Zdaj nimam več časa; moji me čakajo. Oboroži svoje ljudi, Sotir! Iti nam je. Vsaki trenotek je drag.“

Videti je bilo, da se Sotirju nič prav neče, pa kaj, saj tudi on ni mogel drugači. Izvleče torej več pušek in sabelj iz skrinje, v kateri so bile skrite med obleko in drugim hišnim orodjem. Prancid gre dolu, ter naznani poslom, kaj jim je storiti. Veseli se napravljajo na pot. Prancid se poslovi od Kirile, ki je bila prav ginjena.

„Prancid, misli na Boga!“ je dejala, prijemši ga za roko. —

„Bom, na Boga pa na tebe!“ odvrne Prancid nežno. „Varuj jo, Sotir, ali pa nisi vreden, da bi ji bil soprug!“ pristavi še zamolklo, ter odide za tovariši. —

„Tebe prav zanima Prancid“, izpregovori Sotir Kirili nekoliko zmeden, prijemaje se za čelo.

„Kako bi me ne!“ odvrne dekle. „Koga ne bi zanimal plemenit človek, junak, osloboditelj domovine, naše Helade. Ni li Prancid najin rojak? ni li mladost z nama preživel? In kako se je že poslavil! Dve turški ladji je uničil! To ni kar si bodi. — Hajd, pojdiva gori, na utrdbo, na vrh! Noč je tihotna, vse se bo slišalo, kar se bo tam daleč godilo.“ —

Gresta gori. Noč je bila tiha, blaga. Slavec v grmu je pel, a drugi mu je od daleč odgovarjal. Kirila in njen zaročnik sta sedé se tiho pogovarjala. Mlačen vetrič je nosil miloduh cvetja, ki je cvelo v delfovski špilji. Mesečine ni bilo, pač pa so se utrinjale zvezde, in mogočni Parnas je mrklo gledal v temno noč. Večkrat sta posluškovala, ne bi li slišala kakov glas ali strel iz puške. Pa kader je Sotir menil, da kaj sliši, ni mu tega vrjelo tankoslutno dekle. Naenkrat poskoči Kirila.

„Tam le, vidiš tamkaj!“ je dejala s prstom kazaje na hrižko okolico.

„Nič ni“, odvrne Sotir, gledajoč na oni kraj, „mesec ustaja. Nak! ni mesec; ogenj je, Kjamil begova hiša gori!“

Svetla obla se ta hip pokaže trikrat večo. Okolu nje je bilo vse razsvetljeno. Zdaj se dvigne velikanski plamen in sukljajoči dim, da se nebo razžari. Črez pol ure si mogel v svetlobi pregledati vso okolico. Videl si pečine v plejstiški dolini, na vrhu pri Arahovi kiparisijske podrtine, pa čarobno se razžarja pred teboj ona vodena megla, ki se vzdiga iz svete votlanje, na pol rudeča in pregledna, do vrhov Navplije in Hijampeje. Ta ogenj je imel požgati Kjamilova poslopja, ter je bil znamenje, da se uzdignejo vsi rumeljski Grki. Po hribih so zaplapolevali ognjiči, recimo kresovi, znaneči, da se preraja Helada, po tristoletnem suženjstvu izmučena dežela. Kirila ni mogla pritajiti svojega sočutja in svoje radosti. Brž izgine, pa brž spet pride s svetilko v roki s svežnjem suhljadi.

„Kaj pa boš, Kirila!“ jo strme praša mladenič.

„Boš že videl“, dé navdušeno dekle, držeča suho protje nad plamenom. „Naj se ne reče, da oni kresovi niso našli tukaj odseva.“

Sotir zmaje z glavo, kakor bi mu prav ne bilo. „Mislim, da naju brez potrebe rineš v nevarnost.“

„Ko bi vsaki Grk tako modroval“, klikne Kirila, „ej, domovina bi večno ostala v verigah!“

„Pa bo li ta sloboda vredna, kar bo stala? Misli na divjoto in moč sovražnika, spomni se njegovega — takorekoč, vsaj on tako meni — tristoletnega gospodstva, na stari pravici stoječega.“

„Ne“, odvrne dekle užaljeno. „Ne spodobi se tako govoriti. Tega Prancid ne bi rekel. pa ko bi tudi turški handžar čutil v telesu. O kako plemenit in velik se mi zdi on, ki se zdaj morda bori proti groznemu nasilstvu naših trinogov. Sotir, ti si morda dosti hraber, da braniš sebe in svojo hišo, toda „sotir“ (osloboditelj) svoje domovine ti ne moreš biti“.

Kakor mlada lilija stalo je plemenito dekle, ko je govorilo te besede. Živahno pokaže na kraj, kjer se je Prancid boril.

Sotir je neprijetno čutil Kiriline besede. Mislil si je, ko bi bili oča pustili dekletu, da bi si bila sama izbrala zaročnika, prej bi bila vzela Prancida. Ta misel ga užalosti. Ako tudi je moral priznati, da je Prancid podjetnejši od njega, je vendar mislil, da naj se bolj zavoljo tega ne udeležuje boja, ker mu je najprej skrbeti za varnost Kirilino in njenega premoženja. da toraj Kirila ne dela prav, če tega ne pomisli.

Molčala sta. — V tem se je dan zaznaval, ognji so bledeli, kar se pokaže človeška podoba na kraju oljikovja, stopajoča proti utrdbi. Bila je začrnela, tanka, zamišljena, resna. Ogrtalo je imela zvito okolu glave kakor turban, v rdeči haljici, sicer belo napravljena Zdaj prispe tujka do utrdbe, dvigne roke kakor za pomoč, trde:

„Odpri, Kirila! Brani me, ako imaš kaj srca!“

„Za božjo voljo, to je Sita!“ reče, ter se spusti za Sotirjem dolu po stopnicah.

„Hvala Bogu, da si se k nam rešila!“ pravi Kirila, objemaje mlado Turkinjo.“-- Kje imaš očeta?“ — „O, Alah, ni ga, mrtev je! Ubili so ga vaši!“ odvrne Turkinja. — „Pa Mehmed, tvoj brat?“ — „Ne vem. Komaj sem utegnila, da sem skočila s postelje, ter pobegla. Na dvorišču

sem opazila svojega starega očeta, ležečega z razklano glavo. Bežala sem kakor brezumna do oljikovja“.

Debele solze se vdero Turkinji po licu. Sotir in Kirila jo tolažita, češ, da ne bosta nikomur pravila, da je semkaj pobegla Kjamilova hči. Sotir ji dokazuje: če grški narod premaga, te bomo imeli ko dekleta iz bolje hiše, ako pa zmorejo vaši, se boš lahko vrnila; ta čas pa ostani tukaj. Kirila ji da eno svojih oblek, da je bila Sita kakor Grkinja.

Hlapci, ki so se vračali, so pravili, kako je bilo. Kjamil in skoro vsi njegovi so poginoli. Za Mehmeda niso vedeli, če je ušel, ker je bil boj po vseh sobah in dvoriščih, žerjavica in pepel pa je pokrival pale.

Ta napad, izveden po Prancidu, je bil znamenje vsi Atiki, da vstane. Dvignejo se Solun, Livadija, Tebe poženo Turke v gradove nad Solunom in Livadijo, tudi Galaksida se je pripravljala in ladje pošiljala proti sovražniku. Konec vsemu store Atene. 25. aprila prisilijo Turke, da morajo pobeči v Akropolo. Tri baterije, katere so Atenci s pomočjo Hidrijotov, Keotov, Kefalencev postavili pri Filipapovem spominiku in ostankih templov Bahovih in Jupitrovih, sipale so strašni ogenj na Turke, in vsaki dan so pričakovali, da se podado zavoljo pomanjkanja živeža.

Naša znanca v stari utrdbi sta se zmeraj bolj sprijateljevala s Sito. Kirila je vse storila, da jo je le razveselila. Tudi Siti se priljubi mlada Grkinja. Zmeraj ste bili skupaj, časih po več ur. Sotir je bolj molčal. Kader se je imel približati Siti, storil je le spoštljivo in nekam plaho, kar je Siti prav ugajalo. Kirila je bila vselej vesela, kader je slišala, da je Prancid Turkom kaj naredil. Nekoč jo Sita popraša, če ni tisti mornar njen

zaročnik. ker vedno o njem govori. To Kirilo in Sotirja upláši, da je bilo odslej manj govorjenja.

Tako preteče več mesecev. Prancid je plovaril in stražil okolu galaksidskega zaliva, večkrat pozdravljal Kirilo, ter domov pošiljal zaplenjene turške stvari. O Mehmedu se ni moglo nič izvedeti. Julija meseca raznese se glas, da se približuje Brijon Omer paša. Zdaj je prišla ura, da se kaj stori. Sotir si pripravi smodnika in svinca, ter uredi vse tako, da se je moglo vsaki trenutek zbrati moštvo, drugi pa živino odpeljati v hribe in votline. Nekaj dni prejde, pa se razglasi, da četa Brijonovih Arbancev je prihrula v Solun, da pojdejo v kastersko okolico maščevat se nad prebivavci, ki so upostošili Kjamilbegovo imetje. Znanci naši so premišljevali, kaj bi bilo storiti. Kirila pravi: počakajmo, pa kar Bog da, Sotir meni taisto, Sita misli, da bi bilo bolje, ko bi šel Sotir v Solun, pa turškemu zapovedniku tam oglasil, da Kjamilova hči je na varnem. Toliko da se zdani, napravlja se Sotir na pot, toda pri vratih ga je čakala že Sita. Rekla je: „Ostani in počakaj; prav hudo bi mi bilo, ko bi te s svojim predlogom gnala v nevarnost, ktere bi se najložej ubranil v utrdbi.“

Sotir gre vesel. Prišedši pa v klanec, zresni se mu obraz: begunci so mu jeli žalostni pripovedovati, da Turki so požgali nesrečno vas Bardano, večidel vaščanov pa poklali. „Mlad odličen Turčin, pravi trinog, vodi Arbance“, so dejali, „ter se je zaklel, da bo vso okolico opuščavil.“ — Ta novica mu je segla globoko v srce. Pride tudi na ono glasovito razpotje, kjer se stikajo ceste ambrisiške, lebadejske, davliške, in kjer je Ojdip ubil svojega očeta Laja. Pri starinskih razvalinah se Sotir ustavi, ne vedoč,

bi li šel naprej ali nazaj. Zdaj sliši topotati konje. Bila je četa neurejenih karamanskih konjenikov.

„Ti, grški pes! — Ubij ga! To je eden katastrijskih požigavcev!“ zaupije vodja, udarjajoč ostre svoje ostroge v konja.

Prirojena hitrost pomore mladenču. Skoči na kamen, s tega na drugi in zdajci je visoko nad glavami konjenikov. Divje popadejo dolge svoje puške z ram, ter merijo vanj.

„Pustite ga!“ reče vodja. „Džaver bi rad nekaj povedal. S česom maha. Morebiti nam bo povedal za obilen plen. Ako po tej ceni pustimo psu življenje, ga bom še plačal.“

„Tako, tako, gospod!“ krikne Sotir z vrha.

„To, kar imam povedati, je toliko in takošno, da se sme razodeti le poglavarju tabora, ki se tamkaj beli med lozo. — Kdo vam je poglavar?“

„Mehmed aga sin Kjamil bega!“ odvrne četovodja. „Ako ni nič posebnega, le pripravi se crkat. Nisem še videl, da bi bil Grk izšel iz tabora s celim nosom in ušesi, ako tudi mu je glava še ostala.“

„To je nekaj tacega, da bo veselilo Mehmed ago!“ zaupije Sotir. „Sreča, da je prav on poglavar. Jaz mu nosim glas od sestre, ki je k meni pribegla, ko so požigali Kjamil begovo pohišje.“

„Pri Alahu! Srečno uro si se rodil!“ odgovori vodja čudeč se. „Sprejel te bo kar najbolje, kajti lepo darilce je obljubil onemu, ki kaj izve o njegovi sestri. No, kaj se obotavljaš. Pojdi dolu. — Pri moji bradi! Vi, neverniki, ste neumni in strahopetni. Kdo bi si mislil, da tako veseli poročnik se ima česa bati! — Spusti se dolu, človek

nespametni, pri svetem preroku, zdravega te bom pripeljal v šotor Mehmed agin.“

Zdaj odlegne Sotirju. Skoči s pečine ter zdrči memo konjenikov proti taboru. Na vrhu razvalin bardanskih, po straneh se še dimečih, vlekli ste se dve vrsti šotorov, a sredi je mrgolelo polno raznovrstnih poslov. Veselo kričanje se je dvigalo, ko so jeli prihajati Arbanci, obremenjeni z obilnim plenom, ter gnali pred seboj nekoliko zvezanih Grkov. Šum je bil še večji, kader so hrzali konji, topotali in kopali, prežvekovale kamele, natovorjene z raznim blagom za vojsko potrebnim. Sredi šotorišča pa je bil eden šotor lepši izmed vseh. Več pisanih zastavic se je vilo na uhodu, na šotoru pa se je dvigala rdeča zastava s polumesecem na vrhu. A še preden pride Sotir do tega šotora, opazi nekaj, kar ga prestraši. Na vrvi, med dvema platanama razpeti, viselo je nekaj. česar ni mogel razpoznati; videl je le viseče lase ali grive. Misli si, to so grivati okrasi za konje ali pa kakošna pokrivala. A prišedši bližej, se skoraj onesvesti. Večkrat je že slišal, kaj groznega Turki vse ne počenjajo, toda kaj tacega še nikdar ni videl. Kar je tu videl, to so bile kože človeške, odrte z glav in obrazov, ktere so Turki nasolili, sploščili, ter zdaj sušili, hoteči jih ko znamenja zmage poslati v Carigrad. Trepetaje stopi k šotoru. Mladi Turčin je dremal na postelji v ozadju šotora. Sotir stopi v šotor, Turek pa skoči kakor zver pokoncu.

„Kaj si se privlekel sem, ti prekleti smrad, v moj šotor! Aarif! ali se ti je sablja izkrhala, da ga ne moreš prej končati? — Pa kaj vidim? — Sotirja?! — Pri svetem preroku, o pravejšem času nisi mogel priti! Za tega izdajavca, kateremu se je moj oča tako milostivega izkazoval, kateremu se je ponudil, živino varovati kakor svojo, pa je

prekletnjak roko dvignil proti častni sivi glavi Kjamil bega, ne. za njega ni dosti sablja damaščanka, za njega je še kol preblag!“

„Odpusti, gospod!“ reče tresoči se Sotir. „Motiš se. Mene ni bilo pri nočnem napadu.“

„Ne ti, pes, ne, zato si prevelik strahopetec. Ti si le svoje ljudi poslal, vodil jih je pa tvoj rojak!“ zaupije razdraženi Mehmed.

„Nisem jim mogel ubraniti, da bi ž njim ne bili šli“, odgovori Sotir še trepetaje. „Morem ti dokazati, da nisem nikdar hudega snoval zoper tvojega plemenitega očeta; prav zato me tukaj vidiš. Tvoja sestra Sita je k meni pribegla.“

„Ti pa si jo izročil ustašem!“ ustavi ga Mehmed. „Prodana, sirota, nesrečna.“

„Ni tako, gospod. Pod streho je, vsa v miru“, odvrne mladenič. „Prišla je, prosila me varstva, Kirila ji da obleko, in ljudje mislijo, da je naša rodovinka.“

Mehmed premolkne. Nekoliko pomislivši reče bolj mirno: „Zakaj pa Site koj nisi pripeljal?“

„Tukaj še le sem izvedel, da si blizu nas“, odvrne mladenič odkritosrčno.

„Dobro, mahoma pošljem po svojo sestro, ti pa med tem tukaj ostani“, dene Mehmed nenavadno prijazno, kar se je nekam čudno podalo na njegovem okrutnem obrazu.

„Odpusti, gospod!“ reče ponižno Sotir. „Bojim se, da bi moji Site ne puščali, preden se jaz ne vrnem. Pošlji toraj koga z menoj, ki more sestri naznaniti tvojo voljo, in ki jo more s potoma varovati.“

„Hotel sem“, pravi Mehmed, napačivši se, „še danes svoj tabor prenesti v Kastre. Imeti ga hočem blizu utrdbe,

v kateri si. Kader prispejem tjekaj, uzel si bom sestro. Jutri mi boš predal utrdbo in mojo sestro.“

„Utrdbo?“ poprašuje Sotir prestrašen.

„Da, utrdbo“, odvrne Mehmed. „Paša solunski mi je zapovedal razvaliti vse trdnjave po deželi, razen onih, v katere pride posadka, da mir drži. Tvoja spada med one za posadke.“

„Mislim, gospodar“, pristavi Sotir, „da jaz in moji, gledé na to, da je tvoja sestra našla pri nas varstva, tudi najdemo pri tebi —.“

„Bodeš! Ti in tvoji vse, kar vam gre!“ preseka mu Mehmed besedo.

„In da boš na koran prisegel“, končuje mladenič.

„Psina neverniška, česa se drzneš?!“ napade ga Mehmed z navadno svojo divjoto, pa se precej upokoji. — „Le umiri se, Sotir“, dé smehljaje, opazivši, kako silno je prebledil mladenič. „Mi takih besedi pri Grkih nismo vajeni. Celo Kjamil, oče moj — blažen mu bodi spomin — kakor je bil mile narave, takih besedi in zahtev ne bi bil dobro sprejel. Reci med tem moji sestri, naj bo pripravljena, da jo morem jutri zjutraj odvesti v Solun. V nekoliko urah dvignem tabor, in preden se zmrači, bo stal pred tvojo utrdbo.“

„Odpusti, gospod!“ reče Sotir pohlevno. „Mislim, da ne prosim preveč — rad bi pomiril Kirilo in svoje ljudi — pri spominu plemenitega tvojega očeta Kjamila, prosim te, zavaruj me vsake krivice, ali pa mi obljubi, da v utrdbo nikogar ne boš puščal z orožjem, pusti mi jo še dalje, da imam kje prebivati.“

„Zadnje to ne more biti“, mu pade Mehmed namrščen v besedo. Prvo naj ti bo. Saj si bil branitelj moji sestri. Tu ni treba nobenega zagotavljanja, kjer se stvar umeva

sama po sebi. Razen tega ostanem dalje tukaj, da branim pobrežje napadanja špecijotskih razbojnikov. Po tem takem kdo se bo predrznil te vznemiriti, pa prebivaj v utrdbi ali kje drugje? — Zdaj je dosti. Le pojdi! Domov pojdi! Jutri zjutraj se me nadaj pred svojo hišo.“

Mladeniču, prišedšemu iz turškega tabora, je bilo pri srcu, kakor bi bil pobegnil iz brloga razjarjenega leva, toda brž se ga polotijo velike skrbi. Doma pripoveduje dekletoma, kaj je in kako. — Sita je bila vesela, ker je slišala, da je Mehmed živ in da je blizu, na koncu Sotirjevega pripovedovanja pa se zamisli in skrbeti jo začne, dasiravno je bil Sotir vse izpustil, kako je bil po Mehmedu sprejet.

„Odkritosrčno moram povedati“, pravi Sita, „da veliko plemenitih lastnosti mojega očeta, vzlasti srčnost, so prešle na Mehmeda, očina milina pa vendar ne. Še več: Oče sam ga je grajal zavoljo trdosrčnosti, in ker je vašim ljudem tak grozovitnjak, trepetam še sama pred njim. Kakor praviš, ti Mehmed varstva ni naravnost obljubil. Brez tega izrečenega varstva bi bilo pa kaj nevarno, ko bi se mu podajali. Ni mi treba omenjati, kako bi rada vse storila, karkoli bi mogla, da vam ga udobrovoljim, pa saj poznate naše navade — tudi vaša se v tem sklada z našo — Mehmed je zdaj glava naši družini, gospodar je, tudi moj gospod, poslušati ga moram, in razen očeta pri njem nihče ni dosti opravil. Toraj vama prav odkritosrčno povem, da nista varna, dokler Mehmed ne prisege ali na koran ali pri očetovem grobu.“

„Tega on nikdar ne bo storil“, pristavi Sotir.

„Ti bi morala ž njim govoriti, preden greš od naju“, reče Kirila svoji prijateljici.

„Rada, od srca rada“, odvrne Sita. „Toda kolikor jaz poznam svojega brata, bi to malo koristilo. Le takrat prineha, kader mora. Prošnje ga še nikdar niso genile. Kolikor jaz vem, je le ena pot.“

„In ta je?!“ praša izvedljivo Sotir.

„Ne izročaj me, dokler ti ne prisеže, da te bo varoval“, reče Sita.

„Kaj?“ klikne Kirila začujena. „Ti sama nama to svetuješ?“

„To bi ga strašno razjezilo“, prida mladenič.

„Vem, da“ mu seže Sita v besedo. „A to je edina pot, po kateri se da z Mehmedom govoriti. Odkrito vama povem: po tem, kar je Sotir povedal, sodim, da je v nevarnosti ne le vajuno premoženje, ampak tudi sloboda in življenje. Preden bo pa Sotir pa ti, Kirila, v nevarnosti, hočem raji trpeti kterokoli bolečino.“

„Tebe, Sita, pa spravljati v nevarnost in muke?“ klikne ognjevito Sotir. „Nikdar! da obležejo utrdbo, da boš ti tukaj v nevarnosti, nečem, raji bi živeti ne hotel. Jaz sam se bom Mehmedu predal, ako varuje in slobodno ohrani Kirilo.“

„Kaj? Misliš li, da bi življenje sprejela pod to pogodbo?“ se oglasi živahno Kirila. „Čemu bi se zatekali k Mehmedovi milosti? Pustimo Sito k bratu, ostanimo v utrdbi, pa branimo se, ako nas obsedajo! Topov Turki nimajo, pa kaj nam morejo? Ako bo res hudo, povzdignimo črno zastavo poleg grškega križa. Bilo bi ga videti v galaksidskem zalivu, hrabri Prancid pa — srce mi tako pravi — priskočil bi na pomoč — ako bi se sploh dalo kaj pomoči. — O, dé Kirila svetlega očesa, odhajajoč mi je šepnil, naj to storimo. Stavila bi kaj, da plemenita

duša vsako jutro, kakor morski orel obrača oko na našo utrdbo.“

Tako govorjenje jim je teklo celi dan. Solnce se ni bilo še sklonilo, pa opazijo z vrha utrdbe čete po brdu jezdečih Karamancev. Hitro se pokaže tudi vsa taborska priprava, ki so jo nosile kamele in druga živina. Na kraju oljkovja se naenkrat uzdigne mestice šotorjev. Žalostnega srca sta gledala Sotir pa Kirila, kako v ognju prasketa staro drevje, ki ga je bil zasadil oče Anagnost. To je bila huda tolažba Sotirju, in to tem več, ker je bilo Mehmedu gotovo znano, čigav je gozdič in kako drag je lastniku. Zatoraj sklene kar se da paziti, da utrdba s prebivavci ne pade Turkom v roke. Po noči se je na več krajih nebo zažarilo: to je jasen dokaz maščevitosti sovražnikove.

Toliko da se zdani, povedo Sotirju, da se četa Turkov iz tabora primika k utrdbi. On in njegovi ljudje so delali celo noč, da prineso potrebne vode iz bližnjega studenca in da ono živeža, ki je bilo v drugih shrambah, spravijo v utrdbo. živino pa so pognali v najskrivnejše špilje Parnasove. Sotir se pripravlja, pričakati Mehmeda. A brž se prepriča, da Mehmed sam se približuje. Turek stopi s konja, zapusti svoje spremljevavce pa mahne s robcem. Sotir hoče pred njega, toda Kirila je hotela tudi ž njim. Na to reče Sita:

„Jaz bi šla z vama, ali jaz poznam svojega brata. Recita mu, da me ne puščata, dokler vama prisegši varstva ne obljubi. To bo bolje, ko vse moje in vajune prošnje.“

Mladiča sta skoro pred Turkom. Mehmed je bil oborožen s sabljo in samokresi, tudi Sotir je imel nabito puško.

„Sotir, kje je moja sestra?“ hitro popraša Mehmed.

„Ondukaj, tam gori, gospod“, odgovori mladi Grk, pokazavši z roko na utrdbo, na katere vrhu se Sita prikaže.

„Dobro! zahvalim se ti, da si jo varoval. Še danes ima priti v Solun. Ti dekle pa“, reče Mehmed Kirili, „ti bi mogla pa ž njo, kaj?“

„Odpusti, gospodar“, odvrne ta hladno, „treba me je doma.“

„Tudi prav tako“, se Mehmed krivo nasmehne. — „Pokliči zdaj, Sotir, mojo sestro, da pojde z menoj v tabor. Svojo pohišnino si že dal prenesti, jeli? Ako je še nisi, stori hipoma, ker bom posadko zmestil v trdnjavo, pa sam bom v nji prebival.“

„Oboje storim, gospod“, reče Sotir ponižno; „poprej mi pa izpolni prošnjo, ki sem jo včeraj izrekel.“

„Katero? — Aha, da ti zagotovim premoženje. No, pa naj bo tako“, reče z lahkoma Mehmed.

„Odpusti, gospod“, pravi Sotir zatežoč, „to vendar ni dosti. Prosim te, obljubi varnost meni, Kirili, mojim ljudem, in kar imam, in pa, da mi to prisežeš na koran ali pri grobu Kjamil bega.“

„E, modrijan, ki si! meniš li toliko ongaviti, pa za tako majhino stvar?“ klikne Mehmed, ter se jame krohotati. „Moja možka beseda je dosti! Ti misliš, da bi ti utegnil kaj nahuditi. Nič žalega ti ne bom storil, nič!“

„Po takem moreš tem ložej priseči“, odvrne Grk mirno.

„Morem, pa nečem“, oglasi se Mehmed osorno. — „Pri bradi očetovej! niti sam paša solunski me ne skloni, ako sam nečem.“

„Tako pa Sita ostane pri nas, dokler bo nevarnost“, izpregovori Kirila.

„Kaj ne, za poroka?“ zaupije Mehmed z divjim smehom. — „Pri Alahu, lepa si res, ti dekle; vsaki hiši bi bila kinč, le malo preveč predrzna si, ti bi znala gospodovati.“

„To ni gospodoželjno ali zapovedno, gospodar!“ odvrne Kirila srčno. „Ali prisezi, ali ostane Sita pri nas.“

„Tako je, gospod“, nadaljuje Sotir ohrabren z deklетovo srčnostjo. „Ali prisezi, ali ostane Sita pri nas.“

„Kaj!?“ krikne Mehmed v največi srditosti. „Ker se je ženska — za njene besede nič ne dam — ker se je ženska podstopila nekaj brezsramnega zahtevati, to precej tudi ti, smrdljivi hlapec, misliš, da je dovoljeno tudi tebi? — Čakaj, da te plačam!“

Bliskovito potegne samokres izza pasa, nameri na Sotirja, pa napne. Gotovo bi ga bil ustrelil, ko bi ga Kirila ne bila prijela za roko, tako da je zgrešil Sotirja.

„Zdaj sem pa jaz tvoj gospodar!“ se razjarjeno oglasi Sotir; napne petelina, pa nameri na Mehmeda.

„Ne — ne!“ kriči Kirila. „Nazaj! pojdimo v utrdbo!“ S silo ga zgrabi za roko, ter vleče nazaj. Oba hitita v utrdbo. Karamanci, ki so prišli z Mehmedom, poskočijo na konje, ter hite k svojemu gospodarju. Hud ogenj iz utrdbe jih sprejme. Trenotek postojé, pa se žugaje vrnejo z Mehmedom.

Ne mine četrt ure, pa se pokaže človek na konju, ter vrže proti utrdbi sulico, na kateri je bilo privezano pisemce. V pismu je bil klic, naj se predado, ter da so ob enem odgovorni za vsaki las na Sitini glavi. Ako se toraj predado, dovoljuje Mehmed, da Sotir in Kirila smeta

oditi v Galaksido na špecijotske ladje. O varstvu premoženja, družine in poslov pa ni bilo ne besedice. —

Kakor v utrdbi za odgovor pismu dvignejo beli križ na modri zastavi, pokaže se ta hip turška divjota. Tisoč sekir je ozvanjalo iz oljkovja, podirajočih oljko za oljko. V nekoliko urah je bil ves oljkini gozdič pusta in neprestopljiva poseklina. To ni bilo vse! Preden se zmrači, uzdigne se velikanski dim izza bližnjega brega. Dom, v katerem je svetlobo svetá ugledala Kirila, dom, v katerem je Anagnost, prijatelj Kjamil begov, preživel toliko srečnih let, ta dom gori, zažgan po sinu Kjamil begovem.

Že drugega jutra je bilo videti z utrdbe, da je Mehmed vse storil, da bi utrdbo vzel na lahki, a sestri svoji vender ne na nevarni način. Na streljaj je razpostavil majhine čete, pa tako blizu, da ni bilo moči skozi nje. Najmočnejša in najbližnja je bila dvajset stopajev od utrdbe, blizu studenca. Studenca samega niso mogle obsesti, ker je bil na strelosegu grških pušek, onim v utrdbi pa tudi ni bilo mogoče do vode, življenju tolikanj potrebne. Videti je bilo, kako je Mehmed dobro opazil, česa da sovražnik nima, ter dobro vedel, da brez vode v utrdbi ostati ni. Časi se je slišal strel na turški, časi na grški strani. Mehmed jih je klical na predajo, misleč, da se bodo zdaj zdaj predali; Grkom je bilo pa tudi ljubo, da jih Turki ne napadajo. — Sotir, Sita, Kirila so živeli med tem v utrdbi kakor bi bili bratje in sestre. Kolikorkrat sta Siti ponudila, naj le gre k bratu brez pogodbe, vselej je rekla, da ne gre, ker bi potem ne mogla nazaj priti, in tudi brata ne pregovoriti. „Dokler sem jaz v utrdbi“, je dejala, „Mehmed ničesar ne bo počenjal, kar bi bilo vsem nevarno, in tudi ne bo pripeljal topov iz Soluna.“

Med zaročnikoma je nastajal zmeraj veči jez. V takem času, ko sta bila oba v nevarnosti poginoti, mater pa bolna, sta tudi Sotir in Kirila tako rekoč hote se ogibala pogovora o poroki.

Tako je bilo dan na dan vsega obleganja. Od zunaj se oblegancem ni bilo ničesar bati, toda znotraj jim je grozila zmeraj veča nevarnost. Vode jo pomanjkovalo. Voda v sodovih stoječa se pokvari od vročine, a v kratkem še take ni bilo. Vina je bilo dosti, ali kaj, ker vino žejo le povečuje, in ko so se ga bili ljudje ponapili, so bili, kakor bi jih bil izpustil iz pekla. Pokvarjeno vodo so mešali torej z vinom, da se je mogla piti. Največ je trpela Sita. Vino piti, to ji je že od mladosti prignusil njen pobožni oče; te smrdljive in pokvarjene vode pa tudi ni mogla niti kapljice pogoltniti. Sotir in Kirila nista vedela, kaj bi počela, ki sta jo tako videla. Prosila sta jo, naj le gre k Mehmedu, njima da bo že Bog pomagal. Sotirju je bilo težko gledati, kako silno se muči mlada stvar, uboga Sita. Skoro ni mogel noči pričakati, ker je hotel Siti po vode, in ko bi jo imel plačati s svojo krvjo.

Druge noči pazi na Turke. Na svoje veliko veselje vidi, da ogenj pri četi, dvesto stopajev od studenca nameščeni, le še tli; iz tega sklepa, da se mu namera posrečiti mora. V eni roki vrč v drugi puško gre Sotir legotno proti studencu. Zdaj se grbi, zdaj se plazi, zmeraj tiho dalje, le kdaj pa kdaj pogleda skozi hosto na četo in turško stražo. Vse je tiho, vse mirno okolu in okolu, tiho kakor v grobu, in zdelo se mu je celo, ko je žrjavica živejše zatlela, da turška straža trdo spi. Zdaj pride do vrela. Ni mogel, da bi majhno vode ne okusil, ker se je že delj časa ni naužival. A ko dene vrč na usta, za-

grabijo ga čvrste roke, ki ga vržejo na tla. Bila sta dva velikanska Karamanca; eden mu uzame puško, eden pa ga drži za vrat, da bi upiti ne mogel, ter mu zvežeta roke.

Ko ga sovražnika postavita na noge, krikne Sotir na pomoč, toda ta krik je uzbudil le turške straže, ki ga uzamejo v sredo, ter veselja kličoči odpeljejo v Mehmedov tabor. Karamanca nista vedela, koga sta ujela, Sotir se pa tudi ni izdal, zato ga še le zjutraj odpravita v Mehmedov šotor.

„Maš-alah!“ klikne Mehmed, veselja poskočivši s sedalke. „Ti sam si, aha! To mi je strašno ljubo! Pri imenu prerokovem: ti boš izkusil vsaj nekaj tistih grozot, ki si jih vi dovoljujete! Alah bismilah! — Pred vsem pa pošljem enega svojih ljudi v utrdbo. Daj mu znamenje, da mu Sito spotoma izroče.“

„Nihče je ne bo zadrževal, ako le hoče iti“, odvrne uzdihaje Sotir.

„Kader se to zgodi“, nadaljuje Mehmed grozotno vesel, „bo treba utrdbo meni predati. Kaj bo s teboj in pa z onimi, ki so notri, bomo videli pozneje. — Hej, Aarif! vodja Karamancev! pojdi v utrdbo, in pripelji mojo sestro, nevernikom pa reci, naj se v eni uri izgube iz utrdbe. Reci jim, da Sotir to poročuje.“

„Odpusti gospod!“ reče važno Sotir; „temu poročilu ne bodo pokorni, ako ga od mene ne slišijo; jaz pa ničesar ne poročim, dokler se nam vsem ne zagotovi varni odhod.“

„Kaj?!“ krikne Mehmed razsrjen. „Mari kača še tedaj psika, ko ji noga že glavo tre. Brez vsake pogodbe predaš utrdbo! Kaj bo potlej, odvisno je od mene.“

„Povej, kaj bo, ter priseži“, dé Sotir.

„Dobro toraj, pse neverniško, pa vedi!“ mu divje besedo pretrga Mehmed. — „Ti na kol, tvoji ljudje pod sabljo, hči Anagnostova pa v mojo hišo. Tvojega poročila za predajo ne potrebujem. Poskrbel bom sam, da bodo tvoji vrjeli mojemu poslancu.“

Strelovito izdere Mehmed handšar iz pasu, pritisne mladeničevo desnico na steber šotora, ter mu hipoma odseka kazavec.

„Na, ti Aarif!“ zaupije Karamancu, vrgši mu krvavi prst, „nesi in daj to nevernikom, ter jim poroči, da na večer jim pošljem glavo tega malovredneža, ako se ne predado.“

Kakor je mladeniča hudo zabolelo, vendar najmanjega tožnega glasu ne izpusti, ampak molče zavije svojo ranjeno roko v krajec svojega plajšča.

„Pojdi z menoj!“ dé zamolko Mehmed Sotirju. „Imam nekaj opraviti s teboj, preden odgovor pride.“

Sotir stopa za Mehmedom. Uzdihujé pogleduje na staro utrdbo. Karamanec se vrže na konja, ter odjezdi proti utrdbi. Pri šotoru karamanskega vodje je stala hišica, napravljena iz vej posekanih oljk. Dim se je vil skozi streho. Na prvi pogled bi mislil, da je taborska kuhinja; pa to ne more biti: čemu bi bila straža pred vratmi pod orožjem stoječa. Stopivši notri, opazi Sotir kotel nad ognjem, v kateri je metal grški duhovnik, za roko in nogo uklenjeni, velike kose voska, ki se je po malem topil. Trideset in več, po dve pedi visokih, ped in polu širokih praznih koškov, prav gosto spletenih in z pokrovci previdenih, je ležalo v enem kotu, v drugem kotu pa je bil kup — malo prej odsekanih človeških glav. —

Smrtna groza spreleti Sotirja, videvšega to strahovitost. Kri mu zastane, in toliko da ga ni pamet zapustila, pa Mehmedov kruti glas ga spet osvesti.

„Pusti to zdaj;“ zaupije Mehmed osivelemu duhovniku. — „Zdaj bo drugi namestu tebe! — Pripravi se!“

„Kirie eleison“ *), oglasi se sivi duhovnik, poklekne, prekriža se, ter skloni glavo.

Kakor blisk izleti Mehmedova sablja iz nožnic. Sotirju je začrnelo pred očmi. Nekaj se v zraku posveti, zazinza, sliši se votli usek, in ta hip se vali siva glava starčekova po tleh. — Mehmed migne stražam pred vratmi, ki odnesejo krvaveče truplo. Izpodčelnega pogleda se obrne zdaj k Sotirju, rekoč:

„Tam imaš šestintrideset koškov, a tukaj petintrideset glav“, reče Turek hladno. „V vsaki košek deni po eno glavo, ter jo nalij z voskom. Koške nalivaj do kraja. Košek pa ostane — za tvojo.“ Vrgši še en pogled divjote, studa in zaničevanja na Sotirja, gre vun iz hišice.

Mladeniču pa je bilo, kakor bi bila strela vanj udarila. Omahoval je, in oprijeti se je moral stebra, da ni padel. Pest Karamanca, ki je padla nanj, stori, da se zave. — „Začni svoje delo!“ zagrmi nad njim divji Kamanec.

„Ne bom! Rajši prec umrjem!“ odvrne Sotir zgražajoč se.

„Misli na kol! Grozno je mreti na kolu“, reče Karamanec. „Ako boš pokoren, usmilil se te bo Mehmed aga, pa ti bode umreti le od meča.“

Z največo grozo se loti mladenič svojega žalostnega dela. — —

---

*) Bog, bodi milostljiv!

Med tem ko je Sotir napolnjeval koške, dobile ste tudi Kirila pa Sita tužno novico. Karamanec je čakal odgovora dolu v utrdbi, one pa ste premišljevale, kaj jima je storiti. Sita je bila še bolj ginena ko Kirila. Obraz ji je gorel, in srčna žila hudo tolkla.

„Poznam ti jaz svojega brata“, dé Sita uzburjeno. „Prošnje ne pomagajo pri njem. Še več hudega bi storile prošnje. Le pusti me, naj predenj padem, objemaje ga za kolena, naj ga prosim za življenje Sotirju, toda uverjena bodi, da v četrt uri bo vendar siromaka usmrtil. Vendar pa, rešen mora biti! Mora biti! Zavoljo mene zdaj skoro umira. Da bi mi prinesel požirek hladne vodice, podal se je v nevarnost, v kateri zdaj pogiba. Pri mojem in tvojem Bogu! Ako umrje Sotir, strmoglavim se z vrha utrdbe.“

Sita se je bila tako užgala, da se je tresla po vsem životu. Kirila jo je kar molče opaževala.

„Kaj misliš? Kaj storive, da ga rešive?“ poprašuje Kirila.

„Jaz bi rekla, da po noči udarimo iz utrdbe. Jaz sama ti bom na strani stala, ter te branila proti svojim rojakom s svojim telesom. Pa kaj bo dvajset proti tisoč! Le en pomoček je. Mehmeda moraš ti nekako zadrževati, med tem pa za pomoč od zunaj poskrbeti. Ti zmeraj praviš, da Prancid pazi na to utrdbo. Daj mu znamenje, naj udari na tabor, morebiti se v zmešnjavi Sotirju uiti posreči.“

„Pa, je-li ga bo Mehmed tako dolgo živega pustil?“ praša Kirila.

„Da, še to je! Kdo to ve? in na tem je vse ležeče“, odgovori Sita, roko na čelo pritisnivši in delj časa premišljujoča. — „Obljubi mi, da boš tako odgovorila Meh-

medu, kakor ti jaz porečem. Ako je Sotirju pomagati, pomagale mu bove le s takim odgovorom.“

„Rada!“ veselo dé Kirila. „Ti si pametna, poznaš svojega brata. Zadovoljna sem sè vsem.“

„Dobro!“ odvrne Sita odločno in krepko. „Malo me počakaj, Kirila, koj sem tu. Nekaj bom prinesla, kar pošlji mojemu bratu, nekaj bo že opravilo pri njem.“

Sita odide, pa v četrt ure se zopet vrne. Bleda in zmotjena stopi v sobo; to Kirila precej opazi. Noge so se ji krivile. Morda jo je mrzlica tresla, ker se je bila ogrnila z velikim robcem.

„Za božjo voljo, kaj ti je? Kako si mogla tako oslabeti?“ se oglasi prijateljica.

„Ni nič! Malo zebe me. No, zdaj je že minulo“, dé Sita s slabotnim glasom.

„Poslušaj, Kirila: Tukaj je ogrtalo“, — rekoč izvleče s konopčem dobro zvezano ogrtalo izpod robca — „pa sporoči Mehmedu: Le pod varnostjo za Sotirja, sebe in vse druge boš utrdbo izročila. Karkoli pa bi on Sotirju storil, ono isto boš tudi ti storila Siti. Za dokaz mu pošiljaš ogrtalo.“

„Čudno“, reče Kirila, zmajavši z glavo.

„Bo že razumel! Imamo taka znamenja. Le vrjemi, da bo“, zatrjuje Sita. — „Hajd, zdaj odpravi poslanca. Jaz bom pa malo legla; prav hudo mi je.“

Kirila izide, in v kratkem odjezdi Karamanec proti taboru. — —

„No, Aarif! kakošne novice mi nosiš? Kje je Sita?“ praša Mehmed svojega poslanca, stopivšega v šotor.

„Čudil se boš, gospodar!“ odgovarja Karamanec. „Grško dekle zapoveduje v utrdbi, kakor vsaki junak.“

„Kaj?“ krikne razjarjeni Mehmed. „Kaj mi ne pušča sestre?“

Grkinja je bila prav osorna. Novica o bratu je ni kar nič genila“, pripoveduje karamanski vodja. „Ko sem zahteval, naj mi preda tvojo sestro, odgovori mi, da Sita ne pojde poprej iz utrdbe, dokler vsem, ki so notri, in pa tudi ujetniku, ne obljubiš življenja in varnosti, in dokler ne prisežeš na koran.“

„Tepica!“ reče Mehmed smejé. „Ta nagajivost mi je skoraj po volji. Da, pri mojih očeh! to dekle je, kakor bi se bila za-me rodila. Ne bo ji hudo pri meni. Povej, kaj ti je rekla, ko si ji dal nevernikov prst?“

„Še z očesom ni trenila“, odvrne Karamanec. Videti je, da je Alah temu dekletu podelil veliko moči.“

„Bomo videli, doklej bo trpela ta moč“, oglasi se Mehmed zamolklo. — „Poslušaj me Aarif! Daj, pa dober streljaj od utrdbe postavi šilast kol, blizu njega pa deščico z napisom: Za Sotirja. Stavil bi kaj, da v četrt uri bodo obesili belo zastavo. Ako pa ne — jutri ga dam na kol nabiti.“

„Tega se varuj, gospodar!“ mu pade v bosedo Karamanec. — „Ko sem hotel odjahati, mi z resnim glasom reče Grkinja: Reci onemu, ki te je poslal, da vse ono, kar se zgodi Sotirju, bo trpela tudi njegova sestra. Tu imaš dokaz, da je res, kar pravim.“ Rekoč, da ogrtalo.

„Smešno! Ne bo se podstopila, da bi Siti kaj hudega storila“, odvrne mladi Turek zaničljivo. „A kaj hoče to ogrtalo? Pokaži!“ —

Mehmed s handžarjem razreže konopec, s katerim je bilo zvezano ogrtalo. Razmotavši ga, zgrozi se naenkrat, ter ga sune od sebe.

„E, kaj je to! Prst? Prst! Prst moje sestre? Sestrin prst! prav to je! Poznam ga po tem rudečem znamenju, ki je na njem!“

Strašno zadivja zdaj Mehmed. Izuščuje sto in sto najstrašnejših kletev; našteva muke, katere bo trpel Sotir in vsi trdnjavčani. Aarif pa ga spominja, da je Sita v rokah nevernikov, in da potem, kar je slišal, in kar Mehmed zdaj sam vidi z lastnimi očmi, ni dvojiti, da bodo neverniki svojo grožnjo izvršili, prav gotovo, ako se Sotirju le še kaj hudega zgodi. — „Obupnost žene džavre na vse!“ doda Karamanec. „Neverniki vedo, da jim je umreti, pa naj se predado ali se ne predado, zato poskušajo, kar morejo. Njih ukljubnost je ukljubnost znorelega in zdivjanega človeka. Na, zdaj poglej, vidiš? — ter kaže proti utrdbi — zdaj ti dvigajo znamenje, da so na vse pripravljeni: poleg ustajne zastave je tudi črna.“

Mehmed zaškriplje z zobmi, srdito stisne pest, ter vrgši se na svoje sedalko, besno krikne: „Hočem biti sam!“ — —

„Prav ta čas je sedela Kirila pri postelji Sitini, ker Sito je huda mrzlica tresla. Vsa glava bolnice je bila kakor živa žrjavica. Vsaka beseda, ki jo izgovori, je o Sotirju. Zdaj se ni dala na postelji obdržati. V tem opazi Kirila, da levica Turkinje je zavita. Misleča, da bi bilo morebiti potrebno roko iz nova zavezati, oprezno odvzame s krvjo okvašeno platno, s katerim je bila roka zamotana.

Ostrmi, prestraši se, ko vidi, da Sita nima kazavca na levici. Nemo pogleduje Kirila bolnico, ter sedi in sedi v globokem molku. Morda je mislila, kje in kako bi dobila zdravilnega travja in bilja, da bi spet rano zavezala.

Sita zaspi. Spi dolgo; blagodejno je bilo to spanje, — Bleda in oslabela se prebudi. Kirila je sedela pri nji. Prav ko je hotela bolnica izpregovoriti s svojo prijateljico, opazi ranjeno roko, bolje obezano, ter vidi, da Kirila vse ve. Zarudi pa se skrije v zglavje.

„Toraj ti veš, Kirila!“ reče naposled Sita. „Ni bilo drugega pomočka. Poznam Mehmeda. Sem li mogla manj storiti za onega, ki se je v smrt podal, da bi mi dobil nekaj kapljic vode?“

„Bodive odkritosrčne, Sita!“ izpregovori tihotno Kirila, stisnivši desnico svoji prijateljici. „Ti imaš rada Sotirja; sicer bi ne bila tega storila.“

„Jaz? — Ne, ne! Tega jaz ne smem, ker je kristjan, in kakor sem neki dan spoznala iz tvojih besedi, ti ima biti soprog.“

„Moj soprog? Ne, to pa res ne!“ odvrne Kirila. „Jaz, jaz ga spoštujem, tudi ljubim ga, pa — kakor brata. Že celo uro vidim, da mu ne morem biti žena.“

Kirila je hotela dalje govoriti, kar se nagloma odpro vrata, in hlapec stopi v sobo.

„Kirila!“ reče dekletu. „Dva špecijotska broda sta videti z vrhu utrdbe, ki se k bregu približujeta. Poleg križevne zastave, so vzdignili tudi še črno, in eden izmed njiju je šestokrat ustrelil iz topov, dasiravno nikjer na morju ni zaslediti sovražnika“.

„To je Prancid! Vest mi pravi, da je blizu“, krikne Kirila poskočivši. „Črna zastava? S tem nam hoče naznaniti, da nam dohaja na pomoč. — Šest strelov? Ni li hlapec tako rekel? Da, šest ur po solnčnem zahodu prispeje na pomoč. — Hitro, Demeter, hitro, pojdi na vrh utrdbe, ter zažgi sveženj suhljadi. Naj se kadi, naj gre dim kvišku. Videl bo to, ter spoznal, da sem ga razumela.

No, počakaj! Grem sama. Moram videti ladjo, na kateri je Prancid.“

Burno hiti Kirila iz sobe.

Nastopi noč. Bila je to noč, ena izmed onih noči, ki se popisati ne dado.

Odkar je solnce zašlo, je bila Kirila zmerajna vrhu utrdbe. Zmeraj je gledala na ladjice, še v mraku je oči nanje obračala. Mesec ni svetil, ali zvezde so se tako kresile, kakor je to le v vzhodnih deželah. Upitje v turškem taboru je ponehovalo, ogenj pri stražah vgaševal; ko bi od od časa do časa ne bil odmeval glas straža, človek bi bil mislil, da je vse v popolnem miru. Kirila je sedela tiho in zamišljeno na kamenu blizu okrajka utrdbe, kar se pokaže Sita pri vhodu na vrh utrdbe. — „Kaj ti tukaj?“ jo vpraša Grkinja začujeno. „Jeli si res toliko očvrstela, da si mogla s postelje? Bolje bi bilo, da bi se bila še malo varovala“.

„Varovati?“ odvrne žalostno Sita. — Nadaš se toraj pomoči od zunaj: Moj brat je v nevarnosti, Sotir pa v verigah“.

Kirila je hotela nekaj odvrniti, ali ta hip se sliši pokanje pušek in silno upitje v taboru. Streljanje in kričanje je bilo zmeraj veče: napali so tabor. Zdaj se vzdigne plamen v poseklini oljikovja. Od morja pihajoči veter še bolj neti ogenj; hitro se razlije, da je bil kraj, kakor ognjeno morje, ki zagrabi in poplavi turški tabor. Daleč na okolu je bilo jasno, kakor po dnevu. Ako tudi ni bilo z utrdbe razgovetno videti, kaj je v taboru, so bila vendar videti kardela ljudi, borečih se četoma, kupoma, okolu tabora in v njem samem, ki so se bili z največo srditostjo. To je trpelo skoro celo uro, nato utihne prasket pušek, le semtertja je še ktera prasnila. Vse je tiho, vse miruje.

A ta mir je bil velik strah ljudem v utrdbi. Kdo je zmagal? Grki ali Turki? Eno je moglo biti, moglo je biti pa tudi drugo: oddaljena borba, prestanek streljanja, to je jasno kazalo, da so eni v beg se spustili, drugi pa za njimi. — Ta hip se oglasi nekdo zdolaj pred vrati utrdbe, zahtevajoč, naj ga puste notri.

„Odprite! — Odprite! — Prancid je, Prancid, poznam ga“, je klicala Kirila veselo. Dekleti, za njima hlapci, hite mu naproti. Desetkrat ga pozdravijo z vzklikom: „haire!“ *)

„Ti si nas rešil! Nisi ranjen? Nisi! Panagia!“ klikne Kirila radostno mu dajaje roke.

„Kje je Sotir?“ praša Sita plašno.

„Turke goni z oddelkom mojih ljudi. Našel sem ga pa v verigah. Vredna in poštena duša je. Danes ti je ves drugi. Boril se je kakor lev, ko sem mu sabljo podal“.

„A Mehmed? Kaj je z Mehmedom?“ poprašuje Turkinja dalje.

Prancid pogleda Kirilo, kakor bi jo hotel nekaj prašati, kaj je to dekle.

„Njegova sestra je“, pojasnjuje Kirila.

„Po takem ti morem naznaniti“, reče Prancid smejaje, „da je zanj dobro, ako tudi ne za mene. On se je tigrovski boril, mnogo naših pobil, toda Karamanci so strahopetneži. Tekli so, kolikor so jih noge nosile, kateri so se vstavljali, one smo sesekali, z drugimi pa se je tvoj brat poskril po votlinah Parnasovih. — Bržkone si bodo Turki tam“, nadaljuje Prancid, obrnivši se h Kirili, „oddehnili, zbrali, in ako bodo videli, da nimam več ko dvesto ljudi, nas bodo zgrabili. Zato je treba, preden se zdani,

*) Dobro došel, zdravo! živio!

da vsi zapustite utrdbo, ter se podaste z menoj na ladje. Peljal vas bom v Špecijo; tam vam bom že našel kraj, da boste ostali neznani, dokler vojska trpi“.

Mladi mornar jim razjasni — kar so vsi vedeli — da v utrdbi zavoljo pomanjkanja vode ni mogoče ostati, in da če pride sovražnik s topovi, se morajo mahoma predati. Turki bodo utrdbo gotovo spet obsedli, ker je tu nekaj trdnejša točka, ter ne bodo mirovali, dokler je ne vzamejo. Da bi jih mogel pa potlej spet rešiti, o tem so po pravici vsi dvojili, ker se mora v dveh dneh združiti z brodovjem, katero vodi Kananis proti Kapudan paši.

Prancid je jel zdaj trdnjavčane na delo goniti, naj spravljajo svoje stvari, ter odnašajo na ladje, rekoč, da pride tudi četa njegovih ljudi, ki bodo pomagali, in kader se utrdba izprazni, bo vanjo postavil sod smodnika, in prislonivši nanj goreči sten, v zrak jo dvignil, da ne bo Turkom koristno zavetje.

Kirila in njeni ljudje so spoznali, da drugači ne more biti.

Vse, karkoli je bilo vrednejšega, pospravijo, za bolno mater napravijo nosila. Prancid odločuje, kdo bo kaj nosil.

Ko so bili že vsi pripravjeni na odhod, prihiti Sotir v utrdbo. „Sita!“ vsklikne globoko gineni Sotir, ter s solzami obliva njeno ranjeno roko. „Sita! veliko si za me storila. — Ne reci, da nisi. Ko mi Mehmed naznani ves raztogoten, da ti je Kirila prst odsekala in ga njemu poslala, ter zažugala, da te bo umorila, mi je govorilo srce: tega ni mogla Kirila storiti, to je storila Sita, blaga duša, ki se je radovoljno za me žrtvovala“.

„Srce te ne moti“, dene Kirila. „Tega bi jaz ne bila mogla storiti ne za svoje življenje, ne za tvoje.

Osupnjen in zmešan se vzdigne Sotir, hoteč pozdraviti Kirilo, pa Prancid mu preseka besedo:

„Zdaj nam je odhajati, ne pa govore imeti. Dan se že zaznavlja, vsaki trenotek je neprecenljiv. Ako Turki opazijo, da odhajamo, udrli jo bodo za nami, mi pa imamo dosti prtljage in pota, težko se bomo umikali. — Ti pojdeš“, de proti Siti, „z nami v Špecijo. Tamkaj se odloči, kam želiš. S svojim življenjem in poštenjem sem ti porok, da se ti nič hudega ne bo zgodilo“.

V kratkem se vsi odpotijo. Prancid pobere ves prah smodnik, kar ga je bilo, pa ga da odnesti v klet; prislonivši nanj goreči sten, zapre klet. Po tem pa vsi skupaj naglo krenejo proti obrežju.

Pridejo na grič, s katerega je bilo videti utrdbo. — „Ej, obrnimo se še enkrat, poglejmo tjakaj“, pravi Sotir, „vidite! Turki jo že jemljó, našo trdnjavo. Vzdignili so že rdečo zastavo“.

„Ni mogoče!“ oglasi se srdito Prancid. „Sten je moral ugasniti. Jaz sem vse natanko preračunal, to in to uro, na, zdaj pa nič!“ — — —

Strašen prasek se zdajci sliši iz daljine. Na to vse tiho, mrtvo. — Vsi pogledajo proti utrdbi — ni je več.

Zdaj hité, kar morejo, da se umaknejo mogočemu preganjanju. Ko zadnji stopi na ladje, pokažejo se Karamanci, leteči proti obrežju in spotoma streljajoči. Škodovali niso nikomur. Hipoma ladje odjadrajo proti Špeciji. — —

Prve dni so urejevali, kar je bilo treba. Sotir je pregovarjal Sito, ki se je hudo bala Grkov, sovražnikov njenega naroda. Govorili so in ugibali, bi li bratu Mehmedu naznanili, da je sestra živa, in kje da je, ali bi pisali sorodnikom v Smirno. V kratkem pa pride iz Ga-

lakside novica, katere so se v Špediji silno razveselili, iznimši Sito: slišali so namreč, da je Mehmed, sin Kjamil begov, s četo svojih ljudi smrt našel v neki trdnjavi, ki so jo bili Grki popustili. Dasi tudi Sita ni pregoreče ljubila brata zavoljo trdnega in groznega srca, je vendar zelo žalovala po njem.

Sita, čuvši ta glas, krikne ter jame britko jokati. „Zdaj sem sama samcata na svetu! Nikogar nimam, ki bi me varoval in branil!“

„Ta le!“ reče Kirila, prijemši Sotirjevo roko, ter jo položivši v pohabljeno Sitirino, — „ta le ti bo varuh. Daj mu roko, Sita! Te dve roki gresta skupaj“.

„Ali dobro slišim?“ izpregovori obotavljaje Sotir. „Kaj ti bi....?“

„Meniš li, da se moreva vzeti?“ praša Kirila, neumekljivo mu gledaje v oči.

„Ne!“ odvrne Sotir. „Ti si Prancidova! Le on je za te. On nas je rešil, ni prav, da jaz nosim to ime. On je naš „sotir“ (rešitelj).

Na predbrežju pri Špediji, kjer se je nekdaj vzdigal tempelj Poseidonov, stoji zdaj cerkvica. V nekterih dneh se da Sita tu krstiti in z mladim Grkom poročiti, vrla Kirila pa s hrabrim Prancidom.

Grof Ruginski.

Prosto iz nemškega.

Spomlad, ta vesela deklica spustila se je na gorkih solnčnih žarkih zopet na zemljo, in od najmanje travice do kraljujočega hrasta vse je dobilo obleko in življenje. Čas, kedar gospodski mestjan gre v prosto naravo, zapustivši mračni kup zidovja, bil je prišel.

Grof Ruginski, mlad, bogat, samosvojen lastnik mnogih velikih graščin, že se je v burni prestolnici bil poslovil. Živahno mestno življenje, veselje in radost mladih po slasti življenja hrepenečih ljudi; vse to ni moglo pregnati otožnosti, katero je sicer živo veseli grof v jesen seboj prinesel od svojega potovanja. Najsijajnih plesnih zabav o pusti se je le malo udeleževal, in on je ostal sredi najsijajniših krogov mrzel in malobeseden. Naj so mu prijatelji očitali, da si je čmerikavost prinesel iz tujine, ali ga mlade ženske zasmehovale — on je ostal, kakoršen je bil. Kolikokrat je sredi hrupa velikega sveta hrepenel po mirni deželni tihoti, po krogih svojih mirnih vasi! Ta čas je bil prišel, in kamen padel je od srca mlademu možu, ko je pri zadnjem znanci se poslovivši, se mrzlo priklonil.

V večer pred njegovim odhodom sešlo se je več njegovih zanesljivih prijateljev v njegovi palači. Znano je, da mlademu bogatemu grofu v prestolnici nikoli ne manjka prijateljev. Gospodje so bili veseli in živo dobre volje. Po večerji začelo je vino šumeti in žvenketanje čaš me-

šalo se je med hrup veselih gostov. Sedaj ustopi grofov sluga.

„Ravnokar je za to najeti seljak prinesel to-le pismo, milostivi gospod!“

Grof je vzel pismo, ga razpečatil in prečital pod žarečimi svetilkami te-le vrstice:

Ljubi prijatelj!

Govori se, da hočeš mesto zapustiti? — A jaz želim, da bi te moje pismo še v njem našlo. Da ti hitro povem kar mislim. Hvali sama nebesa, da sem jaz mesec dni preje odišel na deželo nego ti, in da pelja tik mojega gradu velika cesta. Ti se morebiti čudiš? — Dobro, smel se boš tudi zraven veseliti. Slušaj: Deklica, katera te je tako vnela, da nič več ne naredi nikakega vtisa na tvoje srce, in katere trag si ti na žalost naju obeh v mesti P.... čisto zgubil, — peljala se je včeraj razcvetena in lepša nego kedaj s svojo materjo mimo mojega gradu, in kakor sem po nekem mojih služabnikov gotovo izvedel, naravnost v prestolnico, da tam ostane. Povzdigni zopet svojo glavo, ljubi prijatelj, upaj! našla bova gotovo to krasotico! Za pet dni — preje ne more biti — sem pri tebi. Počakaj tedaj še v mestu

tvojega prijatelja

barona **Rokavinskega.**

Vsi so čitalca ostro opazovali. Ko pa se je njegov najprej resnobni, potem vedno prijazneji obraz spremenil v veliko veselost, ko se je zopet vsedel žarečih oči in list vtaknovši v listnico, strastno vzkliknil: „Prijatelji, le točimo, jaz ne grem, ostanemo še dalje časa vkup!“ potem

je vsak od njegovih prijateljev močno zavpil: „dobro brat“, da se je hrup daleč po ulicah razlegal. „To je jako lepo, dragi Ruginski, da ostaneš tukaj“, rekel je veseli huzarski poročnik grof S. „ni nam treba popraševati po vzrokih, kateri so te na to sklonili, mi smo zadovoljni, da nam ostaneš.“ „Na zdravje listopiscu!“ zaslišal se je enoglasni krik v dvorani: „Na zdravje!“ rekel je grof izpraznivši do dna svojo kupico, in tisti dovtip, tista neizmerna veselost, vsled katerih se je pred dvema letoma priljubil v vseh krogih, povrnola sta se sedaj v obilnej meri v njegovo bitje in sicer tako, da so vsi navzoči pripoznali, da ga niso videli nikoli ljubeznjivejšega.

Ko se je že jutro posmehovati začelo v s svečami razsvitljeni dvorani, razšli so se veseli pivci. Grof Ruginski je le malo spal. Veselo poročilo njegovega prijatelja mu ni dalo spati, ne počivati; srce ga je gnalo na prosto, kjer je list še večkrat prečital, ter delal razne načrte za bodočnost, katere pa je ravno tako hitro zopet zavrgel. Njegovo srce je bilo polno, tako polno, da bi pritisnol celi svet na svoje prsi, da bi odpustil svojemu smrtnemn sovražniku, saj se je morebiti njegova hrepeneča želja, vzor njegovih sanj, katerega trag je čisto izgubil, kmalu videti in ž njim govoriti, izpolnilo.

Po obedu je grof navadno čital eno uro časnike. Ravno je čital, ko je javil služabnik, da zunaj čaka tujec proseč, da bi smel iti pred grofa.

„Naj pride.“

Mlad, zali mož, sicer slabo ali čisto oblečen v suknjo, ki je bila do brade zakapčana, stopil je strahljivo v sobo in se je na gladkih tleh, kakor da bi šel po ledi, približal grofu.

„Kaj želite?“ vprašal je grof prijazno globoko se priklonivšega mladega moža.

Tujec je potegnol zvitek papirja iz žepa. „Jaz sem eden izmed prosilcev, kateri se potezajo za razpisano mesto gospodarskega oskrbnika, katero je v vaši službi prazno, milostivi gospod. Ker pa me je gospod graščinski ravnatelj sem napotil, pridem, da se vašemu gospodstvu osobno predstavim in to pismeno prošnjo ustno podpiram.“

To rekši predal je grofu pohlevno svojo pismeno prošnjo, kateri so bila priložena različna spričevala. Grof je papirje hitro prečital veselega obraza in potem z blagim očesom pogledal prosilca.

„Vi ste se vsled teh spričal kaj dobrega učili, kot vajenec se dali lehko rabiti, in vaše ponašanje je brezmadežno —.“

„Smem li tedaj upati, da sem dospel do moje srečne ure?“ drznol se je skromno vprašati tujec.

„No seveda, vi dobite to mesto“, odločil je grof, „vi mi dopadete, ni toliko radi vaših dobrih spričeval, kakor zavoljo vaše odkritosrčnosti.“

„Naj vam nebesa povernejo to milost, vsled katere sem jaz postal mnogo srečnejši, nego si more človek misliti“, odgovoril je mladi mož solzeč se od hvaležnosti.

„Kako to? povejte mi —“

„Vaša milost je naredila s podelitvijo tega mesta srečna dva človeka. O gospod grof, ko bi vedeli, kaj se reče s pismom, da mi je služba zagotovljena, v roki vstopiti pred ljubimko, ljubimko, katero sem po triletnem ločenji danes brez tolažbe zopet videl, in reči: Vse zapreke so proč, ti si moja! gotovo bi čutili, da ste tujcu skazali milost, katere ne bo mogel naplačati za svojega življenja.“

Grof je bil ginjen. „Vi imate zraven vaših znanosti tudi prav dobro srce, to je dobro, silno dobro“, rekel je grof stisnivši osupnenemu dobrohotno roko in je pozvonil.

„Teci, ukazal je ustopivšemu služabniku predavši mu pisma, v pisarno, naj dajo takoj temu gospodu pismo v dokaz, da je on oskrbnik na izpraznjenem mesti.“

Srečni oskrbnik se je hotel posloviti, rekel je še svojemu dobrotniku nekoliko potrebnih besedi ter je vprašal, kedaj se započne dan njegovega službovanja.

„Imate še 14 dni časa, rekel je grof, smem li upati, vas takrat že videti v družbi svoje gospé?“

Mladi mož je zarudel in odgovoril kimajoč na vprašanje dobrega grofa, zapustil sobo in šel z nakazníco h grajskemu ravnatelju.

Ko je odšel, polastilo se je grofa neko posebno žalobno čustvo. Kako neizmerno daleč še sem morda jaz od svojega smotra, a ta človek ga je takó srečno dosegel, mislil je hodeč zamišljen po sobi gor in dol; svest svojega plemenitega čina pa mu je osladilo s čudnovitim načinom te bridke misli in tesnobno dvombo in mu je napolnjevala srcé s trdnim upanjem, da bo vse zelo dobro izšlo.

* * *

Pet dni je vže preteklo, po katerih je baron Rokavinski obljubil, priti v prestolnico. Vsled ljubezni, hrepenenja in nestrpljivosti bil je že naš grof vse ulice po mesti in okolici prehodil, ali vendar ni mogel najti najmanjega traga tisti deklici, katera je bila zapopadek njegovih želj. Nejevoljen vsled nezgode in zbog tega, ker je njegov prijatelj izostal, pohajkoval je večer sedmega dne, ko se je že jelo mračiti, po predmestji, v katerem je

stala njegova palača in videl, kako je več ljudi hitelo proti bližnji župni cerkvi. Aha! ženin in nevesta! mislil si je; jaz ju hočem videti in se veseliti njune sreče, njune blaženosti. Kmalu potem stal je v častitljivi starogotiški cerkvi. Na velikem altarji blisketale so se nažgane sveče in duhovnik je pristopil tiho s svojim služabnikom iz zakristije k oltarju. Ženin in nevesta, katera sta šla sedaj k oltarju, bila sta od daleč videti mala, kakor dva pritlikovca. Priči tega svetega čina stali ste za ženinom in za sneho. Kraj prič je bila zijajoča radovedna množica ljudstva. Duhovnik, sivi starec nagovoril je najprej s krasnimi besedami ženina in nevesto in ju potem poročal. Grof se je med tem priril v eno spredi stoječo klop, da bi tudi v lice videl ženina in nevesto. Sedaj se obrne malo na levo stran — moj Bog, motim li se? — ali ne, to je mladi oskrbnik grofa Ruginskega.

Radovednost je mikala grofa videti tudi sneho. Jena rast je čudovito lepa, prekrasna obleka se jej lepo poda, grof se rije dalje čisto naprej. — Osodepolna besedica „da!“ zaslišala se je iz ust obeh zaročencev, sedaj sta nataknola drug drugemu prstan, sneha se je obrnola in — en mož pade med gledalci omedlel na tla. — Bil je grof Ruginski. Nastal je šum; ljudje so ga še le zunaj spoznali in odnesli nezavestnega v njegovo bližnjo palačo.

Drugo jutro po tej prigodbi stala sta dva dolga lepa mlada človeka, mož in žena pred stanovanjem grofa Rudinskega. Slednjič se je prikazal hišni oskrbnik.

Jaz sem se hotel s svojo gospo milostivemu gospodu prikloniti, toraj prosim, blagovolite me prijaviti, reče mladi mož. Nagovorjenec gledal je poročenca nekoliko trenotkov in vprašal, ako nima časti, govoriti z novim gospodom oskrbnikom. Mladi mož je pritrdil.

„Dobro tedaj, potrpite nekoliko časa, prosil je hišni oskrbnik, jaz vam imam nekaj dati“. Šel je v sobo in prišel takoj nazaj z malim zvezkom.

Naš milostivi gospod grof odpotovali so danes jutro v Italijo, morebiti pred zimo ne pridejo nazaj in so mi posebej ukazali, da bi vam želel srečo k vaši poroki in predal ta zvezek. To izrekši priporočil se je hišni oskrbnik in zapovedavši nekaj poslom odšel v grofovo sobo.

Plaho je mladi mož pogledal svojo ženo, držeč v roki osodepolni zvezek. Šla sta žalostno domov. Oba sta bila tako v skrbi in v strah vtopljena, da se nista upala govoriti. Stresočo roko odprl je slednjič mož zavitek. Grofov list, spričalo, da pride za oskrbnika na graščino nekega tujega barona in nakaznico za 5000 srebrnjakov našel je v zavitku. „V življenji so trenotki, ki pretresejo najstalneji značaj, a koliko leži zadano besedo. Zavoljo vzroka, da jaz nisem ostal mož beseda, ne bodete se morda mnogo brigali, ker priloženo pismo vam je dokaz, da ste pri enem mojih najboljih prijateljev za bodočnost oskrbljeni. Denarje pa vzamite v dokaz mojega prijateljstva. Živite s svojo gospo prav dobro in srečno — ne bova se morebiti nikoli več videla.“

Molče sta se mož in žena objela in ginjena s solznimi očmi brala večkrat list velikodušnega prijatelja. Vsak dan sta se v svoji sreči spominjala grofa, ali nikoli nista izvedela uzroka njegovega brzega odpotovanja, iz katerega se ni nikoli vrnol v domačo zemljo. Umrl je v Mesini.

L. K.

Stari grad.

Spisal Ivan Jenko.

Temno in nemo se razteza gozd od Save do malih hribov pri S—. Tu in tam so že popadala stara debla zrušena od viharjev, črneli štori štrlé, krog njih in po njih pa poganja novo življenje, iz smrti enega rodi se drugemu življenje! Le redkokrat odmeva po hosti sekira, kakor pred davnimi leti še danes neboječe pleza veverica po vrhih, in gorski petelin frfraje zleti pred tabo in se kmalo spet vsede, čudno te gledaje, kaj hočeš ti tujec človeški tukaj? Le Sava bobni, spodkopuje starim deblom korenine, sprevrača se v valove, igra ž njimi in je odplavlja dalje. Sicer je tiho in nemo vse, le čuk se oglaša po noči in lesice lajajo po temi.

Mrtvo kakor gozd je staro zidovje gledajoče se sto in sto let v valovih Save, le včasih nad njim zakrokajo vrane in potem se vsuje kamenje v Savini predor in zopet tihota kakor poprej. To je stari grad, nekdaj stanje mož železom oklepljenih, sedaj razvalina, bivališče krokarjem in sovam. Da, ko bi govorili mrtvi zidovi, pravili bi morebiti o ponosnih junacih, o grajskih devah delečih vence zmagalcem v bojnih igrah, pravili bi o krvavih zmagah, kjer je sovražnik z zidov se prevrnil v predor, vse to bi pravili; morebiti pa tudi o mladem jetniku v temnici, kamor ne posije solnce, o stokih in mukah, katerim priče so bili le oni in večni Bog. Pa zidovi ne govorè, oni so mrtvi, le med narodom se je ohranila pravljica nekdanjih dni, ne pravljica o zmagah in slavi, tožna je, kakor je bil tožen narod in tožna mu osoda.

Ko so stavili na strmi grič prvo podlago gradu, nosili so kmetje od Save težko kamenje na goro. Kaj je teklo solz, kaj se prelilo srage, ne ve nobeden; kamenje ni čutilo, a srce beričev je bilo še trje ko kamen. Tu pride, tako govori pravljica, iz gozda majhen mož, sivobrad in gorečih oči, pa pravi tlačanom: „Kaj zidate, kaj močite kamen potom, vaši otroci hočejo ga s krvjo.“ Kletvijo, kakoršno kolne pogubljena duša svojo osodo, zaklel se je grajščak, da bo starec prvi krvavel v zidovji, a ta je zginil, v zraku pa in po gozdu se je čul smeh, ne smeh, tako se krohoče pekel, ako mu pripade pričakovana žrtva. Povsod je odmeval kakor iz daljave, a nikjer se ni znalo od kod. Kmet se je prekrižal, grajščak pa je dal zidati zidove, kakoršnih še ni videla dežela, krog njih pa skopati globok predor. Ko je bilo končano, se je zakrohotal in zaklel, da živa duša ne pride proti njegovi volji ne v grad ne iz njega. To je bil začetek gradu, enaka so bila pozneja leta. Grajščak si je najel hlapcev, črnih, zarujavelih, ki so govorili jezik vsem neznan, in živel je v gradu in gospodoval ko krut trinog. Marsikrat je šel kmetič delat tlako z dvojno živino, domu pa je prinesel dve prazni koži. Marsikrat je šel oče v grad, a deca ga je zastonj zvečer pričakovala, v gradu so ga zbičali do smrti. Mnogo deklet se je zgubilo, a vedel ni nobeden kam, le grajski beriči so znali in se posmehljivo rogali. Nekdaj je prišel v grad tuj duhoven, govoril je in prosil, hlapci pa so ga vrgli skozi vrata in pse naščuvali nanj. Tako je živel grajščak, pri smrti njegovi pa je vršelo po jelkah in smrekah, vihar je rušil najstarja debla, psi so tulili; in ko je skončal, začul se je zopet strašni krohot, kakor so ga čuli pri zidanji gradu.

Imel je dva sina, čez teden dni sta se sprla in last-

nemu bratu je porinil mlajši nož v srce in gospodoval huje ko oče. — Turki so vdrli v deželo, morili in žgali, a on se je zaprl v grad in varen je čakal za zidovjem. Pred gradom pa je klečé in roke povzdigovaje prosila kmečka množica, jo naj sprejme v grad, da se reši Turkov, smeh in krohot njegov je bil edini odgovor. Pred gradom se je vnel boj, še le ko so padli možje in so turške krivljenke začele kositi žene in deco, vdaril je grajščak s hlapci iz grada in pregnal Turke. Rov je bil poln krvi in mrtvih trupel, zidovje okrvavljeno. In še danes se pozna sled na zidu, noben dež ga ni spral ne voda, in zidarjem se ni dalo pobeliti. Sprale bi bile krv vitezove solze, a on tega ni hotel, pravi narod. Tako so živeli vitezi in njih podložni leta in leta, pravljica ne imenuje teh časov in zgodovina ni pisala o njih, saj je bolje tako, da tema pokriva, kar se je zgodilo. Zadnji gospod živel je o času kmečkih vojsk. Bil je krut bolj od svojih prednikov, a močan in velikanske postave. — Ob Savi je imel boren ribič kočo. V tej koči je cvela najlepša cvetka v Posavji — ribičeva hči. Marsikak grajski hlapec stopal je za njo, toda trije bratje ponosne postave so ji bili varstvo. Po nesreči zagledal jo je grajščak sam, gredočo z drugimi iz cerkve. Pri tej cerkvi pa je bil duhovnik njen četrti brat. V njegovem varstvu je bila deklica tudi pred grajščakom varna. Nekdaj obišče grajščaka škof ljubljanski in kmalu potem prišel je duhoven, dekličin brat v Ljubljano. S solzami v očeh se je poslovil od svojih; saj jih ni videl nikdar več. —

Kmalu potem gre ribič delat tlako, in mlado dekle ostalo je samo z brati. Hlapci lopnejo nenadoma v kočo, zastonj je jok, zastonj upor, dva brata padeta presunjena mečem, deklica leži onemogla, toda kmalu jo trinogi iz-

vlečejo čez prag; tretji brat pa se ranjen vrže v Savo in nikdo ni več čul o njem. Pač je ruval lase ribič vrnivši se zvečer, a hčere ni bilo ne sinov, le kup pepela je kazal, kje mu je stala koča. Dva dni in dve noči je klečal in prosil pred gradom, tretji dan pa so prišli beriči, odveli ga v grad in nihče ga ni več videl. — Po noči, ko je hodil stražar krog zidovja, zdelo se mu je, da čuje iz zemlje globoko pod seboj stok in votlo rožljanje, a pokrižal se je in odšel proč, to so bile umrlih duše. —

V Ljubljani pa je iz jezuvitskega stanišča stopila nekaj dni pozneje temna oseba, v stanišči pa je jokal mlad duhovnik za očetom in sestro, potem pa pokleknil in prosil večnega Boga — osvete!

Drugi dan je tožil grajščaka, toda osveta se je bližala že od druge strani. Kmečke vojne so se vžgale, po Savski dolini padla sta zapored gradova S. P. in M. V črni noči so goreči dvori S. gradu svetili enako osodo. In res, čez malo časa napadejo kmetje tudi ta grad. V krvavem boji je stal vitez in metal kmete raz zidovja, tu mu stopi nasproti mladenič, kateremu je vzel sestro in umoril očeta. Vitez se strese, a krepak mahljej in mladeniča je požrl rov. Kmetje so bežali, in dvajset obešenih je drugi dan strašilo njihove tovarše.

Kmetje so bili zopet podvrženi in še hujše jih je trl gospôski jarem. S. viteza oholost pa celo ni imela ne konca ne kraja. Nihče ni vedel, kako in kaj, prišli so naenkrat gospodje iz Ljubljane in vitez je šel ž njimi. Med ljudstvom pa se je raznesla govorica, da je šel k sodbi zarad svojih hudobij. Kaj je bilo v tem, znal ni nihče, le čez pol leta so prišli zopet gospodje in črna zaprta kočija se je peljala obdana z vojaki. Prejšnje

hlapce so razgnali in grad si vzeli v last. Kmetič oraje pod gradom pa je še čul včasi o tihem večeru otlo ječanje iz zidov, vmes pa besni krohot. To je bil vitez, ki je lakote poginil, pred svojim koncem pa prišel ob um, pravi ljudstvo. Ko je končal, začul se je tretjič peklenski krohot, ki so ga že čuli pri zidanji grada; prvič pa se je zdaj zdrobil kos zidovja in se somlel v predor. Grad so dobili v last jezuviti in sozidali blizo Save samostan. Zdelo se je ljudem, da je med njimi menih znanega obraza, bled in molčeč. Toda on ni govoril z nikomur, in nihče ga ni vpraševal, le tiho so govorili, da je sin nesrečnega ribiča. Grad so menihi prodali, a strašilo je tako v njem, da so ga popustili stanovalci in si zidali druzega na ravnini. In še danes, če gre kmet v pozni noči mimo grada, pokriža se in urno odide, ker črn pes obhaja grad, in če vgleda človeka, tožno zatuli, iz grada pa in jelkinih vrhov zakrohotajo sove!

Kratke povesti v poduk in zabavo.

Zapisal

I. S. Gombarov.

PREDGOVOR.

Da so kratke in lepe povesti najprimerniše sredstvo, s katerim se prostemu ljudstvu pamet bistri in srce žlahtni, ter tako pot k pravi omiki in sreči nadeluje, tega prepričanja sem jaz vedno bil in sem še zdaj; zato sem vedno takošne povesti zapisaval in ob ugodni priliki priobčeval.

Kakor že prej „Kratke povesti za kratek čas“, tako sem zdaj nekoliko enakih povestic zbral ter objaviti dovolil pod naslovom: „Kratke povesti v poduk in zabavo.“ Naslov sam že blagemu čitatelju pove, v čem da se ta zbirka od une razločuje. V tej zbirki zbrane povesti so namreč vse bolj podučljivega in resnega, v unej zbirki pa bolj šaljivega in kratkočasnega zapopadka. Sicer pa pazljivi čitatelj najde tudi v „povestih za kratek čas“ marsikaj podučljivega, in ravno tako v „povestih v poduk in zabavo“ marsikaj kratkočasnega.

Tudi te povesti so že bile večinoma priobčene v slovenskih časnikih, največ v „Vrtci“; le malo število jih je na novo pridjanih, da se je njim odmerjeni prostor napolnil.

Hotel Bog, da bi te iz same čiste ljubezni do mojega ljudstva pisane povesti v obilni meri dosegle svoj namen: naj bi bistrile um in žlahtnile srce našemu ljudstvu ter ga pripravljale sposobnega za vedno večjo omiko in srečo!

I. S. Gombarov.

1.

Uči se zdaj, da bodeš kedaj kaj.

Imovit trgovec v nekem mestu je imel lepo veliko hišo, lepo prodajalnico in mnogo izvrstnega blaga. Vse to si je sam pridobil s svojo pridnostjo in delavnostjo in z božjo pomočjo. Ljudje so mimo idoč obstajali pred njegovo prodajalnico ter gledali krasne, dragocene stvari, ki so bile izložene. Nekega dne je slišal trgovec človeka pred svojo prodajalnico govoriti, češ, ta nekdaj ničesa ni imel, a zdaj ima vsega dovolj. Te besede so trgovca napotile, da je ljudem pokazal, kako se takšna imovina pridobode, osobito otrokom, ki so ondod hodili v učilnico in iz učilnice ter se lepim stvarem čudili. V ta namen je obesil nad prodajalnico desko z napisom: „Uči se zdaj, da bodeš kedaj kaj.“

Mnogo let je bila ta deska nad prodajalnico; gospodar je ostarel in trgovstvo sinu izročil. Nekega dne nenadoma dobi pismo iz španske zemlje. Kedo in kaj bi mu pisal iz španske zemlje? Nekdo, katerega nikoli ni poznal niti videl, piše mu ter se mu zahvaljuje, da se je do imovitega trgovca vspel on, ki ni nikoli mnogo obetal. In kako? Vsled deske in napisa nad njegovo prodajalnico. Še deček je hodil mimo njegove hiše v učilnico in domov iz nje ter je često gledal lepo izpostavljeno blago. Tudi na deski zapisane besede si je zapomnil ter često pre-

mišljeval in se tako prerodil v pridnega učenca, pozneje v umnega in delavnega mladenča, a zdaj je bogat trgovec, ki ima v velikem španskem mestu lepo hišo in prodajalnico ter obilo zalogo vsakovrstnega blaga, A mladini v opomin je tudi on nad svojo prodajalnico obesil desko z lepim napisom: „Uči se zdaj, da bodeš kedaj kaj.“

2.

Lep vzgled slovenskim učencem.

Učenost in pobožnost ste si sestri, ki izhajata iz ljubezni božje, kakor dva žarka iz jednega solnca. Človeški razum namreč toliko več zapopade, kolikor bolj je njegovo srce razsvetljeno z lučjo božje ljubezni. To nas uči sv. Duh že v starem zakonu, rekoč: „Strah Gospodov je začetek modrosti“ (Preg. 1, 7.); in zopet: „Modrost ne gre v hudovoljno dušo in ne prebiva v telesu, ki je grehom vdano“ (Mod. 1, 4.). O tem se je že gotovo marsikateri učitelj pri svojih učencih prepričal, in to se je tudi jasno pokazalo leta 1874. v Toulousu (izgovori Tuluzu) na Francoskem, ko so dijaki delali zrelostni izpit.

Ko so se namreč dijaki bili v dvorani zbrali, da bi delali pismeno skušnjo, odločil se je vsakemu njegov prostor in potem so se jim naznanile naloge. V prvej klopi je sedel majhen, komaj 16 let star mladeneč. Ta naredi najpred lepo sveti križ. Nekateri tovariši ga sicer zavoljo tega po strani gledajo in se mu posmehujejo; ali mladeneč za vse to nič ne mara, nego vzeme iz žepa še

dve podobi: podoba sv. Jožefa in Device Marije ter ju položi pred se na klop. To je naredilo pri tovariših še veče začudenje in glasno kihanje.

Ali tudi za to se mladeneč ne briga, nego mirno in skrbno izdeluje svoje naloge. Po pismenej skušnji je bila kmalu ustmena, in potem so dijakom naznanili, s kakšnim vspehom da je kateri obstal. In kaj mislite, kdo je bil prvi? Prvi in s tako izvrstnim vspehom, da kaj enakega že dolgo ni nobeden dosegel, bil je naš pobožni mladeneč, sin Toulonskega poveljnika, Salignak Fenelon po imenu.

Naj bo tedaj ta pobožni francoski mladeneč vzgled vsem slovenskim učencem, da pri svojem učenju ne pozabijo na Boga in se ne žanašajo samo na svojo dobro glavo, ampak da prosijo tudi Boga pomoči in razsvetljenja; „kajti Gospod daje modrost, in iz njegovih ust prihaja razumnost in spoznanje“ (Preg. 2, 6.).

3.

Hvaležnost in nehvaležnost otrok.

Dostikrat se pripeti, da delajo otroci s svojimi roditelji ravno tako, kakor so nekdaj ti ravnali s svojimi. Drugače tudi ne more biti; kajti otroci se učijo od roditeljev, in kakor nje vidijo in slišijo, tako tudi sami delajo. Tako se naravno izpolnujejo besede, da blagoslov in prokletstvo roditeljev pride na njihove otroke.

Meni ste o tem znani dve povestici, katerih prva naj služi slovenskim otrokom v posnémo, a druga jih naj odvrača od grde nehvaležnosti do roditeljev.

I.

Mogočen kralj se je sprehajal po rodovitem polji ter je prišel do veselega kmeta, ki je na njivi delal. Kralj se začne ž njim pogovarjati in tako izvé, da njiva ni kmetova svojina, nego da je on za delo le najet ter dobiva po 20 krajcerjev na dan za svoje delo. Kralj, ki je za svoja vladarska opravila mnogo več zaslužil in tudi lehko mnogo več potrošil, ni mogel razumeti, kako da je mogoče z dvajsetimi krajcarji na dan izhajati in vrhu tega še dobre volje biti. Ali kmetič mu odgovori: „Ako bi jaz ves svoj zaslužek sam porabil, bilo bi za mene slabo; jaz moram izhajati s tretjino od tega, kar zaslužim, ker z drugo tretjino moram poplačevati svoj dolg, a tretjo dajem na posodo.“ To je bila kralju nova uganka. A kmet mu jo takoj razloži, rekoč: „Jaz moram s svojim zaslužkom rediti svoje stare roditelje, ki ne morejo več delati in svoje male otroke, ki tudi še niso zmožni nobenega dela; roditeljem poplačujem s tem ljubezen, katero so mi v otroških letih skazovali, a otrokom skazujem zdaj jaz ljubezen, da tudi oni mene v starih dnevih ne bodo zapustili.“

Ali ni ubogi kmetič lepo povedal, a še lepše mislil in storil?

Kralj je poštenega kmeta pohvalil in bogato obdaroval, in blagoslov, katerega so mu njegovi umirajoči roditelji dali, kazal se je v ljubezni in hvaležnosti njegovih otrok do njega. —

II.

Vse drugače se je godilo druzemu očetu, ki je bil star in bolehen in zato svojemu sinu na poti. Ta sin je s starim očetom grdo ravnal in zato si je oče želel, da

bi ga spravili v bolnico, ker ondu vsaj surovega oponašanja ne bode slišal. Sinu je bilo to po volji in predno je solnce zašlo, bila je starčkova želja izpolnena. Toda v bolnici oče tudi ni vsega tako našel, kakor si je želel. Čez nekolike časa poprosi sina, naj mu še zadnjo dobroto skaže ter mu dve rjuhi pošlje, da mu ne bode treba na golej slami ležati.

Sin poišče dve najslabejši rjuhi, ki jih je imel pri hiši ter reče svojemu sinčku, naj ju nese v bolnico k dedu. A sinček koj pri vratih jedno rjuho skrije in dedu samo jedno odnese. Oče to videč, vprašajo sina, zakaj je to storil. A hudobni sinček jim odkritosrčno odgovori: „Zato, da mi ne bode treba vam boljših rjuh dajati, kadar odnesó vas v bolnico.“

Kaj nas uči ta povest? Ali ne taisto, kar nas uči četrta zapoved božja, ki pravi: „Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in se ti bo dobro godilo na zemlji!“

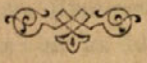

4.

Pravična razsodba turškega trinoga.

V Kahiri, glavnem mestu egiptovske dežele, katero vlada od turškega sultana (cesarja) odvisen kralj, kedive imenovan, živel je za časa mogočnega in silnega kediva Mehmed-Alija trgovec krščanske vere. Ta si je s pridnostjo in poštenjem napravil ne samo obilo premoženja, nego pridobil si je tudi obče spoštovanje in še celo milost turškega kralja. A to nam kaže najbolj, da je moral biti v resnici poštenjak od nog do glave, kajti Turek, in še

celo turški oblastnik, ne spoštuje rad kristjana. ker na Turškem je spoštovanje kristjanov sploh jako redka prikazen.

Omenjeni trgovec se je postaral ter sklenil svojo trgovino prepustiti sinu jedincu, kateri mu je do sih dob pridno pomagal pri vseh trgovskih opravilih. Mislil si je namreč, da bode svoje stare dni mirno in brezskrbno živel pri sinu. Izgovoril si je bil razven drugih stvari še stanovanje v gornjem nadstropji, ker je bilo ondu nekoliko mirnejše, prostornejše in zdravejše. ter je za gospodarja itak pripravniše, da stanuje s svojo družino pri tleh. Vse je bilo že v redu, samo pir (svatbo) so imeli še pripraviti, ker novemu gospodarju je bilo treba pri obilem in obširnem gospodarstvu tudi pridne in skrbne gospodinje.

A mlademu, imenitnemu trgovcu, ki je imel bogato nevesto, se ni zdelo primerno, da bi se pirovalo spodaj v tesnih in zaduhlih prostorih; zato je prosil očeta, da bi mu za čas pirovanja prepustil svoje stanovanje v gornjem nadstropji, ter se bi oni za ta čas nastanili v sinovo stanovanje pri tleh. Takoj po piru se vrne vsak v svoje prejšno stanovanje.

Starec je bil s tem zadovoljen in je rad privolil v sinovo prošnjo. Ali ko je bilo pirovanje pri kraji, ostal je sin z nevesto v gornjem nadstropji ter se ni hotel umakniti očetu. Ko so ga opomnili na selitev, prosil je, naj bi še nekoliko časa potrpeli in ostali pri tleh. To se je zgodilo, ali tudi ta čas preteče in oče zahtevajo svoje pravice. Ali nehvaležni sin jim zdaj naravnost reče, da ga ni volja iti s svojo nevesto iz gorenjega stanovanja ter ga naj pusté v miru, ker je on gospodar v hiši.

To grdo obnašanje nehvaležnega sina, kateremu je oče toliko blagá pripravil in izročil, zabolelo je starega

trgovca globoko v srcé. Tudi drugi ljudje, ki so slišali o tem grdem obnašanji, grozili so se sinu, češ, kdor ne spoštuje očeta, temu se ne bode dobro godilo na zemlji. Ne vem, kako je prišlo do tega, da je tudi kedive ali kralj Mehmed-Ali slišal o tem grdem in nehvaležnem dejanji trgovčevega sina.

Ker je znano, da spoštovanje do starišev ni nauk samo krščanske vere, nego tudi turške, zato je kralj nehvaležnega sina poklical pred sé, da bi ga opomnil tega nauka.

Zvest si kraljeve milosti in naklonjenosti, hitel je mladi trgovec brez strahu h kralju. Ali kadar so mu rekli, da je kralj v divanu, to je v sodnijskej hiši, ter mu mora tudi on tjá priti, spoznal je, da se je kralju nekaj zameril, in da se stvar ne bode zanj dobro izšla.

Kadar stopi v sodnijsko hišo, kder je sedel kralj na vzvišenem stolu med svojimi svetovalci in stražniki, pogledal ga je Mehmed-Ali tako ostro, da nehvaležni sin niti odgovoriti ni mogel, ko je bil vprašan, kdo in kake vere je. „Vprašam te še jedenkrat“, ponovi kralj svoje vprašanje: „Kdo in kakšne vere si?“

S tresočim glasom odgovori sin: „Kakor je znano Vašemu Veličastvu, stoji na povelje Vaše milosti tukaj pred Vami trgovec Jusuf, po veri kristjan.“

„Kristjan?“ reče kralj ter se čudi; mogoče, ali videli bomo, je-li si govoril resnico. Prekrižaj se!“ Mladi trgovec se s strahom prekriža na čelu, ustih in prsih. „To ni dosti“, reče kralj, „izgovori tudi besede, katere izgovarjate kristjani, kadar se križate.“

„V imenu Boga † Očeta, in † Sina in sv. † Duha“, govori trgovec križajoč se. „Še jedenkrat in glasneje, jaz sem vže star ter ne slišim dobro.“

Trgovec so začne zopet križati ter izgovarjati besede, križajoč so na čelu: „V imenu Boga Očeta“ — na ustih: „in Sina“ — in na prsih: „in sv. Duha. Amen.“

„Tako je pravo! Ali veš zdaj, nehvaležni sin, da si očetu dal prostor na čelu, a sinu na ustih? Ali veš zdaj, da se tako tudi doma v tvojej hiši spodobuje. Oče mora biti zgoraj, a sin spodaj. Pojdi domov, in če v polu ure ne bode v tvojej hiši tako, pokažem ti, kako hitro znam jaz nehvaležnega otroka napraviti za glavo manjšega.“

Naglo odide mladi trgovec domov, pade pred očeta na koleni, prosi ga odpuščenja ter mu veli, da se naj takoj preseli v gornje prostore njegove hiše, v katerih je zdaj on po krivici s svojo nevesto prebival.

Stvar se je kmalu uravnala, in ko je bil prišel za nekaj časa kraljevi služabnik pogledat, ali se je zvršila božja in kraljeva volja, našel je vse v najlepšem redu: Oče je stanoval zopet v gornjih prostorih hiše, a sin z ženo spodaj pri tleh. Poslovivši se, dejal je: „Tako je pravo; mir z vami!“

5.

Poslednja otrokova prošnja.

Ljudje, ki imajo mnogo posvetnih opravil, a malo vsakdanjih križev in težav, navadno se le malo brigajo za vero ter večkrat še celo na Boga pozabijo. Še le takrat, kadar pridejo nadloge nad nje, spomnijo se zopet Boga ter postanejo verni in pobožni. To nam priča tudi naslednja resnična povest, ki se je v Ameriki dogodila.

V Ameriki je živel general, ki je bil pogumen vojak v boji, a popolnem neveren slobodnjak v življenji; Bog

mu je bil deveta briga in z vero se je k večjemu kdaj pošalil. Ta general je imel jako pobožno in verno ženo, ki pa s svojimi prijaznimi opomini generala ni mogla na pravi pot spraviti. Ta zakonska sta imela jedinega otroka, nježno hčerko, katero sta oba srčno ljubila, a s tem razločkom, da je mati v njenem srci budila ljubezen do svete katoliške cerkve in do Boga, a oče ljubezen do sveta in posvetnega veselja.

Ta hčerka njima zboli za sušico. Vse prizadevanje najučenejših zdravnikov je bilo zaman; bolezen se je naglo hujšala in ura smrti bližala. Oče je stal pri smrtnej postelji svojega edinega otroka in srce mu je hotelo počiti od velike žalosti, da bo svoje jedino dete izgubil. Otrok je očetovo žalost opazil, zatorej tiho reče: „Oče! jaz vidim, da moram skoraj umreti; povejte mi vender zdaj, ali naj verujem, kar ste mi vi pripovedovali, ali to, kar so me mati učili?“ To nenadno vprašanje umirajoče hčerke je generala pretreslo, solzé so ga polile in z ginljivim glasom je dejal: „Dete ljubo! le veruj, kar so te vedno tvoja mati učili!“ Hčerka vprè svoje oči v očeta, prime ge za roko ter reče: „Oče ljubi, tedaj pa morate tudi vi na vsemogočnega Boga verovati. Kadar jaz pridem v nebesa, bodem vedno Boga prosila, da tudi vi in mati za menoj tja prideta.“

Izgovorivši te besede, vzdihne še nekaterekrati ter izpusti svojo nedolžno dušico, ki je šla v nebeško veselje.

Oče ni pozabil zadnje otrokove prošnje, nego postal je veren, zvesto se oklenil sv. katoliške cerkve, z veliko gorečnostjo popravljal poprejšnja pohujšanja, in kakor je sam pripovedoval, bil je že na tem svetu stokrat srečnejši, nego li v svojem poprejšnjem življenji.

6.

Vesten pastir.

Mnogokrat nastane med sosedi in mejaši prepir in sovraštvo zavoljo nemarnih pastirjev, ki s svojo živino škodo delajo. So pa res tudi nekateri pastirji tako brezvestni, da včasih navlašč pustijo živino na sosedovo njivo ali na tuji travnik ter ne grejo prej vračat, dokler ne opazijo, da jih kdo vidi. Povejte mi vendar, kaj imajo taki brezvestni pastirji od tega? Nič drugo, nego da mejašem škodo delajo, prepir in sovraštvo povzročijo in sebi dolžnost naložijo, storjeno škodo povrniti.

Takim brezvestnim pastirjem lep vzgled je sv. Paskal Baylon, ki se časti v katoliški cerkvi vsako leto dne 17. majnika. On je bil v mladih letih pastir ter je pasel očetovo in več drugih gospodarjev živino. Prosti čas, ki ga je na paši imel, porabil je v to, da se je naučil brati in pisati, vmes pa je tudi marljivo molil in pazil, da mu živina ni ušla v kakšno škodo. Ako pa mu je vendar kedaj katero živinče ušlo na tujo zemljo, dal je storjeno škodo ceniti ter jo je s svojim pičlim plačilom poravnal. Navadni ljudje so se njegovi vestnosti posmehovali, imenovali ga bedaka ter govorili, da tega nihče tako vestno ne jemlje, kar se slučajno z živino škode naredi. A Paskal se ni dal motiti. Odgovarjal je takim ljudem: „Ali ne pravi Kristus, da je na unem svetu ječa, iz katere ne pride nihče, dokler ni zadnjega vinarja poplačal? Če Gospod Bog tako natanko računi, ne moremo mi pač nikoli zadosti natančni biti. In če tudi nihče ne bi tako vesten bil, jaz hočem biti, da svojo dušo rešim.“

Nekega dne uide Paskalu živina na sosedovo njivo, na katerej je bilo že precej visoko žito. Paskal je sicer to kmalu opazil, pa preden je bil živino zavrnil, bilo je že precej žita popasenega. Ko je to videl, bilo mu je jako žal, zlasti ker ni vedel, čigavo da je žito. Marljivo je popraševal po gospodarju tega žita. Ko je ime nepoznanega gospodarja izvedel, bil bi si ga rad zapisal, a ni imel piseka pri sebi. Pomagal si je, kakor je vedel. Neko živinče se je na trnu opraskalo in v njegovo krv je namočil šibico ter si ime zapisal, potem pa mu je takoj naznanil, kakošno škodo da mu je naredil. Ko je gospodar sam škodo ogledal, rekel je, da bi vtegnilo za jeden vagan škode biti, sicer pa bo se to še le o žetvi moglo povedati.

Ko se je žetva približala, videli so, da je bilo ondi, kder je bilo žito popaseno, najbolj rodno ter so iz tega spoznali, kako ljuba da je Bogu pastirjeva vestnost. Ob žetvi je imel Paskal vedno srp pri sebi ter je pomagal ženjicam žeti, ne da bi zato hotel kakšno plačilo vzeti, ampak rekel je, da s tem le hoče povrniti, ko bi morebiti bila njegova živina kedaj ondi kakšno škodo naredila.

Vsled tolike vestnosti je Paskal od Boga velike milosti prejel. Rastel je v strahu božjem in modrosti, kinčal se od dne do dne z novimi čednostmi po besedah Kristusovih: „Kdor je v majhnem zvest, tega bom črez veliko postavil.“

Poznej je Paskal postal duhovnik in dušni pastir ter je enako vestno živel in kot svetnik umrl.

Naj bi pač ta vzgled vestnega pastirja premislili vsi tisti, ki so komu kakšno škodo naredili, pa še je niso popravili, ali ki imajo tuje blago na vesti, pa še ga niso

povrnili. Zdaj še je čas, storjeno krivico in škodo popraviti in svojo dušo rešiti, poznej bi utegnilo biti prepozno.

7.

Zadnje materine besede.

(Poleg nemškega izvirnika.)

Zakaj je danes okolo hišice za logom vse tako tiho in pusto?

Tihota, mežavo jesensko vreme, bližnji večer: vse to preotožne in žalostne misli budi v človeku. Vesela otročiča, ki sta pred hišo igrevala, zdaj sta tudi izginola; ko bi okence ne bilo odprto, menili bi, da je vse odmrlo.

Iz hišice se začuje zvonček; skozi vrata pride belo oblečen duhovnik s presvetim rešnjim Telesom in pred njim stopa deček, sè zvončekom oznanjaje, da so prinesli zadnjo popotnico bolniku. Zdaj vse umejemo: v hišici je nekdo na smrt bolan ali je uže morebiti ugasnil. Zato je vse tako tiho in pusto; zato veselih otrok ni videti ni slišati pred hišo.

Vselej nas užali, kedar vidimo koga v smrtnem boji, ker se nehote spominjamo sodbe, pred katero je treba iti ubogej duši, da se jej odsodi večna sreča ali nesreča. A smrt ne vzbuja samo zato žalostnih misli, ker nas spominja uboge duše, ki ide pred sodbo, nego često še bolj zato, ker vidimo osamele sirote brez obrambe in pomoči.

Tako je bilo za logom. Uboga mati vdrtih steklenih oči, bledega, suhega obraza leži na smrtni postelji. Na desno pri postelji stoji in plaka dvoje malih otrok: deček

ki mu je kakih deset let, in deklica, katera ni dovršila mnogo več niti ne mnogo menj let. Na drugi strani sedi ubožno, a čedno oblečena žena ter bolnici briše smrtni pot raz čelo; vidi se, kako jej težko dé, ker ne more trpljenja olajšati. Očeta ni nikjer; — oh, uže davno je odšel v nebeško domovino. S težavnim delom je nekdaj sebi in družini kruha služil; po letu je bil težak, a po zimi je drvaril. Na polzkem poti je izpodrsnol ter padel v globoko brezno, kder so ga našli mrtvega. Njegova sestra ga je potem hiši nadomestovala, in ona sedi pri postelji in streže bolnej ženi. „Ako še tudi ta umerje, kdo bode tedaj skrbel za ubogi siroti? Od koga bodeta otroka dobivala kruha, obleke, nauka?“ Take misli bi utegnole motiti in vznemirjati umirajočo mater. A zdi se, da ni tako. Zaupljivo gleda smrti v obraz; mirno se ozre na plakajoča otroka ter zamolklo reče: „Ne jokajta se, otroka! Bog skrbi za vse, tudi vaju ne pozabi, če bodeta pridna in pobožna.“ Potem jima je z nenavadno vzvišenim glasom povedala še besede, katere je nekdaj slišala od svoje matere in uže često ponavljala otrokama:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

To so bile zadnje materine besede; mrzlica jo je stresla in ugasnila zadnjo iskrico življenja.

Zdaj je bilo še žalostneje v koči za logom; le jokanje ubogih otrok ter poluglasne molitve zbranih sosed in znanek so se čule iz smrtne tišine, ki je navadno v hišah, kder leži mrtev človek.

Da sta pri materinem grobu otroka milo plakala ter ondu ponovila obetanje, vedno pridna in pobožna ostati, da bi tudi tako mirno in lehko umrla, tega ni treba posebej pripovedovati, ker sta Mirko in Rozka mater srčno

ljubila. Res nista še umela, kaj sta izgubila ter kako žalostna je zdaj njiju osoda; a baš zato so njima bile solze tem odkritosrčnejše in žalost resničnejša; nista sebično plakala in žalovala zategadelj, ker sta mnogo izgubila. nego zato, ker sta res mater prisrčno ljubila.

Neizrečeno samotno se je otrokoma zdelo v hišici za logom, kar ni matere bilo. Pogrešala sta jo pri molitvi zjutraj in zvečer, pri jedi in pri delu; ni je uže bilo videti ni na velicem stolu v kotu ni pri kolovratu; ni je bilo, ko se je začelo mračiti, da bi prižgala njima lojeno svečo ter pripovedovala krasne povesti ali govorila o pokojnem očetu in dedku, kar je vselej okončala z besedami:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

Ker matere ni bilo ne v hiši ne zunaj hiše, tudi otrok uže nič ni veselilo. Nikomu nista imela kazati lepih vencev in kitic. Odrastli ljudje smo v tem otrokom vsi jednaki. Kedar smo žalostni, zdi se nam žalostna vsa narava. Naj cvetlice tem lepše razcvitajo, mi tega ali ne verujemo ter mislimo, da tužno povešajo glavice, ali nam je žal, ker tako lepo cvetó, in želimo, naj bi vse vedelo, da mi žalujemo ter z nami vred tudi žalovalo.

Čas je vrač, ki zaceli vse rane človeškega srca; zato je bilo v koči za logom polagoma zopet živo in veselo. Stara strijna Resa je otrokoma bila za očeta in mater, kolikor je mogla, in ž njima vred se je držala besed:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

Mirko in Rozika sta se navadila biti brez matere, da-si je pozabiti nista mogla. V vrtu pred hišico sta se zopet igrala, pela in smejala, da je iz loga odmevalo. Po zimi sta v šolo hodila, a kedar sta utegnola, smučala sta

na sankah z brda vnadol. Zdaj je često pogledavat hodil tudi stric Marko, da bi Resi pomagal in svetoval, kako je treba gospodarstvo obračati. Stric nikdar ni prišel prazen; vselej je otrokoma kaj prinesel: hrušek, jabelk, orehov, pogače, sladkorja i. t. d.

A dolgo v koči za logom ni moglo tako ostati. Resa je bila uže ostarela, otroka sta bila še majhena in šibka, a hišica zadolžena. Pri mizi so bili trije, pri delu sama Resa; zatorej sta ona in stric Marko ukrenola, da je s pomladi treba kako predrugačiti, če tudi otrokoma ne bode po volji.

S pomladi se je res ta izprememba zgodila. Hišica je bila prodana; Rozko je Resa vzela s soboj k stricu Marku, a Mirko je šel k ujcu, ki je bil zelo bogat domačin. Otroka sta se težko ločila od hiše za logom ter še teže od vrtca in ljubih krajev, kder sta se tolikokrat igrala. Najteže se je poslovil Mirko od Rese, katero je ljubil, kakor pravo mater, in jo sedaj bode samo redko mogel videti. Zadnje besede njegove strijne so bile:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

Poprej Mirko še ni razumel, niti pomislil, kaj so te besede; a zdaj prvič, ko je slovo jemal od hišice, strijne in sestre, zazdele so se mu čudne ter dejal je sam v sebi: „Da, priden sem dozdaj bil in Boga sem se rad spominjal, a vendar kde je sreča, ko mi je izgubiti vse, kar mi je ljubo in drago?“ Zapazil je, da se to dvoje izpodbija, a pretehtaval tega dalje ni, ker mlada kri ima lehke misli. Niti mu ni bilo neljubo, priti k ujcu, ki je prebival v svojej velikej hiši, kakor v mestu. Gospod Koren ni imel otrok, a mnogo hlapcev in dekel, katerim je vladal, kakor kralj. Vedenja je bil osornega, tu in tam ošaben, v časih

dobrovoljen, gosposk, a ker ni bil izobražen, zopet ves kmetsk in lehkoveren. Mirka bi ne bil k sebi vzel, da ni uže slišal govoriti, kako bi se lehko usmilil te sirote, katerej je ujec on, bogatin brez otrok. Tako je Koren Mirku storil samó polovično dobroto, niti mu je bil za očeta iz kerščanske ljubezni, nego le prisiljen dobrotnik zavoljo ljudskega strahu. To je Mirko hitro začutil. Krasna hiša, živo gibanje, lepa obleka in dobra hrana mu niso nadomestile ljubeznjivega nasmeha pokojne matere ali strijne Rese.

A z jedne strani je gospod Koren z Mirkom modro in hvalno delal. Dal ga je dobrim učiteljem ter ga navadil redu in pridnosti. Lenega časa nikoli ni bilo. Kedar je gospod videl, da ni za knjigami, izročil mu je drug posel; tudi opominov in ostrih besed je slišal dovolj. Zato se je Mirko često domislil koče za logom, otročjih let pri strinji Resi; osobito z večera so mu bile često na umu materine zadnje besede:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

Nedolžno in mirno vest si je bil res ohranil Mirko, zdaj uže brdek mladenič; zato je po težkem delu in po nezasluženem svarilu največjo tolažbo nahajal v molitvi; a sreča — sreča, katero mu je obetala umirajoča mati, ako ostane priden in pobožen, ta se ga je vedno ogibala, kakor se mu je zdelo; kajti kadar je ob nedeljah šel na materino gomilo, mislil je, da ni nesrečnejšega človeka od njega.

Uže štiri leta je Mirko bival pri ujci ter dovršil je šole, v katere ga je pošiljal. Da bi kedaj ujcu bil dednik ter za naslednika, tega se ni drznol misliti; kajti ujec je sam želel bistremu in pridnemu mladeniču poiskati

prostora, kder bi si svoj kruh služil. Tako bi se z lepa rešil sorodca, katerega nikoli ni iz ljubezni imel pri sebi. Gospod Koren zatorej pošlje Mirka v mesto k bogatemu tovarniku in kupcu, s keterim sta bila znanca.

Gospod Grobiša je bil velik kupec, ki je imel obširne trgovske zveze. Potreboval je v tovarnicah, v prodajalnicah in zalogah celo četo služabnikov in delavcev. Mirko je bil odločen v prodajalnico. A kaj je bilo njegovo opravilo, to je težko povedati. Spravljal in izlagal je razno blago. Če je kdo česa potreboval, klical in poslal je njega; kder je postal, tam je bil v napotje; kder ga ni bilo, tja so ga klicali, a kder je bil, tam ga niso potrebovali; ves dan je tekal po stopnicah gori in doli, s kratka, povsod so ga rabili, kder so ga mogli. To novo življenje Mirku nikakor ni bilo po godi. Kedar je zvečer spehan in tuden legel v posteljo, bil je vselej žalosten, spominjaje se hišice za logom, ljube matere in njenih zadnjih besed. Bogaboječ in priden je še vedno bil, a sreče, obetane sreče ni bilo. In ko ga je zjutraj zvon vzbudil ter zopet klical na težavni posel, zdelo se mu je v srci, kakor bi trebalo iti na vojsko. In potem je ves dan res bilo kakor v boji. Brzo se mu je bilo gibati med celo četo služabnikov — z večine samih gibkih in šibkih gospodičev, ki so skakali, kakor spočiti jeleni, ter okornejšega Mirka sem ter tja suvali. Ker Mirko ni bil tako gibčen, rekli so, da je silno priprost in neumen, da-si je morebiti več vedel od vseh njih; ker je bil tih in miren, zato so ga tudi dražili, rekaje mu „kesna Milka“. S tega je bil še nezadovoljnejši ter tih in sam svoj. Če so si tovariši o njem jezike brusili in ga zbadali z neslanimi šalami, bil je res jezen na-nje, na sebe ter na ves svet; tedaj moliti ni mogel, — tudi koče za logom se je manje spominjal, in

če só mu prišle zadnje materine besede na um, vrivala se mu je vselej hudobna misel, da niso resnica, kajti inače bi vendar uže bil srečo našel, ter da ni treba človeku, če hoče srečo najti, biti preveč vestnemu, preveč pridnemu in pobožnemu, nego da je dovolj, ako je, kakoršni so njegovi tovariši.

A Mirko je še vedno bil priden in pobožen, zato ga take skušnjave niso mogle premotiti.

Mirku sta poštenost in pridnost pomagali, da mu je bilo mnogo laže. Gospod je zapazil lepa svojstva njegovega srca in duha. Njegovo znanje ter osobito krasno pisanje ga je nagnolo, izročiti mu račune. Tako je bil najpoprej četrti a potem tretji knjigovodja in pozneje novčni nadzornik v prodajalnici. V tej službi je Mirko zopet imel z drugimi ljudmi posla. Med njimi so bili stari in mladi, pošteni in ljubeznjivi, a tudi lehkomiselni in hudobni. Na Mirkovo nesrečo so ga nekateri teh ujeli v zanjke. Ž njimi je prišel v razne družbe, kder je zvedel stvari in videl veselje, kakoršno mu je poprej bilo neznano. V začetku mu v teh družbah ni bilo po godi; mej glasnim razveseljevanjem si ni mogel zadušiti spomina o hišici za logom, o nedolžnem razveseljevanji mladih dni ter o zadnjih materinih besedah, in ta spomin mu je kalil posvetno veselje. A zgodilo se mu je, kakor človeku, ki se pride kopat. Ko v vodo stopi, obvzame ga kurja polt, kri mu k srcu tišči in sapo jemlje, a čim dalje se giblje po vodi, tem prijetnejša in ugodnejša mu je kopel. Tako je bilo Mirku. Čim gosteje so ga imeli v družbi in čim dalje se je razveseljeval, tem veselejše se mu je zdelo. Želel je to mamljivo srečo vedno uživati, če tudi si notranjega nemira ni mogel nikoli zadušiti. Mirko je bil uže na hudobnem potu in pretila mu je opasnost (nevarnost), zaplesti se v zadrge

svojih brezbožnih drugarjev in tako zleteti za vabljivo srečo.

Bister in duhovit mladenič izvestno (gotovo) kedaj v življenji pride ne tako razpotje; blagor mu, ako ga tedaj zadene luč in pomoč od zgoraj! V kakej opasnosti je Mirko bil, to vidimo tudi, ker uže večkrat, kedar je pri blagajnici stal, obšla ga je misel, da bi si z novci srečo kupil alí ukradel!

Taka skušnjava jih mnogo v nesrečo pahne, ker obilica tistih, kateri imajo v rokah ključe tujih novcev, nema ni vere ni vesti. —

Bilo je nekak jesenski večer, kakor tedaj, ko je mati v hišici za logom umirala. Mirko se denes tega ni spomnil, ker to noč se je veselica obetala v gostilnici „pri jelenu“, kder so hotèli njega sprejeti v neko sumljivo dobrovoljno društvo. Samo še dve uri, in Mirko bode morebiti za vselej — izgubljen.

Ko je sedel v pisarnici blizu blagajnice, o večernej veselici premišljujoč, odpro se vrata in pismonoša mu izroči list s pošte. Vstal je, odpečatil in čital:

„Dragi bratec!

Danes je baš dvanajst let, kar sva stala pri smrti pokojne matere. Pol leta pozneje so naju razločili, a ostala sva si bila tako blizu, da sva se često videla. Ali kar si v mesto odšel, videla sem te samo jedenkrat o pogrebu strijne Rese; od te dôbe je uže štiri leta. Srčno te želim kmalu zopet videti in vem, da se mi ta želja izpolni, ker mi je ti vender ne odrečeš. Treba je takoj povedati, kaj mislim. Jaz sem se zaročila z Radanom, sinom ujca Marka, pri ka-

terem zdaj bivam. Posled osem dni bode poroka, in tedaj se tudi tebe nadejam mej svate. Jaz se na te zanašam.

Vidiš-li, Mirko, kako dobrotljiv je nama ljubi Bog! Ti si našel v mestu lepo službo, in tudi jaz sem vdomljena. Oba sva dolžna Boga zahvaliti o njegovej dobroti. Ali še pomniš zadnje materine besede, ki se tako lepo izpolnjujejo:

„Kdor je priden in pobožnega srca
Srečo blagoslov na zemlji vže ima.“

Dragi Mirko, kmalu pridi k nam, da se zopet srčno skupaj razveseliva. Izpolni še to željo svojej sestri

Rozki.“

Mirko je polagoma spravljal pismo. Bil je ganen ter vznemirjen; v očeh so se mu prikazale debele solze. Brzo reče sam v sebi: „Ne, nocoj ne pojdem na tisto veselico! sram bi me bilo samega sebe, ako bi zdaj hodil „k jelenu“. — Res ni šel. Česar uže dolgo ni storil, to se je zgodilo nocoj, da je zopet zelo srčno odmolil večerno molitev; potem je še premišljeval srečo svoje sestrice in zadnje materine besede, dokler ni zaspal.

To noč Mirko ni mirno spal. Cela vojska je bila v njegovej glavi; različne misli in podobe so mu kar sem ter tje švigale.

Mahoma mu blagajnica pride na um. Stara skušnjava ga zopet prime. Toliko novcev imeti, to je prevabljiva misel! Greh bi res bil velik, a dobiček bode tudi velik — in sreča? — Oh, zdaj je po ubozem Mirku! Tiho vstane, obleče se in leze počasu ter pazljivo v pisarnico... Pst! nekaj se je genolo! Ne, zmotil se je, z ulice se sliši čuvaj, ki jednajsto uro kliče. Skrbno vtakne ključ, obrne

ga — in njegovim očem se odpre novcev zlatih, srebrnih in papirnatih, da bi sto ubogih družin imelo dosti. Vse je v njegovih rokah; a Mirko vzame le papir, ker ge je laže nesti; samo nekoliko zlata nadene v žepe. Potem z nova zaklene blagajnico in sobo, in kmalu je na cesti — bogat in srečen! Res srečen, ako bi se mogla sreča za novce kupiti.

Kako se je zdajci izpremenil! Ves bojazljiv in prestrašen je! Zdi se mu, da vsak, kdor ga sreča, utegne mu uže raz obraz čitati storjeno hudodelstvo, ter ako stopinjo za soboj zasliši — berič je, ki ga lovi, da bi ga v ječo gnal; kder kako luč opazi, vidi tudi zalezovalce, in novci v žepu se mu zdé tako težki, da mu ustavljajo naglo hojo, kakor da bi ga poprej hoteli sodišču v roke dati. Če naglo ide, boji se, da bi ljudje kaj sumili, a če hodi polagoma, to ga tem prej zasačijo. V tem groznem strahu pride iz mesta do kolodvora, in takoj si kupi list, da bi pobegnol v Trst. Ko stopi na voz in ko sopara zazvižga, Mirko misli: zdaj sem otet! A hitro ga obide nova misel: „Ko Grobiša opazi, da me ni ter da so z menoj izginili novci. takoj ga utegne biti sumnja, da sem v Trst odpotoval.“

To je ubozemu hudodelniku nov strah. Zatoraj na prvej postaji izstopi, rekši, da ni pravega vleka pogodil, vzame vozni list na drug železno-cesten pramen, ter tako stori često zaporedoma, dokler v Pariz ne pride.

Sam je bil na vozu poleg nekake stare ženice; te se mu ni bilo treba bati. A druge viharne misli mu jemljó pokoj: hišica za logom, vesele mirne ure mladih dni, umirajoča mati in njene zadnje besede. Kar je tedaj mati rekla, to je zopet istina: samo pridni in pobožni so srečni.

Kako srečen je poprej bil Mirko, a kako nesrečen, neizrečeno nesrečen je zdaj!

„Pariz! Izstopite!“ zavpije železno-cestni izprevodnik. Mirko je bil v Parizu; a jedva ugleda usnjene kapice pariških beričev, uže ga kolje misel: „Čakajo te; po brzojavu so zvedeli tvoje zločinstvo, tvoj pobeg in popis tvoje osobe!“ — A ni bilo tako! Mirno so mu dali iti svojim potem. Nego kdo ve, ali ga uže v drugej ulici. — Glasove čudno znanega zvona začuje. Da, glas domačega zvona je bil, ki je Mirka vzbudil iz trudnega spanja! Mirko ni bil v Parizu, ni okradel blagajnice, ni storil nikakoršnega hudodelstva, — vse to se mu je le sanjalo, a te sanje so bile strašne, da mu je mrzel pot raz čelo kapal. Mahoma vstane ter se ozre okolo sebe, in iz globočine svojega srca vzdahne: Hvala Bogu, da to res ni! Za vse zlato vesoljnega sveta ne bi hotel v resnici tacega strahu prebiti! Stoprv zdaj umejem resnico materinih besed:

„Kdor je priden in pobožnega srca,
Srečo, blagoslov na zemlji vže ima.“

„Največja in najlepša sreča je mirna, nedolžna vest. Ko bi nikoli ne oskrunil svoje vesti, nikoli ne bi izgubil sreče. Te strašne sanje so materin blagoslov, milost, katero mi je izprosila na svoje smrti dan. Še danes pojdem na nje gomilo, ter ponovim, kar sem obetal o njenem pogrebu.“

Kako srečen je bil zdaj Mirko, ker ni bil res hudodelnik, kar bi se bilo jako lehko zgodilo, da je dalje tako živel, kakor zadnji dve leti!

Hitro se obleče, gre v pisarnico ter vse pregleda — a vse je bilo v redu. Potem ide h gospodu, proseč ga štirinajst dni odpusta, na kar mu gospod rad pristane.

Še tisti dan zvečer je Mirko klečal na materinej gomili, ponovljaje svoje obetanje. Sedel je malo pozneje poleg sestre, njenega ženina in ujca Marka pri večerji. Izpraševali so se ter pripovedovali si, da drug druzega ni razumel. Drugi dan je bila nedelja in Mirko je z Rozko šel na sprehod. Utegnete si misliti, kam sta šla: k hišici za logom. Mirko je Rozki razno kaj razodel, česar zvečer ni mogel povedati: o svojih zmotah, o strašnih sanjah, o svojih novih ukrepih in obetih. V takih pogovorih sta prišla do hišice. Še je stala, kakor pred dvanajstimi leti, samotna in prijazna; vsak prostorček okolo hiše jima je zbudil spomine o mladih dneh, o materi in o nje zadnjih besedah. Tam je Mirko sestri z nova obetal in jej dal roko, da si hoče materine besede ohraniti v srci, ogibati se slabih družeb in sreče iskati samo v kreposti, poštenosti, pravičnosti in mirnej vesti.

8.

Zakaj lastvice v jeseni odletijo in v spomladi zopet priletijo.

Pred davnim časom živele so lastavice samo v Egiptu ob reki Nilu in dalje v notranjej toplej Afriki. A prigodi se, da je ondi velika suša nastala. Reke, jezera in potoki so vsahnili in vsled tega so mrčesi zginili in ptičke so trpele veliko lakoto. V tej velikej sili sklenile so ptice zapustiti svojo drago domovino ter se podati proti severu, kder so videle modro-jasno nebo in naravo v prelepem pomladnem cvetu.

Prišedši v severne kraje našle so mrčesov dovolj, prijetni kraji so se njim priljubili, kakor domači ter so si tu delale gnezdica, valile so jajčica in godnjale mladiče. A na jesen, ko so mladiči imeli uže krepke prsi in peroti, obide stare ptice želja po domovini; želele so zopet videti domače kraje ter ondu umreti in počivati pri svojih starih. Tako je bilo sklenjeno in stari in mladi se vzdignejo ter odletijo proti jugu. Stari so ondu pomrli in mladi so nje pokopali.

A pomladi se zopet v srcih mladičev vzbudi želja po njihovej domovini, kder so bili izvaljeni in odgojeni. Odleteli so tedaj zopet v severne znane kraje, kder so gnezdili, valili in svoje mladiče godnjali.

Na jesen pa se spomnijo svojih dragih v daljni zemlji pokopanih ter se zopet odpravijo s svojimi mladiči v tople južne kraje. Stari so ondu zopet pomrli in bili pokopani, a mladi zàrod se je spomladi vrnil zopet na sever.

Tako letajo od severa na jug in od juga na sever; — od grobov svojih dragih do svoje zibeli in od svoje zibeli do svojega groba. Tu na severu gnezdijo, a doli na jugu počivajo še dandanes.

9.
Dratár.

I.

Malo ne vsak kraj naše domovine ima še zdaj svoje dratárje ali piskrovezce. To so možaki nenavadno oblečeni, umazani in obloženi z žicami, konvami, pastmí, drugače pa pošteni in priljudni, da se kmalu vsacemu pri-

kupijo. Govoré malo drugače, nego mi; ravno zato pa nam je njihov jezik bolj zanimiv, in jih tem rajše poslušamo. Mi jih imenujemo Slovake, a sami se zovó Slovence, ravno takó, kakor mi.

Jaz sem v svojej mladosti živel na samotnem kraji, kder se celo leto ni nič posebnega dogodilo; vedno je bilo vse tiho in mirno, samo na sveti večer, ko smo jaslice stavili, o Vuzmu (velikej noči), ko smo vuzenico kurili, in spomladi, ko je prišel piskrovezec Marko, postalo je živejše. —

Marko se je vsako leto nekoliko dni pri nas mudil. Čeravno je bil črn in umazan, vendar se ga otroci nismo bali, nego vedno smo ga lepo pozdravili in ves čas, dokler je pri nas ostal, okoli njega skakljali. Časa njegove vrnitve smo vsako leto težko pričakovali, kakor svetega večera in Vuzma, in novica: „Marko pride!“ razširila se je vsako leto med vaško mladino tako hitro, kakor blisk. Vsi smo se okoli njega zbirali in ga pozdravljali, kakor da bi bili naš oče domov prišli; doma smo vse piskre in konve preiskali, da bi mu takoj kako delo priskrbeli in potem v senci pod starim orehom okoli njega sedeli in njegove pripovedke poslušali.

II.

„Marko pride! Marko pride!“ odmevalo je še dolgo let veselo po vasi, ko sem jaz že bil odrastel, in domači kraj zapustil. Če sem domov prišel in Marka videl, sem ga bil še tudi jaz vesel. Pa takrat je bil že star, in šal in veselih pripovedk ni bilo več toliko slišati od njega, zato tudi ni bilo več toliko otrok okoli njega. Navadno je bolj resno na pragu ali na klopi pred hišo sedel in piskre vezal ali pa konve krpal. Jaz sem očeta prosil,

naj ga povabijo v nedeljo k obedu. Ob nedeljah je bil Marko snažen v obleki in tudi njegov govor in obnaša je kazala olikanega človeka. Kdor bi ga ne bil poznal, bi ne bil vedel, da je to piskrovezec Marko.

Pri obedu vprašam Marka: „Koliko let že hodite v naše kraje?“ — „Koliko let že hodim? Oh! tvoja mama so še bili malo dekletce, ali ni res? ko sem prvič prišel v te kraje. Tega je že trideset let in — niti jedno leto nisem izostal.“

„Ali je pri vas doma hudo živeti, da hodite po svetu?“ vprašam dalje. — „Kakor okoliščine nanesó. Jaz sem doma v Rovni v Trenčinskem komitatu. Moj oče so bili konjar in so mi zapustili lepo premoženje. Jaz se v mladih letih nisem druzega učil nego piskre vezati, in to delo sem vse svoje življenje zvesto opravljal; kakor vidite, gre mi še zdaj dobro od rok. A to je tudi krivo, da ne uživam domače sreče. Vedno sem na potu, ločen od doma — od žene in otrok...“ To je tako ganljivo in žalostno izrekel, da smo tudi mi občutili, kako mu je pri srci.

„Tedaj ste oženjeni, Marko?“ vprašajo na to mati. — „Da, oženjen sem in imam šestero otrok. Fante sem dal v Pešti izšolati in dva zdaj oskrbljujeta moje posestvo, hčerke so omožene, najmlajši sin pa cesarja služi.“ — Vsi smo pri teh besedah Marka začudeni gledali. Obéno tihoto, ki je vsled tega nastala, pretrgajo potem oče ter rekó: „Kakor vidim ste bogati, a vendar še na svoje stare dni hodite po svetu piskre vezat?“ — „Ne morem doma ostati. Otroci me ljubijo in želé, da bi domá bil in pustil svoje delo, ali jaz tega ne morem. Imam veliko vasi od Mure do Save, v njih pa mnogo prijateljev, in povsod me gospodinje vsako leto težko pričakujejo s počenimi piskri in konvami. O, ko bi me katero leto ne bilo, kdo bi jim to

vse popravil? Že večkrat sem si mislil: letos grem zadnjikrat. A spomladi sem čutil, da sem še zadosti trdnih kosti, in zopet sem šel v stare, znane mi kraje, kder sem med znanci in prijatelji, kakor doma.“ — Ko je prenehal, bili smo vsi ganeni. In ko smo vstali od mize, reče Marko: „Z Bogom! ostanite zdravi, jutri moram dalje! Bog vam povrni vašo gostoljubnost in prijaznost do mene!“

III.

Zopet je bilo leto dni preteklo in spomladi so pričakovali otroci in gospodinje Marka; ali Marka ni bilo. Povsod so ga pogrešali, kamor je zahajal. Gospodinje so bile žalostne, ker ni bilo nikogar, da bi jim bil počene piskre zvezal. Druzega piskrovezca ni bilo v vas, v katero je Marko zahajal, ker so dobro znali, da ondu drugi nobeden ne dobi dela. Tudi otrokom je bilo žal po njem, ker nihče jim ni znal tako lepo in tako ganljivo pripovedovati, kakor dratár Marko.

„Gotovo je umrl“, rekli so povsod, in tako je tudi bilo. Gospod župnik so dobili pismo naslednjega zapopadka: „Piskrovezec Marko ne bo več prišel v vaše kraje. Umrl je. To Vam naznanja njegov sin Janko.“

10.

Marko Brumen, vzgled krščanskim krčmarjem.

Marko Brumen je bil pošten in premožen krčmar v majhnem trgu na Slovenskem in se je od drugih krčmarjev v marsičem tako razločeval, da ga slobodno vsem slovenskim krčmarjem v vzgled postavimo.

Marko Brumen ni nikoli v svoji krčmi plesov imel, ker je dobro vedel, da po takih veselicah navadno sledijo reči, za katere on nikako ne bi hotel odgovoren biti. Tako tudi mladim ljudem ni nikoli potuhe dajal, in ko bi bil kateri fant v slabi tovaršiji k njemu v krčmo prišel, bi to takoj njegovim starišem naznanil. Pijancem ni hotel dajati črez mero vina, ker je dobro vedel, koliko solz nesrečna družina zavoljo pijanca prelije; tistim pa, ki so več vina zahtevali, kakor je bilo potrebno, rekel je resno Brumen: „Danes ne več, sicer bi ti jutre gotovo žal bilo.“

K ljubu temu pa so vendar tržani in kmetje radi v Brumnovo krčmo hodili in krčmarja često pohvalili, češ, Brumen najbolj za nas skrbi, da si včasih kakšni krajcar prihranimo ter v potrebi zamoremo spet kupico vina piti.

Kedar je bil zvečer čas spat iti, naznanil je Brumen prijazno svojim gostom, naj grejo domu, ter je za njimi zaklenil, in nikomu izvzemši kakšnega popotnika ni več odprl; ponočnega popivanja v svoji hiši ni trpel.

Gostje, ki so v njegovo krčmo prihajali, dobili so vselej po ceni dobre in tečne jedi, da je bil vsak zadovoljen; pijače pa so tudi dobivali pošteno mero, kajti Brumen se je spominjal in držal lepega pregovora: „Poštena mera in vaga v nebesa pomaga.“ Kar je nekterim gostom ostalo, dobili so vedno siromaki; zakaj nepošteno se mu je zdelo, da bi to drugim gostom dajal ter dvojno ali trojno plačilo dobival za jed in pijačo, katere niti zavživali ne bi gostje, ko bi vedeli, da zavživajo ostanke in zjedi drugih gostov.

Po krčmah se navadno grdo in pohujšljivo govori, ker vino razgreje kri in razveže jezik, pamet pa otemni. Brumen pa tudi pohujšljivih besed ni v svoji hiši trpel

ter je zoper take pogovore iznajšel izvrstno sredstvo; na stransko mizico je bil namreč postavil leseno škrinjico in zraven zvonček. Če je kdo začel klafati ali pohujšljivo govoriti, je takoj z zvončkom zacingljal ali on sam ali kateri drugi pošten gost, ter je klafaču škrinjico naproti podržal, naj bi za siromake kakšno milošnjo noter djal. Marsikateri se je tej navadi čudil, ali ko so mu dopovedali, da je pri Brumnu taki red, da, kdor klafa, mora za kazen siromakom kakšno milošnjo dati, se je vdal in večkrat so imeli vsi gostje dosti smeha in šale, kedar se je taka milošnja iztirjevala.

Kedar je bila škrinjica polna, tedaj pa so oče Brumen povabili siromake in vpričo gostov so siromakom to milošnjo razdelili ter jim naročili, koliko da mora vsak moliti za tiste, ki so v njegovi krčmi Boga žalili.

Ko bi pač v vseh krčmah taka navada vpeljana bila, gotovo bi krčmarji več božjega blagoslova imeli, potrebnim siromakom bi se z lehka pomagalo, in kar bi bilo največ vredno, mnogo pohujšljivih besed in mnogo grehov bi se zabranilo.

Naj torej krščanski krčmarji presodijo, ali ne bi bilo prav in lepo, ko bi tudi oni začeli posnemati poštenega krčmarja Marka Brumna.

11.

Ko bi vere ne bilo.

„Idite se solit s svojim blebetanjem. Vera in zmiraj le vera vam je na jeziku, kakor da brez vere ne bi mogel svet obstati. Jaz sem v svojem življenju že veliko po-

sloval z ljudmi, ki niso nobene vere imeli, in so to tudi očitno kazali, pa sem vselej ž njimi dobro opravil, bolje nego s svetohlinci in molenkami, ki imajo vedno vero na jeziku. Pridne roke, urne noge in dobra pamet — to je moja vera, ki mi pomaga „špekulirati“, moje imetje množiti in me srečnega delati.“

Tako je govoril bogat trgovec v priče mnogih gostov v mestni krčmi. Ko je bil te besede ošabno izgovoril, so vsi molčali. Nekateri so morebiti v srcu pritrjevali tem lagodnim načelom, ali tako očitno jih izpovedati so se bali; drugi pa, gotovo večina navzočih, so jih v srcu obsojevali, vendar tako bogatemu možu niso upali nasprotovati. Bil je razun tega tudi kot ošaben kričač znan, torej očitno ž njim ni nihče rad kaj začel.

Med temi gosti, katerim trgovčeve besede niso bile všeč, bil je tudi krojač, sedeč v zadnjem kotu precej daleč od trgovca; njega so slišane besede globoko v srce zbodle. Ta krojač bil je namreč star znanec v trgovčevi hiši, ker je že dolgo let za celo družino opravljal krojaško delo in je znal, kako je pokojni oče svojim otrokom, zlasti pa temu sinu, svojemu nasledniku, na srce polagal, naj ne zabijo na Boga in naj se zmiraj držijo sv. katoliške cerkve. Zato je zdaj krojač sam pri sebi mislil: „Taki neverski nazori bodo tega moža pogubili. Kdo bo ga rešil?“ V tem mu pa naglo šine pametna misel v glavo. „Da, tako bo!“ reče in izpraznivši kupico odide.

Drugo jutro gre krojač k trgovcu, katerega najde v njegovi pisarni. „Dobro jutro, gospod!“ pozdravi ga krojač. „Bog daj! kaj dobrega prinesete, mojster krojač?“

„Nič posebnega; v sili sem, ter sem prinesel tukaj svoj lanjski račun in prosim za denar.“

„Kaj? Račun preteklega leta bi vam naj še enkrat plačal? Ali vam nisem že ravno tukaj gotovih 30 gold. naštel za lanjsko leto? Ali se ne spominjate, da sem vam še rekel, ker nisem mogel takoj vašega računa najti, da mi lehko drugikrat potrdite ali pobotate, ker vi kot pošten mož me itak ne bote dvakrat terjali? Ali ni tako, vi svetohlinec?“ govori jezno in vedno bolj glasno trgovec. —

„Da, odgovori mirno krojač, ko bi še bil svetohlinec, kakor vi pravite, ali ko bi na vero še kaj držal, vas ne bi drugič terjal, toda ne davno sem svetohlinsko obleko slekel ter špekulantovsko oblekel. V tej pa se moram držati nauka: pridne roke, urne noge in dobra pamet, da si prej svoje imetje pomnožim ter srečnejši postanem. S tega stališča zdi se mi pa prav pametno, če mi vi dvakrat moj lanjski račun platite, ker od prvega plačila slučajno nimate nobenega potrdila.“

Trgovec je že hotel po svoji stari navadi kleti, psovati ter krojača skoz vrata porinoti, — kar se spomni zadnjih krojačevih besed, da o zadnjem plačilu nima pobotnice, in opazi tudi nekako podobnost med krojačevimi in svojimi lastnimi besedami govorjenimi sinoči v krčmi, zato se pomiri ter mirno čakajočega krojača vpraša: „Mojster krojač, ste li poštenjak ali magarec?“

Krojač mu odgovori: „Dokler sem bil svetohlinec, bil sem poštenjak, odkar pa je špekulacija moja vera, moral sem poštenost sleči; pošten mi je zdaj, kdor dobro špekulira. Kar se pa tiče magarca, mislim, da se brat brata ne sme sramovati. Vendar da ne govoriva zastonj — ali plačajte ali vas pa tožim.“

„Le tožite, le, pri sodniji bode se že pravica pokazala.“ —

„Le počasi gospod, pravi krojač, bodite pametni in ne silite me k tožbi; rajši pomislite, da nimate nikake pobotnice in da jaz plačilo vtajim. Vsled tega bote tožbo zgubili in vrh tega še sodnijske stroške plačevali. To bo slaba špekulacija.“

„Jaz bom vas pa silil priseči“, zavrne ga jezno trgovec.

„Ah, kaj je meni zdaj prisega? odgovarja mirno krojač. Ko sem še vero imel, bal sem se res krive prisege, in rajši bi bil Bog ve kaj zgubil, kakor da bi krivo prisegel; zdaj pa, ko ne maram več za neumnost, ki jo vero imenujejo, prisežem vam priseg, kolikor jih hočete, krivih ali pravih — vse je jedno. Besede: Tako mi Bog pomaj in sv. evangelje — meni ne pomenijo nič, ker na Boga, torej tudi na evangelje ne verujem. — Toda zadosti je besedi. Čemu dragi čas s praznimi besedami trativa? To je slaba špekulacija; pri sodniku se spet vidiva.“ —

Po teh besedah je krojač odšel.

Težko je povedati, ali je trgovca jeza ali sramota bolj trla. „Kaj mi je zdaj storiti? začne sam s seboj govoriti. Plačati? Ne, tega ne storim. Najbolj pametno se mu je zdelo, da se o tem z odvetnikom posvetuje. Pošlje torej takoj slugo k odvetniku, katerega povabi zvečer k sebi na posvet.

Odvetnik pride. Trgovec mu celi slučaj, ki ga je s krojačem doživel, na tanko pripoveduje, samo tega ni povedal, čeravno je iz krojačevih besed bil dobro opazil, da ga je menda on sam na to napeljal. „Kaj mi je zdaj storiti, gospod odvetnik?“ Tako konča trgovec svoje poročilo. —

„Kaj storiti? Če nimate pobotnice o prvem plačilu in če krojač prisegne, da ni plačila prejel, ni vam nič drugo storiti, nego še enkrat krojaču račun plačati. Vidite gospod! tako daleč smo prišli, ker vera peša in nevera se širi. Če bo tako dalje šlo, svet ne bo mogel dolgo obstati. Vera nam je neobhodno potrebna, to sem jaz kot odvetnik v svojem poslu velikokrat opazil. Brez vere ni poštenosti, ne pravice, ne dolžnosti; brez vere je človeška družba barka brez sidra na viharnem morju.

Vedno psovanje čez vero in duhovnike od tako imenovanih razumnikov in od laži-liberalnega časnikarstva vero zmiraj bolj podkopava, nevero pa pospešuje, in nasledek tega bode, da bo jih še mnogo, kakor danes vi, nevernim magarcem prišlo v roke. — V vašem slučaju bi še morebiti kaj pomagalo, ko bi gospoda župnika poprosili, naj brezvestnega krojača malo obdelajo, saj je poprej na njihovo besedo veliko držal.“

„Jaz sem bil sicer vedno teh misli, da duhovnik govori le za sebe, vendar...“ Nekdo je na vrata potrkal in ko se odpró, vstopi krojač z nekšim papirjem v roki.

„Gospod, začne resno in slovesno krojač govoriti, tukaj vam prinesem pobotnico za poplačani lanjski račun. Da se pa mojemu početju ne boste čudili, poslušajte me malo in ne zamerite mi mojih odkritosrčnih besed. Ko sem jaz sinoči v krčmi vaše brezverno govorjenje slišal, me je to v srce zabolelo. Ah, sem si mislil, ko bi to njegov pokojni oče slišal! Jaz kot stari znanec in dober prijatelj vašega očeta, še se dobro spominjam besed, katere so vam in vašim bratom oče na smrtni postelji na srce polagali. Rekli so: „Otroci, ne zabite Boga in spoštujte sveto vero. Vera je več vredna, kakor vsi zakladi, ker le vera vas more narediti zadovoljne in srečne.“ Spomin na

vašega pobožnega očeta me je zapeljal na to, da sem se nekoliko časa obnašal proti vam kot magarec, da bi vam pokazal, kako bi bilo med ljudmi, ko bi vere ne bilo. Ako stopi na mesto vere špekulacija, mora svet kmalu konec vzeti.“

Preden se je trgovec zavedel, odšel je bil krojač. Odvetnik pa mu reče: „Ta človek ima prav; jaz potrjujem vse njegove besede.“

Trgovec pa je molčal; začel je o tem resneje premišljevati. Krivi nazori, katerih se je nasrkal od lahkomiselnih tovarišev in iz hudobnih časnikov in katere je njegova lahkomišljenost gojila, začeli so se umikati pravim od pokojnega očeta podedovanim načelom; z božjo milostjo so se spet v njem vtrdili, in tako je postal spet veren kristjan.

Iz te povesti vidiš, dragi čitatelj! vsaj od ene strani, kakšno bi človeško življenje bilo, ko bi vere ne bilo. Vidiš pa tudi, kako nespametni in hudobni so tisti ljudje, ki sv. vero zatirajo in trdijo, da bodo ljudje še le takrat srečni, kedar jih ne bodo več verske spone vezale. Mi pa se zavoljo tega hočemo še bolj vestno verskih postav držati, ker vemo, da je spolnovanje verskih zapovedi glavni pogoj za časno in večno srečo ljudstva.

12.

Novi sejem.

(Po narodni pripovedki.)

V Rakitji so dobili nov sejem. Od vseh krajev so ljudje tje vreli, in tudi graščaka iz bližnje okolice je ra-

dovednost na sejem gnala. Spotoma sreča poznanega kramarja ter ga vpraša: „Je-li danes kaj dober sejem?“ Kramar odgovori: „Ne vem, ker ga nisem poskusil.“ Gospod ga dalje vpraša: „Ali je kaj dosti ljudi?“ Kramar odgovori: „Ne vem, ker jih nisem štel.“ S takim hudomušnim odgovarjanjem je kramar graščaka razžalil. Drugi dan vže dobi kramar od graščaka povelje, da se ima v treh dnevih v graščini prikazati, pa tako da ne bo prišel peš, da se ne bo pripeljal, da ne bo prijezdil in ne sme biti ne obut in ne bos. Kramar je mislil in mislil, kako bi to izpeljal. Ker je bil zvita glava, iztuhta to tako-le: Na hrbet si obesi za zadnje noge zajca in vrže čez-nj plašč, potem se vsede na kozla, pa le z boso nogo, drugo nogo pa vtehne v črevelj, ki ni imel podplata, in tako se pomika proji graščini z boso nogo opiraje se na kozla, s polobuto pa na zemljo.

Graščaka je uže radovednost mučila, kako da bo kramar njegovo povelje izpeljal. Ko pride kramar po stopnicah do vrat, spodobno potrka, pa graščak, ki ga je uže bil skoz okno videl, ne reče: „slobodno“, ampak vpraša: „Kdo je?“ Kramar odgovori: „Uni, ki ga notri ni.“ Nato graščak sam vrata odpre, kramarja ostro pogleda in hlapca pokliče rekoč: „Pokliči najhujša psa, da tega zarobljenca raztrgata“. Psa nad-nj nahujskana pa nečeta kramarja popasti, ampak začneta se mu prilizovati in okoli njega cviliti, ker sta ovohala zajca, katerega je imel na hrbtu pod plaščem. Ko graščak opazi, da ima kramar nekaj pod plaščem, ukaže mu, naj pokaže, kar ima na hrbtu; kramar spusti zajca in psa jo veselo za njim vdereta. Ker se je kramar tako zvito psov rešil, ukaže graščak hlapcu: „Pelji tega sleparja v klet, in daj mu iz vsakega soda piti, samo iz tistega ne, iz katerega jaz pijem. Ko se opijani

pa ga dobor oklesti s korobačem, ki v kleti za durmi visi, in potlej ga izpusti“. Ko je kramar že iz vseh sodov pil, hoče še piti tudi iz tistega, iz katerega gospod pije. Hlapec mu to brani, ali kramar naglo pipo izdere in jo na stran vrže, hlapec pa, da bi vino vstavil, vtekne palec v luknjo. Zdaj popade kramar korobač, ki je za vratmi visel in začne hlapca po plečih zdelavati. Gospod zaslišavši pokanje, pravi: „Le ga, le ga, kar ga moreš, da bo vedel, kakšni je bil novi sejem“. Kramar mu odgovarja: Saj ga, saj ga, kar ga najbolj morem.“ Ko se gospodu zadosti vidi, zavpije: „Dosti je, nehaj in pusti gati“. Ko pa kramar misli oditi, zagleda za durmi pol teleta viseti; tega sname, vrže črez rame, pokrije ga s plaščem ter gre iz graščine. Gospod gleda skoz okno in ko ga vidi odhajati, kliče za njim: „No, prijatelj, zdaj boš vedel, kakšni je bil novi sejem; skupil si gotovo toliko, da boš ga žive dni pomnil“. Kramar odgovarja: „Lepa hvala gospod! res sem toliko skupil, da komaj nesem. Srečno!“

13.

Kako je hudič ukraden kos kruha odsluževal.

(Narodna pripovedka s Hujbara.)

Ko še so slovenski kmetje grajščakom podložni bili ter jim morali pri vsakem opravilu pomagati, šel je neki kmet v gospoščino orat, in je samo kos trdega kruha s seboj vzel. Trda ral ga je jako vtrudila ter je zelo lačen in žejen postal. Ne daleč proč pa je bil studenec. Pu-

stivši svoj kos kruha na smuki, gre s črepinjo po vodo, da bi jo k trdemu kruhu pil ter se spet poživil. Toda ko nazaj pride, ne najde več kruha, dasiravno ni bilo žive duše videti, ki bi ga bila odnesla. Sirotek je moral lačen dalje orati.

Ob žetvi pride se za hlapca ponujat temu kmetu močen človek, in ker ni nič druga terjal, kakor živež, vzame ga kmet v službo. Prvi den reče hlapec kmetu: „Idi nama pri gospodu vso žetvo vdinjaj; vendar zahtevaj še manjše plačilo, nego ti gospod obljubi.“ Kmet vdinja vso žetvo in zvečer gresta s hlapcem žet. Ker kmet ni bil vajen po noči delati, začne se mu kmalu dremati. Ko hlapec to vidi, prigovarja mu, naj se vleže, on bode vže sam žel, dokler bo mogel. Kmet zaspi, hlapec pa zabrizga in zdajci je od vseh strani priskakljalo vse črno vražičev s srpi pomagat žet, tako da je do jutra bilo vse požeto. Kmet se čudi, kako je bilo to mogoče, še bolj pa gospod; ali ker je delo opravljeno, njima plati pogojeno plačilo in onadva odideta.

Drugi den reče hlapec kmetu: „Idi, pa nama pri gospodu vso košnjo vdinjaj; vendar zahtevaj menje, nego ti gospod obljubi.“ Kmet vdinja vso košnjo in vže zvečer gresta kosit. Tudi pri košnji se je kmetu začelo dremati, in ko hlapec to opazi, prigovarja mu, naj se le brez skrbi vleže, on bo vže sam kosil, dokler bo mogel. Kmet se vleže in zaspi, hlapec pa zabrizga, in spet je privrelo vse črno vražičev s kosami pomagat kosit, tako da je do jutra bilo vse pokošeno. Kmet se vzbudi in čudi, kako je to mogoče, še bolj pa gospod; ali ker je bilo delo opravljeno, njima gospod izplača plačilo in onadva odideta.

Tretji den reče hlapec kmetu: „Danes pa nama idi pri gospodu vso mlat vdinjaj; vendar mertuka le toliko

zahtevaj, kolikor bom jaz mogel enkrat odnesti.“ Kmet se z gospodom pogodi in vže zvečer gresta mlatit. Kmetu se je spet začelo dremati in hlapec mu spet prigovarja, naj se le brez skrbi v slamo vleže, on bode vže sam mlatil, dokler bo mogel. Potem hlapec zabrizga in spet je prišlo toliko njegovih pomagačev, da so do zore vse zmlatili. Ne gospod pa ne kmet nista mogla zapopasti, kako da ta človek toliko opravi. Ko je bilo žito zvejano in izmerjeno, začne si hlapec mertuk nalagati. Pa kaj če biti? Vse gospodovo zrnje je skoro vže imel naloženo, samo ene lajte ni mogel nikam več djati. Kmet se je v pest smejal, gospod pa jeze z zobmi škripal, pa ni vedel, kaj bi počel; kajti pogodba je bila jasna, da mlatca toliko mertuka dobita, kolikor ga more hlapec enkrat odnesti.

Iz dobra mu vendar gospod ne bi rad pustil vsega zrnja, toraj spusti za njim jako hudega bika, ki bi ga naj vkončal. Ali hlapec prime bika, ki se je hotel vanj zaleteti, za rogove ter ga pelje v kmetov hlev. Vse to izroči potem kmetu ter reče: „To je povračilo za tisti kos kruha, katerega sem ti lani s smuke ukral“. To izrekši izgine, kajti bil je to pravi hudi duh.

Kmet pa je iz tega spoznal, kolika pregreha da je to, če se siromakn kaj ukradne, ker je celo hudič moral kos ukradenega kruha tako povračevati.

14.

Zajčja teletina.

(Poleg nemškega izvirnika.)

I.

„No, gospod Zvitovič, kako vam ugaja v našem kraji?“ vpraša župan Brumen žendarma, ki je prišel po cesti proti njemu.

„„Dobro, prav dobro!““ odgovori žendarm, „„to so krasni kraji v Slovenskih goricah, desetkrat lepši, kakor na Pohorji.““

„Ali ste si že kaj ljudi ogledali?“

„„Sem že, gospod župan; mislim, da za-me tukaj ne bo prehuda, kajti do zdaj sem našel same dobre, pridne ljudi.““

„V obče imate prav, ljubi Zvitovič, pa izjeme so tudi pri nas.“

„„Tako? Bi-li me hoteli, gospod župan, na katero opozoriti?““

„Ali poznate Pruštovo zidanico?“

„„Še včeraj sem bil ondi, gospod župan.““

„Kaj pa se vam zdi o Pruštovem gospodu?“

„„O, gospod župan, dober gospod, povabili so me takoj na zajutrek — najboljša zajčja pečenka — in zgovoren, prijazen, prav fin gospod!““

„Zvitovič, Zvitovič! vi tega človeka niste spoznali; on je muhast človek. Kot prijatelj vam povem: Pruštov gospod je vašemu predniku dosti bridkih ur prizadel, in če se ne motim, bode kmalu tudi vas imel v svojej oblasti.“

„„Gospod župan, kaj s tem mislite?““

„Jaz mislim, da še vi ne veste: Pruštov gospod je strasten divji lovec, pa do zdaj ga še ni mogel nihče zasačiti.“

„„Tako, je-li to res?““

„Res je, res, Zvitovič, in do zdaj so se vsi vaši predniki zastonj trudili, da bi ga zasačili. Glejte tedaj vi, da se vam to posreči.“

„„Bomo ga že dobili, gospod župan, bomo ga dobili; le na me se zanesite. Zakaj pa sem že dvajset let žandarm, pa tega ne bi zasačil?““

„Dobro srečo! In na dobro priporočbo se potem tudi smete zanašati. Z Bogom, Zvitovič!“

Pri zadnjih besedah se je županov obraz v zvitohudoben nasmeh raztegnol, pa k sreči ni žendarm tega opazil.

Zvitovič je bil še le v kratkem iz Pohorja v ta kraj prestavljen, in tako se mu je ponudila krasna priložnost, svojo novo službo s slavnim činom pričeti. Česar nobeden njegovih prednikov ni mogel izvršiti, to se mora njemu posrečiti! In potem si sme biti svest pohvale — priznanja — višje službe itd. Vse to mu je mrgolelo pred očmi kot plačilo njegovega junaškega čina.

V mislih se je že veselil te sreče, v dejanji pa je užival bolj gotovo sedanjo srečo, to se pravi: Zvitovič je šel od župana v gostilnico, da bi si malo grlo namočil.

Kot pameten žendarm pa Zvitovič ni pozabil svojih najnovejših nakanov. Med gosti v gostilni je popraševal, pa prav opazno, saj je bil zvitovič tudi zvit, o Pruštovem gospodu, o njegovih navadah in različnih okoliščinah, da bi za svoje daljno postopanje imel dovolj trde podlage; včasih je prav zadovoljno zamežikal, češ on že tako vse

dobro ve, in ta Pruštov gospod bo kmalu v njegovih pesteh. Res zvit je bil ta Zvitovič!

Pa zakaj so se mu nekteri gostje posmehovali, ko je Zvitovič precej pozno z dobrim tovarišem iz krčme odhajal? —

II.

Od županove hiše do Pruštove zidanice je bilo kake pol ure hodá. Okoli zidanice so bili rodovitni vinogradi, lepe trate in njive, in na eno stran velik, lepo obdelan vrt s prijazno utico in za vrtom majhen gozd. Med vrtom in gozdom je rastlo malo grmovje, in za nekim grmom je danes že cele tri ure čepel novi žandarm Zvitovič.

Bila je zima in strašno mrzlo. Na snegu je Zvitovič dobro opazil veliko zajčjih sledov v vrt, pa le malokteri je bil iz vrta nazaj. In gotovo torej, sklepal je, postrelja Pruštov gospod vse zajce v vrtu.

Da je Pruštov gospod v svojem vrtu zajce lovil, to je tedaj bila istina; zdaj je še le bilo potreba pri tem zasačiti ga, kar se mu je pa lahko zdelo, zato je danes že tri ure za grmom čepel.

Pa čudno! danes ni nobenega zajca od nikod.

Še včeraj so morali nekateri tukaj biti, ker so sledí čisto novi videti, danes pa se noče nobeden prikazati. Ali se je ta dolgouha žival zarotila proti zvitemu možu postave?

Na tihem mu je že marsikatera huda ušla iz ust, kajti v takej zimi niti ne enega požirka narediti, to je preveč. Izleze torej počasi iz svojega skrivališča in pusti za danes daljno zalezovanje.

„No, no!“ misli si, „le ne obupati! jutri še je tudi dan; saj tudi Rima v enem dnevu niso pozidali.“

III.

Ko je Zvitovič prišel do zidanice, odprl je Pruštov gospod okno, za katerim je že prej dolgo časa sedel, ter poklical: „Gospod Zvitovič! ali bi se ne hoteli malo pri meni oglasiti?“

Malo oplašen, ker si je domislil, da ga je morebiti Pruštov gospod opazoval, gre vendar v hišo, že zaradi tega, ker ga so mraz, glad in žeja že hudo nadlegovali.

Pruštov gospod ga sprejme s prijaznim in nedolžnim obrazom, kakor da bi celó nič ne vedel, ter poreče: „Danes ste se gotovo jako namrazili, toraj vam ne bo škodovalo, če kupico vina popijete in malo prigriznete.“

Gospa Pruštova prinese takoj mrzle pečenke in vina, in Zvitovič se vsede in začne prav marljivo zalagati. „To je vse kaj drugo, kakor zvunaj v mrazu na zajce čakati; da bi jih bes vzel — vse zajce!“

„Veseli me, Zvitovič! da vam ta teletina tako diši“, reče gospodar žendarmu.

Temu pa kar v grlu kos obtiči, tako se je zavzel, ko te besede sliši.

„Kaj, teletina? pravi: „jaz dam svojo glavo, če to ni zajec!“

„Jaz vam tega ne zamerim“, pravi smehljaje se gospodar, „saj vi niste prvi, ki mora mojej ženi to pohvalo dati; ona vé teletino tako napraviti, da je nihče od zajca ne razločuje. Marsikateri bi morebiti prisegel, da je to zajčetina, pa je vendar-le teletina, prava teletina.“

„Jaz bi že prisegel, da je to zajec“, mrmra bolj zá-se žendarm.

„Ne zajec, teletina, prava teletina, ljubi moj Zvitovič!“ potrjuje ljubeznjivo gospodar, zraven pa marljivo

na pol ozebljenemu žendarmu kupico naliva, katero on prav pridno prazni.

Tako je prišlo, da je bil Zvitovič naposled prav židane volje, v katerej je skoro obžaloval, da je proti tako ljubeznjivemu, gostoljubnemu gospodu koval hudobne naklepe.

Ko misli domu iti, stisne v zahvalo prav vesel roko gospodarju, gospej in gospodični hčerki, toda pred vrati še enkrat obstoji in ni mu dalo mirú, dokler ni prav prijazno gospodarja poprašal: „Predno odidem, povejte mi vendar, častiti gospod, zakaj je toliko zajčjih sledov iz gozda v vaš vrt?“

„Menda so jih zajci naredili, ljubi moj!“ odgovori prijazno gospodar.

„To že verujem, ali jaz mislim, zakaj ravno v vaš vrt toliko zajcev prihaja?“ Pri tem vprašanji je zvito zamežal in gospodarja od strani pogledal.

Ta pa tega ni hotel opaziti, ampak šaljivo odgovori: „Za gotovo vam tega ne morem povedati, ker še nisem nobenega vprašal, pa mislim, da zavoljo mojega zimskega kapusa, ki še v vrtu stoji.“

„To je že mogoče; ali jaz si tega ne morem razjasniti, zakaj je toliko zajčjih sledov v vrt, nazaj pa skoro nobenega.“

„Veste, ljubi Zvitovič! to je tudi meni uganjka; sam sem že premišljeval, a nisem si mogel tega drugače razložiti, kakor da te zvite živali, kedar se mojega kapusa najedó, navzad bežijo, da jih ne bi kdo kje od zadi nenadoma s svincem poškropil. Imajo pač tudi hudo vest, kakor tat.“

Zvitovič je bil premagan.

„Da, huda vest“, mrmra in se osrčuje še k zadnjemu vprašanju.

„Na zadnje še le eno vprašanje, častiti gospod! ali mi ne bi mogli povedati, zakaj ravno danes nobene teh živali ni bilo na vrt? Tega ne morem razumeti.“

„Zvitovič, Zvitovič! vi se hočete z mano šaliti! Ali morebiti mislite, naj bi vam zajci črez glavo skakali? Če ste jim vi na poti čepeli, kako naj bi pa prišli, saj veste, da zajci nimajo ravno posebne srčnosti. Zato se nikarte z menoj norčevati, Zvitovič! Z Bogom!“

Zdaj je bil popolnoma premagan. Za ušesi se praskajoč godrnja sam s seboj:

„Bes te plentaj! Zdaj sem se pa opekel, da imam zadosti. Ali Zvitovič ne bo svoje časti tako dal... Kaj vino, kaj pečenka, kaj vse to! Jaz ga moram zasačiti! Zdaj vendar vem, kamor se moram postaviti, da ga dobim... In dobiti ga moram; zakaj pa bi bil Zvitovič? Ha, Zvitovič je zvit!“

Tako je domu gredé mrmral in nove naklepe koval. „Že vém, že vém! Takoj jutre ga moram imeti!“ In za ta sklep je bil zdaj toliko bolj vnet, ker je dobro občutil, kako ga je Pruštov gospod na norca postavil; zato se mora maščevati, predno se kaj o tem razglasi.

Res zvit je bil Zvitovič, in ni imel zastonj svojega imena! —

IV.

Drugo jutro je Zvitovič zopet čepel na preži, pa ne pred gozdom za grmom, ampak na nasprotnej strani.

„Danes pa ne bom zajcem poti zapiral“, mrmra zadovoljno in se škodoželjno smehlja.

Pa tudi danes že precej dolgo zastonj preži. Mislil je že, da ga enaka osoda čaka, kakor včeraj, že je hotel debelo zakleti — kar zagleda v lesu sivo žival.

„Ha, kaj je to? . . . Resnično, prav živ zajec! . . . Tako, zajec je zdaj prišel, treba še le Pruštovega gospoda, ki ga bo ujel.“

„Saperlot! kakor da bi ga bil poklical!... Pruštov gospod že gre proti vrtu — dobro! — naravnost proti vrtnej utici — dobro — je že notri!“

„Zvitovič, ti si srečen človek! Zdaj pa le opazno na delo!“

V tem hipu je Zvitovič vstal in tiho šel proti hiši. Ondi je zagledal gospodično hčerko ter jo poprašal po očetu.

„Oče so na vrtu“, odgovori mu.

„Kaj pa delajo tam?“

„Zajce lovijo.“

„To ga imaš! Zdaj mi pač ne more več uiti!“

Svest si svoje zmage napoti se Zvitovič v vrt. Kar je ondi videl, vzbudilo je v njem posebno zadovoljnost; kajti česar ni mogel nobeden njegovih prednikov doseči, to se je njemu posrečilo. V utici vidi Pruštovega gospoda, ki drži vrvico v roki. Ta vrvica je pripeta na past, ki je v snegu zajcem postavljena. Na železnej v snegu skritej pasti leži kapusovo vehovje in ne daleč proč stoji zajec — ravno tisti sivi zajec, katerega je poprej videl. Žival še ni ugriznola... plašljivo se še na vse strani ozira...

„Zdaj je pravi čas!“ méni Zvitovič sam pri sebi, pripaše močneje sabljo, zasuče brke, naredi resen obraz in maršira proti utici.

Pruštov gospod je moral njegove stopinje slišati,

kajti naglo se proti njemu obrne, povzdigne prst in na usta ga položivši tiho déne: pst!

Varuh postave je vsled tolike predrznosti kar obstal in se ni ganol, kajti koga bi ne zanimalo videti, kako se zajec ulovi?...

Zdaj... pač!... in „hura!“ zakliče Pruštov gospod. „Tega že imam. Pridite vendar bližje, gospod Zvitovič!“

Zvitovič se bliža in z glavo maja, kajti čisto je zmeden in ne vé, kaj bi rekel.

Med tem pa je Pruštov gospod že pri zajci stal z vitko leskovico v roki. Ko siromaka zajčeka iz železja reši, prime ga z levo za ušesa, z desno pa mu tako kožuh preteplje, da bi ubogi zajček skoro samega strahú iz kože skočil. Potem ga izpusti, in tepeni zajec dirja z divjo naglostjo v goščo.

„Le beži in povej to svojim tovarišem!“ kliče gospodar za njim, potem pa se obrne k Zvitoviču in pravi: „Ta je dobil svoj del; gotovo več na moj vrt ne pride. — Dobro došli, gospod Zvitovič!“

Zvitovič pa je bil ves iznenaden in pobit.

„Glejte“, nadaljuje mirno Pruštov gospod, „kako izvrstno sredstvo sem jaz iznašel, da svoj kapus pred zajci varujem. Kakor ste ravno zdaj videli, tako naredim z vsakim zajcem. Te grde živali mislijo, da smejo brez kazni mojega kapusa jest hoditi.“

Zvitovič še je vedno molčal.

„Na to misel ste me ravno vi včeraj spravili. Množina zajčjih sledov mi ni celo noč dala miru.“

Zvitovič še si zdaj ni mogel domisliti, kaj bi rekel.

„Ljubi gospod! pa še eno reč sem s to šalo dosegel. Zdaj nobena teh živalij ne beži več navzad, ker že svoj

del prej dobi; saj ste sami videli, kako je ta našeškani zajec pravilno bežal.“

Zvitovič je bil premagan — popolnoma je bil premagan! Nobenega upanja ni več imel, da bi se mu njegov tako lepo osnovani junaški čin posrečil.

Popolnoma vdan svojej osodi sprejel je povabilo Pruštovega gospoda in šel tudi danes z njimi v hišo, da bi se ondi vsaj nad njegovo zajčjo pečenko in nad njegovim vinom maščeval.

Pa tudi danes je moral zajca za teletino jesti, kajti vedno prijazni in gostoljubni gospodar mu je prigovarjal: „Le vzemite, če se vam poljubi, pa ne mislite, ljubi Zvitovič! da je zajec, ampak teletina je, prava teletina!“

15.

Naša največa skrb.

Mnogo je na svetu takšnih ljudi, katerim je prva in največa skrb, kako da bi si veliko denarja in posvetne časti pridobili in potem brezskrbno, mirno živeli. To se jim zdi največa sreča.

Eden takšnih ljudi rokodelskega stana je svoje dni prišel k sv. Filipu Neriju, ter se je ž njim pogovarjal o svoji bodoči sreči, h kateri mu po njegovem mnenju nič drugo ne manjka, nego da postane samostalen mojster.

Svetnik posvetnega rokodelca mirno in pazljivo posluša, potem pa ga vpraša:

„Ko bote samostalen mojster — kaj pa potem?“

„Potem bom skrbel, da svojo obrtnijo razširim in vedno bolj povzdignem.“

„In potem?“ vpraša svetnik dalje.

„Potem bom si pridobil vedno več spoštovanja in veljave.“

„In potem?“

„Potem bom si pripravil vedno več denarja in premoženja.“

„In potem?“

„Potem bom lehko brezskrbno živel, ne da bi mi bilo treba od zore do mraka skrbeti in truditi se. Tedaj bom popolnoma srečen.“

„In potem?“

„Potem — potem bom menda — umrl.“

„In potem?“ vpraša sv. Filip vedno glasneje in odločneje.

„Potem?“ — Lahkomiselni v posvetne skrbi zakopani rokodelec ni znal dalje nič odgovoriti, saj še na to, kar po smrti pride, nikoli niti mislil ni. Za svojo neumrjočo dušo ni imel nobene skrbi. Sv. Filip še le ga je opozoril, da ni prav, edino in največo skrb imeti samo za denar in posvetno čast, ki neumrjoči duši v večnosti nič ne moreta koristiti. Rokodelec je oči v tla obrnil, rudečica ga je oblila in sram ga je bilo, da je bil do zdaj tako lahkomiseln. Začel je od zdaj pogostoma premišljevati, kaj bode potem, namreč po njegovi smrti in tako je postal čisto drugačen človek. Prej je želel le ljudem in svetu dopasti, zdaj pa je spoznal, da posvetna čast brez časti pred Bogom ni nič vredna. Prej je skrbel le za denar in posvetno blago, zdaj pa je vedel, da za noben denar in za nobeno blago, ampak le za lepe čednosti dobi po smrti prostor v hiši Go-

spodovi. Prej je hrepenel le po brezskrbnem, mirnem življenji, zdaj pa je vedel, da bi bilo tako življenje brez zaslug za večnost pregrešno.

Prej je vse svoje misli in skrbi imel obrnene le na veselje tega sveta; na smrt in večnost ni nikoli pomislil, zdaj pa je često premišljeval, da je unstran groba še drugo življenje, da človek po smrti ne zgine vekomaj, ampak da po smrti pride zanj sodba, plačilo, večnost. — —

Naj nam bo ta rokodelec vzgled, po katerem se hočemo tudi mi ravnati v svojem življenju.

Ako te, dragi moj, svet spoštuje in ljubi, glej, da boš tudi od Boga spoštovan in ljubljen.

Ako si bogat ter imaš polne shrambe, polne kleti in skednje, ne zabi poleg tega onega blaga, ki ga tatje ne morejo vkrasti in molj ne snesti. Ako ti ni treba v potu svojega obraza kruha si služiti, ker so ti ga drugi oskrbeli, vedi, da si nebeško zveličanje moraš sam pripraviti, in da nebeško kraljestvo silo trpi, in le silni bodo ga na se potegnili. Ako se moraš s križi in težavami boriti za svoj vsakdanji kruh, pomisli, da je nebeško veselje, v katerega je sam Sin božji moral iti skoz trpljenje, še več vredno, nego to, kar ti trpiš. Ako je tukaj britkost in žalost tvoj delež, spomni se besed Kristusovih: „Blagor žalostnim, ker oni bodo oveseljeni.“

V vseh razmerah tvojega življenja naj bo torej tvoja prva in največa skrb, — skrb za večno izveličanje.

16.

Cesarsko življenje.

O cesarskem življenji ima mnogo ljudi jako krive pojmove. Veliko ljudi namreč misli, da vladarji — cesarji in kralji — nimajo drugega dela, nego da dobro jejo in pijejo, lepo se zabavljajo in v mehkih posteljah spijo. Tudi rimski starešina Ovinius Kamilus je imel o cesarskem življenji take misli, in ker je bil jako bogat in iz žlahtnega rodu, imel je še le eno edino željo: cesar postati.

Takrat pa je na cesarskem prestolu v Rimu sedel hrabri in ostri cesar Aleksander Severus; on je izvedel željo in naklepe mehkužnega Ovinija ter ga je dal ob ugodni priliki k sebi poklicati.

Ko je bil Ovinij pred cesarja prišel, pove mu ta, kaj je o njem slišal ter se mu lepo zahvali, da on želi drage volje težko breme vladarstva na se vzeti, h čemur sicer slavni možje le neradi privolijo. In da mu njegovo željo izpolni, pelje ga potem v javni zbor ter ga zbranim starešinom predstavi kot svojega pomočnika in po smrti kot svojega naslednika na cesarskem prestolu.

Ovinij s prva ves prestrašen, da se je njegova grešna namera izvedela, bil je zdaj silno vesel, da se je njegova želja tako ugodno in lehko izvršila. — Oviniju je jako ugajalo, po cesarski palači se sprehajati, s cesarskim kinčem se opravljati in velikih gospodov poklone sprejemati. A tako brezposleno življenje ni dolgo trajalo. Cesar Aleksander mu kmalu odloči različna opravila, ki jih vladar-

jeve življenje zahteva; tudi od raznih cesarjevih namestnikov je dobival vedno več poročil, prošenj, vprašanj itd., tako da je moral noč in den misliti, tuhtati, pisati in na sladko spanje še misliti ni vtegnil. Ves život mu je otrpnel in najboljše jedi in pijače mu niso dišale.

K sreči nastane takrat boj. Ovinij si misli: zdaj bom saj prišel na čisti zrak in se za nekoliko časa sitnih vladarskih skrbi otresel, če bom spremljal svoje vojake na bojišče. Zato bom že sam skrbel, da bode to potovanje ugodno.

Cesar Aleksander pa je bil drugih misli. On je peš marširal pred svojimi vojaki proti sovražniku ter je rekel Oviniju, naj tudi on peš zraven njega maršira, da bodo imeli vojaki lep vzgled in da spolnita svojo vladarsko dolžnost: z mečem v roki braniti ljubo domovino proti sovražniku.

Ovinij bi bil sicer rad ugovarjal, pa si ni upal, ker so rimljanski vojaki junaštvo visoko cenili in bi torej Ovinij lehko vse spoštovanje pri njih zgubil, ko bi se manj junaški obnašal, kakor njegov tovariš Aleksander.

Ovinij torej maršira zraven Aleksandra pred vojaki, ali to le prvi den, drugi den ni mogel več peš hoditi. Aleksander mu dovoli, da zajaše konja ter zraven njega jezdi; a črez dva dneva se tudi na konju ni mogel več držati. Zdaj se vsede na kola; ali noč in den na vozu sedeti, od vseh strani poročila prejemati, na vse strani zapovedi dajati, zraven tega pa vedeti, da je sovražnik blizu, ki vtegne vsako uro na nje planiti — vse to mu silno ogreni cesarsko življenje, po katerem je nekdaj tako hrepenel.

Ubogi Ovinij ni vedel, kaj bi počel. Strah pred sovražnikom mu je bil hujši od smrti; zraven tega pa je

moral prenašati neugodnosti, muke in skrbi vsake vrste brez konca in kraja. Zdaj mu je bila ljubša prosjačka halja v mirni varnosti, nego li cesarska krona v tej smrtni nevarnosti.

To razodene tudi svojemu tovaršu cesarju Aleksandru, češ, naj le sam vlada rimljansko cesarstvo, on neče več cesar biti; rajše hoče na mestu umreti, nego še dalje te skrbi, strahe in težave prenašati.

Aleksander mu smehljaje izpolni tudi to željo ter ga s popolno varnostjo pošlje nazaj v Rim, kder je Ovinij zanaprej zadovoljno živel na svojih posestvih ter kmalu na mehkih blazinah in pri dobro obloženi mizi pozabil cesarsko življenje in trpljenje; le v sanjah še so ga včasih mučile prestane nezgode njegovega cesarskega življenja.

Divus.

Češki spisal Alojzij Jirásek. — Poslovenil A. Sattler.

Divus.*)

Češki spisal Alojzij Jirásek.

Prijetno je bilo sedeti pod košatima lipama pred staro županijo, ki je ob enem bila krčma. Izvrstno se je ondi v senčnem hladu pivo iz graščinske pivovarne popivalo, in beseda je sosedom tam kar le tekla, da je čas kakor voda v potoku bežal. Govorili so tu o vsem: o vročini in letini, o gospodu graščaku in roboti, o dogodkih po svetu in v vasi. Mnogo misli se je tu prodajalo, mnogo javnih razprav se je tu med učiteljem in hudomušnim Dvoreckijem dognalo; ali danes so kumi in sosedje spoznali, da vsega še v glavi nemajo, in da se po svetu čudne reči godé, o katerih se jim še sanjalo ni.

Nepoznani človek tam na klopi pod lipo v raztrganih črevljih, s torbo čez ramo, jim je pripovedoval, in bilo je kakor v cerkvi. Umel je vse kakor duhovnik razložiti, govoril je kot bi iz knjige čital. Bil je dalje nego za gumnom, nora leta imel je že za seboj in prebil je šolo sveta. Sosedje so skrbeli, da se mu grlo ni posušilo. Od vojne in politike se je zasukal govor na drugo polje. Samo mimogredé med pripovedovanjem omenil je tujec primrazovanja, in tu je dvomeči Dvorecki vprašal:

*) Pustil sem to besedo, kakor stoji v izvirniku, ker se nahaja tudi pri Ščavničarjih in znači: divjak, malopridnež, razposajenec.

„Kaj pa, ker ste toliko sveta poskusili in marsikaj videli, kaj sodite o primrazovanji? Jaz sem čital, da je to prazna vera.“

Popotnik se je skrivnostno nasmejal.

„Mogoče, ali kar sem videl, to sem videl.“ In takoj je svojo trditev osvetil z vzgledom: „Sedel sem enkrat v samotnej krčmi na moravskih granicah — pri drugej mizi bilo je nekoliko voznikov, Nemcev. Z ednim iz njih se je neki že prileten popotnik sprl, in hudo se je to končalo. Nemci so ga vrgli ven. Popoldne so se vozniki odpeljali, zadnjič tisti, ki je prepir začel. Jaz sem šel po cesti za njimi. Pripeljali so se konečno v lesu do mesta, kateremu tam „pri belej skali“ pravijo. Tu h krati zadnji, da-si je bilo ravno kakor po mizi, ni mogel z mesta in ni mogel. Konji so se ustavili, kolesa so prenehala se obračati, in hlapec sam se je zastonj pipal in klel — dokler se ni nad njim nekdo grozno zakrohotal. Na belej skali nad cesto sedel je tisti popotnik in se je na ves glas režal. Maščeval se je; primrazil je voz, konje in voznika. Ta je prosil, obljuboval, nič ni pomagalo. Še le ko je solnce zapadlo, odmrazil je Nemca, da ne bi umrl. Jaz sem to vse videl, in potem sem s tem človekom hodil črez pol leta.“

Sosedje so se spogledali. Strah in groza je vse spreletela. Ta govoto ž njim zastonj ni hodil.

„Na to pa nič ne rečem“, menil je Dvorecki.

„Ali vedite, sosedje, na vsakega to moči nema. Detetu iz divjih jajec ta čarovnija ne škoduje.“

„Aj — iz divjih jajec?“

„Namreč takemu, katero so divje žene podložile.“

„To bi morali staremu Kudrni reči!“ smejal se je župan.

„Tudi o njem govorijo —?“ vprašal je popotnik.

„To ne, ali o hčeri njegove sestre. Po vasi je eden glas, da je to dekle podloženo. Zgodi se časi — mati po porodu zmedli in umerje. Gorje, če nikdor ni pri njej in če nima nekrščeno dete svete podobice na vratu ali križec; od lesa pride iskat divja žena, kakor tenja se giblje pred oknom, in dete je v njeni moči.“

„A inače je pridno Kudrnovo dekle!“ dodal je drug sosed. „Komaj bi kdo verjel, ali če pogledate, čudna reč: črni lasje — malo ne modri, obrvi kakor z oljem pobarvane, skoro vkup zraščene, črni osemci in sive oči, čudovito: nobeno dekle v vsem okraji takih nema. In vrh vsega tega je bela in šibka kakor gospodsko dete, kot bi niti iz vasi ne bila.“

„Zalo dekle je in ni čuda, da je Ivana Podholovega uročila.“

„Ali kaj bo iz tega?! Kakšen zakon bi to bil? Kaj pa potem, če je treba, da bi imela kakega otroka in bi nenadoma izginila v les kakor veter in bi zdivjala? Potlej si in nisi vdovec. In kak blagoslov bo v hiši? Saj je vendar le čarodejnica!“

„Saj stari Podhola ni zastonj Ivanov varuh. Prav ima, da mu brani.“

„Nu, bo pa tako dve leti dalje zanj gospodaril“, smejal se je Dvorecki.

„Ima pa tudi sam sila skrbi. Takega starega, trebušnega kuma, kakor je on, oženiti ni lehko. Dovolj se lišpa in z milo umiva; saj je kakor kačela in vedno kakor v praznik, samo da bi Rosolkova nanj pogledala.“

„Kak vdovec?“ vprašal je popotnik.

„Da, da, Podhola, tu s te kmetije. Že mu lasje skoro cvetó, ali za ženitev celo gori. Zaljubil se je v Rosolkovo

vdovo, kmetico, in to veste, kedar star začne noreti, tedaj je to huje, nego če začne mladež.“

„Ona ga noče?“

„Hotela bi ga pač, ali to je . . . Nu ženska! Muči ga, obeta mu in zopet se ustavlja in izgovarja. Trdno jej je moral obljubiti, da ne bo vse leto ne piva, ne žganja pil, in on posrka rad tu steklenico. — Pol leta se je že zdržal.“

„Jaz bi mu pomogel.“

„Saj tam-le gre!“

Vsi so se obrnili proti višini, s katere je od belega hrama izmed drevja gledajočega mož korakal.

Solnce je med tem zašlo, in tih mrak je nastajal.

Bližje in bližje se je prizibal po zaprašenej cesti stari Podhola. Jopič si je vrgel čez ramo, da se je videl veliki njegov do stegna segajoči pisan prsnik. Okroglo njegovo obličje se je rudečilo in svetilo, majhne, rujavkaste oči so bile komaj videti. Okolu precejšnega trebuha imel je širok pas, na katerem je s pavjim peresom ime Podholovo ušito bilo. Bil je male, tolste rasti. Na nogah je imel irhe do kolen segajoče, čez modre nogavice nizke črevlje.

Sosedje so ga glasno zvali, da bi se ustavil.

Močno dihajoč in pihajoč je obstal pred njimi.

„Ta te je razgrela, kum; pojdi, ohladi se, ohladi!“

Ali Podhola ponujenega vrča ni prejel.

„Tako se godi, če pride človek koj pred svatbo pod pantofel. Nu, vodi te na vojki! Ali ta-le človek, ta bi ti svetoval, da bi se upirati nehala.“

„Gospod“, sprožil je nagloma popotnik, „vi se tako smejite, kot bi ne verjeli. Bogme! Ali jaz le toliko rečem, da so še na svetu pijačice; naj to izpije vaša — bodete

videli: hodila bo za vami, in če je treba, skoči za vas v ogenj.“

Podhola se je smejal, majhne oči so se mu lesketale.

„To bi bila čerovnija — nu pa, ako bi to mogoče bilo....“

„Zatoraj poslušaj in sedi, kumek!“ vabili so ga sosedje.

Podhola je pogledal neznanega človeka, potem pa je kakor bi se bil odločil, dejal:

„Danes pač ne! danes! ne vpelji nas v skušnjavo! Lehko noč!“

Že se je zasukal, kolikor se je mogel, in ednako sodčku se je valil po vasi proti hiši, v katerej je za sinovca Ivana gospodaril.

Kmetje so se spustili v smeh.

„Ta mu je lepega kebra v glavo zasadil!“ smejal se je Dvorecki.

„Stavil bi kaj, da mu ta čarodejna pijača spati ne bo dala.“

„In res veste?“ vprašali so nekateri tujca.

Ta se je skrivnostno nasmejal.

„Zakaj ne bi vedel?...“

Že se je zmračilo, pod lipama je nastala tema, ali govor se je tam še precej dolgo glasil.

Na konci vasi je stal na majhnem podolgovatem griči Ivanov hram. Nad njim se je dvigala polagoma travnata reber, katero je globoka vozna cesta prerezala. Prav nad njo bil je vrt Ivanovega posestva, in naproti njemu čez cesto razprostiral se je ednak vrt sosedne kmetije Krčmarove. Pod njim, ne daleč od vaške ceste, s katero se je

vozna združila, stala je koča starega Kudrne, ki je dvajset let bil pri granadirjih služil.

V tem času, ko so pred staro županijo pod lipami besedovali, hitela je po klanci vitka deklica.

V globokej cesti se je že zmračilo.

Došedši pod vrt Podholov, se je hipoma dekle ustavilo.

Od črnega grma se je ločila tenja, in se jej v cesto postavila.

„Ne bojiš se čarovnic, ker je tako pozno?“ vprašal je veselo mladi Podhola. „Zdaj pred Janezom Krstnikom.“

Dekle vzdignivši glavo se je otožno nasmehljalo.

„Čarovnice, kaj ne, in žene —“

Fant kakor bi ne slišal.

„Komu si, Tončika, ta šopek za pasom natrgala?“

Vzela je skoro ovenele cvetlice in podala mu jih molče.

„Le glej, da boš jutri druge vezala — iz deveterih cvetk. Deneš jih pod glavo, in bo se ti sanjalo. — Tončika, boš mi povedala, kar si v noči svet-ivanskej v sanjah videla?“ In prijel jo je za roke.

„Bom“, odvrnila je tiho glavo sklonivši.

„Poveš mi, in vse! ne zatajiš ničesa?“

Tončika je zmajala z glavo.

„Ali moj Bog, dekle, kaj ti je? Ti komaj odgovarjaš.“ In pritisnil jo je k sebi.

Tončika padši mu v naročje, položila je glavo na njegova prsa.

Ivan se je k njej nagnil, in ona — kaj je to? Tiho, milo je zajokala.

„Tončika, Tončika, kaj ti je? Povej!“

Pobledelo lice je k njemu obrnila, smehljajoč se, in v očeh so se jej zalesketale solze. „Vse, vse ti povem!“

zašepetala je; potem se mu je pa izmuznila in bežala od tod. Preden se je vspametoval, zginila je v temi.

„Boji se, da bi po njo mati, divja žena, prišla! haha!“ zadonelo je nad Ivanom za plotom pri hiši Krčmarovej.

Ivan se je naglo ogledal, vendar nikogar ni opazil. Samo grmovje, ki je živi plot delalo, je gibajoč se zašumelo. Hipoma je plezel kvišku in zavihtevši se čez grme hitel je za neznanim. Čisto pri hramu gibalo se je nekaj belega.

„Barbika!“ zavpil je mladenič. Potem je pa zlezel nazaj in korakal po klanci v vas.

Nastala je zvezdnata noč.

II.

Kudrna je bil star dečko. Dosluživši dvajset let v vojakih, prevzel je po roditeljih že umrlih kočo in nekaj polja.

Vse je bilo čisto, brez dolga, in zatorej se mu je dosti dobro godilo. Pravili so o njem, da ima še denarje. Žensko je imel samo jedno rad: Franco Ruskovo. Ali prepričal se je, da ga je ukanila. Od te dôbe ž njo ni govoril in na ženitev ni mislil. Postaral se je, in bivša njegova mila imela je lase že sive in rekli so jej „baba Ruskova“. Njena ljubezen, če jo je imela kedaj do Tomaža, premenila se je s časoma v sovraštvo.

Spoznavši, da je grešila, dolžila je vedno Kudrno in odpustiti mu ni mogla. Staremu granadirju je gospodinjila priletna sestrana Hrabkova. Radost obeh starih je bila Tončika, hči po sestri Kudrnovej. —

Omenjeni večer je stala Hrabkova pri vrtnem plotu, poslušajoč petje, ki se je od krčme skozi tiho noč razlegalo.

Popotnik je tam vse razveseljeval. Precej dolgo po tem, ko je vse umolknilo, se je obrnila, da bi v hišo šla.

„Ali Tončika! — Kakor duh tu sediš, čuda, da se nisem ustrašila.“

Ustavila se je, gledajoč na dekle, ki je pod jablano na trati zamišljeno sedela.

„Kaj ti je?“

„A nič, tetka! Prišla sem s travnika. Premišljujem. Ali tetka —“ in tu je umolknila. Črez trenutek je vprašala plaho in grozo: „So res divje žene?“

„Pokaj vprašaš to naenkrat? Zakaj bi pa ne bile?! Ali čemu vprašaš?“

„Ker so tam na travniku v enomer in toliko govorili, da se mi je zdelo, da to rés biti še ne more.“

„Nu, deklica, jaz vem samo toliko: moj rajni je šel nekoč z dela, in Bog vé, kako se je zgodilo: zablodil je k „malemu dolu“. Bil je že večer. S tem se je napovedal! Majhne pse je videl med grmovjem, in v dolu kraj potoka so plesale lesne žene. Popadla ga je tolika groza, da se je spustil v beg.“

„Je-li to res, da deco kradejo in svojo podkladajo?“ Tončika je uprla radostno pogled na tetkin obraz.

„Jaz vem samo toliko: rajna moja babica je pripovedovala, da je v Stavenšencih, v nekej vasi, tudi divje dete bilo podloženo. Bila je deklica. Ali v svetega Ivana noči bila je ravno devetnajst let stara, šla je po devetero cvetk v les in ni se več vrnila.“

„Kako je to?“ vprašala je Tončika sapo zadržujoč.

„Če pride tak divus v devetem ali devetnajstem letu lesnim ženam na cesto v svetega Ivana noči, kedar imajo največjo moč, vzemó ga med sebe in on zdivja.“

Tončika je bila kakor pena. Sklonila je glavo. Dobro je bilo, da jej zgovorna starka v obraz ni videla, in huje bi utegnilo biti, ako bi jej mogla v srce pogledati.

„Oh, žlabudra!“ oglasil se je zadej pri drevesu osoren glas. V temi je tam stala visoka postava Kudrnova. „Ti deklici o tem toliko nablebečeš! Idi rajši spat, Tončika, idi!“ —

„Torej idi, dekle, idi — jutri vstaneš pred solnčnim vzhodom. Moraš po svetega Ivana rože.“

Tiho in molčé je odšlo zamišljeno dekle.

„Čemu si jej to zopet pravila?!

„Vedno je hotela kaj o divjih ženah vedeti, ker so prej o tem na travniku govorili.“

„Da, zopet so jo tam dražili. Že je jasno. ti še ne veš. Danes sem to zvedel! Saj se o njej, o Tončiki govori, da je divus — od lesne žene!“

„Za božjo voljo! — ali Tomaž, kdo pa bi —“

„Tebi tega gotovo ne pridejo pravit, ali vsejala je najbrž Ruskova to seme...“

„Da bi jih...! S čim pa jih je razžalilo? A zato je bila ubožica kakor piška!“

„Saj vem, odkod veter — ali —“

Stari granadir je umolknil, in desnica, s katero je bil mahnil, mu je upadla. — —

V svojej temnej sobici pri oknu, na katerem sta rožmarin in muškat sladko duhtela, sedela je Tončika. Roke so jej v krilo padle in sive, velike oči so gledale žalostno in zamišljeno v tiho noč; zvezde so se jej smehljale skozi gibajoče se veje hruškine pred oknom.

Že nekaj časa so čudne reči Tončiki očitali in porogljivo se jej smejali. Nekatera dekleta so se je celo na cesti ogibala. Ali danes — danes je to vse umela. Opo-

našali ste jej tam na travniku Krčmarova in sestričina Benkova, da ni od prave matere, da je divus, da ne sme daleč v les, ker bi po njo prava mati, divja žena, prišla, da je čarodejnica, ki je Ivava uročila! — Oh mamica! Poznala je ni, umrla je tako zgodaj! In kadar bo zdaj nad grobom v nedeljo iz duše molila, bo li prosila za tujko — za goljufivko?! V srce jo je zbodlo. O, to ni mogoče, ne! Zakaj jej nista stirc in tetka nič rekla? Nista li hotela imeti sramote pred vsemi? Bi li jo mogla imeti tako rada, če bi bila — — In ne smela bi Ivana ljubiti! Da ga je uročila? Srce jej je utripalo, v njegovej nazočnosti govoriti skoro ni mogla, če bi bil blizu, najbrž bi jej povedal, da jo ljubi. Ona ga je uročila! Da bi ž njo bil nesrečen, ste rekli, da bi imela njegovo zveličanje na vesti! In če on — — Ni mogla misliti; srce se jej je krčilo, glavo je sklonila in si obraz z rokama zakrila. Jokala je dolgo — dolgo.

Na pragu Ivanovega hrama stal je v tem času varuh, zaljubljeni stari Podhola.

Imel je samo irhaste hlače na sebi, prsnik je bil slekel. Bil je topel večer v juniju. Roke je porinil za pas in zamišljeno gledal k zvezdam. Nočni vetrič je hladil njegov polni, rudeči obraz. V mislih je imel Rosolkovo, to zalo, črnooko štiridesetletno vdovo. To je bila ženska! Velika, polna, zdrava kakor repa. Njegova rajna je bila tenja proti njej. Kako se je v to vdovo zaljubil! Vedno ga je nekaj k njej vleklo, vse je bilo lepo in v redu samo pri njej. Kedarkoli je k njej tekel, ni šel nikdar s praznimi rokami. Zdaj jej je prinesel steklenico dobre rozolje iz mesta, zdaj medico in sladko potico, drugikrat zopet

rožnato krilo ali robec za glavo, in bil je rad, če jej je mogel ustreči.

Ljudje so se čudili, da je Podhola imajoč pet križev na hrbtu tako znorel.

Kaj pa Rosolkova — ima sicer kmetijo, ali zadolženo in hoče si opomoči s penezi Podholovimi, katere je podedil in prihranil. Inače bi ga ne vzela, tega finečega soda. Bog mu pomagaj! Ta plete za sebe bič! Kako ga ume dražiti, samo da bi si ga bolj prikovala! —

Zdaj je premišljeval zaljubljeni vdovec, da njegova Marjeta do polnoletnosti Ivanove odlaga. Še dve leti — ali čemu to? Saj bi bilo prav za njeno in Ivanovo kmetijo, ker bi ne bilo treba zavoljo tega se odpovedati varuštvu nad Ivanom.

Tako dolgo! V glavo mu je šinila misel o pijači in popotniku. Znabiti je to res; taki ljudje so skušeni. Oh! krasno, da bi ona sama po tem rekla: „Pojdi, Boštjanek, bodeva svoja!“ Okroglo obličje njegovo se je še bolj zokrogljilo, in smeh tajne sreče razširil mu je usta.

„Dober večer stric!“

Stričnikov pozdrav naglo izgovorjen je vzbudil Podholo iz prijetnih sanj.

„Stric, prav je, da vsa sama. Spregovoriva besedo med štirimi očmi. Že davno sem si želel vam nekaj povedati. Hočem se ženiti.“

„Ženiti? aj! — No — ali imaš dovoljenje od gospodske v gradu?“

„Imel bi ga, ako bi vi hoteli.“

„Zakaj bi ne hotel?“ odgovoril je zvito varuh. „Ali ne dajo. A katero, prosim?“

„Saj veste. Tončiko ali pa nobene.“

„Le ne tako naglo, mladi dečko! To dekle — podedi lepo reč; ali si slišal, kar se govori? To ni malenkost. In potem so tu druge, tebi primerne.“

„Barba Krčmarova, ka-li?“

„Ni ona poštena nevesta? Dobra gospodinja, vrla —“

„Klepetulja.“

„A kakšna je pa tvoja golobica!“ odvrnil je razdraženo stric. „Je tiha vodica. Saj stara Ruskova dobro pomni, in pridušila se je, da —“

„O vem, zakaj se na to baburo opirate. In moje dekle —“

„Ali, Ivan — pripelji si jo na kmetijo!“

„Pripeljam si jo, in videli bomo, kdo pojde prej k oltarju, vi ali jaz.“

Ne pozdravivši je nagloma v hišo odšel.

Iznenaden je gledal za njim Podhola. Po tem si je pa v duhu mislil: „To vse za tebe!“

III.

Napočil je dan pred nočjo svetega Ivana, pred nočjo skrivnostno, čudaplodno.

Dan pred to nočjo ni navaden; ž njo vred deli čarovnije in čudne učinke. Čarodenja cvetlica krvoločnica ima ta dan posebno moč, in v rosi natrgana sv. Ivana roža in okrog belega vratu obešena močneje nego sicer hrepenenje srca mladenčev napolnjuje in k dekletu vabi.

Pred solnčnim vzhodom natrgaj devetero cvetk svetega Ivana, razprosti jih v izbi pod mizo, in ko je dišeča trava ovenela, daj jo po solnčnem zapadu kravam, in poln lonec mleka nadojiš....

Nastalo je svežo jutro v juniji. Bilo je pred solnčnim vzhodom.

Od vasi vije se proti vzhodu v breg cesta pošev zdaj skozi klanec, zdaj zopet navzgor, dokler v temnem lesu ne izgine. V desno pod lesom je strmec, leva stran je deloma z lesom pokrita.

Pri lesu je stal stari Podhola z vrha v vas gledajoč. Ne zmeneč se za tiho, jutranjo krajino hodil je sem pa tja nestrpljivo. Časi je obstal in se po cesti dol ozrl. Zdaj je stopila iz klanca deklica, že se bliža.

„Dobro jutro!“ je Tončika pozdravila. Bila je bleda in žalostna. Najbrž je vso noč prebudela.

Podhola je čmeren postal in ni odgovoril. Gledal je pred se, kakor bi ne slišal.

Dekle je to zabolelo. S čim ga je razžalila? Lepo se ta dan začenja! — Obrnivši se v levo, stopala je po stezici na vrh, kjer je nad lesom na rebri hotela natrgati svetega Ivana rože.

Podhola je zagledal zopet neko žensko. Imela je koš na hrbtu, stopala je počasi; že se je zasopljena ustavila pred njim stara Ruskova baba zgrbančena, ne velika, imajoč špičast, tenek nos in velike bodljive oči v globoko udrtih jamicah.

„Srečo dobro — kumek Podhola! Imeli bi nesrečo, ako bi mene, staro babo, bili srečali. Ali zadeli ste že na cesti ob devico —“ in pri tem se je zlobno nasmejala — „ta je hitela po svetega Ivana rože. Saj ona vé zakaj. Samo poglejte, vsa je bleda in prepadla. Nu. pride kresna noč. Videli bodete, da danes zvečer ne pojde k ognju poskočit in vriskat.“

„Zakaj tako mislite, Ruskova?“ vprašal je Podhola po cesti se razgledujé.“

„No, nocoj bo temu devetnajst let, kar se je narodila, in danes je v moči divjih; če ide ven, odnesó jo, in zdivjala bi. Danes divusi blodé. Bodote videli, da resnico govorim: še za stopinjo se ne gane iz hiše. In ta vaš Ivan“, govorila je, ker je že bila v toku, „kako je slep! Sinoči sta bila zopet vkup, to mi je Barbka Krčmarova povedala.“

„Aha, zato je pribežal kakor divji in je rentačil, da bi mu v ženitev privolil.“

„K temu ga je zopet podpihala. To veste, da si vedno kačo podklada. Katero pošteno dekle bi pa samo o možitvi govorilo! Ali kaj jej je to mar, njo je toliko sram kakor koze v zelji. — Ali, očka“, govorila je Ruskova bolj z mehkim glasom, „kaj vam pravim?! Veste li, kdo je tudi šel danes po sv. Ivana rože?“

„Kdo?“

„To si vendar lehko mislite — Rosolkova! Videla sem, kako je k „holmcu“ hitela. Ta visi na vas! Kakor dekle se je v vas zatelebila!“

„Ali molčite! pa znabiti —“

Obraz Podholov se je zasmejal.

„Na svoje oči sem videla. Ali kaj vas z golčem zadržujem!“

„Res ste videli?“

„Menda bi vam, stara osoba, v zobe lagala? Ali, kumek, že večkrat sem hotela reči: vi svojo mejo pri mojej koči malo ne pohodite, a mojej kozi bi bila dobra. Kaj bi pa vam škodilo —“

„Nu, je lepa široka meja, skoro —“

„Še je nepoznate ne.“

„Tedaj si jo popasite! Z Bogom! — moram iti.“

Podhola je nagloma govor presekal in hitel po cesti dol naproti možu, ki je iz klanca bil stopil. Stari vdovec je počel govoriti s popotnikom, ki je v krčmi prenočivši zdaj čvrsto in veselo dalje v svet se ubiral. Ustavila sta se, potem sta zopet korakala do vrha. Ko sta se pa pri lesu razšla, stisnil je Podhola potujočemu dve svetli dvajsetici v roke.

Danes so bili vsi zadovoljni in veseli. Popotnik cvenkajoč z dvajseticami smejal se je, smehljojoč se „staremu norcu“ korakala je Ruskova skozi les, in smejaje se, poln zadovoljnosti, hitel je Podhola v vas.

Samo Tončika uboga, nabravši polno košaro cvetlic in duhteče trave, usedla se je na z mahom poraščen štor stare bukve in je žalostno gledala z brega v dolino, v mrak še zavito.

Hribi in gore so se že rudečile in žarile, rožnati oblaki na nebu so bledeli pred solncem, ki je za kladskim Borom zasijalo.

Vso noč ni bila očesa zatisnila, ni dala jej skrb spati. In ko je zjutraj konečno za trenutek podremala, ustrašile so jo iznovič čudne sanje o ženah in čarodejnih psih. Mora li to vse Ivanu povedati? Saj on to itak vé, ljudje so gotovo mu vse donesli. — Vsi so zoper njo — ogibljejo se je in ne zmene se še za njo, če pozdravi.

„Si že nabrala svetega Ivana rože?“ oglasilo se je za njo.

Tončika se je ustrašila.

V resji in visokem metličji stalo je dekle temne polti in črnih las. Rujave, lesketajoče oči je uprla v Tončiko, ki se je pred tem ošabnim in zavistnim pogledom zganila. Molčala je.

„Vse povsod zbiraš, da nam nič ne ostane, a tebi ni treba. Ti tudi brez sv. Ivana rože očaruješ.“

„Vse sem tu pustila, še edne nisem odtrgala, lehko si jih vzameš, Barbka, kolikor hočeš.“

„Glej, dobrotljivo! Nu, se vé, ti imaš že Ivana gotovo.... če danes med čarodejnice ne zajdeš!“ zasmejala se je Barbka hudobno.

Tončika zbledevši je vstala.

„Barbka!“ zavpila je; ali dalje ni mogla; kakor bi se zadrgnila.

„Le jezi se, le — res je! jaz se ni tebe ni tvojih čarovnij ne bojim, sem poštena in ne mamim fantov kakor nekdo. Zatorej se me ljudje ne ogibljejo in smem med ves svet.“

„Vidiš na meni česar?“ vprašala je Tončika tresoč se z ihtečim glasom.

„Kaj jaz — ali vsa vas! Le delaj se tako! Vsakdo bi se te bal: saj to dobro vedó, in ne smeš niti med ljudi....“

„In zakaj bi ne smela?“

„Le pridi danes h kresu in videla boš! Zarotili so se, da divusa ne bodo med seboj trpeli, razumiš? Da boš vedela, kaj je to, fante mamiti!“

„Molči!“ zavpila je Tončika. „Kaj sem ti učinila? Zavoljo Ivana nad me besniš? Bog je moj svedok, da za to ne morem! vzemi si ga ti, če to gre!“

„Oči bi ti izpraskala — še milosti deli!“

Obraz Barbke Krčmarove se je porudel, oči so se jej od gnjeva lesketale.

„Le pridi — ti divus!“ in pogledavši s srditim pogledom na ubogo dekle je nagloma vzela svoje nabrane cvetlice in je odšla.

Tončika je stala tu tresoč se kakor v omotici, in brez gibanja je gledala za Barbko, dokler ta ni v lesu zginila. Od tod še je glasno:

„Divus! Divus!“ se je razlegalo, in zamolklo po lesu odmevalo: „Divus! Divus!“

Žalostneja, nego je bila prišla z doma, vračala se je sestričina granadirjeva. Pod lesom pri cesti je odpočivala ob košarico oprta stara Ruskova.

„Si že očarana, devičica?“ vprašala je in na velih ustnih se je prikazal zloben smeh.

Tončika, stopajoča zamišljeno je plaho vzdignila glavo. — Potem je pa ne spregovorivši, kakor od gada piknena, hitreje domov tekla. Vrnivši se, ni razprostrla sama svetega Ivana rože na stopnje stare lipove mize. Izgovorila se je, da jo glava boli. Odšla je v svojo sobico.

Stari Podhola, varuh Ivana, sina bratranca svojega ni štedil dvajsetic ne drugih daril pri gospodskej v gradu, da bi zamazal prezgodnje proglašenje, s katerim bi sinovec za polnoletnega ozvan bil. Darove je umel na kmetiji si povrniti.

Mladi fant je začel še le na posestvo misliti, ko se je bil v Tončiko zaljubil. V ženitev je bilo treba dovoljenja od varuha in sodnije.

Tu je Podhola nudil Ivanu Barbko dobro vedoč, da fant tega dekleta ne ljubi. Krčmarovi bili bi radi hčer na veliko nezadolženo Podholovo kmetijo spravili, in hči sama se ni dala siliti, ker je Ivana ljubila.

Stara Ruskova jim je na vso moč pomagala. Ni mogla videti Kudrno in torej tudi ne Tončike, in po tem je za svoj trud dobivala pri Krčmarovih marsikaj. Ru-

skova je zlasti polagoma te čudne govore o Tončiki razširila, kateri so se z lahka in hitro vaščanov prijeli.

Staremu Podholi je bilo to prav, ker se je ob kaj upreti imel. Povest o Tončiki je bila za njega znamenit razlog.

Ivan tej povesti ni verjel. Bil se je v dekle preveč zaljubil, in mislil si je, da je vse to le zanjka. Čim bolj so vročemu fantu nasprotovali, tem bolj je k ženitvi silil. Že je tudi grozil. Bilo je treba krepko se braniti.

V tem času, ko je Tončika užaljena v svojej sobici bila, poklical je Podhola Ivana v stransko izbico. Rekel mu je, da včeraj ni mogel ž njim govoriti, ker je v naglej jezi tako razbijal, in razkladal mu je iznovič razloge, da bi Tončiko pustil.

Ponavljal je vse, kar so ljudje o njej govorili.

„Ti nočeš verjeti“, pristavil je. „Ali toliko ti povem: videl boš, da danes Tončika med fante in dekleta h kresu ne pride. Boji se, da bi jo divje žene ne vzele. Je v devetnajstem letu, in je kresna noč. Če ne pride, tedaj je že vse res; potem pa niso bili govori le prazni.“

Ivan se je smejal.

„Tudi jaz sem rad, stric, vsaj se prepričate. Videli bodete, da bo ondi, in zagotovljam vas, da ž njo črez ogenj skočim.“

„Še ne skačeš..... in če bi, govorilo se bo vsegdar o njej, do smrti bodo golčali to o tvojej ženi in o tvojih otrocih.“

„Bodo pač zopet nehali.“

Ivan je bil vesel. Radoval se je, kako se bodo ljudje čudili, ko si jo h kresu pripelje.

Ves dopoldne ni imel miru. Obhodil je kočo Kudrnovo. Bil bi kaj rad s Tončiko govoril. Vendar je ni bilo

videti nikjer, in pred hišo je sedel stari granadir, silno dim iz svoje pipe puhajoč. Še le pozno popoldne je zagledal Tončiko v vrtu delajočo. Ustavil se je pri plotu.

„Tončika, idi si po metlo“, začel je veselo razgovor. „Naš kres bo največji. To bo ognjiček! Ali ti zopet glavo pobešaš.... sinoči, danes — tako si neprijazna.“

Dekle je vanj uprlo velike, sive oči in žalostno smehljajoč se dejalo:

„Saj ti veš!“

„Kaj vem! Znabiti tiste neumne govore?!“

Razveselila se je. Ne verje, kaj pravijo. Pokimala je.

„Zavoljo tega? No, pusti jim, naj govoré, govor je govor. Jaz tega ne verujem. Saj zopet prenehajo, in ti tudi na to pozabiš, še danes, kedar črez kres skočiva. Jaz bom po tebe zvečer prišel, hočeš?“ In smejala se je.

Tončika je molčala. Razradostila se je, bila bi malo da ne takoj privolila, ali tu so se jej pred oči prikazali Ruskova, Podhola in Barbka.

Vsa vas je zoper njo, tako je mislila. Ko bi jej tam kaj učinili? Ne prenesla bi tega, in najbolj bi jo bolelo zavoljo Ivana in strica. In ti ljudje so jo tako razžalili!

„Danes tja ne pojdem!“ odvrnila je in nagnila glavo.

Ivan je to opazil.

„In zakaj ne?“ vprašal je zategneno.

„Ne, jaz tja ne morem. Ne imej mi za zlo, Ivanek. Z nečim sem jih razžalila.“

Ivan je prišel s prepričanjem, da gotovo gre; veselil se je močno. Ukanil se je.

„Znabiti zavoljo teh ljudi? Naj se le kdo drzne. Tončika jaz te lepo prosim —“

Dekle se je bojevalo v duši. Kako vroč je tak trenotek!

„Ali, Ivan, čemu? Ne jezi se, ali —!“

„Tedaj res ne pojdeš? Pokaži jim, da je to vse laž o tebi.“

„Ne morem“, zašepetala je. „Ti znabiti ne misliš kakor oni, ni treba, da bi tebe —“

„Prosim te še enkrat.“ Obraz se mu je porudel, oko je lesketalo, in nagla njegova kri je že vrela. „Ne pojdeš?“

Tončika je molčala.

„Tedaj pa tu ostani, ti sleparica, in idi med divje žene!“

Obrnivši se je nagloma od tod bežal.

Tončika je skočila k plotu. Hotela je zavpiti za njim. Ni mogla. Že je zginil med drevjem, in ona še je vedno kakor okamnela v to stran gledala.

„Idi med žene! med lesne žene!“

Tudi on?

IV.

Nastal je večer kresne noči, skrivnostne, čudaplodne.

Kar je brez cveta vse leto, razcvete z zlatim cvetom v mraku njenem, šum drevja govori razumevno, in cvetka v skrivnostnem večeru porosena prerokuje in bodočnost razodeva.

Vsaka zel ima danes čudne moči. — Plazeča kača se levi v žaru zvezd slednjo bolezen zdraveč, in zaklad v temnej zemlji zakleti napoveduje se z modrim plamenom, ki po gošči sem pa tje skaklja.

Danes imajo bitja nadprirodna posebno moč. Da bi bila odpodena, da bi se vražam in čarovnijam moč omejila, plamte po vrhih in gorah ognji. Vender v globine lesov in na žalostna mesta, ki se v vsakem kraji nahajajo, moč kresov ne segne, in ni dobro, če bi človek tja zablodil.

Črn les se vleče za Dobroševim. Žalosten les, tih in skrivnosten, kakor bi prokletstvo pod seboj gledal. So mesta v globinah njegovih, ki popotnika celo o poldne s strahom napolnjujejo. Greš pa greš: aj, nekdo kakor bi iz tenje se izluščil, pogleda ti nagloma v oči, ozreš prikazen strahovito in preden se vspametuješ. je proč skrivnostna pošast.

Za vasjo pri cesti pod lesom stoji koča, krčma. Tu je po zapuščenej cesti Podhola se zibal. Noč je že nastala, zvezde so se žarile. Ne daleč od krčme se je ustavil in se razgledoval. Tam na temnem griči gori ogenj kakor velika krvava zvezda, in glej! lučice se kakor velike kresnice v valovitem gibanji krog in krog prikazujejo. Zdaj je edna vzletela kvišku — ostale za njo. Tam je zopet ogenj — tu so zopet kres zažgali — okolu po gorah višje, nižje plamte kresovi. Že so tudi na vrhovih krog Dobroševe zagoreli — tam na holmci največji. Ta je gotovo Ivanov kres. Glej, že metla kakor škrat ogenj kvišku vrši in dež iskreč pada na zemljo. Čuj, krik, vrisk in hrušč! Kakor bi krvavi meteorji pod nebom sršeli: vzletijo, padajo in radosten krik njih vzlet in pad spremlja.

Vsa pohorska krajina je oživela. Vidijo se ognji, slišijo se glasovi, človeka pa vender ni zapaziti. Ali tam na travniku pri potoku v tenji jelše šinila je temna postava, čisto sama. Pripogiblje se, gotovo dekle, ki z desnico, z belim robcem ovito deveteri cvet trga, da bi ga spletši pod glavo djala in sanje prerokujoče sanjala. Noč pred svetim Ivanom Krstnikom je skrivnostna, čudaplodna. —

Tako je nekaj časa stal Podhola. Vstopil je v krčmo. V tramu vtaknena luč je medlo gorela.

Krčmar je sam pri peči sedel dremajoč. Vse je bilo odšlo h kresom.

Ni se malo čudil, vidoč Podholo, ki se pol leta že ni pri njem ustavil, da ne bi v skušnjavo peljan bil.

„Aj, redek gost pri nas!“

„Matej, imam pot, nu, in jed za okrepčanje ne škoduje. Pa samo jed, razumiš! Saj ti ne poveš!“

„Da, gospod ženin; ali za jesti nemam nič. Včeraj mi je vedra došla. Pa dobrega tam imam, razumiš, takega nisi pil, in na pot... Ali kam tako pozno?“

„Nu“, smejal se je vdovec, „čarat. No, prinesi četrtinko!“

Zgodilo se je

Podhola je ulizal in se oblizal.

„Hm, kako se prileže!“ In že je obrnil steklenico z dnom krišku.

„Ali kaj!“ držal jo je proti luči, „taka čašica je kakor muha!“

„Še tri take te ne ubijejo.“

„Dve gotovo ne. No tedaj....“

In Matej je nalil. Izpil je polovico.

„Kako mladina zvunaj hrušči. Vse je ondi. Ne bojiš se tu sam tako pri lesu?“

„Več se govori, bratec — ali v „mali dol“ bi ne šel. Tu-le na kraji ni nič. No še jedno!“

„Nu, ne vem. Ali greje. Naj pa bo, ko sem začel — na srčnost!“

Krčmar je prinesel in zopet sta se razgovarjala. Podhola je bil v toku. Žganje ga je razgrelo. Dolgo ga že ni pil, in ta Matej je umel tako prigovarjati. Saj nič ne pove, in čemu bi povedal? V les je še časa dosti, in treba veselja k temu.

Kakor bi niti ne zapazil, da Matej zopet naliva. Umel je to lepo.

Govoril je o vdovi Marjeti in jo hvalil Podholi. — Konečno mu je pamet potopil.

Ko je stara ura kazala edenajst, ustal je zaljubljeni udovec, obraz se mu je od pijače porudel.

„Samo srčnosti!“ jecljal je, „samo srčnosti!“ in šel je ven, ne ravno na trdnih nogah.

Zatočil se je naravnoč proti lesu. Šel je počasi, od lesa je pihal topel vetrič. Podhola si je odpel pasnik in snel z glave čepico. „Devetero vršičkov“, govoril je sam s seboj. „Skuham jih, potem prideš sama, Marjeta. Sama, haha! Breza, jelka — mecesen.... Ne, tako ne! — kako je to popotnik povedal? Breza, jelka, mecesen.... Kako potem še? Vrag da bi vsa ta drevesa — jelka — aha — bor —“

Zašumelo, zahruščalo je nad njim. Umolknil je.

Stal je pri lesu.

„Boštjanek, tu na kraji ni nič! Bodi srčen! vidiš, Marjeta —“

Vstopil je v les. Motal se je v resji in mladej šumi, ustavil se in poslušal. Z dalja je donelo zategneno hrumenje lesa. Kjer si bodi je med drevjem zalesketala kresnica. „Oho! Kdo pa tod hodi s svetilnico? Tudi devetero vršičkov!“ Pripognil je mlado brezo in jej vršič odrezal in v žep shranil. Mecesen, — jelka — kje pa so le te jelke? — tudi breza — —“ In zopet je nevedoč, da brezov vršič ima, mladej brezi vrh odtrgal. „Mecesen, Marjeta — breza in —“

Motajoč se v lesu začel je mrmrati in sam s seboj govoriti.

„Kje si bil tako dolgo, Kudrna?“ vprašala je Hrabkova sedeč zvečer pred kočo.

„Zamudil sem se pri županu. So tam sosedje. Ali takoj so me zbadali. Vprašali so me, je-li šla Tončika h kresu.“

„Oh, to ubogo dekle, je-li se ves svet zoper njo zarotil?“

Stara teta je pripovedovala zdaj, da je prej pri dekletu bila, da jo je našla vso žalostno, in da jej je morala vse povedati.

„Silno je žalovala, pregovarjala sem jo dokaj in jej rekla, da je vse le prazna govorica.“ „Tedaj moram med nje iti?“ odvrnila je.

Kudrna je zaklel.

„Nisem li rekel, da je to — delo vražarice, Ruskove? Toda jaz jej bom — kje je Tončika?“

„Šla je v sobico; silila sem jo, da bi šla vendar med ljudi, ali na vso moč se je branila. Najbrž se tam v samoti joče.“

„Tega jej ne odpustim, na jesen zopet ž njo govorim!“

Stari granadir je šel v kočo, da bi govoril s sestričino.

Toda naglo se je vrnil. „Ni je ne v sobici, ne v izbi.“

Šel je za kočo, v vrt, klical je ali nikdor se ni oglasil.

„Znabiti je pa šla vender-le h kresu“, menila je Hrabkova.

„O gotovo ne. Če bi pa verjela tem govoricam in — če je šla.... ha, mogoče bi to bilo! — v les, v dol, da bi se prepričala.“

„Mati sveta!“ vila je ustrašena starka roke. „Idi, Tomaž, idi je iskat!“

„Grem h kresu, in če je ni tam, šla je gotovo v dol!“

„V tem času, kedar se vsak boji črez prag, ona gre — dekle, dekle!....“

Kudrna je bil odšel.

Več stezic vodi iz vasi v dobroševski les. Edna iz njih vije se po travnatej brežini, katere boki so tu pa tam z grmovjem obrasteni, v lesi izgine. Po tej poti se najhitreje pride do žalostnega mesta, ki je po okolici toliko razupito, v „mali dol“; globoko v lesu se razprostira, tiho in pusto je tu. Tod je Tončika korakala imajoč na glavi bel robec. Pogostoma se je ustavila.

Kresovi po višinah so goreli, in do brežine celo prihajal je zamolklo veseli krik in spev fantov in deklet. Stopala je neodločno, dokler se ni ustavila na robu lesa. Pred njo zija črno, gluho krilo lesa, kakor neskončno, in iz njega je skrivnostno šumelo in donelo. Zdaj se je veja na kraju zganila, kakor bi iz teme gibajoči, nočni ptič zaškripal. — Dekle, kateremu so se usiljevale v glavo z vso močjo vse povesti in govori o tem mestu, je zatrepetalo plaho se krog ogledujoč. Znabiti sedi tu kje na štoru v zelenej obleki lesna žena, imajoč črne, do pet segajoče lase razpletene.... Nikjer ni nič. Samo breze na kraji so zašumele, in zategnjeno hrumenje lesa se je čulo. Rastlo je, silneje hrumelo, dokler ni daleč v globinah utihnilo. Materina dušica je duhtela, rosa na travi in cvetlicah je hladila Tončikine noge.

Stopala je dalje. Ni slišati lajanja divjih psov po lesu tekajočih. Samo čriček v travi se veseli. Ustavila se je čisto pri lesu in se še enkrat proti vasi obrnila; kjer se košati javor črni, tam je pri njih: stric — tetka.... Ivan... Ivan! Vleklo jo je nekaj nazaj, hotela se je vrniti.

Ne, ne! naj se pokaže resnica! Divus se več ne vrne! Stresla se je. Če ni nič, oj potem se neustrašeno vsem po robu postavi.

Tam na holmci je gorel velik ogenj. To je njegov kres. On je tudi rekel: „Idi k ženam!“ Peklo jo je to v duši.

Nagloma se je obrnila. Že se je nad njo stemnelo, tu pa tam se je zvezdnato nebo prikazalo, tu je še med debli videti v daljini goreč kres, in že je mrak, je tema. Pokriževala se je, jela je tiho moliti.

Tončika prodira dalje in dalje — ogleduje se plaho, čuje utripati svoje ustrašeno srce. A stari gozd je tih, molčeč, kakor bi spal trdno spanje. Ha, zdaj! — Dekle je strepetalo. Oh, potočič je v temi zašumljal. Približala se je k njemu.

Pojde ob njegovem toku in dojde do onega nesrečnega dola. Mlade jelše so klonile vrhove nad vodo. Tiho je, samo majhni valčki žubore.

Kaj je tam v temi zamigljalo? Že je to zginilo v temoti, in tu zopet — tu zopet — kakor ognjen dež — kresnice krožijo okolu ednako letajočim iskram v naglem sem pa tja metanem vzletu. Ugasnejo, zginejo in zopet se prikažejo, kakor bi jih nevidna roka v črni vzduh bila razmetala. Tončika stoječ se čudi njim. Pozna jih, a vender jo s strahom napolnjujejo, čim dalje na nje pogleduje. Kakšna stvar je to? Samo o noči leta in žari, tiho, brez glasu. Letale so črez njo, okrog nje, zletele jej na glavo, na ramo.

Hiti dalje.

Grmovje je zašumelo, in dekle se je v stran tu s trudom in s strahom obrnilo. Zdaj znabiti prihaja na jelenu lesna žena, in okrog priteče tropa divjih psičkov.

Zopet je bilo tiho. Bregovi potoka so se čim dalje, tem bolj širili, in bolj in bolj bližala se je „malemu dolu“.

Tam je tetke Hrabkove ranjki mož videl lesne žene plesoče ob potoku in okrog po grmovji in rebri so begali psi — divji. Tam raste čudna zel; če jo prestopi človek, potem pač težko od tod uteče. Ni bilo čuti ne lajanja, ne tuljenja. Zakaj se divji psi ne prikažejo, najbrž je nočejo braniti?

K potoku v „malem dolu“ zablodil je stari učitelj vračaje se od gostovanja. In ko je brv črez potok položeno preiti hotel, zagledal je tam možička. „Ne pustim te, dokler ne zaigraš!“ zahteval je od učitelja, in ta je godel in godel, dokler mu ni roka obnemogla. — Zaran se je prebudil za potokom. Godel je povodnemu možu.

Strašen je tak dogodek, strašnejši v temnem gozdu o polnoči. Zakaj se je sem drznila! „Divusi — divusi!“

Zdaj jej je sapa zaostajala, srce jej je silno bilo.

Ni je nekdo klical? „Tončika! Tona!“ zadonelo je z daljine zamolklo kakor iz groba, in zamolkleje se po lesu razlegalo: „Tončika! Tona!“

Dekle se je pokriževalo moleč nevedoma molitvico za molitvico. Skoro bi se zajokalo. Tepetajoč kakor plahi jelen se je ustrašena ogledovala. Hotela se je obrniti in bežati. — —

Zaljubljeni Podhola je skubil les, sem pa tja brusil in se potakal mrčeč in govoreč. Že je imel polne žepe vršičkov čarodejnih. Bil mu je popotnik za dve dvajsetici svetoval, da bi v kresnej noči v lesu devetero vršičev narezal, jih skuhal in to pijačo Rosolkovej piti dal, ker bode potem ona za njim hodila.

Na srčnost se je opil. — Ni premagal skušnjave vedoč, da ta večer nikogar v krčmi ne bo, in da krčmar ne pove. Zdaj je došel na grič, na ne veliko trato krog in krog s črnim lesom obrobljeno.

„Mecesen — bršljen — še bršljen — jelka — trepetljika —“ umolknil je. Tam na desnej strani seče se je vzdignila iz teme visoka, črna postava. Podholo je to vznemirilo. Stoji molče, kakor steber. Šel je, postava tudi zraven njega; ustavil se je, in skrivnostna tenja je stala zopet. Podhola je začel nekaj govoriti, beseda se mu je zapletla na jeziku, in majhne oči njegove so se izbuljile. Skusil je to že znova. Gibal se je, šel, tenja je delala kakor on. Podhola se je začel vspametovati.

„Naj hvali slednji duh Gospodina
In Jezusa, njegovega Si—“

Ni izrekel — črna postava se je h kratu zmajala — raztegnila, in grozna tenja leti naravnoč k njemu.

Vdovec obrnivši se je bežal, kar je mogel v les kakor slep. Pas mu je zlezel dol — dolgi njegovi škrici so za njim poletovali. Sopihal je, pot mu je na čelo stopil. Kako slabo se mu je steklo! Čuje stopinje za seboj, grmovje šumi silno, nekdo ga za njim razdeluje. Zdaj se je prekucnil in že se je kotal kakor sodček po bregu dol. Ločil se je od sveta. Zdaj je v omotici ležal tu kakor drevo. Zatisnil je oči. Nad njim je zadonelo grozno krohotanje.

Ivan se je pri kresu hrupno veselil. Gorečo metlo je najvišje vrgel, najglasnejše je zavriskal in najgibčneje je ogenj preskakoval. Celo Barbke Krčmarove ni preziral, se je ni ogibal kakor sicer. Zavoljo tega razveseljena se

je prilizovala mu, smejala mu, smejala se kakor spomlad in dajala mu tudi pred vsemi prednost.

Fantje so ga sicer pikali zavoljo divusa, nagajali mu, zakaj vender Tončike tu ni, ali Ivan se za to niti zmenil ni. Vender se je zdelo, da se je kmalo utrudil. Prenehal je skakati in peti, in Barbka si je zastonj prizadevala, da bi ga pri sebi zadržala. Ni se radovala dolgo, ni se veselila svoje zmage. Hitro potem je Ivan izginil. Vse to se mu je studilo, delal je vse proti volji. Kljuboval je Tončiki, hotel je, da bi zvedela, kako se je veselil z Barbko, da bi ljubosumna postala. Ali lagal je z glavo in srcem, ki je vender le samo njo ljubilo. Barbka in Tončika! Zdaj še le je spoznal, kar ima. Jel je premišljevati in uvidel je, da je napčno ravnal. Ni šla, malo ne je imela prav. Ali toliko jo je prosil! Najbrž bi bila lša, a on — jo je tako jezno zavrnil. In kaj jej je rekel! Tudi on jo je razžalil — on kakor drugi. Ubožica! gotovo ne spi, temveč žaluje kje v sobici ali v vrtu. — Tako jej je lepi večer skazil!

Naglo ali dobro srce Ivanovo je bilo ganjeno. Žal mu je bilo. Nemudoma to popravi. Ni krenil k svojemu domu, marveč h Kudrnovej koči.

Obšel je vrt; tema je bila med drevjem, in nič se ni ondi belilo. Šel jo je iskat nazaj k njenemu okencu, nanj je potrkal. tiho — glasneje, potem je pa klical: ali nikdor se ni oglasil.

Jezi se?

„Ivan!“ ozvalo se je iz teme. Spoznal je staro Hrabkovo.

„Iščeč Tončiko, ka-li?“ Glas njen je bil drugačen. „Idi po njo v les, v „mali dol“, kamor si jo naščuval ti in vi vsi.“

Govorila je naglo in očitajoč.

Bil je kakor v sanjah, in še le zdaj se je čudil, ko mu je starka povedala, da je Tončika skrivaj zvečer odšla, in sicer v les, kakor se Kudrni dozdeva.

„Kam inam — rekla je — bi šla. Pravili so jej toliko o tem, hoče se prepričati in jim dokazati.... Pregovarjala sem jo dosti, ni mi bilo moči jo upokojiti. O ti moja rožica!“

„Lehkó noč, tetka!“ rekel je Ivan naglo, komaj da je govor Hrabkove slišal, in hitel je od tod, in zginil hitro v temi. Kresi so ugasnili, krik in petje je umolknilo. Po vsej vasi in po gorah je bilo tiho.

Na pragu kočinem je sedela stara tetka, imajoč srce polno britkosti, in molila je iz vse duše, pogledujoč plaho v to stran, kjer se je dobroševski les črnil. —

V.

To je on „mali dol“. Kotlina ne velika, z obrasteno višino obrobljena. Na kraji, pri brvi črez potok položenej, kakor pri vhodu v to glasovito mesto, stala je Tončika. Oddehnila si je. Pot do sem je bila polna strahu in muk duševnih. Negotovost jo je mučila in pričakovanje. Bila je utrujena, oslabela. Zdaj se pred njo odpira ta dol — lep in tih. Okrog po višinah so spale stare jelke in košate bukve, niti grmovje se ni ganilo. Skozi travnati dol šumljal je potok izvirajoč iz studenca sredi dola, nad katerim je košato, visoko drevo veje razprostiralo. Kaj je to? Ne duha ne sluha! Pričakovala je ples in čudne prikazni. Je-li zašla? Ni to pravo mesto?

Ali šla je prav, spoznala je. Nekdaj za otročjih let je jagode beroč z višine vanj gledala. A nikjer ni žen,

nikjer psov divjih, ne povodnega moža. Kamen se jej je odvalil od srca. Srčneje je stopala. Orosena trava hladila jej je noge, bil je okrog hladen močvir, Tončika pa tega ni čutila.

Bila je začudena, širilo se jej je okrog srca. Došedši v sredo se je okolu plaho ozrla. Znabiti ni prišla o pravem času, znabiti prezgodaj in iznovič jo je bojazen popadla. Došla je k drevesu — javorju.

Vlažno listje nad njo se je treslo skrivnostno in vabilno, voda je izpod koreničja žuborela. Ozrla se je zopet na nebo, zvezde so lesketale, in svit njihov je migljal v vodi in skozi temne javorjeve veje. Usedla se je na mahovito koreničje, kjer je bilo suho mestice. Potegnila je noge pod krilo, s predpasom si je roke ovila, tako je skljućena tu sedela in gledala po travnatem dolu in temnem borovji. Bilo jej je, kakor bi jo hude sanje zapustile, molila je, da bi to bilo res. Znabiti še pridejo — zopet se je ustrašila, zlasti kedar je grmovje zašumelo. Bog ne daj! Čakala je, trenotek za trenotkom je potekel, strah in nadeja sta se v duši mladega dekleta borila.

Tiha noč je v juniji... potok je šumljal, in v temnih globinah odmeval je zategnjen šumot lesa. — —

„Hej, kumek Podhola! kaj zlodja delaš, vstani vender.“

Stari Kudrna je zagrabil padlega vdovca za rame in ga močno stresel. Podhola oči otvorivši se je okrog ozrl, kakor iz spanja prebujen, nevedoč, kje je. „Ti si?“ vprašal je konečno in vspametovavši se na pol vprl se je ob jelko pod gričem, s katerega je bil zletel.

„Kaj tu delaš v tem času? ti strašiš, Podhola?“

„Ti si torej bil? Ti si me nagnal! Ali ne poveš —?“

„Da si se ti tako sem pa tja motal? Haha, to je bilo strašilo!“

Podhola je vzdihnil. Ta bi mu lehko vse pokazil! „Saj vidiš, da že nisem — že nisem —“

„Ali bil si. Da si danes sem zablodil, si pač gotovo bil grozno mahnjen!“

„Jaz — sem šel nalašč —“, izpovedal se je vdovec, „nalašč — nekaka zelišča....“

„Prismoda stara, zelišča!“ In Kudrna se ni smeha zdržal. „Če Rosolkova to zvé —“

Podholo je to vznemirilo.

„Ali naspi se tu, jaz imam tukaj drugo delo. Tudi ti si kriv! Vi ste Tončiko sem podili, ali če se jej lasec skrivi....“

„Pove vse!“ govoril je v duhu Podhola.

„Razumiš, jaz jo tu iščem. In ti si vzrok temu, in Ruskova tudi, ta čar—“

„Jaz? Jaz — nič —“

„Zdaj nič — naspi se tu!“

„Pojdem s teboj, ne pusti me tu!“

Zdaj so se začuli ne daleč vkraj klici: „Tončika, Tončika!“ Zašumelo je grmovje, nekdo je skozi njega prodiral. Malo potem je tu stal Ivan zasopljen in spehan.

„Hoj, kdo je?“

„Jaz, stric!“ odvrnil je Ivan, Kudrno po glasu spoznavši. „Imate Tončiko? Jaz sem blodil —“

„Tu jo najdem, in ti med tem skrbi za strica!“ Ta je malo ne obupan vzdihnil. Molčal je, in ni mogel niti besedice spregovoriti.

„Aj — aj, stric?! — Saj on za se skrbi!“

„Noge mu ne služijo“, dodal je nevoljno Kudrna.

„A tako — vas obžalujem!“

Podhola se je v duhu jezil.

„Stric Kudrna, če ni še v dolu, tedaj ne vem. Jaz sem predirjal ves les — vsaj tu je najbližje; pojdite za menoj!“ In ne čakaje, ne zmeneč se za strica ubral jo je naravnost skozi grmovje in goščo k „malemu dolu“.

Kudrna za njim.

„Pomagaj mi, Kudrna, ne zapusti me!....“

„Oj, brdki ženin, uren si!“

Stari granadir ni dohajal Ivana. Za Kudrno se je zopet lovil Podhola, razoglav. Čepico je bil zgubil.

Težko je prodiral skozi goščo, bil je kakor razbit, vsi udje so ga boleli. Tipal je po žepih: večina vršičkov je proč. Toliko nesreče in nezgode na enkrat!

Ivan se je ustavil na višini in se po dolu razgledal. Tudi on, da si inače predrzen in smel, bi se drugikrat v tem času sem stopiti obotavljal, ali zdaj se ni ogledal po lesnih ženah. Dol je tih kakor speč, a tam, glej! pod javorjem se nekaj beli. Bežal je naravnost z brega, tekel črez travnik in že je stal pod drevesom. Hotel je zavriskati, hotel strica zaklicati, ali umolknil je. Bil bi priskočil, nagloma dekle objel in poljubil. Tu je sedela, glavo je imelo naslonjeno ob deblo javorjevo, in tiho je spala. Videl je v temi njen bledi obraz, slišal njen pokojni, tihi dih. Robec padel jej je na rame, roke v krilu počivajoče bile so sklenjene. Stal je za trenutek tako, pogreznjen v blaženi pogled na njo; potem jo je sklonivši se k njej za roko prijel in jo tiho in vroče po imenu poklical.

Skočila je po konci in pogledala okrog začudena; ko ga je spoznala, vskliknila je radostno in mu padla v naročje. On jo je pritisnil k srcu in poljuboval mili njen obraz.

„Se ne ješiš na mé Tončika?“

„Zakaj bi se srdila?!“

„Pojdi od tod! proč od tod! peljaj me!“

„Počakaj malo, poglej tja!“

Na griči se je prikazal Kudrna, in za njim se je trudil Podhola.

„Stric je, Tončika! Išče te tudi!“

„Stric, stric!“ razveselilo se je dekle, z cela premenjeno od radosti, in hiteč mu z Ivanom naproti. Hotel se je zadreti in jo okregati, čemu je sem šla, ali ni mogel. Bil je srečen, da je milo dekle našel. Podhola je stal ne daleč v kraj — v zadregah.

„Vidiš, Tončika, tudi moj stric je tukaj; prišel se je prepričat, da nisi divus. Zdaj nehate mi braniti, kaj ne? sami ste se osvedočili“, rekel je Ivan bliže stopivši.

„Bodete molčali?“ in držal je roke na žepih. — —

Domov gredoč se je upirala Tončika ob milega.

Strica sta šla zadej.

„Ta dol!“ reklo je dekle presrečno. Zdaj že umolknejo.

„Tončika, veš, kaj si mi obljubila? Da poveš, kar se ti v kresnoj noči bode sanjalo? Kaj se ti je sanjalo tam pod javorjem?“

Pogledala mu je, smeje se, v oči: „Saj ti veš: o tebi, in že so se mi sanje izpolnile.“ Prišli so iz lesa, iz žitnega polja zletel je škrjanček, prepevaje v jasnem, svežem vzduhu.

„Ti vršički! o ta popotnik!“ godrnjal je zadej Podhola. — —

Za mladega rosnega jutra bila je že Ruskova na mejici. Kosila je s svetlim srpom travo, kar se je ozval za njo glas: „Pustite to!“

Podhola se je tako na njo srdito zadrl. Hotela se je že izgovarjati, ali od straha je umolknila. Ivan, Ton-

čika, Kudrna gredó od lesa. — To je bila strela iz jasnega. Ljudje so šli na delo, srečavali so nočne popotnike. In preden je k meši odzvonilo, vedeli so ljudje po vasi že vse.

„Tedaj ni divus?“

„Kako bi pa bila? Vrnila se je iz malega dola!“

„Saj sem to vedno pravil.“

„To veš, ljudje toliko golčijo!“

Tako in podobno so sosedje govorili, in Tončika je bila zopet pridna, čista kakor padli sneg. Barba Krčmarova se je od jeze jokala, in Ruskova je imela slabe čase. Nobenega dara ni tu, ni drugje dobila, vse se je zvrnilo na njeno glavo.

Podhola Ivanu zbog strahu ni branil. Sinovec in Kudrna sta obljubila, da bodeta molčala, in tudi Mateju je varuh usta zamašil s tem, da mu je rekel, naj si po korec žita pride. Ivan je zdaj lehko dobil od gospodske privoljenje, in Kudrna tudi ni branil.

Grožnja Ivanova se ni izpolnila. Ženil se je s stricem vred, ker je Rosolkova videla, da se ga ne more iznebiti, in ker ni imela drugega, zato je privolila v prošnjo zaljubljenega vdovca. Bilo je mnogo slavnostij, hrupa in veselja! Podhola je od same ljubezni razplaval; ali preden je pol leta minulo, se je prvokrat na jezo opil. Že ni bilo samo pri Rosolkovej sve najbolje. Ona je piskala, on je pa plesal.

Ali Ivan se ni kesal, in divus je bil tudi srečen!

Ancula.

(Češki spisal Alojzij Jirásek. — Poslovenil A. Sattler.)

I.

Drabonu se je od mladih let slabo godilo, in nesreča bila je vedno ž njim. Njegovo ljubo so z drugim omožili, in še le tedaj, ko je njegov tekmec zamrl, peljal je mlado vdovo k oltarji. Takrat se je prvič iz duše radoval. Kako rad je hitel zvečer iz daljnega lesa, kjer je drva sekal, k svoji koči! — Inače je noče val pod zelenim drevjem; ali zdaj ste čakali nanj žena in mala hčerka. Toda ubožec! Če bi bil v reko padel in potapljajoč se za skalo prijel, bi se tudi ta ž njim utrgala. Čez tri leta so mu odpeljali ljubo ženo po kameneni cesti doli v vas — na pokopališče. Bila je to usoda.

Zdaj ni več hodil, ko je bil v lesi, zvečer domov, temveč noče val je zopet pod šumečo streho v gozdi. Tako žalosten vender ni bil, kakor sicer. — Tam v gošči se giblje modra suknica — zdaj se razdelé veje grmovja in pri plapotajočem ognji stoji Drabonova hčerka. Nese v rokicah suho dračje. — Teka in teka, in begala bi po lesi, da si je že večer nastal, če bi nje oča nazaj ne bil klical.

„Pojdi Ančika, pojdi — tu-le sedi — tako.“

In stari njej je jemal najboljše spečene krompire iz ognja, mazal njej kruh s sirovim maslom, sam pa je jedel suhega ali samo z žmitkom namazanega. Imel je njo tako

rad; saj že nikoga na svetu ni imel. — Hčerka „Ančika“, tako so njej rekli, imela je dvanajst let. Ali temu bi nikdo ne verjel. Velika in močna je bila kakor deklica petnajst letna in zagovedna kakor fant. Nu, ne čudite se, zrastla je kakor drevo v lesi.

Kedar je oče sekal v lesi bukve in druga drevesa, je begala po gozdi iz jedne strani v drugo, prijela se za pas, sukala se, srečala se s pastirji in šalila se ž njimi. Pojednačila se je njim v vsem. Lepo je zakurila, izkopala smelo krompir in ga pekla, pesmic je znala tudi dosti. Slovela je v lesi kot drevocepnica. In ko so se trudni usedli, pripovedovala njim je povesti, da so se njej čudili. Vse, kar njej je oča zvečer pri ognji pripovedoval, je zopet njim povedala o čarodejnicah, o strahu in o divjih kužekih, ki se po lesi potikajo. Oča njeni je sam prej jih videl, ko je enkrat v mesečni noči šel po Vitovem dolu. Starega Matevža so zasledovali iz lesa do doma. Mislil je, da že ima mir; ali ko je skozi okno na dvorišče pogledal, videl je, da kužeki praskajo. Mali psički so obskakovali hram in lajali.

„Bom vam dal —!“ mislil si je Matevž ter je vzel s stene puško in sprožil na nje. V jutro pa so ga našli pri oknu v nezavesti. Morali so ga dramiti.

„In se ne bojite, da nad vas pridejo, kedar v lesi spite?“

„A kako bi nam mogli kaj storiti? Ko mi zaspimo, naredi oča na drevo, pri katerem smo se polegli, tri križe in potem že nimajo kužeki nobene moči.“

Najedenkrat je zašumelo v travi, nekaj se je gibalo črez kamenje. Ležeči fantje so poskočili.

„Kačja devičica!“

Ančika se je zasmijala in bežala za kušarom — prijela ga hitro in potem ga zopet spustila. Dečki so se čudili in pluvali. —

V šolo Ana ni hodila. Od vzpomladi do zime bila je na polji in v lesi, in samo po zimi je ostala z očetom pod slamnato streho revne koče. Prigovarjali so dosti ljudje Drabona, naj da hčerko nekam v vas, ker zdivja kakor volk, če jo bode vedno imel pri sebi, in če se bo ž njo tako „kotal“. Ali Drabon se ni mogel ločiti od svoje jedinice, katero je tako ljubil. Storil njej je vse, kar jej je na očeh videl, vsak groš, katerega si je s težko svojo roko pridelal, bil je njen, in Ančika ni mnogo v vas želela. A vendar se je moral od nje ločiti.

Bilo je v pozni jeseni, ravno pred praznikom vseh svetov. Ana je sedela pri studencu z deklico iz vasi, ki je prišla po steljo. Pravili ste si o jutršnjem prazniku. V tem je bežal okolo Smrček kateri je z Drabonom delal, ves hripav ter je klical: „Beži, nazaj, Ančka — beži — pa hitro!“ in zopet je tekel dalje v goščo.

Ana je začudeno za njim pogledala. Potem je bežala kakor srna „nazaj“, kjer je oča sekal. Tam je ležal ubogi, krvaveči v naročji svojega sodruga. Še je dihal. Zabliskalo se mu je oko, ko je zagledal svojo Ančiko, hotel nekaj reči — tok krvi je bruhnil mu iz ust, in pošteni Drabon je dokončal.

Posekana bukev, katera je nesrečno padla, je Aninega očeta ubila. Zagovedna Ančika je zblaznila in plakajoč zgrudila se pri mrtvem očetu.

Poznej je prišel Smrček z ljudmi.

II.

Ančika se je morala ločiti od lesa, od gor.

Nikdo njej ni več zvečer pri praskajočem ognji pripovedoval bajk, nikdo njej ni več izbiral krompira in mazal kruha z maslom.

Ana bi bila vesela, ko bi imela tu kos kruha, da bi se mogla najesti, ker Suhanek se sam ni najedel do sitega — tem menj, da bi dal takšnej siroti najesti se.

On ni vzel Ane k sebi iz ljubezni in milosrčnosti. Dejal je sicer, da njo je vzel kot daljno sorodnico in da ima ž njo samo križ. Utekla mu je pa deklica, katero je v svoji koči imel. On se je sicer drl od ranega jutra do noči in žena njegova tudi, ali vendar ni mogel vsega doseči.

Ančika je morala detetu streči, prejo navijati, hišo opraviti, in ko je dorastla, v hlevi in na polji delati. Za to je imela skopo hrano, obnošeno obleko in kot primeček, da nikdar ni dosti delala gladnemu Suhanki. Nihče tudi ni več ubogo siroto zval „Ančiko“. Suhankova njo je klicala „Anka“ in sloki njeni mož je kričal: „Ti Ancula!“ — In to „ime“ njej je ostalo.

Mrzilo je to Ani iz prva, ali Bože moj, čemu se človek ne privadi! — Katero dekle pa bi vso to bedo prenašalo, katero je morala Ancula pretrpeti. Od jutra do noči bila je kakor na konji in vendar — morali bi jo videti. Zrastla je kakor jelka vitka in pri tem je bila močna in živa. Bila je rumenkastega obraza in črnih lasi, in črni njeni obrvi bili so lepo obočeni in skoraj vkupe zraščeni. Pravijo, da so takšni ljudje zli — ali pri Anculi so se v tem varali.

Najveselejša je bila, ko so jo poslali kravo in kozo past. Tu je bila kakor ptica izletevša iz kletke, tu jej je bilo kakor za njenega detinstva. Zapela je, zakrikala in ko je na griču stoječ zakeklala:

„Eva — lavra — lavra — uh!“

so njo spoznali pastirji celo za lesom,

„Ah — Ancula pase na holmci.“

Na paši je pozabila na vse muke v Suhankovi koči, zginila je vsaka skrb.

Pela je vse pesmi in ko so jej pošle, skladala je sama:

„Ta stari, sloki ded
Ni htel doma nič žret'.
Šel je v Malavina
Obiskal Valpotiča,
Požrl je kozo in kozliča
Ta stari sloki ded!“

Ta je bila o Suhanku, ki je ob praznikih šel rad k prijateljem v Malavina, kjer so tudi oproščenje praznovali, pa ni mogel nič dobiti.

Ancula je morala doma ostati in čuvati. Nekdo je to pesmico slišal in koj so jo peli po vasi in se smijali Suhanku, ki je bil vedno gladen kakor volk. Toda Ancula jo je za to dobila. „Ti Ancula — ti!“ — in že jo je bil. Nikar ni žalostna postala, smijala se je v duhu temu, kar je storila. — —

Ancula je imela devetnajst let. Zaman ni jedla kruha. Delala je vse v hiši; kajti Suhankova bila je kašljava in mnogo ni delala. Mož njej je postavil druge statve in Ancula je delala, kakor tovariš v zimi na statve. Za zaslužen groš si je kupila krilo in pisan robec. Tako

njej je to lepo služilo. Nikakor niso fantje pozabili, da je Ancula tako zalo dekle. In kaj še le pri godbi! Vsi so se čudili, kako je znala brhko se okolu sukati! Dosti je imela plesalcev, šalili so se, ta in oni je začel bolj resno, ali ona se je vsem smijala in vsakega je umela zavrniti z rezkim jezičkom. Kdo bi rekel o tem dekletu, da je v lesi zrastlo! H godbi je vedno utekla skozi okno, da bi Suhanek ne vedel, kam da ide. — Kregal bi jo drugi den. Neprestano bi njej očital, da pri godbi nič ne dela, da trga obleko i. t. d. Tako je on kraljeval.

Pred velikonočjo je Suhankova ulegla. Bilo njej je od dne do dne hujše.

Suhanek se je jezil radi tega, kregal se po strani nad to boleznijo. Malo je imel potrpljenja s svojo ženo, in godrnjal je pogosto, da se zdaj mnogo zamudi.

Ancula je morala dvovrstno delati. Če bi nje ne bilo, slabo bi se Suhankova imela. Bolezen se je shujšala. Doktorja mož ni klical, da si je Ancula nudila, da ponj pojde. „To bi tako bilo, kakor metati peneze doktorjem in lekarnici — in nič bi ne pomagalo“. Pripravljala je torej Ancula sama domača zdravila, kako in kaj je njej kdo svetoval.

Prišla je soseda in svetovala to in to zelišče. Iskali so ga po vsej vasi, ali nikjer ga ni bilo. Bilo je redko, ker je rastlo celo pod Snežnikom. „Če ga nima stara Mrazkova, ki ume bogastvo priblagosloviti in otok na nogi zarekati, potem ga ne najdete nikjer“.

„Jaz pojdem po to zelišče!“ se je ponudila Ancula.

„Počakajmo še do jutra!“ dejal je Suhanek. Hotel je, da bi Ancula do večera zvršila delo na statvah.

Suhankova je stokala, dasi je bila potrpljiva in se je dosti premagovala.

„In vender grem!“ je rekla odločno Ancula.

„Oh, za mene!“ se je protivila stokajoča žena.

Ancula je vzela prt za travo in je šla. Na pragi se je vstavila. Videla je žarečo večerno zvezdo nad temnim lesom. Nebo je bilo modro in jasno. Ali do Mahove je bil lep kos ceste k stari Mrazkovi. Druga bi se znabiti ustrašila, da mora iti v noči po samotnem lesi in polji. Ancule nič ni bilo strah.

Lesi in gošče so bili dobri njeni prijatelji in zvezde so bile njej najmilejše. Pela si je pesmice, od katerih so gore odmevale. Bilo je pozno, ko je k Mrazkovej dospela. Starka je sicer godrnjala, potem je izpraševala kdo in kaj, konečno je pa dala zelišče in svetovala, kako ž njim ravnati, in rekla, da bo jutre zarana Suhankovi bolje.

Iz zopet se je obrnila Ancula proti domu hiteč. Hotela je iznenaditi in zato ni šla po navadni cesti.

Ognila se je s ceste idoč po pešpoti, ki pelje čez polje, potem je prešla temni les in že je bila na njegovem kraji. Pred njo je v nočni tišini spavala trata, krog in krog s temnim lesom obdana. Trava njena je že pognala in v luninem svitu belil se je vzpomladanski jeglič, pokrivajoč tu in tam cela mesta. Bilo je tiho. Samo potok tekoči od lesa šumljal je hitro.

Bilo je v vzpomladi. Potok je narasel. Temne jelše tu in tam ob bregu stoječ, klonile so težke do zdaj ne zeleneče krone, kakor bi še spale zimsko spanje.

Za hip se je Ancula ustavila. Bilo je to mestice v tej svetej tihoti in bledem svitu tako krasno! Pogosto je sem-le za detinstva zablodila, kajti tu so bile prve cvetke in mnogokrat je tam počivala, na stopnicah pri kameniti podobi, ki stoji na pravo, nekoliko više v senci na kraji

lesa. Reklo se je tam „pri kapelici“. Potem je pa zopet tekla in že je bila pri potoku.

„Lajčka“ pa je bila od vzpomladanske vode narastla. Potok bil je precej širok, ali Ancula ni dolgo premišljevala. —

Vrnila se je, da bi se zagnala in že je hotela učiniti skok.

„Ne boš preskočila! Počakaj, jaz ti pomorem!“ zadonelo je od lesa.

Ancula je zatrepetala in se obrnila. Na stopnicah kapelice je povstal moški, katerega odpočivajočega tu v senci prej ni videla.

„Počakaj!“ klical je še jedenkrat bližaje se Anculi. Ali že se je zagnala, prijemši za krilo. hop! in že je stala na drugem bregu. Kakor srna je skočila. Videla je, kako se neznanec zažene, zdaj je skočil, hahaha! Noga se mu je izpolznila na vlažnih tleh in padel je na kolena ravno pred Anculo. Čapka mu je pri tem zletela z glave. Lunin svit padal mu je na obraz, katerega je obračal k Anculi. Bil je lep. Črni, kodrasti lasje padli so mu na čelo, temno oko je žarelo in pod nosom so mu črnele brke. Imel je na sebi vojaški plašč. Zdelo se je, kakor bi pred Anculo klečal strmeč. Res je razodeval njegov obraz začudenje, zavzetje. Ancula je stala pred njim kakor primrznena. Hotela se mu je smijati; čudno, smeh jej je prešel. Gledala je navlašč mladenča, čudila se. Bila bi rada dolgo nanj gledala. Prt za travo jej je padel raz glave in obilni črni lasje v kite spleteni so jej padali črez ramena. Bila je krasna v tem trenotku.

Črez luno je plul oblak in stemnilo se je.

Prebudila sta se.

Vojak se je zasmijal.

„Ti si vihrala. No, ne jezi me to!“

Ancula se je smijala.

„Ideš v Beždekov? Pojdiva vkupe“. In šla sta.

Poznala sta se. Vojak bil je Bornov Jožko in je služil že sedmo leto; od te dobe, ko so ga v vojake vzeli, ni bil doma. Došel je iz Italijanskega v Jožefovo na Českem in šel je zdaj za nekaj časa domov. Obiskal je med potom v Mahovo strica in se zakasnil tam.

Lepo se mu je podala vojaška obleka. Bil je velik, vitek kakor mlada bukev. Neprenehoma je kaj govoril, pripovedoval je in kako lepo! Tako Ancula še nikdar ni slišala. Potlej jo je vzel za roko. Vsa se je stresla. Roke jej nikakor ni spustil in ko njo je stisnil, čutila je Ancula, da njej je srce utripalo, da se njej je zastavila sapa in vendar mu je morala se smijati, velike svoje žareče oči vanj vpreti, potem se je zopet sramovala in oči povesila. Čutila je, da njej lice gori. Izginila je smelost in se v veselost spremenila. Že sta prišla h koči, kjer so bili njegovi roditelji. Stala je v samoti pri lesi pred vasjo. —

Tu njej je zašepetal, da jo v ponedeljek na ples popelje in da mu mora za to nekaj dati naprej.

„In kaj bi ti dala?“ vprašala je s smehom.

„Poljubček!“ in že njo je objel okolu pasa in pritisnil jej vroč poljubljej na ustna.

V tem trenotku, kakor bi Ancula omamljena bila, ni mogla besedice reči, kri se njej je gnala h glavi. Odtrgala se mu je in že skokoma bežala proti vasi. Pri koči se je še le ustavila. Srce še jej je dozdaj glasno bilo. Kakor zmočena je pripravljala Suhankovi zelišča, in ko je ta zaspala, ni mogla Ancula nikakor oči zatis-

niti. Vedno je videla tu lep obraz razsvitljen od lune, čutila žgoče ustna na svojih.

Dejal njej je Jožko: „Ti si vihrala!“ (izigrala) *)

Meni se zdi, da je Ancula zaigrala (prohrala).

A zaigrala je. Zgubila je svojo veselo nrav, kajti vse njene misli so bile pri Jožki. Smijala se je prej, kedar so njej rekli, da ta in ta za njo hodi, da bi jo hotel. Ali zdaj! Kri njo je polila, srce njej utripalo, ko je Jožka ugledala. Govorila je ž njim malo, ker ni mogla iz hiše, kajti še vedno je Suhankova bolehala. Kedar je pa ž njim govorila, tedaj je vso noč o tem premišljevala in prevdarjala slednjo besedico.

V nedeljo po veliki noči bila je prvič v vasi godba. Ancula je slišala zvoke godbine celo do svoje sobe doneti. Vsaka žilica je v njej igrala. Lice njej je nagloma zarudelo, srce se njej silno zganilo, ko je pomislila, kako bi to krasno bilo, ako bi danes v naročji Jožkovem zaplesala.

Ko se je že bližala polunoč in so pri Suhankovih zaspali, ni dalo Anculi več miru. „Za hipek samo odskočim“, rekla je sama sebi. Vzela je črevljičke v roke, skočila iz okna in padla — Jožku v naročje. Od radosti je vskriknila.

„Čakal sem dolgo pri godbi. Ti nisi prišla in nič me ni tam veselilo. Zato sem se priplazil sem, da bi pogledal, zakaj ne prideš“, šepetal je Jožko in stisnil Anculo od radosti opojeno. Šla sta.

Tako že dolgo niso videli v vasi plesati. Malo časa potem je hotela Ancula zopet domov, ali mnogo Jožku ni bilo treba prigovarjati. Lice, oko njej je gorelo, zopet

*) V izvirniku: Tys vyhrala, pomeni izigrati in pa vihrati = teči, hiteti, prohrála = zaigrala.

so stopili v okolo, plesali, sukali se brzo, vrtoglavo tako, da se je kumicam pri peči glava vrtela.

„To sta prišla dva divja vkupe!“

Fantje so se režali in dekleta so zavidala Anculi tako zalega, gibčnega vojaka.

Polunoč je minila, ko je šla Ancula domov. Jožko ž njo. Šel je imajoč roko okolo njenega vratu ovito in jej neprestano šepetal. Nikdo bi ne smel prej tega pri Anculi poskusiti.

Po noči se je Suhankova prebudila in je zaman pogledovala po Anculi, ki pa ni daleč bila. Tam za vrtom pod jablano stala je z Jožkom. Že se ni branila, ko jo je poljuboval.

Iz krčme so doneli pojemajoči glasovi pesme — krasna noč — Ancula! — —

Dnevi so naglo tekli. Ta zagovedneż Suhankov živel je kakor v snu. Podnevi pri delu se je pogosto Ancula zamislila in blodila, Bog ve kje.

„Ancula! avša! kaj zopet zijaš!“ budil njo je s sirovim glasom Suhanek.

Zvečer se je priplazil Jožko na konec vrta, kjer je stalo staro sključeno bezgovo drevo in zraven gosto grmovje. Tu ga je že Ancula pričakovala. Tu je šepetal, tu jej obljuboval. Oh to srce nepokvarjeno, plamteče od vročih čutov, kako slabo je!

Črez nekaj časa je moral Jožko zopet v vojake. Tešil je plakajočo, da pride, preden leto mine že domov za vselej, potem da.....

Poslednja noč polna sreče in boli! Ko je osamela, je temna bojazen krčila njej srce. Po noči njej je minil spanec, in ko je zaspala videla je v sanjah Jožka, in pogosto se njej je zdaj prikazal rajni oča.

III.

Jožko je obljubil Anculi, da bode pisal. Minil je teden in lista ni bilo.

Ko bi bila slišala, kaj je Jožko svojim tovarišem pripovedoval! Po časi je čula različna poročila o Jožku, katera so njej srce ranila.

„Našel si je v kraji bogato nevesto. Tam se oženi in pride od vojakov z ženo. Oča mu kočo prepusti“.

Ancula ni hotela verjeti. Ni vedela, da se je Jožko v sedemletni službi pri vojakih tako spremenil, da ni imel srca odkritega, da je le po rakošji hrepenel. Videl je tako na svetu, ni imel to za zločin; in Ancula ga je tako rada imela! Toliko njej je obljuboval, pa njej ne piše. Bilo njej je tesno krog srca. In ko je spoznala, da ni sama, zblaznela je in kakor brez zavesti se zgrudila na stolu.

Ko je v jutro šla po travo, srečala je sosedovo Miciko. Ta njej je porogljivo rekla:

„Je-li veš, da se bode Jožko ženil? Včeraj je poslal domov pismo ter prosil za oklic.“

Ancula se je stresla, vse se je pred njo z meglo pokrilo. Mislila je, da v tem hipu umre. Jedva se je zdržala na nogah, kajti že so po vasi njeni stan poznali.

Suhanek se je razljutil in njo spodil. Zaman je prosila za njo njegova žena, ki je že ozdravila.

„To bi ravno manjkalo, še tujo obitelj živiti!“

Ancula je šla in šla, ni vedela kam. gledala je k zemlji, ni videla smijočih se ljudi. Njo je težila ogromna klada — nezvestoba Jožkova. On se njej je izneveril, oh on! In ko je bil večer, stala je ob potoku na trati.

Drevje v lesi je mirno spalo, le šumot potoka je zvenel, kakor slab odmev tega, kar je Anculi v glavi šumelo. Gledala je v valove potoka. Bolest, tesnoba ste njej stiskavali srce. Morala si ga je olehčati. „Jožko!“ je zakriknila in lesovi so za njo z zamolklim glasom klicali: „Jožko!“ Zadonel je glas, umrl v krilu gor — zaman je zvala. Dospela je h kapelici. Zgrudila se je na stopnice tam, kjer je prvič Jožka zapazila. Molila je, da bi Bog spremenil misli njegove, ali da bi njo rešil.

Ko je v jutro veter budil drevje, našel je Anculo budečo in igral je ž njenimi črnimi lasmi.

Neki milosrčni kočar ponudil je Anculi podstrešje. Že je zibala majhnega fantiča, ko se je imel Jožko povrniti od vojakov — z mlado ženo „Krajko“. Oča njegov je šel za njim na svatbo.

Ancula se je izpremenila, z obraza je zginil cvet in svežest, shujšala je in bila kakor tenja. A Jožko je res pripeljal si mlado ženo. Bila je drobna in ne kaj lepa, ali dobila je lepo doto.

Ancula nij šla k njima v kočo, kakor to v časi zapeljana dekleta store. da bi blebetala, prepir delala, peneze tirjala ali morda celo tam dete svoje ležati pustila.

Sedela je v kotu pred se na dete gledajoč. Pogosto je pri tem jokala. Bil je fantič Jožku podoben. Že ni več pela, razen zazibalke z zamolklim glasom svojemu detetu. Često se je stresla, oko njej je mrzlično gorelo.

Jedenkrat na večer je zavila svojega sinčka, ukradla se s koče ter korakala za ves, kjer je bila Jožkova koča. Glava njej je gorela, čutila je silne udarce na sencih. Pristopivši k oknu videla je, kako Jožko sedi s svojo ženo za mizo, kako govori, kako se smeja.

„Vidiš dete, tvoj tata, vidiš, ata!“ govorila je tresoč se na celem telesu. Obšla njo je omotica. Potlej se njej zavrti pred očmi in vzkriknovši zgrudila se je po snegu.

Dete je zaplakalo.....

In ko se je prebudila, bilo je zopet drevje zeleno. Na dolgo njo je vročica priklenila v posteljo. Prva njena beseda je bila: „Moje dete!“

Povedali so njej, da je pri Jožku v koči. Kakor brez zavesti se je pri koči zgrudila, dal njo je sem prinesti, dete si je pa pridržal. Hotela je iz postelje skočiti in po sinka bežati. Bila pa je še slaba.

Ko je črez nekoliko časa okrevala, se ni dala držati in je šla. Bilo je zvečer. Prišla je do hoste, za katero je koča bila. Utrujena si je morala tu odpočiti. Na jedenkrat pa je povzdignila zaprte oči. Rudeča zarja padla je na les barvajoč drevje; Ancula je skočila in kakor bi zdrava bila, tekla je skozi goščo.

Na kraji lesa ni mogla več dihati, oprla se je ob deblo. „Gori!“ je vskliknila. Jožkova koča je bila v plamenu.

Stari njegov oča je planil iz vasi, kamor je bil odšel. Žena njegova je jokala in nosila reči iz hiše na bližnjo seč. Veter valil se je od lesa in razpihoval plamen, kateri je bolj in bolj rastel.

Les in obnebje zbarvala je rudeča zarja. Gosti dim, v katerem so iskre v divjem plesu poskakovale, valil se je k nočnemu nebu. V vasi je zadonel v strah umiračeк; glas njegov je bučal presumljivo otožno. Ogenj je postal vsled malomarnosti gospodinjine.

„Moje dete! kriknila je Ancula, in že je letela kakor veter h koči. „Moje dete, kje je moje dete?“ vpila je na

ženo od strahu zmoteno. Ustrašila se je bledega, obupanega dekleta.

„Moje dete, moje dete!“ kričala je Ancula.

„Tam!“ kazala je žena Jožkova spomnivši se. Pozabila je v strahu nanj. In še jej roka ni upadla in že je letela Ancula kakor brezumna k plamenu. Skočila je na nizko okno izbe, še se je prikazala njena obleka, potem pa je zginila v dimu.

Žena je kakor otrpnela gledala k oknu. — Trenotek je minul, zdel se jej je večnost. Trami so praskajoč padali, in kjer so padli, tam se je cel kup isker vzdignil z dimom kvišku. Iz vasi je donel umiraček. Zdaj — zdaj — glej Ancula stoji prostolasa na okni v naročji imajoč dete — zdaj skoči — oh Bože — tram je zaropotal, iskre so švigale — in na zemljo se je zgrudila Ancula.

„Na pomoč! na pomoč!“ Kričala je žena na može.

Jožko je tja skočil in koj potem je nesel Anculo in otroka v svojem naročji. Položil nju je na mah ob kraji lesa.

„Vodo, vodo sem!“ klical je ves bled.

Ljudje so gasili, nosili ven, kar se je nesti dalo. Jožko je dramil Anculo. Konečno so se jej odprle velike črne oči.

„Moje dete!“ je šepetala.

„Tu je, tu pri tvojem srcu!“

Hotela je ustati, ali glava jej je zopet nazaj padla.

„Ancula, Ancula!“ zval je Jožko prijemši glavo bledo, katero je nekdaj tako vroče poljuboval.

„Jožko — moje dete —“ zatisnila je oči za zmirom. Zarja ognja je padala na nje bled obraz.

Umiraček je nehal doneti.

Dete je bilo mrtvo. V dimu se je zadušilo. — —

Suhankova je pripravila brez vednosti svejega moža Anculi in njenemu detete pošten pogreb.

Zvona glas je v jasnem vzduhu zvenel po krajini oznanjajoč, da jo že neso na tiho pokopališče.

Na črnih, ogorelih tramih sedel je Jožko in slišavši zvon povzdignil in sklenil je roki. Znabiti je odpuščanja prosil? Na pogreb iti se jo sramoval.

Zraven je sedela njegovo žena „krajka“ in je gledala obupno pred sebe.

Duhovnik je molil nad rakvo te, katera je toliko ljubila in katerej je ravno ljubezen ta grob skopala.

Odpustili so jej vsi, tudi ti, ki so jo prej grajali, omilujoč ubogo sirotico, — Anculo.

Prutovski.

(Češki spisal Alojzij Jirásek. — Poslovenil A. Sattler.)

Okolo tretje ure po polnoči je zdrknila Prutovskemu steklenica izmed prstov, in težka glava je padla na roke. Zaspal je. Ko se je prebudil, ugasnila je svetilnica mrkajoča nad njim pri stropu. Soba je bila pusta, polna nereda. Pred njim na mizi so stale in ležale prazne steklenice, ob mizo se je opiral nagnen stol kakor pijan. Razlite pijače še niso popila črna tla. Zaduhli vzduh v sobi ga je težil na prsi. Lasje njegovi so bili zmršeni, oči zarudele, in na čelu si lahko zapazil rudeče proge, nasledek spanja na roki.

„Hej, krčmar! hola!“ zakričal je na jedenkrat trkajoč s steklenico ob mizo.

Malo časa po tem ustopil je krčmar na polu opravljen in šel k Prutovskemu.

„Hočeš zajutrek? Moraš počakati, da žena zakuri.“

Prutovski je zaklel. „Punč sem, pa prav gorkega!“

„Takoj, takoj“, godrnjal je krčmar ter se podal v čumnato, kjer je okno izbino odprl.

Prutovski se je prijel z rokama za glavo in se zagledal z medlim očesom na mizo. — Bil je majhne postave, polti temne. Obleko je imel zanemarjeno, srajco pri vratu razcapano.

V sobi bilo je tiho. Samo v sosednji izbi je odmevalo prasketanje lomečih se vej in plamena, nerazločni

govor krčmarov in ukazi njegove žene. — Skozi odprto okno je vdiral po zaduhli izbi tresoči se žarek vzpomladanskega solnca, slikaje zlato črto na temna tla. Hladna sapa mladega dneva je udarila Prutovskemu na gorko čelo.

Oči njegove zagledale so se zdaj v temni smrekov gaj, ki se je poleg krčme po malem rebru raztezal. Ne daleč lesketala se je reka, kakor razlito srebro med temnimi, dozdaj brezlistimi jelšami in rudečim grmovjem vrbovim, katero je najprej iz zimskega spanja vzpomlad prebudila.

Za Prutovskim se je oglasil spev dveh otrok, prijetnega glasu:

„'Z lesa vejo cvetno
Dam vam mladoletno,
Kjer sem njo gledala,
Z nožičem rezala;
Spomina nas na vrt,
Kjer Krist se je potil,
Krvave srage lil
Od žalosti potrt.“

Pri dverih stala sta dva otroka sukajoč „litem“*) mladovršič jednoletnega drevesca, ovit s trakom pisanih barv. Starši od njih blizu šestletni je imel svetlo, mlajši pak petletni rožnato, kratko katunovo oblekico. Jasni svit je padal na te polne, otročje obraze, na čisti beli čelki, pod katerima so oči le igrale.

Pesen je izdonela. Otroka sta čakala na darek, za katerega so jima na levo roko obeseli culico.

Prutovski je stal nekaj časa molče brez gibanja; potem si je prijel s pravo roko čelo.

*) Presmec.

„Aha“ vskliknil je, „litovnice“*), tedaj je danes cvetna nedelja. Hm — že sem pozabil. Na, vzemita!“

Segnil je v žep in dal vsakemu srebrnjak; otroka sta zijala čudovito na ta kraljevi dar.

„Plati gospod Bog!“ je rekel starši in za njim s tenkim glasom njegov majhni tovariš; in že sta tekla ven.

V tem je prišel v sobo krčmar s kadečo se pijačo v roki.

Prutovski zagrabil je visoko steklenico in si jo nagnil močno. Krčmar je med tem gledal skozi odprto okno, pred katerim ste se mali „litovnici“ ustavili, ogledajoč in primerjajoč z radostnim obrazom blesteči dar.

„Poznaš je?“ vprašal je čez nekaj časa Prutovskega, in široka njegova usta raztegnila so se v čuden smeh.

„Koga?“

„To deklico — to majhno, v tem rudečem oblačilcu —“

„E, kaj je meni za to deco!“

„Na, ti si lep oča — ne poznaš svoje hčerke!“

Prutovski je zijal nánj.

„Znabiti se še spominjaš na Barbko. — Vidiš, kako imaš lepo, sebi podobno hčerko. Dal si pa tudi jej lepo darilo? Barbka se nikakor radi nje ni postarala. Mogla bi se že dvakrat omožiti, ali neče — iz ljubezni do tega deteta.“

Prutovski ni rekel ničesa. Zamišljen gledal je skozi okno v grmovje, med katerim so se gibala še bela in rožnata oblačilca litovnic. Iz daljne vasi se je zglasil resno zvona glas, doneč v rano jutro. Kakor bi se iz spanja prebudil, povzdignil se je Prutovski in segnil po

*) Tako je ime deklicam, ki hodijo v cvetno nedeljo pet, nekaj jednakega so pri nas „koledniaki in svečarji“.

punči. Izpraznoval je kupico za kupico. Obraz in vrat sta mu zarudela, oči so se svetile s čudnim ognjem.

Hitro se je razneslo po vasi, da Prutovski zopet razsaja, zanemarjoč cvetno nedeljo. Niso ga hvalili, vendar so se sešli pri njem tovariši in se niso sramovali piti na njegov račun in poslušati njegove kletve in vojaških spominov. Krčmar je nalival polno in množil ob jednem račun na črni deski z obilnimi številkami. Vletel mu je ptiček v kletko; treba ga je prav oskubiti. Če ne učini tega on, pa stori drugi. Prutovskega že brez tega nikdo ne poboljša. Znabiti mu je to tako bilo usojeno. Odkar živi, ni bilo v njem dobre žile. Podedoval je lepo reč, lahko bi se dogato oženil. Vendar na to ni gledal; ampak učinil je še lepo, ubogo dekle, Barbko, nesrečno. Rajni njeni oča jo je spodil, trpela je mnogo radi svoje ljubezni. Njeni zapeljivec je šel v vojake. Med svetom je še le denarje potreboval. Prodal je podedovano hišo in polje, samo podavek si je izgovoril. Zdaj vrnivši se po letih domov, prodal je za nekoliko grošev tudi podavek in dva dni in dve noči je zapravljal — že tretji dan, in preden solnce zaide, ne bo imel ni solda ni prijatelja. — Po Barbki še niti vprašal ni.

Krčmar je vedel natanko, koliko še sme Prutovskemu natočiti. Ko je poslednji srebrnjak tja po mizi zazvonil, oznanil mu je hladnokrvno, da je popil v njegovi krčmi tudi poslednjo čašico punča.

Prutovski se je raztogotil. Lotil se je krčmara. Prijatelji pa, kateri so ž njim bili ravnokar poslednji groš zapili, spremenili so z okolnostmi tudi svojo taktiko. Stopili so brez razločka vsi na stran krčmarovo.

Začne se tepež, in po kratkej ne jednakej borbi je došel Prutovski pred krčmo otiraje si z dlanjo kri, tekočo

mu na sencih. Z glasno kletvijo se je pobral počasi gugaje se odtod. Nevoljen je prišel čez brv in se obrnil proti vodi tik zraven reke do griča, kjer se je skliznil in na zemljo padel. Vzpomladna voda drveč se tu silneje nego indi, šumela mu je zazibavko, in brezlistno grmovje senčilo je njegov obraz. Usta njegova so se odprla, težko dihanje se mu je izvijalo iz prsi. Kri na bradi se mu je vsedla. Spal je dolgo.

Pri nogah šumela mu je reka bolj in bolj, da ga je zbudila. Debelo je gledal nekaj časa in strmeč pred sebe. Slišal je zamolkel šum, zazrl temno nebo. Mislil je, da se bliža večer. Vsedel se je, otiral si oči. A glej — to ni pozni večer. Nebo se je pokrilo s temnim, težkim plaščem in grozi nevihta. Ploha se bliža in kalni val dere mu k nogam.

„Velika voda!“ prešinilo mu je glavo.

Reka je stopila že čez brege, naraščena od gorskih voda, kjer se je brškone oblak pretrgal. Pobravši se nagloma, zlezel je na grič in oziral se okolu. Glej, vrbe in jelše za reko stoje že v vodi, na drugem bregu potopili so že valovi vrt krčmarov. Po travniku pod gričem razliva se že mogočni potok in dalje spodaj se spojijo njegovi valovi z močnim tokom reke. Tam za potokom med jelšami na griču beli se kočica, za njo z lesom obrastla reber, nad katero se ogromni oblaki gromadijo grozno navzdol nagibajoč se. Tiho je, ni žive duše videti nikjer.

A že je grič od vode obdan. Toda noč, neizprosljiva voda. In kaj, če stopi voda više? — Hm. —

A glej — kaj je tu?! Pod golim grmovjem v redki travi leži speča deklica. Rožnato, katunovo ima oblačilce, svetli lasi spleteni so v male kite, iz katerih je robec na tilnik zlezel. Pri glavi jej leži culica, iz katere gleda

košček kruha in medeno srce, sami darovi „litovanski“. V pravo roko stisnen ima šopek podlesk, belih noric, katere je bila po travniku nabrala.

Glej to deklico — njegovo dete! Kako se smeje. Prutovski se je zgrudil nehote na kolena in gledal na spečo deklico. —

Pred očesom gibale so se mu bele hiše v temnih jelšah, smejal se mu je obraz dekličin — vzpomin blažene dôbe. — In precej je čutil v prsih zbodljeje — prve, pa bolestne. Nagnil se je, da bi poljubil otroka — a veter ga je sunil do grmovja in Prutovski je sebe vlekel kakor preganjen zločinec. Deklica se je prebudila. Modre njene oči so se uprle v temni obraz, na katerega bradi je rudečila se zasedla kri. Jokati se je začela. Prutovski ni dolgo premišljeval. Ulomil je iz grma dolgo palico in zavihavši si hlače, vzel je plakajoče dete v naročje.

Vlil se je dež in stemnilo se je. Prutovski je zavil deklico pazljivo v jopič in spustil se naprej. Deklica je objela vrat neznanega očeta in prenehavši jokati se, gledala je s prestrašenim očesom na kalno vodo.

Dokler je po travniki korakal, ni imel mnogo težave. Nameril jo je proti koči za potokom. Dež lil je tem bolj, čim bolj se je mračilo in že je bil na uho Prutovskemu grom potoka, katerega tok je že na nogah čutil. Bela kočica je izginila mu izpred oči, samo temni obrisi jelš so se videli. Ustavil se je, da bi se razgledal.

Glej, tam se je zasvetilo. Tja mora prinesti dete. Pogledal je na pustinjo temnih voda. Toda mora ga rešiti. Voda je rastla, trdneje se je moral upirati na grčav kol.

Že je prebrodel do jelš, kjer se je voda bučeč razbijala. Samo potok treba prebresti in dete bo v zavetji. Oprl se je ob deblo stare jelše božajoč dete. Vedel je, da

je breg nasprotni strmejši, da bo težja hoja navzgor skozi gosto grmovje in da se bi pot h koči zgubila v temi.

„Zakličem mamo, ne ustraši se!“

In zavpil je silno v temo in veter, da se je deklica stresla.

„Luč! Luč!“

Nekaj časa je bilo tiho, samo dež je dleskal po jelšji in pleskal po kalnih valovih. Prutovski je zakričal znova: „Luč! Posvetite na pot. — Sem na drugem bregu. Nesem vam dete!“

Za potokom odgovoril je bolesten krik in hitro na to zasvetila se je v temi rudiča luč in se gibala doli z višine.

V svitu svetilnice opazil je dve ženski v rjuhah. Mlajša od njih, držeč luč nad glavo, sklonila se je k vodi. Starša, babica deklice, stopila je na prvo stopnico. Obe bili ste menili, da je dete zaostalo pri teti, s katere hčerko je hodilo „litovat“. Zdaj ste iskali s tem večo skrbjo ga v temi.

Prutovski gleda mrzko k njima. Stoji tam Barbka, katera ga je tu nekdaj pri stezi počakovala, kedar je v jasnem večeru čisto vodo potoka k njej prebrodil.

Glej, kako je bleda, kako se boječe po detetu ozira, kako zánj trepeta, za kterega je toliko pretrpela. A on — še za trenotek ga bo imel, pa se od njega loči. Bilo mu je tako čudno pri srcu, tako še nikdar ni čutil. Čez morje bi ga prenesel, da bi ga otel, da bi ga jej nazaj dal. Tesneje se je pritisnila deklica jokajoča k prsom in že so razbijali se ob njegovem telu šumeči valovi. Nogi ste se spolzevali na sklizkem kamnu, tok se je ob njega opiral, čudno, da ga ni vrgel — toda on gledajoč naprej

na to žensko pod drevjem na strmem bregu, brodil je dalje.

Zdaj je zadonel slab krik. Luč je razsvetlila Prutovskega lahko ranjeni obraz. Lasje so razkuštrani padali mu na čelo, premočena obleka je bila prilepljena njegovim udom. Spoznala ga je Barbka.

Že ni daleč, že je stopil na prvo stopnico v vodo potopljeno, že mati — Barbka — nasproti z lučjo hiti. Ni se mogel uzdržati, poljubil je deklico vroče in jo podal stari materi.

„Odpusti, Barbka!“ zaklical je in na to skočivši nazaj s stopnice pogreznil se v vodo. Vendar je čutil, kako je stegnjeno njegovo roko zgrabila krčevito roka njena, kako ga vleče navzgor z nadčloveško silo. „Peter, za Boga, kaj delaš? Hočeš se utopiti?!“ vpila je nad jim Barbka.

„Kaj delam?“ odgovoril je Prutovski zamolklo iz vode.

„Za mene več sreča ne cvete.“

„Peter, ostani! Hočeš li, da bova nesrečna vkupe?“

„Ti mi odpustiš? Hočeš moja biti vedno?!“ klical je Prutovski radostno.

V babičinem naročji je deklica zajokala.

„Slišiš, dete naju kliče!“

Ustopil je na stezo.

Sila.

(Po H. Konsjansu poslovenil H. Majar.)

Huda zima je bila zadnje dni meseca januvarja leta 1841. Antverpske ceste so bile bele snega, kakor bi jih bil zidar pobelil. Sneg je še zmeraj padal, pa ne mehak, trd je bil, skoraj kakor toča, tako da je rožljal po oknih. Ledeni veter je ljudi s ceste preganjal pod streho, k peči; kdor se je na vratih prikazal, jih je spet hitro zaprl.

Dasi tudi je bil tako strupenski mraz, je bilo vendar zjutraj ob devetih mnogo ljudi na cesti — semanji dan je bil. Mlajši so tekali semtertja, da bi se ogreli, drugi so puhali v premrznjene roke, rokodelci pa so se tolkli ob bedra ter roke stiskali pod pazduhe.

Ta hip pride izza vogla ženska, ogrnjena v svileni plašč, z baržunastim klobučkom na glavi, vrat ovit s kožuhovino, roke pa v gorkem mufu. Ta ženska, kakor je bilo videti, je morala bili premožna gospodična. Hodila je iz hiše v hišo, ter večkrat zadovoljena vùn stopila. Tudi zdaj je stopila na prag, kar ugleda drugo žensko; obstane, pa čaka svoje prijateljice.

„Dober dan, Adela! Kako je?“

„Še precej dobro; pa tebi?“

„Dobro, hvala Bogu. Zdrava sem pa tako zadovoljna, da ti ne morem povedati.“

„Kako to? Saj je vreme tako neprijetno, mrzlo je, da kar peče.“

„O pač, Adela, meni ugaja tudi tako vreme. Še le eno uro sem od doma, pa sem obiskala že dvajset ubogih družin. Ah, ljuba Adela, videla sem siromaščino, uboščino, da človeku srce poka. Lakota, mraz, bolezen, nagota.... da ni dopovedati. Kako srečna sem, da imam nekaj, da morem kaj pomagati.“

„Pa res si siromake hudo k srcu jemlješ, še jokola boš, Ana; ne bodi tako sočutna. Siromaki to zimo niso obžalovati; pomisli, koliko se zanje stori; dajo se jim drva, kruh, obleka, krompir, vsega imajo dosti. Še včeraj sem jaz dala 50 fran. Veš, Anka, jaz rajši dajem denar, naj ga drugi dele, sama ne hodim rada po teh umazanih luknjah.“

„Adela, eno ti bom rekla. Ti ne poznaš pravih ubogih. Ne sodi jih po onih raztrganih beračih, katerim je beraštvo obrt, ki si obleko nalašč razcapajo in pomažejo, da bi usmiljenje uzbujali. Le z menoj pojdi, ljuba moja. Pokazala ti bom uboge, ne berače, ampak delavce, ki niso raztrgani, ki v hiši nimajo nesnažno, ki ne odpro ust, da bi beračili, pač pa, da se lepo zahvalijo, kar se jim da radovoljno. Na obrazih jim boš videla grozno lakoto, zmrznjeni črni kruh v premrtih rokah otrok, materine solze, pa mračno obupnost očetovo. Ko bi se ti ozrla na tako tiho podobo jedinščine in bolečine, o draga moja, rečem ti, da bi bila prav vesela, ko bi takim ubožčekom poboljšala stan. Otroci bi skakali okolu tebe, prijemali se te za krilo, mati bi sklepala roke, ter se hvaležno smehljala, oče bi ti z veseljem stiskal roko, ter jo rosil z gorkimi solzami. Potlej, Adela, bi se solzila tudi ti. Vidiš, Adela, kader se spomnim takih ur, me prav gane....“

Ana je pripovedovala to tako mehkega glasu, tako

sočutno, da prijateljica ničesar ni govorila. Ana je genola tudi prijateljico. Ko je bila Ana zgovorila, je izvlekla Adela robec iz mufa, ter si obrisala sledu dveh debelih solza, ki sta ji pridrčali po obrazu.

„Ana, s teboj pojdem obiskat ubožčeke. Dosti imam denarja pri sebi; dajve, pa danes kaj dobrega storive. Prav vesela sem, da sem na-te zadela.

* * *

Tu je hiša. Četiri gole stene so pričale, da tukaj prebiva družina, kateri gospodini vsakovrstna potreba. V sobi je bilo tako mrzlo kakor zunaj, le da je bil zrak v sobi neznosljivejši, ker je bil vlažen in zadušel. Na ognjišču je tlelo; ognjič so netili s polomljenim hišnim orodjem. V posteljici je ležal bolni otrok, star ne še eno leto. Bledi otrokov obražček, suhe ročice, udrta očesca, vse je kazalo, da uboga stvarica bo v kratkem ležala v še hladnejši posteljici. Na kamenu zraven postelje je sedela mlada žena, ki si je obraz pokrivala z rokami. Njena ogorela, preperela tanka obleka vendar ni bila, da bi žena očitno pomoči prosila; ker je bila tako snažna, pa pošita, da se še poznalo ni; to je bil dokaz, kako si žena prizadeva, da bi pokrila svoje uboštvo. Zdaj pa zdaj je globoko uzdihnola, in svetle kaplje so ji padale skozi prste. Kader se je dete zgenolo, je brž uzdignola glavo, ter ihte gledala vela ličica in popravljala odejo na hladno truplo otrokovo. Na to pa je spet jokaje sedla na kamen.

Tiho je bilo v ti sobi, prav tiho. Sneg se je zaganjal v okna, šklepetaje po steklu; veter je bril in žvižgal skozi poke, po dimniku pa je kar tulil.

Žena je bila na kamenu obsedela, kakor bi bila zaspala, bolni otrok se ni genol, tudi jokala ni več. Bilo je kakor v grobišču, kjer prebivajo mrtvi, katerih ne zebe in ne žeja.

Zdajci se sliši tam od ognjišča sem slabotni glasek: „Mama, mama, lačen sem!“

Glasek ta je bil petletnega dečka, ki je čepel v kotu pri ognjišču, da ga je bilo težko opaziti. Tresel se je od mraza, kakor bi imel hudo mrzlico; slišal si, da z zobmi zveketa.

Morda žena ni slišala, ali pa ni mogla izpolniti otroku prošnje — ni mu odgovorila, ne ga pogledala. Nastane par hipov smrtne tihote. Zdaj se pa deček spet oglasi: „Mama, ljuba mama, dajte mi malo kruha, zelo sem lačen.“

Žena zdaj pogleda, pa uzdigne glavo: glas otrokov je bil režoč; prebritko je rezal materi srce. Temno se ji zasvetijo oči, obupnost je gledala iz njih, in potok solz se ji udere:

„Janček, bodi tiho, za božjo voljo! Sama ginem lakote, ljubi otrok, v hiši pa ničesar ni.“

„Oh, mama, tako me peče tukaj-le (pokaže na želodec)... le en košček kruha, prosim.“

Deček se je držal tako milo, lakota se mu je poznala tako zelo, da je mati kakor zmešana višknola, ter izpod odeje potegnila kruhek za dva krajcerja, ki ga da otroku:

„Na, tu imaš, Janček. Prihranila sem kruh tvoji sestrici, da bi ji skuhala kašico, toda revica. mislim, je ne bo trebala, nedolžna ovčica.“

Glas ji zastane v grlu, ker ji je v srcu ležalo preveč bolečine. Ko ugleda Janček kruh, zasvetijo se mu oči,

sline mu priteko; skoči pa z obema rokama zgrabi kruh, kakor volk, ki se vrže na plen. Hitro je jedel, neizrečeno slastno. Použivši malo več od polovice, neha jesti, ogleduje kruh od vseh strani, nosi ga k ustam, pa ne ugrizne. Naposled vstane ter gre k materi, jih potrese za roko, in moleč kos kruha dene:

„Mama vidite, ta kos sem prihranil pa za našo Maričko. Lačen sem še hudo, tudi boli me v trebuhu: kader pridejo pa ata domov, kaj ne mama, takrat dobim pa še veči kos?“

Žena objame dobrega otroka, ter ga pritisne na prsi; nato ga izpusti, ter se spet tožno in obupano zamisli. Janček gre tiho k bolni sestrici, pa jo poljubi na suhi obrazek: „Le spančkaj, Maričica, le spančkaj lepo!“ Nato se vrne k ognjišču, ter tiho počene.

Cela ura je pretekla, preden se je uboga žena iz turobnosti prebudila. Tudi ona je bila lačna, hudo, tudi njo je peklo v drobu, pa sedela je pri smrtni postelji svojega otroka. Čakala je trepetaje strašne ure, ko bo stvarica božja nehala trpeti. Je-li mogla misliti na svojo bedo? Ne. Mati je zmiraj mati, pa naj bo srečna ali nesrečna, bogata ali uboga. Ni globljega čuta, ni močnejšega nagona, ni trdnejše vezi, kakor je ona, ki veže mater z otrokom. Ta vez je še čvrstejša pri onih, ki vedo, koliko so za otroke skrbeli in trpeli. To pa najbolje vedo ubogi ljudje.

Ob desetih se vzdigne žena s kamena, tudi deček skoči k vratom.

„Ata so tukaj, Janček!“

„Mama, ata so tukaj!“

Slišala sta drdranje kolovre. Ta hip stopi v hišo mož najboljših let, ter otresa sneg sè sebe.

„Reza, mi nimamo sreče. Od jutra stojim pri železnici s kolovro, pa še solda nisem zaslužil. Kaj bo? Tako ni živeti. Rajši bi bil pod zemljo.“

Dasiravno je izpregovoril mož le malo besed, je vendar veliko povedal; razodel je vso svojo obupnost. Pobesi glavo, strmi v tla, krči pesti — videti je bilo, da nosi v srcu gorje.

Žena, pozabivši na se, dene: „Le tako ne govori, saj ne bo zmeraj tako; ti nisi kriv, če smo tako nesrečni.“

„Ata, lačen sem“, reče dečko, „ali mi niste prinesli maslenke?“

Te nedolžne besede so strašno uzrujale moža; jame se tresti po vseh udih, srdito gleda otroka, da se ga Janček prestraši, in da jokaje za ognjišče zbeži: — „Ata saj ne bom več!“

Mož stopi k posteljici, ter srpi v mroče bitje. — „Reza, tega ne morem prenašati. Je že vun, enkrat mora do tega priti!“

„Za božjo voljo! kaj pa imaš?“

Mož umolkne videč, da je spravil ženo v še večí strah. — „Reza, veš, od kar sva skupaj, delal sem zmiraj pošteno; ni minol dan, da bi ne bil za te skrbel pa za otroke. Zdaj, po desetletnem trpkem delu, zdaj pa naj beračim? naj kruha prosim od vrat do vrat, ki sem si ga sam služil, če tudi v potu svojega obraza? Reza, tega jaz ne morem .... in ko bi tudi vsi pomrli. Sram me je, če le na to mislim. Beračíti? Nikoli! Še en pomoček je. Veš kaj, Reza, kolovro bom prodal, prav danes je dražba. Preden použijemo, kar za njo iztržim, bom že dela dobil; potlej bomo pa varčevali, da si kupimo novo kolovro. Počakajte še pol ure, kmalu vam prinesem kaj jesti.“

Kolovra je bila edino orodje, s katerim si je ubogi delavec služil kruh. Ni čuda, da jo je tako težko prodajal. Tudi žena je bila vsa žalostna tega neusmiljenega sklepa Pa kaj? Sila kola lomi! Potrditi je morala, ker njeno materino srce je kričalo po pomoči pogibajočim otrokom.

„Le pojdi na dražbo, pa prodaj kolovro, Janček se vije same lakote; sama pa od slabosti že stati ne morem; pa nedolžni ta otročaj.... da bi ga Bog že k sebi vzel!“

Tu jame spet jokati. Moža vsega pretrese. Obupno skoči skozi vrata. Slišati je bilo ropotanje kolovre, hitro tekoče, ki se pa brž izgubi.

Na prodajališču je poleg drugih reči tudi kolovra, zraven katere sloni mož, ves zaskrbljen, silno potrt in pobit. Prekrižanih rok in mokrih oči gleda v klicavca. Zdaj pa zdaj je udaril z nogo ob tla, kakor bi mu bila dražba predolga, a pogledavši na svoje orodje, ki ga je doslej živilo, pobesi pogled. V tem prideta dve gospodični po trgu. Gotovo je moral biti možev obraz grozno izpremenjen, da se jima je smilil že od daleč.

„Nisi li videla, Adela, izpregovori Anka, kako žalosten je tisti mož, tam-le?“

„Kateri mož?“

„Tisti le, ki z nogo cepta, ki se z rokami podpira, zraven pa je nekak voziček; gotovo mora biti nesrečen!“

„Pa je tudi mogoče, Ana, da to dela iz posebne nejevoljnosti.“

„O ne, Adela; poznam dobro taka znamenja. Prava nesreča ima nekaj vabivnega, sočutnega; jeza in nejevolja pa človeka odbija. Nisem se zmotila; ta delavec je žrtev dolge pa hude zime. Le poglej, ni umazan, raztrgan tudi ne. Pojdive k njemu; prašale ga bodeve, kaj ga teži.“

Gospodični se vrnete k možu, pri katerem je že nekdo stal, morda tudi delavec. Udari ga po rami, reče: „No, kaj pa ti tukaj zmrzuješ? Ni kupca? Veš kaj? z mano pojdi, pa ga bova zvrnola vsaki po kupčico grenkega, plačam jaz.“

Žalostni mož izmakne ramo izpod roke, pa nič ne reče. Prišli mu ostrejše pogleda v obraz, pa ko ga vidi tako prepodobljenega, ga začujen vpraša: „No, kaj ti pa je, prijatelj? videti si ves zmeden, nekako divji se mi vidiš.“

V tem prispete gospodični na toliko, da ste slišali odgovor. — „Veš, Juraj, govoriš mi o žganju; a rajši poginem, kakor da bi zdaj žganje pil. Ko bi vedel, prijatelj, kolika stiska me tare, govoril bi drugači....“

Te besede je izrekel mož tako tožno, tako žalovno, da so prišleca pretresle, in da je sočutno dejal: „Prijatelj, i kaj ti pa je? Kakor bi bil iz groba ustal, tak si. Ali ti je morda ona umrla?“

„To sicer ne, dragi moj Juraj. Tebi bom pa povedal, ker si naš prijatelj. Ti veš, Juraj, kaj ne, da nisem bil tistih, ki bi lenobo pasel, da sem si pošteno kruh služil. Zdaj pa.... vidiš, zdaj je vun. Reza, dobra moja žena, že dva dni ničesar ni skusila; Janček se mi krči — lakote, Maričica pa jedinščine umira, če že ni mrtva. Vidiš, tako se mi godi. Ko bi ne imel toliko vere in srca, bi si bil že kaj naredil. Kaj pojdem beračit, Juraj? Bi li mogel?“

„Beračit? ha, to pa ne! Bodi ga Bog zahvaljen, dve roki se me še drže.“

„Vidiš, Juraj, jaz tudi ne. Zdaj smo pa tako daleč, da smo vse poprodali in pozastavili.... do te kolovre, ki je tukaj. Tako smo varčevali in si od ust pritrgovali,

da smo si jo kupili, na, zdaj jo moramo pa prodati. Mora že božja volja tako biti, pa naj bo. Da bi le dražbar skoraj sem prišel, pa mi kolovro izklical, da bi mogel kruha kupiti.“

„Vidiš ga, je že tukaj!“

Dražbar pogleda kolovro pa moža. Na to dene: — „Kupci le semkaj! Lepa, dobra, močna kolovra! Kdo kupi kolovro? 30 frankov stane, 30 frankov! no? 25! saj je kakor nova, 25 frankov, to je skoraj napolu zastonj. — 20 frankov!“

Gospodični se nekaj pomenite, na to pa ena migne dražbarju.

„20 frankov je že tukaj! 20 frankov! kdo da več? nobeden več?“

Zdaj jamejo tudi drugi ceno kvišku gnati, a gospodična vsacega nadceni.

„21 frankov! 22! — 23! — 24! — kdo več? — 27! — nobeden več? — 27 frankov! — prvič, drugič, 27 fr. — — tretjič! Kolovra pripada gospodični. Želim veliko sreče, gospodična!“

Gospodična plača orodje. Kako je bil mož vesel tega denarja! Tresoč se, ga je prejemal; komaj je čakal, da bi kupil kruha pa hitel domov. Ko mu gospodična odšteje zadnji frank, pravi možu — „Slišite mož, ali bi ne hoteli nekaj zaslužiti?“

Delavec nekoliko pomisli, potem pa reče: — „Na službo, gospodična, hočem! Zapoveste?“

„Na krivo cesto mi boste peljali kolovro, mož.“

„O, prav rad, saj tam tudi jaz stanujem.“

Mož prime za kolovro, pa jo pelje na krivo cesto. Britko mu je bilo pri srcu, ko je moral svojo kolovro drugim voziti. Tolažil ga je denar, ki ga je zanjo skupil,

in pa misel, da bo družini pomagano. Med potjo mu rečete gospodični, naj se ustavi; to je bilo prav pred prodajalnico. Tu notri stopite gospodični, pa kupite krompirja, par hlebov kruha, drv, pa nekaj loncev. Vse to naložite na kolovro.

Mož, prišedši na krivo cesto. praša gospodični, pri kateri hiši naj obstane. Gospodični pa mu rečete, naj le naprej vozi, obstane pa tam, kjer je on doma. Res se ustavi mož pred majhnimi vratmi. Stopi v hišo. gospodični pa za njim.

Pot groze stopi Ani in prijateljici na čelo. Mlada žena je ležala v nezavednosti; zraven nje je klečal deček majal jo za roko, pa klical: — „Mama, lačen sem, kruha!"

Mož se prestraši, kliče ženo po imenu, jo trese: — „Oh, mrtva!"

„Ni mrtva ne, mož!" dene Ana; „nate, tu imate denar, pa stopite po vino; boste videli, da se bo kmalu zavedela."

Mož vzame denar, pa izgine kakor strelica skozi hišna vrata.

Ana vzame nesrečno ženo v naročje, ter ji iztiska pomerančni sok v bledo modra usta Veselo krikne Ana, opazivši, da je žena oči odprla Adela stopi vunkaj, prinese kruh, drva, lonec v hišo, ter ukaže dečku, naj zakuri. Janček, zagledavši kruh, ne trene z očesom. Adela je imela zjutraj še toliko studa do ubogih ljudi, zdaj pa, ko je videla tako britko potrebo, je bila sočutna. usmiljena, ter je sama vzela z mize kruh, in kos odrezala fantku: — „Na, dečko, le jej, pa priden bodi; če boš rad molil, pa mamo ubogal, ne boš stradal."

Dečko hlastne po kruhu, poljubi si roko v znamenje, da se lepo zahvali, pa gleda jedoč gospodično tako umi-

ljeno, tako detkeno, da se je morala Adela stran obrnoti, ker ni mogla svoje ginjenosti pritajiti. Med tem se je tudi žena osvestila, ter veselo gledala jedočega otroka. Hotela se je dobrotnicama zahvaliti, kar stopi mož v hišo. — „O Reza, še živiš! imamo že denarja, več ne bomo tacega pomanjkanja trpeli! Bodi Bog hvaljen; v vsi svoji nesreči sem pa še vesel.“

Ana vzame čašo vina, pa ga počasu vliva ženi v usta. Mož je začujen pogledoval Ano in njeno prijateljico, ki je z Jančekom stala pri ognjišču, ter govorila: „Maličko, le jej, pa pogrej si ročice, pa še dobiš.“ Kakor bi se bil mož iz sanj prebudil, tako mu je bilo, in kakor bi bil gospodični še le zdaj opazil. — „Gospodične! reče mož jecljaje, odpustite, da se vam nisem že poprej zahvalil za pomoč, izkazovano moji ubogi ženi. Nisem mislil, da so še na svetu tako blage gospe. Ljubi Bog je ustvaril tudi veliko dobrih src. Večni gospod Bog naj nam povrne sto in stokrat.“

„Vi, dobri ljudje“, odgovori Ana, „mi vemo, kaj ste stradeža pretrpeli, in da ste si s poštenim delom kruh služili. Vidite, taki ljudje zaslužijo, da se jim pomaga; odslej vam več ne bo tako hudo.“

Te besede izrekši, dene Ana pest denarja na mizo: „Tukaj je pa denar; pred vratmi imate podzemljic, drv pa kruha; to je vse vaše. Tudi kolovre niste prodali; vaša je. Le imejte jo, pa jo trebajte, kakor doslej. Živite lepo, pa ne beračite. Ko bi vas imela pa spet tolika stiska obiskati, obrnite se na me: tukaj, na tem listku je moje ime in kje stanujem.“

Ko je Ana to govorila, je bilo v hiši vse tiho, tako da si skoraj nihče ni upal sopsti, le debele srage so kapljale delavcu in njegovi ženi iz oči. Mož ni mogel bese-

dice izpregovoriti; strme je gledal gospodični, ki ste se mu zdeli kakor nebeški bitji. Mati pade na kolena, poljublja solzé se Anino roko, ter pravi: — „O gospodična! vi boste blage smrti zatisnoli oči. Bog vam bo poplačal, ki ste prišli kakor angelj v našo hišo, ter nas rešili, da nismo izkoprneli.“

„Ali vam je prav tako, mati?“ praša Ana.

„Seveda, gospodična, zdaj smo srečni. Vidite Jančeka tam-le, kako veselo skakuta pri gorkem ognjišču. Ko bi mogla nedolžna ovčica, ki tukaj umira, govoriti, tudi ona bi uzdignila ročice, ter se vam zahvalila.“

Ana stopi k bolnemu otroku, ter vidi, da od pomanjkanja umira. — „Le potolaženi bodite, precej vam pošljem po zdravnika; boste videli, da bo dete ozdravelo in se zravnalo.“

Blažen nasmehljaj se posveti na ustnah žene in moža, ki nista mogla prehvaliti blagih gospodičen.

Ana pa Adela ste šle dolgo molče. Srce jima je bilo prepolno. Naposled reče Ana: — „No, ljuba moja, ali so ubogi ljudje res tako odurni in zaničljivi, kakor sploh mislijo? Kaj praviš?“ — „Ne, ne, draga moja Ana, Prav hvaležna sem ti, da sem se danes na te namerila. Tako mi je, kakor bi imela v srcu nekaj svetostnega. Zdaj se več ne bojim uboščine.“

„Ali si videla, Adela, sirotnega Jančeka, kako se je solzil, ko sve odhajale? Moreš li na svetu biti srečnejša, kakor si zdaj? Tako je neskaljeno veselje. Dobri ti ljudje so jedinščine mrli; medve pa sve prišle kakor božji poslanki. Nako so klečali pred nama, kakor pred angelji! Adela, jaz rajši na stran denem tisti denar, ki bi ga imela izdati za trakove in nove obleke, potlej si pa napravim tako — veselico, kakor si jo videla.“

„Umem te, predraga mi prijateljica. Odslej bom delala tudi jaz tako. Kaj bodo ti plesi! Zadnjič sem se bila tako prehladila, da me je štirinajst dni v prsih bolo.... Res, bogatini so nesrečni; oni uboštva ne poznajo, in revežem pomagati ne vedo ali pa nečejo.“

Davoriša.

(Poslovenil H. Majar.)

Na dunajski cesti nekje na Slovenskem ste bili kmetiji, obrneni druga proti drugi. Ona na severno stran je bila imenovana Lipovec, katero je obdeloval Jože Severnik z ženo in sinom; oni drugi na jugu so rekli Bukovec, na kateri je kmetoval Celestin Burnik s svojo družino. Čudno, kakor ste si nasproti stali kmetiji, tako ste si nasprotovali tudi družini, le da Lipovci niso prepira iskali, Bukovci pa. Ako je imel Severnik par lepih volov, hotel jih je imeti tudi Burnik, pa grdo je gledala Burnica, če je imela Severnica le eno kokoš več. Karkoli je imel Severnik, vse to je Burnika tako rekoč dražilo, zdelo se mu je kakor očitanje in zasramovanje. Celo otroke so primerjali med seboj, kateri da so lepši in čvrstejši. Naravno je, da so se otroci ruvali, lasali in pretepali. Potlej je Burnik štel črne proge na sinu, ter je bil le tedaj zadovoljen, ako je imel njegov sin manj črnih lis od sosedovega, Severnik je pa dejal svojemu sinovi, naj bo miren, in naj se ogiblje Burnikovega, kolikor more.

Lipovci so živali imeli kakor domačine, prijatelje, Bukovci pa so ž njimi ravnali kakor s sovražniki. Prav to je tudi bil uzrok, da je bilo toliko prepira in pretepa med Lipovčevimi in Bukovčevimi otroci.

„Bodeš videla", je dejal Jože svoji Marjeti, „otročje to ruvanje se bo še v sovraštvo izprevrglo. Reci našemu Petru, naj bo pametnejši."

„Peter ne more videti, da bi kdo grdo delal z živino", odvrne Marjeta; „zato nabije Bukovčevega Jančeta. Kedar pridem zraven, je pa že vse storjeno. Pa je tudi res grdo, da sosedov otrok tako muči in pretepa ubogo nedolžno žival."

„Peter, sem pojdi", pokliče Severnik svojega sina. Peter pride. — „Kako ti je ime?" — „Peter." — „Kje si dobil to ime?" — „Pri sv. krstu. — „Ali te ni sram, da se obnašaš, kakor bi krščen ne bil? Čemu se zmeraj tolčeš s sosedovim Jančetom? Pojdi mi izpred oči. Kar v hlev bi te zaprl. Kaj pa gospod poreko, če boš tak?"

V Bakovčevi hiši je bilo pa drugače. — „Ti si figež", je dejal Burnik mlademu sinu svojemu; „ti nisi po očetu. Kaj ga nisi mogel premekastiti pa vreči Petra, da bi se bil tri dni pobiral? Kaj te zato tako paseva, da boš mehak kakor gnjila hruška?"

„Enkrat ga le dobro nakleplji", je dejala Burnica Jančetu; „naj se le drzne ti kaj storiti, pokazala mu bom, kaj ima sosedov smrkavec druge ljudi učiti."

Taka je bila vojska med Lipovci in Bukovci; a vojskovala sta se le dva, Peter in Janče.

Drugo jutro sreča Severnica Burnico. — „Dobro jutro, soseda", jo nagovori Severnikova Marjeta. — „Hm. Kaj? dobro jutro si rekla? Aha, no, Bog ga daj", odvrača Burnica. — „Moja kokoš je piščeta zlegla." — „Moja jih bo pa jutri." — „Trinajst jih ima." — „Moja jih bo imela enaindvajset." — „To je še bolje. Dajem jim v jabolčniku namočenega kruha. — „Jaz jim ga bom pa dajala v groz-

dovem soku namočenega.“ — Z bogom, soseda!“ — „Z bogom, Savernica.“

Bil je lep dan. Ob potoku se pasejo ovce Lipovčeve, pa Peter je pri njih. Zdaj prinese Janče psička, debelega, okroglega; živalica cvili, ker jo deček trdo drži za kožo pri vratu.

„Ali je to prav, tako dolgo psa držati za vrat“, reče Peter. — „To je mej pes“, odreže se Janče; „utopil ga bom, pa nikomur nič mari.“ — „Le poskusi“, de Peter pokoncu skočivši. — „Moj pes je, storim z njim, kar čem.“ — „Janče, ne meči ga v vodo.“ — „Vidiš ga, že plava“, klikne Janče, vrgši psička v potok.

Hitro sleče Peter suknjič, zagnavši ga v travo, zaviha rokav, pa potegne psička vunkaj. Janče pristopi, hoteč psička spet v vodo vreči; toda Peter, namen njegov spoznavši, ga pričaka, in pograbivši ga, podere ga na tla.

Med tem, ko se dečka divje borita in drug drugega dušita, leže mali koder na topli suknjič, liže si noge, mahlja z repom, glavo pa vtakne v rokav. Pse je lepo zaspalo prav ko sta bila boritelja v najhujem boji. — Kaj bi bilo, ko bi materi ne bili prihiteli!

Marjeta loči narazen otroka. — „Slab kristjan, Peter, ki se tako obnašaš.“ — „Pa res, tvoj je pravi zanikernež“, dene Burnica. „Le poglej, kakošen je, in kako ga je moj preongavil. Prav mu je, čemu se pa toliko petelini zavoljo takega pseta.“

„Daj mi psa nazaj, moj je“, upije Janče. — „Ni več tvoj, moj je; proč si ga vrgel, jaz sem ga pobral, in po tem takem je moj; le dotekni se mi ga.“

Severnica je držala Petra za roko, Burnica pa svojega Jančeta; dečka se tedaj nista mogla spopasti, le žugela sta si s pestmi.

Naposled pobere Severničin svoj suknjič, zavije kodra vanj, pa odide z materjo. Speče pse nekoliko zakruli, a kmalu pomahljava z repom, videče, da ga dobre roke božkajo.

„Uboga živalica, trese se mraza“, de Severnica. — „Janče pa res nima srca“, dene Peter; „takega psička, dvamesečnega, ki že mater pozna, pa v vodo metati! Nalašč je to storil, le da bi mene jezil. Doma se bo žival segrela pod odejo.“

Severniku povedo, kje in kako so dobili psa; zadovoljen je bil, da pes ostane pri hiši, dado mu ime: Davoriša. Odslej je bil Davoriša tu, Davoriša tam, povsod, kjer ga je bilo treba in ne. Morda še noben pes ni bil tako postrežen in ljubkan, ko ta koder Davoriša.

Davoriša toraj je užgal vojsko, ki je bila stokrat hujša od one med Grki in Trojanci, ter se tudi sam mešal med bojevnike. Nikdar se ni zmotil, čegava so bedra. Vse Bukovce je tako črtil, da jih nikako ni mogel trpeti, vzlasti še zavoljo tega ne, ker so ga zmeraj dražili, in ker ni smel na cesto, da bi ga ne bili s kamenjem napodili. Peter se je res vselej potegnil za Davorišo, a nasledek tega je bil, da só padale gorke bunke.

„Čakaj me, zver ti“, je dejala Burnica psu, „ves gobec ti bom razbila. Več mi ne boš popadal mojega otroka.“

Severnica, ki je to slišala, je pa rekla: „Veš, soseda, živali niso kristjani, zato tudi odpuščati ne znajo. Ako hočeš, da bo žival dobra, moraš tudi ti dobra biti ž njo. Naš pes je krotak kakor jagnje, toda tvoj fant ga v eno mer preganja.“ — „Ti si potuhnenka. Živali so pri vas prav tako hudobne, kakor ste sami; še tvoja piščeta, jedva dan stara, hodijo z našimi se kljuvat.“

Včasih, kader je koder legel Severniku k nogam, je ta dejal: „I, ti pes, kako je to, da si tako grizav, da zmeraj zobe kažeš sosedovim? Saj vendar nisi utonil! Kaj boš vedno mislil, da so te v vodo vrgli?“ — „E, saj žival ni krščena“, de žena. — „Krščena ali pa ne“, oglasi se Peter, „brez mene bi bil Davoriša že zdavno poginol. Z Bukovci ni mogoče mirno živeti.“

* * *

Med tem se je približeval čas, ko sta imela fanta za puško prijeti. Marjeto je na tihem skrbelo, kaj bo, če ji Petra uzamejo k vojakom. „Sama bom, da bi le koder ostal doma.“ Tako premišljajoči se ji solza utrne; obrisavši si jo zakliče: „Davoriša!“ in Davoriša se je obrnol, ter jo gledal tako zvesto, kakor bi hotel prašati: „Mati, kaj bi radi?“

Peter gre z materjo na polje, Davoriša pa ž njima. Danes je tako lepo. Žito je že dva črevlja visoko priraslo, jabolka so bela kakor sneg, odcvetele hruške poganjajo brstje, trava je vsak trenotek veča in bolj dišeča, bučele obletavajo rože ter pridno nabirajo med, druga drugo prehitevajoče. Zdajci postane Marjeta! V vasi je slišala boben vojaškega nabornika, pa je prebledela, Peter pa tudi pobledi.

„Mati, res bo, res“, izpregovori Peter; „vedel sem že pred dvema dnevoma.“ — „Moj Bog!“ klikne Marjeta, „pokaj mi nisi nič povedal? Dvajset let že, kako hitro so pretekla! Mislila sem, da tega ne bo, da ostaneš doma. Bore Peter, kako si bil majhen, kako sem te pestovala pa grela, no, zdaj pa dvajset let, pa v vojake! Ne, vlada ni pametna.“ — „Morda bom pa tako srečen, mati, da žreba ne potegnem.“

Molče stoji Peter zraven matere, ki se je vsedla; nekoliko premišljujeta, na to pa se obema udero debele solze, najprej Marjeti, potem pa še Petru.

Kar srce ne more povedati z jezikom, pove s solzami. Ali se jima bova čudila, čitatelj!? — Poljedelci poznajo zemljo. Pravi poljedelec ve, da zemlja je bogata in radodarna, in da vselej da, kedar se ž njo lepo ravna. Zatorej pa kmet, ako je, kakor bi moral biti, ljubi Boga in zemljo, ki mu jo je dal. Zemlji manjka obdelovavcev, in pa ljudi, ki bi jo ljubili; kateri jo pa ljubijo, odtrgajo se tako težko od svoje matere zemlje.

Na svoji zemlji je kmet sam svoj gospodar, svoj cesar in kralj. Dá, kar je dati; opravi, kaj je opraviti, potlej pa ostane le on na zemlji, pa Bog nad njim. Poljedelec, kakor mora biti, se skoraj odkrije žitu, ki mu ga je Bog dal, in spoštljivo prijemajo zemljo žuljeve roke poljedelčeve. Neka skrivna ljubezen veže kmeta na domačo zemljo. Rekli bi, da kmet, pravi kmet kri preliva, kedar zapušča domača tla. V življenji poljedelčevem ni važnišega, resnejšega dejanja, kakor je vojaški nabor.

Med tem je bil Peter odšel v vas, kjer je našel očeta. Ko se vrneta, najdeta Marjeto še zmeraj tako, kakor se je bila vsedla.

„Marjeta, v dveh dneh bodo jeli fante pobirati. Ne bodi taka, kaj bi se jokala. Jaz sem tudi cesarja služil, pa zavoljo tega nisem umrl, saj vidiš. Poprej sem puško sukal, zdaj pa kramp, motiko pa lopato. Ni še gotovo, da Peter pojde, če pa pojde, no, pa se spet povrne. Saj si ga krščanski izrejevala; dobri kristjani so pa tudi dobri vojaki. Storil bo svojo dolžnost, viši ga bodo radi imeli, morda ga bodo celo naprej pomeknili.“

„Mati, ne bojte se za me. Kakor ste me učili, tako bom delal, pošten bom povsod. Če bo treba pa v boj iti, pa pojdem; moj angelj me bo varoval, ki sem se mu tolikokrat priporočal.“

„Moram jokati“, dé Marjeta; „srce mi poka. Kako je mogoče take otroke goniti v boj? Jože, le poglej, kako mlad je še; bel pa rudeč je v obrazi, pa glas ima kakor otrok. Oh, Marija!“

„Ne bodi tako nespametna! Domov gremo. Kako je pa takrat bilo, ko sem jaz k vojakom odhajal. Veš, kako si me ti hrabrila? Bo že Bog dal.“

Naposled pride dan žrebanja v Lovišči. Tu so se bili zbrali stariši, prijatelji, znanci, bratje in sestre in drugi ljudje. Stali so po cesti v skupih, tu večih tam manjših, pa se pogovarjali to in ono, le da jim je čas tekel, in da so prikrivali svojo skrb in žalost.

Kedar je stopil kateri fant iz nabornice, kvišknoli so vsi z glavami, ter pogledali k vratom. Tega ki je zdaj prišel, je mati objela, pa jokala se, vendar ne moremo povedati, ali od veselja ali od žalosti. Tu pride spet eden. Ženin je; k nevesti stopivši, nekaj šepne, nevesta pa se oklene matere, ter se britko solzi: znamenje, da je vzet. Ki so bili bolj mehkega srca, so sedeli po pragovih, ograjah, plotovih, ali pa so sloneli, ter čakali svojih sinov v velikih brigah. Včasih je bilo vse tiho, da te je kar mraz spreletaval; vsak je bil hvaležen, da je vetrič zapihal, po drevji pošumljal, ter z vejami majal.

Lipovca z Davorišo sta bila tudi tukaj, Bukovca pa na drugi strani. Lipovca sta večidel molčala, Bukovca pa se živo pogovarjala; ne le to, še norčevala sta se z žalostjo in solzami drugih. Zdaj stopita iz nabornice Peter pa Janče. Silila sta se na veselje. Burnica, zagledavši

Jančeta, zarudi, obledi, ter izbulji oči, kakor bi bila na sinu kaj posebnega opazila; a to je bilo memogrede. Osrči se, ter dé; „Kaj bomo jokali, mi smo pametnejši od teh. Trakove sem seboj prinesla, da jih bom Jančetu pripela na klobuk.“ Res sname Jančetu klobuk, pa ga s trakovi našari, na to pa se vsi trije podado, pa hitro, kakor bi se jim mudilo, v bližnjo gostilnico.

Marjeta pa ni bila prinesla trakov. Izvedevši, da je Peter ostal, ga objame, pa tihe solze jo polijejo. Davoriša, ki je videl družino žalostno, jame cviliti, lajati, ter jo obtekati z repom mahaje. Ko se nekoliko vtolaže, napravijo se počasu proti domu.

Bukovci so sedeli za mizo pri litru vina, ter napivali na dobro srečo. Pili so ga, da so jim obrazi rudeli in nosovi modreli. Burnica je prerokovala — tu moramo že reči, da je prerokovala, ker je tako imenitno in važno govorila — da njen sin bo stotnik. Ko bi vedala za večo stopnjo, bi bila tisto povedala; toda nad stotnikom ona ni videla ničesar; stotnik z dvema epoletama, zlatofranžastima, leskečo sabljo, in zlatoopasano čako, ta ji je bil vršek vse človeške slave.

„Janče bo stotnik“, je zagotavljala že precej vinjena Burnica, „stotnik bo, sosedov Peter pa nič, pokal bo od nevoščljivosti.“ Ta misel jo je bolj navduševala ko gostilničarjeva pijača.

Prišedši domov, so dajali Burniki živalim čutiti, da Janče bo res nekaj. Ta dan so bile bíte vse živali brez razločka plemena, od mačke do bika. Na večer sedejo ter odločijo soglasno in s povdarkom: Davoriša mora poginoti.

„Žival ima ostre zobe“, pojasnjuje Janče, „ne upajte mu preveč mati; če vam krilo raztrga, škoda bo.“ — „Juhe mu bom dala žreti“, odgovori Burnica.

Po noči se je Burnici zmeraj sanjalo o — Davoriši, in pa še to, da je Davoriša — stotnik postal. Zjutraj pa srdito plane iz postelje, in ta dan je bila bolj čmerikava ko navadno; nič ji ni bilo po volji, upila je:

„Ta prekanjska žival!“ ter s pestjo požuga proti Lipovcu. „Žrl boš juho, žrl, potlej pa crkaj.“

Odslej je bil Davoriša zmeraj v smrtni nevarnosti. Enkrat, ko je najlepše na solncu spal, kar zviškama poleno predenj prileti. A Davoriša ni bil pes, kakor so drugi psi. Znal se je ogibati, in nikdar se ni doteknil nastavljene juhe, pač pa pride Burničino tele, ki juho poje in potlej — pogine. Burnico je to še bolj jezilo, še bolj jezilo, še bolj je črtila Davorišo. Nekoč ga hoče prisiliti. Davoriša pa se je tako krepko branil, da se je skleda prevrnila, juha pa razlila. Na to pride perutnina ter poje psovi namenjeni strup, vkljub vsemu prizadvanju in upitju Bukovke. To se ve, da je zdaj perad cepala. Tu je obležal petelin, zraven njega kokoš, tam tri piščeta, vsaki dan je bilo pobrati kaj mrtvega. Ves srd se je zbiral nad Davorišo. Ni bilo kota, ne luknje, da bi mu ne bilo nastavljeno. Jančetove napade pa je izjavljal globoko renčeč in kazoč ostre zobe, kar je bilo znamenje velike jeze.

„Vidite, mati, Davoriša bo nekoč ponesrečil“, reče Peter; „najbolje bo, da gre z menoj k polku.“ Po dolgem premolku so vsi tega mnenja, naj gre Davoriša s Petrom k polku.

Kedar se je beseda polk izgovórila, vselej je Marjeto v srce zabolelo.

Res napoči dan, ko je imel Peter oditi k polku. Sevérnik dé: „Danes pojde najin Peter. Ne kaži mu preveč mračnega obraza. Samemu je hudo, ne teživa ga še midva.

Še osrčuj ga. Jaz bom tudi, kakor bi bil zadovoljen, dasiravno se mi inako stori, kedar na to pomislim. Naj le gre tudi Davoriša ž njim; škoda ga je res, kar izpregovoril bi. Pri polku se bo ž njim zabavljal, kedar mu bo dolgčas. Žival ga bo spominjala na nas domače; to je tudi nekaj, ker človek ima v vojašnici tako prazno srce.“

Zdaj vstopi Peter. Poišče si torbo, ter spravlja vanjo, kar misli, da mu bo potreba. Oče mu stisnejo v roko dva tolarja, mati pa tri, na to hite brž ven, ter kmalu prineso dišečo potico. „Na, Peter, še to-le spravi, da imaš po potu kaj prigrizniti. Severnika se pomenkujeta, koliko mu bosta dala še v denarju na pot. Določita petnajst tolarjev. Ko jih Peter spravlja, pade mu onih pet tolarjev na tla. Severnik pogleda Marjeto, ona pa njega. Zasmejata se, potlej jima pa stopijo solze v oči.

„Veš Peter“, pravijo mati, „pa to-le ne pozabi“, ter mu da rožni venec, ki ga Peter dene v žep. Oči so mu bile nekako rudeče, kakor bi hotel jokati, pa bil bi se tudi, ko bi ga malo sram ne bilo. Težko mu je bilo pri srci, v grlu pa tako tesno, da ni mogel do besede.

Spremita ga do občinske meje. Včasih je za mejo tudi grm, dosti dober še, da moreš reči: pri nas. Onkraj tega grma se objamejo. Mati: „Pošteno živi!“ Oče: „Stori svojo dolžnost.“ Pes je legel k Marjetinim nogam, kakor bi vedel, kaj se godi. Peter mu zažvižga, pes zleti, na sredi pa se ustavi, pogleda nazaj, čaka, kakor bi kaj premišljeval, potem pa se odloči za Petra.

„Bog te obvaruj, Peter“, je dejal Severnik, uzdignivši žuljavo svojo roko proti Petru, ki ga že ni bilo videti. „Dober otrok je bil, zmeraj sem ga bil vesel. Pa dobro srce ima, saj si videla, kako je bil šel v hlev, božal

konjiča, voliča, kakor bi se poslavljal; živali ga bodo pogrešale.“

Tožnega srca se vračata Severnika. Prišedši na cesto, srečata Burnikova dva. Pela sta, oče in sin, ki sta se na ravnem izpodtikala, kakor sta stopala, pa ona je tudi nekaj peti pomagala. Dobre volje so bili.

Severnika pogledata, da bi se jima ognila, pa ker je bila cesta po obeh straneh s trnjem obraščena, sta jih morala srečati. Vrhu tega ju je bil Burnik opazil, ter nagovoril:

„No, soseda, pokaj pa jemljeta slovo kakor bogomolci. Pojdímo k Lahu, pa ga zvrnimo en liter. Naši fantje gredo, naj le veseli gredo, saj ne vemo, če se kedaj vrnejo. Nekaj užaljena sta videti; a kaj, to je, da bi se smejal. Če pa ostanejo tam dolu, no, bomo pa takrat žalovali, ko bomo imeli za kaj.“

„No, le poglejte jo“, reče pikro Burnica, opazivši, da je Marjeto jok posilil, „kako ti odpira zatvornice solza. Joka se v potokih, na, jaz pa dežnika nimam. Pojdimo naprej! Kdo bo gledal tako nore ljudi, ki vekajo po potu in prelivajo solze, kakor bi bil sv. Medarda dan. Torej le naprej, vlažnost meni škoduje, dobim trganje.“

Marjeta, kakor bi ne bila ničesar slišala, pravi na to: „Zdi se mi, kakor da bi Davoriša lajal; morda se vrača.“ —

„Ne vrača se ne“, odgovori Jože, „lajež je slišati le prav od daleč, pes gre s Petrom.“ Ta hip zapoje slavec v grmovju, Marjeto pa spet solze posilijo, spomnila se je svojega Petra, ki je znal tako lepo po slavčevo žvižgati.

* * *

Peter pride v vojašnico. Prijatelj, kaj pa je vojašnica? — V vojašnici ne pada jutranja rosa, ne cveto

cvetice, ne zeleni trava, ne pojó ptičice, sreča se v nji ne rodi, tudi mir v nji ne prebiva, pač pa je velika dolina skivnih tog in solza.

V vojašnici se vse po števili, po listi na klin obeša, ali pa na desko deva. Vse je zlikano, osnaženo, sprašeno, skrtačeno, sesvetljeno, vse je zloženo, vse leskeče, vse diši po — vojaku. Kako pa diši vojak? Vojakov duh je zmes usnja, gnoja, kaje, zeljnate juhe, človeškega mesa, krvi, mrliškega in vinskega cveta; ta čudna zmes toliko duhov pa ne diši — lepo. Dasitudi so vojašnice skrbno sesnažene, ta duh vojaški se vendar ne da prepoditi. Curi skozi zidovje, predira skozi pod, prihaja skozi kamenite ploče, povsod je, in ne odpravi ga nobeno vetrenje. Ne moreš biti ne trenotka v vojašnici, da bi ne dehnol po vojaku.

Kantina v vojašnici je oni zakajeni kraj, kjer se praži svinjina, ter z bobom peče jagnjetina; tu teče tudi vsakovrstna žganjica: grenki, rozolija, slivovec, brinjovec, tropinca, pa tudi mnogotero vino se toči, dobro in slabo, poslednjega še največ. Kantina je tako rekoč jama raz... veseljakov, ki tu kade, pijo, govore, kvantajo, igrajo, se prepirajo, dostikrat se tudi stepo.

Branjevki tu — drugi pravijo maktajnerica — je bilo ime Lenka; bila je „branjevka prvega husarskega polka“. Stara je bila pet in štirideset let, videti pa je, kakor šestdesetletnica. Velika je bila kakor možki, oglata, koščata, okorna, velikih črnih rok, širokih nog, teških peta, ogromnih gležnjakov. Obraza je bila zagorelega, globoko nagubanega, pa imela je le eno oko, desno; v levo ji je bil neki vojak v šali vrgel gorečo šibico. Lase je imela razkuštrane, in klobuček, ali ka-li, na glavi se ji ni kar

nič podal. Široka pleča so jo še bolj kazila. Naj ne bo nikomur oponošeno: bila je grda kakor smrtni greh.

Vendar pa, k časti ji bodi rečeno, njena grdoba je bila le zunanja: srca je bila dobrega, plemenitega, sočutnega.

Kdor bi jo bil sodil zgolj po zunanjem, pristudila bi se mu bila, a kdor jo je natančneje pregledal, priljubila se mu je. Bila je poštena, verna, zvesta, udana, ki se je potegnila za nedolžno zatiranega. Vojakom je bila mati, sestra, prijateljica, bolniška strežnica. Marsikdo je dejal: „Škoda tako lepe duše v tako nelepi obliki.“ Lenka je bila vojakom dobra, vzlasti pa novakom, neizkušenim. Dejala je: „Siromaki pridejo iz svojih šum, ter prineso seboj jagodni duh Ubogi mladiči! Doslej jih je varovala materina roka, odslej bodo čutili pa polkovnikovo. Polkovnik prvega husarskega polka je bil tudi „njen“ polkovnik. Kdor ji je to očital, odgovorila mu je kratko: „mlečnik“. Ko je bila vojska pri Kustoci, šla je za vojsko, iskala ranjencev, tolažila jih je in krepila: trpeči so bili njeni otroci. Koliko umirajočim je na strani stala, to Bog ve pa ona.

Peter pride v vojašnico v Ljubljano; tu je imel zameniti kmetiško svojo obleko z vojaško. Davoriša je šel ž njim od postaje do postaje. Dolga pot ga je zdelala; bil je ves umazan in zaprašen. Na prvi pogled se ni mogel nikomur prikupiti. Petru so dali umiti, Davorišo pa so odpodili.

„To je moj pes“, reče Peter.

„Kaj?“ oglasi se osorno vojni sobar, „tvoj ali ne tvoj, psov ne trpimo v vojašnici. Daj ga v kakošen zavod. No, še tega nam manjka! Ko bi vsaki mož svojega kodra

seboj pripeljal, ha, ta bi bila lepa! Polk mož, polk psov! Naprej, hodi, na levo kretaj!“

Petru je bilo skoraj žal, da je psa seboj vzel. Na to reče: „Davoriša, lezi!“ in Davoriša legne pred vrata.

Memo pride vojak. „Ti koder, ti se pa solziš! Kje imaš pa robec, da bi se obrisal? Kakošno imaš pa suknjo? pa jermenje tvoje ni osnaženo! kod si se valjal?“.... Uboga žival!

Zdaj pristopi star narednik. Ta modruje: „Koder je najpametniša žival na svetu. Skače in giblje se in kreta kakor star vojak; kadi iz lule kakor pravi tovariš; hud je kakor razdražen čmerl, kedar varuje gospodarja, sicer pa pohleven kakor ovca.“

Davoriša čaka Petra, ter se ne premakne. Neki vojak ga prime za prednje noge, zravna ga ob zidu, ter zapove: „Stoj, koder!“ Pes stoji na zadnjih nogah, potem pa se dolu izpusti. Petra je čakal.

Petra pa le ni na izpregled. Večer je, vrata se zapro, koder pa ostane na taistem mestu. Petra je čakal.

Ko se zjutraj po budnici vrata odpro, je bil koder še zmeraj tu. Malce se je tresel, pa odpalin je iskal v smetišču. — Peter pride in koder se mu vrže neznansko vesel na noge. Mladi Severnik prosi narednika, sobarja, stotnika. Narednik mu res pove, da koder je najpametniša žival na svetu, a dosegel ni nič pri nobenem. Koder je bil spet vun zapojen.

„Le poglej to žival“, dé neki vojak tovarišu, „gotovo bolj čuti ko marsikateri naših tovarišev. Ne porečem naših, pravim le prekanjenih naših prijateljev, ti so nehvaležni, ta pes pa ne pozna razen prijateljstva.“

„Povej mi, kodrež“, pristopi drugi vojak k psu, uzpokončivši ga, „kje imaš sobni list, kje si ga pustil, da

moraš zunaj spati, na planem? Prehladil se boš, zdravnika ti bo treba, a s čim ga boš plačal? Ne misliš na to? V flanelo bi se bil oblekel, na glavo dejal pa volneno kapo. Tako ne pojde, kodrež.“

Žalostnega srca premišljuje Peter usodo svojega ljubega kodra, turoben je hodil na vaje; kaj je hotel? pomagati mu ni mogel.

„Ni le da bi dejal, res je tudi, res“, govori narednik; „koder je najpametniša žival na svetu“.

Petra celi dan ni bilo. Zvečer zapro vrata. Zjutraj jih spet odpro, a koder? koder je še zmeraj tu. Drugi možje so prevzeli stražo, narednik je ostal.

„O ti mrha pasja, kako si grd“, vzklikne neki vojak; „poberi se mi, če ne te sunem, da se boš trikrat prevrnol“. Narednik pa dene:

„Prijatelj, koder je najpametniša žival na svetu“.

„Revček, kje pa kosiš, pa večerjaš?“ praša sočutno drugi vojak. Uboga žival, zapuščena! To pa vendar ni prav, da te puste vedoma lakote ginoti. Ti bom pa jaz nekaj dal od svoje hrane, če tudi je pičla“. Narednik pravi: „Koder je najpametniša stvar na svetu“.

Res ponudi dobri vojak psovi nekaj jesti, toda pes se brani. „Ta žival toguje“, pripomni vojak. Narednik pa reče: „Koder je najpametniša žival na svetu“.

„Bodemo precej videli, po čem je togovanje in pamet. Saj še jaz ne togujem po domu, pa bo pes?“ Izgovorivši seže rejeni vojak po biči.

Ta trenotek pride Lenka izza vogla s polnim jerbasom jestvin.

„Lej ga no, zanikarneža!“ zaupije Lenka; „ubogo žival mi bo pretepaval. Kaj ti je storila? Ali so te tako doma učili? Nobeden ni dosta prida, ki za prazni nič

tolče sirotno žival“. Stari narednik potrdi rekoč: „Koder je najpametniša žival na svetu“.

Lenka postavi jerbas na tla, boža psa, ter ga ogleduje s svojim očesom, z desnim — rekli smo že, da je imela le eno oko. Koder, kakor bi bil razumel dobro to žensko, je zaupljivo gledal v oko branjevke Lenke. Narednik izpregovori: „Koder je najpam.....“ „Že vem“, preseka mu Lenka besedo“. „Čigav je ta koder?“

„Nekega novaka, ki je včeraj prišel, ali kdaj, kaj vem“, odgovori neki vojak.

„Lenuhi, zaničniki, negodni ptiči, zelene gosenice! Ali se je že kdaj kaj tacega slišalo? Pa tako človeka žaliti! Ubogi koder! Le počakaj, koderček“; reče pa vzame Davorišo v kantino. Grede pa pravi: „Take mu bom dala za komat, da jih bo pomnil svoje žive dni, kdor se bo podstopil ti kaj žalega storiti.

Stari narednik ni napačno povedal, kedar je rekel: „Koder je.....“ Davoriša je brž spoznal, da Lenka mu je prijateljica; zato je zmeraj z repom mahal, kakor bi hotel naznaniti, da ji je hvaležen.

„Boš že še videl, koder, kako ti bo pri meni“, je govorila Lenka psu. „Ostanke ti bom dajala; toliko doboš, kakor vsaki vojak, in vrhu tega vse brez plačila. Kedar pride tvoj novak, veš, mi ga boš pa pokazal. Sirotni fant“. Koder, ti si pa res srečen, da si prišel meni v roke; nič hudega ti ne bo“.

Davoriša pa Lenka sta bila čedalje bolj prijatelja. Med tem je bil Peter na vajah. V duhu je videl Davorišo pred vrati, zaničevanega, suvanega, gonjenega, lačnega. Prav hudo mu je bilo pri srcu; zato je prašal sam sebe: „Kaj sem res tolik siromak, da še enega psa ne

morem obvarovati? Še nocoj pojdem ven, da ga spravim pri kakem dobrem človeku.

V tem so bile vaje okončane. Zatrobi h kosilu. Peter gre po dvorišču, in zdajci mu skoči Davoriša do ram cvileč in ližoč svojega gospodarja.

Lenka stopi ven, ter de Petru: „Ta žival je prav prikupljiva. Presunilo me je, ko sem videla, da grdo ž njó ravnajo. To je res hudo, tako brihtnega psa imeti, pa ne smeti, seboj ga vzeti“.

Petru se oko posolzi.

„O tako pa ne“, odvrne Lenka; „kaj pa ljudje poreko, ako bodo videli, da slovenski vojak se joka. To ne gre“.

„Veste, mislil sem, da je Davoriša že proč, no, pa je še živ“.

„Davoriša mu je ime, aha, naj pa bo Davoriša“.

„Fant, le semkaj stopi, tu notri, dala ti bom kapljico najboljega, ki ga hranim le za više ljudi. — Pri kateri eskadroni pa smo?“ praša Lenka materinski gledaje Petra v oči.

„Pri peti“ odgovori Severnik.

„Oho, pri peti, ta je najboljša, to je eskadrona zapovednika Brkovca. Majhen možiček, a dober, prijazen, ljubezniv oče novakov; pa je tudi hud kakor hren, kedar je treba. Hraber je, da se sam cele armade ne boji, živ in užigljiv kakor smodnik, prevzeten pa nič. Kedar ima s častniki opraviti, mora biti vse natanko, do pičice vse. Komur manjka gumb: zapor! Zapovednik Brkovec me dobro pozna. Skupaj sva bila pri Kustoci. Tam je bil vražji ples in vražja godba. Moj Bog, če nazaj pomislim! Na enkrat slišim: pif, paf, puf. Kri mi zavre, mraz me pretrese, na, pa se zvrnem na tla. Naj bi bili oče prišli

ali pa mati, nikogar bi poznala ne bila. Odnesli so me v bolnišnico, in pa kako? kakor cesarično! Dobila sem kroglo v život, pa kaj, krogle so frčale tako gosto, da še dež nikoli tako gosto ne pada. Najbolj mi je bilo žal, da sem izgubila sodček ruma, nov sodček, pa najboljši rum. Še danes ga pogrešam. Veš, fant, tako je vojaško življenje. Po pravici rečeno: vojakom bi se slabo godilo, ko bi jim mé ne stregle.“

Peter je občudoval junaško to žensko. „Potem takem ste bili ranjeni?“

„Nič več in nič manj, ranjena kakor star vojak. V bolnišnici so mi stregle usmiljenke, pa so bile res usmiljenke, ne le po imenu.“

* * *

Med tem prispo še drugi novaki. Koga zagleda Severnik med njimi? Burnikovega Jančeta! Prijazno si podasta roke, ter stisneta prijateljski. Oba žalostna, oba nesrečna, oba na tujem, pozabila sta na stare prepire, kakor dva pregnanca, ki na jeziku spoznata, da sta rojaka, ter v pogovoru pozabila na svojo nesrečo.

Davoriša pa ni bil tak, on ničesar ni pozabil. Ko se prijatelja rokujeta, skoči Davoriša staremu svojemu sovražniku v noge. Takrat je Severnik prvikrat zarohnel nad Davorišo. Koder pogleda svojega gospodarja, pa mu renče leže pred noge. Zdaj se ponovi tudi v Burniku staro sovraštvo do psa in do Severnika. Izpustivši Petrovo roko, brcne psa, da se pes cvile skrije v koti. Kodrova cvilava privabi Lenko venkaj; postavi se kakor mogočni desetnik pred Jančeta, pa reče:

„Pazi dečko! Videti si nežen kakor zrcalo; še le včeraj si iz zibeli zlezel. Taki posebneži, kakor si ti, niso moji strici. Na levo kretaj! Pokaži mi svoj kljun, kakor pravi naš major. Zapiši si z rudečo tinto v glavo, da ta pes je moj. Potem takem je dosti! Ali si me razumel?“

„Sem, sem“, mrmra Janče. Odhajaje pa dé sam pri sebi: „To zver moram ubiti, prav gotovo, če ne, pa naj ne bom Burnikov Janče. Jaz se ne bojim nobene babe, te enoočnice pa najmanj; ona mi ne bo ubranila.“

Od tega dne je moral Davoriša, branjen po Lenki in Petru, spet potikati se, uhajati, skrivati, vojskovati se, kakor je to delal že od mladega v Lipovcu. Dasiravno je bil zvit in hraber, je bil vendar dostikrat udarjen in sunjen. Lenka je videla, kako Janče praganja kodra; zato mu prerokuje rekoč, da ne bo pal ko vrli vojak, znak, ampak na trebuh, kakor figovci, katerim krogla v hrbet prileti; pa če vendar le živ ostane, bo pogibal v železji.

* * *

Polk je telo, glava mu je polkovnik; ako je vedra glava, je vse telo urejeno. Prvi husarski polk je imel tako glavo: to je bil polkovnik Kovač, ki je po pravici nosil to ime.

Polkovnik Kovač je bil izmed onih vojakov, kakoršnih je danes prav malo — podoba pravega vojskovodje: velik, močan, ravan, resen; kratkega, zapovednega, hripavega glasu, kedar je poveljeval, a milega in blagodonečega na smotri (paradi). Ta mož je bil potrpežljiv kakor svetnik s svojimi otroci, pa oster kakor jetničar s svojimi častniki in vojnim ministrom. Od častnikov je zahteval vse, kar je le mogel; od vojnega ministra pa je tirjal zgolj

pravico svojim častnikom. Lepo ga je bilo videti, kako ponosno je jezdil na čelu svojega uzglednega polka, namenjenega v Kraljevi gradec.

Tak je bil polk, v katerem sta služila Peter pa Janče; Lenka je bila pri varbi (reservi) pa Davoriša pri nji. Poprej bi bila Laba nazaj tekla, kakor bi bil Davoriša pozabil svojega prijatelja Petra in svojega dolgoletnega neprijatelja Jančeta. Bitva je minola, a črt njegov proti Burniku ni izginol.

* * *

Nečem ti popisovati tako nesrečne bitve pri Sadovi, ker spada že v zgodovino; le toliko ti povem, da sta bila ranjena obadva, Severnik in Burnik, ter na bojišču obležala. — Siromaka sta bila pozabljena; pozabili so na nju ljudje, prijatelji, tovariši, sovražniki .... Le Davoriša ni pozabil Petra. Gre pa išče svojega gospodarja; najde ga naposled. Kedar sede zraven njega, tiplje ga z nogo, pa liže ga; to je bilo vse, kar je mogla žival storiti. Kdo more vedeti, kako zeló je to ranjenca tolažilo, ki je ves zapuščen ječal v strašnih bolečinah! Morda mu je dobro delo, da mu je na prsih slonela kodrova glava, da je stokal in cvilil in lajal in tulil. morda je prav zavoljo tega mirnejše gledal smrti v obraz.

Na polji, s toliko ranjenci posejanem, na katerem je Davoriša iskal svojega gospodarja, na tem bojnem polji ugledamo moža, kakor bi prav skrbno nekaj iskal in preiskoval. Ta mož ne išče ne prijatelja ne sovražnika, on išče trpinov, ki še kaj dihajo, pa naj bodo, kdor hočejo. Ta mož je major. Vojak je in ob enem zdravnik. Pred sabo imamo milega in odločnega, hrabrega in po-

štenega človeka. Pozna se mu, da ni tujec v svoji stvari, da je že marsikoga iztrgal smrti iz rok, in da jo je velikrat premagal. — „Človek ne sme ničesar zaničevati“, je dejal sam pri sebi; „kolikrat se mi je posrečilo, da sem ohranil življenje s par kapljami rose, ki sem jih dobil na listju. Brez pomočkov ne premoremo ničesar, in naj še toliko znamo. Bog mora biti človeku prijatelj, potlej že gre; a dari njegove spoštovati je več vredno, ko vse znanstvo. Na primer: Na bojišči najdeš človeka, ki še sope. Kozarec vode bi ga rešil, dasiravno je še toliko reči, ki bi mu pomagale, ki jih pa ni pri rokah. Kaj je storiti v takem slučaju? Vsa naša znanost nam nič ne pomaga, kar ponižuje nas k tlam; to peče. Ko bi vsaj ničesar ne vedeli, manj bi trpeli. V takem primerljaji se nam misli vračajo k Bogu. Ponižujmo se pred njim, ako se do njega uzdignoti ne moremo. Človek sam ne more nič, prav nič. Kolikor več ve, toliko hujše ga boli, da ne more nič storiti.“ — Take in podobne misli so obhajale vrlega majorja, ko je k mrličem v prahu ležečim poklekoval, ter poslužkival, če je še kaj duše v njih. Za moža, ki je bil včeraj še ves zdrav, se ni zmenil, a zdaj ranjen mu je bil zelo drag. Da so ranjenci tolikanj trpeli, to mu je silno pretresalo srce. Kogar ni mogel rešiti, tolažil ga je, ter mrtvemu spoštljivo zatisnol oči.

Zdajci sliši major na bojišči neki poseben krik, tožeče dolgo glašenje, glas, kí je srce trgal, grozno tulenje. Bil je živalji glas, Davorišin klic na pomaganje. — Major prihiti. V velikih ranah Petrovih in Jančetovih (ležala sta drugi poleg druzega) gibale so se že drobcene živali, ki so poželjivo žrle okolu sebe. Major je poznal strahovito moč teh nevidnih bitij, ki se pri vročini spočno v krvi. Še enkrat je bilo poskusiti, bo li mogoče žrtvo oteti

iz smrtnih objemajev. Preoddaljen je bil od taborišča, da bi mogel tjakaj hiteti; nožiče svoje je imel pač pri sebi, toda najpotrebnišega, v tem trenotku — vode — tega ni imel. Žalovno meri pot do ambulance; tja pa spet nazaj? ne gre — v tem bi bila moža že umrla. Solnce je neusmiljeno pripekalo, in tako rekoč pražilo mrliče. Kaj storiti? Zdravnik zravna ranjenca, prisloni ju na rob rova, ter izgleduje njijune rane. Strašno! Brez vode vse zastonj.

Davoriša je gorečih pogledov pazil na vsak majorjev kretaj. Okolu in okolu ni bilo druga ko prah in mrliči, mrtvi konji in polomljeni vozovi.

Pes jame ranjenca lizati — kakor za slovo. Zdravnik ga gleda, vzdihuje. Lizanje je ranjenca nekaj streslo: življenje se je vračalo v omrtvelo telo. Pes cvili. Majorju posveti žarek upanja. Ni bil sam, kaj, ko bi mu pes nekoliko pomagal. Davorišu pokaže grozne rane Petrove. Žival ne ume, gleda majorja. Major in Davoriša se srečata s pogledom, prvi s svetlim drugi z žalostnim. „Liži, liži!“ dé zdravnik, živali kazaje zelenkaste luknje in useke, v katerih se je širila že strašna gnjiloba. Pes se obotavlja. Zdravnik nagovarja kodra s pogledi, z besedami, z glasom, kakor je mogel. Res — pes lizne in liže in obliže Petrove rane. Zdaj je mogoče tega moža rešiti.

Na to pogleda major rane drugemu vojaku, Jančetove rane. Pokliče psa. Toda — — pes se vzpokonči, zarenči, ter kaže tudi zobe. — „Liži, liži!“ de zdravnik, ali pes se vpira, dlaka se mu ježi, renče in skoro divje se obrne od ranjenca. — „Semkaj, semkaj!“ veleva doktor. Pes leže cvileč k njegovim nogam. — „Liži, kodrež, tukaj, tu-le, tu, liži“. Žival se odmakne. Zdravnik prime na to psa, ter ga sili, da bi ranjenca lizal. Ne! Pes se brani

ter grize okolo sebe. Strašna bramba! Koder je majorju dokazal, da temu ne bo rešil življenja.

Major, gredoč k ambulancam, da bi dal ranjence prenesti, misli sam pri sebi: „Ravno kar sva rešila življenje, jaz pa koder. Zapovedal sem živali, žival je ubogala; zapovedal sem drugič, a žival se je stanovitno branila, ter mi odločno odrekla svojo pomoč! Ta nepremagljivi Davorišin upor je majorja osupnil.

Ko se vrne major z vojaki in nosili k ranjencema, je bil Davoriša še pri Petru. Človek je stokal, koder je cvilil. To vojakov ni genilo; pri tolikih prizorih jim je otrdelo srce. Janče je pač še dihal, a njegove rane so bile zdaj neozdravljive: predaleč je segel prisad. Vendar so ga položili na nosilo, da bi ga s Petrom vred prenesli na ambulanco.

Velike bolečine predramijo Jančeta iz nezavednosti. Pogleda. Kakor v mraku vidi majorja, vojake, Davoriša. Z ugaslim glasom de: „Prekleti pes! crknol boš!“ To izgovorivši, izdihne življenje.

Morda je Burnikov Janče, dasi tudi v omotici, videl ali čutil Davorišin upor; morda je spoznal, da mora umreti, ako mu pes ran ne obliže; morda je izgubil vse upanje, ker ga je žival zapustila. Nihče ne ve, kaj človek v poslednjih trenotkih nezavednosti čuti. Ta mož je, preden je umrl, morda izprevidel, da nikoli ne bo videl ne očeta ne matere, ne doma, ne polja, ker je psa po krivici studil in tepel.

Ko je major pripovedoval ta doživljaj, je rekla Lenka: „Večkrat sem jih videla, da so bili telesno kaznovani, ki so bili krivični do živali. Žival je za to, za kar je“.

Davorišino početje je bilo v prvem husarskem polku predmet, o katerem se je največ govorilo. Nekteri so ga

občudovali, drugi molče premišljevali, nihče pa mu ni bil gorak.

* * *

Peter ozdravi. Poslovivši se pri viših, gre domov. Da so ga doma težko pričakovali, in da je vse, vrnivši se, zelo zelo razveselil, je naravno, in nečemo pripovedovati. Blagovoljni čitatelj je morda sam izkusil kaj podobnega, torej vé; ako pa nič tacega ni doživel, naj si misli. Le toliko povemo, da so obema, očetu in materi, solze stopile v oči, ko jima je Peter pripovedoval, da mu je koder rešil življenje, in malo je manjkalo, da ga nista objemala.

Komur se je po vojski najbolje godilo, je bil — Davoriša.

Skopuh.

Češki spisal Václav Štulc, preložil Leop. Gorenjec.

Neko popoludne mi je neznan človek prinesel to-le pismice:

„Častiti oče duhovnik!

Račite (blagovolite) ne zameriti, ker zaupno prosim Vas nekaj jako važnega. Moj stari, nesrečni gospod ne bode več dolgo časa živ; le nekoliko dni še, pa gotovo umrje. Bog Vam bode gotovo plačal, če ga obiščete, predno ugasne. Ali nič ne zna, da pišem po Vas, in, kar se meni zdi, ne boste mu po godu. A vendar, le pridite, za Boga milega, prosim Vas, račite in pridite! Vašej molitvi priporočam sebe in svojega gospoda! Vaša pokorna čestiteljica

Bogoslava.

Do-uška: v Jeruzalemskej ulici, št. 1065.“

Ko sem prečital ta listek, precej se pripravim in odidem. Ulica in hiša, kamor so me poklicali, — obe ste v daljnem mestnem oddelku, kder bivajo skoro zgolj ubožni ljudje. Dolgo časa sem iskal in povpraševal, predno sem došel do tiste hiše, kamor je dolžnost zvala me. Potrkam in stopim v vežo, kder me pozdravi starega gospoda gospodinja. Pa ni bila neznana mi ta ženska; pred nekolikimi leti sem bil nje izpovednik.

„Hvala Bogu, ker ste račili, ter uslišali me!“ — vskliknila je ta dobra duša. „Prosim, potrpite malo, sto-

pite semkajle — v privežnico, moram Vam, častiti oče duhovnik, še kaj povedati, predno stopite pred gospoda.“

Stopim v ubožno izbico. Na desnej strani je stala velika miza, na mizi pa je počivala gromada papirja in vsakoršnih pisem. Na steni ste viseli dve lepi podobi; obraz — Murillova Mati Božja, ta je bil posebno po godu mi takoj o prvem pogledu. Čistost in rednost je bila vsa krasota le tej ubožnej izbici. Da bi bil pozornejše pregledal vse, tega nisem utegnil. Gospodinja je precej začela pripovedati, kar je imela na srci. „Moj gospod je“ — prične, „iz starega rodu. Podedoval je malo po svojih roditeljih, zato je bil tem varčnejši in opreznejši. Učil se je prava (jezičnega doktorstva) in tudi izučil, najpoprej je pravoval na kmetih, pozneje pa je prišel v pisarno nekega slovečega odvetnika v prestolnici. Oba ta gospoda sta prav v prijaznosti živela, ali po nekolikem časi je umrl starejši. Moj gospod je sam vse dobil po njem, da je na svojo roko delal potlej. Delavnost in srčnost je bogatila ga in bogatila, pa srečo je imel, in zvlasti da je bogatel, to je izviralo iz njegove varčnosti. Posojeval je novce na visoke obresti mladim, preširnim bodočnikom velikih imanij, naposled pa je bil njih gospod.“

„Izobraženost, — bledo, ali tem odličnejše obličje in krasno telo, a poleg tega veliko bogatstvo — vse to bi bilo mojemu gospodu pomoglo, da bi ne bil ostal brezi neveste. Ali podoba je kazala, da neče pozakoniti se. Uže je bil star petdeset let, pa zmerom je bil še sam. A prešinilo ga je neko čudno nakljućije, da je premislil se. — Prišel je v mesto v pokoj star častnik, ki je slovo dal vojaštvu, ne znam, ali so mu bile začele moči pešati, ali zakaj je ostavil službo. Ta častnik je bil rojen Anglež, jako imovit mož, ker je bil mnogo podedoval po roditeljih

in sorodnikih, pa vse je snovalo se mu po sreči. Zato bi bil lehko velik dobrotnik sto in sto ubožcem. Ali dasi ni bil neusmiljen, vendar ni znal, kaj je dobrotljivost. Sodil je, da le zdaj pa zdaj nekoliko petic razdari ubogim, pa je dosti to. Abotnež, lehko bi bil angelj marsikateremu siromaku, lehko bi bil nebesa služil sebi in drugim; ali..., pa kam se zamičem? — Rajša naj pripovedam dalje.“

„Vroče krvi je bil gospod Graham, tako se je pisal ta častnik, nikoli ni mogel mirovati. Ker pa ni imel nikakoršnega pravega dela, začel je kratkočasiti se z igro — s karbanom (žrebal ali srečkal je). Ali ta nesrečna zabava se je promenila v strast, da je naposled noč in dan sedel in igral, in do cela je zabil na svojo osemnajstletno hčer.“

„Iz početka je igral srečno. Često je po več tisoč dobil samo pri tistej igri, da so igralci sploh imenovali ga „srečnega častnika“. Igrali pa so za neizmerne novce. Ali nenadoma mu mrkne sreča. Gospod Graham jame zaigravati, po kratkem časi ni imel beliča vsega dobička več, zato je lastnina prišla na vrsto in trpela je vsako noč. To je peklo gospoda. „Mora zopet posijati mi sreča!“ — mislil je nesrečnik in igral je dalje, čim delj časa, tem drzovitejše; pa vsaka igra mu je vzela po več tisoč.“

„Milostna hči se preveri naposled, kam taka grozna strast zapelje nesrečnega očeta. Na kolenih ga je prosila solznih očij, da bi odpovedal se usodnej igri „karbanu“; ali zamán je plakala hči, zamán prosila! „Saj sama ne znaš“, — pokregal jo je vselej oslepljeni oča, „sama ne znaš, kaj govoriš. Ti si moja hči, ne smeš mi očitati, da sem te jaz pehnil v siromaštvo. Zakaj pa so me okradli ti oderuhi? — moram vrniti jim, ko bi ne znam, kaj..., ko bi življenje moral žrtvovati.“ Tako je sodil, tako je

govoril nesrečni gospod, in sto besed ali pa nobene, vse je bilo bob ob steno; nihče ni mogel oteti ga strašne strasti.“

„Nekega večera ga je zopet iskala sreča: v nekolikih urah — pa je priigral osemnajst tisoč goldinarjev. Častnik je bil vesel tako, da sam ni znal, kaj bi začel. „Tega dne moram užiti!“ — mislil je. Stopil je izza igralne mize, da bi večerjal in da je izpil nekoliko meric Francoskega poljanca (šampanjerja).“

„Ali to vino je ogenj zakurilo v njem. Zopet sede igrat, ter igrá in igrá, da je doigral. Nijste bili še minoli dve uri in tistih 18.000 goldinarjev nij bilo ni reparja več. — Skoro dobi novcev na posodo na dolžno pismo, a ko uže več nij znal, kaj dela, zakriči: „Še jedno stavo na moj dohodek!“ — Postavljeno je — ali častnik je zgubil. Zdaj skoči sè stola, opoteče se na sredo sobe in nesvesten zgrudi se na tla.“

„Voz priredite polkovniku!“ — ukaže služabnikom gospodar te strupovite igralnice, kakor bi nič ne bilo pripetilo se. „Gospodije, igrajmo dalje!“ — A gospodije so igrali. Tako je človeško srce, če ga omračé strasti! — Samo jeden vseh teh igralcev je še imel malo poštenega čutija v svojem srci. Ta je sedel na voz k nesrečnemu prijatelju in brzo k zdravniku peljal se z njim. Zdravnik polkovniku pušča in siromak se zopet nekoliko zaveda; zanesli so ga na postelj“.

„V nekolikih dneh je razvedril se, ali vendar, kako se je promenil, da bi nihče več ne bil poznal ga. Zgubil je mnogo las, ostali pa so osiveli mu, ovenil obraz, odpovedale so mu noge, tresle so se mu roke in glava: poprej junaški, postavni mož je sedaj bil bojazljiv starček. Hči je prav tako, kakor kak angelj, na skrbi imela nesreč-

nega očeta. Poprosila je mojega gospoda, da bi na brigi bile mu zmetene polkovnikove razmere. Gradiček, ki je bil kupil ga na Litvi, treba je bilo prodati, da je poplačal dolgove, le nekoliko, jako malo je ostalo novcev na živež bolehavemu polkovniku in njegovej dobrej hčeri.“

„Moj gospod si je velike zasluge pridobil, tako je skrbel za polkovnikove reči. Nič nij bil sam sebi na mari; nič nij bal se nikakoršne sitnosti, nobenega truda; rad bi bil grenko usodo, kolikor moči, olajšal in osladil nesrečnemu očetu in njegovej hčeri. Da, mojega gospoda mrzlo srce je razgrela ljubav do te blagosrčne gospice, a ta, sama ne znam, kako je osnovalo se to, podala mu je roko na zakonsko zvezo“.

„Z njo vred je v našo hišo prišel mir, z mirom pa sveta blaginja. Prav res angelj je bila ta mlada gospa, domačim je bila mati, siromakom pa živa milosrčnica in sama ljubezen. Gospod sam je bil nekoliko otajal se in mnogo dobrega je učinil na ljubo svojej usmiljenej soprogi. Ali žalibože, ta sreča nij dolgo časa sijala v našem domu! Hudobec je gospodu srce ostrupil z lakomnostijo, in žalost, praznota je otemnila pokoj in domačo srečo. Nikoli nikogar nij bilo več k nam, le kedor je moral o čem govoriti z gospodom, ta je prišel, kedar je bila velika sila. A gospa tudi nij smela geniti se nikoli nikamor. Pa ta dobra duša je tiho trpela svojo usodo, nikoli nij potožila nič. Žalost je trgala jej srce, ali nje pobožne misli so tem ognjenejše zamikale se v nebesa.“

„Drugo leto po svatbi je rojstvo bilo v našej hiši. Ali te noči, ko je hčerka narodila se mojemu gospodu in gospé, ne zabim do najpoznejše smrti. Srca mi poka vselej, kedar sa spomnim na to. Narodilo se nam je dete — milostno dete — ali mati je sè smrtijo plačala ta dar iz

svetih nebes. Poljubila je nedolženčka prvič in poslednjič — — — in izdihnila je dušo. Po sedaj je le še večalo in večalo se gorjé v našej hiši. Vsi smo žalovali, ker je umrla nam gospa — tako dobrotljiva, tako milostna. Le nekomu nij nobena solza kanila iz očij. Gospodu, njemu ne. Delj časa je stal pri postelji in verno in nepremično strmel v truplo, iz katerega je bila duša zginila k Bogu. Prinesla sem mu sirotico brez matere, hotela sem nekoliko razvedriti ga z njo, ali resno je oči vprl vá-njo in kratko spregovoril: „Odnesite mi izpred očij dete — umorilo je svojo mater!“ — Obrnil se je še jedenkrat v postelj, pogledal breziduho gospo, a trdo in počasi je odšel iz sobe.“

„Moj gospod, kar jaz znam, nij jokal še nikoli; ali vendar sodim, da je ranila ga smrt blage soproge. Vsako noč je trdo in počasi hodil po sobi gori in doli. Pa minol je mesec, in obraz je imel zopet resen in pokojen tako, kakor popreje. — Ali račite, ne zamerite, oče duhovnik, skoro pridem nazaj, moram stopiti h gospodu, da pogledam, kaj dela“. — Po teh besedah je šinila v sobo na drugej strani.

Minolo je nekoliko trenotkov, a vrnila se je ženska. „Spi gospod“, — povedala je. „Ali strašen je takov spanec, zdihuje in ječi tako, da je groza človeka. — Če Vam je drago, dopovem to, kar Vam je treba, da znate“.

„Pokrstili so hčerko. Dali so jej pokojne matere ime. Jaz sem skrbela, da bi nekoliko nameščevala jej mater. Rastla je, lepo rastla, podobnejša in podobnejša je bila umrlej gospé“.

Dvanajst let je bila stara, ko gospod kar na lepem ves svoj opravek prepusti svojemu prvemu pisarju, preseli se v jedno največih ulic — in to novo bivališče okrasi

z nenavadnim pohišjem Sodila sem, da to čini zaradi svoje hčere. Ali varala sem se. Moj gospod je bil našel nekov poseben studenec svojemu bogatstvu; popolnoma se je vdal skoposti“.

„Dan za dnevom smo imeli grofe in kneze v hiši; najkrasnejše kočije so se ustavljale pred našimi vrati. Naše življenje pa je zmerom bilo navadno — priprosto, tudi gospodova kočija ni bila posebno na glasi. Hčerina omika je gospodu bila jako na mari, imela je najboljše učitelje, ali tudi do njih je bil jako varčen“.

„Tako je minolo nekoliko let. Gospod je nagrmadil si strašno bogastvo, da sam nij znal, kaj bi začel z novci; in vendar je vsak dan hujše stiskal in manjšal potrebe. Obleko je noseval vso ogoljeno. Skoro vsak večer je begal po sobi — in kolikokrat sem slišala nesrečnega starčka, kako je jadikoval: „Uh, okraden sem! — uh, okraden!“ Po tej žalobi je vselej odprl ves železni kovčeg, mošnjo za mošnjo jemal iz njega in cekine prešteval na mizi. Kedar se je naveličal in utrudil, vselej je miren vzdihnil: „Hvala Bogu! Vse je v redu, nijsem na zgubi“.

„Te besede so vselej v meni vzbujale bojazen in grozo. Gotovo je bilo to, da je nesrečna poprejšnja zaljubljenost, zamaknjenost v novce zadušila mu ves čut v srci in precej zmotila možgane. Ali kar je bilo najtrpkejše: skopost je rastla in rastla vsak dan. Nenadoma je šinilo mu v glavo še to, da je hčerina omika predraga — nehali so učitelji pohajati nas. Ali nij bilo še dosti to. „Jaz sem ubožen,“ — dejal je nekega dne hčeri, „uže sem ubožal do cela, zato ne morem žrtvovati nič več tebi na prid. Po denes móraš sama sebi biti na skrbi. Saj vidiš, star sem uže, strašno se moram potiti, da vlovim nekoliko grošev tam pa tam, a ti bi me v malem času

obrala do belih kostij. Treba je zavarovati se proti temu. Po denašnjem dnevu: česar si ne zaslužiš sama, tega ne dobodeš. Jaz trpim, zakaj pa bi ti ne trudila se?“

„Ta dobra duša mi je ojavila namero in odlok ubogega očeta, vprašala me je, kaj bi jej nasvetovala. Jokala je tako, da ni govoriti nij mogla, jaz pa sem prestrašila se, da je kar vrtelo se mi po glavi. Nu, ali sodila sem, da skoro zopet iz glave izkadé se te misli gospodu, torej sem gospici nasvetovala, naj v vsem pokorna bode očetovoj volji. Ali kako sem se prevarila. Gospod je bil vsak dan čudnejši. Zmerom je pikal in grizel hčer, grozil se jej, ukazoval, kregal jo, da je bilo groza. „Če nečeš delati“, — kričal je neprestano ves srdit, „ne misli, da je lenobi posvečena moja hiša!“ Uboga hči pa je na vso moč karkoli delala od zore do mraka vsak dan, genila se ni nikamor čez prag in skoro nič ni uživala. Obledela so jej rudeča lica in čisto vpadlo jej je obličije, da sem se bala, da ne bi v kratkem časi opešala. Ali Bog je čudno usmilil se je. Nekega dne je obiskal nas mlad častnik, prišel je na nekov razgovor z gospodom. Gospoda ni bilo doma, ali znali smo, da skoro pride. Stotnik je sklenil, da počaka. Z gospodom sta se poznala uže pred leti, predno je moj gospod naselil se v prestolnici. Davno znanost sta ponovila te trenotke, a predno je minol mesec, ogovoril je stotnik našo gospico, ali bi hotela biti njegova soproga. Blaga duša temu ni bila nasprotna; ali vendar je kar naravnost povedala, da nikomur ne upa se obljubiti svoje roke, dokler oča ne dovoli.“

„Še le slišal je stotnik prijazni odgovor, uže je drugega dne prišel k nam in srčno je gospoda poprašal, ali bi mu dal hčer. Ta trenotek je vstala bura. „A vi, gospod, ali vi bi radi mojo hčer? — Kaj še? — Kdé pa

imate kako veno za njo? — Da, vi imate slabo službo, tako majhen dohodek, samo nekoliko stotin na leto. Ali vi bi radi mojo hčer?! — Iz te oblačine, dragi gospod, ne bode nikakega dežja!“

„Ali, oprostite gospod“, — odgovori častnik, „saj ne prosim hčere zbog novcev, kupovat pa je tudi nisem došel.“

„Prebito bi se opekli, gospod stotnik!“ — dejal je starec razkačen, „torej se ne drznete moje hčere jemati zbog novcev, ali pa kupovati je. Menim, da ne. Ali s kratka: če vzamete mojo hčer, da znate, moja hči ni več moja hči. Nečem je ni videti, ne dadem jej ne grošiča, in po mojej smrti ne dobode ne reparja, kar imam, to vržem raji v vodo. To je moj odgovor. Ali me umejete? Dobro se imejte!“ —

„Ves potrtega srca je odšel stotnik, naša gospica pa je bila prava mučenica poslé. Dan na dan je pometal z njo oča in neusmiljeno očital jej vsako najmanjšo hibo. Ali čim delj, tem hujše je bilo to, naposled pa je tudi pretepati začel jo. Neusmiljeni oče je bil o nekej priliki to dobro bitje s palico udaril tako, da je gospica kar zgrudila se na tla. Jaz sem bila v sosednjej sobi. Ko sem zaslišala udarec in gospodičin vskrik, planem po konci in do cela prestrašena odhitim v gospodovo sobo. Sirota je nesvestna ležala na tleh, gospod pa, kar meni nič, tebi nič, pripravljal se je, da obresti zapiše v obrestnico. Meni ni dalo molčati. Začela sem ga pikati zbog njegove krutosti in budila sem gospico iz nesvesti, pa zmerom, brezi vsakoršnega ozira sem zapikavala se v surovega očeta. „Molči!“ — ukazal mi je gospod samoglavo, „molči in poberi se mi izpred oči z njo. Naj le vzame ga, ker je po godu jej; nič ni zato — nič več ni moja hči!“

„Vedite, gospod! Vi niste vredni take hčere“, — od-

govorim mu jaz. „Vi jo mučite hujše, nego bi mučila jo kaka besna zver!“

„Poberi se!“ -- zahudil se je nesrečnik, „če ne, mahnem, da....“

„Težko sem odnesla ubogo Branislavo iz te nesrečne sobe. Ni se zavedela nič. A izdramila se je po nekolikem časi. Strašno je bilo nje gorjé. Do cela je bil oče zbegal jej nedolžno srce, čisto, kakor rosa. Da bi nasilil svojo vražjo krutost, izpodil je še tisti večer iz hiše svojo edino nedolžno hčer. Jaz sem jo spremila k nekej dobrej gospe, ki je jako milosrčno sprejela jo in skoro imela rada tako, kakor ima prava mati svojo hčer rada.“

„Ni bilo dolgo časa — in blagi stotnik je pred oltarjem v roko segnil dobrej gospici, ker oča nij bil prepovedal tega. Časi sem skrivaj pohodila jo potlej. Kako sam hvalila Boga, ker je bila srečna, zato ker je imela tako dobrega moža. Ali sreča jima ni bila stanovito zvesta. Umrla sta jima kar drug za drugim dva nežna otročička, nekoliko let kasneje pa so pokopali gospoda. Branislava je udovela, ostala je sama s trijemi sirotki vred.“

„Ker je bila popreje toliko pretrpela dobra hči v očinej hiši, zato je v zakonskem stanu užila nekoliko ohladila, kolikor ga človek more misliti o materi z majhnimi otroki. Pri nas pa je bilo hujše in hujše dan na dan. Popolnoma je izveščel stari gospod. Uže je osem let, kar je iz tistega lepega bivališča preselil se pod to borno streho, zato ker bi bil do céla oubožal v mesti, dejal je večkrat sam. Razprodal je vse pohištvo, samo ta dva obraza ima še in nekoliko drugih v onej sobi. Ne smem zabiti tega, da je lepe podobe neznanski rad imel in kupoval gopod, da si so mu zmerom le novci bili nad vse.“

„Kar smo udomačili se pod to streho, slabejše živimo, nego kaki berači. Gospod strada samega sebe in nas; hudo toži vselej, kedar mora kako petico dati na potrebo, vse mu je predrago; čim delj, tem hujše ga skrbi, da bi ne beračil naposled.“

„Veselili so ga le cekini, da je neprestano štel jih. Zato sem zmerom bala se za njegovo življenje, in še zdaj me skrbi, da kak hudobec ne bi zvedel, kako je bogat, ker lehko bi mu pobral vse in še umoril ga.“

„Kar pa se tiče mene, sama sebi se čndim, da sem do zdaj prebila v tej službi. Ostavila bi bila uže kedaj to nesrečno hišo, ali veže me obljuba. Obljubila sem pokojnej gospe, ko je borila se se smrtijo, da do svoje smrti ne zapustim svojega gospoda in da bodem namesti umrle matere na skrbi imela hčerko, a z Božjo pomočijo sem še zmerom verna tej obljubi. Pa Bog me gotovo osvobodi te grozne ječe. Težko diše gospod. Meni se zdi, da je to njegova poslednja bolezen. Ali kar mi je tako na srci, to je to, da bi se z Bogom spravil nesrečni gospod, in da bi hčeri na prid otajalo se njegovo otrplo srce. Uže sama sem se trudila s tem, kolikor sem mogla se svojo slabo močijo: ali moje besede, moje prošnje so prazne. Upam, da vam posreči se to, da vi omečite kameneno srce in njegovo dušo pridoboste Bogu.“

„Za mladih let je bil gospod pobožen in verno je zvrševal svoje dolžnosti, kakor pristuje dobremu kristijanu. Ali kar se meni zdi, ta strašna skopost je udušila tudi poslednjo iskrico poprejšnje vere in pobožnosti v njegovem srci. Poslednje dneve ga ni spomniti nijsem smela na Boga; uže je smrt za durimi, na Boga pa ni ne pomisli ta nesrečnik. Torej, čestiti oče, sodim — da boste

precej pretege imeli z njim, da bode dosti truda, ali upam v Boga, da vaš trud ne bode prazen.“

„Zdaj pa, duhovni oče, prosim, ne zamerite mi, ker sem vas tako dolgo časa mudila se svojo povestijo. Zopet pogledam, ali spi ali ne — gospod.“

Ostal sem sam Pa to je po všeči bilo mi, zato da sem imel nekoliko časa, da sem pripravil se na to delo. Da sam ne pripridim ničesar, to sem dobro znal, torej sem tem srčnejše Boga klical na pomoč. Po kakih desetih minutah pa se je zopet vrnila stara zvesta služabnica.

„Torej račite, prosim, stopite sem-le noter,“ — rekla mi je pred sosednjo sobo, kder je bolnik ležal; šepetne pa mi na uho: „Nijsem povedala gospodu, da ste duhovnik.“

Koraknem torej v sobo. To je bila mala, ubožna izbica. Pohišja nij bilo nič v njej, samo take reči so bile, kar mora vsakedo imeti Ob stenah pa je viselo nekoliko obrazov posebno lepih in dragih, največ izdelki najznamenitejših Italijanskih umeteljnikov. Najpopreje se je mojemu oku ponudil obraz: „Sveta Družina,“ izdelek slavnega malarja Marotti-ja. Kaker blisek, tako je srce in misli prošinila mi lepota tega obraza. Nebeška ljubezen veličastne Matere Božje, zamaknjene z vso dušo v Božjega Sinka, ki je nedolžni rokici vstezal k svojemu večnemu Očetu. — Nje ljubezen se mi je pokazala v veličastni krasoti in slavi.

O trenotku pa sem bil pregledal vso sobico. Približam se postelji, kder je ležal ubogi, na smrt bolni skopuh. Tak je bil ta nesrečnik, prav kakor smrt, sama kost in koža ga je bila. Globokih očij bi ne bil ni videl, da ni obrnil se v me. Grozno je pogledal me. Rad bi me bil videl od nog do vrha vsega. Jaz pa sem precej znal,

da me hoče vprašati: „Kedo si? — Kaj bi rad? — Po kaj si prišel?“ — Zato ga precej ogovorim.

„Drznil sem se, gospod, pohajam vas, zvedel sem, da ste bolni.“

„Raji bi bili ostali doma,“ — skočil mi je v besedo. „Sodil sem, da morate o čem spregovoriti z menoj. Pa saj znam, kedo je poslal vas, — tista, ki je bila moja hči. Sto treskov... da bi jo....! Saj nij več moja hči — idite le nazaj, od koder ste došli.“

„Gospod, saj nij res to!“ povem mu, „vaše hčere ne poznam, še nikoli nijsem videl je. Da vas pohajam, to je vaša sreča, in upam, da boste še hvaležni zato.“

„Kaj ste dejali?“ — povpraša bolnik. „Ali ste mi donesli novcev? — Le semkaj jih dajte! Novci, ti, a le ti so moje veselje.“

„Morebiti, gospod! Če človek novce uživa tako, kakor Bog ukazuje, gotovo so mu na srečo, ne tako posebno — dokler živi, pač pa po smrti — potlej še le. Gospod, vi, ste bogati, ali vendar vas moram opomniti, da ste bolni. Vaša bolezen je nevarna, da utegnete umreti za njo, zato je treba vzlasti na skrbi imeti to, da z Bogom spravite se, predno vas pokliče s tega sveta.“

„Kaj pravite? — Ali se vam senja, ker tako govorite? — Hvala vam na tej skrbi, na vašej ljubezni,“ — zahvali se zaničljivo samoglavec. „Dobro znam, da tudi jaz umrjem. Ali vi menda nijste prorok? — Človek ne umrje precej, ko hitro oboli. Jaz sem uže mnogokrat bil bolan, umrl pa še nijsem do zdaj nobenkrat, to sami vidite, da ne. Zakaj bi moral o tej priliki umreti? — Gospod, jaz ne smem, pa tudi nečem umreti!“

Bolnik napne vse moči, sede na postelji, opre se z rokama, vsklone glavo, oči vpre na-me in oddahne se.

„Jaz nečem umreti!“ — dejal je, „ali me umejete? — Kedo pa ste vi, gospod? — Kedo vas je poslal, da bi o smrti govorili z menoj? — To je bedastoča in laž? Jaz nijsem na smrtnej postelji!“

Povedal sem mu, kedo sem, in imenoval cerkvo, kder sem.

Bolnik jame grizti bledi ustni, srpo me pogleda in resno opomeni: „Kedar bode treba, znam, kam pošljem. Zdaj pa hočem mirovati, ne delajte mi dalj nadlege. Tam le so duri. Lehko noč!“

Da bode precej iz početka tako, to sem znal uže popreje. Torej te besede nijso udušile moje nade. Ozrl sem se v nebo, srce je vskipelo h Gospodu, vzdihnil sem in poprosil ga, da bi se usmilil te nesrečne duše. Le iz nebes sem pričakoval pomoči. Nehote pa so mi oči obrnile se v milostno obličije Matere Božje. „Kraljica nebeška!“ — vzdihnem, „spregovori temu oslepljenemu starcu na otetije!“

Moja molitva nij bila prazna. Bolnik samoglavec opazi, da ves ganjen gledam podobo, in to mu je bilo prav.

„Ali nij res krasen obraz to?“ — vpraša naposled nekoliko prijaznejše. „Ne dal bi ga tudi za lep kupček cenikov ne.“

„Res neznanski lep obraz je to, skoro bi ga zavidal vam, gospod,“ — odgovorim jako vesel, ker je ponudil mi lepo besedo, da sva dalje govorila.

Začela sva se razgovarjati o različnih malarskih šolah. Ker je bil starec izborno vešč v tej stroki, ves vesel je bil — ko je bil spoznal, da tudi mene veseli ta umetelj-nost in da tudi nekoliko poznam take reči.

S tem razgovorom sem nekoliko naklonil si ga. To je bil velik vspeh o prvej priliki. Da bi bil zopet dalje

začel govoriti njegovej blaginji na prospeh, to nij varno zdelo se mi. Torej se jamem pripravljati na odhod Razodel sem mu, kako drago mi je, da sem seznanil se z njim, in povedal sem mu, da bi po dnevi rad videl te krasne, redke obraze.

„Kedar vam bode ljubo" — dovoli mi starček. „Pridite jutri. Po dnevi vam bodo gotovo še ugodnejši."

Drugi dan po svetej maši ki sem jo bil odslužil za dušo trdokornega skopuha, srce kar nij dalo miru mi doma. Po nekolikih važnih opravkih se napotim zopet v predmestije pod tisto streho, katere nijsem bil brez dobre nade ostavil popreje ta dan. K bolniku prišedši opazim, da je slabejše mu, nego je bilo to poprejšnjega dne, a da je nekoliko pokojnejši. Vprašam ga, kako se kaj ima, starček pa mi je podal roko. To je bilo dobro znamenje Zdaj sem pregledal obraze in zopet sva se začela razgovarjati o malarskej umeteljnosti. Kar mi neka misel šine v glavo in zdelo se mi je, kakor bi mi nekov glas ukazoval: „Nuj, ne mara mu razgreješ ljubezen, da otmeš njegovo dušo." A res, poblagoslovil je Bog to misel

„Kedar ogledujem take obraze," — dejal sem starčku, „imam dvojen prid: srce se mi jači, duša pa na dobro vnemlje vselej, kadar koli vidim kaj takega. Le poglédite le to M a d o n o, kako sveta misel je to! Jedinorojeni Božji sin na rokah — v naročiji čistej Devici — to je prava vtelešena milost in ljubezen. Kedo bi ne ljubil tega milostnega Jezušcka? — Pa, zopet ta le obraz precej ob levej strani, kako mogočno mi govori na srce! Tu zopet vidim Jezusa: kako roci steza k zbranim Izraelskim si novom. Zdi se mi, kakor bi slišal ga, da govori: „I'ri

dite k meni vsi, kateri se trudite in ste obteženi, in jaz vas poživim!“ — Mili gospod Mirski, vi imate mnogo take nebeške krasote. Božji Duh je navdihnil malarja, ki je naobrazil spomina vredno dogodbo se sinom junaškega farizeja. — Res je to, krasnejše Magdalene nijsem videl še nikoli nikder! Ta krasna deva, kako se jej rumeni kodri razpuščeni vijo po vratu — klečečej Kristusu pred kolenoma To je obraz — to! Solze se jej kar vsipljo iz očij; pa to bledo, to žalno obličje — neizrečena, globoka duševna bolest tiči v vsakem vzdihu; o tem pa sije iz nje blaga nada, razlita po vsem obličiji, vzlasti pa iz rosnih očij! In kako milostivo jo pogleduje Odrešenik! „Odpuščeni so ti grehi!“ — te besede mu igrajo na ustnih in roko ima stegnjeno proti farizejem, spokornici na brambo. — Kaj bi spregovoril o tej Božjej večerji? — kaj tam o tem „Ecce homo“, in ondukaj-le na desnej strani o Izveličarji na križi? — To je popolna ljubezen, katero je pokazal Gospod, ko je svoje telo dal nam na jed, in kri na pijačo za večno življenjo, — kako primerno je izobraženo vse to, kako je zadel vse umeteljnik poslednje večerje! — Ali vendar, pritrditi moram, bičani Odrešenik s trnjevo krono na glavi da mi še mnogo bolj ugaja in seza v srce. Umeteljnik je dobro čutil, kaj dela. Precej človek pozna, da je živo veroval v Kristusa in srčno ljubil ga. Gospod — zvezan, s trnjevo krono na glavi! telo sama rana — vse zalito s krvijo, — krvave kaplje mu padajo raz čelo in krope zemljo, — bolest mu krči žile. — Židi se razkačeni sučejo okrog nedolžnega Jagnjeta — in Jezus, kako stoji tu ves milostiv in ljubeznjiv do divjih togotnežev! Obličije, oko, vsa njegova vnanjost je zrkalo same ljubezni. Čim delj časa ga gledam, tem jasnejše so mi njegove besede: „Pridite k meni in

učite se od mene, ker jaz sem krotak in iz srca ponižen.“ Zdi se mi, kakor bi ta moj Gospod ukazoval: „Hodi in od mene se uči trpeti!“ — Nič menj ganljiv mi nij pogled na milega Odrešenika na križi. Meni se zdi, to je delo kakega starodavnega umeteljnika. Kolika veličast mu sije iz obličija, kolika iz tega Božjega oka! Jagnje Božje umira in zmaguje, dokončava svojo zmago na križi, umira zbog grehov, zmagoslavno umira! Mati plače pod križem, — okrog nje pa razsajajo ti zaničevalci in sovražniki; smrt mu igra okrog ust, Božjemu Sinu, ob bledih ustnih; zdi se mi, kakor bi ga slišal, da prosi: „Oče, odpusti jim, saj ne znajo, kaj delajo!“ Če grešnik le obraz pogleda in sliši te besede, res ne more, — ne sme obupati. Gospod prosi Očetovega usmiljenja sovražnikom, ki še poslednje trenotke besno množé Njegove bolečine, da bi še hujše razdražili jih. — A ta Gospod bi ne uslišal takega grešnika, kateri skesanega srca jame priporočati se mu, — kateri ga zaupljivo prosi, da bi prizanesel mu? — Res se čudim, gospod, od kodi ste dobili toliko neprecenljivih biserov! Podoba poslednje sodbe, zdaj-le sem zagledal jo, o, da bi jo imeli v vsakej hiši. Polno knjigo mislij in čutov je v njej, veličast, nada in groza — vse to sije iz nje. Dej, Odrešenik na oblakih — sredi neštevilnih nebeških zborov, kako gre sodit zemljo in dat vsakemu plačilo! — Kako izborno je umeteljnik izrazil radost, sveto veselje izvoljenih, ki je Gospod mignil jim, naj otidejo za njim v slavo! Uh, groza me popada, če pogledam trume teh zavržencev. Obupljive imajo obraze — vsak drugače. In ta propast v večne muke, v katere jih žene pravični Gospodov meč... O groza, strašna groza! kar besedo mi jemlje.“

„Gospod, vi ste bogati! — Ali, ljubi gospod — ne

zamerite mi — tudi vi pojdete pred Božji sodnji stol. Morebiti mine le nekoliko dnij še — in konec bode vašega življenja — večnost vstane. O, prosim vas za Boga ljubega, pomislite na to! Ali morebiti ste uže pripravljeni, da bi mogli, da bi z lehko vestijo smeli stopiti vsevedočemu pred obličije, pred sodnji stol? — O, skrbite, da se pripravite!“

Stari gospod je ves čas dosti potrpežljivo poslušal me. Jaz sem govoril prijazno, kakor mi je srce narekavalo, a pazil sem tudi, ali in koliko mu besede zadevajo srce. In hvala Bogu! prijemale so se ga. Pozornejše in pozornejše je poslušal in pogledoval: zdaj mene, zdaj obraz, o katerem sem govoril. — Dogovoril sem. In takrat je globoko vzdihnil in na vso moč vskriknil z bolečim, drhtečim glasom: „Oh! da nobedenkrat nisem pomislil na to! Mnogo let sem gledal te ljube obraze vsak dan: ali nobenkrat mi nijso posvetile take misli v glavo. Gledal sem jih, čudil sem se jim, ali samo zaradi tolike umeteljnosti. Zdaj še le je razvedrilo se mi, zdaj še le znam, kaj in kako bi se bil mogel učiti, koliko bi bil lehko naučil se z njih. Sedem in sedemdeset let sem zgubil na zemlji; — moje življenje pojemlje — in zakaj bi skrival? — z jedno nogo uže stojim v grobu! — Oh, ljubi Bog! — moji grehi! — moje grehotno življenje! — Gorjé mi, — oh, gorjé! ker nesrečnež sem, velik grešnik. — Zgubljen sem!“

Nesrečni starček skloni glavo; iz oči so se mu solze vlile, kakor dež, iz srca se mu izmičejo bolestni vzdihi, in iz tesnih prsi trpki jeki.

Molčim nekoliko časa; ganjenega srca goreče hvalim Boga na tej veselej zmagi, na njegovej milosti, ker je otajala se ledena duša grehotnemu starčku.

„Zgubljen sem!“ vzdihnil je starček. „Kam pridem? — Pogubljen sem!“ —

„Prosim, nikar ne tožite tako, predragi gospod!“ — opomnil sem mu, „ne žalujte, da boste pogubljeni. Usmilil se je vas Bog. Dade vam čas, da skesate se in spokorite; tudi milost vam ponuja, da se pomirite ž njim.“

„Oh, prav to me grize! To je moje gorjé, to moreča bojazen. Saj kesam se, res se kesam. Ko bi mogel vnovič začeti življenje: Bog zna to, čisto drugače bi živel. Ti nesrečni novci! Ta nesrečni kov bode kriv mojim večnim mukam. Oh! kako sem mogel biti takov neumnež! Ko bi sama žalost bila dosti in skesanost, da bi mogel poplačati svoje grehe in da mi Bog odpusti: srce mi poka vsled same žalosti. Ali izpoved — povrnitev — zadostitve — oh, tega je groza me! — Brez prave izpovedi pa, brez odškodnine in zadostitve moj kes ni nič. Ali tudi časa ni več sedaj. — Smrt uže zija v mé — pogubljen sem — meni je vse zgubljeno!“

Bolest ga je prevzela tako, da ni mogel več dalje govoriti. Dasi je moje srce veličalo očito pomoč usmiljene Matere Božje, vendar je srce treslo se mi, tako je smilil se mi nesrečni starček.

Pustil sem ga, da je izjokal se nekoliko. Zaupljivo sem ga prijel za roko in srčno sem stisnil mu jo, čakal sem ga, da nekoliko prejoka. A začnem mu govoriti o božjej usmiljenosti, ki se tudi njemu tako očitno kaže. Pravil sem mu o ljubezni božjega Odrešenika, ki je daroval se, zato da je izmil naše grehe. Poznal sem, kako mu malo po malo raste, kako zmaguje up v skesanem, potrtem srci. To je bil strašen boj. Stara strast je globoke korenine imela v tej nesrečnej duši. Vera v večno življenje in v božjo pravico, ki nadarja in kaznuje, ta v

skoposti vtopljena vera se je znovič probudila v njem Ves se je tresel zastareli skopuh in ponižno se je kesal pred križem svojega Odrešenika. Ti si tudi meni na izveličanje umrl. Jezus — usmili se me, da ne pogubodem svoje duše!“ — vskliknil je starček ganjen in po nekolikem časi dostavil: „Upam, da usmiliš se me! Učini iz mene, kar je tvoja sveta volja — jaz učinim, kar ukažeš.“

Uslišal ga je Gospod, — božja milost je zmogla v njem.

„Duhovni oče“, — vzdihnil je grešnik, „odvzemite mi breme. Grehi me hujše pekó, nego ogenj. Za Boga usmiljenega, izpovedite me brzo!“

Zdelo se mi je, da slišim glas iz nebes Pokleknil sem, pomolil in začel izpovedovati grešnika. O tej priliki sem bil priča, kako se vrača zgubljeni sin. Angelje je veselila ta izpoved, — nebo je radovalo se, tako je kesal se razsvetljeni starček.

Stari skopuh se je izpovedal — spregledal je, olupila se mu je mrena z oči — čutil je, da je prerojen Kako je hvalil Boga, ker je usmilil se ga, da ni umrl v grehih. Kako je bil hvaležen tudi meni! — Dokler bodem živ, mislil bodem na to dobroto.“ Srčno mi je segel v roko in s tihim, veselim in mirnim glasom povedal: „Rad bi videl hčer, moram jo videti! Oh, strašno sem se pregrešil. Moram jo nadariti — moram jej povrniti — moram jo poblagosloviti — predno umrjem. — Čutim, da mi pešajo moči. Ali danes — ali je mogoče? — Oče, ali vas bodem še kedaj videl?“ —

Obljubil sem mu, da še. Podam mu roko in tiho se poslovim, da bi nekoliko oddehnil se oslabeli starček, potlej odidem, moral sem obiskati še nekoliko drugih bolnikov. Ali kder sem bil, kamor sem šel, povsodi in zmerom sem srečnega spreobrnjenca imel pred očmi. Neizrečena

radost mi je objemala srce — in duša je koprnela mi. O kako blagostna si ti, sveta vera! Srečen je, kedor tebe pozná, kedor posluša tvoj glas! —

Dan je minol naglo, kakor ura. Uže je bil večer blizu, ko sem obiskal svoje bolnike in dovršil vse, česar nisem mogel odložiti; vrnem se k svojej novej ovčici. Ko stopim v sobo, opazim nekatere mile spremembe. Postelja je bila uže drugača, čista in spodobna, in soba gorka. S prijaznim nasmehom me je pozdravil starček; oko je imel jasno in pokojno.

„Zdaj pa mi je užé laže“, — dejal mi je, „mnogo laže. Poslal sem po gospoda — Blažino, oskrbnika v službi doktorja Bohdala, pravičnega in častnega moža. Temu sem izročil vso svojo imovino, vso skrb za njo. Rekel sem mu, naj le bogato povrne vsakemu, kogarkoli sem prevaril kedaj. Tudi zdravnik je bil pri meni. Pa znam, da lek ne podaljša mi življenja; še nekoliko ur ne verujem, da bi podaljšal mi ga. Poslal sem po hčer; teže je čakam, nego zdravila. Bog zna, ali mi odpusti ali ne, ali mi prizanese strašno trdobo? — Ponižam se, rad se ponižam jej. Solze starega umirajočega očeta ne mara, da vendar ganejo in omečé jo. — Ali še nekaj imam na srci, oče duhovnik! Predno ste odšli, nisem upal se poprositi vas te milosti. Res velik sem grešnik, ali vendar brezi Gospoda ne bi rad umrl. Nisem vreden, da bi prišel pod mojo streho. .... ali ....“

„Ali upaj, sin!“ — rečem mu, „vera je ozdravila te!“ Razgrnem plašč, in česar se ni nadejal ta trenotek, poglagoslovil sem ga z najsvetejšo svetostijo. Kako je bil vesel, tega ne morem povedati. — Služabnica prinese križ in svečo. Miza, pogrnjena z belim prtom, ta je bila oltar. Denem milostivega Odrešenika na mizo in molim pred

Gospodovim obličjem. Z menoj vred je molil tudi starček. Obraz, pogled in vsak gibljaj je bil priča, kako se je premenilo v njegovej duši, malo poprej še tako globoko vtopljenej v pregrešnosti. Sveti trenotki so bili to! —

Odmolim molitve pred sv. Obhajilom. Vstala je čestita tihota. Po nekolikem časi je starček mignil služabnici, in pomogla mu je, da je dvignil se in da je pokleknil na postelji, da bi klečeč sprejel in užil Izveličarja. Glas se mu je tresel, v vsakej besedi je odmeval globok kes, v katerem je plavalo njegovo srce, ko je „konfiteor“ molil za menoj. Vstanem, ter molim splošno odvezo, starček pa pokorno nagne glavo, in moje besede so mu oznanile, da mu grehe odpušča Bog sam.

Kaj se je godilo dalje, tega ne morem popisati; opešalo bi mi pero. Kaki čuti so objemali mene, kaki bolnika in njegovo verno gospodinjo, ko sem sveto Telo vzel v roko in približal se postelji, tega človek ne more dopovedati. Meni so solze kar zalile oči, in drugi so zdihovali vsled same radosti, ko sem z vzvišenim glasom spregovoril:

„Glej, Jagnje Božje, ki odjemlje grehe sveta!“ Ves, skesan je na prsi trkal starček in z menoj vred trikrat vzdihnil: „Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho, ali reci le besedo, in ozdravljena bode moja duša.“

Sedaj stopim bliže k starčku. Podam mu Gospodovo Telo, rekoč: „Sprejmi, ljubi brat, popotnico, Telo Gospoda našega Jezusa Krista, ki naj te varuje hudobnega sovražnika in pripelje v večno življenje!“ Solze se bolniku vlijó iz oči, solze — debele, kakor grah, in strhli obraz mu prošine neka čudovita životna barva.

Po sv. Obhajilu je vstala tihota. Jaz in starček sva tiho molila vsak za-se. Ne bi mogel povedati, kakovo sem

imel srce. Ti trenotki so bili najlepši trenotki vsega mojega življenja. Naposled vstanem, da z nekolikimi besedami bolnika pripravim na sveto poslednje olje. Sv. Jakoba besede: „Ako je kedo bolan mej vami, naj pošlje po cerkvene mašnike, in naj molijo nad njim in naj ga mazilijo z oljem v imeni Gospodovem, in verna molitva bo otela bolnika. in Gospod mu bo polajšal, in ako je v grehih, odpuščeni mu bodo“ — te besede so mu živo segle v srce in razmnožile duševni mir in up v Božjo usmiljenost in ljubezen.

Gospodinja je klečala na strani in tiho molila litanije za bolnika: jaz pa sem najpopreje izmolil navadno cerkveno molitvo, pa pomazilil starčka po počutkih. Kolikorkrat sem govoril besede: „Po tem svetem maziljenji in svojem predobrotljivem usmiljenji odpusti tebi Gospod vse, v čemer koli si se pregrešil,“ — vselej je tudi starček govoril za menoj, ali s kakim vročim kesom! V radosti se mi je topilo srce.

Po tem svetem zakramentu in ko sem bil izmolil vse navadne cerkvene molitve, dal sem blagemu pokorniku še papežev blagoslov, po katerem je močno hrepenel.

Zdaj je bil starček popolnoma pomirjen z Bogom, pripravljen na odhod v večnost. Vsa oživela mu je duša vsled milosti Božje, telo pa, ostarelo in oslabelo, nij hotelo, nij moglo več služiti duši — oživelej duši. Kedor bi bil včeraj videl tega starčka in zopet denes, ta bi bil težko veroval sam sebi, da je denes ves drug. Da so novci bili kedaj njegova jedina radost, njegov malik, o tem nikakoršne podobe nij bilo več, le svojega imetka bi se bil brzo rad znebil in skoro preselil se s tega sveta. Ali neka draga želja njegovej duši nij dala ločiti se, — živo koprnenije po jedinej zapuščenej hčeri. Poslal je po-njo,

ali ne more je dočakati. Zasrnil je nekega zdravila, da bi po dolgem časi o prvem, in kar je sam dejal, o posledujem snitku ne omedlel. Gledal je zdaj Odrešenikovo podobo, zdaj duri. — Naposled se mu je vendar spolnila vroča želja. Služabnica pri oknu je povedala, da uže gre hči.

Takoj šinem naproti, da bi jo opozoril na snitek z umirajočim očetom. Globoko je bila ganjena blaga gospa. Bleda je bila, ali vendar nekako slovesno je imela obličije. Solze so jej kar lile iz očij — težko gorjé jej je senčilo obraz. Povedal sem jej, podučil jo, kolikor je bilo treba. Vroče, presrčno se mi je ta dobra duša zahvalila na trudu z očetom.

„Oh, čestiti oče,“ — dejala je. „uže zdaj se bojim, znam, da umrjo mi dragi oča. Ali vendar, hvala Bogu! da so pripravljeni na smrt, da zaupljivo, s čisto vestijo smejo priti pred Božji sodnji prestol. To me miri, to še hladi. Vsak dan sem molila, da bi se jih usmilil Bog, te omečil jim srce. Prosila sem Boga, da bi se sprijaznili z menoj, predno umrjo, in da bi mi dali poslednji blagoslov. Res bi mi bilo vsled same žalosti poknilo srce, ko bi bili tako umrli ubogi oča, da bi ne bili videli me, ne odpustili mi kakoršnih koli trpkostij, s katerimi sem kedaj žalila jih. Oh, mnoge sem uže izkusila, ali to pa bi mi bilo vendar še največe gorjé. — Ali, ali pa smem stopiti k njim? — Prosim, duhovni oče, prosim — peljite me k njim!“ —

Stopiva v sobo. Hči gre k postelji, molčeč prime za roko očeta, poljubi jó in kropi se solzami — molčeč, kajti — ne da jej govoriti srce. Oča umeje, kaj bi rada. — Razprostre roki, položi ji na glavo hčeri, in resno in čestitljivo jo blagoslavlja. Vsi smo bili ganjeni, vsem so

solze lesketale v očeh; le starček nij imel nobene. Vprl je oči v hčer in zaklical: „Luč, da dobro pogledam jo.“ Prineso mu luč. Zdaj okoščeli roci zopet stegne jej nad glavo in precej dolgo časa čaka in gleda jej v oči. Igrajo mu žile, tolče srce, iskre se mu oči: neizrečeno je ganjen. Naposled pa na srce pritisne hčer in vsklikne: „Oh, moja hči, moja draga hči!“

Da bode tako sprejel jo oča, tega čisto nič nij nadejala se predobra hči. Mlado, poparjeno srce — saj je čudo, da nij poknilo vsled same radosti. Objela je očeta in vsa solzna z nežnim glasom srčne ljubezni govorila: „O, dragi oče, da sem, pač sem vaša hči, vaša Branislava! Oče! odpustite, ker sem žalila vas. Oh, prizadela sem vam mnogo trpkosti, marsikako gorjé!“

„Ne govori tako, draga hči! Ti odpusti meni! Oh! uže je mnogo let, kar sem nehal biti človek, nehal biti oča! — Ali kaj vidim? — Žalostna si. — Vdaj se volji Gospoda Boga! Bog sam, draga moja hči, premila hči, Bog sam naj poblagoslovi te. Bog ti naj dade, kar sem ti jaz pritrgal — jaz, tvoj toliko let slepi, nesrečni oča. Oh! nijsem maral za-te, kako sem bil surov do tebe!“

„Ne žalujte, dragi oče! take besede me bole. Nijmam vam ničesar odpustiti, srečna sem in hvalim Boga, ker je dal doživeti mi še ure — vaše ljubezni. Ali bolestni ste! Povedite, s čim bi vam olajšala bolezen.“

„Moli za-me, draga hči! Ne bodem dihal več dolgo časa. V kratkem časi bodem pred Božjim obličjem in njegovim svetim sodnjim stolom. Upam, da bode milostiv mi. Res, Gospod! k tebi se preselim, upam na-te. Oče, oča mi bodi! Milostiv mi bodi! Milostiv mi bodi! Bog moj, zavetnik bodi, varuh mojej hčeri! — O Jezus! milostiv nam bodi, da bodemo radostni videli se v nebesih.“

Podoba je kazala, da o teh besedah starček napenja vse svoje moči — svoje poslednje moči, — da je uže blizu njegova smrtna ura. Pokleknem torej. Z menoj vred sta pokleknili tudi dobra hči in verna služabnica. Začnemo žebrati molitve za umirajoče. Starček je imel križ v rokah; zaupljivo je gledal znamenje svojega odrešenja. Jaz pa sem govoril te-le blagodejne besede: „Preseli se, duša kristjanska, mirno s tega sveta, odidi v imenu Boga Očeta, ki je ustvaril te; v imeni Jezusa, živega božjega Sina, ki je trpel za-te; v imeni sv. Duha, ki je razsvetlil te. V pokoji bodi tvoje selišče, na sv. Sijonu tvoje bivališče.“ — Ko sem to govoril, v tem je starček goreče križ pritiskal k srcu, poljubljal ga — in zopet mu je nebeški žar razsvetlil obraz — poslednjič.

„Branislava, draga hči!“ — šepetne po nekolikih trenotkih, „zdaj-le grem, ne vidim te več, z vsakim vzdihom očetovski blagoslov lijem ná-te!“

Po bliskovo hitro se je dvignila dobra hči in omahnila je očetu v naročje. — Pravo trenotje še je učinila to. „Jezus, moj Jezus, Tebi bodi izročena moja duša, usmili se me!“ — vzdihnil je tiho starček — in duša mu je vzletela k Bogu.

Uže davno nisem videl takega gorje, kakoršno je zdaj zmoglo hčer. Kakor omamljena, taka je bila vsa. Sè silo smo jo odpeljali od hladnega trupla. Nič ni mogla, nič znala ne; mnogo sem se trudil, predno sem nekoliko upokojil jo. Naposled jej žalost prikipi iz srca. Kar vderó se jej solze iz oči. Začela je jadovati, začela ječati in jokati. Pustili smo jo, da je plakala. Tudi nam drugim vsem so solze zalivale oči. Naposled se je nekoliko izjokala, vspne roki in v nebo vpre oči. Joka še, ali hvali tudi Boga, ker je videla očeta, da je tako lepo umiral,

tako lepo umrl, kakor umrje kristjan, božjej milosti v naročji. —

* * *

Minola je zima — vstala pomlad — in na grobu stoji krasen spominek, pred katerim vsak petek ob treh popoludne moli mlada gospa. Ta gospa je predobra hči spokorjenega skopuha.

KAZALO.

Stran

Predgovor 3
Mladi Ladis, poslovenil I. S. Gombarov 5
Zlata vas, poslovenil Fr. Malevašič 57
Kratke povesti za kratek čas, zapisal I. S. Gombarov 179
Predgovor 181
1. Kralj in kmet 183
2. Kralj in gosji pastir 185
3. Kalif in pesnik 188
4. Cesarjeva mati — kuma 192
5. Kralj v kmečkej koči 194
6. Šiba novo mašo poje 196
7. Sami nezadovoljni hlapci 198
8. Opeharjeni žid 202
9. Zvit popotnik 204
10. Jakčeva kučma 207
11. Jurčetove nadloge 211
12. Razmišljen občinski pisar 215
13. Mertúd 218
14. Špielfeldski grof in Črni Jaka 222
15. Zdravniški poskus 238
Kratkočasne povesti, zbral Lav. Kordeš 243
Dvorski 245
Dvakrat vzdigneni zaklad 266
Poštna hiša v stepi 293
Pobožne pripovedke in povesti, zapisal I. S. Gombarov 309
1. Jezus in sejavec 311
2. Kristus v goste povabljen 311
3. Mati božja in nema kraljica 313
4. Usmiljenje 316
5. Sv. Gregor 319
6. Od kod navada, da o Božiči jaslice stavimo 321
7. Angelj varuh 323

Stran
8. Pripovedka o početku cerkve sv. Duha na Stari gori . . 324
9. Pripovedka o cerkvi na Črni gori 326
10. Boris ali krščenje Bolgarov 327
11. „Zadnja večerja“ od Leonarda da Vinci 336
12. Lep solnčni zahod 359
13. Kdo je ljudem kruh sprosil 361
Salvijan, poslovenil H. Majar 363
Za očin dom, poslovenil J. Sattler 412
Mati in sin, preložil L. Gorenjec-Podgoričan 448
Sotir, prevel H. Majar 495
Grof Ruginski, prevel L. K. 543
Stari grad, spisal Ivan Jenko 550
Kratke povesti v poduk in zabavo, zapisal I. S. Gombarov . . . 555
Predgovor 557
1. Uči se zdaj, da bodeš kedaj kaj 559
2. Lep vzgled slovenskim učencem 560
3. Hvaležnost in nehvaležnost otrok 561
4. Pravična razsodba turškega trinoga 563
5. Poslednja otrokova prošnja 566
6. Vesten pastir 568
7. Zadnje materine besede 570
8. Zakaj lastvice v jeseni odletijo in v spomladi zopet priletijo 581
9. Dratár 582
10. Marko Brumen, vzgled krščankim krčmarjem 585
11. Ko bi vere ne bilo 587
12. Novi sejem 592
13. Kako je hudič ukraden kos kruha odsluževal 594
14. Zajčja teletina 597
15. Naša največa skrb 605
16. Cesarsko življenje 608
Divus, poslovenil A. Sattler 611
Ancula, poslovenil A. Sattler 648
Prutovski, poslovenil A. Sattler 694
Sila, poslovenil H. Majar 673
Davoriša, poslovenil H. Majar 688
Skopuh, preložil L. Gorenjec 712

Universitätsbibliothek Laibach
Univerzitetna knjižnica v Ljubljani

= Jožef [gl Ber Kopse 40)

Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.